П
2629

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

IX

ИОАКИМ ГРУЕВ

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

литер.
П2629

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

ТОМ ДЕВЕТИ

ЙОАКИМ ГРУЕВ

ПОДГОТВИЛА ЗА ПЕЧАТ С ПРЕДГОВОР
И ОБЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ ЦВЕТАНА НАНОВА

БАН
Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА

София . 1989

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ
НА НАУКИТЕ

Ш,5(1)52-4 Груев, Й. 151 М33(1)5-8 +
М814(1)86

ЛИТЕРАТУРНЫЙ АРХИВ. ТОМ ДЕВЯТЫЙ

ИОАКИМ ГРУЕВ

ПОДГОТОВИЛА К ПЕЧАТИ С ПРЕДИСЛОВИЕМ И ПРИМЕЧАНИЯМИ
ЦВЕТАНА НАНОВА

Издательство Болгарской академии наук. София, 1989

ОТГОВОРЕН РЕДАКТОР

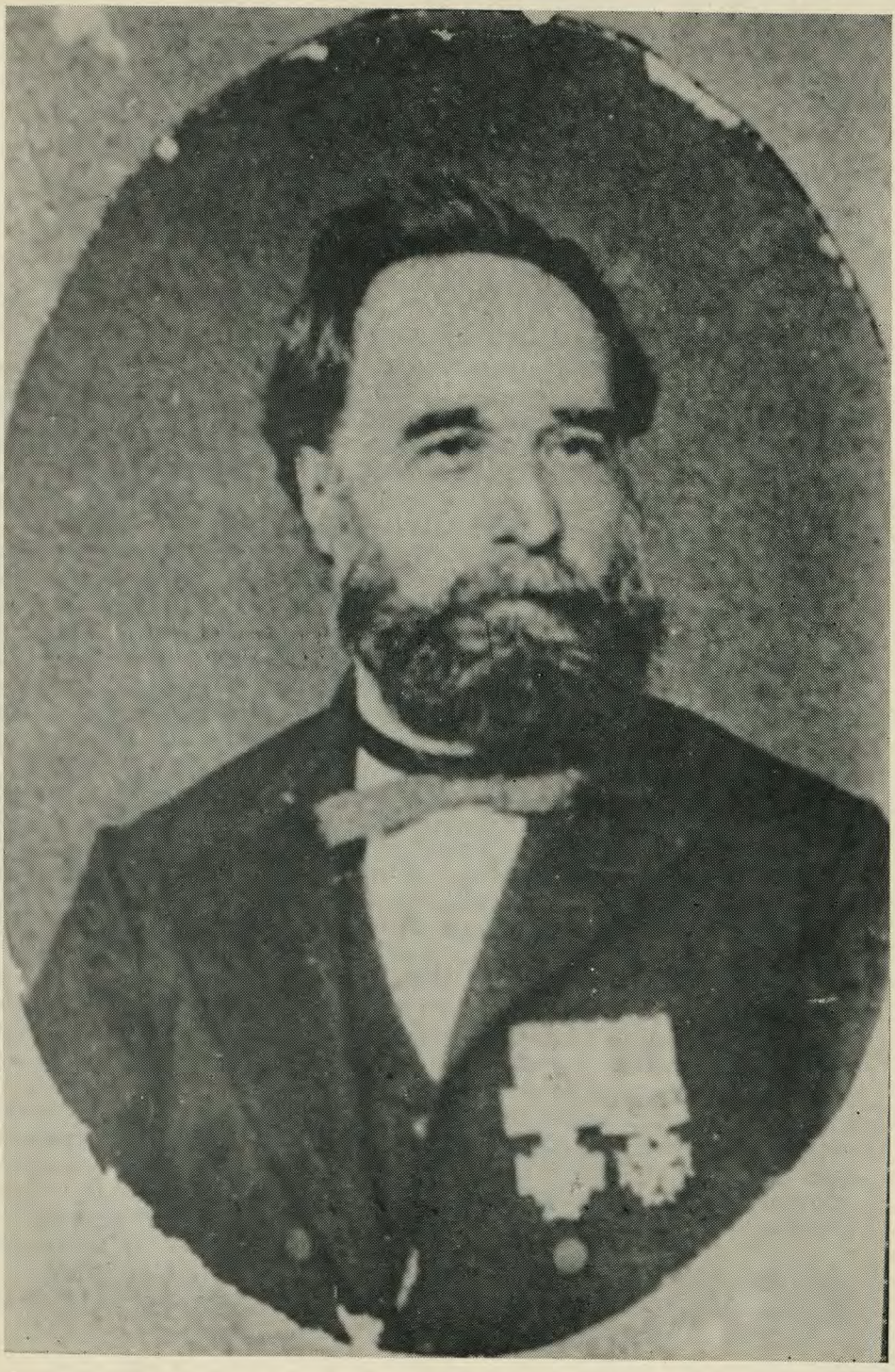
Соня Баева

Р 2629

Б 3499/89

© Институт за литература
Цветана Нанова Косева
1989
c/o Jusautor, Sofia

82 Б

ПРЕДГОВОР

Всеки личен архив разкрива жизнения път на своя притежател и с интересни подробности обогатява неговата биография. Такъв е случаят и с архива на бележития наш възрожденски учител, книжовник и общественик Йоаким Груев. В този архив се откроява личността на един от най-просветените за онова време българи — истински енциклопедист, владеещ гръцки, турски, френски, руски и сърбохърватски език, създател на книги и учебници по различните предмети, преподавани в тогавашните училища.

Роден на 9. IX. 1828 г. в Копривщица и закърмен със свободолюбивия дух на хората от този балкански градец, Й. Груев не получава образование в чужди лицеи и университети. Негови учители са Неофит Рилски, Захарий Круша, Христо Пулеков и Найден Геров. От 1844 до 1846 г. учи в Пловдивското елинско училище и след неуспешен опит да следва в Медицинското училище в Цариград се завръща в Копривщица като помощник и покъсно заместник на Н. Геров. По пътя на самообразованието, с воля, любознателност и трудолюбие той израства като самобитен български културен деец, уважаван и обичан от народа.

Важен момент от развитието на Й. Груев като педагог, писател и общественик е идването му от Копривщица в Пловдив. Пловдив е град с богато минало, дълбоко свързан с общобългарската културна история. В много случаи този град играе първостепенна роля и има водещо място в решаващи обществени и културни начинания. Такива са демократизмът на учебното и просветното дело през Възраждането и по-късно в Източна Румелия, възникването и воденето на национално-църковната борба, издигането на икономическите предпоставки за подем в духовния живот. За Пловдив са характерни революционният дух и смелите прояви в антигръцкото движение и развихрилото се със страшна сила народно негодувание по време на Априлското въстание. През източнорумелийския период градът е отново център на революционно брожение, довело до извършването на Съединението. Пловдив до Освобождението, а и след това стои начело на всенародния духовен и културен разцвет на България. Той е средоточие, от което се разпръсват из цялата страна добре подготвени и предани дейци на националната ни просвета и култура. Голям принос за това има Й. Груев, който още с идването си в Пловдив през 1857 г. застава в първите редици на борците за обединяване на народните сили срещу гърцизма, а по-късно и в борбата за политическо освобождение.

Оценявайки неговата дейност, на първо място трябва да се постави заслугата му за развитието на Пловдивското класно училище „Кирил и Ме-

тодий". Престижът и известността на това учебно заведение се дължат предимно на умението и таланта на Й. Груев. „Груевото училище" се прочува из цялата страна и мнозина се стремят към него. Груев изразява напредничави схващания и относно образованието на девойките. На него се дължи и прекрасната традиция за честуване делото на братята Кирил и Методий не само в Пловдив, а и в цялата страна и превръщането на това честуване от училищен във всенароден празник.

От 1868 до 1870 г. Й. Груев изпълнява длъжността помощник на пловдивския турски управител. Този си пост той използува умело както за осъществяване на своята просветна мисия, така и в борбата за национално-църковна независимост.

Й. Груев е автор и преводач на много учебници, учебни помагала и книги. Освен това до Освобождението са известни над 60 негови публикации във възрожденския периодичен печат. За първи път той печата през 1851 г. в „Цариградски вестник" свой превод на стихотворението „Море" от Д. В. Давидов. На следващата 1852 година издава в Белград превода на Велтмановата повест „Райна, княгиня българска". През 1858 г. става съдружник на Христо Г. Данов и му сътрудничи със свои трудове в продължение на повече от 16 години.

Настъпва съдбоносната пролет на 1876 г. Априлското въстание е жестоко разгромено и потушено. Пловдив и Пловдивският край са най-сериозно засегнати. Изстъпленията на турците не стихват. В тия дни Й. Груев е свидетел на страшни картини — издигнати бесилки, убийства и грабежи, безкрайни върволици от арестувани. Наклеветен от гърците в подстрекателство за бунт и той е арестуван и затворен. По повод на това Гервасий Левкийски пише на 20. VI. 1876 г. до брат му Георги Груев в Цариград: „. . . Любезний Ваш брат г-н Яким миналата седмица ся взе под затвор по причина на някои съмнителни уж книги, които преводача гръка Яковаки Пападопулос преиначил тълкуването им, както ся научавами." В. „Източно време" в бр. 5 от 3. VII. 1876 г. също съобщава, че „в бунтовничество, интриги и сплетни" са обвинени „най-добрите пловдивски българи-учители и духовници", в това число Й. Груев и Хр. Г. Данов.

През Руско-турската освободителна война като подозрително лице Й. Груев е интерниран в Цариград. След приключването на войната още през пролетта на 1878 г. се завръща в Пловдив. Сега с особена сила се чувствува необходимостта от енергията, опита, ентусиазма и родолюбието на хора като Груев. Още в първите дни на свободния живот той е натоварен да ръководи работата на отговорни комисии. От 20. V. 1879 до 23. XI. 1884 г. е директор на народното просвещение в Източна Румелия. Неизброими са делата и заслугите му през тези години за организиране на учебното дело: откриване на училища, подготовка на учителски кадри, издаване на демократични закони, устави и правилници за образованието, организиране на вечерни и неделни курсове, създаване на забавачници, сиропиталища, и болници и др.; полага грижи за осиротелите през Априлското въстание и Освободителната война.

Й. Груев е инициатор и за основаването на Пловдивската народна библиотека и музей, Пловдивската театрална трупа, Ученолюбивото дружество. Той поставя начало и на списанията „Наука" и „Училищен дневник". Въпреки многобройните си служебни и обществени ангажименти не пропуска и най-малката възможност да се занимава с творчески труд. Написаните и из-

дадени от него книги през този период говорят за творческа зрелост, умение и натрупан опит.

Повече от половин век Й. Груев е в центъра на движението за българска просвета, на национално-църковната борба, за създаването на българската книжнина. Той е от възрожденците, които през целия си живот търпеливо, неуморно и целеустремено се трудят за народното добруване, за премахването на турския и фанариотския гнет. Разкъсването на отечеството от Берлинския конгрес възбужда страшно негодуванието на целия народ. И Груев е пак сред първите, които чрез различни акции, с перо и слово се борят против несправедливите решения на Берлинския договор. В съставянето на много изложения и прошения той взема активно участие. Винаги праволинеен, с неизчерпаема енергия и пламенен патриотизъм, Груев е отзивчив към народните интереси.

Документалното наследство на Й. Груев има голямо значение за правилното осветление на много факти и събития от епохата на Възраждането и от първите години след Освобождението. Стойността на това наследство за историческата ни наука е голяма, но не по-малка е и за българската културна история. Архивът подпомага и цялостното разкриване на Груев като педагог, писател и общественик. С оглед на това е подготвено и това издание, което документира неговия жизнен и творчески път и изяснява редица поважни събития, на които той е съвременник.

Архивът на Йоаким Груев постъпва в Пловдивската народна библиотека през 1938 г. като дар от сина му Салчо Груев. Материалите в него наброяват над 1970 и са включени в 370 архивни единици, систематизирани в следните основни групи: документи с биографичен характер; ръкописи, отразяващи книжовната и преподавателската му дейност; материали, свързани с проявите му на общественик; кореспонденция. Строгото тематично разпределение и представяне на материалите е невъзможно, тъй като и в някои отделни бележки или даже в писма от личен характер могат да се открият сведения, отнасящи се до книжовната, служебната или обществената му дейност.

Запазените в архивния фонд по-важни материали, свързани с живота на Й. Груев, са автобиографични бележки, спомени, записки, визитни картички, писма, телеграми, квитанции, грамоти, берати, дипломи за награждаването му като заслужил обществен и културен деец, поздравителни писма и телеграми по случай 80-годишния му юбилей. От неговата дейност като директор на народното просвещение на Източна Румелия са останали писма, доклади, рапорти, програми, изложения и др.

Забележителен е Й. Груев като администратор и организатор. Той е автор на редица закони, законопроекти, правилници, разпоредби, щатни таблици, списъци, съдържащи статистически данни за броя на населението, домовете и добитъка; прошения, възражения, прокламации и протести до представителите на Великите сили, до Европейската комисия за решенията на Берлинския конгрес и др.

Сведения за книжовната дейност на Й. Груев черпим от обявите за издаване на книгите му, от поканите за неговото участие в редактирането и печатането на сборници по случай юбилея на Априловската гимназия в Габрово (1889), във връзка с 50-годишнината на българската журналистика; материали за списването на сп. „Наука"; бележките на Константин Иречек

за книгата му „Моите спомени“ (1910); намиращите се в ръкопис негови преводи на „Малко ръководство по практическа икономия“ (1891); „Разговор върху хигиената“ (1884); „Характерът“ от С. Смайлс; бележки върху българския език; записки и разработки по история на литературата; чернови на беседи, сказки, речи, между които „За библиотеките и книгите“, „За самообразованието“; ръкописи на „Обичаи и обреди по сватби в Копривщица“, „Спомени за Чалъковци“, „Епархийското в Пловдив училище „Св. Кирил и Методий“, „Млада къщница“, „Радка или длъжностити“; записки, озаглавени „Познания от археологията“, „Икономия—селска, промишлена и търговска“, „Начала от политическата икономия“, няколко редакции на „Моите спомени“ и др.

Значителна и извънредно интересна част от архивния фонд е кореспонденцията на Й. Груев. Преписката с видни политически, обществени и културни дейци разкрива широката и многообразната му дейност. Запазени са чернови на негови писма и оригинали на писма до него. Оживена е била кореспонденцията му с Найден Геров, Христо Г. Данов, д-р Стоян Чомаков, Георги Раковски, Стефан Захариев, Иван Евст. Гешов, Лазар Кифалов, Христо Пулеков, Гаврил Кръстевич, Григор Начович, Георги Живков, Иван Шишманов, Стефан Бобчев, Константин Иречек, Константин Стоилов, Георги Груев, Екзарх Йосиф, Найден п. Стоянов и др.

Особен интерес представляват писмата до него от Найден Геров за отпечатването на „Извод от физиката“; от Георги Груев за издаването на „Райна, княгиня българска“; от Христо Г. Данов за пласирането на книги и относно работата на съдружието за книжна търговия; от Екзарх Йосиф за рецензирането на книгата му „Малък православен катихизис“; от Найден п. Стоянов относно тържественото отпразнуване в Пловдив независимостта на българската църква и отделянето ѝ от Гръцката патриаршия и др. От голямо значение са и писмата, в които е отразена борбата на Груев и пловдивската църковна община за въвеждане на богослужение на български език.

След Освобождението Й. Груев с голям замах и опит движи отговорни държавни, обществени и културни въпроси. От преписката му с Българското книжовно дружество личи авторитетът, с който се е ползувал като член на дружеството. Множество писма свидетелствуват за живото му участие в дейността на Ученолюбивото дружество в Пловдив, дружество „Пчела“, Славянското благотворително дружество в София и др.

В архива на Й. Груев се намират и документи, отнасящи се до членовете на неговото семейство (Мария Груева, Георги Груев, Грую Груев и др.). Това са материали от личен и семеен характер, свидетелства, удостоверения, илюстровани картички, тетрадки със записки и пр. Пазят се и документи, свързани с различни лица, по имотни и стопански въпроси. Голяма част от тях отразяват дейността на Салчо Чомаков като крупен търговец, общественик, дарител на църкви, манастири и училища, борец срещу гърцизма и фанариотското духовенство и защитник на народа пред турските власти.

В архива на Й. Груев има и сбирка от отделни броеве на вестниците „Век“, „Право“, „Дунавски лебед“, „Цариградски вестник“, „Български книжици“, а така също и някои книги и други печатни материали.

В това издание е включено почти цялото ръкописно наследство на Й. Груев с изключение на някои маловажни материали или на материали, които са обнародвани. Сериозното отношение на Груев към документите е допринесло за запазването в неговия архив и на извънредно ценни извори с

общонационално значение, като фермани, берати, меморандуми, изложения, протоколи и др. Те нямат пряка връзка с неговата личност и затова не са поместени в сборника.

Целта при направения подбор беше да се представят материали, които разкриват Й. Груев като просветител, книжовник и общественик, като творец и гражданин. Заради това бяха използвани освен неговия богат архив, съхраняван в Народната библиотека „Ив. Вазов" в Пловдив, и фондове, в които се намират писма и други документи от него или свързани с него. Включените в изданието материали не са обнародвани с изключение на малък брой. които са печатани отдавна (документи от архивите на Г. Раковски, Ст, Захариев, д-р Ст. Чомаков) и които са интересни и допълват много черти от неговата личност.

Документите, съдържащи се в архива на Й. Груев, са писани на български, руски, френски, турски и гръцки език. За някои от ръкописите е трудно да се установи дали са преводи, или оригинали, а така също да се определи и точната датировка.

Поместените в сборника материали могат да се ползуват не само за краеведски изследвания, но и за обобщения с широк обсег, свързани с националната ни история, литература и общокултурни процеси, с демографските проблеми, с икономическия живот и с просветното дело.

Археографската работа при подготовката на материалите за обнародване беше свързана с много справки и трудности от различен характер — нечетливи ръкописи (повечето чернови), неясни текстове, избледнели и похабени страници, неправилен език на различни кореспонденти, голям брой архаизми, диалектизми и особености в езика и стила.

Поради липсата на единна книжовноезикова норма през Възраждането нашите писатели се основават предимно на своите родни говори. По този начин постъпва и Й. Груев, но неизбежно в неговия език навлизат и особености на други говори. В неговата многогодишна дейност на книжовник се забелязва интересно развитие на езика му. Това е сложен и непроучен процес, свързан с общото развитие и обогатяване на националния ни книжовен език.

При работата над текста на това издание са положени усилия за запазване автентичността на оригиналите, които са предадени с техните фонетични, лексикални и други характерни особености. За създаването на единство при текстологичната обработка са възприети следните по-важни принципи. Текстът е предаден съгласно със съвременната графична система, като старите буквени знаци са заменени със съответните нови (ѫ—*ъ* и *а*; ѭ—*я* или *а*; ѣ—*я* и *е*; ы—*и*:ѥ—*ие* и *йе*), а краесловните ерове са премахнати. Нормализирани са съгласно със сегашния правопис пунктуацията, главните букви(Бог—бог, Господин—господин и т. н.); двойните съгласни (с изключение предимно при чужди имена, като Гросс, Мюллер, Россия и т. н.); буквите *ю* и *я* след съгласните *ж*, *ч*, *ш*, (чювство — чувство, чяша — чаша, жяля — жаля, грошя — гроша и т. н.); слятото, полуслятото и разделното писане (по вече — повече, на сякъде — насякъде, най пламенни — най-пламенни, немога — не мога и т. н.); и др.

По отношение на морфологическите особености не са внесени промени. Запазени са падежните форми, формите на личните и други местоимения, членната форма и пр. Във връзка с лексиката не са направени промени и не

са отстранени черковнославянизмите, русизмите, турцизмите и други чужди думи, диалектните, остарелите думи и личните словосъчетания.

Обнародваните документи са снабдени с най-необходимите бележки относно състоянието на ръкописите, смисъла на някои изрази, с кратки сведения за споменати факти, събития, лица и др., които улесняват правилното възприемане на текста. Отбелязани са зачертавания и стилно-езикови поправки. За удобство бележките са дадени в края на всеки документ. Материалите се предхождат от кратка анотация с изключение на произведенията от първия дял.

Материалите в този сборник са подредени в три дяла: Книжовна дейност — необнародвани произведения (повести; дописки, отзиви, рецензии; беседи, слова, речи; бележки и записки); Писма и други документи от Йоаким Груев; Писма до Йоаким Груев и други документи за него. Във всеки дял е въведен хронологически ред. Материалите без посочена дата са поместени в края на поредицата, а тези от една и съща дата са подредени азбучно по името на автора или адресата. Изданието е придружено със справочен апарат, който съдържа списък на архивните фондове, от които са включени материали в сборника, списък на необнародваните документи от архива на Й. Груев; показалци — на адресантите, именен, географски, предметно-тематичен, — а така също и речник.

КНИЖОВНА ДЕЙНОСТ — НЕОБНАРОДВАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

1. ЗАБЕЛЕЖКИ ВЪРХУ БИОГРАФИЯТА НА Й. ГРУЕВ[1]

Йоаким Груев е роден на септ[ември] 1828 г. в Копривщица; първоначално образование получил в родното си място, а средне в Пловдив в Елинското училище и при г. Н. Геров.

Учителствовал в Копривщица от 1848 до 1856 г. и в Пловдив в Епархийското училище от 1856 до 1868 г.

От 1869 до 1874 г. редом бил помощник (муавин) на Пловдивский мютесариф, председател на градский съвет (беледие рейи) и пр. Зимал деятелно участие по народното възрождение в Пловдив и църковний въпрос.

Във време на въстанието, обвинен в подстрекателство, бил преследван, затварян и в 1877 изпратен на заточение.

След Освобождението служил като председател на съдебний съвет, после председател на Комерческий съд в Пловдив и от 1879 до 1884 г. директор на народното просвещение в Източна Румелия.

В 1884 г. заместник на генерал-губернатора във време на отсъствието му.

В 1885 член от Върховний административен съд.

Във време на Съединението член от Привременното правителство и после помощник на княжеский комисар[2] в Южна България.

От 1887 до 1893 г. бил директор на Девическата гимназия в Пловдив.

От септ[ември] 1893 г. пенсиониран прекарва старините си оттеглен от бурния политически живот.

По книжовната си деятелност Й. Груев на времето си е бил един от най-плодовитите работници. За усърдното му служение награден е бил с български, руски, французски и турски ордени.

Забележки върху учителската и обществената деятелност на Й[оаким] Г[руев]

Един от най-личните съвременни деятели по народното просвещение и пробуждение народното съзнание у България е Й[оаким] Г[руев].

Роден на 9 септ[ември] 1828 г. в Копривщица, градец в Средна гора, той получил пръвото си образование у родното си място, дето едновремешната метода за учение по черковни книги е била заместена с ланкастерската взаимоучителна метода, въведена от отца Неофита Рилски в 1838 г. По тая метода, откак ся изучеха взаимноучителните таблици и ся научеха децата да

Й. Груев с учениците си от Пловдивското класно училище „Св. Кирил и Методий“

четят и пишат свободно, предаваше им ся бълг[арска] граматика от Неофита[3], после славянска грам[атика] [от] Мразовича[4], аритметика и пение черковно и гръцкият. Откак прекара това учение при г. Хр[исто] Пулекова, който наследи в учителстването отца Неофита в 1839, Й[оаким] Г[руев] в 1844 през пролетта биде заведен от баща си в Пловдив, за да учи в голямото Елинско училище, което тогава ся славяше с прочутий си учител Адамос.

Запознат добре с църковнославянский язик, той лесно можа да напредне и в старогръцкий и да стане пръв ученик в класа. Особено като знаеше добре аритметика, той много пъти разрешаваше задавки, в които сами учителите посрещали мъчнотии.

В три години близу той слуша и изучи гръцките класици Й. Златоуст, Ксенофонта, Исократа, Плутарха, Демостена и поетите Омира, Еврипида и Есхила. Освен гръцкий язик там слуша география и история и ся сдоби и с начални познания от геометрия, французский и турский язици.

В 1846 л[ето][5] през лятото ся завърна из Одеса, дето свърши лицея г. Н. Геров и стана учител в Копривщица. Й[оаким] Г[руев] ся завърна в родното си място, дето слуша физико-математически науки и руский яз[ик].

В 1848 г. Н[айден] Г[еров] го прие за помощник в училището[6] с право да слуша пак уроци. В 1849 уч[ебна] г[одина], когато Н. Геров остави училище, Й[оаким] Г[руев] биде назначен за главен учител и от оная година ся начина самостоятелната му учителска деятелност, която продължи в Копривщица до 1856 г.

Й. Груев със свои ученици

Там той бе съставил три класа, в които преподаваше закон божи (священа история и катихизис), география, вс[еобща] история, аритметика с начала от геометрия, физика и турский язик. При това имаше под надзора си и Взаимното училище, за което имаше особени помощници: Иван Цъклин, Н[икола] Тороманов, а неколко време и х. Геро[7], който учеше някои ученици на наустница и псалтир.

В учителствованието си в Копривщица той ся отличи с пръгава деятелност, с точност и прилежание и сполучи да[8] приготви доста ученици и да си спечели добро име и почет между гражданите и от властите, особено с познанията си в писмений турский язик, който в онова време почти никой бълг[арин] не знаеше. Той почти самоук, с труд и прилежание ся самоусъвършенства в тоя мъчен язик и служеше като секретар на местната власт и преводач и тълкувател на разне документи.

В 1856 л[ето][9] пловдивските граждани повикали го за учител в Пловдивското бълг[арско] учил[ище] на св. К[ирил] и М[етодий], което беше отворено в 1850 г. и дето изпръво учителствова г. Н. Геров, а после го намещаше брат му К. Геров. Това училище той намери почти без ученици; той сполучи

Й. Груев сред участници в Първия учителски събор в Пловдив през 1870 г. (първият от ляво на дясно на втори ред)

да го отвори едва със 7 ученика, събрани от града. При тях наскоро ся прибавиха доста ученици от Копривщица, Карлово, Панагюрище и от други околни градове и села, така щото пръвата му училищна година ся свърши с изпит на около 70 ученика. Пловдив в онова време бе почти погръчен; с изключение на няколко къщи преселници, особено от Копривщица, които ся приказваха за български, всички други къщи и в същий град, ако и повечето по произхождение българе, минуваха за гръци.

Предградията само: Карщияка, Мараша и Нова махала, бяха населени от[10] пришълци селени българи, от които мнозина тъй също[11] за почетно го имаха да ся гърчеят.

От училището „Св. К[ирил[и М[етодий]" начна побългаряването на погръчените[12].

НБИВ, ф. 2, а. е. 1, л. 1—4, чернова, 4 л., 6 п. с.

[1] Автобиографични бележки на Й. Груев, писани след 1893 г. в Пловдив.
[2] Д-р Георги Странски.
[3] Неофит Рилски. Българска граматика. Крагуевац, 1835. 211 с.
[4] М р а з о в и ч, Аврам. Руководство в славенстѣй грамматице. Будим, 1840. 192 с.
[5] Следва зач.: есента.
[6] Следва зач.: под условие.
[7] Геро Мушек.
[8] Следва зач.: извади.

[9] Следва зач.: когато г. К. Геров напусна Пловд[ивското] учил[ище], който изпълняваше длъжност на учител след отхождането на брата му Н. Геров.
[10] Следва зач.: преселници.
[11] Следва зач.: искаха.
[12] Текстът не е довършен.

ПОВЕСТИ

2. РАДКА ИЛИ ДЛЪЖНОСТИТИ

Първи дял

Радка, Детя

Баба Злата

У едно село наблизо до Пловдив едно време живяла една шестдесетгодишна вдовица по име баба Злата. Тя си имала къщица и една градинка, пълна със всякакви овощки и черници. На двора ѝ имало голям стогодишен орех, който правел дебела сянка пред портата. Кога станяха орехите, баба Злата набирала толкова, щото от тях си имала наряд за две години и отделяла, та и продавала по нещо, за да си види нуждата. Тя си имала и лозице и две-три ниви; лозицето си сама копала, а нивити давала на чужди да ги орът, та прибирала от тях житце едва колкото да ся прехрани. Дворът ѝ бил доста големичък, та могла да си сади бръбой и зеленчук. Лете си хранила и малко бубици и кога станяха, намирала и малко свила. Зиме си я прела, тъкала си платно и понякога си плела и чорапци. От всичко това по нещо продавала, за да си види други къщни потреби; а за да има да ся блажи и със що да си тори градинката и черницити, баба Злата си била припечелила и кравица. С млякото ѝ ся блажила, а в постни дни събирала млякото, та си сирила сиренце и си избутвала по малко масълце. Баба Злата от гроздието, що намирала, задръжвала по малко, та си правила ръчел и си наливала малко винце, а другото продавала, та си отплащала царскити данъци. За да си припести някоя пара, тя отвъждала и по няколко кокошки, гъски, мисирки и патици, а при това за блажина зиме си хранила и свинче. Това всичко не ѝ докарвало някой голям приход, н[о] тя била така пестовна, щото всякога ѝ остаяло по някой грош. А и храната ѝ не била лоша; тя казвала, че по-боле да дава за мясо всяка неделя по два-три гроша, отколкото да плаща по пятдесет и сто гроша на година за лекове.

Слава и Радка

Едно утро, кога баба Злата си плела пред вратнята, видяла, че иде у тях една млада невяста, която носила на ръце седъмгодишно момиченце и попросила малко хлебец. Баба Злата съзряла, че тая вдовица била бледна и болнава, затова я въвела вкъщи и я приканила да седне. Подклала си огъня и стоплила чорбицата, що си била оставила за вечеря, та дала на двете просякини да похапнат. Детенцето така добре лапало, щото баба Злата разбрала, че на това момиченце рядко ще да ся намира да яде. После им наляла по едно паниче мътеница и казала на сиротата:

— Ох, невясто! Види ся да ви е слетяло голямо зло, дето така младазелена си тръгнала да просиш.

— От тяжка неволя си зех на око просията. Преди да тръгна да простирам ръка, аз много теглих от глад; и аз ся бях прежалила по-боле да умра, ако да мя не бе страх от бога и ако да не обичах толкова много това сираче, което трябваше и то да умре. Много ми тяжко дохожда кога помисля, че съм тръгнала да прося; а като погледна това сираче, стягам си сърдце. Много тяжко е, бабо, да ся облегне човек да живее на людский гръб, без да работи нищо! Н[о] що да ся прави, кога инак ся не може.

— Е, какво си патила, кажи ми го? — рекла баба Злата.

Сиротата приказва баби Злати:

— Аз съм от селото, което е до Пловдив, около два часа оттук. Преди месяца мъжът ми ся помина, откак лежа доста много время тяжко болен. Аз изпродадох всичко, за да мога да го глядам. Кога не остана вкъщи нищо освен една постилка и една завивка, аз потънах до уши в длъгове. След смъртта му продадоха и къща, и градина, и лозе, с една дума, всичко, за да разплатят, що имаше да ся дава, и така мене не остана да си подслоня глава. Сега не мога да намеря и една одайка с наем, защото мя не вярват, като си нямам нищо. Сега аз нощувам с детето си Радка по людски плевни и по копи сяно. Сега добре, че е топло, ала по-тататък, кога земе да мръзне, какво ща правя с това сираче?—и горката сирота ся разплака, а заедно с нея ся разплака и сирачето й, като я пригръщаше. Това момиченце било толкова мило и драго, щото баба Злата усети да й ся топи сърдце, като помисли, че неволята имало да стане по-усилна, кога настаняше зима. Тоя си чяс й дошло наум да направи едно добро.

Баба Злата прибира Слава

— Как ви викат? — попита баба Злата.

— Мене казват Слава Младеница.

— Е, Славо, аз имам една ветха плъст и черга; ако обичате, останете у нас; аз ща ти ги дам за постелка и завивка и колкото ми иде отръце, наглядва ща вас и детенцето ви; мене сърдце много ми милее за детца; и аз съм имала четире, н[о] господ си ги зе, та останах сама-самичка.

— Сполай ти! Господ да та поживи, стара майко! С това ви ми правите едно добро, което ще запази живота мене и на детято ми. И аз си имам постелка и завивка, един ковчежец и малка възглавничка. Братец Стойко, браточед на моя човяк, бог да го прости, дръжи ми ги в житницата си. Той казваше, че ще ми ги даде в другий ден, в неделя. Ако мя приберете с покъщнината ми, аз ща ви дава колкото пари изпрося по портити.

— Не ща ви нищо, баби; аз обичам малкото ви и ща ся грижа за него. Господ иска да правим на други това, щото ни ся ище да ни правят други. И ако да бях на ваше място, щях да ся броя честита, кога ся намеряше някой да мя прибере у дома си.

Слави от радост дошло да плаче и момиченцето й ся увисна на шията й.

— Мамо, недей плака! — каза й.

После обръна към баба Злата очи, наведе си глава и й каза:

— Ще ми ся да ви пригръна.

Баба Злата го зе на колене и го пригръна на драго сърдце.

Слава и Радка намират една гривна

Откак си починаха, майка и дъщеря зеха пътя да идат да си тръсят хляб из село и казаха, че щът ся завръшат надвечер. Баба Злата отиде в градината, та набра малко сливи и круши и наплъни Радки торбичката, за да си похапва, та да ся разхлажда, кога ѝ стане много горещо. Откак кръстосали селото на връщане, кога си ишли из големий път, Радка съглядала нещо да ѝ ся лъщи; припнала, та го прибрала и бързо-бързо го занесла майци си:

— Я виж, мамо, каква хубава огърлица си найдох! Вдруги ден, в неделя, ще си я окача на шията.

— Чадо, това е един накит, който ся носи на ръка. Не е наше нещо, та и не можем да го дръжим у нас.

— Защо, мамо? Не ли я намерих аз, тя си е вече наша.

— Не, маминото, то не бива, щото ся найде, то не е наше: ще да има някой, който го е загубил.

— А ако никой не е го загубил, мамо?

— То не може да бъде, мами; златото и алмазити не никнат като гъби или трева по полето.

— А ако я не потръси никой?

— И то ни не бръка да подирим чия е тая гривна. Пита щем навсъде и изпита щем.

Ако не бъде ничия?

— Тогава ние щем я спастрим добре и най-сетне как да е, щът си я потръсят.

Радки не били по воля тия думи; затова майка ѝ повтори: — Слушай, Радке, ако бяше си загубила торбичката из пътя, не щяше ли ти бъде драго, кога я дадяха?

— Така е, мамо, зачтото много ми е потребна да си турям у нея хлебеца, що ми дават.

— Кога е тъй, и на оная жена, която си е изгубила тая гривна, е много тяжко, и колко ли сега тя плаче и жали, както и ти щяше си пожалиш торбичката. Щом разберем де седи тя, ще ѝ я дадем.

Кога ся врънали при баба Злата, показали ѝ що са намерили, и попитали я дали знае, кой си е загубил тая хубава гривна.

Слава и дъщеря ѝ занасят гривната

На зарана рано Слава среса дъщерка си и ѝ сплете длъгата черна коса колкото може по-опрятно от друг път; изми ѝ образа и ръцете, облече я колкото могла по-чистичко, и тръгнаха да идат у господарка Неделевица. Пристигнаха до една решетка, която била като порта на една хубава градина; н[о] там нямало никого; затова Слава тръгна покрай зида и наскоро дойде при отворена голяма порта, отдето ся влизало в двора. Една слугиня ги съзря, та им донесе малко хлебец и сиренце.

— Бог да ти е на помощ, моме! — рече Слава; н[о] аз исках да ся видя с господарката ти.

— Стрино, сега на тоя час не можеш да ся видиш с нея.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

— Кога е тъй, бива ли да я попитате тя ли е загубила това, щото найдох аз вчера на големий път? — и при тия думи посочи ѝ гривната, която била обвила с едно бяло дрипелче.

— Ах! Това е гривната, която вчера господарката ми загуби, кога ся разхождаше с децата си. Тя много ще ся зарадва, като я види; ние ся изтрепахми да я дирим дори до тъмнини. Да ида да ѝ я занеса, а вие, стрино, седнете тука на стола, та почакайте. Момиченце, ти ела с мене, та самичка да дадеш гривната на господарката.

Малка Радка погледна майка си, и тя ѝ рече:

— Иди, мами, па ся скопосвай добре.

Господарка Неделевица

Слугинята поведе за ръка Радка и я въведе вкъщи. Изкачиха ся из една голяма стлъба и преминаха през отвода, дето имало нарядена хубава покъщнина. Радка ся опули на четире страни, защо такъво нещо не била видвала никога. Влязоха после в една голяма стая, дето било постлано много хубаво. Господарка Неделевица ресала и плела русата коса на малкото си момиченце, което било връстница Радки и което продума:

— Мамо, едно хубаво момиченце, я го виж!

Господарка Неделевица дигна си очити, а слугинята ѝ каза:

— Това детенце ви намерило гривната и иде да ви я донесе. Ела, момиченце, пристъпи, господарката е харна; не бой ся!

Слугинята поведе Радка, а тя с наведена глава тръгна по нея, без да смее да си подвигне очи. Господарката ѝ каза:

— Ти не знаеш, чадо, колко мя зарадва, като ми донесе гривната. Чие си детя?

Радка си мълчеше, затова слугинята отговори наместо нея:

— Господарко, майка ѝ е доле на портата; тя е една просякиня.

— Нека почака да възправя Милки косата, па ща сляза да я видя.

Милка извика:

— Отсега няма вече да казваш, че пятък бил злочест ден; ни глядаш [ли], че и тоя ден, както всякой божий ден, може да бъде честит.

А господарката ся обрьна, та каза:

— Аз не ща само за мене да бъде честит тоя ден; и тая сирота жена трябва да ся надари.

Тогава господарката слезе доле с Милка и със слугинята, която водеше Радка за ръка. Кога слезе от стлъбата, повика Слава и като я видя приближняла, покани я да седне;

— Де ми намерихте гривната?

— Господарко, момиченцето ми Радка я видя да ся лъщи на слънце в рова край пътя и я прибра.

— Да сте живи! И зачтото сте прави и верни хора, нà и аз да ви подаря три сребърни двадесятака.

— Сполай ти, господарко; аз сторих само щото бях длъжна да сторя, та ви донесох гривната; за това не ми ся стои да мя дарите.

— Тъй е, н[о] защото с това вие мене много зарадвахте, и аз искам да ви зарадвам; затова прибери тия пари.

— Господ да ви поживи, господарко, за това добро, що ми правите!

— А я ми кажете; чини ми ся, че никога не ви съм ви видвала в това село.

Защо си тръгнала да просиш, кога си още млада и здрава?

— Ох! Господарко, от голяма немотия. Тогава приказа неволята си и милостта бабина Златина.

— Славо, отсега всякой пътък да пращаш момиченцето си у нас, та да му давам по едно грошче.

— Господ да ви подари, щото обичате, господарко! — И Слава си поведе за ръка момиченцето и излезе, та си отиде у бабини Златини. Кога влезе вкъщи, показа трите двадесятака, които ѝ подариха:

— Приберете ги, стара майко, та ги прихванете за кирия; защото не е право да седя у вас, без да плащам ничто, кога мога да дам нечто.

— Добре знаете, Славо, че за това не ща да ви зема нищо; това не е голяма работа, нито ми додява да седите в къщата ми; място има и за двете ни, на един огън, дето ща си туря грънето, можеш и ти да си туриш и ти твоето да ври. А дайте парите да ви ги спастря, та да имате със що да си купите, кога ви потрябва нещо.

Слава отива в селото си

Откак си почина до вечерта, Слава си легна ранко. На утрента рано събуди Радка, облече я, уми ѝ ръцете и лицето, па откак я тури да си стори молитвата, рече ѝ:

— Радке, аз трябва да отида в село, за да помоля чича ти Стойка да ни пренесе тука дрипелите. Тебе не мога да водя, защото си още малка, та не можеш да биеш толкова път. Ако пристане баба Злата, за да преседиш при нея, докле ся завръна, аз ща оти да намеря чича ти Стойка, а ти щеш мя почака тука; довечера ща преспя у неговата плевня, а утре ща подраня ранко, за да ся завръна.

Радка поплака малко, н[о] като погледна веселото бабино Златино лице, тя рече, че пристая да остане. Слава тръгна, а Радка миличко пристъпи при баба Злата, па ѝ каза:

— Бива ли, бабо, да заведеш и мене вън на полето? Аз ще ви вардя пилетата.

— Бива, Радке, и аз това искам.

Откак пообядваха, баба Злата изкара пилците под ореха и Радка ги варди, докле бабата отвръза и изкара кравата. Малкото момиче умяло така добре да пасе патетата и да ги варди да не правят пакост, щото баба Злата му ся почуди.

Около пладне, кога припекло, вкараха пилците и кравата, които вече не пасяха, зачтото им додяваха мухити. Радка отиде после по тревата, та набра цвеце и на престилката си го уви на хубава китка, па я тури на главата си, като я дръжеше с двете си ръчици, за да я донесе у дома си. А кога ся претури слънце и поспадна горещината, пак изкараха добитъка на паша и го врънаха едва кога ся мръкна, откак го напоиха. После издоиха кравата и за през нощта и натуряха доста трева. Баба Злата направи попара с млякото и седнаха да повечерят, а Радки ся всладило, та хапнала доста, защото тя не била научена да яде такъво хубаво [нещо]; после си легнаха. Момичето ся бе поуморило, н[о] бяше много радовно, [че] помогнало баби Злати.

Баба Злата води Радка в черковâ

На утрента, кога Радка ся събуди, потръси майка си, па като ѝ дойде наум, че я няма, стана, та ся облече и ся помоли баби Злати, за да я умие и среше; после ся изправи, та ся прекръсти и помоли.

— Коя молитва четеш? — попита я баба Злата.

— Аз зная „Отче наш“ и „Богородице дево“.

— Я ги кажи ягката.

Радка ги изчете, без да сбръка ни една дума. И откак ги свръши, тя стоеше още права с кръстосани ръце; баба Злата я попита:

— Що четеш още?

— Моля ся богу да ся смили на нас и да поживи всички, които ни помагат; най-напред ся моля за вас, после за господарка Неделевица. Мама мя вчера научи да правя така.

Клепалото клепна за литургия и баба Злата си облече чистички дрехи. Поразгледа и Радка и като ѝ съгляда кръпицата съдрана, тя ѝ даде от нейнити. После зеха една свещица и тръгнаха за черкова. Във време на литургията Радка стояше мирно, опряла очи към олтаря, и не си обръщаше глава, за да погледне ни насам, ни нататък, и ся кръстеше, кога ся кръстеха всички; с отворени уши слушаше що ся чете, и в сърдцето си ся моляше. След отпуск свещеникът попита баба Злата отде е зела това детя. Тогива тя му разказа за Слава, а той рече:

— Бабо Злато, ви сте врядна и достойна жена, божието слово за вас не е загубено.

Слава ся завръща

Къде пладне видяха да иде Стойко на едни кола, в които бил впрегнал едно хубаво черно конче. Той запря колата пред бабина Златината порта и свали Слава. Тя много биде радовна, като видя Радка, защото дотогива не била я оставяла. Разпрегнаха кончето, а баба Злата го поведе за поводника, та го вкара в хлева и го връза до кравата си; после наплъни яслата с плява и ся завръна да помогне Стойку, за да разтовари ковчега и дрехити и дрипелити Славини. Претуриха ги и ги прибраха в един кът у стаята, която бяше доста голяма.

— Сега, Стойко, кога всичко ся прибра и намести, ела да пообядвами — каза баба Злата. — Аз съм сготвила добра каша от бръбой и съм я попарила с прясно масло; набрала съм в градината си марули и лук, та съм направила салата, която щем полеем с шарлаганец от моити орехи. Хлебът ми е душен и мягкичък; ща сложа и хубави сливи.

При тия думи тя отиде с Радка в зимника, та наточи ройно вино, което ся пеняше около устието на ухачето.

— Глядаш ли, Стойко — каза, като слагаше ухачето на стола, — аз си наливам всякога по едно бъчве харно вино. Кога някому от селяните ся слошѝ, аз му занасям малко винце, кога някой болен земе да ся завзима, па няма вино, за да ся стягне, аз му давам, докато оздравее добре, и всяка свята неделя давам по една бъклица дядо Радою, за да пине, та да ся постопли; тоя сиромах старец на Коледа ще стори осъмдесят години. Колкото за мене, аз пия само кога имам гостие, каквото днес.

Седнаха, та ся нарядиха около трапезата и хапнаха си от кашата, която бяше твръде харно отврътяна. Стойко наля чашката до устие, изправи ся, свали си шапката и каза:

— Наздравие, баби Злати! Господ да ѝ подари добро здравие и живот и да ѝ заплати за доброто, що прави на сиромахи!

Откак ся наядоха, баба Злата извади от кладенец едно ведро прясна вода та напои Стойку кончето, а той го впрегна и си отиде.

Слава отива на портата на селский поп

Откак си отиде Стойко, Слава поведе дъщерка си за ръка и ѝ надяна торбичката; кръстосаха из селото и заобиколиха и воденицити. На връщание запряха ся пред портата на дяда попа, който ги повика да влязат вътре.

— Сестро — рече Слави, — защо не цѐните това момиче при някого, та да го прати божем добитък да пасе? Нему би било по-добре, а не при вас и не би ся приучило на просия. Пазете [го] добре, защото тъй ще го направите нехриво и никакво.

— Отче попе, отдавна мисля за това и наистина ви казвам, че мене ся пука сръдце от яд, като го глядам да ходи по портите; понякога ся случва, та не пристая да иде; но аз съм тъй немощна и болнава, щото цяла зима не мога да изляза из къщи.

— Защо тъй?

— Защото така ми са заръчали ликарити; тии казват, че белий ми дроб бил повреден. Аз твръде много кашля и нямам мощ да работя; ако да не ходяше Радка да изпроси хлебец, аз бих умряла от глад! Н[о] да ви не е грижа, отче попе, аз меря да наместя Радка, щом намеря харни хора; на моя пора меня е много криво да ида да прося, та затова никак ми не дава сръдце да направя и дъщеря си просякиня.

— Право казвате, сестро. Да видим какво ся може да ви ся помогне, а дотогава наминувайте у нас всяка св. неделя да ви давам по двадесят парици.

— Сполай ти, отче попе, бог да ти подари здравие и живот; тия двадесят парици и грошчето, което ми дава господарка Неделевица, щът ни помогнат да си купим нещичко за облекло, защото мене е срам с тия парцали.

Баба Злата натопява да пере

След два дни баба Злата каза, че ще тури да пере. Слава ѝ рече, тя ще натопи, а тя да иде да си пасе добитька. Радка сама отиде да проси по портити; много ся мисли, доде да пристане на това; н[о] кога ѝ разправи майка ѝ, че не ще я придружи само и само за да помогне баби Злати, тогава момиченцето тръгна, без да каже ни една дума. Надвечер ся врьна весела, защото принесе много хляб и едни обуща, токо-речи нови, които ѝ подарила една жена; тя си ги обу тоя си час на краката, зачтото нейните бяха съдрани.

Кога минуваше покрай кладенеца, запря ся да гляда един чловек, който мил ряпончета и ги връзвал на малки връзки. Той ѝ каза:

— Ще ли ти ся, момиче, ряпон, та си опряла в него очи?

Радка си наведе глава, без да продума, защото бяше много свенлива.

— Ела — каже човекът, — подложи си престилката! — И той загребал, та и дал една добра кривачка. Момиченцето му каза:

— Сполай ти! — и много ся зарадва.

Баба Злата му даде солчица за ряпона, а то си направи добра вечеря заедно с майка си. Слава каза баби Злати:

— Утре ще накладя огън и ще ви помогна да изперем. Радка доста напроси днес, та утре ще изкара пилцити да ви ги пасе, а ви да си поработити.

Радка отива в Неделевичини

В пятък Радка, щом ся събуди, рече майци си:

— Днес трябва да идем у стринини Неделевичини, за да ни даде грошчето; не ли щем идем, мамо?

— Ти щеш отѝ сама, мами, защото аз требува да помогна баби Злати, за да изперем. И трябва да подраниш сега ранко, каквото да ся завръшеш поскоро, та да изкараш да напасеш пилцити и кравата.

— Мамо, мене е срам и страх да вляза сама в тая хубава къща.

— Защо, Радко? Тая господарка е толкова харна, щото не трябва да ся боиш да ѝ похоратиш. Да тя облекла колкото мога по-чистичко, па връви. Можели щеш да намериш къщата?

— Може ща; ща връвя покрай реката, па като стигна до воденицата, ща завия надясно.

Кога да тръгне, Радка си зе и тояга, за да ся варди от псетата, които би я срещнали. Дойде пред решетката на градината и видя там на зелена мурава под лоза господаря и господарката да обядват с децата си. Найнапред русото девойче Милка съгледало Радка.

— Мамо! Ето малкото момиче, което донесе гривната.

И тоя си час скокна да иде да му отвори, н[о] брат ѝ Стоянчо, който бяше на тринадесят годин момче, припна по-бързо от нея и въведе Радка.

— За грошчето ли идеш? — попита Милка, която бяше Радки връстница. После с майчина си воля зе един дебел резан от млин, що бил на трапезата, па подала Радки и ѝ каза:

— Хапни си! То е много сладко.

Радка зе млина, н[о] не го почекна.

— Не ли си гладна?

— Как да не съм! Още не съм обядвала.

— Кога е тъй, види ся да не обичаш млин!

— Не зная, аз такъво нещо не съм яла никога, но то дъха на хубаво! Чини ми ся, че ще е по-харно от симид.

— Кога е тъй зачто не ядеш?

Радка не отговори нищо и господарката попита защо си не яде млина. Тя си наведе глава и продума:

— Не го ям, защото искам да си го занеса, та да го хапнем заедно с мама и баба Злата.

— Чадо, харно си намислила; ти добре правиш, дето си делиш залъка с баба си Злата, която ви помогна в голямата ви немотия; н[о] нà ти друг резан, изяж го тука пред мене!

Когато Радка си го изяде, дадоха ѝ да пине и малко мляко, па после я подариха с грошче и я отпратиха.

Радка избавя патката на една воденичарка

Радка на връщане мина покрай една воденица, дето видя едно кушле, че заръвало и дръжи в уста една патка; то я дръжало така ягката, щото нямало да ся забави да ѝ откъсне шията, ако сръдцатата Радка не би го ударила със всичката си сила. То изпусти патката, която остана простряна на мястото си като мъртва. Радка я зема, та я тури в престилката си, за да я занесе на воденичарката. Тя даде на патката да отпине няколко глътки вино, па я тури в една кошничка и я зави с перушинка. Тая патка имала осъмнадесят манета, които останаха край водата; воденичарката отиде да си ги прибере, даде Радки две и рече:

— На ти, момиченце, тия две манета; аз ти ги подарих, защото ти ми избави и свести патката. Ако ги глядаш добре, тии щът станат хубавички, па можеш ги прода, за да си купиш кръпа и престилка. Чакай да ти дам и две яйца за обяд.

Радка тури яйцата и манетата в престилката си и веднага си тръгна. Щом дойде при майка си, извади и ѝ показа най-напред двете манета и приказа ѝ как ѝ ги подарила воденичарката. Сложи и яйцата на трапезата, извади от пазуха грошчето и резана от млина, който бяше обивила в листо хартия, па повтори и приказа всичко, що ся рекло и казало у господарка Неделевица. Слава каза:

— С грошчето ще ида да си купя малко сол и масълце за през седмицата.

— Не бива сега — отговори баба Злата; — днес работихте за мене, затова правото е да попаря и вашата чорба с мое масълце; аз имам и прясно сирене, което Радка ще иде да ни подели.

— Не така, бабо Злато! Защото мя прибрахте у вас за бога, аз съм длъжна да ви слугувам.

— Кога работите за мене, Славо, ако би да ви не даря с нещо, то ще е все едно, като да ми плащате кирия. Аз не ща така.

Милка отхожда да ся види с Радка

След няколко дни Милка рекла:

— Мамо, да идяхми да видим Радка и оная добра баба Злата?

— И аз искам — каже господарката Неделевица.

И тръгна на път с двете си момиченца и с момчето си. Кога дойдоха вътре в селото, видяха един човек, който си прашил и възривал царевицата край пътя, и го попитали де седи баба Злата; той им посочил отдалеч дебелий орех, който ся ширил над портата ѝ. Кога влязоха, намериха вдовица Слава, че бута масло. Господарка Неделевица я попита де е момиченцето ѝ.

— Полегнало е да си поспи, господарко!

— Да не е болно? — извика Милка и ся обърна кам леглото, дето видя Радкината хубава главица на възглавницата.

— Сполай богу, не е болна, мило момиченце; н[о] аз тая сутрин пречистих и изпрах дрехите, а защото няма втори, за да ся предреши, то трябваше да лежи, додето ѝ изсъхнат.

— А де баба Злата?

— Тя си изкара и варди пилетата и кравата, н[о] не ще закъснее да ся върне. Господарко, ако обичате, поседнете. Ние имаме само три стола, затова младото господарче седне ще по-добре на ковчега.

Кога влазила господарка Неделевица, от пръв поглед видяла, че всичко вкъщи било чисто и опрятно, затова седна и без никакъв страх.

Милка ся разговаря с Радка

В това време, кога майка ѝ говоряше, Милка седна на един стол край леглото при Радка и ся разговаряше с нея:

— Не ли ти е мъчно да лежиш в халищата, драга Радке?

— Така е, сестро; по-добре ми ся щеше да стана, та да пася и вардя баби Злати пилцити, н[о] требува и дрехити да ми очисти майка; тя казва, че сиромашията от само себе си е доста, та не требува да докарвами на хората и да ся гнусят, кога искат да ни наведят.

— Всякой ден ли ходиш да просиш хляб?

— Ох, сестрице, кога ни дарят повечко, то си седим у дома, когато имами хляб; колко е тяжко да ходим по людски порти!

— Всякога ли ти дават, когато просиш?

— Сестро, аз не прося нищо; запирам ся на вратата и седя, докато ми дадат. По някой път не ся намира никой вкъщи, каквото по коситба и по жътва. В това време намирам твърде малко нещо.

— А кога ти не дадат нищо?

— Ние си лягаме без вечеря; това ни ся е случвало много пъти, преди да дойдем у бабини Златини, а сега баба Злата не ни оставя да мрем от глад и ни заима, кога нямами хляб.

— Ходиш ли да си играеш понякога с другити селски момичета в черковний двор?

— Ох, сестро, тии мя не прибират.

— А защо?

— Защото съм просякиня.

— Тии не правят добре и зле ще бъде за тях.

Баба Злата се връна и господарка Неделевица много я похвали за милостта, що прави на сиротата вдовица и на чадото ѝ.

Милка иска да даде една от своите дрехи на малка Радка

— Божичко, мамо — каза Милка майци си, кога ся заврънали в чифлика си, — аз имам толкова непотребни дрехи! Не бива ли да дам една от тях Радки? Меня сръдце ся пукаше, кога я видях да лежи в леглото си, защото нямала да ся предреши.

— Твоите дрехи, маминото, не чинят за това момиче; тии щът останат по трънието, [х]растието, отдето то требува да минува; и калта по лошите пътища, отдето е принудено да минува, ще му откъсне парцаля, кога иска да го извлече.

— Е, какво да ся прави, мила майко, за да му ся даде една дрешка?

— Не ли ти е останало нещо от Нова година, чадо?

— Добре казваш, добре казваш — извика Милка; — аз ще ѝ купя една дрешка; от какъв плат, мамо?

— Купи ѝ едно сукманче от син влънен плат, какъвто го правят по селата; то я ягко и трае.

— Аз — каза Милкината сестра Велика, която била на четиринадесят години девица, — аз пък ща ѝ направя едно късаче от сукно.

— А аз що да ѝ направя? — каже Стоянчо.

— Брате, ти имаш чръвена вратовезка, която през средата е съдрана, а краищата ѝ са здрави; от нея слугинята да направи Радки шапче, а ти щеш купи черни копчета, за да я накитим.

— За мене — каза господарка Неделевица засмяна — не остана друго, а да ѝ дам риза, кръпа и престилка.

Когато си дойдоха у дома, детцата приказаха на баща си това, що намислили да направят за Радка.

— Всичко това е доста добре — рече господар Неделе, н[о] аз глядам, че никому не е дошло наум за обуща. Вие облачате цяло това сираче, а го оставяте босо.

— Наистина така е — казаха детцата. — Тате, вие пък дайте обущата, та да бъде всичко напълно.

Оня ден залегнаха да купят и да скроят дрехи за малка Радка, каквито да могат да ѝ ги дадат до пятък; останаха само четире дни, та не остаяше да ся губи време.

Милка направи ръбовети, а майка ѝ, сестра ѝ и слугинята свръшиха шевовети. Кога ся свръши всичко, слугинята рече:

— Госпожици, вам ся чини, че сте премислили за всичко, а то ѝ меня остая да дам нещо си, и ако да не съм имотна, и аз искам да ся намеся в тая добра работа, що правити. Ви заборавихти поясчето и пош за триение; аз ща дам моити.

Милка облича Радка

В пятък Милка ся събуди по-рано отколкото друг път; сръдце ѝ тупаше по-силно, като помисли колко ща ся зарадва Радка за премяната, що ще ѝ подари. Подрани на вратата на градината, която ѝ отвори брат ѝ, и всякой час надничаше на пътя да види дали иде Радка. Най-сетне Радка ся зададе из пътеката; Милка припна да я посрещне и я хвана за ръка; тръчешком я доведе в градината, после я въведе вкъщи, най-сетне в стаята си. Кога влязоха там, Велика и слугинята съблякоха Радка и ѝ облякоха новата риза и другити дрешки, сресаха и накитиха; а кога да ѝ обуят обущата, видяха, че Радка няма чорапи.

— Това не бръка много — рече слугинята; — господарици, можем да ѝ оплетем; а сега е топло, та засега мина ще и без чорапи, докле ѝ оплета. Па ми ся чини, че това сираче досега надали ще е и носило чорапи.

— Добре! Добре! — рече Милка. — Утре ще захвана да ѝ оплета едни чорапи; бива ли, мамо — прибави, като ся обръна към майка си, която влизаше из вратата.

— Бива, ако ся стягнеш, мила майци, да работиш, без да ся маеш; ти щеш ги свръши за една седмица.

Малка Радка от все сръдце благодари на тия господарки. Милка я заведе под лозата, за да я види баща ѝ и Стоянчо; дадоха ѝ да пообядва и откак ѝ туриха в пазухата грошчето, обивиха ѝ вехтити дрехи на връзоп и тя го взе, та си отиди радовна.

Радка никак не ся замая по пътя; тя бръзаше да иде по-скоро, за да ся похвали с хубавата си премяна.

Баба Злата и Слава работяха пред вратата.

— Я погледни, бабо Злато — рече вдовицата. — Не ли би рекла, че е Радка това, дето тръчи тамо доле? Аз бих рекла, че е тя самата, ако да не бяше това момиче така добре облечено.

— Тя е — отговори баба Злата, откак опря очи, та погледна; — сама тя е, тръчешком иде при нас. Тя е така хубава, щото може да я помисли човек за дъщерята на селский кмет Богдана.

Радка, кога приближи, колкото може да ся чуе, извика:

— Мамо! Бабо Злато!

— Божичко! Що е това. майци! Отде зе тия хубави дрехи?

— У господарка Неделевица ми ги ушили, зачтото на кака Милка тяжко и криво ся видяло да мя гляда в халищата оня ден, кога ми переше дрехити; тии ми казаха да обличам новите дрехи в неделя за черкова и кога ми перете вехтити.

— При това с тях щеш ся пременуваш и в пятък, кога идеш при господарити.

Слава остави Радка да ся радва с премяната си до вечерта, като ѝ заръча да варди да ги не уваля, а момичето ся залови веднага да храни паткити, които крякаха около нея.

Радки дохожда наум да вие китки цветя за продан

Радка, като вардяше пилетата, един ден съгляда хубави цветя по полята край реката, която тече от гората. Дойде ѝ наум да набере, та да увие китки. Тя ги размеси със сламки от всякакви полски треви и кога ги уви. остави ги да пренощуват на моравата, па попита баба си Злата, бива ли да я заведе в града, кога иде, та да продаде тия китки. Баба Злата ѝ каза, че бива, и най-добре е да идат на утрений ден в неделя да ся черкуват в града и там да си продаде цветята.

Сутрента рано, кога ся пукнало зора, Слава облякла дъщеря си с хубавити дрехи и Радка си зе цветята, които бяха така пресни и росни, като да бяха набрани оня си час. Баба Злата я поведе и заведе в град, гдето право отидоха в черкова. След отпуск излязоха вън и всички господарки зеха да запитват баба Злата чие е това момиче и отде го е взела. Тя отговаряше, [че] това е сиромашко момиче, което проси.

— То е тъй добре облечено, дето не прилича на просекинче!

— Милостиви господарки го помилваха, та го облякоха, както го видити.

Като глядаха малка Радка, глядаха и хубавити ѝ китки и поискаха да ги купят.

— Платете, колкото ви ся откъсне от сърдце, щото ми дадете, то ще е за болната ми майка.

Дадоха и за всяка китка по едно десятаче и така тя си изпродаде всичкити китки и занесе майци си два гроша. Оттогава тя, кога бе хубаво время, все береше цветя и вияше китки, та ги носяше в град да ги продава. Всякога не купуваха киткити така добре, н[о] ней идяше по-добре тая работа, а не да ходи по людски порти.

Радка ся учи да плете

На другий пятък Радка отиде пак у Неделевица, за да земе уреченото грошче. Милка ѝ показа чорапити, що ѝ плетеше.

— Аз още не съм ги оплела — рекла Милка; — още една не съм свършила, като по-малка не мога да плета тъй бързо, както сестра ми.

— Колко ми ся искаше и аз да умея божем толкова — рекла Радка.

— Иска ли ти ся да тя науча да плетеш?

— Много ми ся иска, госпожице.

— Кога е така — рече господарка Неделевица, — ти дохождай всякой понеделник, среда и пятък по пладне.

— Твърде добре, господарко; тия дни аз ни[й]де не ходя, защо майка ми казва, че не трябва да додявами всякой ден на хората, що ни помагат. Тя сега никак не може да ходи, защото ѝ ся издуха краката, та аз сама ходя да прося.

— А какво правите за дръва? Не ли ви требуват да си сварите ястие?

— Баба Злата ни оставя да си турями гърнето на нейния огън; тя е много харна жена!

Радка прибръза да ся научи да плете и Милка ѝ захвана едни калци: нямаше по-драго нещо от да гледа човек как тия две малки си туряли главица до главица и си разбръквали и смешали ръчицити. Радка седяше на едно столче, а Милка, коленичила зади нея, дръжеше ръцете на ученицата по една във всяка една ръка, та я учеше и оправяше как да дръжи шишовети. Често си навождаше глава над рамото Радки, за да види как връви плетката ѝ.

Господарка Неделевица разпитва Радка

— Чисти ли ти са ръцете? — запитва господарка Неделевица.

— Чисти ми са, господарко, аз си ги изтривам с трицити, които баба Злата туря да вари за патицити. А майка ми с едно остро ножче ми реже ногтието всяка събота.

— Видя ся да е много чистница майка ти.

— Такава е, господарко, всяко утро ся реше, па и мене реши; и кога излезем за просия, ние всякога ся запирами край реката, та си измивами краката.

— Всякой ден правиш ли си молитвата, Радке?

— Всяко утро и вечер аз си отчитам молитвата. Кога е хубаво време, ние си отчитами вън, а кога заминем покрай черкова, ние ся отбивами да ся попрекръстим и поклоним.

— А що ся молите в молитвите си?

— Аз ся моля господ да ми помогне и да мя подкрепи, за да наягкня. та да мога да си изкарвам хляба, колкото да нямам нужда да прося от хората, които не са ни длъжни нищо.

— Ще каже, че ти щеш бъдеш много радовна, ако би да ся намери за тебе работа.

— Така, така, господарко, мене ще е много драго да работя, за да си изкарвам хляба.

— А що щеш прави с парити, които щеш припечелиш, кога порастеш?

— Ще храня майка си и ще я облека, после ще дам нещо и баби Злати която ся показа толкова милостива към нас.

— И баба Злата, види ся, да не много дòсосна.

— Господарко, тя не е много богата и ако да не би пестила, тя имаше много да тегли.

След петнадесят дни Радка ся научи тврьде добре да плете. Милка ѝ заплете едни чорапи и Радки било много драго да ся похвали майци си и баби си Злати, че плете.

Когато вардяше пилцити и двете си манета, тя все си имаше чорапа в ръце; не го оставяше дори и кога идяше да проси по портити. Които я глядаха така работна, често ѝ даваха по нещо си заедно с хлебец или нещо варивце и кога си направяха баница, все отделяха и за Радка.

Слава лежи болна

Радка все си карала да ходи три пъти в седмицата у господарка Неделивичина. Двете девойчета ся бяха нагрьбили да я учат да чете и да смята; при това я учеха още и да плете и всякой пятък ѝ даваха по гроше.

Една цяла седмица Радка не отишла у тях.

— Страх мя е да не ся е поболила Радка — каже господарка Неделевица; — тя е така урядна, а сега става осъм дни, как не е дошла.

— Мамо, да идем да я видим! Аз много обичам Радка; ако би била болна, да ѝ помогнем, тя е сирота, та не може си намери това, щото ѝ требува.

Като каза тия думи, Милка ся затръча да повика сестра си и да си тури шапчицата.

Кога дойдоха у бабини Златини, видяха Радка, че плаче пред портата. Милка ся затече при нея.

— Плачеш ли Радке? Що ти е? Какво стана?

— Сестро, мама е много болна.

Господарка Неделевица остави децата си при Радка, а тя влезе вътре вкъщи. Слава лежала и била бледна като мрътвец.

— Защо ми не обадихте, че сте болна, сиротице? Не сте сторили добре, требувало да пратите Радка да ни обади.

— Да ви благослови господ, драга господарко; ти си толкова милостива кам Радка, щото не щях да прекалявам да ви правя главоболие. Па след малко не ща и да имам вече потреба от нищо; аз го разбирам от три месеци насам; откак умря мъж ми, аз много ся натеглих. Господ ся смили за мене, та мя вика и аз скоро ща ида при сиромах Младена. А боли мя само, дето ще оставя Радка сама на света.

— Недей си губи надеждата, Славо; ти си млада и твоя пора леко ся завзима човек.

— Не, господарко, нямам вече мощ, зачтото грижата и теглото отдавна мя ся съсипали.

— Доходили свещеникът да ви види?

— Доходи, господарко; той мя навежда всякой ден и милува да ми праща по малко чорбица. Той мя теши, като ми показва божието милосърдие, което ми прати такава една добра жена, като баба Злата и като вас, господарко, които правити толкова добрини на дъщеря ми. Баба Злата ся врича да я пази, кога умра, и това мя поутешава.

— Славо, и аз няма да оставя ваша Радка, недей ся грижи. А кам баба Злата?

— Тя изкара да си напои добитъка. Горката, колкото ся може, тя гляда да мя не оставя сама; тя мя гляда, като да ѝ бях дъщеря, и дава всичко, що ми потребува.

— Остай си с богом, Славо! Не бой ся, стягай ся; вдругий ден пак ще дойда да ся видим.

Като каза тия думи, господарка Неделевица извади, та ѝ даде двадесят гроша.

Слава умира

Пò на другий ден господаркити пак дойдоха да видят Слава. Кога влязоха, видяха, че прозореца бе застлан с престилка, за да не свети много, и леглото бе покрито; баба Злата дръжеше Радка, която бе заспала на коленете ѝ. Господарка Неделевица пристъпи.

— Ние свръшихме, драга господарко; душата ѝ отиде при бога; тя умря като светец. Дядо поп, който никак не я остави сама, уверява, че отдавна не е видвал такава смърт.

— А що щете правите с това дитя?

— Аз ще да го дръжа у дома, господарко; както го казах вчера на свещеника. Господ ми го е пратил; то ща мя гляда на старост, както го глядам аз сега в детинството му.

— Щете ли го пращате пак да проси?

— Не ща, господарко. Не съм имотна, н[о] колкото за хляб, дà ще господ и за двете ни. А пак и то е на възраст да ми слугува, та да ся прихваща за храната.

— Бабо Злато, и занапред да пращаш Радка у нас; моити момичета щът я научат на писмо и на всяка работа. Колко за храната и облеклото ѝ, то е моя грижа; така вие няма нищо да потрошити за нея.

— Господ да ви поживи, господарко! Като научити Радка на работа, ви щете ѝ направити по-голямо добро от мене, ви щете ѝ дадете в ръце хляб за до цял живот.

— Бабо Злато, нà ти три двадесятака, за да погребете тая сирота; тия разноски не бива да тягнат на ваший гръб.

Радкина кротост и разумие

След няколко дни по майчината си смърт Радка отиде у господарка Неделевичини; там ѝ дадоха черна кръпа на главата, за да жали. На другата свята неделя Велика я облякла цяла в черни дрехи. Горкото момиче, бяше много угрижено; все плачеше, кога ѝ дойдяше наум за майка ѝ. Очи ѝ почервеняли и ся издули; дума не подумваше, нито пък ядеше.

Често я заваряха да ся моли богу. Баба Злата ся уплаши за нея да не би да ся поболи, н[о] като дете на осъм години, то зе малко по малко да заборавя. То все ходяше у господарка Неделевица и много бръзо учеше всичко, що му казваха. Двете малки девойчета, като видяха Радка така кротка и работна, заобикнаха я много. Дядо поп, като глядаше всякога да стои мирно в черкова, подаряваше я от время на время с хубави образи. Кога ся научи да чете, той ѝ подари една книга молитвословче, а това я много зарадва.

Кога стана на дванадесят години, Радка вече знаяше добре да пише: работяше и всяка работа, която влязила в очи. Баба Злата я научи и да пряде и тя пряла прежда най-тънка от всяка друга предачка в селото, защото тя много харно си глядала работата.

Радка отива на причащение

Мина ся вече една година, как Радка зе да ходи у дядови попови заедно с други селянки, за да слуша божий закон. Дядо поп ѝ даде катехизис и священа история, за да ги изучи наизуст. Господарка Неделевица проказваше ѝ всякой ден по една глава и чудяше ся на паметта и на разума ѝ. Радка с отворени уши слушаше, щото ѝ тлъкуваха, и тя, и Милка най-напред отговаряха от катехизиса и дядо поп тях двете хваляше и сочеше за пример на другити. В черкова стояха кротко и мирно, не зяпаха, не си обръщаха глава, нито глъчаха, както други деца, а ся моляха богу от все сърдце, така щото, кой ги видяше, стресваше ся.

Дойдоха велики пости и Радка и Милка готвяха да ся причастят; дядо поп ги изповяда и им заръча да си отчетят и да правят поклони заран и вечер през цяла седмица. Дойде св. неделя. От вечерта господарка Неделевица задръжа Радка, за са преспи у тях, каквото да няма толкова да ся развлича и блазни. На сутрента Велика ѝ донесе бели нови дрехи, каквото да няма във нея нищо ветхо в тоя честит ден; каза ѝ още, че майка ѝ ще я надари за доброто ѝ поведение.

На литургията Радка и Милка стояха така мирно и богобоязливо, щото всички хора ся стреснаха от тях.

Откак ся причастиха след отпуст, свещеникът повика на обяд всичката челяд на господарка Неделевица и покани и Радка да седне на трапезата, като каза, че за набожността ѝ стои ѝ ся такава чест.

Баба Злата стояше в един кът у черковата, дето от радост плачаше; свещеникът нагости и нея.

Радка все рядом ходи у г[осподари] Неделевичини

Радка не престана да ходи у г[осподари] Неделевичини. В неделен ден я туряха да пише, да чете и да смята; каквото да преговаря, та да не забрави, що знаяше. Кога имало прание, тя помагала: сапунила бельото, простирала, сбирала и спрягала. Понякога я туряха още и да улага с желязо[2] дрехи, презръчници, потривки, да кръпи скъсано; тя се научи да улага с желязо и тънки ризи. Когато имаше гостие на обяд, Радка помагаше на готвачката и слугуваше на трапезата. Колчим останеше в чифлика да слугува, плащаха ѝ надница. А защо знаеше да шие добре, баба Злата, която ся познаваше добре с много селянки, донасяше ѝ от време на време по някоя работа: ризи, гащи, рокли, и от това тя припечелваше по нещо.

Неделевичинити дъщерки живуваха с Радка като истински другарки, защото тя беше много опитна в разговорити си и мъдра в поведението си. Тя ги обичаше дотолкова, щото и в огън би ся [х]врълила само да им угоди. Тя често ходяше при дяда попа, който ѝ даваше добри съвети и ѝ наумяваше колко господ милува нея, сирота без майка и баща.

Радка даваше баби Злати всичко, що припечеляше, защо ней не требуваше нищо да купува; господарка Неделевица ѝ даваше всичко, що ѝ требуваше за облекло, както ся врекла баби Злати след Славината смърт; Радка толкова бе пестовна и си вардяше дрехити, щото чясто г[осподарка] Неделевица ѝ думаше: — как правиш, Радке, та дрехити ти траят толкова много?

— Господарко, аз си спрягам всяка вечер и спаструвам дрехити в ковчега. Кога ся укаля роклята ми, аз я изпирам, па я улягам с желязо; така не ся разваля скоро, колкото ако бих я тръкала.

Всяка заран си преглядвам и претръшам дрехити и кога съглядам и най-малка дупчица, аз я закръпям.

— Това е твърде харно, Радке; добре си ся приучила на това.

— Аз не ся грижа, колкото требува за дрехити, защото ви ми ги давате!

Радка гляда баба Злата

Кога стана на шестнадесят години девойка, Радка бяше голяма и ягка; тя сама глядаше добитъка баби Злати, която бе вече остаряла и запряла; Радка месяше хляб, паляше пещта и го печеше, тя буташе масло и го продаваше в град; защото не тръпяла да гледа баба Злати да ся труди.

А защото Радка умееше да си разпорежда времето, намираше и леснина да поработи нещо, та да изкара и някоя пара.

„Драга бабо — думаше баби Злати, кога тя понякога я понахокваше и ѝ ся поскараше защо да иска да върши всичко, — ви грижихти за мене, кога бях малка; ви мя глядахте като свое дете; правото е аз сега да ся трудя, та да ви глядам, като съм по-ягка от вас."

Мнозина от тия, на които Радка продаваше масло, обричаха много нещо, ако би пристанала да дойде в град да слугува; н[о] тя им отговаряше всякога, че не може никога да прежали да остави баба Злата. Кога ѝ приказваше това, тая стара баба ѝ думала:

„Мила баби, ако би да те накара нужда да идеш на чужди врата, слушай мя, не ходи в град; там наистина повече ся печели, н[о] там ся повече и разноси и там никак не приляга за млади девойки."

Баба Злата малко по малко отпадаше и веняше. Радка много ся загрижи. Тя си приказа болката дядо попу, на когото ся беше обверила.

— До смърт ли е болна? Ако е така, требува да ся повика лекар да я гледа.

— Тя е много зле, отче попе, н[о] не ся усяща за това. Завчера ся случи, та градский лекар дохожда у г[осподари] Неделевичини на гостие; аз му ся помолих и го заведох да я види; той я разпитва и я разгляда добре; кога да си иде, аз го последих, без да му кажа нещо, а той ми каза, че няма що да стори, за да помогне баби Злати, защото е вече изнемощяла и тялото ѝ ся вече изхабило; можа ще да ся влачи за много время и ще угасне[3], без да тегли.

— Да ида да я видя.

— Ела, ела, отче попе: трябва да я навеждаш по-честичко; кога подойдеш, ней поолеква и става ѝ по-добре, откак кога дойде лекар; приказвайте ѝ за бога; и тя ще е готова да иде при него, кога му е воля да я повика.

Баба Злата пада тяжко болна

На осъмнадесятий месяц от болестта си баба Злата толкова бе отслабнала, щото не можеше вече да излиза от къщи. А защото не ся плачеше от нищо, Радка не ѝ казваше доколко е болна, за да не би да я уплаши. А кога идяше у г[осподари] Неделевичини, тя проливаше горчиви сълзи и казваше, че добре види как баба Злата няма да иззими.

— Толкова не ся грижи, Радке, ние няма да тя оставим сама — думаше ѝ

Милка.

— Зная го, господарице, и ви благодаря от все сърдце, н[о] аз не плача, че ще остана сама-сameничка, хвала богу, аз съм здрава и ягка и на ваши ръце аз мога да си изкарвам хляба; а боли мя, защото обичам баба Злата от все сърдце, а и кой ще мя обикне като нея, която мя взе малка и мя приучи на работа, па мя научи да обичам бога и на всичко добро.

Радка глядаше болната колкото ся може добре; намери леснина да ѝ донасят по едно бяло хлебе през два дни; кога идеше в град да си продаде маслото, тя доносяше мясо и друго нещо за преядка. По някой път купуваше пиле или патица и ги готвяше, какво бе видяла да ги готвят у г[осподари] Неделевичини. Ходяше и до воденицата, та ловяше рибица, а по някой път правяше сметана и кога бе напалена пещта, правяше и добра баничка; най-сетне за пиение ѝ даваше само харно вино, подсладено с малко захар.

Баба Злата ся чини, че Радка прави много разноски

Баба Злата я оставяше да прави каквото ще; н[о] по някой път думаше:

— Ти щеш мя разобориш, Радке; много пръскаш, баби; това не е умно.

— Е, какво да ся прави — отговаряше Радка, — защо сте ся трудили на младо время и не е ли право сега на старо время да си поотдъхнете и угодите?

— Добре, баби, н[о] ако разпилееш всичко, ти на себе си правиш зле; защото ти ми си наследница на всичко, що остане, знаеш ли?

— Добре, добре, бабо; недейте ся грижи за това! Оставете мя да правя каквото зная; мен все ще остане доста. Нямам ли ръце и крака, за да работя? Па и не требува ли да ся позавземете и да добиете мощ, та да ходим зимас по седенки у приятелки?

— Тъй, баби, тъй, аз разбирам, че ти уж за мене правиш сладки преядки да си похапваш.

— Живити! Бабо Злато, не ли е срамота като на мене мома да ида да ям сладички.

Дядо поп всякой ден дохожда да навожда баба Злата

Дядо поп, не ся минуваше ден да не дойде да наведи баба Злата; а защото тя беше разумна жена, той ѝ приказваше за божията милост и благодат и я готвяше да умре в надежда. Той често я изповядваше и причащаваше, каквото на всякой час да бъде готова; даде ѝ да разбере, че черковата е студена за нея, та не бива да ходи да ся черкува до Великден.

Есента ся беше вече претурила, баба Злата от ден на ден отпадаше и наскоро не можеше вече да стане от леглото си. Радка всяко утро я премещаше на постилката си, каквото да вземе вятър нейната постилка, която изнасяше вън, кога бе хубаво время. Радкината постилка бяше по-тяжка от бабината Златина и болната намираше вечер леглото си чисто и сухо и ноща по-добре спяше.

Баба Злата издъхва

Един ден пред Коледни пости слънцето ся прозираше през облаците и Радка закара да напои добитъка.

На връщание тя заобиколи през полянката; добитъкът, като не бе изкарван отдавна, разиграл ся от радост, че излязъл да ся разходи. И Радка никак не бръзаше да го прибере в хлева, защото оня ден баба Злата уж бе по-добре. Като ся прибра, тя тоя си час отиде при болната, която завари заспала и по-бледна, отколкото друг път. Накладе огън, за да ѝ сготви топла чорбица. Кога стана чорбицата, сипа я в паниче и я занесе на болната, н[о] кога да ѝ повдигне глава, за да ѝ даде да сръбне, намери я вдръвена. Изскочи на вратата да вика на помощ. Две съседки пристигнаха и видяха, че баба Злата бе свършила. Поискаха да отведат Радка в друга къща, като казваха, че тии щът варди мрътвеца; н[о] тя[1] порони горчиви сълзи и им каза, че не ще остави милата си баба Злата, докогато я погребат. Едната съседка отиде да обади на селото, а другата помагаше Радки и я придружаваше при мрътвеца.

Радка ся показва, че не е лакома за имание

Селский старей дойде, та попита Радка дали покойната си е нещо наредила и направила завещание и ней ли оставя иманието си, защото тя всякога била казвала, че храненицата ѝ ще бъде наследница.

— Не, чичо — рече Радка, — ако да е направила за мене нещо, тя би ми го казала.

— Н[о] може да не ѝ е минувало през ум, че тъй скоро ще умре. Не споменувахте ли ѝ за такъво нещо?

— Не, наистина, чичо, мене[5] сръдце не даваше, па и грозно ми ся видяше да направя такъво нещо.

Когато покойната[6] бе зле, ако ѝ ся наумеше такъво нещо, тя по-скоро би умряла. Ней никога не минуваше през ум, че така скоро щяло да ѝ ся свършат днити. Колкото за мене, аз да знаях, че всичкото злато на света щях да добия, пак не бих ѝ спомянала за такъво нещо. Па освен това аз съм млада и мога да работя: правото е внук ѝ да я наследи; требува да му ся обади.

— Да ида да му пратя човек — каза стареята и си излезе.

Радка колени[чи] пред мрътвеца и зе да чете молитви за умрели; от време на време ся изправяше, та целуваше мрътвеца, па пак четяше и плачеше. През нощта останаха да я придружават две добри съседки, които не щяха да я остават сама при мрътвеца.

Погребение на баба Злата

Баба Злата бе почтена и харна жена и обичаше да прави добро; затова всичкото село, и малко, и голямо, дойде на утрента рано да ѝ запалят свещ и ѝ донесоха сухи цветя и тамян. По пладне донесоха носилото. Радка с двете си съседки тури мрътвеца в носилото. Свещеникът дойде със Стайка, който бяше внук и наследник на покойната, и къщата ся напълни със свят. Радка си закри глава с пола и плачеше в един кът. Свещеникът с певеца дойде при мрътвеца, отчете и после понесоха мрътвеца в черкова. Горкото момиче не би могло да иде до черкова, ако да го не крепяха приятелки.

След опелото погребаха тялото, а Радка заведоха у дома, дето селский старей и Стайко бяха дошли. По малко дойде и свещеникът.

— Кир Стайко — рече свещеникът, — това момиче имало си свои постилки, завивки и ковчег; това го знае цяло село; щете ли го оставити да си ги прибере?

БАН
Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА

— Тя си има и четире троби нови платна в раклата на покойната — каже една от съседкити; — аз зная кога го работи; тии са бележени на нейно имя.

— У баба Злата, бог да я прости, Радка имаше и парици — рече свещеникът. — Покойната чясто ми го е казвала, че Радка оставя всичко, н[о] защото не си е направила завет, сега всичко вам ся пада Стайко; то е право.

— Отче попе — рече Стайко, аз не ща да земя нищо на това момиче; нека ми каже колко пари е дала лели ми, та да ѝ връна сега всичко, заедно и платната ѝ.

— Казвай, Радке — рече стареята; — колко гроша бяхте дали баби си Злати?

— Наздраво не мога ви каза: колчем припечелях нещо, аз го давах баби си и не съм дирила от нея сметка. Затова, чичо Стайко, ви можете зе всичко; сиротата покойница много добро ми е направила, та нямам лице да тръся нищо; па аз съм здрава и ягка да работя, не ся боя от работа.

Стайко ся показва великодушен

Дядо поп рече, че Радка ся владя и говори почтено и че Стайко наверно няма да я излъже в простодушието ѝ и да ѝ изяде правото.

— Не, отче попе, не ща да я подям: всинца казват, че тя гледа клетата ми леля, като да ѝ бяше чадо; а аз да ви кажа, че ѝ познавам доброто, аз ще ѝ дам за дял и половината, от щото ся намери. Какво казвате? Бива ли така?

Отвориха раклата и извадиха най-напред четиретях троби платно, които бяха бележини на Радкино имя. Като претръсиха всичко, намериха зади един връзоп ветхо платно, пятстотин гроша у един чорап, който бил кисията бабина Златина.

„Чини ми ся, рече Стайко, че тръде отдавна е турен пръвий грош на дъното на тоя чорап; защото леля ми си имаше също да ся поминува, па бяше и много пестовна, къщница и работна жена."

Стайко извади двеста и петдесят гроша, та даде Радки.

— Не, чичо Стайко, не ги зимам; аз не съм спечелила толкова пари.

— Момиче, аз казах, че ща ти дам половината от парити; стоя си на думата; и ти требува да земеш тия пари.

— Вие сте много милостив — каже Радка — кам едно сираче, което дори и не познавате.

— Не съм по-лош от други, ако и да мя мразяше леля ми, защото едно время ся карах с мъжа ѝ.

— А де щеш денеш всичко това? — рече една съседка; — ковчегът ѝ е много малък; па е и много ветх, та лесно ще ся разпилее.

— Аз ще ѝ дам и раклата; от това няма да стана сиромах.

— Напротив, Стайко — каже свещяникът, — вие с това правите едно добро, което ще ви докара радост повече, отколкото ако бяхте задръжали всичко това, щото оставяте толкова великодушно Радки.

Всички селяни казаха, че Стайко бил много харен човек.

„Чуй, Радке, каза, преди да си иде, до Коледа няма да дам къщата никому; ако ти поноси, можеш седя у нея до онова время. Оставям ти всичко, що има от дребен добитък, аз ще откарам само кравата. Вдругий ден ще доведа и жена си, та да прибера, щото ѝ е по воля, а другото да продадем."

Откак каза това, тури в пазухата си парити, що му ся паднаха, и отиде да изкара кравата.

Всинца си излязоха, та си отидоха, а само дядо поп остана при Радка.

Дядо поп мери да намести Радка

— Що щете правите сега, Радке? — рече свещеникът.

— Ще глядам по-скоро да ся наместя нейде; защото, ако остана за много време сама у тая къща, аз усещам че от тъга и мъка ща ся поболея.

— Да видим, Радке, трябва да бъдем умни; баба Злата е по-благатна от нас сега; тя ще ни варди.

Господ не ще да ся предавами така на тъга и грижи.

Ако искате да ся наместите нейде в град г[осподарка] Неделевица намери ще ви някоя харна къща, дето да зимате добра платка.

— Отче попе, не ми ся ще в град; покойната ми заръча да ся не ценявам у град, и ако да я няма вече на тоя свят, аз искам все да ѝ съм послушна.

— Когато искате да останете в село, аз ща ида да ся видя с баба Богданица; нейната слугиня ще ги напусне, защото след три седмици ся жени; ако не си е още намерила човек, аз ща ви заведа утре там.

— Да си жив, отче попе, бог да ти заплати; както съм слушала, тии са харни хора и мене е много драго да бъда на тяхната къща.

Кога остана сама, Радка отиди да си види кокошкити и патицити, както и друг път; прибира си всичко в раклата, па ся затече у г[осподари] Неделевичини; плачешком им приказа, че щът думат за нея баби Богданици.

— Тя ща тя прибере, сестро Радке — рече Велика, която имало две години, откак ся била оженила. — Тя много пъти е слушала от нас да приказвами за тебе, та ще бъде благатна да тя има у къщата си, дето щеш бъдеш както у дома си. Затова поутеши ся! Не щем тя оставим ние.

— Без вас какво бих станала? Аз ща ви помня, докле съм жива.

На зарана дядо поп заведе Радка, както ѝ ся бе обрекъл. Баба Богданица я прибра веднага, защото бе чула да я хвалят. Тя ѝ обрече двесте гроша до Великден.

— Стара майко, Богданице, дайте двесте и петдесят гроша на това момиче; то ще ви ги изкара; хванете ми вяра.

— Не ви повръщам думата, отче попе, да си знае двесте и петдесят гроша. Целувай ръка, Радке. А кога щеш дойдеш?

— Чичо Стайко ще дойде утре рано, за да изпродаде лелинити си неща; мене ся не ще да ся намеря там, защото много тяжно ще ми дойде. Ако пратите да мя повикат преди пладне, то ще ми бъде твръде драго. Аз си имам постилка, завивка, ковчег и една ракла от баба Злата; прибирате ли ми тия неща у вас?

— Бива, у готварницата няма постлано за спание; ти щеш си постла там, само ако щеш да прибереш при тебе и едно от момичетата ми, които спят на една постелка и често ся карат.

— На драго сръдце, господарко; пратете при мене, което обичате от вашите девойчета.

Радка оставя бабината Златина къща

Сутрента рано на другий ден Стайко доведе жена си на кола, за да пренесе житото, виното и всичко, що остаяше. Изпразниха раклата и Стайковица тури до себе си това, що трябваше да пази. Напълниха колата. Радка

си излезе, щом зеха да прибират, за да ся не покаже пред людски хора навсена; тя не могла да тръпи да седи у тая къща, дето не глядаше вече баба си Злата. Отдалеч съгледа да иде бричка; тя бе си вече връзала дрехити и прибра чистичко всичко, що имаше. Ратаит бе ягк и едър чловек, та самичък натовари Радкината покъщнина. Радка рече сбогом на Стайка и Стайковица, откак им захвали; после ся пригръна със съседкити си, които бяха ся набрали пред портата да я изпратят, па ся качиха на бричката. Кога отстъпиха, та не можеше вече да ся гляда бабината Златина къща, тя не можа да ся сдръжи да ся не разплаче.

— Да не ти е тяжко, че идеш у нас? — каза ратаит.

— Не, за това аз не плача, а ся размислих за баба Злата, която толкова много мя обичаше.

— Претвори ся, недей плака! Нашата господарка е много харна жена, та и тя ще тя обикне.

Кога стигна бричката на Златий трап, ратаити, овчарити и говедарити бяха ся наредили около къщата, за да видят Радка, като слезе. Един от ратаити, когото викаха Дългий Пятко, стовари покъщнината пред вратата на готварницата, а ковчегът претуриха вътре, па откак наместиха всичко, всякой ся разиде по работата си и Радка влезе вкъщи, дето намери кмет Богдан сам с жена си.

Вторий дял

Радка като слугиня

Радка дава парити си на господаря ѝ да ѝ ги пази.

— Господарю — рече Радка, кога влезе вътре, — аз си имам двесте и петдесят гроша, които не ми ся ще да стоят в ковчега ми; ако обичате, приберете и спастрете ми ги у вас; за това ще ви бъда много длъжна.

При тия думи извади из пазуха ветъх влънен чорап, който бяше кисията бабина Златина, и го сложи на стола. Кмет Богдан изтръси парити и ги преброи.

— Тъкмо двесте и петдесят гроша излизат! Не бери грижа — рече, — аз ща ти ги прибера и спастря; а отде си зела тия пари момиче?

Радка приказа как чичо ѝ Стайко ѝ дал дял от лелинити си пари и четире троби платно и шестаци за димит, които ся намериха в раклата, и как ѝ подарил раклата, за да си туря в нея дрехити.

— Аз ся познавам с тоя Стайко, защото от него еднаж купих кон; да ми казваха, не бих повярвал, че е толкова великодушен; кога ся видя с него, ще му захваля за добрината.

Радка веднага ся залови за работата си; и като бяше опрятна и пръгава, тя все намираше време и да пряде, откак наредяше, щото требуваше вкъщи. Господарката понякога ѝ думаше:

— Радке, ти мя не оставяш да хвана нищо. Щеш мя направиш мръзелива; право да ти кажа, аз не мога да разбера кога свръшаш всичко; ти намираш време за всичко, па пристигаш и другому да свръшиш работа. Ма мислиш, че тя не виждам всяка вечер да тлакуваш на оня дебелан, на мандраджийката, на която нищо не иде отръце? Мене ся щяще, кога си свръшиш работата, та ти остане време, да си ушиеш сукман от платното и от дилиити, що ти даде Стайко; ти работиш на момичетата ми, а това не е право. Аз дадох да седи

при тебе Стана, защото е най-немирната, ако и да е най-голямата; потруди ся да не остане такъва смятеница, а да стане спрятна и работна като тебе.

Дльгий Пятко ся ядосва

Ратай Дльгий Пятко не бил лош чловек, а бил малко лих и крив; нищо не му угождало; и да направяха нещо добро, нему никога не ся направяло. Ратае и ратайкини не могли да го тръпят вкъщи; всякога намирал да им ся сопа и да им дума лоши думи, а тии му отвръщали добре. Той хокал и Радка и ѝ ся сопал, н[о] тя нито му отговаряла.

Един празник, през пролетта, Дльгий Пятко ся пременил и приготвил да иде на хоро в ближното село; той си обул нови потури и ново късаче и препрана риза, па поискал да си тури и нова гугла, която била окачена на кърлицити на стената у хлева, дето спял. За да я досегне, той стъпил на греблото с железни зъби, което било възправено до стената; греблото ся преметнало, Петку крак ся подпръзалва, потурити и късачето му ся налузват на острити зъбци на греблото и Пятко остая с раздрани дрехи. Той ся ядосал много и зел да гръми и да клъне из къщи. Воловарят отишъл да види що става, и връща ся, та приказва на момити, които били пред портата.

— Добре му стана — рекла Стана; — той е толкова дебел и устатник, щото не вреди да му става понякога някоя пакост.

— Знаеш ли, Стано, че това, що казваш, е много грозно нещо — рече Радка; — Дльгий Пятко е най-харний работник на това място и много работа връши на баща ти. Той толкова си пари е дал за дрехити си и тяжко му, ако не са вече за носение.

Селските момци, които бяха дошли да викат Дльгий Пятка, зеха да му ся смеят и да го подигравт; тии го каниха да иде по-скоро с тях, защото него тачили за най-пръв от младити момци в селото, като най-ядър и ягк, и защото бе по-умен от другити.

— Да идем — рече, — като бръзаше да ся съблече и разхвърли съдранти си дрехи, без да си ги свие и прибере както друг път.

Кога отидоха на хорото всинца — и момци, и момичета, — Радка, която не ходяше на хоро, защото жаляше баба си Злата, влезе в хлева, та прибра раздранити дрехи. А защото оня празник не бяше св. Неделя, тя попита господарката си бива ли да закръпи и зашие дрехити. Радка бе толкова опрятна за всичко, щото закръпи дрехити тъй добре, дето не ся познаваше ни диря от съдраното. Спрегна ги и ги нареди при Пятковото легло.

— Наистина — каза господарката — ти си харна мома, да идеш да кръпиш дрехити на такъв устатник, който и тебе не ще да не реже, както и другити!

— А що да ся прави, господарко! Естеството му е такъво; а не е по-лош от другити. По някой път той попръжа и воловити; то не е добро; н[о] видяла ли си някога да ги бие? От неговити волове има ли по-добре глядани и нагоени? Освен това и на работата си няма равен. Господарът знае колко струва тоя ратай! Докле него има, не му требува да тръси ни за наплатисване колата, ни за сеение, ни за други работи.

— Дльгий Пятко, ако да не бяше го орисала лоша орисница, не би ни мъчил толкова; н[о] и той е като мене сиромах! Баща му и майка му умрели, какво да прави клетникът?

Господарката ся кара Пятку за лихотата му

Един ден, кога Дългий Пятку дойде за обяд по-рано от друг път, чорбата не била още станала. — Тук човек никога не може да намери нещо готово — зе да бъбре, кога Радка варкаше по-скоро да сложи, — От сутринта какво ли са правили? Изтягали ся нашироко, нашироко и сега за Пятка обяд няма!

Стана зе да глъчи и да трещи, н[о] Радка не повръна ни дума, а зе бъкъла, за да донесе вода. Кога отиде на вода, господарката рече:

— Ти за всякога ли щеш бъдеш вироглав и недотесан, Пятко? Няма ли да ся оправиш? Я помисли има ли друга някоя къща, дето да е така всичко разтребено и прибрано? Видял ли си другаде нейде лъжици и паници така измити като у нас? И дрехи така изпрани и нарядени като у нашата къща? Погледни как е приметено, има ли едно зрънце прах по постилкити ни или една паучина по гредити? Не ли е всичко чисто като огледало да ся оглядаш в него? А кой ряди, треби и чисти всичко? Не ли е Радка? Видял ли си я някога да ся размайва и да си губи времято? Напред, кога имахми за готварка Мария, аз ся изтрепвах и пак нищо не я свръшваше; а откак зехми на мястото ѝ Радка, сега аз никак не ся трудя и пак всичко си е на място и наряд. На света надали ще има друг като тебе да ся оплаче от такава скопосна и работна мома. А попита ли кой ти закръпи потурити и късачето завчера, когато ти врътяше люлка на хорото? Ха! Знай, аз не съм ги ни похванала.

Радка ся завръна; ратаити седнаха да обядват; Дългий Пятко яде, без да продума, кога друг път от него не можеше ся вреди друг някой да си отвори уста. След ратаити дойде ряд на младити пастирчета: на овчарчето, козарчето, воловарчето, телчарчето и свинарчето. Радка изтръси трапезата, наряза им хляб и сипа им да обядват.

Кмет Богдан кани Радка да ѝ купи лозие

Една света неделя Радка шъташе на господаря си, който обядваше сам, когато другити домашни, малки и големи, бяха отишли на монастир.

— Радке, не чини да ти стоят парити затворени. Чичо ти Стайко продава лелината си стока; знаеш, че тя имаше едно малко лозие на Брестовишката могила, право среща нашето; ако мя слушаш, да ти го купя.

— Както обичате, господарю — отговори Радка, която все плачеше, колчим чуваше да ся спомене името на милата ѝ баба Злата; — н[о] всякога ще требуват по толкова си пари за копан и за торение.

— Затова не ся грижи, Радке, кога орат и копаят нашити лозя, изора щът и прекопа щът и твоето. Колко ще му е работата, за един ден ще го прекопае един човек. И кога торят нашити лозя, изкара щът някои и други кола тор и на твоето лозие. На беритба щът го оберат заедно с нашити, линът ни е голям, в него щем [х]върли и твоето гроздие; ти не щеш имаш никакви разноски и щеш си земеш чиста печалба, щото пусти лозието; това не би било зле за една девойка, която да си има нещо, кога да ся ожени.

— Господарю, вие сте много милостив кам мене: аз не бръзам да ся женя; ако ми не дадете път, аз никога няма да ви остая.

— Път ли да ти дам, Радке? Да пази бог; жена ми няма да тя остави никога! Ако не ни напустниш ти, ние никога няма да тя оставим да си излезеш; а да бъдеш уверена, че в нашата къща щеш мреш.

На другата неделя каза Радки: — Момиче, свръшихме го; в другий ден, в четвръток, кога ида в град, ще заведа и Стайко да каже, че ти е продал лозието, та да извадим тапия и ходжет. Да знаеш колко ся намъчих, докле да го отсека; мнозина искаха да го земат; н[о] аз надвих; и да знаеш, че заедно с книгити за владение ще ти излезе за пятстотин гроша.

— Пятстотин гроша! Аз имам у вас само двесте и пятдесят гроша.

— Двесте и пятдесят, що са у мене, и тазгодишната ти заплата още толкова, стигат за лозието. Пристаяш ли така да направим?

— Господарю, щото сте направили, е добре направено — отговори Радка.

Радка навиква Стана за немарливостта

Едно утро, кога станаха от легло, Радка каза Стани, която спяше при нея:

— Какво ти е разрошена косата; няма ли да ся срешиш някога? Аз не съм тя видяла някога да станеш, като бог дал, да си измиеш ръцете до лактието, лицето и шията.

— А защо това, кога ся не видят?

— Пръве това спомага на чистотата, която е пръвата добрина на човек, а най-много на една девойка; ти ся мъчиш в леглото си, тяжко спиш, защото главата ти тя сръби; тебе, бога ми, изпила ти е кукувица ума, та го нямаш нито колкото паткити, които изкарваш всяка заран да пасеш. Не ли си видяла как тии ся къпят, как си подвигат перието, за да ся намокри кожата им; тии си въвират главата във водата, после с клюновете си като с четка ся чистят и пощят. Божем нели си видяла котката, която обичаш толкова, как ся чисти и кити. А ръцети ти! Ти сякаш, че като си ги топнеш във вода, тии ся вече чисти; а девойките като нас, които барат всичко, трябва ягката да си ги тръкат, за да ся изчистят; само водата не може ги измие; трябва да ся изтриват със сапун или с трици; или ако щеш смажи една глава бръбой, па си изтръкай с него ръцете и да видиш колко чисти и мягки щът ти станат.

— Ма ща ти мисля за такива неща!

— Аз ща тя накарам да мислиш, не ся грижи, требува да си преобличаш риза всяка вечер. Не знаеш ли, че много помага на здравието да си дръжиш друга риза за спание, когато дене в горещинити дрехити ти са изпотени? И заран, кога станеш потна и влажна, не ли е добре да си имаш суха риза, та да ся преоблечеш? Още, ти рядко правиш сутрин молитвата си. Защо не ходиш понякога при свещеника?

— Сама мя е страх да ида при него.

— Ела да тя заведа; аз кога изляза в черкова от вечерня или от литургия, все наминувам при него, за да чуя някое поучение. Ти не знаеш какво хубаво приказва и кога излезе чловек от при него, усяща като да му е олекнало нещо.

Оттогава Радка все подканяше и не оставяше Стана на мира; най-сетне я накара да си прави всяко утро молитвата.

Стана ставаше по-тръперива наспротив колкото по-доволна ставаше от себе си; тя ся подряждаше от Радкиното подканяние и зе да става по-добра и по-прилепна и да обича всички вкъщи.

Господарката съглядва, че Стана ся променила

През пръвити дни на мая господарката рече Радки: — Времето е хубаво, ще ми ся да изперем.

— Добре щете сторите, господарко; требува да кажете и Стани да дойде ни помогне.

— Добре, добре казваш! Н[о] Стана ще иде да ми ся лигави, както и напред.

— Надали ще, господарко; повикайте я и щете видити!

Господарка Богданица повика дъщеря си и ѝ заръча да дойде да помогне на пранието. Стана, без да повърне майци си дума, направи, както ѝ заповяда.

— А какво правѝ, Радке, та може така да обрънеш Стани ума и да я направиш слушава? Сега ми ся види добра. Наистина божа благословия влезе у нас заедно с тебе; дори и устатникът Дългий Пятко ся укроти като овчица.

В оня ден, кога перяха, Стана, по-голямата дъщерка на кмет Богдан, плавяха заедно с мандраджийката, а пък Радка сапуняше и бухаше, и простираше изплавените дрехи. Господарка Богданица с малкото си момиче Цветанка, ходяше и дохождаше, и слухтяше какво си приказваха младити девойчета, като работяха.

— Божичко, колко са благатички имотните хора! — думаше мандраджийката. Да бях и аз като господарката, която ся разхожда нагоре-надоле, без да прави нищо, а ния ся мъчим да топим и плавим дрехи.

— Мя мислиш, че кога е била малка, тя не е работила — отговори Стана — и това, щото има, самò е дошло у нея?

— Меня ся щяше — обръна ся Божила (така викаха овчерката), — щяше ми ся да имам къщи, лозя, нивя, па и да си седна да не работя нищо.

— Ти не щяше ги имаш за много время и нямаше да цъфнеш — рече Радка, — защото не е работа само да имаш имот; той лесно [х]връква, ако го не глядаш; а ти, която и дрехити си не щеш да погляднеш да си пречистиш, надей ся, че за много би го имала.

— Наистина — рече Стана — ти си всякога оваляна и раздрипавена, ако и да нямаш друго, от щото ти е на гръба; я поглядни Радка! Тя никога не е купила нищо, а как е нагиздена! Тя си има и празнични дрехи.

— Може да е и тъй, н[о] не съм просякиня, нито ся мя отглядали с милостиня.

Радки из очи ся порони слъза.

— Ето една злоба, която няма да забравя никога — обади ся господарката, която пристъпи до тях. — Божило! Не ся срамуваш, видя щем. Недей ся грижи, Радке, ако и да си просила, пак хората ти захвалят.

— И да си била просякиня, това не ни бръка да тя обичами като своя сестра — рекла Цветанка и пристъпила, та я прегрънала.

— Както и да е, н[о] много тяжко е да чуе човек в лице да му подказват теглото — рече наскръбено Радка.

— Не думай нищо, Радке — обръна ся господарката; — ти щеш я видя един ден! Нехарата ѝ скоро ще я изтири на вратата ни, както твоето тегло тя доведе у нас.

Па и при това недоволството? Тя и всичкий имот на света да имаше, пак нямаше да бъде честита, защото няма чисто сръдце.

Радка стяга Пятку ризити

Когато изсъхнаха дрехити, Радка научи Стана да спряга и да ги дипли, както требува, за да ся улагат с желязо; тя бе съглядала, че от някое време господарката мъчно ходяше и че мъчно си двигаше лявата ръка; затова не щяше да ся уморява господарката ѝ да събира и ряди дрехити, а тя сама ставаше всяко утро по-ранко, та кръпяше, щото имаше за кръпение. Като знаяше да шие добре, тя всякога тлакуваше и на другити момичета и ги учеше да шият.

Кога да сбере дрехити и ризити на Дългий Пятка, намери ги твръде покъсани.

— Я вижте, господарко, ризити Пяткови как са покъсани! Ако бива аз да ги закръпя и да наряжа покъсанити, та да имами парцали.

— Направи, Радке, направи, както знаеш, ако и да не ся стои Петку да чака от тебе нещо.

— Не думайте така, господарко, Дългий Пятко труди ся и гляда работата ви по-добре от децата ви; аз го глядам, затова ми ся ище да му закръпя дрехити.

Дългий Пятко иска да плати Радки

Радка, откак закръпи Пятку дрехити и ризити, гляда да намери време, когато него няма в хлева, та да му ги занесе и остави при леглото; н[о] Дългий Пятко бе хитър, та твръде добре ся усети, че Радка му гляда нещата, затова я дебил от много дни. Той ся сложил и притаил зади вратата, кога видял, че Радка му носи на ръце дрехите, и кога ги оставила тя на леглото му, той веднага изкочил преди нея.

— Божичко, колко мя уплашихте! — рекла почервеняла от срам.

— Ха! Ха! Та ти си била, Радке, глядала нещата ми? Сполай ти; а защото не е право да работиш без пари, аз искам да ти платя.

— Не, Пятко! Ви не ми сте длъжни нищо, аз работя на господарката си и тя ми оставя време да закръпя и вашити ризи.

— Заръча ли ти за това?

— Не казвам, че ми е заръчала, Пятко; н[о] ако да не бяше мя оставила, аз нямаше да го направя.

— А за потурити и за късачето ми как щеш кажеш! Не бива, Радке, не бива да ся толкова надуваш и надвигаш, ази ще ти платя нещо.

— Не, бае Пятко, няма да ми дадете нищо. Няма да ви похвана дреха, ако би да ми платити нещо, защото щяхте помислити, че не е от големщина, дето ви не ща пари. Чуйте, аз съм едно сираче, което си няма нийде никого; ако би някога да ся намери в теснотия, аз няма да припадна другиму, а право при вас ща дойда.

— Плесни ръка, Радке!

При тия думи той ѝ простря ръка, широка като лопата, Радка му плесна дланта си и Дългий Пятко, като си подръжа малко ръката в нейната, каза:

— Вярвам, че щеш си стоиш на думата.

Радка си оттегли ръката и ся завръна у дома!

Дългий Пятко работи на Радкиното лозие

Като ся пооправило времято през марта, господар Богдан една вечер каза:

— Момчета! Утре требува да закачите да карате тор на лозята, па после да ся копаят.

На другий ден, когато бяха на Брестовичката могила, Дългий Пятко ся о[т]правя право на Радкиното лозие, когато другити торяха господарското лозие, и там той не жалил тора. Радка им донесла обяд и дядо Богдан, който бе с нея, като видя Пятковата работа, рече:

— Хо, хо! Помози бог! Тука е изработено като в градина и земята е така разровена и ситна, като че е пресята през решето; н[о] не бой ся, не ти казвам това, за да тя укоря; Радка ся стои да ѝ изработиш така добре лозието.

Радка благодари Пятку с един мил погляд, щото той си усети сърдце зарадвано.

Един купец дохожда в селото

Една свята неделя след вечерня Радка стояше сама при баба Богданица, която не ся поклатваше от стола си; един купец влезе, та я поканил със щампи и книги.

— Купете си нещо, ако обичате — рекъл; — ето щампици на цàри, на царици и на големци! Ето и за тебе, девойко, календарчета за тая година! Земете си! Тия са много добре нарядени.

— Зѐ ща едно, ако не са натръчкани; зачтото има календарчета, така зле напечатани, щото не може чловек да прочете нищо.

Купецът подаде едно Радки; продумал я и тя го купи. Кога премяташе тя листата, той си отвори ковчежето, та извади из него някои книги и готвяше ся да ѝ ги покаже, н[о] веднага ся зачу да идат хора.

— Ох! — рече Радка. — Я полякът иде заедно с дяда Богдана.

Като чу това, праматарчето скоро-скоро си прибра книгите и си затвори ковчежето.

— Защо бръзате толкова? — рече му Радка. — И други може да си купят нещо.

Той ся направи, че не чу, и си излезе припешком; н[о] кракът му ся спрепна о едно дръвце, което бяше при вратата, и той ся изплощи цял. Главата ся чукна о един четвръгит камик, който бяше сложен за стол, и си я разцепи така зле, щото остана на мястото си като мрътвец. Дългий Пятко ся затече, та го двигна на ръцете си и го внесе вкъщи, па го сложи на легло; всички момичета изреваха, а после Радка мияше раната на ранений и даваше му да смръча оцет.

Радка прати за дяда попа

— Дългий Пятко — рече Радка, — скоро тръчи при дяда попа; той проумява от всякакви билки, та помогна ще на тоя сиромах нещо.

— Натопете малко майданоз в старо вино, та му наложете и връжете раната — рече полякът, — то ще му запре кръвта.

— Не бива — отговори Радка, — требува да ся изтече кръвта от раната, па тогава да ся превръже. Вижте! Ето посвести ся; не е вече толкова бледен; требува да му ся даде лимонада.

Стана зе от майка си ключевити, та донесе и направи лимонада, както каза Радка.

Свещеникът наскоро застигна, когато вече купецът си отваряше очи; той напои една кръпа в студена вода и капна няколко капки балсам, па връза челото на наранений, което бяше ся разпукнало откъм лявата вежда. Дадоха му да пийне лимонада и попитаха го как му е.

— Чини ми ся, че всичко ми ся врьти пред очити — и пак му премаля и припадна.

— Кмете Богдане — рече свещеникът, — требува да го приберете да преспи у вас това момче, докле да ся постягне, та да може да си иде; страх мя е да му не дойде утре треска; утре ранко доще да го видя.

На утре свещеникът дойде и като съгляда у купеца малко треска, заръча му да лежи и да не стая цял ден. Попита го на колко години е и отде е.

— Аз съм на шестнадесят години, дядо попе, и съм от Пловдив.

— Кажете ми как стана, та паднахте, защо[то] нищо нямало препречено на вратата, та можехте да заминете през средата, без да настъпите цепиницата.

— Дядо попе, бръзах да изкоча скоро.

— А защо толкова да бръзаш, гоняше ли ви някой? Вие, напротив, по-добре щяхте сторите да почакате, защото можехте и да продадете нещо от стоката си?

Момчето не отговори, а ся изчерви много; свещеникът го съгляда, н[о] не щя да му каже нищо за това.

Купецът не знае да си изчете молитвата

След два дни свещеникът допусти на купеца да стане и му каза да ся прекръсти и да поблагодари [на] бога, който го избави от явна смърт.

— Нели знаете, чадо, да си четете молитвата?

Сиромашчето момче си наведе глава, без да подума дума.

— Как? Та не знаете ли да ся молите богу!

— Отче попе, кога бях малко детя, майка ми и заран, и вечер мя караше да си четя и да ся моля богу; н[о] на осъм години останах сираче и оттогава нямах кой да ся грижи за мене и да мя учи.

— Кога е така, то ви и в черкова не сте ходили, нито сте ся причастявали.

— Така е, отче попе, аз веднаж, кога бях на единадесят години детя, ходих в черкова и тогава помня, дадоха ми тия вейка от връба и ся причастих; оттогава нито наум ми е дошло такъво нещо.

— Синко, аз да ся помоля за вас!

И святий човек помоли ся богу ягката от всичката си душа; гласът му бе толкова умилен, щото на болника домиля. Кога ся свръши молитвата, свещеникът му рече:

— Требува да знаете книга, защото книги продавате.

— Зная, отче попе, ходил съм на училище, дето едни хора мя учиха за бога.

— Кога е така защо да не прочетеш, та да ся научиш някоя молитва от книгити, що продаваш?

Купецът ся изчерви още повече, без да продума.
— Да ви видя книгити! Ако намеря някоя за мене, да си купя.
Зе ковчежито, та го пренесе при момчето.
— Ох! Отче попе — извика момчето, — недейте го отваря, моля ви ся!
— Защо, синко?
— Защото. . . защото. . .
Не можа да каже повече.
— Дай да видим! Дайте ключа!

Священикът намира какво имало в ковчежето

Купецът не смея да не даде ключа на свещеника, н[о] като му го даде, той колени.
— Ох, отче попе — рече сиромашчето момче, — да мя простите, моля ви ся да мя не обадите на владиката!
— А защо да ви обадя и да ви затворя, синко?
— Защото ковчежето ми е пълно със срамотни, нечестиви и развратителни книги.
При тия думи нему премаля, та едва го свястиха. Священикът му рече:
— Как синко да ся подведеш да правиш такъва търговия?
— Защото ми дават тия книжки на вяра, па от щото продам, мене остая половината, откак извадим и разноскити от срядà; аз мислях да спечеля някоя пара, па да ся заловя за някоя харна търговия.
— Е, дали си добре направил и повече ли продаде от тия книги, отколкото ако би продавал светни книги?
— Не, отче попе, защото нито смея да ги извадя пред всякого; а глядам скришом, ако мога дà някому някои книжка, без да глядам цената.
— Затова ли завчера в неделя като гузен бягаше така скоро, когато видя, че идат хора вкъщи.
— Тъй, отче попе, защото видях и селский кмет с тях.
— Видиш ли, момче, нечестивата ти търговия на смалко остана да ти погуби живота. Не прокопсува човек, чадо, кога прави зло; а вие правите голямо зло, като продавате на простити селяни нечестиви и развратителни книги и все едно е като да им крадяте парити; защото тий си губят парити, като да сте им ги откраднали, а освен това оставяте им и книги, които ги водят към нечестие и им убиват душити.

Купецът завижда на живота на селянити

Купецът повечето през деня стоя буден и на крака; той глядаше всички хора вкъщи така благатки, щото им завидя на честта, ако и да работяха тии много; защо господар Богдан, ако и да глядаше добре слугити си, той искаше да са работни и трудолюбиви. Всяка вечер ги караше да ся събират вкупом, та да ся прекръстят и да си отчетят; па после всякой си лягаше и си спяше кротко до сутрина на другий ден. Купецът ги брояше за много честити, защото нямаше да ся страхуват нито от съвестта си, нито от другого някого, кога той всякога бе гузен и не можеше да спи кротко от страх да не би да разберат каква търговия прави; хлябът, що ядеше, му заспокваше. Всичко това го направи да ся мисли. Кога дойде священикът, за да го види, намери го много замислен.

— Как сте, да не вие по-тяжко днес — попита го.

— Не, отче попе, н[о] аз съм ся много замислил за това, що ми казахте, а като глядам тия хора толкова честити, аз повече ся срамувам за тръговията, що съм подкачил. Колко ми ся иска да мога и аз да ся поминувам както тях честно!

— И кой ви запира за това, синко?

— Запира мя немотията, че аз нямам си ниде нищо освен това, щото имам в ковчежето, и требува него да продам, за да мога със що да купя друго нещо.

— За колко стока имаш у него?

— За двесте и пятдесят гроша, както ми е оставена.

— Добре синко, аз ще ви намеря двесте и пятдесят гроша; аз не съм имотен человек, за да ги извадя из пазухата си, н[о] мога да ида да ги изпрося из селото и вричам ся да ги намеря. За подвъдя аз ща ви дам пятдесят гроша; н[о] по-преди ви требува да изгорите тия книги.

— Както заповядате, отче попе, с това ви ще ми двигнете един голям товар от сръдцето; защото мене е тяжко и аз нямам мира и на съне.

Кога да оставя баща си, той харно ми заръчаше да не захващам такъва работа, защото с тая работа человек не харосва, а става по-лош, от какъвто е бил, и аз го патих.

Священикът изгаря книгити на купеца

По пладне священикът извади всички книги и щампи из ковчежеца на купеца; Дългий Пятко ги натрупа на купчина насред пътя; овчарчетата надонесоха слама, шума и пръчки и подпалиха ги; огън рукна и горя до една четвъртина от час. Младото момче ся замисли, като видя книгити му да горят; дядо поп рече:

— Дали не ся разкайвате за доброто си намерение?

— Не, отче, аз не ся разкайвам, н[о] това е всичкий ми имот.

— Аз ви ся врекох, че ща ви събера двесте и пятдесят гроша.

— А ако не можете ги събра, отче попе?

— Не бойте ся, синко; ако не би да ги събера, аз ще си продам сребрънити лъжици и кръста, та ща ви ги натъкмя.

Купецът ся опули, та го изгляда, после зе да плаче; той не вярваше, че имало на света такива добри хора.

— Господ да ви подари здравие и живот — рече, като му стискаше ръцете, — защото ся смилихте за едно сиромашко момче, комуто никак не ся стои това добро!

Когато всички селяни бяха ся насъбрали около огъня и ся радваха, священикът рече:

— Глядате ли, чада, аз изгорих нечестивити книги и щампи на това момче, което ми ги остави, защото му доказах, че той си греши душата пред бога да продава такива нечестиви неща; а това е всичкий му имот.

Священикът ходи да проси милостиня заедно с купеца

След два дни купчето, като ся постягна, та можеше да излезне, помоли ся Радки да го заведе на черкова. Кога ся свръшила литургията, священикът го попитал дали може да иде с него да попросят из селото; купецът отго-

ворил, че му ся да чини да може да иде; заврънал ся да обядва у господар Богнови, а по пладне свещеникът дошъл, та го зел.

— Отче попе, аз пръв ща ви пустя в кисията — казал господар Богдан.

— Не е право — рекъл купецът, — мене ся пада да ви платя.

— Чуй, момче, ние никога не сми пристанали да ни плащат хора, които ядят на трапезата ни, и че у нас има хляб за всички, които би поискали. На, земете десят гроша!

Момичетата Богданови дали всяко едно по сто пари, а Радка и Дългий Пятко по пят гр[оша].

— Божичко! Колко сте милостиви всички! — рече купецът.

Свещеникът поведе младото праматарче из селото. Кога влазили във всяка къща, той думаше:

„На това момче аз изгорих всичката стока; той имаше стока за двесте и петдесят гроша; аз не съм имотен да му ги заплатя всички тия, а мога да дам само пятдесят гроша. Помогнете ми християне, за да дотъкмим парити; кой колко обича, нека подари за душата си, господ ще го благославя за това добро. Милостинята не ся гляда дали е много, а ся гляда дали от сърдце ся дава."

И всякой даваше, колко му ся откъсняше от сърдце. Свещеникът благодаряше и благославяше и които даваха малко, и които даваха много, защото знаяше добре, че всякой помогнал, със щото могъл. Най-сетне отишли и в чифлика у г[осподарка] Неделевичина. Нейна милост била ся научила от Рада за бедата, що слетяла купеца, та му била изпратила старо винце, докле лежал болен. Всякой от домашнити дал по двадесят гроша, а като били вкъщи пят душ, то дала сто гроша.

Купецът брои събраното

Кога ся заврънали у дядови Богданови, свещеникът изсипа кесията въз един ковчег и рече на купчето да преброи събраните пари; той преброи и ги изкара сто тридесят и пят гроша и двадесят пари, които заедно с г. Неделевичити ставаха двесте и тридесят и пят гроша и двадесят пари.

— Вие забогатяхте, синко — каза му весело свещеникът, като пусти и той на купчината петдесят гроша; — аз ви го казах изнапред, че моите енорити християне няма да мя засрамят!

— Дядо попе, набра ся повече, отколкото ми струваха книгити, божем вие не бива да ми давате нищо.

— Не, синко, требува да прибереш и моити, защото аз ви ги обрекох.

— Наистина обрекохте ми ги. Н[о] вие имате из селото мнозина сиромаси, по-неволни от мене.

— Не мога да ви не похваля, задето ся показвате, че не сте лаком за пари; н[о] тия пари требува ви да раздадете, а не аз. Да идем заедно, та да ги занесем на един сиромах, който не е вреден да си изкара хляба; с тия пари той ще си плати кирията.

— Бога ми, отче попе — каза господар Богдан, това момче в сърдцето си е едно честно момче, много жално би било да ся загубяше.

На другий ден купчето ходи пак в черкова и след отпуск свещеникът го попита какво ще прави с парити си.

„Ще ида да си накупя кръпи, платна и други такива дребулии; ща тръгна от село на село, от пазар на пазар, по сборове, па ща продавам и вярвам,

че ща печеля. След някой ден ща ся завръна да ся видим, и надея се, че няма да ся разкайвате за доброто, що ми сторихте."

Купецът ся причащава

— Синко — каза свещеникът, — сега ся пости, требува, преди да си идете утре в черковата, да отчетем едно благодарително моление за милостта, която ви направи бог.

— Не утре, отче попе! Мене ся иска и да ся причастя, н[о] сега не съм приготвен за такъва святиня.

— Синко — рече свещеникът, — в това твое намерение ти мя зарадва, като че ми подари света. Кога е така, преидете тая седмица у мене, сега е вторник; четиря дни да поговееш, да ходиш заран [и] вечер в черкова, да тя наставлявам; в събота да ся изповядаш, а в неделя на литургия да ся причастиш. Аз не ся боя сега за вас: господ ви избави и ви няма вече да оставите правий път.

— Остани, синко, остани! Ти не ни додяваш — рече господар Богдан; — доброто, что прави чловек на сиромахи, донася божия благословия вкъщи.

— Не ли дядо поп обича да мя прибере, аз ща оти у тях, защо тука много ща ся развличам. А и тъй да е, аз пак няма за забуравя доброто ви, дядо Богдане, и пак ще ви благодаря, задето не ви съм дотегнал.

На до неделя купчето ся причасти заедно с други християни, между които бяше и Рада и Милка. Млатото момче, което още бяше бледно и с привръзано чело, поучи всички със своето благоговение и благочестие.

Откак обядва у дяда попа, младото търговче му целува ръка, каза му сбогом и си тръгна. Намина да ся види и с г[осподар] Богданови и там ги намери всичкити на обяд.

— До живот няма да ви забуравя, господарие; ща помня доброто ви; където и да ида, все ще помня и ща приказвам, че вие станахте причина да мя направите честит; защото седението ми у вас една седмица събра ми ума в главата и мя направи да стана чловек.

— Право казваш, синко, честен чловек, и то честен чловек и добър християнин; знай наздраво, че чловек бива честит и добрува само кога му е чиста съвестта — рече дядо Богдан.

Господар Богдан цени си ратаити и слугити

Пятковден настанал; господар Богдан вечерта свикал си ратаите и слугити.

„Елате да видим! Аз не ща да мя боли глава; който ще седи да седи, който ще си излезе да си излезе!"

Никой не си отвори уста; затова той ся обръна към Дългий Пятка и му каже:

— Ти си най-старий, как щеш правиш, ще седиш ли?

— Господарю, ако не ви съм омръзнал, и ви не сте ми омръзнали; ща стоя, ако мя дръжите.

— Да тя дръжа, синко; на оран с тебе не може да ся мери никой наоколо; ако ти износи и мене износи.

— А ти, Иване?

— Господарю, аз седявам, ако мя оставяте на Димитровден и на Гергевден да си ходя в село.

— Луда младост! Иване, оставям тя тия два дни на твоя воля е дà ща ти за послужка по два гроша; дядо Божко гляда ще воловети ти.

Говедарът и свинарът останаха, а овчарката Божила рекла, че не иска да ся цени.

— Господарю — рече, — остана ща, ако мя цените и ми дадете, колкото дават на друго място.

— Не поноси ли ти тука, Божило? — рече господарката.

— Поноси ми, господарко; н[о] аз искам да ся ценя, та да си припечеля някоя пара. На други овчарки дават по триста гроша и по пят оки влъна, а вие ми давате само двесте гроша.

— Вярваш ли тия глупости, Божило?

— Кака Мария, що седи у Драганови, ми го каза.

— Ако щеш връви си, ние няма да загубим нищо; аз не съм заборавила това, що каза ти Ради.

— Да прави каквото ще — рече господарят; — н[о] сега ти обаждам, Божило, откак излезеш от нас, знай, че няма вече да тя приберем нито само за хляба ти. Знаяш мя и знаяш стоя ли си на думата. А ти, Радке, що щеш кажеш?

— Що искате да кажа, господарю! Мя има за мене друга къща освен вашата? Аз ща излеза от вас само кога ми дадете път, казала съм ви го. Аз ви обичам като баща си и вашити девойки сякаш, че ми са сестри; що искам повече от това?

— Кога е така, дядовото, ние скоро няма да ся разделим; а защото за заплатата ти сме одумали само до Пятковден, то требува да удумами, що да ти дам занапред за година.

— Господарю, ви сте разумен чловек; дайте ми, щото обичате, за това не ща вече да думам.

— Не, Радке, не бива. Не ща да ся рече, че си седяла пят за четире. Щеш ли да ходиш на хоро?

— Не, господарю, не ми тегли сръдце за веселби; меня е все наум покойната, та не мога да ся веселя. Аз ща си седя дома, за да вардя къщата, кога вашити детца идат да ся веселят.

— Кога не щеш да ходиш на хоро, то аз зная що ща направа: ща удумам всички харни слугини и тебе ще дам най-много заплата, защото не ти ся намира равна.

— Сполай ти, господарю, господ зравие и живот да ви дава.

Рада предумва Божила, за да остане

На другий ден Рада, която не помагаше вече тъй често Божили, откак я бе тя прекорила, отиде при нея в градината.

— Помози бог, сестро, какво правиш, копаеш ли? Да ти помогна и аз?

— Сполай ти, Радо!

— Я ми кажи, Божило, какво щеш спечелиш да оставиш такива харни господари, та да идеш при незнайни? Ако наистина дават на овчарки по триста гроша и пят оки влъна, мя сякаш, че и тебе щът дà толкова?

— И аз струвам, колкото всяка друга, Радо. Тии могат избра някоя, която да ги краде, наместо мене, която съм честно момиче.

— Я чуй, Божило, ти наистина не щеш да откраднеш от господарката нито едно врътено пряжда, нито една стиска влъна; н[о] що работиш и що изкарваш за платката, що ти дават? Защо ти си си продала времято ней та е нейно, а времято струва пари, защо с времято ся прави всичко. Кога не, работиш, не ли е все едно като да я крадеш? Откак прекопаеш, напоиш и изплевиш градината, наместо да лягнеш да спиш под сянка, не бива ли да седнеш да попрядеш или да поплетеш? Не ли е срамота да иде господарят да плаща на други хора, за да връшат твоята работа? Тъй ако връвиш, то ще заприлича да ѝ крадеш из пазуха парити. Не ли ти е доходило наум някога да помислиш за това?

— Мя, ща ти седна да ти мисля за такива работи!

— Ти не правиш добре. А хляба защо тъй хабиш и подхвръгаш на кучетата? Аз требуваше да обадя на господарката, защо мене е тя отредила да глядам да ся не разпилява из къщи залудо; н[о] не щях да го направя, за да не тя разпъдят, защо аз добре го знаех, че не биха тя тръпели другаде.

— После нататък, Радо?

— Ти лесно няма да намериш друга врата, дето като тука да не викат никога въз слугити и дето да ги глядат, кога ся поболеят. Да тя пази господ, само да тя втресе, и тоя си час щът тя отпратят да ся глядаш другаде, без да ги е грижа имаш ли ти пари, или не! И после знай, сестро Божило, че никога човек не двига връх кога често напуща и изново ся удумва. Добре е да ся зима голяма заплата, не зная как ся прави това, н[о] парити текат като водата; когато седи човек на едни врата, заплатата ся трупа една въз друга, та ся набира множко; и кога да ся ожени човек, има също да си направи премяна.

Рада съди Божила

— Кажи ми, Божило — думаше Рада, — защо не можеш да седиш много время на едно място? Що тя кара все да променуваш господарки?

— Искаш ли да ти кажа? Защото господарити ми никога не са мя обичали.

— А кажи ми, Божило, ти обичала ли си господарити си? Ти не обичаш нито бога! Не глядам ли тя всяка вечер да дразниш и да кустриш Стоянча, и да го разсмиваш, кога си отчита молитвата, наместо да слушаш господаря ни. На причащение кога идеш в черкова, ти хоратиш, кикотиш ся, пречинкваш ся, а не щеш да чуеш нито дума, щото чете и приказва дядо поп; ти никога не си ходила на изповед, знаеш ли, че всичко това е много срамотно и грешно?

— Тука няма нищо лоше! Аз не правя никому нищо.

— Но ти на себе си правиш зле, без да ти дохожда наум, че щът тя нарочат. Черковата не ли е божи дом? Тъй ли правиш, кога тя прати господарката да занесеш нещо у г[осподари] Неделевичини? Смееш ли ся, хоратиш ли, кога си у нейнити накитени стаи?

— Радо, аз ся свенувам и очити си да подвигна, та да поглядна.

— А господ, който е на небето, не е ли по-голям от г. Неделевица? Съглядала ли си тия господарки, кога стоят в черкова, дето с отворени уши слушат що ся чете, и не поглядват ниде? Правичката ти казвам: не тя обичат, защото и ти не обичаш никого и не знаеш да си вардиш устата. Ако да ся моляше ти богу от сърдце, ако да обичаше всички, що са около тебе, ти би видяла колко щеше да си честита и благатна! Па и божа воля е да ся обичат хората един друг, защото сам човек не може и да ся помине. Аз го зная,

аз, която толкова обичах баба си Злата; кога я загубих, мене ся стори, че останах сама на света, и ако не бях ся хванала у нашити господари, аз щях да умра от грижа, че нямам никого да обичам. Послушай мя, Божило, остани при нас, обикни ни и щеш видиш колко ще ти е добре!

Рада залудо си тропа зъбити. Божила бе намислила да остави това село[8].

Рада набеждават и я плашат да я клеветят

На връх Петровден всякой ся премени, за да отиде да празнува и да ся весели, и едва намери време да похапне. Господарката остана сама заедно с Радка и свинарчето, което плачеше.

— Господарко, пусти го да иде с другити това клетниче! Аз ща гляда добитъка му и не щът умря, ако останат цял ден в кочена.

— Иди, свинарче — рече господарката, — връви, защото така иска Рада, нà ти един грош да си купиш нещичко.

Момчето не дочака да повторят и веднага ся затече, та излезе.

По обяд Рада изкара овцити да ся поразходят и ги закара край една нива близо до селото. Наскоро преприпна едно псе с поведена глава и със свита опашка; нейните кушлета спустиха ся въз него лаешком. Радка разбра, че това псе ще да е бясно, та извика и притръга да[9] поврьне своити. Тя ги и заврьна, н[о] в това время овцити ѝ влязоха в една нива людска и случи ся та и орачът, чиято бе нивата, ся намери там с други двамина.

„Видя ли, видя ли, улових ли тя, Радо! Господарят ти никого не жали и не тачи, кога изровят нивити му; сега и той ще има разправия с мене. Той много ся надвигаше, че не били го хванали в людска нива, сега и той требува да ся влече пред селскити стареи, както и другити хора.

— Чичо Величко — рече Рада, — недейте посрамява господаря ми! Той не е крив, ако аз не вардях добитъка; а пък вижте, аз ся заплеснах с това побесняло куче и уплаших ся да ми не захапе кучетата, които струват много; ако да бяше ги захапало, то щяше стане голямо зло в село. Отсечете колко ви са направили пакост овцити, и аз ща ви плати, щом ся заврьна у дома.

— Не ща, моме, не ща; аз искам и дядо Богдана да повикат, за да го осъдят и глобят, както всякой друг, та да го науча да бъде малко милостив и да жали сиромахи, кога ся уловят в негова нива. Сега ще ида в град. Аз си имам и двама свидетелие.

Рада уплашена припада при Дългий Пятко

„Божичко! Каква беда ми доде на главата!“ — рече Рада, кога остана самичка.

Веднага ѝ доде наум, че Дългий Пятко бил добре с чича Велика, и тя си помисли, че Пятко може да я отръве. Скоро, скоро си прибра добитъка и каза на господарката си.

— Ще ми ся да ида един час в село, за да видя хорото. Ако бива да ида да направя вечерята, та да повикам баба Тана, за да ви придружи: сега е часът седьм и тая вечер имами и месячина.

— Иди, Радке: та ся поразвесели, не ся грижи за вечеря, аз ща накара баба Тана да наготви; та ти не ща да са и много гладни, кога ся заврьнат. Стани, та ся понакити, па врьви.

Радка ся поприкити и отиде до ближното село. Кога застана на хорото, тя лесно позна Длъгий Пятка и го потягли за ръкав. Той ся обръна ядосан, а кога видя, че е Радка, зе да ся кикоти и ѝ рече:

— Не ся надеях да тя видя тука!

— Бая Пятко, ела малко настрана, има да ти кажа нещо и аз толкова бръзо дойдох, щото съм ся задъхала.

Седна на тревата и Рада рече Пятку:

— Аз ти ся врекох при тебе да припадна, ако мя слетяше някога беда; сега ми дойде на главата едно зло и аз си нямам никого другиго от тебе, Пятко; ти щяш мя отръвеш.

После му приказа що ся случило с чича Величка и как я набедил и не да чуе, а иска да обади на селскити стареи.

— Знаеш ли — каже на свръщание — що ми е тяжко? Щът засрамят господаря ни, който е малко горделив и корав за тия, които правят зло, па на това аз съм причината. Ви сте добре с чича Величка, требува да ся видити тоя си час с него, бае Пятко, той е сега тука; обречете му от моя страна, щото поиска, аз не ща да жаля нищо, само да не посрамим господаря, който мя обича.

— Не ся грижи, Радке, аз ща ида да го намеря, та ша го раздумам и отврьна да не стане вече дума на нищо; требува да е много дебела глава, та да мя не послуша. Стана и Цветанка, ѝ тамо доле, иди при тях, та седи; требува да ся почаками там под врьбието, каквото всички вкуп да ся заврънем дома по мрак. Кажи и на другити.

Рада бръзо, бръзо намери Стана и сестра ѝ. Като ся разхождали, срещнали дядо Богдана, който им приказа, че ценил овчарка, която била снажна и ягка жена, която могла и да жъне, и да върши всяка полска работа. На връщание Длъгий Пятко рече Ради:

— Не грижи ся, чиче Величко няма да ви обажда. Той ми даде дума, че никой няма да го знае, че тя е намерил в нивата си.

— Сполай ти, бае Пятко! Ви мя избавихте от голяма беда.

Рада от ден на ден все по-добре угажда на господарити си

Свещеникът често дохождаше у дядови Богданови, за да навежда господарката, на която ся бяха схванали краката, та не можаше вече ни да пристъпи, ни да върши нещо. Тя колчим го видяше, все му думаше:

„Колко ви съм длъжена, отче попе, задето ся смислихте за нас, та ни доведохте Радка! Тя е истинско имание за къщата ни. Какво щях да правя аз в това състояние, дето съм с тия малки детца, ако бяше ми ся случила някоя несвесна слугиня, каквито са повечето?“

От своя страна и Рада благодаряше и захваляше на свещеника, защото я наместил у харни господари, които я глядали като свое дете и дето тя глядаше всякога само добри примери. От време на време тя са изскубваше да пойде у г. Неделевичини. А защото все искаше да угажда на господарити, тя бе поискала от кака Милка книга и хартия, за да учи Цветанка да чете и пише.

Длъгий Пятко прави насип пред вратата

Сяното и снопието ся прибраха, без да ся повредят. Рада готвяше така добра чорба на жътварити и хлябът ѝ бяше мягк и душен, щото тии казвали,

че никога не били така гощавани. Сутринна рано тя вадила вода и пълни кутлици разливала по двора, па мела, за да измете кала и тора, що повличал всякой с краката си. Ако я видяше Длъгий Пятко, той отиваше, та и донасяше вода. Един ден ѝ каза:

— Радке, омръзна ми да тя глядам да ся трепиш залудо! Ти заран изметеш и пречистиш, а по пладне пак ся накаля.

— Истина думаш, бае Пятко; н[о] ако да не премитах и пречиствах всяко утро, ние щяхме да сми до колене в кал, бог да пази, като добитъка в хлева. Да имаше един добър насип на пезуля пред вратата, то калта от обущата щяше остая по него, и къщата не щяше бъде така кална.

На другий ден, защото заранта бе валяло много и снопието бяха ся наквасили, та не можеше да ся приберат вътре, Длъгий Пятко откак помогна да ги възправят, за да съхнат, завръна ся къде голям обяд и като нямаше друга работа, спрегна колата, та докара дребни камичета и пясък и направи пред къщата добър насип.

— Ти свръши тука една чудна работа — рече дядо Богдан, като обядваше; — това бе много потребно и аз не зная как да ми не дойде наум досега. Как ти дойде наум да го направиш?

— Мене ми не дойде наум, а Радка ся усети и каза, че ако да имаше един добър насип пред къщата, то щяше да бъде по-чисто и по-здраво.

— Синко, добре си направил да послушаш що ти каза Рада.

Рада ся изчервила и рекла: — Господарю! Аз не му съм казала нищо; той си го направи от своя воля.

— То е още по-добро, дядовото!

Рада и Длъгий Пятко купуват Величковити ниви

— Детца — рече Богдан, — вие не знаете що ми дума чичо ви Величко. Той ся струхвал, че не може вече да си работи нивята; за него е вече тяжка работа; иска да си остави само градината, та в нея да ся залисва малко. А защото си няма ни[й]де никого, той иска да си продаде иманието. Радо, мене дойде наум за тебе да купим оная нива, дето имаше тая година сято червенка; той иска за уврати по двесте гроша; малко скъпичко е, н[о] и не бива да ся загуби тоя добър случай. Нивата има ще три уврата; по двесте гроша прави шестотин гроша. Ланската ти заплата и тазгодишната стигна ще да я купиш. На годината щеш имаш за закуп (юджрет) по три кила червенка, които правят сто и петдесят гроша приход. Какво казваш?

— Господарю, ако го видите за добро и износно, купете ми тая нива и направете, както знаете за вас си.

— Аз пък — рече Длъгий Пятко, — аз ща глядам да туря на ръка лозието му на Гòрката, което има до половин уврат, и нивата му при воденицата, дето става харна царевица.

— Кога е така, утре ранко иди го повикай, защото той иска да продаде, без да ся разчуе, а като сте и добри познайници, той ще ти дà, щото искаш.

До другий четвръток дядо Богдан заведе Рада и Длъгий Пятко в град, та им извади тапии за иманието, що купиха.

Божила иска да ся завръне у дядови Богданови

По гроздобер Рада си бяше сама вкъщи при осподарката, която вече не стаяше от леглото си, откак позастина времято. Видя, че ся зададе Божила, пръвата овчарка; тя толкова ся била преличила, щото едва могла да я познае Рада.

— А! Ти ли си Божило? Ти си била! — рече ѝ.

— Ох! Аз съм, сестро, аз съм, нателгих ся!

— Да не си останала без място?

— По жътва хвана мя треска и Мирковица, дето бях, даде ми път. Останах в село при баба Тана; сиротата, тя мя гляда добре, н[о] малкото парици, що имах, разпеляха ся, та дотрябва да продам и новата си рокля и престилката. Сега скоро, ако да не намеря място да ся хвана, неволята ми ще мя накара да ида да прося.

— Божило, нели ти го казвах?

— Ох! Казва ми го, сестро, и добре ми казва! Аз все си го помня и често, кога лежах болна и като глядах, че парицити ми отиват, все тя смишлявах.

Господарката, която бяше будна, обади ся и каза Божили:

— Що дириш тука, ти?

— Господарко, ако да речете да мя приберете, ви щете ми сторите голямо добро и аз до живот няма да го забуравя.

— Ти помниш що ти дума господарят; ти го знаеш, че той не ся повръща от думата си.

Свещеникът кани баба Богданица да прибере пак Божила

Дядо поп пристъпи, та седна, както и друг път, на възглавничка при баба Богданица.

— Това не ли е Божила, напрешната ви овчарка?

— Тя е, отче попе, тя бяше у кака Мирковица на другий край на селото.

— Види ся да е била болна.

— Така, отче — рече Божила, — а сега останах без място и моля баби Богданици да мя приберат пак у тях, а тя мя не ще. Моля ти ся, дядо попе, помоли я заради мене!

— Сега, кога влизями в зимя, аз не мога да прибирам празни гърла — рече господарката.

— Овчарката ви ся жени по Коледа, ако господарят рече да мя прибере пак, нека ми даде, каквото обича, и аз ща връша всичко, както ми каже Радка.

— Божило — обръна ся баба Богданица, — казах ти, че господарят не рачи да ви прибере.

— Господарко, ако му кажехте и предумахте?

— Чакай, ето го, че иде, ела сама го помоли.

— Мене е срам. Радке, иди го ти помоли, той тебе не ще повръне думата!

Рада излезе насреща дяду Богдану; кога тя влезе по него, той ѝ каза:

— Да ти кажа, Радке, ти залудо ся мъчиш; тя искà да излезе, няма вече да ся върне в къщата.

— Я погледни как ся е преличило горкото момиче — рече свещеникът; — то е лежало болно и сега е в голяма[10] неволя.

— Мъжю, недей бъди толкова зъл, прости го — рече жена му; — овчарката ни ще ся жени по Коледа, а Божила ся зарича да бъде работна и пръгава.

— Казвам ти още еднаж: тя няма да влезе в къщата ни.

— Тогава требува да иде да проси за хляб от врата на врата — рече Рада; — вие не знаете, господарю, колко е тяжко да простира човек ръка! То е толкова тяжко, толкова омразно, щото сякаш, че по-харно е да умре човек. Горката ми майка всякой път плачеше, колчим требуваше да излезем по людски врата; още помня колко ни бя тяжко просията, а тогава аз бях много малка. Колко пъти сми замръквали, без да ядем, кога ся случеше лоше время, та не можехми да си изпросим хлебец от съседити!

Священикът налага да простят Божила

— Дядо Богдане — каже священикът, — не подобае да си толкова немилостив.

— Отче попе! Божила мя разсръди много, като ни напусти ни защо: жена ми харно я имаше, ако и да бяше тя нехрива вонещица; това ѝ не стигна, а отиде, та прекори и укори, па наскръби Радка, която аз милувам като свое чадо.

— Глядате, че тя е добре наказана за това, и ето я тръгнала по просия, както едно время Рада; с разлика само, че Рада тогава не била врядна за работа.

— Аз, отче попе, никого не закачам и не наскръбявам, та не ща и мене да настъпят; кога мя наскръбят за нещо, аз не го заборавям никога.

— Не е право така, защото всякога требува да прощавами. Господ, ако речеше да ни затуля слънцето всякой път, колчим го разсръдим, ние никога нямаше да видим класове узрели за жътва.

— И да е така, н[о] мене ся чини, че кога някому съвестта е чиста, той може, без да греши, да иска да бъдат с чиста съвест и хората, които ся го настъпили и наскръбили.

— То е гордост, дядо Богдане, право да ти го кажа.

Никой не може да каже, че не ще сгреши и че не е сръдил бога; затова всякога требува да правим милост на сиромахи и на ближнити си. От прошка подобрява всякому: на сръдце му поолеква, кога човек прощава; прошката оправя и упътва на добро оня, който е прегрешил.

— Кога е така, нели го искате, отче попе, нека дойде по Коледа.

— А дотогава какво искате да стане това сираче? Дядо Богдане, никога не бива да прави човек доброто наполовина.

— Дотогава — рече господарката — аз ща я тури да дръсти лен, когато е хубаво время, а кога не грее слънце, да чупи и рони царевица, защото овчарката ни, откак ѝ е влезло в ум да ся жени, не бива я за нищо.

— Нека бъде по волята ви, отче попе, целувай ръка дяду си попу, па връви, Божило, да си пренесеш дрипити; а ти, Радо, щеш я натягваш; ако видиш, че ти не връши работа и не слуша, ти да я натириш вън от вратата.

Божила захваля и благодари Ради

Божила ся затече да си донесе дрипити и ся завръна за вечеря; преди да си легне, отиде при Рада в готварницата.

— Како Радо — рече ѝ, — забурави онова, що ти прегреших, и заповядай ми, щото обичаш, аз на радо сръдце ща тя слушам и ща го правя; зарад мене няма да чуеш думи и аз ща ти помага на работата.

— Божило, не ми требува да ми помагаш, аз и сама си гледам работата. Бъди само богобоязлива и недей ся лени; аз това искам от тебе.

— Како Радо, заводваш ли мя при дяда попа да му поблагодаря?

— Ти можеш отѝ и сама.

— Мене е и свян, и срам! Откак съм си излязла оттука, в черкова не съм стъпила; той нито ща да мя види.

— И тъй да е, н[о] той направи да тя приберат пак.

— А ако мя не пусти да ида при него?

— Глядам, че ти никак не знаеш дяда си попа; не бой ся; той ща тя посрещне добре, ако и да имаш погрешки; той много пъти е казвал, че той е не само за харнити хора.

Радка обикнали всинца

Всички, що дохождали в Златий трап, обичали Рада, защо тя била кам всякого прилепна и сладкодумна, еднакво посрещала и сиромахи, и богати.

Кога малки детца дойдяха да просят, тя ги въводила вкъщи, изтривала им калта, мила им ръцете.

Ако нямала да им даде нещо отгоре на хлебеца, тя им наливала малко сок от пресол (зелие), за да си натопят хлебеца, или кога имало, отливала им мътеница, за да пи[й]нат. Зиме пекла в пепелта бръбой, та подавала на такива сиромашчета, за да си стоплят коремити. Ако дойдеха претурили[11] жени да просят милосърдие, тя ги приканвала да седнат въз огъня; сама изувала обущата и все ся намирало по малко чорбица да им даде да похапнат. Откак си отпочиняха, тя ги изпращала до пътя, за да ги не заръват кучета или да ся не блъснат нейде о кола и дръвие, що има натрупани по чифликски дворове.

Преди Коледа направили Бъдни вечер. Рада, която често ходила у г[оспо-дари] Неделевичини, бяше донесла от тях книга, която ся казвала: „Начала от нъравоучение, или нъравствена философия“. Тя е доста поучителна книга и тя по бъдни вечери среща празници, на седянка прочитала от тая книга. Тя чела тврьде добре и чисто. Когато другити не разбирали нещо, тя им го тълкувала и разказвала, колкото ся може кротко и трьпеливо, без да ѝ ся стяга сръдце. По някой път през делнични дни дядовити Богданови момичета искали да я накарат да чете, а тя не пристаяла, а думала, че всяко нещо си има времято; през делнични дни ся работи, а среща празник и в празнични дни бива да ся четят добри книги. Откогато ся бяше залежала баба Богдановица, та стояше затворена у дома, Рада седяше при нея, за да я преговаря, наместо да ходи вън по работа; баба Богданица често ѝ думала:

— Почети ми, Радке, да послушам, другити щът свръши твоята работа, та и нека по-късничко да легнат.

— Не ще да бъде все, рече Цветанка. Дългий Пятко стои с отворени уста и опрял големите си очи въз Радка, като да иска да я лапне.

Дългий Пятко бе ся поклепал и променил. Наместо да бръщолеви и да хока всякого, той бе станал кротък и прилепен най-много кам Радка; той не ходяше вече на хорото и често го намираха цяла нощ буден и замислен с подпряна глава на ръка.

СОФИЯ

Дългий Пятко иска Рада

През мясници една заран Дългий Пятко влезе в готварницата, дето Рада бе турила да меси хляб.

— Чуеш ли, Радке — рече ѝ, — отдавна меря да ти кажа едно нещо; н[о] все не смеях. Мене е все тяжко и криво; нямам сърдце за нищо; а това требува час по-преди да ся свръши; зимаш ли мя? Ти мя познаваш и знаеш, че щеш поминеш добре с мене; имам си хилядо грошеве събрани; и ти, и аз си имами по една нива и по едно лозице; па при това аз не ся боя от работа. Ха! Какво казваш?

— Сполай ти, бае Пятко, аз не ща да ся женя.

— Тъй ли! И аз не вярвах и ся двоях! Ти си икона, ма щеш идеш за един селянин като меня. А пък, бога ми, ти няма да намериш в град някого да тя обича както мене.

— Не правите добре да ся сърдити, бае Пятко; ако да щях да ся женя, аз няма да намеря по-харен от вас. Н[о] господарката ни лежи болна, не е вредна за нищо и горката няма никога надежда да оздравее; Стана след малко щът оженят, та ще излезе из къщи; Цветанка е едва на четиринадесят годин, та не е вредна още да гляда майка си; за това не мога да напустя господарити си, които много обичам; има нещо си вътре у мене, та ми казва, че ако го направя, ще стане зле.

— За това не мисли, Радке, остаями пак тука, не щът намерят от нас по-харни.

— Добре, Пятко, и детца щът ни застигнат, и когато има човек детца, той требува да си гляда къщата. Мъчно е човек да живува сговорно с най-ближнити си роднини, а колко е по-тяжко у людски къщи. А за да ви докажа, че имам сърдце за вас, ако обичате да чакате, аз ви давам дума, че няма да ща за другиго; аз съм сега на двадесят години и ви имате още двадесят и шест годин, имами време да почаками.

— Както обичаш, Радке, ако и да ми ся щеше да ся оженим през тия мясници.

Господар Богдан, който диряше Пятко, влезе в готварницата, кога Рада свършаше думити си и ся бяше изчервила, той рече на ратая си:

— Пак ли я хокаш? Що не е свръшила добре?

— Господарю, недейте ся ядосва въз него; той не мя хокаше, а...

— Така, дядо Богдане, аз я питах, ако ще да[12] мя земе, а тя казва, че има време.

— Тя право казва; вие имате време, за да ся натоварите с тегло; а дали не щът ти ся надсмиват, като искаш да земеш Рада.

— Вие ся шегувате с нас, господарю — рече Рада, — бае Пятко може за която мома иска от селото, няма да го врънат.

— А ти защо го връщаш?

— Аз му казах що мя бръка, и той го добре разбра, та ние щем си припестим някоя пара да турим настрана до някоя година, после щем виде.

— Добре казваш, Радке; не ли сте ся договорили, целувай Пятку ръка, па той да връви да си спряга юницити.

Драган дошъл да иска Стана

Стана бяше станала добра, работна и пръгава девойка; от шест месяца насам тя вече си седяше у дома, за да гляда къщнити работи наместо майка

си, и помагаше Ради. Тя бяше ся добре изучила и станала харна къщница, щото наоколо нямало като нея друга девойка. Цвятков, един млад момък от града, имал край селото лозие, та често през лятото дохождал в Злати трап; той ся запознал с млада Стана; тя му ся вдражила и нему ся пощяло да я земе за жена. На връх Петровден дошъл с баша си и майка си, за да я поискат.

— По-харно, дядо Богдане, от по-рано ща земя да печеля, та ща мога натрупам нещо, каквото в старо време да не дотягам на детцата си.

— Да повикам Стана да видим какво ще рече.

Стана, като позачула зашо е дошъл Драган с баща си и майка си, шивнала ся в пруста, та ся поприглади и понакити, и кога я повика баща ѝ, тя скопосно и свенливо с оборени очи влезе вътре и каза на всички вкуп помози бог и седна накрая на един стол.

— Знаеш ли, Стано, защо е дошъл Драган? — рече баща ѝ.

Стана не отговори, а обори очи и ся изчерви като череша.

— Ха! ха! Види ся, че си ся усетила. Годежари ни са дошли. Що казваш, искаш ли да ся жениш?

— Ваша воля, тате!

— Моя воля е, н[о] аз не ща насила да тя женя. Драган е харен и печелник момък; аз го зная; баща му и майка му са харни и кротки хора, па си имат от всичко; [х]аресва ли ти?

— Ако [х]аресва вам, тате, то и мен [х]аресва.

— Е добре, добре. Ако не ти [х]аресва Драган, ти можеш да кажеш. Е, дядо Цвятко, с божа воля работата е наред; до неделя може ще ли да направиш годеж?

В това време Рада бяше наготвила добър обяд и гостието заедно с къщните седнали, та ся наобядвали. Попийнали и на трапезата си одумали всичко, що требувало за сватбата. Кога да си отидат, Стана подала Драгану китка цвете.

Станината сватба

На другата неделя стана годежът и след две недели сватбата на Златий трап; дядо Богдан беше малко суетен чловек; прикани на сватбата всички познайници и приятелие, така щото на сватбата били призвани повече от сто души. А да ся гостят сто души, не е малка работа. Н[о] урядна и опрятна Рада с две помощници наряди и приготви всичко и можа [да] отсрами господаря си.

След венчанието в селската черкова довели младоженците вкъщи, дето им честитили и седнали на трапеза: начело бил дядо поп, а от странити му на един ряд сватовети, кумът, старий сват и всички роднини и приятелие, а на другий ряд свахити, кумата, старата сваха.

Младоженцити шетали и глядали да е всичко наряд по трапезата.

— Свахо Богданице — рече свахата Цвятковица, — щът кажат, че ти е криво, дето зимаш зет мой Драгана. А той е, вярвай, много харен момък.

— Не затова ми е криво, свахо: н[о] криво ми е, че щете ми отведете Стана; това ми е много грижа.

— Глядайте си работата! Тя не ще да е наделеч от вас.

— Истина, тъй е, н[о] няма да я видвам всякой час, както съм научена.

— Жено — рече дядо Богдан, — дойди на себе си, не грижи ся! Я ся посмисли, ма за себе [ли] добива човек детца? Нели требува да глядами за тях, да ги задомим, да ся настанят добре, та да живеят добре и ние на тяхно здравие да ся радвами? Я ся стягни, та не стой намръщена и навъсена пред сватбарити.

Г[осподар] Неделич със всичката си челяд дойде, та честитиха на младоженцити и на сватовети и донесоха поклон за невястата един пръстен с алмаз, а за младоженеца една сребрьна чаша.

Рада предстоява

Рада предстояваше по трапезити под сенника, дето бяха насядали сватбариети. Щом ся свръшеше едно ястие, тя слагаше тоя си час друго. После преслужваше с едно ухаче, накичено с венец от цвете. На сиромахи сложи под крушата, та ги нагости и на които имаха по дома си детца, насипа им каша да си занесат.

От време на време тя дохождаше и на трапезата, дето бяха седнали господарити и сватовити.

Дядо Богдан, като ся поразвесели, думаше на гостието:

„Я глядайте Рада! Тя застигна навсякъде да види всичко. Нямам грижа за сватбата; ако да нямах Радка, много щяше да е мъчно. Вярвам, че пред всички сега ще има всичко, па и сиромаси не щът останат забуравени."

След сватбата зеха и друга слугиня, а подявката Цветана остана да намести сестра си. Баба Богданица много ся угрижи, кога ся раздели с голямата си дъщерка; н[о] тя наскоро ся прегрижи, кога видя, че Радка научи и Цветана, както по-преди бяше научила сестра ѝ, да върши всичко. Малкото момиче отрастваше и ся научи да пише и да смята; нему идяше отръце всичко; работяше и хубав шев и плетяше добра плетка. Майка ѝ, която я погалваше, не я оставяше много-много да върши къщни работи. Това момиче не можеше ся раздели от Радка и поиска да спи при нея на мястото на кака си Стана. Вкъщи всичко врьвяше харно, само баба Богданица от ден на ден линееше.

Дългий Пятко обажда на господаря си, че иска да ся ожени

Две години ся изминаха от Станината сватба; приближаваше Димитровден, Дългий Пятко един ден каза Радки:

— Ти си направи, щото бе длъжна, Радке; ти добре гляда господарката и къщата; сега Цветана е вече вредна и заможна да връти къщата и слугити; сега щеш ли да ся оженим.

— Бае Пятко, ако мя имате още на сръдце, то бива, когато поискате; н[о] требува да обадим дяду Богдану.

— Добре думаш, Радке, да ида да му обадя, и най-добре е тая вечер.

Наместо да иде да си легне, когато легнаха другити, Пятко ся позапря, па пристъпи при дяда Богдана и му рече:

— Господарю, Рада и аз исками да ся оженим, за това и исками благословия.

— Що думаш ти, Пятко? Да ся оженити, да мя напустити! Искаш ли да ся съсипя? Какво ще стане къщата и работата ми, кога си излезете вие? Кой ща гляда горката ми жена, която не ся поклаща от мястото си? Цветана

е още малка, та не може да връти къща. Син ми Стоян е още малък, та не може да настоява на полската работа; а ако би да падна болен, кой ще наглядва другити ратаи и слуги? Що ти съм сторил, та ми докарваш това зло на главата?

— Господарю, недейте ся ядосва и сръди, послушайте. Знаете, че преди три години поисках Радка и тя ми не пристана тогава, защото глядаше, че господарката не можеше без нея; горкото момиче много ви обича, та не щя да ви остави на мъчнотия. А сега, кога Цветана може да намести майка си, ние искаме да ся земем. Доста сми чакали, защо и младост преминува, нели е така господарю?

Господарката казва, че трябва да ги оженят

— И така истина било, че ти искаш да ни напустиш, Радке! — рече господарката, която бяше будна и слушаше всичко.

— Драга ми господарко, аз си нямам баща и майка, ако да би мя орисала орисницата да ви загубя и двама ви, аз не щях мога да ида при други господари, а не ща намеря друг мъж като Пятко, когото обичам отколе.

Господар Богдан бе си захлупил образа с ръцете си и седяше млъчешком.

— Мъжо, право казва Радка; трябва да ги оставим да ся земят, н[о] да одумами да си не излизат от нас.

— Добре казваш — рече господарят, — обречете ми ся, че щете седите у нас, докле оженим Цветана.

— Нели искате, остана щем у вас, нели бива, Радке?

— Добре — рече,—но кога ни застигнат детца, аз не ща мога да врътя толкова работа; тии щът ревят, та щът ви дотягнат.

— Ма и моити детца [да] не са ревали? — рече господарят; ма Цветанинити и Стояновити детца не щът [ли] ревят? А ти не ли си като тях наше чадо?

— Господ да ви поживи всички! Колко сте добри — рече Рада.

— И така проумяхми ся, няма да ни оставити!

Рада и Пятко врякоха ся, че щът седят; след една седмица се венчаха, без да правят голяма сватба. Свещеникът, който много обичаше Рада, венча ги и придружи младоженцити до дядови Богданови, дето седнаха, та пообядваха и извадиха вино, та служиха за здравие на младоженцити, всички, които дойдоха да им честитят.

Трети дял

Радка стопанка и майка

Дяда Богдана заболява крак

Минали ся бяха шест месяца след Радкината сватба. Цветана врътяше добре къщата. Един ден дядо Богдан ся завръна и си влачеше крак.

— Що имате господарю? Да не сте ся убили[13]?

— Не, Радке; а излязоха ми пришки по бедрото; има един месяц едно мине, друго дойде, а от два дни мене е много зле.

— Требува да ся види да ся намажеш с нещо. Аз да ида при дяда попа, у когото ся намира лек за всичко; той ще намери що требува да си турити. та да ви премине.

— Остави ся, това не струва ни да го мисли човек.

— Недей, господарю, требува да ся види с время, аз много пъти съм слушала от покойната си майка, че болка, кога ся превари с время, не е нищо, а ако ся остави, тя докарва лоши сетнини.

— Кога е тъй, иди в неделя; няколко дни по-напред или по-после не е голяма работа.

В събота дошъл воденичарът да земе жито, за да омеле; всички ратаи и слуги били по работа; дядо Богдан ся качил да извади жито из житницата, за да ся смеле. Кога да слезе, кракът му ся подпръзал на стлъбата, кога бяше вече на последното стъпало; болний му крак ся одръгна и ожули; влезе цял разтреперан и седна на един стол.

— Божичко? Що сте прибледняли господарю! Що ви стана?

Дядо Богдан, без да отговаря, въздигна крачула си и Рада видя ожулено колко четире пръста и отдоле цепнато и разкръвявено. Тоя си час потръси и намери дрипел платно, натопи го в студена вода и наложи раната; после прати Цветана до дяда попа.

— Кажи му, че баща ти си уби крак, откак го боляше по-преди; той донесе ще, щото требува!

Свещеникът не ся забави да дойде; донесе едно стъкленице с балсама, капна няколко капки във вода, па натопи кръпа, наложи му раната и му връза крака; после остави един сингер Ради и й заръча да мокри с него връзката, кога засъхне, без да я вдига; каза дяду Богдану, че ако иска да оздравее, требува да седи у дома си до една седмица и да не излиза.

— То е мъчно, отче попе, толкова си работи мя чакат!

— И тъй да е, требува да преседиш да не стаяш, защо вие не сте млад, побратиме, и на ваша пора ранити по краката не зарастват лесно. Ако не искаш на старо время да станеш крив, требува да седите на едно място, както ви казвам.

— А какво да ся прави?

— Недейте ся грижи, господарю, рече Рада; мя Пятко не е [ли] тука да свръше, щото му заръчате? Кротувайте си, преседете си на леглото седъм-осъм дни и вкъщи няма нищо да ся покътне.

Един чаушин дохожда да купува кони

Едно утро дядо Богдан, който още не ходяше, бяше си седнал на стол пред вратата; гляда, че иди при него един чаушин от драгунский полк, придружен от един войник. А като видя войника, рече:

— Това е Бойко от Извор. Как стана, момче, та си подойде?

— Аз си дойдох с чаушина си да купувами кони за полка си и ми дойде наум, че вие имате харни жребци.

— Заповядайте, господине — каза на чаушина, — заповядайте да си почините.

— Радо, направете по едно кафе!

— Благодаря, дядо — каза чаушинът, — н[о] аз бръзам, та ако обичате, изкарайте един час по-скоро жребцити ви, за да ги видя.

Рада повика мъжа си, а той отиде, та докара четире жребца пред вратата.

— Какви хубави кончета — рече чаушинът, — по тия страни не съм видвал такива гиздави.

И зе да ги разглядва, да ги мери, после накара войника да ся качи да ги разязди и разпръсне, та да им види хода. Откак ги хареса, върна ся при дяда Богдана, за да ся спазарят.

— Да ти кажа, г-не чаушино, аз не мисля за проданта им; тии са много хубави добичета, без никакъв недостатък, и аз няма никога да случа такива кончета, затова право да ви кажа, да ви ся не види криво, тии са май скъпи за вас; такива скъпи коние не са за войници.

— Та много скъпо ли ги искате?

— За сивото ми даваха двадесят и пят златни меджидии, а за другити трите петдесят златни меджидии.

— Добра цена, н[о] аз не купувам кони само за простити войници; пълковникът ми ми заръча, ако намеря, да земя един добър кон; ако обичате да пазарим.

— Казах ви, господине, не ми ся ще да си продавам конити.

— А защо, дядо? С половината от цената, щото ща ви дам, вие можете си купи две малки кончета, с които можете си върши работа, па и тии щът стана харни коние в ръцете на ваший човек, който така добре разбира да ги гляда.

— Господине, елате да похапнем, па щем виде тая работа с чашка в ръка. Наший обяд е селски обяд, н[о] стига да е от сръдце.

— Днес не бива, дядо, аз съм дал дума да ида днес на едно място с джамбазина; н[о] другий ден ща ся завръна тука и ако речете да пазарим, тогава без да мя каните, остана ща за обяд.

— Кога е тъй, божем ти, Бойко, остани, та да ся повидим.

— Сполай ти, дядо Богдане; друг път ща дò, наздраво го знайте — рече, като погледна Цветана.

Дядо Богдан заповяда да приготви харен обяд за чаушина

„Да ви видя, Радо, и тебе, Цветано! Сега е време да мя отсрамите и да ся покажете оттръсни; требува да нагостим харно чаушина, каквото, кога ся завръне в полка си, да помни кога е обядвал у дяда си Богдана.“

На другий ден двамата гостие дойдоха. Обядът бе готов. Дядо Богдан седнал на възглавниче въз стол и прострял болний крак. Положили друг един стол на чаушина, който рекъл, кога да седне на трапезата:

— Е, дядо Богдане, помислихте ли ся?

— Господине, да похапнем пръво, та после щем дума. Стояне, иди в зимника, синко, та зади голямата бъчва отляво има малко бъчве със старо вино, което аз дръжа за добри гости; иди, та наточи, н[о] глядай да го не размътиш, а Рада да налее, та да послужи.

— А защо тия две млади девойки не сядат на трапезата да обядват с нас? — рече чаушинът, като сръбаше чорба.

— Господине, по нас, кога имами гости, момити не сядат на трапеза, а слугуват; по-после обядват; меня ся види тоя обичай много добър и го вардя.

— Вие имате хубава челяд, бога ми! Да ви са живи.

— Всички не са тука, господине; аз имам и женена дъщеря; а тая черноката не е моя, тя е наша слугиня, жена на ратая ни, който гляда конити; а това не ми бръка да я обичам като свое чадо. Тя оправи и изучи дъщерити ми по-добре, отколкото ако бих ги дал на училище; ако да не бяше жена ми

хрома и да лежи там в леглото си, мене щяше е легко и драго и с Рада и мъжа ѝ нямаше да бера грижа за къщата си.

Бойко иска Цветана от баща ѝ

— Дядо Богдане — рече чаушинът, — требува да благодарите бога, че ви е подарил такива добри слуги, каквито не ся намират често. Знаете ли, че у вас готвите много харни ястия? Аз не съм ял такъво харно варено и такъва харна каша.

— Ох, наистина Радка е много добра готвачка.

Кога сложиха мисиря, изпечен на ръжен, чаушинът извика:

— Как, та имало още!

— Ето и баница, пръжена риба и сладки! Радка направи да ся намери от всичко.

— То е наистина много. А какво щете правите, дядо, кога ожените дъщерити си, ако да речете да направите такъв обяд, какъвто сте направили за двамина гостие?

— Няма да направя повече; наместо една баница, щът направят десятина, наместо една мисирка щът изпекът двадесят; и така със всичкити ястия; после ща отворя цяла бъчва вино, за да напоя всички.

— Хо! Хо! Как харно поминувате по тия места! А кога щете ожените тая русокосата девойка, която ми подаде сега блюдо?

— Ако да ще да мя послуша дядо Богдан — рече войник Бойко — и ако Цветанка не е забуравила старий си познайник, който едно время играеше често с нея и я дръжеше, кога искаше да скокне, то не би ся забавило. Ако речеш да мя почакаш, Цветанке, ти няма да ся разкаеш: ти щеш бъдеш честита с мене.

— Не искам да тя повръна, Бойко — рече дядо Богдан, — аз ви зная, ви сте харни хора и мене поноси; н[о] аз искам да земя зет на привод, та да седи при нас.

— То ми не бръка и ние сме дома мнозина, стига само да пристане Цветана. Какво казваш, Цветанке, да ся не уплаши от мене, та си обръщаш главата?

Цветана ся изчерви и не отговори нищо; а Рада каже:

— Бойко, кога си свръшите службата, заврънете ся тука, па не берете грижа за другото.

Чаушинът разпитва дяда Богдана дали е честит

— Ви ми ся видите да сте много благатичък, дядо Богдане — рече чаушинът; — аз зная и по-имотни хора от вас, а не умеят да ся благодарят и да поминуват добре.

— Бога ми, господине, кога всичките ми хора са здрави и добре и всякой е на работата си, кога нивите ми врвят добре и добитъкът ми ся плоди и вирее, мене не требува нищо повече.

— А кога бие град? Кога ви наведи болест?

— Що искате да кажете, господине? Бог, щото е направил, все е добре направено; ние това знаем по-добре от другити, ние, които работим земята и въдим добитък. Градушката и други беди са изпитни, които бог ни праща,

та не требува да мъмрем и да ся плачем от тях. А болестити ни обаждат, че тялото ни няма да трае докрай или че ние го врътим и глядаме зле.

— А не щяше ли да е по-добре да мре човек, без да тегли?

— Ох, не; злото, което налита и мъчи човека, накарва го да моли за бога, когото често забуравя. Ако тялото не налиташе и не мъчеше никое зло, човек нямаше да разбере кога е залудо хабил силити си. И ако би, кога да ся блъснем нейде, болката не ни обаждаше за бедата, то щяхме ся трошили като стъкло, без да мине през ум за такъво нещо.

— И, дядо Богдане, вие приказвате като из книга.

— А знаете ли, че аз не зная да чета? Аз много жаля за това; затова и аз слухтя и с отворени уши слушам за всичко, что приказват, и често ся разговарям с наший поп, който е учен човек; па нощя всичко това преговарям на ума си и преживявам го, зачтото на моя връст човек не може да спи, и разбирам, че господ е всичко направил за доброто на хората.

— Аз пък не съм на тоя ум; питам ся защо не сми ся родили с едно добро руно по снагата ни, каквото да ся запазвами от студ, та да не мръзнем, и защо да нямами естествени оръжия, като напр. воловети на главата си рогове, та да ся браним от неприятели. Чини ми ся, че господ не ни е наделил, колкото требуваше.

— А тая глава и тоя дух, който никога не кротува — отговори Богдан, — за нищо ли ги броите?

Чудя ся как ся намират хора, които си пущат диви мисли в главата; тии би направили по-добре да благодарят бога, който ги е създал, а не да осъждат творенията му. Аз не издирвам толкова надалеч, за да го благославям; стига ми да глядам добитъка, що е около мене, за да разбера, че аз съм по-добре наделен от тях. Я ми кажи, господине, видял ли си някога кони (и конят е доста разумно добиче), видял ли си кони да сеят жито, да го прибират и да го спаструват за през зимата? Дохождало ли им е наум да спрегнат хора и да ги накарат да орат наместо тях? А воловети, които ви ся чинят добре въоръжени, едно детя ги води с една връв и меня ся струва, че ви не бихте си заменили саблята за технити рогове.

— Добре, а не работите ли за добитъка доста время от годината?

— Така, то е наистина. Отнемам им свободата за моя полза; затова и требува да ги храня, защото не могат да идат да си дирят, когато им скимне; и колкото по-добре ги храня, толкова повече работят; затова за моя полза е, дето ся трудя да прибера повече сяно и слама. Н[о] да ся завърнем на това, що казвахми по-преди, що бръка човеку, че няма перие и козина, кога има ум да преде лен и вълна. Що му бръка, че ся ражда без рогове, кога умее да ги заменява със всичко друго? Знай, господине чаушино, че неблагодарност и хуля към бога е да идим да мислим, че ни е надарил по-малко, отколкото е надарил добитъка, който няма ум, и това го мислим ние, които го познавами и знаем да му ся молим.

Чаушинът ся чуди, като чу дяда Богдана да говори така

— А отде сте зели всичко това, щото ми приказвахте сега, дядо Богдане кога вие не знаете да четете?

— Казах ви го, господине, аз вниквам във всичко, що чуя, и нощя го повтарям на ума си.

После си свали шапката и като поглядна към небето, рече:

— Аз често си подвигвам очити там горе, за да мисля за оногова, който е на небето, и после си ги свалям доле, за да го благославям. Кога погледна небето и на него светлото слънце и звездити, думам си, че тоя, що е направил всичко това, разбира по-добре от нас и че няма що да каже човек за направата му. Слънцето нагрява и злити, както и добрити; дъждът докарва да ся ражда жито за всички все едно; а това ни дава да разумеем, че и ние требува да бъдем добри, както е и бог, та да му угодим.

— Н[о] по тая ваша сметка, дядо Богдане, и злити щът добруват, както и добрити.

— Господ е теглил и умрял и за тях, господине, н[о] кога прави човек злото, не добрува, попитайте попа, той ще ви каже, че злити нямат мира и че злото, що правят, мъчи ги повече, отколкото прави пакост на други. Па освен това няма ли на оня свят заплата за доброто и мъка за злото? Да оставим да прави бог, каквото му е угодно, и ние да ся обвярвами на неговото правосъдие.

— Дядо Богдане, вие врядвате много; затова меня ся иска да ся сприятеля и побратимя с вас, ако пристаните, то аз щя ся броя за много честит.

— Чичовото! Това е за мене голяма чест. Да ми си жив! Ако някога ти потребува дядо ти Богдан, свободно елате, та му обадете болката си; деня било, нощя било, той ще е готов да ви помогне. Сега да си видим работата! Радо, иди повикай мъжа си!

Дядо Богдан продава конити си

— Ела, Пятко, седи тука; хапни си от баницити и пини една чаша! На чаушина ся вдражило сивото конче: какво казваш, Пятко, да му го продадем ли?

— Господарю, то е ваша воля; н[о] обаждам ви, че ако би да му го дадете, враното конче ще ся развали, ще изпадне. Защото харно знаете, чи тии са ся сдушили, та не могат да ся разделят; кога яхнете едно от тях, та идете в град, другото по вест ден цвили и не изяда нито една стиска сяно, докогато не ся завръните.

— Добре казвате; мене никак ми не дойде това наум.

— Господине чаушину — рече Бойко, — на плъковника ни требуват коние за колесница: ако да земяше сивото и враното, не можеше да получи по-харно.

— Добре казвате, Бойко, да видим, дядо Богдане, що искате.

— Знаете, господине, че мене даваха за двата три хиляди и двесте гроша, а аз ги не дадох; истина ви казвам. Н[о] като вас човек няма да ви мъча; дайте ми три хиляди гроша и земете, та ги водете със здравие.

— Малко скъпичко искате, дядо Богдане.

— Не мога да сляза по-доле нито една пара, а при това щете дадете на добиче още по двадесят гроша за послужия на Дългий Пятко. Какво казваш ти?

— Господарю — каже Пятко, — много не искахте, чинят си толкова; н[о] ако негова милост рече да раздвои тия горки добичета, тии щът полинеят и щът изпаднат от мясото си, казвам ви го, защото тии никога не са мъчени.

— Кога е тъй и аз няма да ви троша; да е с богом, три хиляди грошя и послужия! А ви, Пятко, не грижете ся, дума ви давам, че в един хлев щът

стоят и в една колесница щът ся спрягат. Дядо Богдане, аз сега не мога да карам конити, вдругий ден на пазар да ми ги докарате в града и да си земете парити. А за послужка оставям Пятку, каквото да гляда харно конити ми. Сбогом, дядо Богдане, сполай ви за гощавката ви.

Бойко поиска дозволение да си похорати и поприкаже с Цветана и отиде си пълен с надежда заедно с чаушина.

Дядо Богдану добре доходи тая продан

Дядо Богдан рече Ради да нагости всички домашни със щото е останало от обяда, каквото всякого да поразвесели.

— Господарю, сръдцето ми ся пука от яд, защо да си дадем тия хубави кончета, които аз от малки ги глядам.

— Аз не ся кая за тая продан. То е глупост за един селянин да дръжи в хлева си такива хубави коние; ако патят нещо, то е тяжка пагуба за него и има да я помни за много время. За хилядо гроша мога [да] купя два коня, а с другити пари ща оженя Цветана. Детца! Кончетата не са вече наши; затова да ги не яздите и да ги не карате на работа; да ги глядате по-добре, отколкото, ако бяше гостенинът у нас, чуете ли?

След два дни Бойко дойде да види кониети, н[о] той по-малко ся бави при тях, отколкото при Цветана; той ся видял с баща си и той му дал благословия, за да земе Богдановата дъщеря; каза, че след осъм месяца му ся свръша времято за служба, та ще ся прибере у дома си, а Цветана му ся обрекла да го чака, защото той ѝ легнал добре на сръдце.

Рада си добива малко. Малка Златка

Рада си доби момиче и не могла да ся нарадва, ако и да бил навирил нос мъжът ѝ, защото му ся искало мъжко; а когато той пригръна и целуна малка Златка, защото Рада поиска да кръстят малкото на името на оная жена, която била за нея втора майка, нему било тъй драго, щото не мислил вече за момче. Малкото кръстили и кръсница станала Цветана.

Малка Златка била толкова кротка и мирна, щото никога нямаше да ся чуе да реве. Кога я очистяха и нахраняха, туряха я край майка ѝ и никога не я дръжеха на ръце.

— Е добре — думаше дядо Богдан, това детя, което ся страхувах да ми разбива глава, още не съм го чул. Оставяте го на леглото му като едно дръво; ако да бяше зло, вие всички щяхте да сте при него; защото е кротко, вие никак не ви е грижа за него. Все тъй връви.

— Истина така е, тато, рече Цветана, н[о] Рада не остая да го земя.

— Не я слушяй, татовото; аз ти заръчам да го поносваш.

— Господарю, то ща ся научи да го носят, та не ще вече да ще да стои в люлката си.

— Та това голяма работа ли е — шест жени сте тука, та не можете ли да дръжите ту една, ту друга това малко. Ако да бяше Цветанино дете, ти не би го оставила така.

— Н[о], господарю, не е все същото.

— А аз ви казвам, че тъй ще бъде, чуеш ли?

Бойко ся завръща от службата си, за да ся жени с Цветана

След осям месяци Бойко ся завръща у дома си, както ся бяше обрекъл. Намина в Златий трап, преди да ся види с баща си, толкова не тръпял, за да ся научи сам дали Цветана го чака. Много ся зарадвали, като го видяли пак, и по един месяц направили сватбата у бащината му къща в съседното му село, което бяше на един час далек от Златий трап.

— Що стана чаушинът ти? — попита дядо Богдан, кога заведе дъщеря си у тях.

— Той стана сотник и отиде с полка си в Баня.

Един ден, кога дядо Богдан обядваше сам на малкото си парелийче, както си правяше всякога, зет му рече:

— Каква сладост намирате, дядо, да ядете ячмен хляб? Той [е] лоша храна; требува много нещо да изяде човек от него, за да ся насити, и от него по-лоше да ся меси и по-мъчно да ся дръжи, няма друг хляб.

— А какво да правя ячемика си, Бойко?

— Не требува да сееш ячемик или ако сееш, то тръде малко. По такива места, дето става хубава пченица, лудост е да иде човек да сее ячемик.

— Н[о] всяка година не може да ся сее пченица; кога отслабне земята на третата година, не носи пченица, та требува да ся сее ячемик или овес.

— Да ви кажа, дядо, вие работите земята каквото на дядово Адамово време; поразровите я отгоре-отгоре, че [х]врълите семя, па чакате да ся роди жито. А не знаете, че колкото по-добре и по-длъбоко разорена и разровена [е] земята, толкова повече жито дава. По тия страни глядам трепете ся, работите и какво работите, не зная; казват ми, че от едно кило семя намират едва четире, пят, а най-много до осъм кила, кога по други земи, дето торят и орат добре, намират на килото по пятнадесят и двадесят кила.

— Да вярвам ли това, Бойко? И как работят, та намират толкова, когато ние едва намирами, колкото да ся прехраним и да си изкарами разноскити.

— Тии, дядо, нивити си всяка година торят добре, па ги орат на глъбоко, разоряват ги четире-пят пъти, та разровят земята и я направят ровка, кога да е пресяна през решето, а не кръпели, каквато глядаш по нашити ниви, та тогава сеят здраво семя, где каквото носи земята, и тогава глядаш, че намират от едното зрьно десят, петнадесят и двадесят. Требува да ти кажа още, че по други места орат повече с коние, а кониети по-бръзо и повече работят от воловети; па знаят и да пестят времято, та изработват повече от нас. Тука един човек, ако изработи тридесят или четиредесят уврата, то други места всякой изработва по петдесят и шестдесят уврата.

— А как спестяват время, та изработват повече.

— Имат много леснини, дядо; знаете ли — имат машини, с които лесно сеят, жънят и връшеят. По нас няма тия леснини, н[о] едно нещо съм съглядал по нас, което можеше другояче да бъде и да е по-износно. Тука цели два месяца най-хубаво время връшете и прибирате, а като ся заесени, не ви остая время за орение. По други места лете, като ожънат, прибират снопието на сухо, па зиме, кога нямат полска работа, под покрито връшеят, та така летнити два месяца, кога вие губите с връшитба, тии орат.

— Наистина това добре си съпикясал, Бойко. Я ми кажи още що знаеш за орачеството.

— Аз, дядо, щото съм чул, ти казвам, а и аз не зная всичко, що знаят хората за орачеството; то е станало сега една наука, та го учат в училище. Мене доходи наум нещо да ви поканя и ако мя послушате, твръде добре щете направите. Ваш Стоянчо е едно умно момче и тъкмо навремя, за да учи как требува да ся работи земята, за да ражда добро и много жито. Пратете го в некое земледелческо училище да ся изучи. Наистина за три-четирие години щете потрошите по него около двадесят хиляди гроша, н[о] уверявам ви, че той, кога ся завръне, за една година ще ви изкара тия пари!

— Че бива ли такова нещо да направя?

— Защо да не бива, кога явно ся гляда ползата. Господ ви дал, та имате до двесте уврата земя, а пак глядам ви, че живеете сиромашки. По чужди места един човек с двесте уврата земя живее като княз.

— Да помисля за това, да ся допитам у до дяда попа, па щем виде, а сега я ми кажи бива ли си да оставяш нивити си празни, та да работя по-малко ниви както ми думаш, та да ся изработват по-харно.

— Колкото ниви ви остаят, засейте ги с трифил, та ги косите през лятото четире-пят пъти и да си приготвите добра храна за добитъка си; па като имате храна, развъдете и повече добитък, за да имате и повече тор за нивити си. На по-слабити ниви посадите бръбой, чукундур. Сената си не оставяйте късно, защо ся втръдяват сламкити. Къде края на мая косите ливадити си; тогива ще имате по-прясно и сочно сяно, което добитъкът ви ще яде, без да го хаби; тогава и стоката ви ще стая по-рано, та можете и нея прибра, преди да захванат есеннити дъждове. Ако обичате, опитайте тая година. Глядам, че и на овцити си не постилате, нито им чистите кошарити; а от това не само, че нямате полза, а и овцити ви ся развалят. Постилайте им на през ден слама, па всякой месяц чистете им и двигайте тора; па вижте как овцити щът врвят по-добре и щете имате повече тор.

Дядо Богдан не бяше ягкоглав човек, затова послуша и направи, що му каза зет му. Насея трифил, посади бръбой и чукундур и видя, че било много харно.

Дядо Богдан ся допитва до свещеника

В неделя след отпуст на черква дядо Богдан ся отби при свещеника.

— Добро утро, отче попе, каже; отмале не съм ви правил главоболия; щете мя прощавате, дето и сега ида да ви боля главата.

— Няма нищо, дядо Богдане, мене е драго да ми дохождат гостие, а най-много кога мога да ги поуча и да им помогна.

— Зет ми Бойко вчера от дума на дума надума мя да пратя наш Стоянча да ся учи как ся работи земята с леснина и с повече полза; той ми казва, че по чужди земи хората ся учат в училища на земледелие и затова знаели по-добре да ся ползуват от труда си и от земята си. Тури мя да мисля, затова и аз дойдох да ся допитам до светиня ви що щеш речеш.

— Това е една харна мисъл, дядо Богдане, добре ти е казал зет ти; и ти щеш направиш голямо добро и на сина си, и на всички околни селяни, защо, кога ся изучи син ти как требува да ся работи земята, па ся завръне по живо по здраво, ти сам щеш видиш колко щът ти раждат нивята, които той по науката ще работи, па и другити селяне, като видят, че вие много намирате, щът земят и тии да ся учат от това, как да правят, за да им раждат нивята повече.

— То добро, дядо попе, н[о] де да го пратя и дали ще мога да му стоя насреща на разноскити.

— Такива училища има навсъде, н[о] най-харно е да го пратиш в Немско у некое училище, дето е по-евтино; чини ми ся, че с четири хиляди на година може помина. Ако обичате, аз ща пиша на един мой приятел във Вена, за да го настани в харно училище и да го надглядва.

— Сполай ти, отче попе, кога е тъй, той като да ся не мае, а увреме да ся стяга да връви. Аз оттука право ща ида да му кажа да ся стягне, та другий ден да връви.

— Добре, и аз ща дò да го изпратя.

На другий ден Стоянчо ся приготвил и едно от жалост, че ся разделя от своити си, а друго от радост, че ще иде да ся учи, със слъзи на очи ся простил с баща си, с майка си, със сестрити си и със всички домашни. Дядо поп му връчил едно писмо до приятеля си във Вена, понастанил го как да ся влада и да ся учи и го благословил. Всички излязли и докрай селото го изпратили и му казали добър час, добър час и добро видание, и когато тръгнали, Бойко го придружил до града.

Радка иска да си гради къща

Радка един ден каза на мъжа си:

— Пятко, Цветана ся ожени; ние имами едно детя, може би господ да ни даде и други; затова, мъжо, требува да помислим да ся приберем на една страна; щем земем да потягами в тая къща.

— Добре казваш, жено; а де да идем да ся настаним?

— Меня ся иска да си струпами една своя къщица, прибранка, сгодна, с една градинка вътре. Що думаш?

— Думам, че ще ни излезе скъпо; а по-харно е, па и чловек, кога си има къщица, на по-добра чест е.

— Кога е тъй, Пятко, да я уградим на мястото, щòто купих от чича Величка; то е край пътя, па и земята е здрава и ягка. Няма да ся мине много и ние ще си имами добра градина. Да кажем за това на господаря си!

Дядо Богдан казва, че не е зле, дето искат да ся приберат под своя стряха, н[о] че има время да помислят за това.

„Няма толкова много время; требува с время да ся захване; къща не ся посажда като едно дръво."

На другата неделя отидоха заедно да видят мястото. Рада каза, че иска да бъде стаята ѝ топла и че ще ся помоли на кака Милка, която била вече оженена, за да ѝ скрои къщата и да ѝ напише кроежа на хартия.

„Да идем и троица заедно", рече дядо Богдан. Кога стигнали у г[осподари] Неделевичи, показали им всякакви кроежи за къщи. Рада [х]аресала една къщица от петнадесят аршина длъга и дванадесят аршина широка, с една стая с комин за готвение, до нея една стая със соба, отпред един отвод, а насреща една житница и един пруст, а отдоле изкопан зимник. Отстрана до къщата хлева за добитъка и въз него обор за храната му. Н[о] за да ся уради тая къща с хлева и обора, пресметнали, че щът идат най-малко шест хиляди гроша, а Пятко глядах, че няма толкова пари, и ся гриже, че му не достигат три хиляди гроша.

Дядо Богдан му рече:

— Не грижи ся, Пятко; да ти заима тия пари, та ти щеш ми ги отплаща по пятстотин на година; за шест години да ми ги отплатиш; а защото обичам да плащам и да ми ся плаща у время, аз ще глядам да ти спечеля тия пари.

— Божичко! Колко сте добър и милостив, господарю! — рече Радка. — Кога си вляза в къщата, все ще ви помня това добро, което ни сторихте.

Захващат Радината къща

— Нели искате да градите, детца — рече дядо Богдан, — захващайте с время; къща, за да бъде здрава, требува у время да ся свръши, та през лятото да съхне. Пятко, до сенокос имаш още един месяц. Сега нямаш голяма работа, стягни ся, та си приготви, щото ти требува за градежа.

— Господарю, ща хвана дяда Младена, който има кола, да ми докара все, що ми требува. Не е право аз да работя за себе си, кога вие ми плащате.

— Аз казвам, че е право да ся помогне на работен ратай, който ми работи пятнадесят годин; искам да кажа, че с мой добитък щеш си накараш, щото ти требува, а не с людский.

Дядо Богдан накара да покосят тревата на Радиното място тури да копаят за основа. Градежът ся подкачи и Рада, кога нямаше работа, водяше малка Златка дотам; ако зидариети не разбираха добре Милкиний кроеж, тя им го тълкуваше.

След жътва туриха покрива на къщата и остана извътре да измажат и свръшат, щото требува. Рада каза, че требува да ся разкопае за градина, каквото през есента да насади овощки.

„Искам да посадя много и всякакви овощки“ — рече, — наоколо и от четиретях страни ще наредя ябълки, круши, дюли, та покрай стобора ще натурям праски, сливи, кайсии и другини, а над пътеките, отдето ще ся влиза — лози.“

Дядо Богдан ся чуди, че Рада иска да насади толкова си овощки

— А що щеш прави с толкова си овощки, Радо? — рече й господарят.

— Едно время тии щът раждат, господарю, а това ще е един добър приход за Златка. Да видите колко ще са големи, кога да донесе пресни праски!

— А как щеш увардиш градината от добитъка, да я не порази?

— Вратата на хлева ще оставя откам другата страна, кам заход, па малкото дворче ще затварям каквото ни едно добиче, нито пиле да влиза в градината — зет ви ми даде тоя ум, когато му приказвах колко ми ся види гнусно да глядам смради от добитъка пред вратата и да всмрадява къщата. Ма мислиш, господарю, че селянити зле щът направят да садят лози и овощки покрай стоборите и плетищата си, както ми приказва Бойко, че видвял по други места? Селото е толкова нечисто и вонящо, щото чловек требува да си запушва нос, кога минува из него; из улицити глядам смрад, слама и всякаква нечистота; а това не е добре за здравието. Затова и цяло лято теглим от треска. А пак вонята настрана! А как може ся приучи чловек на чистота всред такъва гнусота?

Г[осподари] Неделевичини дойдоха да видят Радкината къща, кога ся свръши. Стана приказка за овощки и г-н Неделе каза, че имали много разсад за овощки и че може й дà, каквито овощки обича.

— А аз — рече Милка — ща ти дам да си посадиш френско гроздие, което в град прави добри пари, защото го земат да си правят сладко.

— Ако мя послушаш, Радо — рече г-н Неделе, — аз бих ти казал да накараш мъжа си да измаже с боя всички дръвета по къщата ти, които ся досягат до въздух; за това щеш похарчиш някоя пара, н[о], от друга страна, печелиш. Защото боята завардва дръвото от гниение.

Рада ся чуди на къщата си

За Димитровден ся пренесли и влязоха в къщата; свещеникът дойде, та да святи вода. После сложиха трапеза, та нагостиха всички гостие, които бяха дошли да им честитят къщата. Неделевичината челяд освен господарката, лежеше болна, бяха надошли и донесли за поклон по нещо за покъщнина.

— Да ви е честита къща, да си я предавате на синове и на унуци — рече дядо Богдан, — жал ми е само, че не сте вече при нас.

— Требуваше — обрьна ся свещеникът — да ся приберат тия хора у своя къща. Аз им я благослових от все сръдце, защото зная, че в тая къща няма да стане нещо зло и че детцата у нея щът бъдат добре отглядани и изучени.

Наскоро Рада си доби и момче, което дядо Богдан кръсти и му тури имя Стоянчо. Рада не можеше да ся нарадва, че била у своя къща. Цветанка един ден дойде ѝ на гостие и ѝ каза:

— Радо, много хубава къщица си направихте, н[о] покъщнината ти не прилича на тая стая.

— И аз това си мисля и не смея да кажа на мъжа си: мъжети не разбират колко на една къщница е на сръдце да има чиста и добра покъщнина; той похарчи много пари за тая сграда, щото не е умно да мисли човек за други неща. Н[о] баща ти стори добро да му наддаде пари, па може ще да купи една нова постилка.

— Кога е било тъй, аз ща му спомена за това, не грижи ся.

Цветанка подиграва Пятка за простата му покъщнина

Вечерта Цветанка каза Пятку, кога дошел у тях: — Радкинити ли покъсани плъст и черга мериш да дръжиш постлани в тая хубава стая? Всички щът ся смеят; щът кажат, че ти навън ся хвалиш с къщата си, че не била като на другити, а извътре няма що да постелеш, за да седне човек.

— Добре казваш, Цветанке, и аз отдавна мисла за това. Тврьде добре зная, че Радки ся ще нова покъщнина, ако и да ми не казва нищо; и аз съм честит само с ней воля. Ще ни требува за постилка една нова плъст, черга и възглавници; ще ни требува за прание корито и една ракла, за да си турями пранити дрехи. Н[о] за веднъж не може всичко. Аз меря да купя вълна, та зимас Радка да изтъче черга и възглавници, а напролет от дреба да си направим плъст. Н[о] засега нямам пари, а от баща ти да поискам, не смея, защото съм длъжен толкова си.

— Я глядай го! — рече дядо Богдан. — Още ли ми приказваш такива глупости? Не казах ли ти, вироглаве, че аз ща ти изкарам тия пари? Аз искам да тя надаря, а ти толкова ли ся големиш, та не щеш да земеш, щото ти давам? Освен това ти знаеш, че аз обичам да помагам, кога някой заболи глава за

нещо; само искам да ми ся повръне уречений ден, защото обичам да си стои човек на думата.

— А това мя и мъчи, защото ако да умря, преди да ви ся наплатя?

— Тогава ще щà ти нивити, та щя ся наплати; остави да не хоратим вече за това, защото ми омръзна. Ох! Слушай що ща ти кажа! Райко от Мечкюр не ща да мя чуе, кога му думах: „Покоси си ливадата, не оставяй да презрее тревата, защото ще ти застигне ръжта, преди да окосиш, и тъй ще ти ся завръти главата да не знаеш какво да правиш: не щеш да знаеш де пръве да идеш, а ако хване дъжд пак, какво щеш правиш?“

— Ба, дядо Богдане, отговори ми, ти все лошето прокобяваш; вие сте по-стар от мене, та искате всичко вие да знаете. — Това ви казвам, Райко, защото аз през живота си много глупости съм правил, та зная колко вредват тии! Ако не щеш да мя послушаш, добре, видя щем! Не ся мина много и времято ся развали; той биде принъден да хване двойно хора, за да косят и да пластят, и дойде да поиска от Бойка на тлака колата ни, а аз заръчах да му не дават. Той постъпи глупаво, нека сам да мисли.

— Господарю — рече Дългий Пятко, — когато Райко лани дойде, та ви каза, че му било останало от покойната му леля старо вино, и ви покани да пи[й]нете, вие тогива му направихте сърдце.

— Наистина то бяше чудно вино, що искаш да кажеш?

— А защо сега му не помагате и на глупостта, както му помогнахте лани на старото винце?

— Няма що да ти кажа, синко; право казваш. Требува да ся помогне Райко, който, клятникът, изгори сеното. Зле казах по-преди. Ах, тая пуста гордост и големщина всякога ни бръка! Пятко, да спрегнеш утре колата и да туриш ритлити, та да идеш на тлака Райку и да му помогнеш, колкото можеш, за да си прибере чловекът сяното.

На другий четвръток дядо Богдан пратил Ради тридесят оки вълна и пят оки памучна прежда. Рада ся увила, та през зимата изпрела вълната, през Велики пости навела и си изтакала черги за постилка и завивка и възглавници. За Великден си постлала все ново, а след Гергевден турила, та си изткала и платно.

Купецът ся завръща в Златий трап

На връх Петровден, когато Рада с детцата си и с мъжа си бяше на гостие у дядови Богданови, видяха да иде откъде град кола, спрягната с кон; колата ся запряха пред портатə и извътре излезе един хубавец момък, та заеднаж прекрачи и скочи вкъщи.

Всякой ся почуди, като го видя; чужденецът, като разбра, че никой го не позна, свали си шапка и рече: „Помози бог!“

Дядо Богдан извика:

— А! Това е наший купец! О! Добре дошъл! Добре дошъл! — А и не било мъчно да го познае човек по резката на челото му.

Бога ми дядовото, аз сяках, че ти ни си вече забуравил; по някой път ставаше за тебе дума със свещеника, който казваше, че рано или късно ти щеш ся завърнеш да ся видим.

— Право е казал, святиня му! Аз никога няма да забуравя, които ми са сторили добро; я поприкажете ми за него и кажете ми подоходва ли често?

— Дохожда ни, слава богу, и аз ся надея, че той ще живее много; н[о] нели ни завари на обяд, заповядай, та седни на ветхото си място, без да ся свянувате, както едно време, та да пообядвами.

— На драго сръдце, дядо Богдане; н[о] по-преди требува да си разпрегна коня, защото е много уморен.

— Добре казваш, требува да ся гляда добитъкът, който ни слугува и връши работа; н[о] ти недей ся грижи; Пятко ще го разпрегне и тури ще му сяно.

Купецът седна на трапезата, дето му приказаха, че Рада ся ожени за Длъгий Пятка, че си добила детца и че си съградила къща.

— А по-старата ви дъщеря, сгипаната Божила, и оня дивак Величка — не виждам тука!

— Моя Стана ся ожени и отѝ за г-н Неделеви настойник, който живее тука наблизу; Величко зе Божила; изгоря си клетникът; той наистина е див, н[о] е харен и пръгав момък.

— А това младо девойче — рече купецът, като посочи Цветанка — тая ли е оная пеперуда, която по цял ден ся врътяше около Рада?

— Тя е, дядовото; тя яко порасте; знаеш ли, че и ти си нарасъл и си ся променил? Едва те познах!

След обяд купецът отиде при свещеникът и едва по голяма вечеря ся завръна. Преди да седнят да вечерят, отиде да си обиколи бричката и извади из нея три памучни покривки за трапеза, две подвръзки и един хубав женски пояс. Поклони по една покривка на всяка от женити и една на Рада, а пък поясчето на Цветанка; после взе подвръзкити, та поиска да даде еднити Бойку, а другити на домакина.

— Синко — рече му дядо Богдан, — не искам да ся разобаряш зарад нас. Купи ща си нещо от тебе, а пак нищо не приимам.

— Дядо Богдане, недейте ми разваля сръдцето. На който е направено добро, не бива да ся брани да си го отврънят и да покажат, че припознават доброто.

— Право думаш, няма що да кажа; дай, синко, и сполай ти!

И така всякой прибра, щото му бе донесъл купецът.

Купецът продава из селото

На другий ден след черкова, дето купецът ся моли с голяма благодарност, отвори си купието пред черкова и обади, че продава на цена, каквато му струват, от благодарност за помощта, която едно време му бяха направили в това село. Всякой пристъпи, та си накупи, щото му ся вдражи. Обядва у священика, комуто поклони един хубав гребен. Надвечер отидоха със свещеника у дядови Богданови, дето намериха и Рада, която ся залисваше със Златка и и я учяше да брои.

— От много рано сте почнали да учите дъщеря си — рече дядо Богдан, като седна при тях, — ти я учиш да брои, има ли добра памят?

— Господарю, не щете ли ся радвате, кога вечер на седянка малка Златка земе да ви чете хубави приказки?

— А не мислиш ли, Радо, че ако скоро ся научи да чете, ней ще омръзне всяка друга работа?

— Не берете грижа, господарю! Щото влиза в глава, то не хаби пръстието; а тия, които имат болна глава, работят всякакви хубави работи повече от другити, които са пръгави; не ли е така, дядо попе?

Свещеникът одобрява Радкината дума

— Право дума Рада — рече свещеникът; — не е ли по-харно в празничен [ден] да си чете или научи други да четят. Наместо да си губи времято да прави сплетни и сводове и да одумва хората и съседкити си? Аз всъде и все глядам, че хора като знаят нещо, по-лесно ся поминуват от други, а жени, които са ся научили да четят и да пишат и които умеят да шият, биват по-харни къщници и дръжат къщити си по-чисто и по-урядно.

— Не слушам такива. Вижте Дългий Пятка. Той не знае нито имято си да запише.

— Така е, господарю, обръна ся Пятко, н[о] преди да срещна Рада, аз не чинях нищо, всякого хоках.

— А тя щяше ли има толкова ум — рече Цветана, — щяше ли бъде толкова добра, ако у г[осподари] Неделевичини не бяха я научили на толкова си работи?

— Право казваш, Цветано. И аз щях да връша, както всички други, които не мислят за нищо. Така след бога, който мя е надарил с душа, след майка ми, която мя е родила, след баба Злата, която мя изтегли из немотията, аз за всичко съм длъжна на г[осподари] Неделевичини; защото вие, господарю Богдане, и вие нямаше да мя приберете и да мя настаните, ако да не бяха ся погрижили тии за мене. Затова аз ща им помня доброто и ща им благодаря, докле бъда жива.

Купецът приказва за работата си

— Отче попе — рече Цветана, — днес видях у олтаря една хубава покривка на престола. Да не я е поклонил тоя млад купец?

— Той поклони, чадо, тоя дар на черковата ни; тоя момък има добро сърдце, което не забуравя никого, който му е направил добро.

— Види ся да ти върви харно работата, купче — рече дядо Богдан; — глядам, че си имаш кон и кола, без да смятам що има вътре у тях.

— Сполай му: работата ми не върви зле.

— То е божия благословия за доброто ви поведение — рече свещеникът.

— Право да ви кажа, много ми бе тяжко, докле да ся приуча на уряден живот. Често ся срещах и събирах със стари побратими, които ми ся присмиваха, и аз насмалко остана да ся вдам на присмивкити им, та да ся поведа по техний ум. Н[о] колчим ми ся изпречеше пред очи оглядало, та си видях ръката на челото, тоя си час ми дойдеше наум за вас, отче попе, и за дядовата Богданова къща, та пак ся повръщах и свестявах. Колко е мъчно да ся отучи човек от лошити си навици!

— Истина казвате, синко; затова и требува човек тврьде много да е буден, за да ся пази от тях.

— Най-сетне аз ся приучих на добро поведение и на труд; аз много протеглих; кръстосах и изходих цяло Турско, нощя ходих и деня продавах; често съм ходил много надалеч за малка печалба и ся поминувах с малко.

Дойдох си в Пловдив, та ся видях с баща си, когото не бях видвал от осъм години насам. Помислете си, колко ми бе драго, като можех да отръва баща си от дългове и от тяжката работа, на която бяше принуден да работи, за да си изкарва хляба. Аз му отворих едно дюкянче, а това му стига, за да ся прехранва. Аз съм честит сега, като си помисля, че баща ми няма вече да тегли, и меря от време на време да го понавеждам.

— Блазе ти! Блазе и нам на всинца ни, да та глядами в тоя добър път — рече Дългий Пятко!

Дядо Богдан продава Ради дреб

След вечеря дядо Богдан надникна у двете Радини стаи и рече ѝ:

— Глядам два миндера, Радо, н[о] единий не е напълнен, а това ми е криво.

— Дядо Богдане, аз си изтках четворен памучен плат, за да си ушия шилте, а вие щете ми дадете малко мягка слама или царевичени мягки листа, за да си го напълня, та кога требува да спи мъжът ми на него.

— Ма мислиш, че ща пристана да спи мъж ти на слама, кога ся прибере съсипан от работа? У нас ся намира дреб, ела, та земи, колкото ти требува за легло; па щеш ми го отплати с работа; Пятка да не намесяш в това.

— Невесто Радо — рече купецът, — вие нямате и застилки [пердета] на прозорцити; аз имам хубави читове да ви поклоня колко за две застилки за спомян, че ся видяхми по живо, по здраво.

— Н[о], господине, прозорцити ми биват и без застилки; като за нас и това е много.

— Невесто Радо, кога ми връзвахте челото, аз ви ся не противях и ми бяше мъчно за труда, що правяхте; а защо вие да не приберете това, що ви покланям?

— Радо, не бива никой днес от вас да излезе наскърбен — рече свещеникът.

— Кога е тъй, сполай ви за поклона — каже Рада на купеца; — а да кажа право, не ми е зле да имам и застилки на прозорцити си.

Купецът, кога да ся заврънат вкъщи, рече на дяда Богдана:

— Аз глядам, че в това село става доста продан; ще ми ся да си отворя едно дюкянче, н[о] за това ще ми требува да ся оженя, каквото кога ида повън, да си имам свой човек да ми варди и продава стоката.

Г[осподари] Неделевичини дохождат да наведят Рада

Г[осподари] Неделевичини дойдоха във вторник да видят Рада, която им бяше казала по-преди, че ся била натъкмила в къщата си.

— Знаеш ли, че ти много гиздавичко си нарядила всичко? — каже Милка; — а завъди ли си нещо добитъчец?

— Не съм още, господарко; дядо Богдан ще ми подари една коза, един петел и две кокошки.

— По-боле да ти даде две патки и един патур — рече г[осподарка] Неделевица; — аз ща ти пратя един петел и две кокошки, защото нашити са по-харни.

— А аз — рече Стоянчо, който бяше станал харен търговец — донеса ща ти един чифт хубави гълъби, които ти обичаш много.

— А аз — рече Стана — поклони ща една харна котка да тя придружава, защото, Радо, теб ща ся види къщата много широка, кога останеш сама цял ден.

— Ох! Аз щом отбия Стоянча, ща потръся работа. Ако ви дотребува някой за нещо, не забуравайте мя, моли ви ся.

— А Златка какво щеш правиш, кога идеш на работа?

— Ще заведа нея и брата ѝ у дядови Богданови, за да си играят там по двора, а Цветанка ща ги наглядва.

— Колко е здраво детя твой Стоянчо и как му цъфти лицето! Ако би да добия, Радке — рече г-жа Милка, — аз ща ти дам детято си да ми го подоиш.

— На драго сърдце, господарко, заповядайте тука, като у дома си.

Рада ся много иска да си купи крава

Рада ся много искало да си купи кравица и за това често смишлявала на мъжа си, който ѝ думал:

— Жено, ти имаш две детца да глядаш, след малко и три; ако г-жа Милка ти даде своето да ѝ подаяш, щът станат четире; питам тя сега щеш ли можеш да глядаш и крава?

— Зе ща за помощница баба Кръстина, която доходи да проси; тя ща дò у нас само за хляба си. Тя ща изкарва и докарва кравата. Съглядах, че кога ся лъщи козината на кравата, тя дава повече и по-харно мляко.

— Ако земеш помощница, тя е друга работа, защото аз не ща да ся утрепеш с работа. Завчера говедарът ми каза, че имало за продан една пръвескиня; да ида ли да питам дали не е още продадена?

— Иди, иди, мъжо!

Дългий Пятко ходи да пита говедаря и наскоро ся завръна, та ѝ каза, че ще ѝ купи крава и че дядо Богдан сам щял да я избере и пазари.

Ради много драго биде да си има кравица; тя често я изкарваше на паша, както правила едно время у бабини Златини; дъщерка ѝ изкарвала козата, а Стоянчо ги следил. Лятото ся измина добре; жътвата биде харна и Дългий Пятко си напълнил житницата; виното си прибрал у дядови Богданови, дето още работяше. Заплати навреме за оная година и дела от длъга си дяду Богдану.

Рада си добила още едно момче, Павле, което лесно ѝ отрасло.

Г-жа Милка дава детято си Ради, за да ѝ го подая

Павле бил на осъм месяца, когато г-жа Милка дойде да наведи Рада и ѝ рече:

— Искам да ти дам едно подойче, Радо; твой Павле ще бъде на девят месяца, когато щеш земеш моето детя. Н[о] не ща да подаяш две детца изедно; колкото и да си снажна и ягка, ти би ся измукала; ако би да отбиеш твоето, да ти дам моето да подаяш.

— Сполай ти, господарко, ща го отбия; то доста наягкна и вече и яде. Давам ви дума, че няма да взема от млякото на твоето детя.

— Тръде добре го зная, Радо; ти си много честна жена, та не щеш да идеш да лъжеш никого, а камо ли меня. Кога е така, обади ми кога си отбиеш детято, та да ти дам моето; ние зимас ще приземим тука.

Селянкити ся чудят на Радината чистота

Селянити часто дохождали да ся допитват до Рада, защото тя знаяла повече нещо от тях и все била готова да ги приучи на нещо. Кога я глядали да облича детцата си, думали ѝ:

— Како Радо, как ти решиш детцата и ги миеш, като да ся ти граждан-чета!

— Защото са селянчета — умно ли е да стоят уваляни и уплескани? Я вижте, можете ли намери по тях и най-малка гнусотия? Не е голяма работа за мене да им измивам малката снага всяка заран, кога станат от сън, и да им среша главата; това за един час ся свръша и така аз ги завардвам от малки беди. Ако да правяхте и ви така, детцата ви щяха да са по-здрави и не щяха да ревят толкова.

— Добре, ние щем опита. А кажи ни как правиш, та дрехити им стоят все като нови.

— Кога си легнат детцата, аз им спрегна и сдипля дрешкити, па ги натисна под ковчега, та така всякога стоят улегнати.

— А твоити детца никога ли не си валят дрехити?

— Съглядвам ги и пазя ги. Пръво не ги оставям да ядят по цял ден, а кога ядят, турям им отпред престилка (предръчник), за да си не валят дрехити. Така като правя, не става нужда да ги пера често и така спестявам време и пари.

Г-жа Милка дохождаше всякой ден да си навежда детенцето, което от ден на ден нарастваше и тя всякога благодаряше Ради за труда ѝ.

— Драга ми господарко, да знаяше колко съм честита, че не можете да си мислите защо за пари глядам детенцето ви! Аз го обичам като моити си и ги глядам все с едни очи.

Рада повръща подойничето

Рада отгляда момиченцето на г-жа Милка и ѝ го предаде здраво и весело; то вече бе проходило и зело бе да прохоратява; всичката Неделевичина челяд дойде, кога да земат детенцето, и Рада им сложи в хубавата си стая, та пообядваха; тя дръжеше по няколко чирепи с цветя, а това докарваше прилика на къщата ѝ. В това време, кога бяха на трапезата, слугата на г[оспода]р Неделя докара и вкара в Радиний хлев една хубава крава с телята ѝ; облякоха цели в нови дрехи и трити детенца, които много ся зарадваха, и всинца си отидоха.

Рада станало криво, като ся отделила от храненичето си, та слязла да си издои кравата и много ся възчудила, кога намерила в хлева две крави; изпръво не могла да похорати; после викнала на мъжа си:

— Пятко, ела скоро, мъжо, ела скоро!

Пятко работил в градината; като зачул вик, затръчал ся скоро, защото секал, че станала някоя пакост. Кога видял Рада пред вратата на хлева, че ся смее, а в това време и сълзи текат по образа, рече ѝ:

— Полудя ли, жено?

Рада му посочи яслата, без да подума, и Дългий Пятко, като съзря кравата, разбра всичко.

— Харни хора! Харни хора! — рече Рада, когато ся окопити, та продума: това ми ся искаше много.

— Радо, ти не можеш ни да храниш, ни да глядаш две крави. Първата крава да продадем.

И веднага отиде из селото, дето разказа за доброто, що му дошло, и говедарят му намерил място, та си продал кравата и с печалба.

Златка заболели очи

По малко време Златка зле заболели очи. Рада отиде да повика свещеника, който дойде, та видя детето и намери, че болката била тяжка, затова я надумал да го заведе в град, за да го види най-харний доктор.

Пятко заведе Рада заедно с дъщеря ѝ. Лекарят добре разгляда Златки очити; нареди ѝ лек и рече:

— Ако да правяте редовно това, що ви наряждам, аз емча за детято ви, че ще оздравее; ако ли не правите, както ви казах, то може и наскоро да ослепее. Н[о] вие, селянити, по-добре слушате знаителки и врачки, а не лекарити; щом ся пооправят малко болнити ви, ви зарязвате лековети.

— Наистина така, господине — рече Рада, — то е лош навик; н[о] какво да ся прави? Ние сми сиромаси хора, па и работити ни ся не свръшат, та нямами време да си глядами здравието.

— Много лоше смятате, защото така всякога ще требува да си останете от работа и да потрошите парити, що сте спестили, дори и повече; па и за много време болеете. И блазе ви, ако болката не бъде неизцерима! Вие наистина повече ся грижите за здравието на добитъка си, а не за своето.

— Господине — рече Длъгий Пятко, — едно добиче да загине, цялата къща ся разобаря.

— А кога умре домакинът, не разсипва ли ся къщата?

— Разсипва ся и то е голяма беда; н[о] недейте ся грижи, господине, Радка не е като другити жени; щото ѝ кажете, тя ще го свръши, като да ѝ го е казал дядо поп.

Радка си заведе момичето у дома и връза му очити, зачтото бяше заръчал от всичко най-много да пази да ѝ не бляска светлина в очити.

Павел ся показва лоше детя

Златки бяше кривичко, като не можеше нищо да работи; майка ѝ даде да преде дебело клъчище, и залегнала да я научи на катехизис; а това не отиде за много, защото Златка бяше много памятно момиче. Тя вардяше Пав[е]лча, когато майка ѝ идяше да работи навън от къщи и когато Стоянчо бяше на училището. Тя едва можеше да тръпи лихотата и кривотата на Павла, който бяше лоше детя и никога не щяше да направи това, щото е угодно на другити.

Радка много ся бяше загрижила за това и все ся надеяше, че ще ся оправи, като порасте. Никога не ѝ дотягаше лихотата му и все с кротост му говореше и го учеше; то никак не ся прилепяше при нея и пристъпяше при нея само кога му ся пощяше нещо да поиска, като знаяше, че ще му го даде. То [се] страхуваше само от баща си, който ся ядосваше, кога го глядаше да мъчи майка си безпрестанно, като глядаше Павла да не прилича никак на постарити си братия, които бяха харни и мирни детца. На Длъгий Пятко дохождаше да стане да го бие, за да го оправи; н[о] жена му все го възпираше, като му думаше, че пръчката никога не оправя едно детя. А Павел, колкото

и да бяше малко, по някой път тъй сопнато и бикоглаво отговаряше, щото Дългий Пятко, колкото и да нямал кораво сърдце, давал му по някоя добра плесница. Радка ся бояше да не би ся вкоравило още повече това младо сърдце, и мисляше, че само с голяма кротост можеше да ся омягчи; затова зе да крие от мъжа си всички грешки, що правяше детято ѝ.

Златка разбира майци си грижата, та и тя ся загрижила

Златка добре разбра майци си грижата, затова понякога ся мъчеше да я теши.

— Мила майци, за такъво тегло никога не може човек да ся теши. Брат ти, кога порасте, ако не врядва за нищо, то ще мя мъчи грижа до живот. Чадо, човек требува да заляга да си крие лихотата и коравината. Знаеш ли, на света няма по-голям имот от добрата чест, а тя ся начина заедно с нас. Ако да знаяха хората колко е лоше детя Павел, то много мъчно имаше да ся оправи това детя изпосле; и по-боле да кажа, нямаше да врядва за нищо; за това никому не казвай, дори и на най-вернити ни приятелие, нито на священика.

— Така е, мамо, не грижете ся; кога ни го е дал господ такъв, требува да го обичами за хората; защото то, наздраво да ся каже, е много злочесто детя.

С кротост и с тръпение Златка най-сетне достигнала да научи Павла да си чете молитва; карала го два пъти на деня и да брои, и то от добра воля, а някога от немай-къде научи всичко, щото едно негово връстниче можеше да научи; а защото бяше доста умно детя и само у дома си бяше лоше, хората го обичаха. То ся прилепи при сестра си повече, отколкото го сякаха врядно да ся прилепи.

Златка бяше много мирно и харно момиче, затова всинца я обичаха, както едно время обичаха майка ѝ, кога бяше на нейна пора. Най-сетне тя оздравя, защото бяше много послушливо момиче и правяше всичко, що ѝ наредяше лекарят.

Страшен град поразява всичко

Ради всичко врьвяше харно вкъщи; тя си бе изткала черги за постилка. Тя бяше вече насновала тръби димии и платно, за да крои Пятку дрехи и ризи, защото му бяха вече увехтели. Мъж ѝ бяше вече отплатил дяду Богдану повечето, от щото имаше да му дава. Златка стана на дванадесят години девойче; Стоянчо ся бяше научил да чете и да пее в черкова. Така всичко врьвяше на добро, кога на връх Петровден изведнаж ся задава страшна буря. Грухна град и валяше едър като лешници, та очука всичко и не остави прав ни един клас по нивити. Тии ся помазаха и заровиха така, щото не остаяше ни една сламчица да ся види; то бе обща поразия. Дяду Богдану станало голяма пакост, н[о] пак нему навсякъде не убил град. А на клятий Пятко нищо не останало читаво; не останало ни зрьно да прибере; който му видяше нивити, кат би че са ожънати преди някой ден. По овощкити шумка не останала и клончетата им ся потрошили. Ради кръв капяше от сърдце, като глядаше тоя град, че ги съсипал така, щото да не могат дадат след години.

Мъж ѝ ся врънал у дома си попарен, устрелен.

— Каква е тая беда, мъжю! Н[о] не бива да похулиш, господ я е пратил. Стягай ся! Колцина ли има за оплаквание от нас!

— Радо, не мя е грижа, че щем теглим; н[о] мисля за детцата и за парити, що остаят да давам дяду Богдану и дяду Величку. Как щем ся прехраним и да ся изплатим?

— Недей ся грижи, Пятко. Добре, че още не съм димиити и платната скроила; иди поискай от говедаря магарето, да ся кача аз утре, преди да съмне, та да ида в град, дето някой тръговец на драго сръдце ще ги купи и плати. А не требува да мя видят и да мя знаят, че съм ги продала.

— А колко мислиш да хванат?

— Имам две троби димии по двадесят и пят лактие-петдесят лакти; на най-малка страна да ги дам по шест гр[оша], правят триста гроша. Имам и шестдесят лактие платно; по пят гр[оша] да го дам и то прави триста гроша.

— Ще рече, щеш вземеш всичко шестотин гроша. Н[о] ние имаме да давами дяду Величку още четиристотин гроша, па и дяду Богдану още има да ся дава, ако рече да си прихване за длъга ни тазгодишната ми заплата; тогава как щем ся прехраним.

— Право казваш, Пятко; и не бива ли да помолим дяда Величка да почака за догодина?

— Бива, н[о] ти го не знаеш какъв скъперник е. Той ще пристане, н[о] ще иска запис и бог знае колко са лихви.

— И тъй да е, няма друго що да ся прави; мене ми е мъчно и криво да ни разбере неволята; н[о] какво да ся прави.

Дядо Величко иска от Рада запис

На другий ден Рада ся завръна от град и донесе пятстотин гроша, с които да ся прехранят през зимата; вечерта, кога детцата ѝ си легнаха, тя излязла с мъжа си и отишла у дядови Величкови.

— Добър вечер, дядо Величко — каже Рада, ние идем да ви ся помолим да ни сторите едно добро.

— Какво искате, Радке?. . . Казват, че градушката ви съсипала.

— Затова и идем да ви помолим да ни почакате за догодина.

— Сега не щем можем да ви наплатим — каже Дългий Пятко.

— Ако ми не наплатите, а аз с какво да ся прехраня, синко?

— Дядо Величко, вие си имате със що и не сте останали на парити, що ви сме длъжни, та няма да усетите никаква теснотия.

— Ти си глупава да идеш да вярваш що казват лоши язици; знай, че аз нямам нито пребита луспа и че едва с насила ся поминувам.

— Дядо Величко — каже Рада, — ма искате да идем да си продадем щото имами?

— Ако дядо Величко не ни вярва да ни чака, аз ща намеря от друго място пари, за да му платя; толкова си душ има, които дават на заем.

— Кога е тъй, Пятко, аз не ща да тя ядосвам; по-боле аз да потегля, а не да ви оставя да теглите от неволя; направете ми един запис от триста гроша за догодина и всичко е свръшено.

— И тогава ще бъда в теснота да ви заплатя, както и сега, зачтото много време има да ся замине, докле дойда на себе си от тоя град. Ако обичате да ви направим два записа, всякой по сто и петдесят гроша, та единий да ви заплатя догодина, а другий до друга година.

— Почакай малко, Пятко; ти си много бръзак. Защото си плащате навремя, нека бъде и с два записа.

Рада ги написа и много ся почудила, че не станало дума за лихва; тя мисляше, че хората са много лоши, дето корят дяда Величка и го сочат като един скъперник.

Кога ся свръшиха записити, подаде ги Пятку, за да ги подпише, защото тя го бе вече научила да си записва имято.

— Требува да ся подпишеш и ти, Радо, защото аз обичам наздраво да стъпям.

— Тръде право е това — рече Рада и подписа ся.

Захвалиха дяду Величку за милостта му и Пятко бяше вече прострял ръка да отвори вратата, за да си идат, кога дядо Величко рече:

— Почакайте, почакайте, а лихвата не мислите ли да ми я платите? Аз никога не я турям в запис; всякога си я взимам напред.

— А колко искаш?

— Сто гроша, дядовити.

— Сто гроша! — рече Дългий Пятко, когото вече доядя; на смях ли го казваш, или си полудял?

— Не, синко, ако ви поноси.

— Пòврага, от друго място ща намери с по-евтина лихва.

— Дядо Величко — каже Рада, — вие сте харен човек, та не щете идите да ни съсипите; да ви донеса петдесят гроша, та да ся свръши.

— Е, иди; ти правиш с мене каквото си искаш!

Кога си отидоха, Дългий Пятко ся накара на жена си, че го не оставила да иде да займе от друго място, та да наплатят дяду Величку.

— Мъжио, и аз видя, че тия пари са много скъпи, н[о] аз глядам да ни не разберат хората, че сме забръкани, и наздраво зная как дядо Величко няма никому да рече, че сми му дали записи, защото той много ся варди да го не научат, че има пари. Ние помина щем тая зима, както можем.

— И тъй да е, н[о] дядо ти Величко все си е пак изядник.

— Пятко! Какъв да е, ние му сми длъжни; не бива да казвами за него лоше; освен това него тачат, само колкото чини, а не е наша работа да го разтръбим.

Рада донесе дяду Величку пятдесят гр[оша]; н[о] той на утрето дойде цял разтреперан, та ѝ връна петнадесят гр[оша], защото ся уплашил, като чул, съдът ся не шегува с такива лих[в]оимци, та ся задоволил само със законната лихва по дванадесят на стотя.

Дългий Пятко оставя си парити от заплатата дяду Богдану

Откак си прибра, щото дал господ, дядо Богдан, поиска да плати и Пятку, както и на другити, за колкото време му работили.

— Дядо Богдане, задръжте тия пари; а щото остая да ви длъжа, доплати ща ви ги след беритба.

— Ма мериш да ми плащаш в такъва ускудна година като тая, кога ти не можѐ да прибереш нито един кръстец жито за зимнина?

— Обичам да си стоя на думата, както и вие, та не ща мога да спя, ако би да ви не платя; па все ще ми остане врухнина.

— Пресметна ли си харно? Ти лани си купи една нивица, та ми ся чини, че не ти е останало нищо от пари.

— Не грижете ся за това; аз ви благодаря немалко и за дето мя жалите.

— Пятко! Харно мислѝ! Да не ти е просто, ако мя лъжеш!

Зимата биде тяжка за Рада; тя мясяше непрестано брашно и правяше хляб повече ячемян; продаде си телицата, която мисляше да си остави за развъда, и с парити от нея купи семя. Вкъщи и вино си не туриха, защото не намериха гроздие от градобитнината, по някой път остаяха и без хляб; в такива дни ядяха печен или варен бръбой.

Павел не отбираше пестението на майка си, та я мъчеше немилостиво; Златка си отделяше от залъка, та му даваше. Стоянчо ядеше у дяда си попа, който бяше усетил Радината неволя, н[о] като глядаше, че тя ся мъчи да си я укрие, никога ѝ не подума за това, за да не би да ѝ докривее; тя тъй добре си крила неволята, щото никой друг не можеше да ся договеди за нея, нито дядо Богдан, ако и да бяше много хитър човек.

Дядо Богдан издебва Радината неволя

На пролетта един ден дядо Богдан дойде у Радини заедно със свещеника и завари Рада, че прави качемак.

— Какъв е тоя сух качемак от ръжено брашно, Радо? Може ли да ся яде?

Рада ся изчерви и не продума ни черната.

— Ох, тоя Длъгий Пятко, дето мя излъга! Отче попе, аз поисках да му заплатя за колкото ми бе работил, и той от големщина каза ми, че му преливало и имал да ся помине, та ми остави заплатата си, за да ся прихване на длъга му; кажете, биваше ли тъй да прави.

— Дядо Богдане — каже Рада, тука няма големщина. Вие ни направихте толкова си добро, щото ние бяхме длъжни да поспестим, та да ви врънем парити; защото и вие си имате нуждата.

— Какво щеш казвай, Радо, аз не слушам такива лъжи. Затова е било, дето ви глядах всинца ви пребледняли като премряли! Павле, право да ми кажеш, що ядохте от зимас?

— Повече пъти ячемен хляб и понякога и пладнувахми, ядохми и бръбой, възварен само във вода, също като вашите свиние.

— Видите ли, отче попе, не казвам ли право, че това става от големщина!

— Колкото и да сте за похвала за тръпението си, Радо, аз не мога да ся начудя как да не пристанете да ви пригляда ветхий ви господар или господарка Неделевица — каже свещеникът.

— Отче попе, тии имаха да хранят мнозина сиромахи, които бяха позлочести от нас; длъжахми още пятстотин гроша на наший господар, който от все сръдце ни помогна, та си съградихми къща. Не ся знае кой ще живее и кой ще мре; ако би Пятко да умряше, що ще правя, за да ся отплатя? Кога останат сирачета малки детца, не може да ся продаде, без да ся обади на съдията, и тогава и щото имами, ще иде по разноски. Най-сетне, сполай богу, лошето време ся мина; сега мъж ми от работа изкарва, колкото ни требува да ся прехранвами. Тревата покара и кравата ни, която зимас малко даваше, защото не ѝ давахме кръмило и харна храна, ще земе да дава повече мляко, та ща мога да продавам по нещо.

— Все едно, Радо, мене не е по воля и ако мъж ти мисли да иска да ми плати за оран на нивята си, аз не ща да го видя, докле бъде жив.

— Защото у това ся посъзира малко гордост — каже свещеникът, — аз ща поприкажа за това на господаркити Неделевичини дъщери.

Господарка Милка ся кара Ради

След половин час господарка Милка застигна и влезе.

— Какво е това, Радо, ти си била теглила цяла зима и не си обелиш! И кога та попитах защо си хлопясала, ти ми казваше, че от студа ти ставало зле. Ти, сестро, си доителка на дъщеря ми, да останеш без хляб, а аз да не зная нищо от това!

— Драга ми господарко, вие имахте на гръба си толкова си сиромахи; неволята ни не бе толкова голяма, както глядате, защото ние, слава богу, здрави [и] читави сми.

— Че си сръцата и можеш да теглиш и да тръпиш, както и мъж ти, аз го разбирам, н[о] не можях си помисли, че щеш ся стръпиш да глядаш детцата ти да теглят.

— Господарко, не е ли по-добро да потеглят малко, а не да ся приучат да просят и да живеят все на чуждий гръб. Ако и да са зле хранени, н[о] не са теглили глад, вярвайте, не са много хлопясали и прегаснали и ако Дългий Пятко и аз сми измръшяли, то е повечето от грижи, а не от немание храна.

— Радо, глядам та много да криеш от мене неволята си, повече кога аз пръва ти отворих дума за това. Живити, кажи ми правичката, требува ли ти нещо?

— Е, драга господарко, когато сте толкова милостива, та искате да знаете что ми не достига, аз ща ви кажа, че ние си продадохми и последното бъчве вино, за да си платим данъка. Много ми е тяжко, като си помисля, че Пятко ще пие гола вода и в най-тяжката работа. Ако можехте да ни займете малко винце, вие щете помогнете много.

— Да е с богом! Н[о] мъжа ти требува да попива, за да ся подкрепява и и да добива мощ за тяжкити летни работи; довечера ща ти пратя едно бъчве; знай го за здраво!

Дългий Пятко пада и страшно ся убива

Три години едно по друго бидоха много плодородни години; Пятко си отплатил записити от дяда Величка, който след малко ся помина. Рада, като нямаше вече да длъжи, видя да ся завръне в къщата ѝ изобилие от всичко и можеше вече да поспестява, по нещо да отделя настрана. Златка била вече на четиренадесят години девойка и ся бяше вече научила харно да чете, да пише, да смята и да върти къщата като майка си, която тогава намираше время да работи людска работа. Стоянчо седяше у дяда си попа; Павел ходяше в училището и учеше добре, щото го учеха; н[о] той все си остаяше лих и не ся оправяше. Той с лудостити си засрамяваше и разобаряше майка си и баща си, за които никак не бе го грижа.

По сенокос един ден, кога Рада разстилаше да суши сяно на дяда Богдана, изведнаж чу един събор у чифлика, всинца припкаха и викаха. Помисли, че нещо ся е съборило и е останало някоя пакост, затова ся затече с другити жени да види що станало. Всинца бяха залисани, щото никой не я съгляда. Изеднаж тя изрева с глас, защото видя мъжа си изплощен на земята, премрял и с разцепена глава. Спусти ся въз него, без да може да подума. Обадиха на свещеника, който завчас застигна и видя, че няма лек; н[о] пак каза да идат скоро да повикат лекар. Приказаха как ся случило злото. Дългий Пятко ся бил качил на стряхата на обора, за да претръси керемидити, защото били по-

чупени; стряхата от една страна ся вдала и той паднал въз едно колело, та си счупил главата.

Туриха клятника на черга, та го занесоха у дома му. Жена му врьвяше подир него, задавена от сльзи.

Свещеникът изми раната и я връза, докле дойде лекарят. Дадоха на болника да смръкне оцет; той си отвори очи и поглядна Рада, която го глядаше плачешком.

— Жено — каже ѝ, — всичко ся свръши, то ся види. Снагата ми е съсипана. Н[о] недей ся много грижи; дано ся смили господ на тебе, та да умра оведнаж и да не лежа на едно място много време; защото ако би да тегля много, то ти щеш разсипеш всичко, за да мя глядаш, та щеш останеш в неволя.

Рада го прегрьна, без да може да му продума.

Длъгия Пятко умира

Лекарят застигна и откак съблече Пятка и го разгляда, каза, че ще да има нещо скъсано из вътре, та не ще да го бъде; при всичко това той му връза раната, която бяше страшна, и кога да си иде, пошупна деду попу, че Пятко няма да осъмне.

Достойний свещеник не щя да остави Рада сама и не скри от нея, що му каза лекарят; запряха ся при болника, който пренесено спяше. Свещеникът ягката му почете молитви, а Рада запали восчина свщ на главата Пятку. Като ся претури нощта, Длъгий Пятко си отвори очи и повика жена си:

— Доведи детцата, за да ги целуна за последен път!

После помоли свещеникът да го изповяда. В това время Рада стояше коленила до леглото и поимаше. След изповедта Пятко рече:

— Отче попе, вам оставям жена си и детцата си; едно от тях ще ѝ зададе много грижи; моля ви, подкрепете я за бога.

— Не грижете ся, синко; Рада ми е драга; тя е отрасла пред очити ми и е честна и сръдцата жена; тя ще умее да ся стяга.

Пятко поиска да отговори, н[о] притреперя и издъхна.

Рада ся метна въз него и издаде вик и рев; и детцата ѝ ся разреваха, та стана една олелия; кога ся посвести, свещеникът ѝ рече:

— Радо, толкова грижа и плач на християнка жена, то е тякание и противение на божията воля.

— Отче попе, вие на знаете всичката ми беда! След малко ще добия още едно детя, едно горко сираче, което никога няма да види баща си!

И закачи пак да реве.

— Затова и повече требува да ся стягаш, Радо. Вие в тая олелия ся тюхкате и жалите повече, отколкото го мислите. Мъж ви в тая минута добива награда за честний си живот, та не е за оплаквание; всичката беда е на вас и на детцата ви, които има да теглят, ако вие не мислите за друго, а само за грижата и жалостта си. Бог не ще да забуравями живити зарад умрелити; то е голям грях, та аз мисля, че ви не щете идите да сръдите бога.

Погребват Длъгий Пятка

Рада ся свясти от думити, що ѝ каза свещеникът, и дойде на себе си; стягна ся да си задръжи реванието. Тури детцата да ся помолят богу за

упокоението на покойника. Павел си заспа на мястото, а тя го занесе на леглото му. Свещеникът изчете няколко молитви и като съмна, отиде си. Той ся отби, та обади на дяда Богдана, че Пятко умрял, и му рече, че требува да ся потруди за погребението му, защото Рада е залисана.

Дядо Богдан много ся наскръби, като чу за смъртта на Пятка, най-повече като си помисли, че ся утрепа на негова работа. Горкий бяше стар и болнав (нехелен) и откак бе умряла жена му през заминалата зима, той от ден на ден отпадаше. Н[о] пак ся стягна да отиде да наведи Рада.

— Драга дъщерко — рече, кога влезе, — вие да сте жива, а Пятка бог да прости! Можех ли да повярвам да ми кажеше някой, че аз, дето съм толкова стар, щял съм да погреба горкий Пятка? Н[о] ти, Радо, не си изгубила всичко, защото аз съм жив. Колкото ми иде отръце, аз ща ти помагам ища ти глядам полската работа, недей ся грижи.

— Аз тръде добре зная, че вие сте всякога харен, дядо Богдане; н[о] кой ще ми върне мъжа ми, когото обичах толкова си? Ние никога не сми ся спречкали с него, все бяхми сговорни; нашата къща бяше истинский рай.

— Дъщерко, няма що да ся прави! Божия воля било да ся разделите (раздвоите); требува да ѝ сложите глава.

Рада, спомогната от Божила, показа ягко сърдце, та облече мъжа си. Дядо Богдан поиска да я отведе у дома си, н[о] тя отговори, че длъжност ѝ е да отстои мъртвеца, докле го заровят в черна земя, и че жалостта ѝ не требува да зимат пред очи. Н[о] кога видя да носят носилото, тя ся разтрепера и примря. Пението от свещеника и от певците я свестиха и никак не могоха да я запрят да не следи мъртвеца, дори до гробищата. Тя си водяше двете детчица за ръка, а Цветанка водяше Златка.

Цяло село дойде на погребението, защото Дългий Пятка всинца наоколо знаяха и тачаха.

Четвъртий дял

Рада вдовица

Преписват останалото имание

След няколко дни дядо Богдан дойде да наведи Рада и ѝ рече:

— Дядовото, ти имаш дребни детца, за това добре е да ся препише щото е останало от Пятка, за твое добро е и за полза на детцата ти е да го направиш, та да тя не боли изпосле глава.

— Н[о] това ще ми излезе много скъпо.

— Не вреди, по-добре е да го направиш; кога връви човек по закон, не сбръква и знае си, че няма да му [се] случи нещо зло.

— Е, дядо Богдане, ако да не бяхми ви ся наплатили оная година, кога би град, какво ли щях да чиня сега.

— Мя сякаш, че щях тя силно стягам?

— Не, н[о] мене щяше бъде мъчно да глядам, че не мога да ви платя. Ни една минута не щях да имах мира, като си помислях, че ви длъжа.

Свещеникът ся кара Ради

— Радо — рече един ден свещеникът, — аз ви глядам много развалена; болна ли сте и що ви е?

— Нищо мя не боли, отче попе, н[о] откак видях покойника, облян в кръви, оттогава не мога да спя мирно; всяка нощ го глядам там, прострян пред мене, и все ся събуждам и врътя в леглото си.

— Снагата ви не е болна, Радо, а духът ви е болен, че не може да ся подложи под божия воля. Вам не дохожда наум теглото, що изтегля божия син за нас. Ако да поразглядахте по-отблизу, ви бихте видяли, че сте много по-добре от трити четвъртини хора, що познавате. Разглядайте около вас и кажете ми има ли някой да е добил толкова милост от бога. Ти бяше едно сиромашче сираче без майка и без баща и без хляб, а сега ти дал господ детчица, имаш си къща, дето да ся подслониш, имаш си със що да ся поминеш, и можеш да работиш, при това ти биде честита да имаш около си все честни хора, които ви закрилят.

— Право казвате, отче попе; кога постоите няколко минути у нас, аз ся стягам и все добивам мощ, за да ся не боя от злочестието; а кога остана сама с детцата си, веднага пак ми дохожда то на ума и аз не мога да си запря сълзити.

— Аз ща ида в черкова да помоля бога да ви подари ягко сърдце; требува и ви да му ся молите, колчим усетите, че скръбта ви надвива. Молете ся и кога сте у дома си, и кога сте на работа; молитвата навсъде помага; и кога повика човек бога на помощ, той не ся забавя.

Рада си доби малко, на което г-жа Милка поиска да стане кръстница и го кръсти на баща му Пятко. След един месяц тя го занесе у дяда Богдана, който го намери за много хубаво и по-ягко от другити детца.

— Това требува да тя поутеши, Радо.

— Ох, дядо Богдане, не бива да бръза човек да ся радва; то е още бозайниче и докле да порасте и да стане за работа, колко ли беди щът му минат през глава.

— Малко ли ти е грижата и скръбта, Радо, та си правиш и докарваш в ума и други.

Малкий Пятко зел да линее

Дядо Богдан туряше да орат Ради нивити, без да ѝ зима нищо; а тя си плащаше само резанта и копанта на лозята, данъка и на жътвари, та така все ѝ остаяше, колко да ся помине и да плаща за книги Павлу. Това детя все си връвяше вироглаво и кораво кам майка си и сестра си. Навън от къщата бяше мирно, а вкъщи мъчеше домашните си, които го обичаха най-много. По някой път Златка плачеше, а майка ѝ думаше:

— Не, маминото, требува да ся броим за честити, че не връви на позло. С такъв дух, какъвто има, не би ся могло да ся поведе на добър път. То е честно момче; слава богу, само ние теглим от лихотията му; та и малкото благополучие, което ми е оставил господ, той ми го отнима.

Един ден г-жа Милка дойде да види кръстничето си и го намери много полиняло.

— Радо, ако мя слушаш, по-добре да отбиеш Пятка, ти го подаяш с развалено мляко, защото много ся грижиш, а с това правиш зло на детето си.

— Как да го отбия, драга госпоже, когато още няма ни един зъб, ако и да е на десят месяца.

— Не вреди; млякото, що му даваш, е отрова за него, послушай, отбий го.

Рада послуша; детято изпръво ся пооправи, а после наскоро зе да вене. Божила каже Ради:

— Да не е урочасало. Да бях на твое място, аз бих завела Пятка на Кричимский монастир „Св. Врачеве“, за да изцелее; там, като му почетат, той ще ся оправи.

— Мамо — каже Златка, — мя четивото у Кричимский монастир е ли по-харно от четивото в нашата черкова? Аз мисля, че като наший дяда попа няма друг на земята.

— Чуеш ли, Божило, що казва Златка? Тя казва право; и молитвити на наший свещеник, който е един истинский святец, са добри, както и молитвити на други свещеници; мя господ ги чуе тука, както и в монастира.

— Кога е така, защо толкова си душ да ходят по монастири?

— Искаш ли да ти го кажа? Ходят за разход, за развлечение; кога идити на монастир с детцата си, не щете ли да ги глядате? Наистина по-сгодно ще ви бъде да ся не погрижите за тях, та сам господ да ги цели. Н[о] господ, както ни е вдъхнал нагон [инстинкт] да ся глядами, кога сми болни, той иска и да ся трудим да ся глядами. Чакай! Ето дядо поп иде, попитай го да ти каже що мисли за това.

Свещеникът казва, че молитвата помага навсъде

— Отче попе — извика Божила, — лоше ли е да ся ходи по монастири?

— Не е никак, когато имате кого да оставите, кой да ви варди къщата и да ви гляда детцата, каквото да ви не стане нещо пакост у дома, докле сте вън, не е лоше да ходите на монастир.

— Не ли ти го казах, Божило? — рече Рада; — от каква нужда да зареже човек всичко у дома, та да иде надалеч по пустинацити да ся моли богу, кога има под носа си черкова и харен свещеник? Ма, господ не е [ли] навсякъде и не ни [ли] чуе всякога?

— Така е, не ся двоя, н[о] той цери по-добре в монастир, а не тука, това е опитно.

— Ти сякаш, че като повлечеш болното си детя по монастири надалеч нощя по студа и деня по жегата, то ще по-лесно да оздравее, отколкото ако би го глядала у дома си?

— Право казвате, Радо — каже свещеникът, — бог навсъде промишлява и грижи ся за потребити на своити твари. И най-малката мравка намира със що да ся прехрани; и най-малкото цветенце си набира капчица роса. Чуй мя, Божило, аз не искам да покоря тия, които ходят по монастири. Не е лоше да се ходи на поклонение по святи места, напротив — добре е; н[о] кога ви не приляга или ако от това ви стая някоя пакост у дома, то не правите добре, а още връвите среща бога, който иска, щото всяка жена да си гляда къщата и детцата.

— Право да ви кажа, мене са омръзнали детцата: имам ги пят, от тях трите са напанагон.

— Как смееш да казваш такива неща, Божило? Това прилича, като да ти ся ще да ти измрът тия клетничета. Що би казала, ако ти речаха да ся отръвеш от тия, що ти са напанагон? Кои би отбрала!

— Ти мя уплаши, Радо; и аз обичам всичкити еднакво, ако и да ми дотягват често.

Свещеникът ся кара Божили за нехарта ѝ

— Кажи си, Божило — рече Рада, — тебя ся иска да ходиш да ся разхождаш и веселиш по монастири.

— Как да ми ся не ще, сестро, колко е драго да глядаш там толкова си свят.

— Добре, добре, за да видиш свят, ти водиш болното си детя толкова си надалеч, а другити оставяш у дома или водиш и тях по студове и по горящинити, та или оставяш, без да има кой да ги види, или ги поболяваш. Това умно ли е?

— Добре слушайте що ви казва Рада — рече свещеникът; — вие сте мръзелива, не ви ся ще да работите и ако би да ви ся разболееше детя само една седмица, щяше требува да пратите другити си детца да просят. Ако да бяхте по-опрятна, по-пръгава, наместо да ходите от заранта до вечерта по махалата да предумвате хората, ако да си глядахте къщата и да си дръжахте детцата чистички, тии би били по-здрави и не би ви ся разваляло сърдце да ги глядате такива папунясали и гнусливи. Бог е благословил труда, защото всичко ни е създал, за да работим, и който не работи, не добива и да яде.

— Кажи си право, Божило, добре ли е да порамиш детято си, та да кръстосваш улицити, наместо да си глядаш работата вкъщи?

— Не е харно, Радо, и аз всякога усещам вътре у мене нещо да ми ся кара, да мя мъчи.

— А кога поработиш цял ден, кога си обядваш и вечеряш като господ дал с мъжа си и с детцата си, кога си позакръпиш и очистиш детцата, що усещаш?

— Радо, тогава ми е легко; и аз ходя, дохождам, пея, прегръщам детцата си.

— Божило — каже свещеникът, — това нещо, което ви мъмре извътре, кога си не правите длъжността, и което ви прави да ви е драго, кога сте работили харно, вика ся съвест; тя е божий глас, който говори в сърдцето ви. Ако да го слушахте, вие щяхте да сте всякога честити и в къщата ви щяше има повече изобилие.

— Отче попе, това става, защо, кога ми ся поще да направя нещо, аз го правя веднага, без да помисля по-надалеч. Изпосле ми става криво, н[о] надвива ми. Требувало би да бъде Рада все при мене.

— Тя не може да си остави къщата и работата, та да гляда вас; затова аз ща наминува у вас да ви подканям и да глядам дали си вършите работата.

— Отче попе — рече Рада, — ви щете направите голямо добро; Божила не е по-лоша от други; н[о] аз ѝ съм го казвала, ако би да връви все тъй; тя ще го пати, [ще] налети на голяма беда.

Свещеникът иска да намести Стоянча в град

Рада рече един ден на свещеника:

— Ви много ся трудихте с мой Стоянча и го направихте него едно гражданче; време е вече да ся стегне и да оре; той вече знае повече, отколкото му требува; сега иска да ся научи да оправя и кара ралото.

— Радо, това детя е толкова кротко и при това слабо, щото не мога да повярвам, че ще иде да ся поминува с оран. Няма ли и други толкова си ле-

снини, за да си изкарва хляба? То е много разумно и е много повече изучено, отколкото другити негови връстници, защото всичко, що го учих, запомни. Мене ся щеше да го дам при един тръговец от моити познайници в град.

— Какво ви ся види, отче попе, дали ще може да бъде честит в град, дето не ще има никого да познава и да обича?

— Оставете ся, Радо! Хората, дето ща го дам, щът му бъдат като свои; тя е една честна къща, дето щът го глядат добре и щът му дават само добри примери.

— Отче попе, ви там разбирате по-добре от мене; н[о] мене би ся щяло да си остане селач орач като баща си; орачеството подава най-много благополучие, па и орачът по-малко е изложен да прави зло.

Рада ся залови да стягне Стоянча и да го пригови; та му преправи на негова снага най-хубавити му бащини дрехи и свещеникът го заведе при приятеля си тръговеца в град.

Рада разумява, че малкий Пятко ще бъде простак

Пятко станал на три годин; здравието му ся пооправи и той наягкна; говореше малко и щото казваше, не приличаше на хитростити на други детца; очити му бяха големи, н[о] глядаше като метиляво, никак не приличаха на други очи. Припкаше да улови всичко, що му ся лъсняше. Неведнаж ся парна и изгори на свещта и много пъти извличал главня да си играе; най-сетне един ден влезе и в реката, за да улови слънцето, което видял във водата. Майка му или по-добре сестра му никак не го оставяха само от страх да не пати нещо. Рада рече на кръстницата на детято си:

— Няма вече да ся лъжа, госпоже, мой Пятко ще остане просто детя през целий си живот, па може [о]стана и докрай дивак.

— Не можеш още да кажеш такъво нещо, Радо; може да стане и той като другити хора; то е още вчерашно детя.

— Госпоже, не мога да ся мамя, защото за пръв път не глядам простаци; той ще бъде, докле бъде жив, овчица; не мога нито една минута да го оставя.

— Сирота Радо, то е голяма изпитня, която ти праща господ.

— Затова много мя е грижа, госпоже, н[о] пак не натяквам; и простацити детца имат душа като другити, и тии никога не сръдят бога. Освен това много мя обича клетото.

— Радо, ако не можеш да работиш, защото тя не оставя Пятко, ти ми дай Златка, аз ща я имам като своя дъщеря, та божем да я не храниш, па може ще и да ти помогне нещо, със щото спечели у мене.

— Сполай ти, драга госпоже; много ще ми е криво да ся раздвоя от нея, защото тя обича Пятка повече от мене; н[о] и две жени в една къща са много и мене ще е драго да я зная у вас.

Златка много криво ся виде да остави майка си

Щом си отиде г-жа Милка и Златка, която плачеше в другата стая, защото всичко зачула, зе да поима:

— Драга майко, и така щем ся раздвоим; аз никога не мога да го направя; аз ща умра, знай го добре.

— Мила майци! Няма да умреш. Аз, кога загубих баща ти, не умрях, защото мислих вас, детцата си; и ти щеш мислиш мене, за да си стягаш сръдцето.

— Колко е мъчно да иде чловек на людски врата.

— Наистина все си е по-харно да си стои чловек у дома при баща си и майка си, кога ся може, а не да иде и у най-харна къща. Нас неволя ни кара да ся раздвоим, Златке; н[о] това не ще да бъде за всякога. У дома сми толкова гърла, па аз не мога и да ти купя нещо за премяна; и сега, като идеш, щото спечелиш, все ще е за тебе, мами!

— И за вас, мила мамо, н[о] аз никак не мога живя, без да тя глядам.

— Не, маминото, ти там щеш имаш много работа, па щеш мислиш и по-малко за нас. Г-жа Милка [е] много харна жена; тя тебе не ще ти е като обикновена господарка; за пръв път тя ми е дала пара; тя мя и научи на всичко, щото зная; всякога мя е закриляла, та при нея ще ти бъде по-добре, отколкото при мене; па щеш я заобичаш скоро; аз ти ся емча за това.

Н[о] Златка никак не можеше да ся предвори; майка ѝ рече:

— Златке, иди при дяда си попа; той умее да ти прикаже харни думи за всяко тегло, па да ся помолиш и богу с него заедно.

Свещеникът поучи и нагости Златка, па я доведе вечерта при майка ѝ.

— Не ли е честита била — рече Рада — в неволята ни да намери място близу до нас и у хора, които ние толкова си обичами.

— Така е, Радо, и тя сега го разбира; аз ви ся обзалагам, че тя ще бъде скопосна и умна.

— Златке, да идем утре у г-жа Неделевичина, та да ся научим кога щеш им потребуваш да идеш; ако ти бъдат очити подпухнали, тя ще си помисли, че ти си забуравила всичко, щото е направила тя за нас.

— Майчице, да ида да изкарам кравата, та да ми попремине.

Г-жа Милка милва Радиното простаче детя

На другий ден, по пладне, Рада и Златка ся облякоха, па поведоха и малкий Пятка, та отидоха у г-жа Неделевичина.

Г-жа Милка бяше у градината и бе запасана с червен пояс. Пятко припна, та го грабна и с една буйна радост си го обви около снагата.

— Простете го, госпоже — рече Рада, — то не знае що прави.

— Горкото — рече г-жа Милка, като го зе на ръцете си, — какво е хубавичко!

Накара, та му откъснаха една круша и то я захапа с гладолия; па повика и майка си, и сестра си да си хапнат и тии.

— Той има добро сръдце, госпоже — каже Златка; — кога има нещо сладко, то иска всички да накусят от него.

Г-жа Милка го поведе в стаята си, даде му играчки и го прегръна няколко пъти, защото наистина бяше мило детя за обич; то ся загледа в нея, па ся залови за ръцете ѝ и зе да плаче на рамото ѝ; тя не щя да го брька и то си заспа.

— Щеш ли да дойдеш да седиш у нас, Златке?

— Ща, госпоже, много ми е драго да съм у вас.

— Н[о] ти това казваш с плач; аз не ща да та насилвам, ако не ти е по воля, да не отварям дума за това.

— Божичко — рече Рада, — ние никога не сми ся разделяли, та не можеше да остава къщата ни, без да ся угрижи; н[о] хванете вяра, госпоже, тя иде у вас със все сръдце; вие харно знаете, че аз не ща ида да я насилвам. Кога обичате да дойде да започи да ви слугува?

— Кога ти изнесе, Радо.

— Кога е тъй, госпоже, ако ви не е криво, нека седи у дома, докле ся свръши жътва. Защото мене викаха да меся хляб и да готвя на жътваркити на Марково, у дядови Пееви; та ми ся ще да ида, за да изкарам някоя пара. Златка ще стои при братчето си и ще вари чорбица. Аз ща си дохождам вечер да преспивам у дома, па заран ранко ще ходя на работата си.

— Н[о] с това ти щеш ся потрепеш, Радо.

— Няма какво да ся прави; детцата са много слабички, та не иде да ги оставям сами да нощуват у дома.

— Не ся грижи за това; аз ща праща нашата стара баба да нощува със Златка, та ти да не прихождаш заран-вечер да ся трепеш.

Старата баба често довежда детцата у чифлика

Кога нямаше Рада, която си дохождаше само в събота вечер, старата баба често доваждала детцата на чифлика, защото знаяла Рада от малка, та я обикнала и нея, и детцата ѝ. Тя турила Златка да работи при нея и да варди Пятка. Това дитя, колчим видяше кръстницата си, заспиваше на краката ѝ и врътяше, тръкаляше главата си по коленете ѝ, понякога хващаше хубавите ѝ руси къдри плетени и белити ѝ ръце, та ги целуваше. Ако миняше някой, когото не познаваше, то отиваше, та ся свияше и скрияше зади нещо. Златка така ся приучи да е надалеч от майка си и кога да я остави наздраво, тя ѝ каза:

— Мамо, аз ща си подохождам честичко, за да ся видвями.

— Мила майци, на господарити не понася такъво прехождение, а подохождай си само в неделен ден.

Рада престана вече да ходи по чужда работа и ся залови да понаучи нещо малкото си, което ся вглядваше в нея по цели часове, без да продума. С големи мъки едва можеше да го направи да вникне в това, що му казваше, н[о] пак, кога го дръжеше за ръки и го запитваше за нещо, то като да проумяваше най-добре, най-повече, кога му приказваше за бога и за ангели, и често ся повръщаше да запитва пак за това. То наядряваше бръзо и видяше се да стане ягко като баща си.

Павел все ся ръжеше и мръждяше майци си; н[о] понякога пак и ся галил и ѝ думал с влажни очи:

— Колко ми сте добра, мила майциче! — Н[о] той бе часовит; такива добри часове редко му дохождали и малко траяли. Лесно учеше, що му кажеха в училището, и божем откъм тая страна Рада нямаше да ся оплаква от него.

Рада прекарва лоша година

Годината ся случи кишовита; житата не узряха добре и сената плесенясаха. Дядо Богдан, който имаше обичай да дохожда често да ся разговаря с Рада, умря през зимата. Имотът му остана Бойку, та Рада требуваше вече да плаща за оранта на нивити си. Тя дойде в голяма теснотия, а защото не оби-

чаше да ся оплаква, никой не ѝ знаяше състоянието; само свещеникът прозираше и видяше какво е. Кравата ѝ, като яде плесенясало сяно, загина, а това бе голяма пакост за нея; нямаше със що да си купи друга, защото житото оскъпняло, та колкото парици имаше, требуваше да ги чува за жито. Тя, откак овдовя, пестила, та спести да си купи една ливадка. Искаха да ѝ купят сяното, н[о] тя като знаяше, че сяното ѝ е развалено, не щя да продаде, за да не изтрови чуждий добитък. Така тя премина една лоша зима все в немотия, а и Павел не мируваше и често текаше и пъкаше майци си.

Стоянчо ся измолил, та си подойде за Великден; нему бяше много драго да ся види със своити. Похвали ся, че е на харно място, че неговити побратими му са присмивали на дебелити му ризи, н[о] той не щял ни да ги чуе; а като бе уряден и работен, господарят му го обикнал много. Принесе майци си двесте гроша, които бе спечелил, и каза ѝ, че занапред ще има заплата по осъмдесят гроша на месяц.

— Аз ща хиляда, майко, та зиме вече няма да теглиш.

— Стоянчо, аз ща ти ушия нови ризи от по-тънко платно.

— Не, майко, тия пари ти донесох да си купиш кравица. Зная, че и Златка ще ви донесе на най-малка страна още толкова. А Павел ми ся чини, че е время да остави училището, та и ти малко да мирясаш и да поработваш, за да ни оставиш нещо.

— Аз не ща да стана орач — каже Павел; — дайте мя на каквото ми прилича, и ако речете да мя дадете у селский налбантин, аз на радо сърдце ща почна да работя. Кога ни пуснат от училището, аз наминувам при него, та му дръжа краката на конити, а той ги кове; той дума, че съм юнак и че ако да ида при него да работя, той на драго сърдце би мя прибрал.

— Н[о] това не е умно, Павле — каже майка му; — с надница да работим нивити, щем ся разоборим, а ако да работяше ти, аз щях да ти купувам, щото си требува.

— Казах ви, аз искам да стана налбантин, каквото да мога да ида и по чужди села. Недей ся грижи, аз ща умея да печеля пари, та не ми требува да искам от вас.

— Кога е тъй, да е с богом. Стоянчо, отиваш ли да думаш с чича си Веля?

Стоянчо направи, що му думаше майка му, и ся завръна, та ѝ каза, че налбантинът чиче му Веле прибира Павла за ученик за две годин и че му го похвалил.

— По-добре, синко. Е, Павле, след изпитание стягай ся да идеш при майстора си.

Намират Петра, Величковий брат, който бил загубен

Един ден, кога Рада си предяше на пезула, видя Божила да припка като луда.

— Къде тръчиш така бръзо? — запита я.

— Тръся братец Петра, мъжевий ми брат, който ся е загубил.

Рада не даде ухо на това, що ѝ рече Божила, защото я знаяше, че е с вятърничева глава.

След два дни Божила иде, та ѝ обажда уплашена, че намерили Петра.

— Ела, Радо, скоро у нас да го видиш; той е като мрътъв.

— А де го намериха?

— В ръжта на Бойковата нива.

Рада последи Божила и заведе и Пятка. Намери Петра изтегнат на легло, без да ся поклати; потръка му слепити очи с оцет и даде му да смръкне; после го разпетла, та му уми ръцете и образа със студена вода. Той отвори очи; жилата му биеше слабо, щото едвам ся усещаше. Рада го попита боли ли го нещо.

— Гладен съм — рече полекичка.

— Клятникът — рече Величко, — от глад ще умре.

Рада му даде да пине малко вино, за да добие мощ, и каза, че не ще стане по-зле, а да му направят оризова чорба.

— Ориз нямам — рече Божила.

— Иди поискай у Бойкови, не щът та връна.

— А що пати Петър така? — попита Величка.

— Да ти кажа, Радо: от четире годин насам го е заболял крак и зле го боли. Той го кри от покойната ни майка много время. Тя го глядаше да линее, без да знае що му е. Най-сетне един ден напусти си мястото, дето бяше колар, и ся прибра у дома. Насила намъчен, той ни обади болката си. Майка ни го запря да седи у дома и да го лекува. Като оздравя, отиде, та стана воденичар; болката го повтори и го заболяха и двата крака, а той го немари за нищо. Тая година, малко нещо преди Гергевден, той изпусти в крака си брадвата, та си разсече крака и оттогава седи празен.

— Н[о] не видвахте ли го никога?

— Клятникът, той все ся крияше, като да е направил някоя пакост.

— А защо не обадихте на свещеника да му направи нещо?

— Какво да правиш! Не щя.

— И вие, Величко, със всичкий си ум, послушахте го.

— Да ти кажа и друго, Радо; той на два пъти иска да ся премахне, защо си мисляше, че ни тегне. Слава богу, аз го заварих, та го възпрях; и сега глядам, че е искал да ся умори от глад.

— Знаете ли, Величко, че то било голям срам за къщата ви да ся умори човек у вас! Освен това и голям грях е да ся умори човек.

Петър моли Рада да го цери

— Ох, Радо, вие знаете много нещо, вие можете да мя изцерите, ако искате — помоли ся Петър.

— Мамо — рече Пятко, — недей го цери.

— А защо? — обръна ся Петър.

— Защото ти не обичаш бога.

— Кой ти каза това?

— Никой; н[о] ти си искал да ся убиеш, за да не теглиш, и господ вече не тя обича.

— Чуеш ли, Петре? Господ говори с устата на горкий простак.

Между това бяха направили чорбата и Петър хапна.

— Петре — рече Рада, — защо изпръво, още кога ви хвана болка, не отидохти при свещеника, който е толкова изкустен, за да ви помогне.

— Никога не бих смял да му покажа краката си.

— А зехте си пред очи да ся убиете, та да оскръбите бога, и да ся стоварите на гръба на брата си, комуто и без това не е много широко! Аз ща ви глядам, н[о] само откак ви види свещеникът крака. Да ида да го повикам.

Свещеникът отви крака и ся уплаши, като видя страшната му рана; и Петър, като я видя, рече:

— Нели, дядо попе, няма да оздравея никога?

— Да ви кажа правото, синко, и да оздравееш, н[о] мъчно и щеш теглиш много; болката все може ся изцери, кога ся превари и гляда с време; а кога си я крие и дръжи човек година, без да стори нищо, понякога не ѝ ся намира лек. За да оздравее, требува човек да е много търпелив и да слуша.

Той уми раната харно, намаза малко мазила [мехлем] на едно кръпе, посипа го със стлъчена кефирка, та му връза раната.

— Аз ща дохождам всякой ден да ви глядам — каза на отиване. — Сега требува да си легнете, па да станете късно и кога станете, да дръжите крака простнат въз възглавница: ако си го сложите на земята, аз ся не бръкам.

Хубава месячина светяше, кога Рада и свещеникът си отидоха. Малкий Пятко целуна ръка дяду си попу, който го обичаше много. Запря са и като сочеше с пръст небото и звездити, рече:

— Кой е направил всичко това?

— Чадо — каже майка му, — толкова си пъти съм ти казвала, че всичко това е направил господ, който е на небото и на земята. Детято пусти ръката на дяда си попа и ся поклони.

— Искам да видя господа — каже, — искам да му поговоря.

Застигнали бяха до черковнити врата и влязоха тримата вътре; свещеникът тури до себе горкото простаче и му рече:

— Пятко, господ не може да ся види с човечески очи; н[о] хората го усещат навсъде. Кога загледаш как никнат и растят цветята, то господ ги изкарва от пъпкити им и ги тигка нагоре така хубави; той им дава и оня хубав дъх, който ти толкова си обичаш. Кога дадеш малко хляб на някой си сиромах, той ти прави да ти е драго на сърдцето; и кога пригрънеш майка си, пак господ докарва да ти е драго.

— Това е добро — каже Пятко, — аз ща го слушам.

— Видите ли, Радо, това детя не е толкова злочесто, както си го мислите, то разумява бога.

Рада мъмри Божила

След няколко дни Рада отиде да види Петра; тя завари Божила да работи пред вратата.

— Божило — рече ѝ, — никак ми ся не вярва, че Петър е искал на три пъти да ся довръши; той си [има] един дял от къщата и от нивити ви, па си има и някоя пара от заплата. Чини ми ся, че ти му си рекла нещо.

— Ох, божичко, не му съм казала нещо. Голяма работа, Радо! Думах му само, че парити му щът ся скратят и кога му не остане нищо, ние не щем можем да го глядами, защото и ние не сми малцина вкъщи.

— Пред Величка ли му казвате тия харни думи?

— Не! Величко е на харнити харен, н[о] той би мя цапнал в устата, ако да би ма чул да думам така брату му.

— А как ти даде сърдце да хоратиш такива неща на твоя неволен девер.

— Ох, мълчи, мълчи, не ся смислих!

— А не връшяше ли ти по нещо работа!

— Връшаше, той паляше пещта и печеше хляба; правяше кошници и аз ги продавах в град; с една дума, той никога не остаяше празен; той вардяше и малкити и ги залисваши с приказки.

— Кога е тъй, защо да му подказваш хляба, който ядеше и си изкарваше! Божило, аз бих умряла от срам, ако да бях на твое място. Ако да бе ся утрепал Петър, ти щяше да даваш отговор пред бога.

— Радо, ти все мя плашиш; аз не съм толкова лоша.

— Истина е, че ти в същината си не си лоша, н[о] то е още по-зле, та ти никога не мисляш що хоратиш и що правиш.

Петър ся изцерява и пак пада болен

Петър вътре в три месеца оздравя. Кога ся затвори раната, свещеникът рече:

— Сега, синко, не бива вече да мислиш за оран; требува да седиш на някоя друга работа, та да си изкарваш хляба.

— А какво заповедате да правя, отче попе?

— Научете ся на някоя работа, която не иска да работите много с крака.

— Аз съм на двадесят и пят години мъж: тяжко е на такава пора да ида да ученикувам.

— Н[о] още по тяжко щяше да е да идеш да просиш, синко; на този свят, кога ся прави зло, все ще го последи рано или късно наказа[ние]. Вие не ся обвярвахте на бога и на майка си и ето сега, че не можете да работите, както всичкий свят. Затова не би да натякваш, защото вие сами си направихте злото; па и ако да изцеляхте, добре помнете, че никога няма да работите с краката си, както сте го правили напред; другояче пак щете ся поболите.

Когато свещеникът си отиде, Божила рече Петру.

— Не слушай! Дядо ти поп и да казва тъй, ти пак можеш да идеш да си ореш сега, кога не та боли.

Петър ся усещаше здрав и ягк, затова отиде, та ся хвана ратай.

Н[о] след един месяц завръна ся при брата си по-болен от пръвий път.

Божила пак подирва Рада

Божила отиде, та намери Рада и ѝ рече:

— Радо, моля ти ся, сега ти иди да ся молиш дяда попа да дойде да види Петра, който ся завръна пак; аз нямам очи да го поканя.

— А защо, да не е пак болен?

— Сега е по-зле, отколкото бе напред.

Рада отиде, та повика свещеника, който ся дръпна, като видя двата крака Петрови.

— Клятнику, ти не потачи това, щото ти казах.

— Ха, кога видях, отче попе, че мя изцелихте така харно, аз си помислих, че ща мога да работя като другити.

Рада погледна Божила, която ся изчерви и си обръна глава.

— Петре, аз ти го бях казал, всякога човек плаща, кога прави зло. Вие не щяхте да мя чуете и да вярвате дяда си попа, който толкова си время ви гляда; сега правите, каквото знаете, аз не мога да ви изцеря, защото требува харно глядание и добра храна, която ви не можете намери у брата си. Ща ида да ся потрудя, дано да мога да направя да ви приберят в градската болница.

— В болница, отче попе!

— Така, Петре, в болница; там щът ви глядат добре; аз ща заръчам на настойника и на лекаря, които щът ся потруди да ви наместят негде на занаят, кога оздравеете. Мене ся чини, че най-добре е да станете или шивац, или кундуржия.

— Отче попе, мене би ся искало по-добре да стана шивац; аз умея да дръжа игла и да избодам, та усещам, че тоя занаят ще ми дойде отръце.

Малкий Пятко не разбира от беда

След някое време, един ден свещеникът бяше у Радини; чу ся, че ся реве на пътя. Погледнаха на прозореца да видят какъв да е тоя вик. Видяха едно малко момиченце, което тичаше след кравата си, която ся бе уплашила от паунити. Добичето насмалко остана да мине през двете Божилини момичета, които отиваха да берат трева за козата си, кога Пятко, който бе излязъл, без да го види майка му, скокна, та ся улови за роговети на кравата, кога си бе снижила главата, и я задръжа, без да мръдне. Ако и да бе на десят години момче, ако му глядаше човек снагата и ягкостта, рекъл би, че е на четиренадесят години.

Рада, като вида това, остана като мъртва, н[о] пак ся стягна, та зе едно въже и слезе доле; връза кравата за роговете ѝ, когато свещеникът връзваше другий край за крака ѝ, Пятко я пусти.

— Синко — рече разтреперана Рада, като го пригрьна, — не мислиш ли, че ще тя утрепе.

— Не ли би било по-добре да съм при бога, а не да ви додявам на земята аз, който не врядвам за нищо.

— Често ми казва все такива неща — рече Рада.

— Пятко — рече му свещеникът, — за всякого има по едно място в света, спротив както нарядил бог; ти ако да бяше ся утрепал по своя погрешка, ти не би бил доволен от себе си.

— Н[о] това пощръкляло добиче щяше да стъпче малкити момиченца; требуваше да го възпря.

— Ти си сръдцато момче, Пятко; ти един ден щеш видиш бога, както глядаш мене.

— Да го вярвам ли?

— Да го вярваш; аз ти давам дума. — И очити на детято лъщяха като звезди.

Рада води Пятка у кръстница му

Рада заведе Пятка у кръстница му и ѝ приказа Пятковото юначество, кога тя бяше ся вглядала в хубавити си цветя, които бяха посадени в чирепи пред прозорцити.

— Сестро Радо, това детя ти е голямо бремя. Ако би мя слушала, аз бих ти рекла да го харижеш на монастир, та там да го отглядат и после, ако ще, да ся покалугери.

— Ох! Не, госпоже! Вие не знаете колко ся стои на това детя да го обича човек! Докле имам залък хляб, аз ща си го отделям от гърлото за него; и ако би да ми не остане, аз ща ида да му изпрося. Аз го обичам и за нищо на света не го давам; с него ся залисвам и деня, и нощя; то не може да ся приучи да яде редовно на определени чясове; хляб иска и кога да си легне, и кога да

стане. Често слушам да казват, че господ ми би направил голяма милост, ако да си го земяше; мисля, не ся види друго нещо от това по-криво и потяжко; колко ся лъжат хората! Всичкото ми благополучие е у него; то усеща, когато аз тегля или мя боли нещо, и тогава да видиш колко ся угрижва горкото! Не ми требува да му приказвам болкити си; като че болката ми тече по неговото сърдце, толкова то мя гали и предваря, кога мя усети, че ми е нещо тяжко; без другити си детца можа ща; защото тии могат и без мене, н[о] без това не мога. Всичкий му дух е в сърдцето му. Най-сетне какво искаш да ти казвам, мила госпоже? — то е жив баща му.

— А какво мислиш да го правиш?

— То поработва в градината, защото е много ягко и може би един ден може ще да стане добър орач. Аз толкова съм навикнала да го глядам такъв, какъвто е, щото не бера грижа вече за него; по някой път цели часове преминува пред трендафилити, защото много обича цветята, а най-много трендафилити. Да го види човек, казал би, че той ги гляда да никнат и растят. Аз щях да съм благатна с него, ако да не [ся] страхувах, че ще подпали къщата, без да ще; затова го не оставям никога самичък вкъщи.

В това время, докле майка му говореше, Пятко бе влязъл и седнал до пианото. И каквото си обичаше да посяга на всичко, той досегнал с пръст до едно кокалче на пианото и то изпусти глас. Той ся замая и нададе вик от радост; той пак понатисна кокалчетата и тии пак изпустиха гласове.

— Обича ли свирнята? — попита кръстницата му.

— Ох, не питай, госпоже, много я обича; отдалеч да зачуе някоя свирня, той дава ухо и изпръво зима да ся радва както сега, па после надава плач.

Госпожа Милка седна при пианото и изкара една свирня, много приятна и малко жалничка. Пятку очи светяха, и той ся вгляда в нея, па после зе да ся кланя като да ся моли богу. Като свръши това, легна на краката ѝ и зе да плаче. Кръстница му тоя си час изсвири една весела свирня, за да го окопити; н[о] той изведнаж скочи, та ѝ запря ръката и извика:

— Не, не тая, кръстнице, не тая, другата!

Заведоха го в градинта, за да ся поразходи и залише, защото Рада ся плашеше да не би да му стане зле. Тя никога не бе го видвала в такова състояние.

Велика иска Златка за сина си

След няколко время Велика дойде да ся види с Рада и ѝ рече:

— Даваш ли дъщеря си за моя Ивана, та да ся сватим? Той откак ся е прибрал от тръговията си, деня и нощя нея мисли; нему толкова ся е вдражила, щото казва, че ако му тя не пристане, той не ще да ся жени за друга.

— Невясто Велико, да обадим Златки, та да видим на сърдце ли ѝ е.

— Дали не ще да ѝ е мъчно да ся завръне да живее в село, когато е вече навикнала сега в град?

— За това недей ся лъга, Велико; аз харно зная, че ней ѝ е най-драго да си живее близу при мене. Знаеш ли, че дъщерка ми ми дава повече от половината на заплатата си, за да си отплащам полската работа, защото аз сега не мога нищо да спечеля, па ми ся чини, че тя и не пести много.

— Син ми не я иска за парити ѝ; ти знаеш, че той е унука на деда си Миля, който му и завеща две хиляди гроша, и с нивити, които му остаят на дела, той има да живее, като работи.

— Н[о], Велико, мене ся щеше да зема зет на привод, та да работи и нашити нивя.

Та това ся иска и Ивану.

— Н[о] требува да знаеш още, че аз сега няма да деля нищо, защото имам малки детца, та разноскити ни бяха съсипали.

— Не ся грижи за това, Радо; всичкий свят знае как си врътиш къщата и стоката, откак ся е поминал мъж ти. Ви щете седите всинца в куп и кога си намериш харен работник за вкъщи, тогава прави каквото ти е драго.

— Н[о] требува да знаеш още, Велико, че мой Пятко може да додева на сина ти. Златка го обича като мене и ако би Иван да го не тръпи вкъщи, ней ще бъде тяжко, па и аз требува да ида с него заедно, защото за нищо на света аз не бих пристанала да ся отделя от моето горко простаче.

— Твой малкий Пятко, който заможен като четворица, много иде по сърдце на сина ми; той казва, че простацити са по-близу до бога, а не другити. Той и това утро приказваше за него и казваше, че ще ся нагръби да оре и че не ся двои да сполучи това. Затова откам тая страна бъди мирна.

— Е, добре! Не ли сми съгласни във всичко, требува да идем у г-жа Неделевица да кажем Златки, че ми требува да дойде да ѝ кажа нещо, и разбра щем що мисли тя за това.

Кога си дойде Златка, майка ѝ и рече:

— Мила майци! Годежарие имами; Милюва снаха, стрина ти Велика, та иска за сина си.

— Така, Златке — рече Велика, — зимаш ли ти един селянин сега, когато си станала вече като коконка?

— Мамо, аз ща ся оженя, н[о] искам да си съм у дома.

— Дъщерко, и Иван иска да седи в нашата къща и да работи нивята ни; н[о] з а такъва една голяма работа ти не требува да мислиш за мене; аз искам да ми си кажеш чистичко, както пред бога, ляга ли ти на сърдце.

— Като речете, мамо, аз пристаям — рече Златка и ся изчерви; — Иван е кротък и по-изучен от другити селски момци; н[о] аз никога не смея да кажа на господарката си, която е толкова харна за мене и която толкова си обичам, че ща я напустя.

— Аз ща та заве; недей ся грижи за това.

— Целувай ми ръка, Златке — рече Велика; — ти не знаеш колко ми е драго да ми бъдеш снаха, защото за всичко, щото чина, длъжна съм майци ти.

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 1—94, чернова, 94 л., 188 п. с.

[1] Повест (приказка) от Й. Груев, писана преди 1860 г. в Пловдив. Останала е незавършена и в чернова.
[2] В см. ютия.
[3] Следва зач.: изгасва.
[4] Следва зач.: им каза, като роняше.
[5] Следва зач.: грозно идяше.
[6] Следва зач.: ся усящаши, че е.
[7] Следва зач.: чужди.
[8] Следва зач.: напусти.
[9] Следва зач.: прибере.
[10] Следва зач.: прокопсува.
[11] В смисъл сакати.
[12] Следва зач.: а иде за мене.
[13] В смисъл ударили.

ДОПИСКИ, ОТЗИВИ, РЕЦЕНЗИИ

3. [ДО НЕИЗВЕСТЕН РЕДАКТОР]

Пловдив, 1857, 8[вр]и 10

Г-не редакторе![1]

Вашата готовност да приимате и да вмещавате в достопочитаемий Ви лист[2] кореспонденции от вси стран, подава ми дръзост да Ви съобщя за положението, в което ни докара г-н Хрисант и в което ся намира цяла епархията ни и до днес. Ако и да го няма тука г-на Хрисанта, н[о] епархията ни чрез неговити горящи защитници и привръженици всегда следува да ся намира в същото неповолно състояние. По причина на различнити злини, причинени от г-на Хр[исанта] в шестгодишното му тука деспотическо управление, и най-сетне за клеветити, с които иска да ни ся отплати Н[егово] пр[еосвещенство] за безмернити суми, что събира от нас, християните по селата отрекоха ся да дадат тая година милостинята владикова, повече зачтото ся намират с него на разпра и на съдба. Оставенити тука от г-на Хр[исанта] чловеци няколко пъти заобиколиха по селата да лъжат и да заплашват селянети да изкарат нечто; н[о] отнигде ничто. Това самото требуваше да им докаже явно колко е народът доволен от Хрисанта и колко го обича и припознава за владика. Владиковити обаче привръженици, без да глядат на това, употребиха старото си оръдие: интриги и насилие. Тии сполучиха да приближат до новий ни управител Хасан паша (който като скоро дошъл не позната още добре ни мястото, ни чловецити ни) и убедили го[3] да издаде заповед, за да ся събере владишката мирия. Така владиковий архимандрит, придружен с ясакчии и с двама заптиета от конака, пусти ся да обира по селата за владиката мирия в жито по кило и колкото може от къщи. И то как? Глядаш къщи да ся насилват, вратата ся трошат, амбаре ся разбиват, чловеци ся бият, глави ся пукат и пр.

С такива жестоки мерки владиковий архимандрит наверно събра доста голямо количество жито, доволно да посрещне иждивенията на Хрисанта в Цариград. А за да не би да го измамят селачити, неговата милост за мяра носи свой особен шиник, наверно по-голям от обикновений на мястото.

Казват ни, че владиковата мирия от много села, събрана така с насилие, надминува царский данък[4]. Насилията и жестокостити от владишкити чловеци не могоха да пренесат селаченети от много села, като Перущица, Паструша, Брестовица и пр. Жителити дойдоха, та с арзухал ся оплакаха пред Н[егово] височество Хасан паша и молеха да заповяда да си идат владишките хора от селата им, та тии — селачити — сами да съберат житото и кога дойде владиката, да му го предадат. Н[о] Н[егово] височество не знаем как, та не прие в призрение тяхната жалба, а наместо това, както чуем, подир тях изпратил при архимандрита гавазин да му предстои да си събере, колкото ще жито.

А архимандрит, ободрен още повече, свикал двама кърагалари със заптиета, за да бият и трепят сиротини в наказание, зачтото ходиле да ся плачат пред пашата. С една реч и в събирание на царскити законни даньци сиромашията не е видвала досега такъв зор, какъвто видя днес за мирията на г-на Хр[исанта], който днес ся намира под съд и който народът не ще да

знае за владика. Ми не можем да знаем каква мирия [данок] е длъжен народът Хрисанту; а пак с насилие земено нечто може ли да е милостиня?

При всички тия насилия Хрисантовити привръженици в задоволството си тлъкуват, че такива мерки строги нужни били, за да ся опазят правдинити, които е обезпечил за владикити хатихумаюнът! И за Хрисанта, когото почитат за един святец и достоин човек, зачтото умее да гони и затрива български народ, не престаят да правят ежедневно махзари за доброто му. Н[о] всички тия махзари, ако разгръне човек, ще найде все истити печати, числото на които е ограничено. Ми не вярвами, че щът сполучат да измамят вниманието на царското правит[елство] и с множеството на махзарити да могат да оправдаят Хрисанта; работити сами говорят за него. За нас жалното е това, че 8 месяца не бидоха доволни да ни избавят от мъчното положение, в което ни вкара тоя деспот със своити привръженици; нашити градоначалници и поверени векиле от казата ни намират ся от толкова си време в Ц[ари]град; владиката ся пресади в Ахканли адлие; и ми, уверени във високата мъдрост и правосъдие на Цар[ското] пр[авителство], надеем ся за скорошно удовлетворително решение; с Хрисант животът и спокойствието ни е невъзможно нечто. В добри надежди, че идем да видим честити дни под един достоин пастир, ми простирами ръце кам всевишнаго и молим за здравието и дългоденствието на Н[еогово] и[мператорско] в[еличество] всемилостиваго царя султан Абдул Меджид Хана и на неговото царско правителство.

НБИВ, ф. 2, а. е. 171, л. 54—56, чернова, 2 л., 4 п. с.

[1] Името на редактора е неизвестно.

[2] Заглавието на вестника не можа да се установи. От направената проверка се вижда, че тази дописка не е отразена във възрожденския периодичен печат.

[3] Следва зач.: че тре.

[4] Следва зач.: от тия насилия.

4. ДО РЕДАКЦИЯТА НА В. „МАРИЦА“[1]

„Jounal des Debàs“, който има обичай да ся относи твърде[2] недрюжелюбно кам българите и кам стремленията им[3] за свобода, преди няколко време беше си го казал, че постановленията на Берлинский трактат, които разсякоха и разпокъсаха български народ, са „неморални, нелепи и злочести“.

Аугсбургската газета „Algemeine Zeitung“, надъхана с еще по-враждебен дух кам славяните, от своя страна пътем си го каза, че при учреждението на Българското княжество никак не са имали[4] на око да уздравят материалното и нравственото благосъстояние на български народ. Но Берлинский конгрес погрижили ся, както си го казва „Algemeine Zeitung“ за едно нещо, което няма нищо общо с какво-годе благосъстояние на българите, потрудили ся само и само как да „оттикнат руското влияние“ от населението по Балканский полуостров.

„Ако така ся отзиват за някои постановления на Берлинский договор посочените от нас органи на европейската печат, каже „Русская правда“, то не ние наверно, не руското общество и правителство, сми длъжни да му имами грижата как да ся упазят тия постановления от развала. Нам не ся пада да идем да оградим святостта и неприкосновеността на такива постановления, които са турени, без[5] да го знаят българите и против тяхната воля, не ся пада нам да турим веригите на робството на тия, които ся помъчихми да освободим, не ся стои нам да ся дружим с дипломатическа казуисти-

ка, по която свободата си имала място на север от Стара планина, а не на юг от нея. Ако е истина това, щото казва „Politische Korespondent“ за организацията и за размерите на движението у източнорумелийското население, за да ся освободи то изпод оковите, с които го е оковал Берлинский конгрес, за да ся присъедини при автономното Българско княжество, ако е истина, че руската войска бръза да очисти тия места, между друго[6] и за да не бъде тя стражар и пазител на[7] наредбите, не от Россия наредени, и на порядъци, които тя никак не одобрява, то ние требува само да си честитим за такъв благоразумен и едничък възможен при съвременните условия образ на действие. Не бива да ся натури на Россия да стане стражар за целостта и неприкосновеността на турските владения; такъво хоро нито един час може прия да играе Россия. Веднаж нае ли ся българското население по така кръстената Източна Румелия да си земе свободата в свои ръце, нему требува да ся предостави пълна свобода, за да си върши, щото му требува, а[8] нам ся пада не да прекъсвами и да задържами движението на българите, което наягква и ся разстила.

Като пристанахми на постановленията на Берлинский договор, ние с това самото ся обвезахми да не спомагами по-нататък на стремленията кам свобода на оная част от българите, която остана още поробена; но ние никак не ся обвезвами, пряко или заобиколно, да противодействувами[9] на тия стремления. Ако присъствието на руската войска в Източна Румелия ся види да бърка, то независимо от други съображения, които говорят, че поноси да ся завърнат руските войски у дома си, войската ни вече и само зарад това обстоятелство требува да си отиде оттам[10]. . .

НБИВ, ф. 3, а. е. 852, л. 1—2, чернова, 2 л., 3 п. с.

[1] Материалът е недовършен и в чернова. Намира се в архивен фонд „Георги Груев“. Попаднал е с част от архивата на вестника, когато Г. Груев е редактор на в. „Марица“.
[2] Следва зач.: много.
[3] Следва зач.: кам.
[4] Следва зач.: пред.
[5] Следва зач.: волята на.
[6] Следва зач.: за това, най-важно.
[7] Следва зач.: учрежденията.
[8] Следва зач.: наша работа.
[9] Подчертано в текста.
[10] Материалът представлява отзив в чуждия печат относно постановленията на Берлинския конгрес. Вероятно Й. Груев, чието авторство личи по почерка, е смятал да го развие като отделна статия. По време може да се отнесе след юни 1878 г.

5, НЯКОЛКО ЗАБЕЛЕЖКИ[1] ВЪРХУ КНИГАТА „МАТЕРИАЛИ ЗА ОПИСВАНИЕ ГРАДА ПАНАГЮРИЩЕ И ОКОЛНИТЕ МУ СЕЛА“[2]. СЪБРАНИ И ЗАПИСАНИ ОТ П. П. КАРАПЕТРОВ. ЦЕНА 1,50 Л[ЕВА]. ПРОДАВА СЕ ЗА В ПОЛЗА НА ПАНАГЮРСКОТО ЧИТАЛИЩЕ „ВИДЕЛИНА“

При настоящите[3] слаби познания, каквито имаме за отечеството си, всеки приноç[4] на материали, който би помогнал за осветление на преминалото и за настоящето му, заслужава благосклонен прием.

Такъв принос е, мисля, книжката под горезабележеното заглавие, с която г. П. П. Карапетров ни запознава с преминалото и настоящето на Панагюрище.

Сведенията, които дава писателят за родното си място, са черпени изобщо от устни разкази и от предания, а такива сведения, разбира се, не могат

да се похвалят с достоверност, с каквато се ползуват сведения, основани на писани документи. От това и между сведенията за преминалото на Панагюрище има и такива, на които верността е съмнителна.

Върху някои от тях уместно е да се направят няколко кратки забележки.

Съдържанието на книгата е поделено и сместено в седъм отдела.

Първий отдел съдържа приказки и предания за заселението и названието на Панагюрище, сведения за местността му и за някакви останки от старини.

Във вторий отдел се говори за местоположението на Панагюрище и за поминъка на жителите му.

В третий отдел се разказва за някакви привилегии на панагюрци като войници и за тяхната войнишка служба.

В четвъртий се говори за управлението на Панагюрище от 1840 до Освобождението.

В петий отдел се описват стари и нови църкви и в забележка се говори за кърджалии и делибашии.

Шестий отдел разказва за училища и за читалището в Панагюрище и за пръвите там учители.

В седмий отдел се говори за нъравите и обичаите в Панагюрище.

В прибавка книгата съдържа и кратко описание на селата в Панагюрската околия.

Върху поделението на книжката има да се забележи, че съдържанието ѝ не е рязко разпределено и сместено в надлежните отдели, а често в разни отдели се срещат повторения все по един и същий предмет, обикновено по войнишките привилегии на панагюрци.

Според събраните от писателя сведения привилегиите на Панагюрище били: друговерец да не се сели в Панагюрище, царска войска, кога минува, да не нощува по къщи; панагюрци да не плащат десятък и беглик; данъка си да си раз[х]върлят и събират сами; да не работят безплатно; всички разпри да си разправят сами и да се съдят по вярата си. Среща тия права всяко панагюрско домородство било длъжно да даде султану по един способен войник (стр. 48).

Тия права, по предположение, панагюрци били придобили или за някакви си услуги, или защото се били предали под условие да имат свое управление (стр. 65).

За правата, които се отдават на Панагюрище, требува да се забележи, че за някои от тях, като напр. друговерец да се не сели и други такива, приказват се приказки и по други села, като напр. в Копривщица и Калофер. Колкото за правото да си раз[х]върлят сами жителите данъка, да се разправят и съдят сами, то не е било право, ограничено само на войнишкото Панагюрище, а с такъво право за самоуправление са се ползували и всички невойнишки села с изключително християнско население.

Не е верна и приказката, че панагюрци се ползували с право да не плащат десятък и беглик. На стр. 76 сам писателят цитира тапии, по които личи, че и панагюрци са плащали десятък от земите си. Тъй също от бегликчийските фермани става ясно, че и войниците са давали беглик от овците си.

Според писателя правата на панагюрци били изложени във ферман, който им бил отнет в 1857 (стр. 48). Съмнителна е верността и на това твърдение; за такива фермани се приказва да имало и в Копривщица, и в Калофер и другаде, а нийде никакъв ферман не съществува; колкото подобни фермани съм имал случай да видя, те не съдържат някакви права, а са обик-

новено заповеди за разправяне някакви спорни случаи по пасбища, по граници, за градение църкви и пр.

За косвено потвръждение, че Панагюрище съществувало във време на завоеванието и се ползувало с някакви права, на стр. 10 и 11.

Войниците, каквито били не само панагюрци, а и жителите българе по много други села, не са имали значението, каквото им се придава от мнозина.

Според кануннамето на султан Сюлейман I, за което и писателят в книжката си споменува, ролята на войници, събрани от така наречените войнишки села, била във военно време да придружават турската войска в походите ѝ, та да возят храни и други военни припаси, да копаят лагъми и хендеци, да пазят и гледат конете на войнските началници, а никак не да се бият като действителни войници. И в новите времена, както се знае, не само панагюрци като войници са карани на такива тежки работи във военно време, н[о] и от други невойнишки работи с колата си и с кониете си в турско-руските войни както през преминалото, така през настоящето столетие.

В мирно време войнишките села са давали известно число войници, които всяка пролет ходеха в Ц[ари]град да пасят и гледат султанските и пашовски коние. Такъва[5] им е била службата доскоро, допреди Освобождението[6].

В книжката има прибавени под линия много забележки от турската история, повечето от тях[7] нямат никаква связ с третираний предмет[8].

За всестранното изучение на отечеството ни в историческо, географическо и етнографическо отношение са важни и потребни такива материали, които, събрани от разни места и съпоставени и сравнени помежду си, могът да дадът вероподобни сведения за състоянието[9] на цялото ни отечество в тъмните времена под турското владичество. Н[о] събирание [на] такива материали е доста трудна и неблагодарна работа, спрежена[10] с губение време и с материални жртъви. Ето защо за такива трудове е потребно и поощрение, отдето требува, за да се даде пример и подтик[11] на мнозина да опишат родните си места и да съберат и запишат, щото се помни и разказва[12] за преминалото им.

Такива материали, събрани от разни места и съпоставени и сравнени помежду си, щът спомогнат много за осветление на преминалото и за всестранното изучение на отечеството.

Като се земе предвид[13] мъчнотията, с която е придружена неблагодарната работа по събирание на такива материали, при всички недостатъци, присъщи на подобни трудове, г. Карапетров заслужава похвала и насърчение.

При всички недостатъци и недостоверност, присъщи на сбирки, съставени на основание на разкази и на предания, г. Карапетров заслужава похвала и насърчение за труда, който е положил, за да събере, колкото могъл, за преминалото на родното си място.

В забележка 23 се твърди, че между займите и спахии имало и християне; н[о] това твърдение като неподкрепено с[14] доказателства е съмнително.

В забележка 65 казаното за испенджа, че значило данък за употребление на свинско месо, не е верно: испенджа, или пенчак, значи петина; под това название се разумявало петата част, която се падала султану[15] от заробените християне и от плячката. Всеки такъв християнин бил задължен да плаща пенчак по 25 аспри, които съставляват петата част от 125 аспри, сума, на която бил преценяван.

Займите и спахиите са били мюсюлмане или помюсюлманени християне, на които за показани услуги и военни подвиги било подарено от султана по известен удел земя (тимар)[16], за да се ползуват от десятъка ѝ, среща задължение да бъдат всякога готови с конете си за война. Займите и спахиите от всеки окръг с другарите си съставлявали по един коннически билюк (дружина) под началството на санджакбея, а всички санджакбееве били под командата на румелийский бейлербей. Тимурташ паша, румелийский бейлербей, определил при всеки билюк по известно число войници, за[17] да служат във време на поход като превозвачи и пазачи на коние.[18] При тия кратки забележки требува да прибавя, че в[19] сбирката на г. Карапетрова изобщо се[20] забележва една тенденция да се представи Панагюрище като войнишко село в изключително привилегировано положение. Тая тенденция може да се отдаде може би на[21] обстоятелството, че данните си, почти всички, писателят е събрал по предания и разкази, които[22] от детинство още слушал, разбира се, от свои съотечественици, а естествено е всеки да обича и хвали своето родно място повече от всички други.

Но при всичко това, недостатъци или предимства, г. Карапетров заслужава похвала и насърчение за труда, който е положил да събере колкото могъл данни било от книги, било от устни разкази[23] за преминалото на родното си място.

Се навождат дописки, обнародени някога във вестник „България“ и в. „Ден“ дописки, според които панагюрските попове се били сдобили с някакви си права и с нишан от султан Баязида. За нишан се приима тясната превръзка от бял плат, която носили поповете на гуглите си. За тая превръзка има наистина приказка, н[о] тя е за Пловдив, а не за Панагюрище. Приказва се именно, че при обсадата на град Пловдив някой си гръцки поп из града подказал на обсадителите водопровода, по който се снабдявал градът с вода из един извор при село Марково, и обсадителите отбили водата, та принудили града да се предаде. За тая попска услуга уж било дадено на пловдивските попове право да носят на килимавките си превръзана бяла ивица и на нея зашита позлатена плочица с изковано на нея разпятие. По подръжание на гръцките в Пловдив попове отпосле и някои от младите български попове не само в Панагюрище и в големите общини бяха начнали да носят по калимавките си такъв белег, особено на лични дни.

Носението тоя белег[24] като знак на предателство Пловдивский митрополит запретил в 1852 г.

В книжката на много места се прокарва мнение, че панагюрци като войници били задължени да ходят и ходили действителна военна служба да се бият заедно с турските войски[25]. На писателя се иска да подкрепи това мнение с предположението, че панагюрци се ползували с особени правдини, и преданието, че у панагюрци някога си се пазило войнишко знаме (стр. 68); а в следуща страница 71 сам пак изкарва това мнение като недостоверно.

НБИВ, ф. 2, а. е. 190, л. 1—8, чернова, 8 л., 14 п. с.

[1] Авторството е установено по почерка. Рецензията е писана по искане на Министерството на народното просвещение от февруари 1894 г.

[2] Книгата на П. Карапетров излиза под заглавие „Описвание на града Панагюрище и околните му села“ през 1893 г. в София.

[3] Следва зач.: твърде.

[4] Следва зач.: от.

[5] Следва зач.: оная.

[6] Следва зач.: роля играеха.

[7] Следва зач.: В една турска история се споменува, че Румелийский бейлербей Тимурташ паша пръв бил определил при всеки билюк [дружина] под началство на санджакбей по известно число войници, за да служат във военно време като превозачи, копачи и пазачи на коние.
[8] Следва зач.: събирание материали, потребни за.
[9] Следва зач.: преминалото.
[10] В смисъл свързана, съпроводена.
[11] Следва зач.: други.
[12] Следва зач.: из разни места.
[13] Следва зач.: колко е трудна.
[14] Следва зач.: никакви.
[15] Следва зач.: от покорените.
[16] Следва зач.: от десятъка, на който.
[17] Следва зач.: прислуга.
[18] Следва зач.: след.
[19] Следва зач.: книжката.
[20] Следва зач.: съзира.
[21] Следва зач.: писателят се е увлякъл.
[22] Следва зач.: са черпени.
[23] Следва зач.: осветлението на.
[24] Следва зач.: знак.
[25] Следва зач.: това мнение.

6. „МАЛЪК ТУРСКО-БЪЛГАРСКИ РЕЧНИК" ОТ СТ. ТИЛКОВ. ИЗДАНИЕ НА КНИЖАРНИЦАТА НА К. Г. САМАРДЖИЕВ И С-ИЕ, СОЛУН[1]

Под горното заглавие г. Ст. Тилков е имал похвално намерение да състави речник за помагало на български ученици, които учат официалний език на османската държава.

Както е известно, писмений турски език, или както обикновено го наричат османский език, е един сложен език, съставен от думи турски, арабски и персийски, и като такъв той при изучаването от чужденци представя голяма мъчнотия. Речникът на г. Тилкова съдържа всички думи и от трите езика, употребяеми в османский език, та ще улесни доста много българските ученици, които учат тоя сложен език.

Думите са наредени в речника по азбучен ред. Произношението на всяка дума е показано с български букви и значението им предадено със съответните български думи.

Моите забележки върху речника са:

1. По-подходяще би било названието османско-български речник, наместо турско-български.

2. Има много чисто турски думи прескочени, когато, напротив, арабски и персийски думи има повече, отколкото обикновено се употребяват в сегашний писмен език.

3. Произношението на думите с изключение на твърде редки случаи (Шабан наместо Шубан, Атуфетмо наместо Утуфетму) е доста верно представено с български букви.

4. При предаване значението на думите забележваме понейде, че разните значения на една [и] съща дума, арабска или персийска, не всякога се предава точно със съответствени български думи и в последователен ред, по какъвто би требувало да се разпоредят, като се покаже най-напред същинското значение на думата, а после второстепенното ѝ значение в преносен смисъл.

5. От стр. 160 до 177 всички страници са и объркани по всяка вероятност при отпечатването или при сгъването на листовете.

Всички тия дребни недостатъци, които забележих при преглеждане речника, лесно могат се поправи и допълни при второ издание. Те и сега не бръкат на книгата, за да бъде тя доста полезно помагало на български ученици, които по училищата в Турция са задължени да учат такъв сложен и мъчен език, какъвто е османски. Затова както съставителят, така и издателят на тоя полезен труд заслужават похвала и насърчение.

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л 6-7, чернова, 2 л., 2 п. с.

[1] Рецензия за книгата писана от Й. Груев по искане на Министерството на народното просвещение през 1898 г. Авторството е установено по почерка.

7. НЯКОЛКО ЗАБЕЛЕЖКИ ВЪРХУ КНИГАТА „ТЕОРЕТИЧЕСКО И ПРАКТИЧЕСКО ПО НОВА МЕТОДА РЪКОВОДСТВО ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК"[1]

Алаедин ефенди, инспектор на българските училища и цензор на български книги в Цариград, е съставил под горното заглавие ръководство, с което да помогне на свои единородци, които би желали да учат български език.

Това ръководство било предначертано да [се] състои от пет части, от които пръва част е отпечатаната и издадената от г. К. Г. Самарджиев в Солун книжка.

Тая книжка е един вид буквар, който начина с българската азбука, представена в разните ѝ видове печатни и ръкописни букви.

След една страница от разни срички има наредени български думи, поделени и неподелени на срички, после няколко кратки изречения със спомагателен глагол за упражнение в превод и разговор, и кратки приказки за прочит. Най-сетне, след няколко по-употребителни съществителни и числителни в ед. и мн. числа с превода им на турски, букварът се свършва с кратък речник на около 400 български думи, преведени на турски.

Такъво е съдържанието на тая пръва книжка от предметното ръководство, съставено с цел да спомогне на турци, желающи да учат българский език. Целта би била още по-удовлетворително сполучена, ако учебний материал беше разпределен по-методически, тъй щото да се отива постепенно от лесно към мъчно, от познато към непознато и ако поставените упражнения бяха наредени с измерена последователност, а не тъй безразборно на[х]върлени.

Тъй също приказките за прочит по-полезно би било, мисля, да бъдеха придружени с превод на турски, за да могат същевременно и да го разбират, които се учат по тях да прочитат.

При досегашната немотия от спомагателни книжки, с които би се улеснило на турци изучението на българский език, тая пръва книжка на Алаедин ефенди и в настоящий състав ще може да послужи доста полезно на предназначената цел. За това както съставителят ѝ, така и издателят ѝ заслужават похвала и насръчение, за да се погрижат и за останалите части от предприетото ръководство, в които, нека се надеем, учебний материал ще бъде по-обмислено пробран и по-методически разпореден и развит.

[На четвърта страница има текст;]
До г-на Министра
на народ[ното] просв[ещение] в София

В отговор на уважаемото Ви [писмо] под № 10 128 чест имам да повърна изпратените до мене за преглеждане книги „Турско-бълг[арски] речник“ и „Ръководство за изучавание бълг[арски] език от турци“, и двете придружени с няколко мои забележки върху достойнствата и съгледаните недостатъци.

Прося извинение за закъснялото им повръщание, причинено от доста дълго мое боледувание.

С прилично почитание
[Й. Груев]

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 8—9, чернова, 2 л., 3 п. с.

[1] Й. Груев пише рецензията по искане на Министерството на народното просвещение през 1898 г. Авторството е установено по почерка.

БЕСЕДИ, СЛОВА, РЕЧИ

8. ОКОТО КАК Е УСТРОЕНО И РАБОТИ ТОВА ОРЪДИЕ; В ЧТО МУ Е ХУБОСТТА И КАКВИ ПРАВИЛА ДА СЯ ДРЪЖАТ ЗА НЕГОВОТО ЗДРАВИЕ[1]

По очите си ся познава човек, казват нашенци. И наистина от всички оръдия по тялото окото е най-стягнато связано с душата; то ѝ е като прозорец, през който ся наднича отвън, та ся види всичко, что има най-драго вътре у човека—разумът и характерът; из тоя прозорец душата назира, та види и познава что има извън нея. Очити изказват човеку ума и сърдцето; в тях като в огледало ся види дали е някой умен или глупав, дали люби или мрази, дали е верен или не, дали е благороден и нравствен или е долен и похабен.

За това драго и най-работно оръдие на живота—за окото—аз ся наканих тука да поговоря и меря да прикажа накъсо как е устроено то и как работи, па да посоча в что му е хубостта и за какво требува да му ся грижи всякий, а най-много родител, учител и работник човек. Н[о] отсега още да си го кажа, в тая разправия ще требува да ся поразглоби окото, за да му ся разбере от что и как е сградено, и то е една работа, която иска малко тръпение. То си е така, н[о] без мъка няма наука.

Ако да земем една тръба, извътре почернена, па в едното ѝ устие втикнем гръбаво стъкло, а в другото малко прозирна плоча от мътно стъкло или една хартия, натопена в масло, н[о] да ги наместим така, чтото стъклото и плочата да могат да ся приминят и отмичат помежду си, то щем имами един уряд, на който са кръстили имя камера-обскура или тъмна стая. У тоя уряд през гръбавото стъкло ся правят образи от всичко, что ся изпречи пред него, и тия образи може виде човек на вънкашното лице на плочата или на хартията. Такъво нечто ще да е видвел всякий, който е ходил при фотограф. И у нас си има по един такъв уряд, който ся нарича око. Топката или ябълката на окото е обла и напреки иде колкото един пръст дебела; у нея има бистра пихтия, завита у три ципици, които са напластени една въз друга като луспуни-

ти на лук. Очната топка е умотана в сало и лежи в една ямица, изглъбана вътре в кратуната на главата като някоя хунийка; клатят я на всяка страна шест мръвчици (мишци), а отпреди я захлупят клепаче, из които ся протакат клепки. Очната топка е споена и с мозъка по една дебела нерва, неречена оптическа или видник, която ся разстила извътре на окото, та му прави вътрешната подплата, наречена мрежа. Тая мрежа и лови, колкото образи станат, от чтото ся мерне пред окото, па ги обажда и препраща на мозъка. За да ся докара да ся правят и падат образити право на мрежата чисти и ясни, очната топка е сглобена от няколко части, като рядом една по друга требува да разкажем.

И така намислете си три туплести мехурчета, напластени едно на друго като луспуните на лук, и щете разберете как са напластени ципиците на окото. От тия три ципици най-горната са нарекли склеротика или бялото на окото, среднята са нарекли жилна или съсъдиста, а вътрешната, както рекохми — мрежа. Бялото на окото е сплетено повечето от влакна, жилната ципица от жилки, а мрежата — от нервици. Бялото на окото отпреди си е порязано така, чтото порязаникът му отпред споряд цялото иде колкото едно към шест и е отменен и наместен от друга ципица, която наричат рожа. Рожата ципица е втикната в бялото на окото, както стъклото на часоказ в обръча му, и е прозирна като най-бистра вода, и гладка както огледало.

Извътре бялото на окото е повлечено с жилната ципица и зиме от осветената повръхнина на снега, та влезем вкъщи, ми изпръво не видим, зачтото зеницата ни ся е била свила, за да прибира по-малко светлина, а вътре тая свита зеница не може да найде и да набере, колкото светлина требува за ясно глядане; за това тука зеницата требува да ся поразтвори.

Жилната кожица извътре е подплатена с мрежата, а тя, както рекохми, е провлачена от нервата из мозъка. На дъното на мрежата, там, дето ся провлича тя из мозъка, има нечто жлътникаво, което наричат луна, там стават най-ясни изображения, или с други думи, там най-ясно видим.

Мрежата, както и жилната ципица, простира ся, та достига до зрачното листо, за което е припоена и лещата, обивита в една тънка прозирна ципица. От лещата на окото до дъното на мрежата е пълно с белезникава прозирна пихтия, която наричат стъклина. И така лещата на окото, водявото между лещата и рожата ципица и стъклината като прозирани среди пропущат през себе светлината, колкото пада в окото от всичко, что ся изпречи пред него, а като я пропущат тии я и ломят, трошат така, чтото шиповети[2] ѝ претрошени ся срещат и сливат на дъното на мрежата, та правят там образи, както ги правят и шиповети от светлина, что проминуват през стъклото на камера-обскура.

Ако някоя от прозирните среди ся похаби, та ся замъгли, както напр. лещата на старост ся вкоравява и замъглява, то светлината проминува мътна и окото гляда мътно или никак не види. Окото не види още и когато ся похаби мрежата така, чтото да може да ѝ ся втлъпи образът, който става от преломенити шипови на светлината.

За да ся дотъкми описът на устройството на окото, требува да спомена и за оная докрай тъничка прозирна ципица, която подплаща клепача и ся простира, та опира до краищата на рожата ципица и е посипана с едно тъмночерно багрило, което много е струпано в преднята ѝ половина на едно колело, наречено зрачно листо. Това тъмно багрило не допуща да

влиза в окото светлина от нийде другаде, а само през прозирната рожа цицица.

Зади зрачното листо, което с крайний си ръб ся впива измежду бялото и рожата цицица на окото, има едно шарено колело, което наричат дъга, а у нея в средата ѝ има околчеста дупчица, наречена зеница.

Дъгата у всички не е на еднакъв шар, затова и различавами — сиви, сини, сивозелени, жлъти, мургави и черни очи. Зади дъгата вътре в окото лежи едно прозирно кораво зърно, и от двете си страни изпъкнало. Него наричат кристал или просто леща, зачтото наистина прилича на зърно леща. Измежду лещата и рожата цицица, колкото място има, то е поделено по дъгата на две кладенчета, у които стои едно водяво, наречено водна влага, и ся смеша из едното в другото през зеницата. Зеницата, която ся види в окото като черна капка, може да ся разтвори и да ся свие; нея разтварят и свиват едни мръвици, та я правят да пропуща повече или по-малко светлина навътре в окото. Зеницата, че ся разтваря и свива според колкото светлина требува на окото, това може позна всякий. Седим ли много время на тъмно, па излезем на видело, ми изпръво не видим, зачтото многото светлина отвън ни заслепява; то става от това, и на тъмно зеницата ни е била разтворена, за да прибира колкото ся може повече светлина, а като излезем на видело, през разтворената зеница влиза ни в окото твърде много светлина, та ни заслепява; затова тука зеницата требува да ся посвие. Наопаки пък, когато много време глядами на нечтото светло, каквото напр. топка. Из тая цицица и из една жлегица, която лежи вътре в къта на окото зади очната ямица, извира и слъзи едно водяво, което ся набира, та дръжи окото все влажно. Чтото не изветрее и не изсъхне от това водяво, то по едни цевчици ся изцежда в носа. Само кога извири много от това водяво, както става напр. от голяма радост или скръб, тогава то прелее, та ся порони навън по лицето на слъзи.

(Да ся тури фигурата на окото из анатомията заедно със забележките отдоле на частити му)[3].

Откак поразбрахми как е устроено окото, дай да видим сега как гляда то, та види едно друго.

В едно оглядало нощя на тъмно ми не можем да ся оглядами, а лъсне ли ни на лицето малко светлина от свещ, както и деня, то ми ся видим в оглядалото. То ще рече, виделото или светлината прави да ни ся изобразява лицето в оглядалото. А как ли става то? Светлината, что ни свети на лицето, отмята ся, отскача, отмята ся от него, та ся повръща надире както една топка кога ся удари о стена. Колкото отметната светлина падне на оглядалото, тя отскача пак надире и чтото от нея ся повърне и падне в очити ни, прави да ни ся види лицето в оглядалото. Няма ли светлина, няма и изображение в оглядалото. Така също светлината, чтото пада и свети по предметити, като отскача от тях в окото ни, ломи ся, докле проминува през прозирнити му среди, та прави да ся изображават на мрежата предмети, от които е отскокнала. Няма ли светлина, няма и изображение в окото, а по това няма и да ся види.

За да ся види нечто ясно, требува да ся изображи то ясно в окото, а ясно изображение става, кога шиповети на светлината, что отскачат от някой предмет, ся съберат, та паднат пръво на преднето лице на мрежата. Светлити шипове, както вече знаеми, влизат най-напред през гръбавата рожа цицица, па проминуват през водявата влага, през зеницата, през лещата в окото и през стъклината, зади която лежи мрежата.

Из тоя път светлити шипове ся ломят така, чтото у стъклината тии вече ся оправят, та вървят право към една точка, която пада право на мрежата, ако е нагласено окото добре за ясно глядане. Сберат ли ся така светлити шипове в една точка право на мрежата, то ся втлъпява и усеща изображение от оня предмет, от който са надошли в окото. Сберат ли ся светлити шипове преди мрежата, то окото няма да усети изображение. Оттука ся разбира, че едно здраво око требуваше да види ясно само от едно знайно разстояние, а всичко, что ся намерваше по-близу или по-далеч от това рзстояние, не щяше да види. Н[о] господ е нагласил окото така, чтото да може то да ся прикарва, та да види донейде си и от по-близу, и от по-далеч; то е нагласено така, чтото лещата му да може и да ся разпуща, за да става по-туплеста, и да ся сплесква, за да става по-плоска. Кога ся разпусти и стане по-туплеста лещата, по оптическити закони по-силно ломи и троши светлити шипове, та ги събира и по-близу зади себе, а от това и изображението което инак требуваше да падне зади мрежата, прикарва ся право на мрежата. А кога ся посплеска лещата, тя по-слабо ломи светлити шипове, та и точката, дето ся събират, пада по-далеч зади нея и така изображението, което инак би станало изпред мрежата, пак ся прикарва право на мрежата. Н[о] и така да е, пак има очи, които не могат да ся прикарат да видят или от по-близу, или от по-далеч.

Които очи видят само отблизу, а не могат да ся прикарат, за да видят и от по-далеч, казват ся късогляди, а които видят само надалеч, а не могат да ся прикарат, за да видят и отблизу, наричат ся длъгогляди. На младо време, най-много, лещата на окото е по-туплеста, зачтото мръвчицата около зрачното листо е по-ячка, та по-силно може да ся свива, за да разпуща зрачното листо, а покрай него и лещата, която по тоя начин става по-туплеста; а на старо време тая мръвчица отслабне, та от това и на лещата ся не може да става по-туплеста. От това е, дето късогляди хора има най-много между младити, а длъгогляди — най-много между старити.

Има леснина, за да ся помогне и на късогляди, и на длъгогляди очи, за да видят ясно и на разстояние, отдето види здраво око; а то са очилата. Късогляди хора турят си пред очити вглъбнати очила, които имат свойство да разпръсват светлити шипове, та ги докарват, чтото и да ся преломят тии силно в окото, пак да попаднат право на мрежата и там да направят изображение. А пак длъгоглядити турят си пред очити изпъкнали очила, които имат свойство да ломят по-силно светлити шипове и така помагат на отслабналото око, за да ги преломи, колкото требува, за да им падне изображението право на мрежата. Колкото ся вглъбнати или изпъкнали очилата, то е забележено по стъклата с нумера, които никак не показват години, както някои си мислят криво.

Очилата требува да бъдат добре примерени на окото, зачтото инак наместо помощ пакост правят. Затова, който има нужда, за да носи очила, требува да ся допита до вещ оптик или лекар.

За да бъдат изображенията в окото чисти и ясни, требува да са осветлени и предметити до една мяра. Всекий знае, че на тъмно не може да ся чете, н[о] и на слънце очити ся осветляват и заслепяват, та усещат болка. Доколко светлина требува за ясно глядание, то е и до разстоянието, на което ся гляда, и до прозирността на средити, през които преминува светлината до мрежата на окото. По среда осветлени предмети могат ся видя най-далеч на такъво разстояние, отдето чръти, потеглени от краищата на предмета до

окото, правят къ[4], тесен божем 40°. Когато ся гляда отдалеч, изображението в окото ще бъде твърде малко; в такъв случай, ако бъде предметът силно осветлен, то изображението ся втлапява не само на оная точка, дето са ся събрали в окото светлити шипове, н[о] и наоколо нея, та така предметът ся чини по-голям, отколкото наистина требуваше да ся види. От това е, дето по-осветлени предмети ни ся видят по-големи от по-слабо осветленити; от това е, дето една ивица бяла хартия и пак толкова ивица черна хартия, и двете еднакво осветлени, не ни ся видят еднакво голями, а бялата ни ся чини по-широка от черната. Всички знаем, че сръпът на нова месячина чини ни ся като да е от по-голям кръг, а неосветленото колело, что ся назира, види ни ся, като да е по-малък кръг. Затова и някои гиздавици твърде добре умеят [да] лъжат око, та да показват малки крака, като си обуят черни обуща въз бели чорапи. И снагата в черни дрехи ся види като по-тънка. За да ся види ясно, требува още и изображението на мрежата да захваща няколко място; от това твърде ситни нечта не ни ся видят, както и много големи и светли нечта никак не ни ся видят или ни ся видят неясно, кога ги глядами отдалеч, зачтото изображенията им на мрежата стават много малки. Така напр. има ситни нечта, които никак не видим или едва назирами; така и птица, кога лети пред нас, отведнаж ни ся не види, като връкне надалеч, зачтото изображението ѝ в окото ни стане твърде малко. Из една длъга права и еднакво широка улица да има и на двете ѝ страни наряд посадени дръвета, па да ѝ погляднем надлъж откам единий край, ми щем видим, че откам края, който е по-близу до окото на улицата, ще ни ся види по-широка между двата ряда дръвета, а по-нататък, колкото ся връви, види ни ся все по-тясна; то е от това, че от предний ѝ край, който е по-близу до окото ни, изображението става по-голямо, а от задний край става по-малко.

Ако бъдат предметити силно осветлени, то и надалеч да са, пак могат ни ся видя по-добре и от по-близни, а слабо осветлени предмети. Така, звездити ни ся видят, ако и да ся безкрайно надалеч от нас; нощя и отдалеч видим огън, кога до нас по-близу от него и по-големи предмети не ся видят. Най-напокон, за да ся види ясно, требува да ся втлъпи изображението така, чтото да утрае повече време, а да ся дене отведнаж. Затова напр. не може да ни ся види куршум, [х]върлен из пушка. Опитано е, че чтото ся е втлъпило в окото от светлина, трае до 15 секунди и откак престане светлината да бие в окото. Затова, ако да земем да врътим запален въглен бързо, чтото в 15 секунди да завръртим едно колело, то въгленът няма да ни ся види, а ще ни ся види едно запалено колело. Така и един чекрък, кога ся върти бързо, види ни ся като едно плоско тръкало, а спицити му не могат да ся различат. На това явление се облягат и показити на тавматропията. Напише ся напр. на едно плоско хартиено тръкало на едната страна кафез, а на другата му страна птица; ако ся завърти бързо това тръкало като на ос, прокарана напряки от един край до друг, то ще ни ся стори, че видим птицата у кафеза.

По оптическите закони всяко изображение въз мрежата представя предмета опак, зачтото светлити шипови, които идат от предмета, правят изображение, като преминуват през лещата, кръстосват са, та лягат на мрежата опако. Кога е така, попитал би някой, как бива, та да ни са изображават предметити в окото наопаки, ми ги видим право, както си са вън. На това питание повечето отговарят ето как: ако окото все что види, види го наопаки, то всичко ще му ся види опако, та и в окото предметите щът ся видят наредени да стоят един спротив друг, както са и вън; самосъзнанието,

подпомогнато от опит, усеща предметите изобразени, както си са[5] наистина.

Има и друго питание, на което требува да ся отговори. Как бива, та и с две очи ми видим предмета как един, а не двоен? — И то е от приука да си доказвами и двете очи кам предмета, что глядами, така, чтото изображението му да става на мрежата и в двете очи на едни места, които ся посрещат; за да бъде така, требува очити да ся обърнат към предмета така, чтото осити им да бъдат право в него. Не прикарат ли ся пак двете очи така, чтото осити им да бият право в предмета, то той ще ся изобрази в двете очи на еднакви места, които да ся посрещат, и тогава предметът ща ся види двоен. Така напр. да си изправим пръст пред свещ; ако си оправим и двете очи да глядат право в пръста, то той ще ни ся види един, а свещта двойна. Ако ли си обърнем очити право в свещта, то тя ще ни ся види една, а пръстът двоен.

От приука е още и да видим предметити еднакво голями и отблизу, и отдалеч, когато спротив изображенията им в окото требуваше отблизу да ги видим по-големи, а отдалеч по-малки. А такъво нечто наистина ни ся и случва, когато ги глядами не надлъж, както сми приучени. Напр. кога глядами надлъж един чловек, от приука ми го видим еднакво голям и отблизу, и отдалеч; а кога глядами един чловек горе на викалото на една джамия или го погляднем от високо доле, той ще ни ся стори по-малък; то е от това, че нам наредко се случва да го глядами отдолу на високо или отвисоко на ниско, та не ни е приучено окото да му погоди истинската големина.

Откак поразбрахми как работи, та види окото, сега му е рядът да кажем някоя друга [дума] и за хубостта на окото.

Окото е хубаво, ако е изкроено и наместено добре, ако му ся посреща шарът с шара на кожата по тялото, ако мръда правилно, ако извира из него оная жива или душевна виделина, която наричат погляд. Добре изкроено око требува да бъде на шир отворено и хоризонтално към носа разпрано, па да е отвръто отгоре с хубава възвита вежда. Добре наместени очи требува да бъдат разпрани хоризонтално спротив носний корен и да не стоят надалеч едно от друго. Шарът на окото ся гляда по дъгата му, а пак лъскавината му е спротив бистротата на прозирните ципици, а най-много на рожата ципица на лицата му и на водявото му. Рафаеловити св. Богоридици имат тънки полуокръжни вежди. Веждити твърде много похубавяват окото и немалко чинят за физиономията. Бюфон е казал: „Веждити показват сянката на един образ; по тях излизат, та ся видят наяве боити и чръртити на лицето."

По това, что ся каза, не можем наре[че] хубави очити на черний етиопянин, у когото тии по причина на широкий му носний корен стоят надалеч едно от друго; нито очити на монголеца, у когото тии са разпрани наведено кам носа и са надвисени с тесни вежди.

Шарът на окото най-много до европейцити е много разнолик. Изобщо на юг очити са тъмночерни, на север светлоруси, а на такъв шар е и косата.

По нашити места има всякакви очи, н[о] повечето са тъмноруси.

Нашенски песни хвалят и надвигат чернити очи. Черни очи пламтят от любов, искат да любят и да ги любят. Затова и един списвач французин ги е нарекъл: „Омайнити проповедници на забранени удоволствия."

А Гете в песнити си пред тях говее и трепере. Шарът на окото, какъвто и да бъде, требува да е ясно изкаран, па да приляга и на ренка на кожата. Така напр. изобщо мислят за пръва хубавица една русокоса със светлосини очи и с черни клепки. Сиви, зелени и шарени очи никак не са имат

за хубави. Н[о] чтото е скроила природата в шара на окото, то може ся дотъкми с мил погляд. С хубав погляд може ся прикри и грозотата на окото, кога, наопаки, и най-хубаво око без мил погляд може ся показа грозно, па по-грозно еще и от грозното на край око. Око без погляд е мрътво; око без мил погляд е омразно. Поглядът е мил, кога бъде придружен от живост, каквато извира из самата душа, кога ся дръжи и мръда окото угодно. През погляда ся изказва самата душа; с погляд ся изказва молба, сръдня, любов, радост, скръб и пр. За да изкаже по-живо някое чувство, поглядът понякога си помага и с някакво мръдание; така напр. любовний погляд е придружен от усмихване, сръдитий погляд — от набръчкана над носа кожа, а учуденний погляд ся придружава от разтваряние на очний разпор и от подвигание вежди. Н[о] колкото е по-духовит[6] някой, толкова повече той говори и разбира само с прост погляд. На дивий индиянец поглядът всякога е придружен от буйно мръдание, а поглядът на питомний европеец е мирен и кротък, кога дотребува, помага си най-добре само с говорение.

Като е думата за погляда, мястото му е тука да ся смисли и за приказкити, что стават за силата на погляда. Приказва ся напр. за очи, които с погляд могли да укротят и уплашат разярени лъвове и люти змии, да омаят човека, да урочасат и уморят добитче и пр. У погляда, че има някаква си сила, то не може ся отре[че], мил погляд привличя сръдце, грозен и сръдит погляд плаши; н[о] да ся надене на погляда и толкъва сила, която би повредила и поразила организма на човек или на добитче, то са вече бабини дивотини, които здравий разум и науката никак не могат прибра. Чтото наричат уроки по деца, то не е друго, а само болести, които ся пръкват повечето от лоше гледание, от изстинка, от нечистотия, а простацити, като не умеят да издирят корена на болестта и да я лекуват, суеверно и легкоумно я наденят на некое лоше око, което уж урочасало болното, па идат да правят всякакви глупости с надежда да премахнат злото. На уроките лекът е твърде лесен; който иска да му ся не урочасват децата, нека си ги гляда и пази добре споряд игиеническити правила.

Сега да преминем да кажем нечто и за здравието на окото, именно какви правила требува да пазят родителие и възпитателие за очити на децата, а отрасли людие за своити очи, зачтото горко си ономува, който със зъл уряд си потъмни очити. „Да умре човек, каже Шилер, то не е ничто; н[о] да живее, а да не види, то си е черна неволя“.

От ония клетници, за които изобщо ся мисли, че са ся родили слепи, повечето, споряд както уверява професор Арлт, отпосле са ослепели. Легкоумието и простотата са криви за това зло, на което коренът требува да ся тръси в осветлението, в чистотата и в топлината на въздуха. Очити на новородено детенце не могат да понасят толкъва светлина, колкъвато очити на отрасли людие, зачтото неговити очи лежат плоско, вежди и клепкити му са късички, и клепачиети повечето са така тънички, чтото през тях ся прозира. Затова никога не бива да ся туря пред очити на пеленаче дете запалена свещ, нито да ся носи по слънце, нито да ся дръжи на силна светлина, а полегка-легка да ся приуча на по-светло, па да ся пази да ся не принася отведнаж от много тъмно на твърде светло място. Требува още и да му ся чистят очити; а кога е да му ся мият очити, требува да му ся изтриват с ленена кръпица, напоена с хладка вода. Най-харна е речна вода или дъждовна, зачтото у кладенчевата по някои места има разтопени едни вещества, които вредят [на] очити. И нечистий въздух може да повреди очити на пеленаче

дете. Парата, что ся двига у влажна или натрупана с много душ стая, която слабо ся проветрява, вреди повече и от дима, и от праха. Изстинка от влажни дрехи и духло докарват много пъти да ся подлютят, да ся възпалят очити, а то много ги вреди. Такъво възпаление повечето пъти се явява между втория и пятий ден, откак ся добие детето, и ся познава по това, че клепачиети му почервенеят и подпухнат, па очити му заслъзят, та отпущат едно жлъто, гъсто, слузаво водяво, което изпръво е малко, та лесно засъхне и слепи очити. Чтом съглядати такъво нечто, недейте се мая, а тоя си час повикайте лекар, зачтото много пъти това възпаление така бръзо рукне и земе преднина, чтото окото може да ослепее, ако да закъснеете и един ден само или няколко часа само. В такъв случай рожата ципица гнояса, та може или сама тя да ся замъти, или и окото да изтече. Докле застигне лекар, спустете пердетата, та затъмнете стаята, па глядайте да бъде у нея въздухът чист и топъл, а наймного ся погрижете да отмахвате често от очити онова гнояво водяво, и то на през 10—15 минути по веднаж, а изобщо, чтом видите да ся набрало нечто от него. С ленена кръпица, натопена във вода, капнете по някоя капка хладна вода в окото, което ся отваря, като ся подвигне с пръст клепачът. Ако ся набъбнали клепачиети твърде много или ако светлината твърде много додява на детето, та по-добре е друг някой да му подвигне клепача, без да натиска окото. С оная слуза, что сте махнали от окото, требува да барате опипно, зачтото, ако си досегнете и намацате с нея окото, то и то може оболя. Бозайниче дете не бива да ся носи полегнало така, чтото да му свети слънце в очи. На малки дечица драго е да глядат светли, лъскави и шарени нечта, затова требува да ся дръжат така, чтото да могат да ги глядат и с двете си очи, зачтото инак, ако да глядат повече време и често само с едно око, тии могат стана и кривооки. И игралкити, что ся дават на такива деца, да не бъдат от твърде дребни, нито да им ся примъкват много близу до очити, зачтото инак децата могат стана късогляди или кривогляди.

На детето главата требува да ся покрива с капелка с широки поли, каквото да му брани очити. Много време не бива да гляда в светли нечта, а кога спи или ся пробуди, да ся пази да му не бие слънце в очити. Не бива и да ся удрят деца по главата; и то може им повреди очити, па и да ги ослепи.

Кога си играе детето с игралки с образи и с шарени, приучете го да изглядва всичко, что гляда, вникнато откам всяка страна. Кога му покажете напр. изобразено кученце, питайте го де му е главата, де му са краката и пр., каквото детето отрано да ся приучи да ся взира във всяко нечто и да го разглядва откам всяка страна, чтом би го погляднало. По-после го приучете да разпознава колко е голямо всяко нечто, на какъв цвят, на какъв край са предметити, па да ги сличава един с другий, за да ся научи да мери добре с око. Изобщо не давайте на дете едно по друго много предмети да разглядва, зачтото така то ще ся[7] приучи на всичко да гляда плитко само отгоре.

С най-голямо пак внимание требува да ся пазят очити на детето в училището, зачтото тогава тии земат да ся напрягат повече, да глядат ситно писмо, а от това и лесно ся вредясват. Затова глядайте, кога чете детето, а най-повече кога пише, да го не оставяте да си дръжи главата наведена. Книгата му требува да стои 10—12 пръста надалеч от очити; от толкова надалеч здраво око твръде добре види. Ако съглядате, че детето може да види писмото само от по-близу, то допитайте ся до някой вещ лекар, който да изнамери от что е това така, та да ви помогне.

Н[о] да дожалее човеку, по много училища столовети не са нагодени според връстта на децата. За по-дребни деца и столовети требува да бъдат по-ниски, а дъскити им, на които си слагат книгата, требува да са размерени така, чтото детето, без да ся наведе и прегръбави, да може да чете, отколкото надалеч му требува. Кога ся учат деца на писмо, требува да им ся задава писмо с ядри букви, па да ся карат да го пишят пак толкова ядро. Не оставайте детето да сбутва и сбива буквити на гъсто, нито да чете и да пише на дрезгаво, дето няма, колкото светлина требува, зачтото ничто друго не вреди окото толкова, колкото такива погрешки. Н[о] и да ся знае това, пак много често ся греши откам тая страна, както могат си го каза и мнозина учителие, които са принъдени да учат децата в тъмни стаи. Най-главното е пак да ся не претоварят децата с работа, която уморява очити. Учител, когото е грижа за очити, не ще да накара детето да препише 50 пъти онова, чтото не е знаяло, а по-добре би било да го накажеше другояче.

Най-много ся греши с малки девойчета, кога ги карат вечер на свещ да свират на пиано и да ся призират в нотити по няколко часа.

Най-много требува да внимават родителиети, кога да изберят на децата си звание, зачтото много пъти ся случва да не им иде то по очити. Който има здраво око, той може седна на какъвто ще занаят; а който има слаби очи — или е късогляд, или длъгогляд, или тегли от запаление на очити, — той требува да си премисли добре длъжностити, с които ще ся натовари, па и всички пакости, които могат му стана на очити от званието, на което ся нагръби. Който е само късогляд и може да различява най-ситни нечта и да им ся призира много време, стига да му са примъкнати близу до очити, колкото требува, той може ся нагръби с работи, които искат точно и напято глядание. Работи пак, при които требува да ся гляда понякога отблизу, понякога отдалеч, никак не идат за очи, тврьде много късогляди. Комуто са очити слаби или длъгогляди, той нека не избира занаят, на който ще бъде принъден да гляда все само ситни нечта. Който на младо време е теглил много от очебол или еще боледува, той никак не бива да ся захваща за работа, която ся работи в дим, прах, при огън и на горящо. Слаби и слабокръвни болнави девойки не бива да ся насилват много време на шев, на ръбение, на плетение и на други такива работи, които уморяват окото.

И отрасли хора требува да си чуват очити от всичко, което може ги повреди. Очити най-много могат ся повреди, кога ся напинат тврьде много време на тврьде силна светлина, както и на тврьде слаба светлина, а най-повече, когато от много тъмно място ся премине на много светло. Така много пакостливо е да гляда някой в слънцето или на затъмнението му без потребнити за това стъкла. Пакостливо е и да ся гляда на повръхнина, която силно отмята светлината, напр. на осветлен бял сняг. Така професор Арлт приказва, че една девойка, кога ся къпала, ослепяла от слънчевити зари, които ся отмятали от повръхнината на водата. Така и професор Арлт казва, че едва избавил очити на една девойка, на която еднаж някой си обезсилник войник о[т]правил й право в очити слънчеви зари с едно оглядало. Така също окото ся повреждa и когато много време гляда на силна свътлина, на бенгалски огневе, на нажежено желязо и пр. Много грешат и които заран, кога ся събудят, не си пазят очити от слънчевити зари. Требува или да ся не спи в стаи, дето заран рано огрява слънце, или да са закрити прозорцити, или божем да ся спи на страна така, чтото светлина да не бие в очити. Които са принъдени да седенкват и да работят нощя на свещ

или лампа, требува да ся пазят да им не бие светлината право в очити. Такива могат употребява сини очила. Изобщо и най-силната светлина, ако иде изотгоре, по-лесно ся тръпи, а не светлина, ако ще би и по-малка, кога иде в очити изотдоле или от страна. За това и по някои места похлупацити на прозорцити са направени да ся подвигат отдоле нагоре. Когато работата му го кара да работи с очи много, напр. да пише, да чете, да шие, да изображава, той требува да пази добре, чтото да работи на доста видело място, и то на толкова по-видело, колкото е по-тънка работата, зачтото при слабо осветление и най-здраво око рано или късно ще ся похаби, та ща стане или късоглядо, или длъгоглядо. Тврьде много ся вреди окото, когато осветлението е много слабо или не е, доколкото требува, или е от мярата навън силно, а вътре сенчаво, или е нечисто, или не свети, отдето требува. Някои употребяват по две светила, за да им бъде всъде все еднакво видело, а не сенчаво; то е добро, н[о] само требува да ся знае, че по-добре е да ся турят светлината едно до друго, а не едното от дясна, а другото от лява страна. Не е добре и да ся туря светилото между книгата и окото. И деня, кога ся работи, требува да ся пазят някои правила. Така напр. не бива да ся работи на слънце, нито вечер по мрак, нито на видело, което иде от две противни страни.

Както не е добре да ся туря свещта измежду предмета и окото, така също не е добре и деня, кога работим, да седим гръбом среща прозореца, отдето иде светлината. Най-добре е да седне човек така, чтото светлина да му иде в очити нито право отпред, нито пак да грей отстрана, а по една средна посока. Кога пише някой, най-добре е да седне така, чтото виделината да му иде отгоре изотпред, и то откам лява страна.

И окото донейде си само може да работи, па ся умори. Затова и не бива да го прекарвами, а да го оставями, за да си отпочине. Кога потребува да ся напинат очити повече време, тогава от време на време измежду работата требува да ся попоглядва и наоколо и кам една, и кам друга страна и по-надалеч, каквото да ся не взира окото все в едно нечто. Най-добре ся отморява окото на разход, дето може да гляда надалеч, зачтото, кога е заперестено да ся призира все в близки нечта, мишцити, които го клатят, остаят все напяти, а кога гляда и надалеч, тогава тии ся отпущат, та си поотпочиват. Добре е също, кога работи някой много с очити, да си ги омие после с прясна вода.

И нечистий въздух може да повреди очити, а най-много ги вредят дим, прах и люта пара. Който е принъден да работи в такъв нечист въздух, той отпосле да си мие очити със студена вода.

Кога ни влезе нечто в окото, не бива да си го жулим и тръками, а да видим или сами пред оглядало да извадим, что е влязло, или друг някой да ни го извади с края от ленена кръпа. Ако ли не може ся извади, то не бива да си тръками окото, а да го плакнем със студена вода, па ако ся не очисти, да повиками лекар. Ако би ся случило да влезе някому в окото вар, пепел, тютюн и друго такъво люто, то требува да си капнем в окото малко масло или глицерин, за да ся намаже, чтото е влязло в окото, та дано ся отмахне, ако ли не, то требува да ся наложи окото със студена наложка, па да ся повика лекар.

Мястото му е тука да ся каже и за оная глупост, която някои скопосници правят, като употребяват някакви гиздила с намерение уж да си похубавят очити и да ги сторят по-лъскави. Горкити! Наместо хубост тии си правят пакост. Тука най-напреж требува да ся смисли за оня пакостлив обичай да си[8] враносват клепкити.

тя не прави пакости. За растенията пак въглената киселина без друго е потребна и колкото повече я има, толкова по-добре и вирeят растенията; тя е за тях това, чтото е кислородът за животнити. С листата и със зелената корица у младочки растенията смучат въглена киселина, па от нея си задръжат въглена, а кислорода отпущат; н[о] това правят само деня, и то най-много на припек, а нощя и деня на тъмни места, напротив, попиват кислорода, а отпущат въглена киселина.

Растенията буйно вирeят най-много по такива места, дето ся отпуща много въглена киселина; така напр. цветята[8] по-добре вирeят у стая, дето седят много хора, та издишат въглена киселина. Н[о] зачтото на тъмно растенията отпущат въглена киселина, а прибират кислорода, който требува за хората, то не е добро да ся дръжат нощя цветя в стаята, дето ся спи.

Въглена киселина ся отпуща и в зимници, дето врн ново вино, затова и не е добре да бурави човек по такива места. Има я и у глъбоки кладенци и изобщо там, дето гният органически тела. По някои си места, напр. в някои пещери, има я толкова много набрана, чтото там добитче, чтом влезе, погива. Има я и у всякий извор, затова и изворската вода е по-сладка. Вода, у която има повечко въглена киселина, накиселява, затова ся нарича и кисела.

Въглената киселина, от една страна, колкото е пакостлива и пагубна, кога я пойме човек в белий си дроб, толкова, от друга страна, поноси, кога ся пие, зачтото разхлаждава и свещава човек. Затова и приятно ся пият пенливите пития, като наречената газеизна вода, седличът, кисела буза и пр. Така също разхладява и вино, размесено с кисела вода, зачтото отпуща много въглена киселина.

г) Пара безпрестайно ся издвига от земята и от водити, та излиза нагоре, дето прави облаци или мъгла. Тая пара много требува за живота; зачтото и у животнити, и у растенията вода има най-много и като[9] я губят на пот, на пикоч и пр., тии требува да си я наместят най-напред от парата из въздуха.

д) Азотна киселина ся намира по нечто у въздуха и кога падне с дъжда на земята, тя там служи за храна на растенията. Тя състои от пят дяла кислород и от един дял азот. Ако[10] у азотната киселина никак няма вода, тя бива твръда, бяла, лъскава и вледена на прозирни[11] кристали. В естеството я срещами сглобена с хлор, с натр[ий], с вар или с магнезия.

Ако ли е разредена азотната киселина с вода, тя е капливо тяло и се нарича просто кезаб; тя е кисела и люта; тя прояжда всички органически тела и оставя жлъти дамги. Такъва азотна киселина често употребяват за топене всякакви метали, за разглобявание злато от сребро, за правение жупелна киселина (зачия) за багрение и шарение вълнени и копринени платове и пр.

е) И амонякът ся намира у въздуха. Той има остър дъх, люти и не поноси за дихание, не гори, нито помага за горението. Той [се] състои от три дяла водород и от един дял азот. Водата попива от него много, та тогива прави нишадър или водний амоняк. Водний амоняк ся употребява у химията, у лекарството, у багрилното изкуство и пр. С него ся вадят и мазни укапци от дрехи.

Как ся чисти въздухът

Въздухът у стаята лесно ся похабява, затова требува всякога да глядами да го чистим от вредителни намесени нечта. Затова най-добре иде често и

най-много заран да отварями прозорцити и вратата. Ако не проветрявами често и добре стаити, то у тях ся набира много въглена киселина, която ние много поимами, а такъв похабен въздух е много пакостлив за здравието. Въздухът у стаята ся чисти и ако турим вътре съд с варовито кали, което попреди требува да ся навлажи с вода, или ако запалим вътре малко жупел или барут, ако пушим с оцет, кафе, шекер и пр. или ако турим вътре нечта, които попиват газове, като напр. въглища, студена вода с лед, влажна гъба и пр. Не бива пак да ся кади с мериэливи нечта, зачтото това много вреди здравието. По болницити чистят въздуха с азотна киселина, от която турят по малко, за да ветрее, или запалят малко жупел. А най-доброто е да отварями често вратата и прозорцити, та да проветравами стаити.

Барометр. Топломер. Съсъд за вадение вино

На особенити свойства на въздуха ся облягат различни явения и направата на някои оръдия. Така напр. на наляганието на въздуха ся обляга направата на барометр, на топломера и на съсъда за вадение вино.

Въздухът е тяжък, та натиска. За това можем ся увери, ако земем една цев, длъга до 30 пръста, па ѝ затикнем горний край с мехур. Ако я напълним с живак, па я затикнем и на другий ѝ край с пръст и после я топнем у паниче, пълно с живак, и си оттеглим пръста, то от отворений край ще изтече от живака твръде малко нечто и цевта ще си остане пак пълна с живак нависоко до 28 пръста. А зачто не изтича живакът в паничето, като е отворена отдолу цевта? Зачтото въздухът, като не може да наляга от горний край на цевта, дето е запушено с мехур, той натиска само въз живака у паничето, а тоя живак пак натиска живака у цевта, та го не оставя да спадне. Това натискание е толкова голямо, чтото може да задръжа живака у цевта до 28 пръста нависоко, и това бива всякога, даже и когато долнята дупка на цевта бъде много голяма. Н[о] това става само тогава, когато над живака у цевта няма никак въздух. Ако ли цевта не е длъга нито 28 пръста, то тя ще си остая цяла пълна. Ако да бодняхми мехура с игла, то всичкий живак би спаднал, зачтото тогава и отгоре щяше наляга вънкашний въздух, колкото и отдоле. Ако горний край на цевта ся туряше на огьн, та ся превияше и така ся заваряше да не издиша, па спояхми цевта с паничето, или ако да завияхми долний край на цевта нагоре, то тогава щяхми имами един съсъд, който ся нарича барометр. С барометр ся мери колко тягне и натиска въздухът, па по него може ся позна колко-годе и какво ще бъде времято. Зачтото, когато живакът у цевта спада, времято повечето пъти ся разваля, а ако ся подвига живакът у цевта, то времято ся обръща. За тая работа има забележено на барометра на една дадена височина: бурно, постоянен дъжд, вятър и дъжд, променливо, ясно, постоянно ясно и твръде ясно. Южний вятър, който ни дохожда от топлити страни през Средиземно море, както и западний, който иде отвъде Атлантический океан, бива влажен, та ни донася със себе много пара; по това можем и да прокобим, че ще бъде кишаво время; зачтото барометрът спада, кога духат такива ветрове. А пак севернити и източнити ветрове минуват през широки сухи страни, та имат у себе малко пара. От тия ветрове живакът ся подвига у барометра и ми можем да ся надеем на добро время.

Въздухът има свойство и да ся разширява и разпуща; на това негово свойство ся обляга направата на топломера. Тоя съсъд [се] състои от една цев[12],

проврътяна колкото влакно и споена с едно топче. Зачтото дупката на цевта е много тясна, а у нея има въздух, то не може да ся налее през нея у топчето живак. Затова най-напреж ся нагрее топчето, за да излезе из него колкото ся може повече въздух, та тогава ся тури цевта с тънкий си край в съсъд с живак. Сега живакът влиза в нея. Ако не е доста живакът, нагрява ся еще еднаж топчето и тогава колкото въздух е бил останал, от топлината ся разшири, та излезе навън и тогава пак ся тури цевта с тънкий си край у живак и ся дръжи, докле да ся напълни. Сега земат, та я понагреят малко, за да излезе из цевта малко нечто живак, каквото при обикновена топлина да остая у цевта по-малко, отколкото до половината на цевта. Откак свръшим и това, земем да сгрявами полегкичка топчето, каквото живакът да ся издвигне до края на цевта, па тогава заварявами тоя край, каквото през него да не влиза въздух. Сега ся туря цевта у раздробен лед и там от студа живакът ся стягне, та спадне до едно място, дето ся забележи с 0. После цевта ся туря у вода, която ври. Живакът от голямата горещина ся разпусти, та ся издвигне до една[13] точка, дето ся забележя 80 или 100, и разстоянието от 0 до тая точка ся подели на 80 или на 100 равни дялове, наречени стъпени или градуси. Топломер, у който това разстояние е поделено на 80 стъпени, нарича ся Реомюров и ся забележа с Р, а пък оня, у когото това разстояние е поделено на 100[14] градуси, нарича ся стоградусен или Целсиев и ся забележа с Ц. Освен тия два топломера има и друг, наречен Фаренхаймов; у него точката, додето ся стяга живакът, кога ся туря цевта у лед, е забележена с 32, а точката, дето ври водата, е забележена с 212; оттука ся разбира, че разстоянието от едната точка до другата е поделено на 180°. За да ся разбие топломерът, прикова ся на дървена дъсчица или на плочица от жлъта мед, па на нея ся забележат стъпенити. Стъпенити над точката, при която ся топи лед, ся забележат с +, а под тая точка с —. Напр. 20 стъпени топлина над 0 по Р забележа ся +20°Р; по Целсиевий +24°Ц; 12 стъпена под 0 ся забележат —12°Р или 15°Ц.

Топломер ни е потребен, особено зиме, за да знаем доколко да сгрявами стаити си, зачтото найдено е, че за здравието на чловека най-добре поноси топлина от +13° до 16°Р; а повечето топлина вреди. У училищата, особено зиме, требува добре да ся гляда за топлината.

На наляганието на въздуха ся обляга и съсъд за вадение вино. То е един малък съсъдец с тенекиена или стъклена цев. С него ся вади вино, ракия и пр., и то по тоя начин: отворений край на цевта ся потопява у виното, а из горнята дупка на съсъда ся смуча въздух извътре. Кога ся напълни съсъдът, затвори ся с пръст горнята дупка и тогава извличами съсъда, та го преносим, дето щем. Чтом ся отвори горната дупка и виното ще изтече из цевта отдоле, зачтото тогава и отгоре ще натиска въздух, колкото и отдоле.

2. За водата

Водата е тврьде много потребна; без нея растенията биха изсъхнали. Земята без вода би останала гол пущинак. Вода има безмерно множество у морето, у езерата и у рекити. Двет трети от земното ни клъбо е покрито с вода, а само една трета е сухо. В естеството[15] водата е намесена с много примеси. У кладенчевата вода има много разтопени соли; у речната ги има помалко. Най-чиста е дъждовната вода. Чистата вода, что пием, химически е нечиста. Съвсем чиста вода, у която няма ничто намесено, [се] състои от две

въздухообразни [вещества] по имя от водород и от познат ий ни вече кисло род. Такъва вода е без шар, без вкус и без дъх.

Водородът е въздухообразно [вещество] без шар, без вкус и без дъх. Наречен е така, зачтото той [е] съществено начало на водата, от която ся и вади. Водородът е $14^1/_2$ пъти по-легк от въздуха, затова и с него пълнят въздушнити клъба (аеростатити), с които ся плува по въздух. На диханието вреди, затова и гинат у него животни; така също у него гасне и запалена свещ. Две мерици водород, ако ся смесят с една мерица кислород, па всичко това ся подпали, то и двете въздухообразни [вещества] ся съединяват с такъв силен пукот, чтото разпръсват и най-ягкий съсъд. Съвръшено чиста вода нийде няма в естеството; у обикновената кладенчева и речна вода има всякакви соли разтопени. Понякога требува съвръшено чиста вода, както например [за] церницити[16]; в такъв случай преваряват водата като ракия през аламбик; така прекарана и пречистена вода ся нарича прекапана[17]. Ми разпознавами дъждовна и снежна вода, която след прекапаната е най-чиста; после изворската и кладенчевата, у която има много въглена киселина и варовити соли; речна вода, която става от изворска вода, и най-сетне морска вода и минералната вода, у която има разтопени рудни частици. Речната вода си е изгубила въгленатa киселина, па и въгленокиселити ѝ соли са ся уталожили; а наместо това у нея ся намират много животински и растителни вещества, а от това става непивка, та не можем да я пием, а я употребявами повече за прание и за готвение. А зачтото у такъва вода ястието лесно увира, наричами я мегка вода.

Другояче бива с дъждовната вода, която просмуква в земята. Тая вода, като тече под земята, размива колкото соли срещне, па после на друго място извира и ся нарича изворска вода или корава вода. Изворската вода ся различава от дъждовната по това, че у нея има, както казахми, много въглена киселина и варовити соли. За пиение твръде поноси, зачтото с въгленатa си киселина ни стяга и подава на тялото ни потребнити варовити соли. В нужда може ся пи и речна вода, н[о] требува пръве да ся пречисти. Добра, пивка и здрава вода требува да е съвръшено чиста, да няма никакъв шар, да връга искри, кога ся налива, та с това да показва, че у нея има въглена киселина и въздух, а най-сетне требува да е вкусна, н[о] да не дъха на нечто; лете да бъде по-хладна, а зиме по-топла от въздуха.

Мясо, грах, фасул и пр. у корава вода мъчно увират, зачтото, като ся досягат до солити ѝ, набират и хващат отгоре си корава корица, а топлината не може да премине, та да досегне зрънатa и мясото. С такъва вода не може и да ся изперат добре дрехи, нито да ся измият ръцете, колкото и да ги сапуним; зачтото сапунът ся[18] съсиче от ония соли, что ся намират у коравата вода, та разглобен плува по нея на дребни трошички, а от това не ся споява с нечистотията по дрехити.

Изворски води, у които от някои соли има повечко нечто разтопено, наричат ся минерални води. Едни от тия води са кисели и имат у себе въглена киселина; други са горчиви и имат у себе горчива сол; други пак имат у себе желязо, разтопено с помощ от въглена киселина. Има и жупелни води, у които има разтопен жупел; тии са много добри за къпание [и] особено помагат против болести от вятър (ревматизм). Много лековити води идат из глъбоко из земята, за това са и топли. Вода, что тече през места, дето има каменна сол, топи я, та става солена; такъва вода ся нарича слатина. Има води, у които има разтопено йод и син камик.

У морската вода има разтопени най-много вещества и измежду тях най-много сол за едение, която ся и вади из нея.

Как ся чисти вода

Нечиста вода, ако ся пие, докарва много и тяжки болести, а най-много вреди нечиста вода, у която ся намешат нечистотии от заходници.

Нечиста вода може ся направи пивка, ако ся възвари, но тогива тя става блудкава. Най-добре може ся очисти нечиста вода, ако ся прецеди през стлъчена прах от пресни дръвени въглища или през шуплив съсъд, нарочно направен за това.

За добиване на водата по-добър вкус може ѝ ся примеси малко оцет или кисел сок от лимон или от друго овощие, или от вино. Н[о] тия примесени нечта никак не могат да възпрат последиците, които могат последи, кога ся пие нечиста вода.

Втора глава

За храната

Чловек ся храни с храна от растения или от животни; едната ся казва растителна храна и тя е по-важна, а другата животинска храна. Има твръде много растения, с които ся хранят чловек и животнити. От тях едем корени, глави, кора, младочки, листа, цвят, чашката на плода, семя, рожба или овощия. От всички познати растения чловек плоди до 3000 растения за своя облага; между тях до 2000 са за ляк, а 700 за храна.

Тука щем поразкажем за по-главнити растения, които ни служат за храна.

Жито. Хляб и тестяна храна

От растенията за храна пръво място дръжи житото, а от неговите видове най-лични са: пченица, ръж, ячемик, овес, царевица, просо[19].

Нашити места [са] твръде много плодородни и дават много от всички тия видове храна.

У житното зръно има всичко, чтото требува да ни расте и да ся дръжи тялото ни; у него има лепило, скорб и белтъчина; после текъл, захар, мазнина и някои рудни състави.

а) Лепило. Ако ся примеси на брашното доста вода, то частицити му ся спояват повече една до друга, та ся слепят и ни дават тесто, което ся меси, както щем. Ако земем малко нечто от това тесто, та го турим на сито, па му приливами вода и го месим, докогато капе през ситото млечен сок, ще остане най-сетне на ситото едно белезникаво лепливо вещество, което прилича на лепка, что употребявами за ловение птици, това вещество ся нарича лепило. Лепилото има у себе много азот, затова ся и претваря у тялото най-напреж на мясо.

б) Скроб. Като размием тестото, ми добивами под ситото млечна вода. У тая вода за малко время ся слегне на дъното един бял прашец, който ся нарича скроб или нишеще. Скробът прави малки околчести бели зрънца без дъх и вкус; не ся топи нито у вода, нито у спирт; у вряла вода набъбнат и му ся разпукат зрънцата и тогава ни ся чини, че ся е стопил. Скробът

дръжи пръво място у храната на хората и на животнити; него има у всяко растение, а най-много у житото, у дивити кестени, у бръбоя, у неузрели яблъки и круши и пр. Из всички тия нечта може ся извади скроб, ако ги нарежем и потрошим, па правим както с житото.

в) Белтъчина. Намира ся най-много у яйцата, а има я по нечто и у сока на всяко растение. Белтъчина ся изкарва, ако варим сок от бръбой от репон, и пр. Най-чиста ся намира у яйцата и у кръвта. У сока на растенията белтъчината ся намира разтопена, н[о] ако я варим, тя ся съсири.

Лепилото, скробът и белтъчината имат у себе готови току-речи всички главни съставки на кръвта, та я и правят най-лесно. За това и подават най-харна храна на тялото ни.

Брашно

Брашното ся добива от житно зръно, ако ся смеле то. Колкото по-добре ся пресява у мелницата, толкова по-ситно излиза брашното, н[о] и толкова по-малко лепило има у него, зачтото то остая у отсевкити и трицити. У простото брашно има и повече храниво, а не у финното.

У всякий вид брашно няма все еднакво количество кръвотворни частици. По среда ся зима, че у пченичено брашно има до 24%, у ръжено до 20%, у овесяно до 16%, у ячемичено до 12%, у оризово до 7%, а у бръбоево брашно едва 6%.

Всички брашна имат у себе азотести вещества, затова и доста добре хранят, н[о] тия азотести вещества лесно ся развалят; затова брашното требува да ся чува от влага, като ся прибере на сухо и ветровито място, па често да ся разбръква. Ако да стягнахми брашното у някой съсъд, та да запречим да му не дохожда въздух, то лесно ще ся развали. Най-финното брашно ся нарича брашнен цвят; по него иде средне брашно, просто брашно и трици.

Харното брашно требува да бъде жлътникавобяло, а не синкавобяло; да бъде зърнесто, а не мягко и сухо; на длан, колкото и да ся мачка, не бива да ся свива, нито измежду пръстити да ся сипе, кога си отворим стиснатата ръка, не бива оведнаж да ся разсипе, н[о] малко по малко на длънта пак да ся разпусти; требува да слади, а не да кисели; кога ся гваче със зъбити, не бива да скръца, нито да дъха на запарено или другояче неугодно; с вода намесено, требува да ся стестява и наскоро да ся вкорави, а пресното тесто лесно да ся меси и развлачи, а затова требува да бъде доста жилаво и пръгаво, а не да ся къса.

Хляб

Еще в старо время у Египет и Финикия знаели да тлъчат житното зръно или да го мелят. От брашното пекли хляб и други такива. Преселенци донесли хляб из Египет в Гръция. В Авраамово время евреите вече знаели да правят пресни пити и за квасен хляб споменува Моисей в законодателството си. У Рим особени хлебари пекли и продавали хляб и оттам ся разпространял тоя занаят по цяла Западна и Източна Европа. И словените еще в старо время знаели да правят хляб. Гостието си гощавали с хляб и сол. За да ся изпече хляб, замесва ся брашно с вода, па му ся придаде и квас. Квасът, право да ся каже, е един вид гъбици невидими; чтом ся намеси квас у тестото, па ся остави на топло място, то зема да ся вкисва или да възиходи. Кога възихожда,

един дял от скроба у тестото ся претваря на захар, а пак той ся претваря на въглена киселина и на алкохол. Въглената киселина не може лесно да изветрее из лепливото у тестото, а ся набира с маленки мехурчена и с това тестото[20] възиходи. По тоя начин тестото става ровко и лепливо. Кога ся метае хлябът у пещ, та начне да ся пече, тогава квасът ся довръши и възихожданието запре. От горящината изветря алкохолът и въглената киселина, а у хляба останат само хранителнити частици на брашното, сир. съразмерно количество от лесно протурливи частици от белтъчина, скроб, захар, тескъл и сол.

Брашното от само себе си има у себе няколко вода, н[о] попива я еще кога го месим. Сто оки пченично брашно попива до петдесет оки вода, та дава сто и петдесет оки хляб.

Харен хляб не бива да е много кисел, нито тръпък и да не дъха на похабено брашно; у него не бива да ся видят брашняви топчета, да не е воден и клисав, нито пак набит без шуплици, но и шуплицити да не бъдат много големи; да е набъбнал в средата доста високо, кората му да е червеникавомургава и вкусна и от средата си да ся не лупи; кога почукнем с пръст на долната кора, требува да ехти ясно. Веднага чтом ся опече, ако ся надроби, требува да мирише на хубаво.

Печени от пченично брашно, у които наместо вода, ся примеша повечето мляко, като напр. кулици, баници, пексемеди и други такива, биват толкова по-хранителни, колкото им е примесено повече мляко, масло, яйца и захар. Н[о] по причина на тия примесени нечта печенити щът бъдат потяжки за смилание, н[о] и по-хранителни. И такива печени баници требува, както хлябът, по-преди да възидат, каквото да бъдат ровки, шупливи и жилави. Сладки тестени нечта може да станат утровни от багрилото, което им ся примеша; също така могат да станат утровни и от хартията, у която ся обививат, ако е тя обагрена с някое утровно багрило.

Тестени нечта за едение

От тоя ряд са различнити строеве фидета, макарони, петури [юфки], трииница и пр. Фидето и другити тестени от тоя строй ся правят от найчисто, префинено брашно, замесено с жлътък от яйце и с вода; тии са бели или жлъти; добиват жлътина, ако ся прилее на тестото нечто шафранова вода. У простити фидета няма яйца. Режат ги на различни образи, като прекарват тестото през валове [цилиндри], които на единий си край имат такива дупки, каквито форми исками да имат фидетата, а от другий им край из дупкити излиза фидето, което ся изсуши и ся продава. Кога купувами фидета, требува да глядами да не купувами ветха и развалена стока, зачтото фидетата лесно ся развалят.

Макаронити са тънки и длъгнести цевчици от тесто. Италианскити макарони са най-добри; тии ся правят от кукурузно брашно, а пак немскити макарони ся правят от пченично брашно, но тии не са толкова добри, колкото италианскити.

Петурити са един вид прости макарони, които ся правят по дома; тии ся правят от чисто пченично брашно, намесено с яйца или без яйца.

Трииницата е един вид фаро; тя може да е блажна, намесена с яйца, или постна.

Тестенити, особено постнити и неподмазанити с масло, изобщо падат тяжко на стомаха.

Булгур

Булгурити са житни зърна само олущени и потрошени у особени мелници. Най-харен булгур ся прави от пченични зрьна, от хелда (каплиджа), а правят и от просо, и от ячемик.

Ориз

Оризът по нашите места много ся употребява за храна, ако и да има у него доста малко храниво; зачтото у него ся намира едва около 7% лепиво, 80 до 90% нишеще. Има много строеве ориз; индийский, египетски, американский (из Бразилия и Каролина), италианский и нашенский. У нас ся употребява повече нашенский ориз, който излиза у Пловдивский санджак и по някои места у Македония. Добър ориз требува да има голямо, пълно, бяло и лъскаво зрьно, което да бъде чисто от прах и да не вонее на нечто, да не е червиво и кога ся свари, да набъбва. Ориз ся употребява за чорба, пилаф и за други естия; от него правят и различни заледени (мухалеби) и понейде пекат от него и оризова ракия; употребява ся еще и при работението на свилени ткани.

Както е пресметнато, оризът е главна храна на половината чловечество. Н[о] зачтото оризът слабо храни, то дето ся хранят само с него, много го едат, а пак не са врядни да връшат толкова работа, колкото нашити, които ся хранят повечето с хляб.

Саго

Саго ся прави от мушека на някои палми, които растят у Източна Индия, на Молукскити и Филипинскити острови, у Китай, Япония и пр. Тоя мушек ся чисти у вода, па после ся нагрява, та ся стопи на прозирна пихтия, която ся мачка през особени сита, па[21] тогава ся валя у големи бъчви и валове, за да станат зрънцата валчести и гладки, а най-напокон ся суши. Има бяло, червено и мургаво саго. Харното саго требува да има валчести и доста тврьди, пръгави и полупрозирни зрънца, които не мъчат ся сдуха на прах, ако ся стиснат с пръстие. Не бива да удря на някой дъх, а докле е сурово, требува да слади някак си блудкаво. Правят саго и от бръбоено нишеще. Него правят така: натопи пресно нишеще, па го мачкай през някое металическо решето. Зрънцата уваляй у вал, па ги изсуши. Сагото много не храни, н[о] пак една ока от него на ден доста е да нахрани отрасъл чловек.

Сочива или варива

От варивата употребявами най-много фасул, леща, боб, грах и нахуд. Тии имат у себе много белтъчина, затова са и доста хранителни и понасят най-много на сиромаси хора, на които не стига ръка да си купят всякога месо, а требува им ягка храна, зачтото работят тяжки работи.

Както у житата под луспата (корицата) ся намира много лепиво, така и у варивата ся намира под луспата много белтъчитаво нечто. У фасула има белтъчина един път и половина [повече], отколкото я има у пченицата; лещата по белтъчината си три пъти повече чини от пченичний хляб, та иде близу до сирението; а пък грахът и нахудът по хранителността си чини смал и

толкова, колкото и телешко мясо. У средата на варивото, и то у белтъчината, лежи ядката, която [се] състои от нишеще, от което има смал наполовина, отколкото тегне цялото зрьно, кога ся изсуши, сир. 50% у фасула, 53% у граха и 56% у лещата. За да ся смелят и протурят варивата, требува да им ся олупи, както и на житата, луспата, която не ся смила, а то става, като ся сварят, па през решетка ся прецедят и промачкат, а с това и ядката им ся потроши. А зачтото белтъчината на лещата у вряла вода на часа си сгъсти и така стане тяжка за смилание, затова варивата требува у студена вода, дъждовна или речна, или изворска, да ся приставят на огъня, а нивга у вряла вода да ся не турят[22], кога да ся приставят на огън. Най-напред да ся натопят у студена вода, каквото да им ся разтопи сочивината, па после да ся турят да заврят и да врят, докогато им ся разлупят луспити. А зачтото у варивата има много сочивина, а по-малко нишеще, то требува да им ся придава и масти, хляб, бръбой или от бръшняви вещества, така да станат и тии пълна храна. От брашно от варива не може да ся пече хляб, зачтото сочивината не ся вдава да ся развлачи така, както лепивато, па не е и толкова жилава. А, напротив, такъво брашно може ся употреби за чорба и каша, и то по-добре и от самити варива. Сочивата, за да бъдат по-угодни на вкус и за да ся смилат по-лесно, требува преди един ден да ся натопят в студена вода, у която да ся тури и малко сода, колкото на връх нож.

Бръбой

Бръбойт по някои сиромашки места е ежедневен хляб на сиромахи хора. Откогато са зели да садят бръбой, не може нийде да настане такъв страшен глад, какъвто стаял едно время, кога ся не родяше жито. Бръбойт [се] състои най-много от вода до 75%; нишеще има у него до 20% и едва 4% кръвотворни и тльсти вещества. Той [е] тврьде лоше храниво, особено ако ся еде сам и е главната храна човеку, зачтото у него има тврьде малко белтъчина. Отрасъл човек работник, ако би поискал да си намести от бръбой, колкото му требува белтъчина, требувало би за 24 часа да изеде 6 оки бръбой, а да си намести толкова нишеще, колкото го има у една ока хляб, требувало би да изеде три оки бръбой. Бръбоево брашно тврьде слабо храни. За да ся смеле бръбойт, требува зрьната му да ся сварят или опекат, та да ся разтрошат. Па и варений, и печений бръбой требува добре да ся смачка и сдъвче и всякога да ся еде сготвен с мас или масло. Каша и чорба от бръбой ся смила по-лесно от самий бръбой. За да бъде бръбойт харно храниво, требува в готвението да му ся примеша спротив времято мляко, чорба от варено мясо, яйца и пр.

Харен бръбой требува да има тънка корица и да мерише угодно. Бръбойт не чини, ако ся не попука, кога ся вари или пече; ако е водяв и кашав и легк и неузрял бръбой, има у себе малко нишеще, не омягква, кога ся вари, и тяжко ся смила.

От листата и бобовети на бръбоя вадят едно опивателно утровно вещество, наречено соланин, а от прорастецити, които бръбойт пролет изкарва в зимника, дето е заровен, правят жлъта багрилка, с която вълната хубаво ся багри. От листата правят и хартии, а по-нейде си сиромахи ги пушат като тютюн.

Жлътникаво-синкавити прорастци, които пролет изкарва бръбойт у зимника, дето е заровен, са пакостливи, затова и не бива да ся еде прорасъл

бръбой. Ако би ся утровил някой от соланин, требува най-напред да залегне да изблюва изеденото, та да ся очисти стомаха, па тогава да пие кахве, чай.

За зимнина требува да си купувами узрял бръбой, който ся вади из земята по Димитровден.

Зелие

Има до 30 видове зелие, които са развъдени от диво зелие, което расте по някои брегове на Англия, Франция и на остров Зеландия.

Всички видове зелие са хранителни, н[о] у нас ся сади обикновено зелие (лахана), карнабит и енгинаре.

Простото зелие е обикновено бяло, червено или сине. Има широки листа, които завиват големи глави-зелки, — та от тях се прави кисело зелие. Пресното зелие има до 35% лепиво, а в това нарочито и състои неговата хранителност. У нас зелието налагат да ся вкисне, като очистят зелкити и ги наложат в каци, турени в топли зимници, па им турят сол и ги налеят с вода. Водата ся претака дваж, триж в седмицата, докле да ся вкисне зелието. А по други места нареждат зелието или го настръжат на тънко, па го насолят, намешат и малко копар, па го натъпчат в каца и ся тури в зимник, за да ся вкисне. Кога начне зелието да ся вкисва, развива ся у него млечна киселина, а от това зелието добива угоден вкус.

Киселото зелие не е вече толкова хранително, колкото пресното, а на мнозина и не поноси; всякога е добре да ся готви и еде зелието със свинско и изобщо с тлъстина и с растения, у които има много нишеще.

Карнабитът е едно от най-сладките едения; от него ся еде само цветът, на салата или готвен с мясо; у него има до 60% лепиво. И енгинарети са доста хранителни, кога са готвени с мясо или само с масло.

Кервиз и майданос

Кервизът понейде си расте самораслек по мочурливи места и по слатини. Садят го и по градини зарад хубавата му меризма, за сладкий му и вкусний корен, който ся еде на салата или ся туря, както и листата му, в чорба или в мясо и риба.

Харен кервизов корен требува да бъде ядър, прилично околчест, мягк и меризлив; да не е шуплив и водяв. Коренът ся вади есен, та ся туря у зимник и ся закопава у пясък.

Майданосът има дребни, лъскави, зелени листца. По Италия и Гръция расте самораслек, а по нас се сее по градините зарад листата и корена му, които ся турят в естията. У листата и корена има едно меризливо масло, а у корена има и малко захар.

Ряпон и хрян

Ряпонът има дълги листа и обли глави. Пренесен е от Китай и по нашити места ся сее от старо време. Той ся употребява за салата или посолен. Особено е сладък червеният ряпон, който прави дребни ряпончета, околчести или дългнести. У ряпона има малко нечто едно масло раздразнително, та му дава угоден вкус. Ряпонът, ако ся не еде много, помага на стомаха, за да смила естията.

Хрянът има дебел, дългнест и мяснат корен. Стъблото му е право с дългнести листа. Расте самораслек повече покрай реки и моря. У нас ся сади по градинити зарад корена си, който ся еде с мясо или ся прави от него мутарда. Така също турят хрян в чукундуря, когато го наложат да ся вкисне а употребяват го и по спицариити.

Спарга

Спаргата има къс и дебел корен, от който пролет изникнат като пръст дебели мяскави и луспави издънки, от които после израстят високи разклонени стъбла със зеленикавобели, звънчати цветове[23]. Рожбата му е едни бобета колкото грах, изпръво зелени, а после червени. От спаргата ся едят издънкити, докле са еще млади и мягки. Тии, кога никнат из земята, отреждат ся доста глъбоко, па тогава ся готвят различно — напр. с масло, като салата, турят ся у чорба и пр. Спаргата е доста сладка и хранителна, па и лесно ся смила, затова нея могат да едят и хора със слаби стомаси.

Спанак

Спанакът има вретенав корен, който изкарва 2—3 крака високи растещи с листа стрелати. Донесен ни е от Изток и сега ся сее навсъде по Южна и Средна Европа. Сее ся всякой месяц, даже до листопад. Иска ровка и добре наторена земя, която требува прилежно да ся полива. Семято може ся учува за много время; то никне и след 4—5 години. Спанакът е угодна и здрава храна; н[о] у него има малко храниво, затова требува да ся еде с мясо, със суджуци, с яйца или със сланина. Семято му може да ся смеле, па от него ся пече хранителен хляб. Кога ся берат листа от спанак, требува да ся гляда да се не набере с него и някое утровно растение. Листата не бива да са увехнали, нито накрая си пожлътели, нито твръде големи, нито да бъде умацан и наеден от буболечки. Спанакът и зиме трае.

Дини
Краставици

Краставицити имат стъбла, които ся подвигат нагоре. Цветят жлъто и дават рожба дългнеста и околчеста. Неузрялата рожба ся еде прясна като салата с оцет и масло или на туршия. Нейде си и готвят краставицити като варива. Най-добре ся смилат, кога са добре насолени и на туршия. У семято им има масло.

Харнити краставици требува да са корави, ягки, сочни, зелени и тънкокори. Не бива да ся едат, кога съвършено узреят, зачтото тогава кората им бива много ягка. Малкити крастивички са по-добри и по-приятни на вкус, а не големити, които са еще мягки. Краставицити требува да са крехки, да могат лесно да ся трошат; мясото им требува да е бяло, прозирно, а не жлътникаво. Има много видове краставици.

Тикви

Тиквити имат стъбла, които ся катерят и дават рожба ядри, гладки и околчести глави. Донесени ни са, както и краставицити, от Изток. Рожбата

им ся готви като харно вариво или с нея хранят добитъка, особено свинието. От семято, което е много, вадят добро масло. Има много видове тикви. Има колкото яблъки малки, а има и по някои места и големи, които тегнат до 2 кантара.

Харната тиква требува да има същити свойства, каквито и краставицата.

Пипон

Всякой знае что е пипон; той ни е донесен от Изток; сади ся смал не у цяла Южна Европа.

Кога ся късат пипони, требува да ся внимае добре, зачтото, ако са откъснат неузрели, тии не са сладки, а кога са пак презрели, губят си сладостта. Общи белези, че пипонът е узрял: да мерише и лесно да ся откъсва от пръчката си. Има много видове пипони, н[о] най-харни са тия, които имат жлъто и бяло мясо, после околчестите зелени пипони със зелено мясо.

Лебеници

Лебеницити имат у себе много разхладителен сок. Тии имат червеникаво или жлътеникаво мясо. Семкити им са черни. Белег, че са узрели, е засъхналата им опашка, после пращението, кога ся стискат.

Домати

Доматити ся садят за хубавити си червени главици, които влизат в работата за салца и за подправка на естията. Донесени ни са от Америка. От чорбата на узрелити червени главици прави ся салца за мясо, варено и печено. Узрели домати ся турят и в оцет за туршия. Н[о] зачтото тъй направени ся вкислят много, измислиха есен да изтискват сока, па да го варят и да го оставят да изветрее, та да ся сгъсти на гъста каша, която зиме употребяват за готвение.

Авуч, зелева гулия, репа и цвекло

Авучът ся сее за своя вретенат, мяснат, дебел и сладък корен, който става харна храна. Настръжан авуч ся употреблява и като наложка, и като харен лек. У авуча [има] до 8% захар, затова е и сладък, па понейде някои сиромаси употребляват варений му сгъстен сок като подслада (широп). С пресен авуч някои млекари багрят и млякото, та му дават хубава жлътникава боя. Харний авуч требува да е вретенат и хубав, да има червено-жлът корен, да е пресен, а не повенал, сладък, а не гранив; кога ся разреже, да бъде гладък и мяснат; в средата си да не е много ясен и влакнат и най-сетне не бива да е слузав или сухобрашнав. Авуч ся употреблява в естия и за чорба.

Гулията[21] има дебел белезникав или жлът корен, който е сладък, та служи на хората като харно вариво, а и добитъкът лакомо еде листата и коренити. Добрата гулия требува да има не тврьде голям, а къс и дебел, тврьд и корав корен. Мясото у главата да е сочно, мягко, а не дрьвено, да мерише угодно.

Цвекло или чукундур ся сади зарад мяснатий си червен корен, който ся еде. Него варен дръжат у оцет, а за да ся задръжи за много время, без да ся

развали, и за да ся вкисне много, добре е у тоя оцет да ся налее колкото един пръст дебело маслинено масло; то не пуща въздуха да ся досяга до оцета, а това не го оставя да плесенясва и да стане много лют. Главата на цвеклото требува да е ягка, мясната, хримизночервена, а не блядо- или черникавочервена; извътре не бива да има мургави жилки, и да е сладко. От един вид цвекло правят и захар.

Лукове

Има няколко видове лукове; от тях по-главни са:

а) Кромид. Сее се на буйна и доста пръхка, н[о] немного торена земя. Кога ся посее семято, пръвата година израстват само малки главета арпаджик, които на другата година през марта ся посадят, та израсте ядър кромид. Кромид лук ся употребява в естия. Той има някакво жупелно масло. Еще старити египтяне и евреи много го садили и ели. У сух кромид има до 25—30% лепиво, затова е и доста хранителен.

б) Червений кромид е по-сладък и ся еде суров.

в) Праз има плоски листа. Расте див по Франция и Мала Азия. По нас го садят много; иска буйна и тлъста почва, пръхка, а не тяжка земя. Готви ся като вариво.

г) Чеснов или бял лук има плоски листа и околчеста главица, съставена от длъгнести чеснове. Пренесен е от Мала Азия и от Южна Европа. Иска легка пясъчлива земя. Употребява ся в естия, като подправка, а мнозина го едят и суров, ако и да вонеят от него твръде неугодно. Употребява ся и като лек, особено против глисти.

Гъби

Гъбити хранят много повече, отколкото зеленчукът и овощията; зачтото имат у себе много вода и съразмерно доста белтъчина, нишеще, захар, слуз и пихтия[25]. Гъбити растят или на други растения, или дето гният растителни или животински останки. Гъбити пръкват или придружават божем много болести по животнити и растенията. Във влажно топло време или нощя много вireят и ся множат. Най-много ся плодят по гъсти гори, по дебели паши, по угари, по шупливи клади, по гнили дръвета и дъски, по отпаднали листа, по останки от естия и по капливи тела, что ся вкисват. Зиме ся довръшат и пролет пак ся пръкнат, та растят и раждат даже до късна есен. По горещи и по много студени места не вireят. У гъбити има много азот, затова и много врядват за храна. От тях има много видове; досега познават до 5000 видове и повечето са утровни. От неутровнити за едене ми употреблявами пичурки, оризници, кладници. Утровнити гъби могат ся разпозна по това: а) ако вонят неугодно и не сладят; б) кога ся разрежат, ако боята им ся менува; в) ако са порасли на съмнително място; г) ако са повехнали и слузави, зачтото има и гъби, кои стават утровни, кога презреят.

Изобщо требува да не едем гъби, които не познавами. Кога ся утрови чловек от гъби, земе да му гори гърлото, па после го прокара, глава му натягне и заболи и най-сетне ся залише. На такъв чловек требува да ся дразни гръкляна с пръст или с перо, каквото да повръне, та да изблюва утровата; после да му ся дава хладка вода, ягко кахве или чай, после оцет, а ако е болникът вече залисан, да му ся наложи главата със студени наложки.

Сушение и дръжание зеленчук

За да ся приготви зеленчукът да ся дръжи и за повече время, требува или да ся суши, или да ся тури в оцет, в солен разсол и пр., или да ся затвори у кутии, у които не може да влезе въздух, па у тях с пара ся увари. Кога сушим зеленчук, требува да пазим да му ся не похабят ни капливити, ни тврьдити частици от гниение или от огъня, а да ся удръжат в естественото си състояние и само водата да[26] изгони. Само по тоя начин може да си запази боята, вкуса и силата, както и да набъбва, кога ся вари.

Сушението става твърде просто, н[о] иска само повечко залягание, постоянство и чистота. На парливо слънце никога не се суши зеленчук,зачтото от силний пек ще побледнее, та ще си изгуби лицето, а пак някой зеленчук, каквото нарязани тикви, докрай ся развалят, кога ся сушат на слънце.

Преди да земеш да сушиш зеленчука, очисти го добре и измий го като за варение. После му изцеди водата, посипи го на решето, на леси, на чисти дъски или на ягко чисто платно, разопнато на колие. Опит учи, че на платно най-харно ся суши. Простретий зеленчук пребръквай внимателно, за да му изветрее всичката вода колкото ся може по-скоро. Кога го бръкаш, а той ся троши, то е белег, че е докрай изсъхнал, та можеш го спастри; най-добре ся дръжи в цедилници (торби), както и овощието.

а) С у ш е н и е з е л е н ф а с у л с ч у ш к и т и м у

Ако искаш да имаш зимнина зелен фасул, набери го, чтом[27] вяже зрьна, та е еще пресен, разлупи му чушкити, па ги тури у вряла, малко посолена вода и остави ги да поврят някоя минута. Покле ги извади и тури в студена вода; откак ги измиеш у нея добре, изцеди ги на решето и простри ги наредко. Такъв фасул най-добре ся суши у пещи, загрети, колкото требува, а не на слънце. Така изсушен и нагоден фасул задръжа ся като пресен и не си губи боята.

б) З е л е н ф а с у л н а т р у ш и я

Набери най-крехък зелен фасул, очисти го, па го тури в съсъд, посоли го и го остави да пренощува. На другий ден го възвари в солена вода, н[о] само колкото да омякне. Тогава го изстуди и измий в прясна студена вода, избриши го, па го натуряй в стъкло или в каца. Като ся напълни, полей го с оцет. Такъв фасул, полят с масло, става добра салата.

Овощие

Овощията не могат да ся броят за храна, зачтото повечето се състоят от три четвръдини вода и от твърде малко или токо-речи ничто белтъчина и нищеще. У овощията чини само захарта и слузът. Луспити, корити и костилкити требува да ся чистят, зачтото тии не ся смилат, па и бръкат на смилането и на другити естия. Неузрели и гнили овощие много вредят. Овощието е сладко от захарта, что има у себе, и от някаква си киселина. Между всички тия киселини требува особено да спомянем за яблъчната киселина, която ся намира смал у всяко кисело овощие. Овощията ся едят или пресни, варени, или сушени. Кога сушим овощия, требува да глядами:

а) Да бъде овощието узряло, зачтото само тогава си упазва сладостта и меризмата.

б) Да бъде овощието чисто, здраво и извън съвсем сухо, преди да ся метне в пещта за сушение, па да ся изсуши добре. Най-добре ся дръжи в цедилници, окачени на сух потон.

в) За сушение на овощие иска ся и харна пещ, а най-много направена тава, чтото да не пуши, та да не надими овощието.

Трета глава

Животинска мясна храна

Веществата, от които се състоят мишците (мясата) на животнити, изобщо ся казват мясо. Без мишци животнити не биха могли да си клатят костити; тии и пълнят тялото, та му дават образ и състоят от истински мишци, тлъстина, стави, нерви и кръвни цеви.

Ако да изсушим на слънце или у съсъд над вряла вода малко нечто пресно говеждо мясо, то ся свие и сбере, та изгуби толкова вода, чтото от 4 литри пресно мясо остане само една литра сухо мясо. Земем ли пак малко мръшаво мясо, та го измием и изплавим добре у вода, то най-сетне ще си изгуби цвета, зачтото кръвта ся измие, а нам остая едно бяло влакнесто вещество. Турим ли това бяло вещество у съсъд със спирт или с етер, то у него ще ся разтопи малко или много тлъстина и онова вещество ще остане съвсем сухо и по-кораво. Това вещество, което остая, откак ся пречисти по речений начин, нарича ся влакнина (фибрин).

От тая влакнина е съставена по-голямата част от животинското тяло; ще рече, че тя е най-главний, най-основний състав на мясото.

Ако пак под стискало стиснем добре малко мясо, то из него ще ся отцеди една кръвава капливина, която ся нарича мъзга (сок) и ся състои от вода, обагрена от кръв. У нея освен всякакви соли има и друго нечто, което ся казва креатин, и у него има доста много азот, а при това у мъзгата има и хранителна белтъчина, която прилича на растителната белтъчина. От казаното ся разбира, че мясото [се] състои от вода, влакнина, тлъстина (лой) и от мясен сок. Ако да сличим състава на мясото с пченичен хляб и с брашно, намирами, че има:

	У мършаво мясо	У пщеничен хляб	У брашно
Вода и кръв	78	44	16
Влакнина	19	6	10
Лой	3	2	2
Скроб	—	48	72
	100	100	100

По-нататък, ако ся разглоби мясото, състои [се] главно от 74% вода, $15^2/_3$ влакнина, 8% хранителна белтъчина и наполовина фосфор, кали, хлор, 2% лой и мас и 3/5 клей.

Мършаво мясо не храни доста, зачтото няма у него лой, та требува да му ся дода лой или друго нечто мазно. Печено и добре варено, па и пръжено мясо ся протуря и стопява по-лесно, а не пресно, сушено на дим или усолено. Мясо от млади добитчета пак по-лесно ся протуря, а не мясо от стари добитчета, зачтото това последнето по-малко си изгуби водявото на влакни-

ната му и стане по-кораво, та не може лесно да ся стопи. Мясо от дивеч полесно ся протуря от мясо от питомен добитък. Ако ли, кога готвим мясото, додадем мас, тогава по-тяжко ще ся протуря, зачтото желудачний сок през мазнината не може да пробие в него. Желудъкът най-лесно стопява мясо от птици, после на млекопитаящи, риби, амфибии, раци, миди. И конското мясо, което по-преди си сиромаси едят, е здраво, добро и хранително като говеждото.

Мясото вреди:

а) Ако е от болно добитче, но и то може ся направи по-малко пакостливо, ако ся увари харно. Напр. у свинското мясо понякога ся намира болест, наричана трихин, от която и човек може ся утрови. Тая болест става от някакви си тънечки, малечки червейчета, които само с микроскоп могат ся видят. Такъва болнава сланина, ако да еде човек сурова или наполовина варена или печена, то червейчетата еще живи влизат в стомаха и чирвата. За да не би ся случило това, човек требува да вари и пече свинското мясо на малки късчета, каквото топлината да ся вмъкне навсякъде, та да ги измори, ако би ги имало у онова мясо.

б) Може да навреди и мясо от добитче, умряло с мишемор или живак.

в) Вреди еще и мясо, престояло и скапано. Кога да ся готви дивеч, който ся е вече всмръдил, требува да ся гляда добре да не би от сока му да ся намокри раната на посечено, зачтото тоя сок влиза в кръвта и може да я утрови, а то е много пакостливо. Смръдливи риби, всякога са вредителни; а пак смръдливо мясо от млекопитаящи и птици, ако ся вари и пече добре, може да ся не пробие и да е невредително, н[о] смръди.

Дробовете, белий и черний, чирвата, слезента, бубрецити са също мясна храна, н[о] по-тяжко ся протурят. Кръвта е най-харното храниво, н[о] пак у нас тврде рядко ся еде, и то само у кръвавица.

Харно мясо изобщо требува да мерише угодно и пресно, а не да удря на загнило (втехнато); требува да е нагляд хубаво червено, а кога ся нареже, да бие на червено и на бяло като мермер, и промесено с лой; влакното му да бъде крехко, мягко и сочно, а между влакната си да има чиста маслена част.

Различни строеве мясо

Най-харното е да си купува човек мясо сѐ от един мясар, на когото може да ся обвери, зачтото многото мясари все щът ни измамят не само в количеството, н[о] и в каквината на мясото.

Различнити строеве мясо требува да имат ето какви свойства: харно говеждо мясо требува да е крехко и сочно. Най-харно мясо бива от гоени крави и волове. За да ся опита дали е младо и сочно мясото, требува да земе човек една мръвка, която няма ни жили, ни костици, па нека я мачка между пръстието си; ако ся размачка лесно, то ще да е от младо добитче, а в противен случай ще да е от старо добитче.

Телешко мясо требува да е от ясна боя, зачтото колкото е по-ясно мясото, толкова по-харно е било и телето. Телешкото мясо бива вкусно и здраво, кога е от теле, по-малко от 4 седмици. Н[о] всякога у телешкото мясо няма толкова храниво, отколкото у мясото от отрасло добитче.

Харно овче мясо е овнето. Колкото му е по-бледен лойят, толкова по-харно е мясото.

Свинското мясо е най-харно от шипар, годинак. Мясото е бяло и с тънки влакна.

Заешкото мясо бива по-сладко от млади зайци, а не от стари. Мясо от дивеч, за да стане по-крехко, требува да преседи няколко дни, н[о] не бива да ся остави чтото да дъха и да вкисне.За да ся направи по-крехко, може ся натопи да покисне у оцет. Мясо от сръна и елен е най-сладко, ако добитчето не е по-старо от три години. От домашни птици у нас ся едят кокошки, патки и гъски. . .

НБИВ, ф. 2, а. е. 200, л. 1—20, чернова, 20 л., 40 п. с.

[1] Това произведение на Й. Груев е писано след 1870 г. Останало е незавършено и в чернова. По характер наподобява книгите му, издадени в поредицата „Книжници за народа", към които спадат „Въздушни явления", „Земя и небо. . .", „Трудът е човеку длъжност. . ." „Учител Добре. . .", „Храната според здравието. . .", „Хранение свилени буби. . .", „Млада майка. . ." и „Оръдията на дихание".

[2] Следва зач.: същества.
[3] Следва зач.: колкото.
[4] Следва зач.: на въздуха.
[5] Следва зач.: водород.
[6] Следва зач.: потрошили.
[7] Следва зач.: покрай.
[8] Следва зач.: у стаята.
[9] Следва зач.: ся потят.
[10] Следва зач.: няма
[11] Следва зач.: листца.
[12] Следва зач.: с тънка до.
[13] Следва зач.: място.
[14] Следва зач.: стъпени.
[15] В смисъл природата.
[16] В смисъл болниците.
[17] В смисъл дестилирана
[18] Следва зач.: разглобява.
[19] Следва зач.: у житното зръно.
[20] Следва зач.: подвига.
[21] Следва зач.: после
[22] Следва зач.: в началото.
[23] Следва зач.: плодът.
[24] Следва зач.: алабаш.
[25] Следва зач.: От тях има много видове, н[о] ние едем само пичурки, оризници, кладници.
[26] Следва зач.: изпари.
[27] Следва зач.: добри зръна.

10. [ЗА БИБЛИОТЕКИТЕ И КНИГИТЕ][1]

Много ми е драго за честта, която ми ся падна пръв да подкача ряда на беседите, които новосъставеното Ученолюбиво дружество[2] си е предначъртало като едно от средствата, за да постигне, чтото си е турило на око, и аз откак поблагодаря [на] почтеното събрание за готовността, с която ся е затекло в тая ограда[3], надея ся, че ще отговоря най-добре на неговото ожидание, като си избера за предмет на тая пръва беседа самите средства на дружеството, именно библиотеката и беседите и да разкрия колкото ся може полезните им влияния и резултати.

Изобщо ся казва, че човек ся познава по обществото, в което чести, по хората, с които ся събира и братими. Сношения с невежи, егоисти и похабени хора не можат да имат освен пакостливи следствия за човека, на-

против, другарување с умни, добродетелни и опитни хора става извор на вдъхновение и на пръгавина. Ние си оправямы съжденията по техните и малко по малко ставами другари на тяхната мъдрост и опитност и наший характер ся подобрява и възвишава.

Н[о] не по-малка истина е, че човек ся познава и по книгите, с които бурави, защото и книгите, право да си кажем, съставляват един вид общество. Добра книга е един истинский приятел, и то приятел неизменен, приятел, който си остая все същий; другар тръпелив и весел, който ни прибира и посреща все със същата добрина, весели ни и ни учи на младост, теши ни в злочестие и на старост.

Добрата книга често е най-трайний памятник след живота, зачтото у нея ся намират събрани най-харните мисли, за които живий бил способен; а целий живот на човека не е друго, а само отражение на мислите му[1].

Харните книги са скривалище на харни думи, на хубави чувства, които, колчим си ги смисли човек и си ги запази у себе, стават му верни другари и утешители.

Книгите са най-трайното от произведенията на чловеческий дух. Храмове, статуи и други памятници ся събарят и стават на прах и пепел, а книгите векуват. Времято[5] не може да стори никаква пакост на великите мисли; тии и днес си остаят тъй млади и росни, както са били и преди векове, когато ги изрекли писателите им. Чтото мислили и казвали тогава, казват ни го и днес и тъй живо по печатаните страници. Времято може да унесе само лошите произведения; защото в книжнината ничто, от чтото не е наистина добро, не може да живее много время.

Книгите ни въвеждат в най-харното общество; тии ни докарват лице с лице с най-великите духове, които някога си са живяли. Учим ся что са тии рекли и сторили, глядами ги какви са наистина били тии в живота си; боли ни, зачтото боляло и тях; радвами ся, зачтото ся радвали тии; техний опит става наш и нам ся чини, че донейде си и ний работим като тях в премеждията, които тии описват.

Добрите и знаменитите людие не умират дори и на тоя свят. Душите им някак си са балсамосани в книгите, та ся простират надалеч. Книгата е жив глас, който всякий на драго сърдце слуша.

Хомер и до днес еще живее в своите поеми. Платон и днес еще ни учи на своята философия; Хораций, Виргилий и Данте и днес си пеят, като че са еще живи. Шекспир не е умрял; тялото му наистина заровиха еще в 1616, н[о] духът му и мисълта му еще живеят.

И най-утикнатите, и най-сиромасите умеят ли да четат, могат да пристъпят в обществото на великите духове.

От всички нечта на тоя свят човеку най-много поноси самий човек. Ничто повече не го мами и привлича, колкото всичкото, чтото ся досяга до чловеческий живот — изпитните, радостите, теглата и делата на човека. Всякой от нас малко или много го е грижа за подобните му като за членове от една [и] съща челяд и колкото по-развит бъде разумът някому, толкова повече му милее и го боли за всичко, чтото досяга благосъстоянието на чловеческий род. Оттука ся и познава зачто човеку най-живо поноси биографията и историята. От тях[6] ся учим что може да бъде и да направи човек добро. Начело на всичките биографии стои книгата на книгите, която е възпитател на млади, ръководител на зрели и утешнние на стари . И наистина что нечто е Библията, не [ли] един ряд от биографии, които ни представля-

ват великите юнаци, патриархите, пророците, царите и съдиите на Ветхий завет, и ся свърша най-сетне с най-хубавата от всички истории, с живота на наший спасител Исуса Христа, с Новий завет? Колко велици примери са излезли оттам, за да осветлят човечеството! Колко души си са намерили там най-ягкий подпор, най-високата си мъдрост, най-харната си храна и най-приятните си развлечения!

Безполезно е да излагами в подробности снажното влияние, което книгите са свършили въз образованието рядом на човечеството, подкачи от Библията, дори до днешен ден. У тях ся намира струпана всичката наука на человеческий род. У тях ся пазят всички работи и усъвършенствувания, всички сполуки и погрешки в науката, философията, религията и в нравствеността. Тии са били във всички времена най-силните потикла.

Затова и във всички времена книгите са били един от главните предмети за общо уважение и внимание.

В другочно время, когато нямаше еще изкуството за печатание, та хората бяха принудени да преписват, книгите бяха една рядкост, с която едва малцина честити можаха да се сдобият[7], от жъдята на колкото ся може повече любители на книгите, оскудни да си ги набавят, роди ся честитата мисъл да събират на едно място де каква книга можеше да ся тури на ракла, и така ся положи началото на библиотеките.

Всички просвещени народи в другочно время имали си библиотеки било публични, било частни. Най-прочути от пръвите са: Александрийската библиотека, основана от Птоломея Сотира около 290 год. пр. Р. Х. и съсипана на 640 г. след Р. Х. по заповед на Халиф Омара; у нея, казват, да имало до 700 000 томове книги; Пергамската библиотека, основана от Антитала I; Палатинската, основана от император Августа, на могила Палатин; Улпиевскаката библиотека, събрана в Рим във времето на Траяна.

В средните векове повечето от древните библиотеки бидоха поразени от навлизание на варвари и от невежеството, което ги последи. Остатъците им, запазени тук-таме по манастири и по черкови, тврьде мудно ся множаха с трудовете на преписвача; н[о] откак ся изнамери книгопечатанието и библиотеките начнаха да работят и да ся множат.

В другочно время[8] рядкостта на книгите караше хората да съставляват библиотека, и днес, когато хиляди машини работят, та изкарват милиони книги, множеството им кара света да съставлява библиотека. При таково множество книги, които днес произвежда человеческий дух, едва ли ще ся намери някой и друг честит, който да може да си набавя всяка година тия грамади книги. От това и в новите времена потребата от библиотеки става още по-усилена и ние ги глядами от ден на ден да ся размножават и да достигат от най-големите градове и до най-малките общини. На днешне время страни, най-богати от библиотеки, са Франция, Италия, Испания, Англия и Германия. В Париж само броят до 40 публични библиотеки, от които 4 главни са: Народната библиотека, за която ся казва да ся е завъдила още от времято на Карл V, и днес тя има повече от 500 000 печатни томове, 450 000 брошури, 60 000 ръкописи, 600 000 щампи, 100 000 медайли и пр.

Другите главни библиотеки са: Библиотеката на Арсенала, Библиотеката на Мазарини, която е днес в зданието на института, и С. Женевиевската библиотека при Пантеона.

В Италия най-прочути библиотеки са: Ватиканската, основана от папа Никола V в 1455 и възобновена от папа Сикста V и Лъва X; у нея ся намират

драгоценни ръкописи. Библиотеката при черкова „Св. Марко“ у Венеция; Амбросиевската библиотека в Милано; библиотеките във Флоренция и Неапол имат голямо богатство от книги и ръкописи.

В Испания най-знаменити библиотеки са: Ескуриалската и Мадридската.

В Англия между многото библиотеки най-големи са: Оксфордската; Британский музей в Лондон; библиотеките в Кембридж, Единбур, Гласгов и Дублин.

В Австрия най-знаменита е Царската библиотека във Виена, основана в 1480 л. и увеличена с библиотеката на Матея Корвина; у нея има повече от 300 000 томове харни книги.

В Германия по-първи библиотеки са: Берлинската, после Мюнхенската, Дрезденската, Лайпцигската, Хановерската, Страсбургската и пр.

Освен тия знаменити библиотеки има толкова си хиляди други второстъпенни библиотеки. В Европа и Америка не само главните градове и най-високи учебни заведения си имат свои библиотеки от много хиляди книги, н[о] дори по някои места и самите малки общини и първоначални училища имат си свои библиотеки. Тая жъдя за библиотеки из ден в ден повече и повече ся разпростира и мнозина патриоти щедро улесняват тия полезни учреждения. На последне четох, че някой си г. Турас, който бил вече раздал 4000 томове книги на[9] общинските библиотеки по главните места из Долнепиринейската околия и основал много училищни каси за пестение, тая година ся обещал да раздаде в книги едно количество, пресметнато по 10 сантима за всякий жител от цялата околия, с условие, чтото градский съвет на главний околийский град да наложи по 10 сантима на всякий жител; само от столнината на околията, пр. в една околия, дето живеят 20 000 жители, смята да даде в книги 2000 фр. с условие[10] жителите в столнината на тая околия, на брой 1000 душ напр., да дадат по 10 сант[има] спр. 100 фр.

Г-н Турас писмото си до градските съвети свършва със следующите думи: „Харните книги са хлябът на разума, храна, не по-малко потребна за напредъка на обществений дух и на нъравите, отколкото пченичний хляб требува за храна и крепение на снагата ни. Еднаж накуси ли човек от него, той не може вече да бъде без него и намира у него крепост и удоволствие.“

Ако у просветените дръжави толкова и толкова грижи ся полагат за основание и за разположение на публичните библиотеки, то колко пò усилия ще е потребата от тях за народи, които едва престъпят чрез прага на развитието си! И има ли потреба от доказвания и убеждения, че и ние требува вече да ся погрижим за основанието на публични библиотеки?[11]

Новото положение, в което сми днес турени, изкарва ни лице с лице пред едни потреби, за които ние не сми имали случай и время да ся приготвим с надлежните познания.

Нам требуват вещи и опитни работници по всички ветви на обществената ни деятелност, за която ни ся отвори широко поле. А тия работници, които требува да тръсим изпомежду си, дали са снабдени с колкото познания требуват за тяхната деятелност? Себелюбие би било, мисля, да ся отговаряше утвърдително.

Требува да си го изповядвами, че като не сми имали предвид попрището, на което съдбата мнозина от нас е повикала, ние не сми и приготвени за него; затова и всякой от нас има кой повече, кой по-малко потреба от познания, потребни на работата му.

Грях би било да крияхми това, чтото великите мислители са признали откровено: „Едно само издраво зная, каже Сократ, че ничто не зная.“ Човек, в каквото училище и да ся е учил, износи из него кой повече, кой помалко, н[о] все само една малка част от ония познания, които са потребни в живота. Тях требува да си придобил сам в самий живот, с опит и с пример от други и с познанията, придобити с толкова си мъчнотии.[12] А всичко това щем намерим по книгите, които тъй много са размножени днес по ветви от човеческото знание.

Но тия книги[13] мъчно е в доволно и достатъчно количество да ся набавят с особените средства на всякого едного отделно; то ся постига найлесно със задружни сили и средства. Ето зачто всякой един, който съзнава тая истина и важността на една публична библиотека, с истинско удоволствие посреща и поздравлява съставлението на Ученолюбивото дружество, което си е турило на око да учреди в града ни една такъва библиотека, която да отговаря на належащите потреби от новото ни положение, и аз не ся съмнявам, че това предприятие ще ся увенчае с пълен успех, стига само да ся заловим за тая работа със всичката си пръгавина и със всичкото постоянство и залягание, каквото ся иска за такива важни и общополезни предприятия. Ние наистина нямаме на ръка големи средства, н[о] споряд пословицата „Капка по капка вир става“, ако не изстинем в ревността си, ако ся не уморим в постоянното си залягание, то и с малкото щем направим много и след години щем видим една доста обширна библиотека[14].

Н[о] нашите усилия и дотам не бива да ся запрът, не е работата само да ся похвалим че сме учредили и имали голяма библиотека, а требува да употребим в полза това учреждение. Не бива да си мислим, че сми напреднали[15] именно само по това, че си имами библиотека, учени общества и музеи. Тия всичките наистина са големи леснини за развитие, но тии от само себе няма да ни направят по-умни, по-развити, по-опитни, ако ся не потрудим да извлечем из тях колкото ся може полза, като ся заловим да четем и да ся учим из път на саморазвитие. Библиотеката от само себе не потика човека на учение повече, отколкото само от себе богатството разполага кам щедрост.

Колкото сгоди и леснини и да има днес за наука, пак не требува да забуравями, че до знание и до мъдрост човек достига със свой си усърден и постоянен труд. Четението не бива да бъде за едно просто развлечение. Мнозина наистина обичат да четат само за да си прокарат времято; н[о] от такъво четение няма никаква облага нито за подобрение и обогатение на умствените способности, нито за уработване на характера. Мнозина четат и усещат пълно удоволствие, докле четат, а оставят ли книгата, зарязват и всичко, что са били прочели[16]. Мнозина ся блазнят с мечта, че с такъво четение си развиват ума, а то тии не правят друго, а само си убиват времето. От това ся срещат мнозина, които по тоя начин иззобали и прочели много книги и учили много науки, а на дело все пак тврьде малко нечто свестно знаят. Повърхностното четение само изкарва на видело всичката простотия на човека, който по тоя начин хваща едните връхове на знанията.

Четението требува да става с една определена цел; требува да е насочена кам развитие на разсъдъка и кам подобрение на характера. То не бива да бъде едно просто и страдателно възприятие на чужди мисли, а требува самий мозък да работи, за да ги преработи и усвои. „Недостатъчно е, каже Джон Лок, да си препълва човек главата със сведения, ако ги не сдъвче, предъвче и не ги погълне, за да си ги усвои, тии няма да му дадат ни мощ, ни храна.“

И наистина достойнството на познанията не е в количеството, а в качеството им и в това, доколко тия познания могат да ся пригодят на полезна работа.

Не многото, а точните и верните сведения в практическото отношение са по-полезни от всякаква сбирщина, набрана с нехайно четение. Да си набере човек само едни материали за знание, то е съвършено различно от самото знание и благоразумие; до тия последните ся достига не с едно просто четение, а с наблюдение, с внимателност и със самостоятелно мисление и работение.

Млад човек, кога ся залови да учи нечто, не бива да си напусти работата, докато не обиеме предмета на ученията си откам всичките му страни.

Развитието не е само до многото прочетени книги, а до умението да нагоди човек на работа, чтото си е набрал от книгите с определено обмислено намерение. Образованието, което се добива в училищата, дава само едни начала за развитие и си чини само дотолкова, че отваря човеку път за самоусъвършенствование и го приуча на постоянно залягание. А често найхарното образование е онова, което си даде човек сам на себе си, като ся занимава с текущите дела на практический живот. Познания, постигнати из тоя път с усърден и постоянен труд, стаят си наша стока. А такъво самообразование кара да излязат наяве скритите у нас сили и в особеност развива силата на мислението. Самостоятелно разрешение на една каква да било задавка помага на сполуката и в други и така знанието ся обръща на постоянна способност и всякога, колчим ни потреба, щем можем да го употребим на работа. Ето зачто младите требува отрано да ся приучат да си ся облягат на свои си сили, на своя си труд. Тая приука ся добива с наблюдение в живота, със самостоятелно размишление върху мислите и сведенията, набрани с едно вторачено прочитание. Ето зачто при библиотеката требуваше да ся подаде и възможност за преработване и предаване на познанията, които всякий един би си набрал с прилежно и внимателно прочитание.

Тая възможност ние[17] доста сполучно намирами в беседите, сказките и словопренията, които дружеството си предписало като едно от средствата, с които гони да постигне умственото развитие, което си е турило на око.

В пълна увереност[18], че почитаемите членове, ревнители на общото добро, щът употребят със всичката патриотическа ревност тая сгода за своя си полза и за полза на ближнаго, аз ги поздравлявам и им желая добра сполука в трудното, н[о] общополезното им предприятие.

НБИВ, ф. 2, а. е. 197, л. 1—12, чернова, 12 л., 22 п. с.

[1] Беседа, произнесена от Й. Груев през октомври 1879 г. Авторството е установено по почерка. В беседата си Груев отправя призив за откриването на Пловдивската народна библиотека.

[2] Ученолюбивото дружество в Пловдив е учредено през октомври 1879 г. и Груев е първият, който изнася беседа в него.

[3] В смисъл сграда.

[4] Следва зач.: добрите.

[5] Следва зач.: ничто.

[6] Следва зач.: човек.

[7] Следва зач.: жаждата.

[8] Следва зач.: скъпотията.

[9] Следва зач.: около.

[10] Следва зач.: градски.

[11] Следва зач.: да дават.

[12] Следва зач.: политическото.

[13] Следва зач.: за да си набавим тия познания, ние требува да ся ползувами от опита и примера на други народи, по-напреднали от нас.
[14] Следва зач.: ние не можем.
[15] Следва зач.: достойна на значението на.
[16] Следва зач.: само и само.
[17] Следва зач.: такива.
[18] Следва зач.: намирами.

11. [СЛОВО ПО СЛУЧАЙ ЗАМИНАВАНЕТО НА КНЯЗ ДОНДУКОВ-КОРСАКОВА][1]

На Н[егово] с[иятелство] им[ператорскаго] ком[исаря] княза Донд[уков]-Корсаков

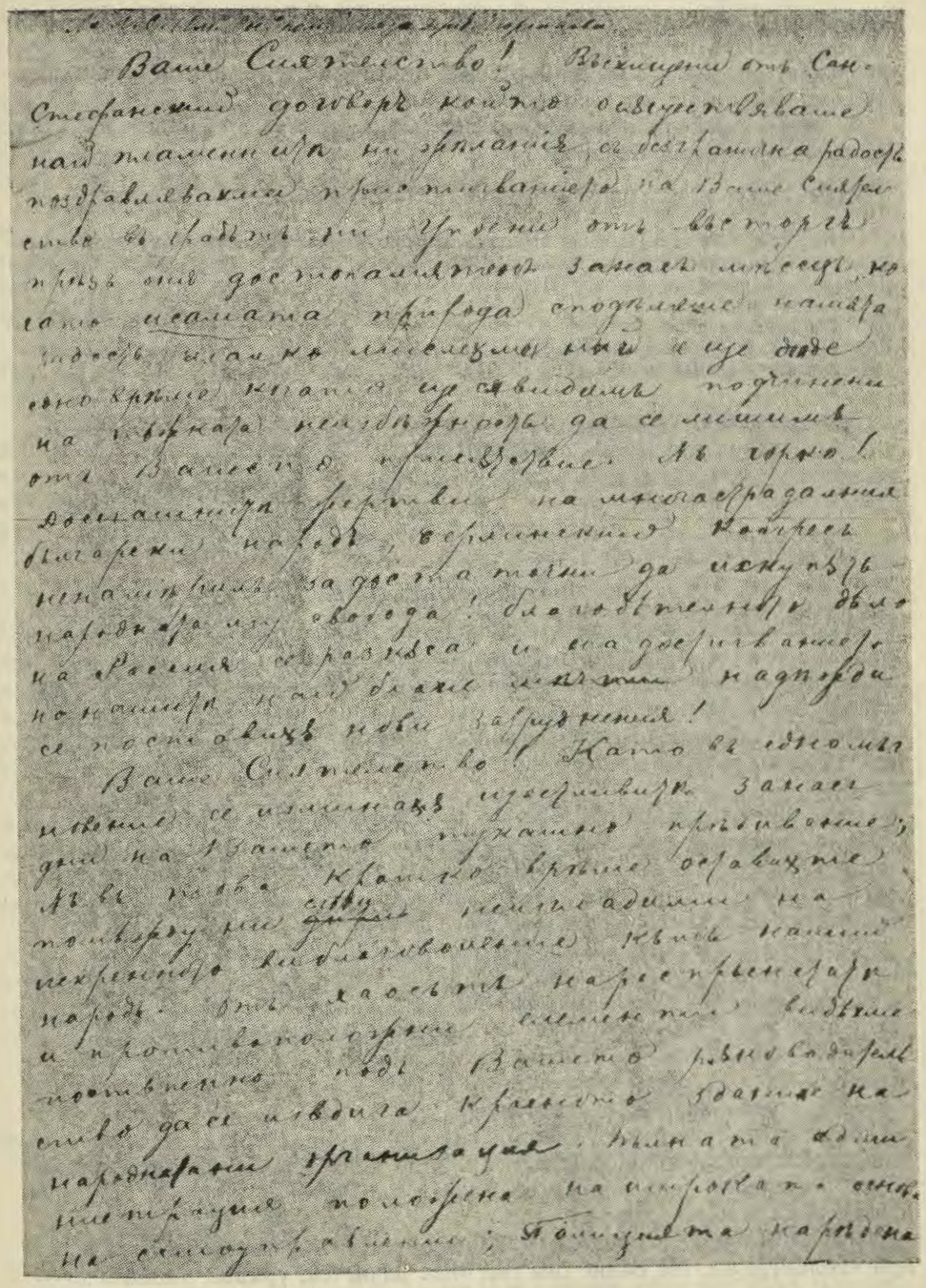
Ваше Сиятелство!

Възхищени от Санстефанский договор, който осъществяваше най-пламенните ни желания, с безгранична радост поздравлявахми пристигването на Ваше Сиятелство в градът ни. Упоени от възторг през оня достопаметен за нас месец, когато и самата природа споделеше нашата радост, малко мислехми ний, че ще дойде едно време, когато ще ся видим подчинени на тежката неизбежност да се лишим от Вашето присъствие. Н[о] горко! Досегашните жертви на многострадалния български народ Берлинский конгрес не намерил за достаточни да изкупят народната му свобода! Благодетелното дело на Россия се разкъса и на достигването на нашите най-благи[2] надежди се поставиха нови затруднения!

Ваше Сиятелство! Като в едно мъгновение се изминаха щастливите за нас дни на Вашето тукашно пребивание; н[о] в това кратко време оставихте помежду ни[3] следи неизгладими на искреното Ви благоволение към наший народ. От хаосът на разпръснатите и противоположни елементи видяхме постепенно под Вашето ръководство да се извдига красното здание на народната ни организация. Пълната администрация положена на широката основа на самоуправление; полицията наредена да отговаря на потребите на сигурността; съвършеното съдебно устройство ръководимо от правилата на[4] философическото право; народното просвещение насочено в по-надеждно направление; и като венец на вашите благодеяния народната войска, това галено дете на Ваше Сиятелство, колкото бързо, толкоз и изящно създадена. Ето незаличимите памятници, които вечно ще напомнят Вашето благотворително пребивание в Южна България.

Ваше Сиятелство! Градът Пловдив не само за тия добрини, които правят нова ера за целий ни народ, н[о] за милостите, показани нему в особеност, гордо и признателно ще споменува Вашето пребивание в него. Разширението на улиците, устроението на водопроводите, улучшението на общественото здравие, украсението на града, облекчението на толкози бедни и страждущи, основанието на едно реално училище в града са толкози блескави доказателства на Вашата попечителност и любов към мястото, което има честта, ако и за кратко време, да Ви има гостенин.

Ваше Сиятелство! На часа особено, когато предстои окончателното решение на нашата съдба, Вашето присъствие, което можеше да бъде една ободрителна утеха, прави още по-чувствителна скърбта за Вашето отшествие. Н[о] ослонени на Вашите към народа ни чувства, ние се утешаваме с надеждата, че ако не и между нас[5], В[аше] С[иятелство] не ще престане да се грижи

Началната страница от приветствието на Й. Груев до княз Дондуков-Корсаков

за пълното удовлетворение на нашите надежди. С Вашите досегашни милости Вие сте си ваздвигнали в сърдцето на всеки българин един жив памятник, увенчанието на когото ще да бъде чрез просветените Ви грижи, осъществлението на желанията на българский народ.

С чувство на глъбочайше уважение, имами честта да бъдем на В[аше] С[иятелство] покорнейши раби.

НМО—Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[76], л. 1—2, чернова

[1] На 20. V. 1878 г. в Пловдив пристига императорският комисар княз Дондуков-Корсаков, а на 10 октомври напуска града и отива в София, като за генерал-губернатор на създадената по Берлинския договор Източна Румелия оставя генерал-лейтенант Столипин.
[2] Следва зач.: мечти.
[3] Следва зач.: дири.
[4] Следва зач.: нечетлив текст.
[5] Следва зач.: Вие не.

12. [СЛОВО ПО СЛУЧАЙ ИЗПРАЩАНЕТО НА ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ СТОЛИПИН][1]

До Негово високопревъзходителство
генерал-лейтенант
Столипин

Ваше Високопревъзходителство,

В печалний час на раздялата си[2] с Ваше Високопревъзходителство долеподписаните от имя на цялото българско население по Пловдивската губерния почитами за свята длъжност да засвидетелствовами еще еднаж[3] сърдечната си признателност и глъбокото си уважение кам Ваше Високопревъзходителство за мъдрото управление и за великите благодеяния, които благоволихте да сторите на мястото ни в девятмесячното Ви пребивание помежду нас.

Ваше Високопревъзходителство прия кормилото на управлението на Източна Румелия в едно най-трудно время, във время, когато крайня неизвестност владееше за бъдъщата ни съдба, когато толкова си съмнения и страхове вълнуваха сърдцата на цялото население при неизвестността за бъдъщето устройство, което предстоеше да се даде на тая многострадална страна.

Самото присъствие на Ваше Високопревъзходителство, на когото отличните качества и съчувствие бяха[4] задобили сърдцата на населението еще от по-прежното Ви пребивание между нас[5], доволно бе да ни послужи за утеха и за залог на съхранение на порядъка и на тишината.

Верен изпълнител на благите намерения на царя-освободителя, Ви, генерале, умяхте да оправдаете нашите надежди и ни подадохте спасителни съвети в много трудни обстоятелства.

Вашето бдително око упази мястото ни от много опасни изкушения и Вашето благоразумно съдействие ни даде много преимъщества. Вашата бодра деятелност даде подтик на цялата управителна машина и въдвори навсъде ряд и благоразумие.

Градът Пловдив особено има да благодари за улучшението си на Вашите просветени грижи. На Ваши дни той биде изчистен, уряден, улиците му управени и постлани, градската градина докарана до положение да служи за място на приятен отдих; мостът, който бе развален през войната, сега с

Вашите трудове великолепно подновен, ще бъде завсегда гордо възпоминание за Вашето пребивание в града ни.

Под Ваше попечителство, със старанията на многоуважаемата Ви съпруга генералша Наталия Столипина, градът ни ся снабди с болница и със сиропиталище, за което Вашата щедрост ни подари и хубаво, и широко помещение, дето толкова си бедни сирачета щът намират приют и щът благославят името на своите великодушни благодетели.

Гимнастическите ни дружества, Дружеството за попечение на болни по Изт[очна] Румелия за[6] откриването си са длъжни на Ваше Високопревъзходителство и цялото население особено Вам има да благодари за възможността, в която е поставено да си брани живота и имота от случайни бъдъщи покуше ния на злодейци.

Като добър християнин Ви не отрекохте добрината и милостта и ни на една народност, а като добър славянин Ви особено показахте своето съчувствие кам българските заведения.

За всички тия и други благодеяния ние не намираме сгодни думи, с които достойно да Ви благодарим. Н[о] като имами постоянно пред очите си такива памятници за Вашето благотворно помежду ни пребивание, ние всегда щем спомянувами с похвали Вашето имя и щем го предадем на вечно съхранение в сръдцата на признателното потомство.

Сега, когато с глъбока скръб ся разделями с Вас, достойний изпълнителю на царевата воля, когато ся завръщате в Россия, тая родствена нам[7] драга земя, ние смеем най-смирено да Ви помолим, генерале, да ни не отричате и оттам добрината си да сторите[8] и пак милост да поднесете пред стъпите на Негово царско величество царя-освободителя нашата дан от глъбока преданост за великото дело на освобождението на балканските християни и изражение на искрената привързаност и любов кам братский ни руский народ, който принесе толкова си велики жъртви на жъртвеника на това освобождение.

И занапред надеждата на цял български народ за окончателно постижение на заветните му желания, за охранение на бъдъщата му съдба[9] е и ще бъде на крепката защита на царя-освободителя и на съчувственото съдействие на великий руский народ. Тая надежда, завещана нам от предците ни, ние щем предадем и на потомците си.

В пълна увереност, че Ваше Високопревъзходителство ще благоволи да приеме в благосклонно внимание тия наши възвания, ние с глъбоко почитание Ви подносим еще еднаж изражения за нашата най-безпределна благодарност и смеем да ся наричами за всегда на Ваше Високопревъзходителство искрено признателни слуги.

НБИВ, ф. 3, а. е. 864, л. 1—3, чернова, 3, л. 6 п. с.

[1] Авторството е установено по почерка. Словото е било подготвено вероятно за отпечатване във в. „Марица“ поради това, че се намира в архива на Г. Груев, който по това време е редактор на вестника. От проверката се установи, че не е публикувано.

[2] Следва зач.: от.

[3] Следва зач.: глъбока.

[4] Следва зач.: ни известни от.

[5] Ген. Столипин дохожда в Пловдив непосредствено след подписването на Санстефанския договор като командир на 9-и корпус. Длъжността генерал-губернатор на Източна Румелия заема от октомври 1878 до май 1879 г. На 15 май същата година пристига в Пловдив като генерал-губернатор на Източна Румелия Алеко Богориди.

[6] Следва зач.: съществованието.

[7] Следва зач.: своята.
[8] Следва зач.: еще една.
[9] Следва зач.: възлага на.

13. [РЕЧ, ПРОИЗНЕСЕНА ПО СЛУЧАЙ ЗАВЪРШВАНЕ НА ПЪРВАТА УЧЕБНА ГОДИНА НА ПЛОВДИВСКАТА ДЕВИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ][1]

Г-да,

На днешно време, при всеобщото движение на духовете в полза на народното просвещение[2], възпитанието на девойчетата дръжи пръво място между грижите на правителствата на народите, които добре разумяват истинските си интереси.

Едно време ся задоволяваха да дават на жената едни плитки познания или умение, колкото да блесне в обществото, без да ѝ ся погрижат[3] наздраво за истинското образование на ума и на сръдцето ѝ. Дори понейде си ся туряше на питание: требува ли жената да бъде учена? Н[о] днес вече не само не ся туря под съмнение потребата от достатъчно[1] знания на жената, н[о] ся и иска за нея едно сериозно и солидно образование, не по-малко от онова, което требува на мъжа. Затова в просветений свят[5] покрай началните училища за девойчета[6] днес голямо внимание ся обръща въз средните общообразователни девически учебни заведения, устроени по начин да[7] уздравят на младите девойки колкото ся може едно[8] по-пълно изучение на съществените стръкове от человеческото знание, като им дават ягки познания от литература[9] и от науки.

Правителството на Източна Румелия, съзнателно в своите длъжности, не ся забави да ся ползува от[10] щедростите на Областното представителство и да[11] устрои такива общообразователни заведения у нас[12].

Едно от тях е това[13], в което сми ся събрали днес да видим и оценим проникналите начатки от едногодишното му съществувание. В тоя случай мене, който имах честта и през годината, и във време на изпитите да бъда свидетел на хода и на[14] успехите на ученициte[15], приятно ще ми бъде, ако ми се дозволеше да изкажа тука явно своето пълно задоволство от общото положение на това заведение и да отдам[16] прилични похвали на ревността и усърдието на поставените в него да ся грижат за възпитанието и образованието на младите девойки. Благодарение на будний материнский надзор, извършен съвестно от г-ца управителка[17], благодарение на просветените грижи и трудове[18] на г. г. преподаватели и учители и най-сетне[19] на прилежанието и на дарбите, с които ся отличават повечето ученици, общий резултат от тазгодишната училищна работа е удовлетворителен[20].

Н[о] училището е един малък свят, както там, така и тука на тоя час ще има и радовни, и наскърбени. Радовни са ония честити, които са умели да извършат добре своя дълг, и наскърбени щът да са ония, които имали злочестината да не изкарат всичката облага от дарбите, с които ги е надарил господ, и от жртвите на родителите си, и от мъките, положени от учителите за тяхното образование.

На пръвите[21] аз ще кажа: „Добри работници, насладете ся с плода на трудовете си. Вам ся радват родителите и учителите ви, и всички гостие, които са дошли тука, честитяват ви, а защо това? Защото сте си извършили съвестно, щото сте били длъжни, защото сте били прилежни и трудолюбиви, защото сте успели да ся ползувате от уроците на вашите добри учители и

учителки. Н[о] искате ли и занапред да бъдете честити, искате ли да бъдете за всегда радост на родителите си и чест на отечеството? Искате ли да бъдете всякога самодоволни и да ви усеща сърдце покой? Правете и занапред така, както досега, правете го и в света, както сте го правили и в училището; бъдете редовни, трудолюбиви и честни![22] Дай боже от вас да земат пример и ония[23], които тоже би искали сполука, колкото требува в длъжностите им.

Приятний обичай задължава тогова, който има чест да представи на тържеството, подобно на днешното, да направи преглед на извършеното през учебната година, която ся свърша. Н[о] след обстоятелствений и подробний отчет, който имà добрината да ни даде уважаемий упр[авител] на това учебно заведение, мене ако остая нещо да прибавя, то е да поблагодаря тука явно на всички ония, които със своето съдействие са спомогнали[21] в придобитите сполуки и в средното образование.

А за това най-напред ся стои признателност на Областното правителство, което с великодушните си щедрости като дело на нар[одното] пр[освещение] е дало възможност и подтик за по-пръгаво и ползовито работание на това поле, трудове на всички, повикани да работят на полето на нар[одното] просв-[ещение].

Учителското тяло, в общий избор на който изобщо мога да ся похваля, че съм бил честит, под умното управление на г. упр[авителя] всякога в хармония е изпълнявало точно и съвестно своите високи длъжности и мене [ми е] приятно тука явно да му изразя своето пълно задоволство.

Пристрастен бих бил, ако да не отправех и няколко любезни думи на нашите млади, които ся учат в това заведение и които мене ся иска да дръжа за наши сътрудници в осъществените добри резултати.

При всичката възможност на увлечения, на които е изложена неопитността на младостта, мене е драго да мога да засвидетелствувам, че нашите млади ученици може би с малки изключения са разбрали, доколкото може да ся чака от техний възраст, че в замяна на свободата, която им ся дава, ние имаме право да чакаме от тях повече благоразумие, повече самоуважение и[25] по-живо чувство за собствената им отговорност.

С такива ученици ние ся надеем да дадем на обществото млади работници, у които наблюдателний и научний дух ще бъде събуден отрано, които щът бъдат научени да си правят сами своите работи и своето поведение, които щът бъдат готови за всички поприща, за всички борби през живота, които щът бъдат[26] умели да практикуват патриотизма не в думи, а в дела със самоотвержение за истинското благо на отечеството.

В такава надежда аз призовавам и заканвам всички на нов неуморим и сърдцат труд.

НБИВ, ф. 2, а. е. 195, л. 15—18, чернова, 4 л., 8 п. с.

[1] Реч на Й. Груев, директор на народното просвещение, произнесена през 1882 г., в края на първата учебна година на Пловдивската девическа гимназия.
[2] Следва зач.: у просветените народи.
[3] Следва зач.: по-нататък.
[4] Следва зач.: образование.
[5] Следва зач.: освен.
[6] Следва зач.: който тъй много.
[7] Следва зач.: дадат.
[8] Следва зач.: дадат.
[9] Следва зач.: от история.

[10] Следва зач.: великодушието.
[11] Следва зач.: се погрижи.
[12] Следва зач.: то вече.
[13] Следва зач.: заведение.
[14] Следва зач.: резултатите.
[15] В смисъл ученичките.
[16] Следва зач.: похвално, тука явно.
[17] Франциска Селнерова-Шоурекова.
[18] Следва зач.: отечески.
[19] Следва зач.: благодарение.
[20] Следва зач.: и аз в изпълнение на една приятна длъжност.
[21] Следва зач.: си позволявам.
[22] Следва зач.: ваший пример.
[23] Следва зач.: злочести.
[24] Следва зач.: да ся добият утешителни резултати.
[25] Следва зач.: и да гледат да усещат.
[26] Следва зач.: умеят да служат на отечеството.

14. [КЪМ ПЪРВИЯ ВИПУСК НА ОБЛАСТНАТА МЪЖКА ГИМНАЗИЯ В ПЛОВДИВ][1]

Областната гимназия в Пловдив честита е днес да види у вас пръвит си възпитаници, отпустени из нейната ограда; тя ся ласкае[2] с увереност, ч ви щете оправдаете надеждите, които ся възлагат на назначението ѝ, та щ

Управлението на Източна Румелия — първият от ляво на дясно (седнал) е Й. Груев

намери у вас деятелни работници в полето на нар[одното] възпитание, у което е силата и благополучието на народите.

Вие вече имате на ръце удостоверителни за завършен курс на това учебно заведение и из тесний кръг на училищното общество наскоро има да влезете в широкий кръг на светското общество, дето ви чакат нови трудове, нови борби[3]. Не забуравайте, че със зимание тия удостоверителни[1] не ви е свършена работата на образованието. Не! Тия удостоверителни[5] са за началата от познания, каквито ви са дадени от това учебно заведение, и нека ви служат за подсещания, че на тия основни начала вие ще требува да градите сградата на бъдущето си самоусъвършенствувание, което ся постига едва с постоянен и напрегнат труд. Само из тоя път ви щете можете[6] ся приготвите, както требува, за да си изпълните задавката, да дадете на обществото едно поколение, добре възпитано и надъхано с любов кам доброто, кам труд и ред, и с граждански доблести[7], които ся проявяват не в голи думи, а в дела почтени, патриотически[8].

В това трудно поприще и аз ви желая добра сполука.

[На гърба на страницата има текст:]

За да ся създадат просветени хора, умни и свободни граждани, требува научно възпитание, придружено с нравствено възпитание; наука, придружена с нравственост само, може да изкара полезни граждани.

НБИВ, ф. 2, а. е. 195, л. 19—20, чернова, 2 л., 3 п. с.

[1] Реч на Й. Груев, директор на народното просвещение на Източна Румелия, произнесена в Пловдив през 1884 г. при дипломирането на първия випуск на възпитаниците на Областната мъжка гимназия. Авторството е установено по почерка.

[2] Следва зач.: радва.

[3] Следва зач.: затова аз днес.

[4] Следва зач.: вам не остая друго вече, [освен] да ся трудиге.

[5] Следва зач.: ви служат като.

[6] Следва зач.: да изпълните задълженията си, та да послужите и на себе си, и на обществото.

[7] Следва зач.: с истински патриотизъм, който не стои само в голи думи, а и в дела.

[8] Следва зач.: в надежда, че щете умеете.

15. [ЧЕВСТВУВАНЕ 25-ГОДИШНИНАТА ОТ УЧРЕДЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ][1]

В Пловдив преди 50 години нямало ни училище, ни църкви български, нито проявение на народно съзнание; български язик ся чувал само в предградията, а вътре в същий град само у няколко фамилии, преселени от Копривщица. Семе за народно свещавание било посято с основание на българското училище при църква „Св. Петка", съградена в 1839 г. от Големий Влько Теодорович[2]. Това училище изпръво българо-гръцко с учител Никола Тонджоров из Самоков след смъртта на основателя му било обърнато на гръцко, каквото е и днес.

В 1849 г. влиятелните бегликчии Големий Стоян Т[еодорович] Чалъков, Салчо И[ванов] Чомаков, Павел Куртевич и други с просветеното съдействие на младите Атанас Вълкович и д-р Стоян Чомаков настояли и спомогнали за съграждание български църкви с по едно училище в предградията Мараш и Каршияка, които дотогава се експлоатираха от гръцки попове.

В 1850 г. светотроическото дотогава гръцко училище, основано и поддържано от Малкий Влъко Куртевич, било обърнато на българско от синовете на основателя.

В 1851 г. Големий Стоян Т. Чалъков с капитал, оставен от покойната му съпруга Елена, съградил всред града училище, което, турено под покровителство на св. Кирил и Методий, с назначение да приготви млади момци за български учители и свещеници по епархията игра важна рол в пробуждание народното съзнание у Пловдив. Пръв учител в това училище бе г. Н. Геров, който в начало на Кримската война напусти и замина в Россия.

В 1856 за главен учител в училището на св. Кирил и Методий бил повикан г. Й. Груев, който учителствувал в него до края на учебната 1868 г.[3]

В 1850 г. за пловдивский митрополит дошъл Хрисант, фанариотин грък и ненаситен користолюбец. Той поискал да спре по-нататъчното пробуждание на народното чувство у българите и подвигнал люто гонение против всичко българско, против влиятелните граждане в Пазарджик, в Хасково и найсетне и против пловдивските пръвенци Салчо И. Чомаков, Георгаги Ст. Чалъков и Павел Куртевич, които чрез патриаршията представил на В[исоката] порта за нововъведители и бунтовници. Вследствие на такива клевети одринский валия, командирован на 29 ян[уари], пристигна в Пловдив[4], за да разпита и се увери за положението.

Снабдени с пълномощия, Г. Стоянович[5], Павел Куртевич, Цоко Каблешков, и придружени от пълномощници от главните общини, отидоха в Одрин и оттам в Цариград, за да действуват за наказанието на клеветника. Хрисант по заповед от В[исоката] порта, повикан след дълго упорство, найсетне биде отведен в Ц[ари]град, дето отиде и Салчо И. Чомаков. Съден пред Върховний съвет на правосъдието (Ахканли Адлие), Хрисант бил признат за клеветник и по заповед от В[исоката] порта уволнен и заместен с известний митрополит Паисий.

В тая неравна борба със силната патриаршия зеха участие и някои от търговците в Пловдив, между които начело бяха бр[атя] Гешеви.

Победата, одържана против фанариотските интриги и клевети, ободри и мнозина страшливци, които дотогава не смееха да се покажат явно за българи, и така увеличи числото на дейците. Снабдени с училища на свой язик, българете вътре в самий град остаяха лишени от правото да слушат богослужението[6] на свой язик. Благодарение на пръгавината[7] на по-развитите ученици от училището на св. К[ирил] и М[етодий] придоби се и църква, в която да се служи по народен язик. На 30 ноемвр[и] 1859 г. един ученик[8] се осмели да изчете в църква „Св. Богородица“ апостола по български. Тая смелост разяри фанатиците гръци; на 5-й декемврий друг ученик се опита да изчете повторно апостола на български; последова едно сблъсквание; страстите се раздразниха и от двете страни. Вследствие на оплаквание от българите, по натиск от В[исоката] порта патриаршията с окръжно заповяда да се чете в църква „Св. Богородица“ от едната страна по гръцки, а от другата по български. Когато да се прочете окръжното на 20 дек[ември] 1859 г. в църква Св. Богородица“, гръците предизвикаха нежелаемо сблъсквание и набити, бидоха изтласкани.

Фанатиците гръци не се съгласиха на патриаршеското решение и демонстративно се оттеглиха от църква „Св. Богородица“. Тогава[9] в нея се поставиха български свещеници и богослужението оттогава начна да се извършва по славянский язик.

Паметта на св. Кирила и Методия се празнувала мълчаливо само в училището, посветено на тяхно покровителство; на 11 май 1860 г. за пръв път се отпразнува в Пловдив празникът им тържествено. Това празнуване от година на година ставаше по-бляскаво и се обобщи по цялата епархия и най-после по цяла България.

В 1861 г. на православна неделя при тържествената служба в църква „Св. Богородица" се прочете от амвона акт, с който се прогласи църковното ни самоуправление под временното предстоятелство на Илариона Макариополски, и в същий ден се реши да се изпрати в Ц[ари]град за представител д-р Стоян Чомаков; с окръжни се поканиха и други градове да изпратят представители, за да се ходатайствова пред В[исоката] порта за припознавание самостоятелността на българската църква.

Патриаршията възнегодувала против Паисия по причина, че и той бе принъден да повтори постъпката, направена на Великден 1860 г. от Илариона Макариополски и от Авксентий Велешки, издействова заповед да се изпратят на заточение и тримата тия архиереи. На връх Велика събота 1861 г. Паисий биде грабнат и отведен в Св. гора, после в Дарданели и най-сетне на остров Халки, дето и почина, след като има[10] удоволствието да си даде гласа при избора на пръвий български екзарх.

Българите, лишени от своя обичен архиерей, съставиха под название църковно настоятелство една комисия, която под председателство на п. Златан, а после на архимандрита Дамаскина и от членове от по-пръвите дейци пое църковното управление на Епархията в името на заточений Паисий.

Църковното настоятелство умя да задържи в единство и съгласие всички български общини в епархията и с тяхно[11] съдействие можа да си уреди от доброволни помощи редовен бюджет, с който поддържа цели 12 години свой представител д-р Ст. Чомакова, владиката Паисия и Панарета, който се бе присъединил при другите народни дейци, та така чрез тях крепи следованието на борбата до окончателното решение на въпроса.

Всяка година на православна неделя се свикваше в Пловдив епархийский църковен събор от представители от всички общини по един свещеник и по двама миряне. Пред тоя събор църковното настоятелство даваше отчет по управлението си и по течението на работите по въпроса; преглеждаха се сметки, избираха се нови членове на настоятелството и пр., и пр.

С тая хубава уредба и с коректното си поведение църковното настоятелство спечели доверието на българското население и чрез това и тяжест пред местните власти, които бяха принъдени най-сетне да го припознаят като истинский представител на болшинството от християнското население.

Епархийский събор продължава да се събира редовно всяка година до 1872 г., когато след учреждението на екзархията на 14 окт[омври] пристигна, та пое управлението на епархията назначений митрополит Панарет, посрещнат с небивал ентусиазъм от многохилядно множество българи от цяла пловдивска епархия.

Самоотверженатa деятелност, проявена по извоюване църковното ни самоуправление, дано послужи за пример на подръжание и на настоящето поколение в старанията му да бъде полезно на отечеството си!

НБИВ, ф. 2, а. е. 195, л. 7—14, чернова, 7 л., 14 п. с.

[1] Реч, произнесена от Й. Груев през 1895 г. по случай 25-годишнината от учредяването на Българската екзархия. Авторството е определено по почерка.

[2] Чалъков.
[3] Следва зач.: когато бил назначен за помощник [муавин] на пловдивския окръжен управител.
[4] Следва зач.: дето.
[5] Чалъков.
[6] Следва зач.: на народен.
[7] В смисъл енергичността.
[8] Нешо поп Брайков.
[9] Следва зач.: българите.
[10] Следва зач.: щастието.
[11] Следва зач.: помощ.

16. [РЕЧ, ПРОИЗНЕСЕНА ПО СЛУЧАЙ ПРАЗНИКА НА ДРУЖЕСТВО „МАЙЧИНА ГРИЖА“ В ПЛОВДИВ][1]

Уважаемо събрание,

От име на дружество „Майчина грижа“ чест имам да поблагодаря за готовността, с която се затекоха да отговарят на поканата му толкова уважаеми госпожи и господиновци и да почетат с присъствието си днешното отпразнуване празника му Благовещение.

При тоя сгоден случай подходящо е да се очъртае накратко миналата деятелност за връвежа, на което наверно ще да се интересуват мнозина от уважаемити[2] посетители и посетителки.

Българско девическо училище в Пловдив за пръв път било отворено в 1860 г. от тогавашни родолюбиви дейци по народното възраждание и се поддържало от помощи на разни пожъртвователи. За спомагание обаче на бедни момичета, които желаяли да се учат в онова време, нямало такива улеснения, каквито ги има[3] днес; нямало стипендии, нямало пособия; требувало да се промисли за какво-годе улеснение на бедни ученички. Явили се инициатори и инициаторки и турили в 1873 основа на женско дружество „Майчина грижа“ с назначение, както го показва хубавото име, да се грижи като майка на бедни детчица ученици и ученички и да им спомага да се сдобият с колко-годе образование. Настоятелството му, съставено найнапред от основателките му, привлякло за членове доста госпожи и проявило своята полезна деятелност. Неговите средства изпръво състояли от годишни вноски от членовете му и от доброволни приноси, събирани от настоятелството на именни дни, в случай на кръщавки и на венчавки и от дискос, събиран в празника му. С тия си скромни средства дружеството се трудило да отговори, доколкото му стигало ръка, на назначението си да помага на бедни ученички с писалки, с хартии, с книжки, с дрешки и обувки по Коледа и Великден. При това то снабдявало бедни момичета и с потребната материя за ръкоделия, за да се учат на тях, и изработените ръкоделия изваждало на лотария, та така малко по малко увеличавало средствата си за спомагание. Деятелността му, кратковременно спряна във време на въстанието през 1876 г., поднови се след Освободителната война през пролетта на 1878 г. Под покровителството на руските власти във време на окупацията дружеството можа да отвори и поддържа девическото училище и на празника Благовещение, след обикновения водосвет, то събрало колкото имало приготвени от ученичките ръкоделия, и от тях устроило лотария, която благодарение на щедростта на руските офицери дала значителен приход и така капиталът увеличен, биде внесен изпосле в руски кредитни учреждения.

В онова време, като нямало други благотворителни дружества, от които се усещало настоятелна потреба, особено след разрушителната война, настоятелството на „Майчина грижа“ имало честит случай да поеме в начало и управлението на новосъздадените в града ни сиропиталище и болница, основани по инициативата на тогавашния градоначалник А. Хамилтона. За поддържката на тия человеколюбиви заведения настоятелството събирало помощи в пари и вещи от офицери, чиновници и граждане, та крепило тия две заведения до 1880 г., когато правителството на Източна Румелия ги зело под своя грижа. Оттогава дружеството „Майчина грижа“ се ограничило на първоначалната си цел да помага на бедни ученички и ученици за образованието им.

Във време на братоубийствената война в 1885 дружеството със свои средства и със събрани помощи пригови и изпрати на Червения кръст в София достатъчно количество дрехи и болнични вещи и се удостои да бъде приято за спомагателен член на Червений кръст.

С помощи, събирани чрез устроявание балове и концерти, с вноски от членове и с щедри помощи от почетната си попечителка Н. ц. височество княгиня Клементина дружеството било поставено във възможност да разшири кръга на своята деятелност, да отвори и поддържа забавачници и при всичко това да запази и достатъчен капиталец.

В настояще време дружеството продължава да раздава по Коледа и Великден дрешки и обувки на бедни ученички в градските пръвоначални училища, от начало на настоящата учебна година отвори и поддържа със свои средства и забавачница, в която следуват 50 малки детчица.

Настоящето му материално състояние според равносметката, представена от касиерката на дружеството г-жа Александра Б. Калчова, капиталът на дружеството се състои от 13 570,90 лева освен вложеното количество в руски банкови учреждения. С тоя скромен капитал дружеството, подкрепено с усърдно съдействие на членовете си и със съчувствието на благотворителни лица, ще може да продължи да служи на предназначената си благотворителна цел и да отпразнува до друга[та] година и двадесет и пет годишнината от основанието си, и да си съгради и свое помещение на място, което му е подарено от държавата.

Чувството на милосърдие и благотворителност, присъщо на нежний пол, ще съедини наверно всички благомислящи родолюбиви госпожи в дух на съгласие, за да работят усърдно за благородната цел на това дружество, както и за целите на други подобни нему, от помощта на които има толкова нужда бедното жителство в града ни.

Дано нашите добри намерения се увенчаят с желаемий успех и дружеството „Майчина грижа“ да се удостои да ознаменува своето съществование с обилна, полезна и благотворна деятелност.

Амин.

Пловдив, 23 март 1897

НБИВ, ф. 2, а. е. 195, л. 27—28, чернова, 2 л., 4 п. с.

[1] Реч на Й. Груев, произнесена в Пловдив през 1897 г. по случай празника на дружество „Майчина грижа“. Авторството е установено по почерка.

[2] Следва зач.: попечители.

[3] Следва зач.: сега.

17. БЕЛЕЖКИ ЗА СТАРИ МАЙСТОРИ РЕЗБАРИ, ЗОГРАФИ И СТРОИТЕЛИ ОТ ДЕБЪРСКО И ЗА НАСЕЛЕНИЕТО В МАКЕДОНИЯ[1]

По сведения на Кузман Макариев, копаничар (марангозчия)

Петър Гарка от Гари (Дебърско), дърводелец прочут, работил темпла в дебърский монастир „Св. Йоан Предтеча" в 1835, в крушевска цръква „Св. Никола" около 1837 и в скопска цръква „Св. Богородица" и конака на Хамзи паша в Скопия.

В султан-Махмудово време, когато Хамзи паша в Скопие владееше до Ниш, Дупница и Сяр, и брат му Абдулрахман паша, който живееше в Тетово, Петър умрял в Крушево в бедно състояние около 1854 л[ето].

Него наричаха и Зограф, защото бил изписал една икона, а после му забранил владиката Дебърский.

Той бил изкопал изящно творение — нива и квачка с пилци, които зел и турил в конака си Хамзи паша.

Иван от Луково (Дебърско), архитектон на каменни сгради, в монастира „Св. Йоан", едно здание, и Кичевский монастир „Св. Богородица" в Кичевска околия (Битолско). Работил и мостове, между които знаменит е Спилский мост при Дебър на р. Дрин, дълг около 40 метра. Умрял преди Кримската война.

Велян от Селце (Дебърско), работил зданието на Махмуд паша в Шкодра, в Калето, който ся бил и биде разбит в Цръна гора. Архитект и накасчия, направил конака в Охрида, който съществува и днес. Умрял около 1820 л[ето]. Той е бил викан от силните тогава паши, за да им работи конаците.

Макарий Негриев от Галичник, шарач (накъсчия) и живописец, работил на зданията на Хамзи паша, който бе довел майстори от Кайсер арменци и от Гръция и бе ги турил под ръководството му. Той е шарил и цръквите „Св. Богородица" и „Св. Неделя" в Пловдив и в село Куклен, и черкова „Св. Кост[антин]" в Паз[арджик], и джамията в Пазарджик. Умрял на 1859 в Пазарджик. Бил ученик на Кипро от село Радика (Дебърско), който бил ученик на Веляна. Кипро умрял около 1845 л[ето].

Андрея от село Папрадище (Велеско), знаменит архитект, направил цръкви в Смедерево, в Ниш, в Босна—Сараево — и в Мостар. Умрял около 1870.

От съвременни майстори по-лични са:

Кузман Макариев и Христо Макариев, живописци, учили са при баща си, работили цръквите по Серско, Драмско и Пловдивско.

От село Голямо Броди има майстори каменари и дюкмеджии, работили звонове и големи часовници. Между тях по-лични са:

Георги Хръшев, каменоделец, работил мраморни работи, като темпло в сереский монастир „Св. Георгий" и шадраван у „Св. Иван Продром (Предтеча" и свещници мраморни.

Атанас от същото село, работил дюкмеджийски работи, звонове и големи часовници.

Тодор от Банско (Разложско) с презиме Фабрикаджия, леел разни машини от желязо, като гребение за влачене вълна и машини за чистение памук.

Арнаути християне живеят в Дебърско в села Беличица, Пичиница, Връбен, Кракотица, Ничпир, Джюзле, Нистрово, Добово (Дъбово), Вълковка, Тръница, Бродец. В тях освен в Беличица живеят и мюсюлмание арнаути.

В Македония има три разни племена българи: миаци носят бели дрехи с черни гайтани (занаятчиите) и със зелени гайтани (овчари и кираджии). Живеят в Дебърско, на източната страна.

На южна страна от Дебър живеят българе улуфи, поминуват ся изобщо с каменарство. Разпознават ся по наречието. Напр. *греди* (*ела*), *древо* (*дръво*), *аке* (*така, тъй*) *ованe, кольку* (*колко*). Носят бели дрехи.

Бързаци живеят главно в Кичево, Охридско и Прилепско и Железничка река (Хисаркулу). Поминуват се изобщо със земеделие и скотовъдство; носят бели дрехи, нецепени и клиняти, без ръкави и с ръкави, обточени с връвци (сукан неплетен гайтан).

вака наместо *овако*

му вела наместо *му веля*

маж = *мъж*

даб = *дъб*

татнет = *тътнет* = *гръмит*

В Костурско носят черни и бели дрехи, говорят *гренди* = *гряди* (*ела*); *барай* = *ходи* (*иди*), *пули* = *гледай*,

скорни го = *събуди го да стане.*

Мърваци живеят на с[евер] от Серско, в села Баница, Раховица, Лагос.

НБИВ, ф. 2, а. е. 192, л. 11—13, чернова, 3 л., 6 п. с.

[1] Написани от Й. Груев преди 1878 г. Авторството е определено по почерка. За б. Думите са курсивирани от редактора.

18. БЕЛЕЖКИ ЗА БАЧКОВСКИЯ МАНАСТИР[1]

Бачковский монастир е основан във времето на Алексия Комнена от великий доместик на Запад Григория в 1084 г., когато ся връщал от Солун, дето бил ходил заедно с йерусалимский патриарх, за да сключи договор с франките. Той посветил на тоя монастир приходите на няколко околни села, между които и Добролък, Голямо Елово, Банско (Куклен) и пр.

В Бачковский монастир между други старини ся намира и една гюрджийска икона на св. Богородица, наречена Петречул, посветена от двама братя[2] във времето на Андроника Палеолога и при иверийските цари Константина и Димитрия от рода Панкратии.

В тоя монастир има няколко ръкописни книги старобълг[арски] и една патерица от изящна направа и носи[3] по сребърните ѝ ябълки[1] от горе на доле следущий надпис: „Изкова ся сия патерица в л[ето] ЗРМГ в монастир, глаголемий Бачковский, при игумена кир Партения йеромонаха с братиям и настоятеля кир Теодосия от Пещера; изкова я майстор Петър и Йован от Кипровци при царя султан Ибрахима; в тожде время смирений митрополит пловдивский Гав[раил]ия(?). Кой ще изнесе из монастир вън, да е проклет от монастира.“

За тая патерица, която аз видях [в] 1864 л[ето], приказва ся, че била скрита у един пън, кой за много време стоял завърлен в избата, без да ся знае, че имало у него нещо. Еднаж дотребувало да разцепят тоя пън и тогава вът-

ре намерили тая патерица, която калугерите дръжат в съкровищницата си и показваха на любопитни. Н[о] от някоя година насам тии са я скрили и не я показват вече[5]. Заедно с патерицата аз видях и едно еванг[елие], обковано със сребро и няколко камъние по него; то бе ръкопис на пергамент, който аз пресметнах да бе от XII или XIII век.

В монастир[а] по устава, потвърден от Ц[ариградския] патриарх, било установено по желание на ктиторите гюрджинци да ся намират 40 монаси от Гюрджия[6] и други народности, освен гръци; дозволявало ся само да имат един писар грък.

В тоя монастир игумени и братия са били изпосле изключително бълг[ари] и на последно време игумен е по произход българин, н[о] духом е грък. Тоя монастир ставропигален имаше за настойници от влиятелните граждани в Пловдив, от фамилията Чалъковци. При последний разрив с Гр[ъцката] патр[иаршия] настойник бе Салчо И. Чомаков с Дим[итър] Мицура и оттогава гръците зеха и управляват тоя монастир, който има големи имущества с много приходи, често злоупотребявани.

НБИВ, ф. 2, а. е. 192, л. 12, чернова, 1 л., 1 п. с.

[1] Писани от Й. Груев преди 1878 г. Авторството е определено по почерка.
[2] Григорий и Апасий Бакуриани.
[3] Следва зач.: надпис.
[4] Дръжка.
[5] Следва зач.: когато видях.
[6] Грузия.

19. МАЙЧИН ЯЗИК В УЧИЛИЩЕТО[1]

Обучението на майчин язик е важно по две причини. От една страна, езикът е най-доброто средство за съобщение с подобните си и по майчиний язик ние предавами мислите си [и] прибирами чуждите[2]. От друга страна, с добро обучавание на майчиний език учителят работи върху всички способности на децата.

Езикът е склад на всички мисли, които народът си е съставил; у него лежат идеите на всички наши предци; и когато исками да знаем чувствата, които ги вълнували, възприятията, които са производили у техний дух[3], и реда, по който са се развивали, всичко това можем да научим у езика.

А що е целта на обучението на матерний език? Дали е само да ся научи детето да чете по книга и да пише право (каквото му прикажат)? Не. Майчиний език ся учи, за да ся[4] приучи детето да може да си изказва ясно и лесно, щото си мисли и щото му усеща сърдце; да употребява сгодни изречения, да състави фрази, които ся разбират, с една дума, да изказва чисто мислите си. Който не умее да си служи с езика за всичките си нужди през живота, той не знае майчиний си език.

За да ся научи детето на майчиний си език, требува да ся научи да го говори, а после и да го пише.

Премина вече времето, в което наредяха децата около един обръч (полукръг) или ги туреха да насядат покрай стените на стаята[5] с по един буквар в ръце и ги караха да бръборят по няколко часове наред, без да разбират що четят. Сега гледат да учат детето на всички предмети от програмата. Учат ги не само да четят, а и да пишат, и да смятат.

Детето чете, н[о] не разбира що чете, издава гласове, които повечето пъти за него нямат никакъв смисъл, а мнозина учители малко ги е грижа да попитат и разпитат дали разбират децата, щото четят.

Пръва длъжност на учителя е да кара детето да чете само думи, които може да разбира, думи, които означават предмети[6], каквито то може да види и да знае.

Това е естествената метода. Ако обучението на язика требува да ся почне от четение, то[7] требува да ся пробират добре книгите за четение.

Н[о] за жалост книгите, по които ся учат децата на четение, не са всякога книги, написани за деца.

Другаде не е така; в Съединени дръжави у Америка напр. има много хубави и добри книжки за четение. Те са напечатани много чисто; параграфите са много къси, най-много от по два или три реда и понякога тия два-три реда правят три фрази; и те предават на ума на детето много прости идеи. По страниците има хубави лози и образи, които представят разни предмети. В книгата влизат думи[8], които означават изобразените предмети.

Бълг[арският] язик е язикът, който ние говорим, за да изказвами, щото си мислим, било с уста, било с писмо; той е майчиний ни язик, на който ни е научила майка ни, когато бяхми още малки; тоя язик говорят всички българе. Бълг[арският] язик е съставен от сбор от бълг[арски] думи. Дума е сбор от няколко гласове, прости или съставни; за да напишем[9] думи, ние си служим с едни белеги, които наричат букви; с[10] букви ние забележами разните гласове. Може да ся говори и пише добре и зле[11].

Граматиката е сбор от правила, по които требува да ся води човек, за да говори добре и да пише добре. Правописание наричат правилата, по които требува да ся пишат думите, според както е определила граматиката. Според свойството на думите и според както са приети да ся употребяват, когато си изричами мислите, думите ся делят на няколко строеве, които наричат части на словото или на язика.

Пръвите от тия[12] строеве думи са думите, с които наричами хората и нещата и които ся казват имена.

С майчин язик ся учи правописанието и слогът[13]. С правописанието ся учи всички думи да ся пишат право, според както ся употребяват и според граматическите правила, а със слога ся учим да си изричами идеите[14] точно по същината и право и чисто по формата.

Тия два предмета от училищната програма дръжат много широко място в ежедневните ни отношения, щото никой няма да отрече важността им; н[о] ако всички са съгласни в тая точка, никак не са съгласни върху[15] ролята, отдавана досега на разните части, които влизат в учението на майчин язик.

Здравий разум ни казва, че най-неизбежното в началното обучение е да научим учениците да говорят колкото ся може по-добре. Думата е потребний посредник на всички отношения, връзка на обществото. Оттука ся разбира и безкрайното влияние, което ще върши в явний и частний живот на човека по-много или по-малко изработеното умение за говорение.

Писмената дума дръжи второстепенно място, защото на хората твърде нарядко [се налага] да напиша[т] идеите си, а пък всякой един на всякий час ся намира в нужда да си съобщава мислите с жив глас.

От това и самий разум иска, щото училището, което е насочено да приготви децата на всичко, щото им требува през живота, да даде широко и привилегировано място на устните упражнения на слог. А що става на дело?

И по програмите, и по изпитите най-малка грижа става за уработването[16] на говора.

По училищата най-много ся бавят с граматиката, с определения, с правила, с изключения, които имат за предмет да ся научат децата не да говорят, а да пишат, да пишат някоя буква между другите пет, шест букви, от които [се] състоят повечето думи, да пишат, както требува, краищата на думите. Това сухо учение от граматически правила, често нелепи, това знание, безполезно за повечето хора, е предмет на най-големите трудове на учителя, който му поглъща повечето време и повечето грижи, по което ся гледа и съди по изпитите за преценение на успехите.

Правописанието ни учи да пишем право съществената част на думите. То често е потребно, за да ся разбере някой текст, но при всичко това на него твърде малко внимание ся обръща. Нам би ся щяло в учение на майчин язик пръво и най-широко място да ся даваше в дневний ред на устните упражнения за слог, а после на писмените упражнения за съчинения; после на правописанието и най-сетне на самата граматика.

Тия четире стръка от майчиний язик могат и требува да ся учат съвместно и с общи упражнения; н[о] при всичко това ние наспоред важността им всяка една от тия части щем разгледами отделно.

А. Говор

Редко е да срещне чловек по нашенските училища деца, които да умеят да си изричат, както требува, мислите. Повечето не могат и да разкажат някоя приказка или историйка; тии дори и побръкват, кога да изтлъкуват някое просто граматическо правило или когато да дадат отчет за нещо прочетено. Сякаш, че тии никога през живота си не са говорили, толкова [се] двоеумят, бъбрят, повтарят и ся смутят всякий път, когато ги повикат да изкажат някоя идея с жив глас. Има и мнозина, които умеят нещо да напишат доста редовно или които си казват уроците много добре, [но] не знаят да говорят било защото не им дохождат наум сгодни думи, било че не могат да произнасят чисто.

Всичко това е оттука, че у нас е оставено на голямо нехайство уработването на говора. Затова требува да ся погрижим да допълним тая празнина, като ся пазим в същото време и да не прекалим това, щото ся има на око, защото смешно би било да исками да направим от нашите ученици по начални училища някои оратори. Н[о] ние лесно можем сполучи да им оправим недостатъците в произношението, да им изчистим язика от чужди или от криви думи, займени от развалени наречия, да им дадем няколко леснини, за да си изказват мислите по начин, щото, което кажат, да бъде в същината си смислено и по формата си право.

Ето разните упражнения, които ни ся видят годни, за да ся постигне това, щото ся мери.

1-о. Пръвата стъпен ще бъде да съобщи на децата познания, най-употребителни и най-потребни за язика. Тоя кръг от идеи малко по малко ще ся разширява, наспоред колкото наягква на възраст и на ум. Тия пръви начала на язика требува да бъдат много точни, много прави и връзани глъбоко в паметта. Всяко познание, когато ся предава, ще ся придружава със собственото си название. Тоя двоен резултат може ся сполучи по предметни уроци и по упражнения на ума.

Предметното учение помага много, като дразни децата да говорят много и все да си допълнуват придобивката на някоя нова идея с устното изречение. Това изречение, опознае ли ся еднаж, требува да ся връти често из устата на учителя и на учениците. Из тоя път малко по малко ся приготвят начала за говор и всичко градиво, колкото неизбежно требува за направата на една фраза, на една реч както и за да ся разбира четението.

Криви, похабени думи щът бъдат забранени в училището.

Като ся следи редът на упражненията, на наглядното обучение и методата, която показахми по-преди, младото дете ще си набере доста книжевни и научни познания, които щът му бъдат потребни през живота, а не ще бъде натъпкано много или малко с едни теоретически познания. Каква облага [е] да знае граматиката от кора до кора, а пък да не знае, щото му требува, да си напише едно писмо, да не умее да разбере описа на едно рало или изброението на частите, които съставят заключенията?

Как можем каза, че някой ученик говори добре, че чете книги и списания, които ся отнасят до поминака му, когато не знае що значат повечето думи, земени извън неговата граматика или извън учебника му за история и география?

Нека да знаем добре, че няма да сполучим да уработим учениците на чисто говорение и на съчинение и да ги засладим с четението, ако не бъдем турили ягчки основи за началното им обучение по предметни уроци.

2-о. Отчетът за[17] четивата, ако бъдат и най-повече нагодени на детските сили, дават една леснина, плодовита и приятна, за да ся упражняват младите ученици на говорение. Въпросите ни требува да бъдат пръве кратки и прости; щем ги наричами методи за четение.

Б. Аналитическа метода

Аналитическата метода връви из път, противоположен на синтетическата метода. Тя начина от цялото и стига до частите; тя връви от знайното кам нсзнайното и от идеята към условните ѝ знакове. По тая сис.ема изобщо ся следу[ва] в Германия.

По тая метода умът на детето требува най-напред да схване идеята на нещо, после да научи името на това нещо, най-сете писмените белеги, с които ся забележа това име. Така, за да науча децата да опознаят букви *и, о, ш, л*, зимам едно шило и го показвам на децата да го разгледат. Откак им дам така идеята, показвам им после името, с което наричат това сечиво, с устното наименование; най-после ги обучавам да четят думата *шило*, пръве цяла, после по срички — *ши-ло*, а най-после слизам до пръвите начала на тая дума, сир. до буквите. Децата, като видят предмета, сдобиват ся с идея, по идеята наумяват си за името му, по името втлъпява ся в паметта им що чинят писмените белези, с които ся забележа тоя предмет, по писаната дума научат сричките, по сричките научат да познават що струват буквите. Всичката аналитическа метода е у тоя логический и систематический[18] низ от упражнения.

Приоми

1-о. За да ся вкара в[19] детинский ум идеята, от която требува да ся тръгне, има три пътища: или ся турят предметите пред очите на децата, сир. начина

ся от предметното обучение; или им ся показва образът на предмета; или само му ся казва името, когато предмета е вече знаен на децата. Ако имами предмета на ръка, най-добре е да ся начне по наглядност. Идеята, която ся ражда от пряко съглеждание, ще бъде по-чиста, по-жива и по-права. При това полезно ще бъде да ся покаже и научи и образът му. Н[о] тоя урок не бива да ся простира много, а да бъде кратък, въодъшувен, занимателен и да води право кам главната идея, която требува да служи за негова основа.

2-о. Откак ся разгледа, изпита и изучи предметът, требува да му ся каже името. Всекий звук требува да ся изрече чисто и отделно и да ся повтори пръве от всички ученици вкуп, после от всякого едного отделно.

Може да ся прибавят при това устни упражнения, аналитически и синтетически, както го казахми по-горе.

3-о. Откак представя устно идеята, минувам да покажа писмените белеги които служат, за да ѝ ся научи името. То е съществената част от урока и тя се постига по следующите упражнения:

а) Напиша думата на черната дъска. Ако наместо една дума отделна земех за тема на урока някоя малка речка, аз ще я изрека цяла, като и показвам всяка дума с показалката; децата повтарят, докато земат да различават думите една от друга. За да се уверя дали не ги бръкат, аз им дам показалката и ги поканя да ми посочат думите, които пръве изричат, както са си наред, после разбръкано.

Откак ся свръши това обучение, после за други думи така ся прави, само че не толкова надълго и нашироко, както пръвий път.

б) Откак опознаят децата думата, аз земя да им показвам сричките, напр. *ру-жа*. И сега следя същий път, само че сега обръщам вниманието на учениците върху сричките, а не вече върху цялата дума. Дали разпознават тии добре сричките една от друга, или не, то е лесно да ся опита и види; ако ги намират — да им покажат сричките, които им показвам.

в) Ако срещна мъчнотия в да ги науча на сричките, аз ще употребя подвижните букви, струпани по силабически съчетания. Да речем, че имам да ги уча думата *затикло*, напиша тая дума на една ивица хартия, па я нарежа и поделя сричките. За пръв път самичък аз съставих думата пред учениците, после разбръкам белегите и поканя едно по друго всекий ученик отделно или да ми състави тая дума, или да ѝ найде някое от съставните ѝ начала, или да познае просто и да ми каже сричките, които аз изричам.

г) След сричките идат буквите. За да науча децата на тях, аз мога повтори пряко същите упражнения, както за сричките, или писмени упражнения.

д) С писмени упражнения ще ся свръши урокът и учителят ще има на око да научи децата да опознават буквите и да слагат от тях сричките на думата, като вървят наопаки. Пръве ся работи с подвижни букви, а после със същo[20] писмо. Учителят ще се погрижи сам да напише на черната дъска думи нагодени на урока, и да ги учи на нови букви, като следи приомите, изложени по-нататък.

По що е по-добра аналитическата метода? Аналитическата метода е по-добра от синтетическата. Тя върви из естествен път, като тръга от идеята, а не от буквите, от сричките, които от само себе си нямат никакъв смисъл и на които сухото учение ся додява и омръзва на децата. Засладено от идеята, която е придобило, детето с нетърпение ще иска да научи да познава и да прави белегите, с които тая идея може да бъде съобщена. То така ся приучи да ся не благодари от думи, които не разбира, и да не чете нищо, без да го

разбере. Па и ние, кога четем, не начинаеми никога да дирим и изпитвами буквите една по една отделно, н[о] пръве си намислим думата цяла, а после я разглобим на срички. И така и четението същевременно върви по аналитический път. А от що ние ся двоеумим над всяка дума, която ни ся мерне за пръв път? То е очевидно от приуката, която имами да четем, да изричами думите едва откак им усвоим в ума си смисъла. От това идеята всякога требува да върви преди фонетиката.

При това има и друго. Майката, която учи малкото си дете да говори, не му показва началата на думите, н[о] цялото име на предмета, и — добре да забележим — на предмети, каквито детето види и знае. Още всяка дума изрича едно съждение или поне чини колкото едно съждение. Ако майката научи детето да повтаря думата *мама*, то е за да му каже: ето мама или обичай мама, или тая ся вика мама. Всякога ся тръга от едно съждение, изречено или с предложение, или божем с една пълна дума. Аналитическата метода, каквато я изложахми, удовлетворява верно всички тия условия, тъй щото да докарами учениците да отговарят не само с едно тъй или не, щом ги приучим да разбират в отговора си питанието, което сме им направили.

4-о. Требува да ся задава на учениците работа по дома не толкова писмена, колкото устна. Да им ся задава да приготвят, за да разкажат нещо, напр. от история, от четеница, а пък на начални ученици да ся задава да изброят, да разпоредят, да разгледат един ред предмети, напр. да кажат имената на съдовете вкъщи, да изброят колкото дръвени, железни и пр. неща ся намират вкъщи или другаде някъде; да сравнят прозореца с вратата и пр.

5-о. Преди всяко упражнение за съчинение требува да върви устен урок; всяка задавка за слог требува да ся разкрива по-преди с жив глас. Било за опис, било за развиване някоя мисъл ще ся напише предметът на черната дъска, па с един ред сократически питания[21] щем направим да лъснат в очите на детето второстъпенни идеи, които могат да ся прибавят и развият.

6-о. Всички стръкове от програмата могат и требува да служат за гимнастика[22], за да ся обиграе детето с мъчнотиите на говора. Нека да го не карат да учи много уроци [на]изуст, н[о] да разправя за разясненията, които му ся дадат, и да си изрича идеите редовно, ясно и лесно; да го стръвят да говори много и чисто.

7-о. За [не]безполезно мислим да прибавим, че в тия устни упражнения, требува да дръжим учениците будни и внимателни срещу кривото произнасяние, срещу погрешки по род, по конструкция и срещу криви изговори. Но по-преди сам учителят требува да умее да говори добре, да си изрича мислите лесно и да произноси чисто и приятно.

В. Съчинение

При всичко че умението да съчинява човек по-малко ся употребява, отколкото говорението, все си е и то потребно. Кое момче ще може да ся похвали, че не му ся е случило и че няма да му дотребува да напише едно писмо или някоя записка? А как ще може да свръши такъво нещо, ако началното училище не го бъде приготвило и научило?

В тоя стрък най-много ще требува да имами пред очи бъдъщите потреби на учениците, за да определим доколко и доде требува да ся постигне. Учителят на селско училище ще бъде напълно постигнал намерението си, ако научи повечето си ученици от второстъпенний курс да умеят да съчиняват

разбрано и чисто каквито писма, записки и пр. щът требуват в поминака им. Н[о] това не стига на ученици по градове[те], дето ся иска повече умение в съчинение, за да могат да ся наместят на някой занаят или на тръговия.

Съчинението не е друго, а говорение, хванато с писмо; Оттука лесно ся разбира, че както деца[та] умеят да си изричат мислите, както требува, скоро щът постигнат да съчиняват, ако и да ся иска за съчинението повече ред, повече точност, повече грижа в изражението, отколкото [при] говорението.

Училища, които ся съобразяват с упътванията, които посочихми за уработвание говорението, няма да срещнат мъчнотии да научат [децата] да съчиняват.

Токо-речи всички посочени упражнения ся прилагат и на съчинението. Същата метода, същий връвеж и същите приоми ся употребяват и в съчинението.

Голямата спънка, която срещат децата в съчинението, иде от немание идеи. Кога им ся зададе нещо да напишат, тии ся забръкат и не знаят що да кажат. От това пръвата работа требува да бъде да им ся разплодят идеи, после да ся научат да ги развиват и да ги изричат. А идеи могат им ся разплодят пръве с разговора върху предметите, а по-после с четение.

Пръвите упражнения за съчинявание щът бъдат да ся карат учениците да пишат предметни уроци. Преди да ся дойде до просто предложение[23], ще ся измини една цяла стлъба от упражнения, у които ще има едно по друго име, прилагателно и глагол.

Всички тия уроци, направени пръве устно, щът могат да послужат в същото време за граматически задавки.

Ето няколко примера:

а) П р ъ в а с т ъ п е н

Кажете имената на пет предмета, каквито ся намират в училище, в черкова, в градина, в изба и пр.

б) Избройте десет предмета — хартиени, дръвени, железни.

в) Покажете няколко предмети четвръти, бели, леки, горливи, трошливи, издялани от дръводелец, от железар, извадени из земята, донесени от чужди земи и пр.

В т о р а с т ъ п е н

а) Покажете четире неща, каквито ся намират в градина с едно качество, което прилича на всички: напр. листо зелено, цвят миризлив и пр.

б) Намерете три качества, нагодени на думите: мастилница, зъм, кон, хартия.

в) Покажете шарките на хартиените предмети в тая сала[24]; формата на осъм разни съдове.

Т р е т я с т ъ п е н

а) Кажете що работят: орача, готвача, пеперуди, куче, патица и пр.

б) Покажете три действия, [които] прилягат на дете, на огън, на кон и пр.

в) Избройте пет действия, които могат ся свърши с нож, на стол, в градина и пр.

Предложението ни отваря едно широко поле от всякакви упражнения, които щът настелят ума на детето с идеи и щът му укрепят способностите.

Малко по малко щем пристъпим при писменото описание на употребителни неща, н[о] преди такъво описание все ще връви по-напред устен предметен урок, после методически повторения на черната дъска, по които щем следим било в упражненията от нагледно обучение, било в описите. Това

ни показват изворите на идеи, които ся наричат общи места и са: определения, изброения, подобия, противности, обстоятелства, род и вид, причина и следствие.

Ето един пример от разговорите, насочени да послужат за основа на упражнения за съчинение. Да земем бръбоя[25] за предмет:

а) Определение	Бръбой е вариво.
б) Изброение	Той [се] състои от кожа, очи и от белезникаво месо.
в) Подобия	Той прилича на ябълка; като нея е валчест, бял, жлът или червен. Прилича още и на чукундур, и и на гулия, колкото по това, че расте вътре в земята на глави.
г) Противности	Той се различава от ябълката по това, че. . .
д) Обстоятелства	Бръбоят е много сгоден за храна на хората и на добитъка.
е) Род и вид	Той е като една връга, порасла нейде на някое растение.
ж) Причина и следствие (или произхождение)	Бръбой е пренесен из Америка.

Всички тия части щът бъдят развити много или малко според силите на учениците и според колкото време има.

Така малко по малко щем приучим детето да връви по един свесен (рационален) ред и да черпи из тия логически извори идеи, каквито му требуват.

Когато учениците понаягкнат, щем земем да им показвами правилата за (амплификация) опълнотворение, като ги учим да развиват простите и свитите фрази.

Тия фрази пишем на черната дъска, по с един наниз от питания, [и] щем приучим децата да пристаят една второстъпенна прибавна идея на съществена идея или да изричат с перифраза думите, които ся вдават на развитие. Напр. иска ся да ся напише писмо връху тая задавка: Да ся потръси някаква помощ от някой добротворец. Учителят ще подбуди идеята да ся мотивира тая просба и да ся определи каква помощ му требува, и пр. Да земем друга фраза: Бъдете добри и ви щете живеете честити. Учителят ще попита що требува да прави някой, за да бъде добър. Да слуша бога и поголемите и да връши всичко, щото е длъжен. После ще ги научи да определят честитий живот на тоя свят, радост вътрешна на съвестта, людска похвала и пр.

В пръвий възраст щем черпим идеите из наглядното обучение; по-после четението ще им бъде главний извор. Предметните уроци, толкова сгодни да събудят дух за съглаждение, да вжиляват, да раздразнят всички способности, щът обогатят паметта със собствени термини, с най-употребителни изражения, като подават в същото време един куп идеи.

Четението, там, дето ся може, ще допълни детинското книжевно възпитание.

Да чете човек, ще рече [да] не изминува с трескава бръзина из много или малко раздразнителните случки на някоя драма, та да тръси

развезката ѝ: да чете, ще рече да пробира, да събира, да си присвоява полезни познания; поучителни дела и всички прави идеи, колкото има в някоя книга, с думите и с фразите, с които те ся изричат. Малко четя, но добре — требува да бъде правилото, от което никога не бива да ся отбивами.

Да пробирами добре книгите, които щем дадем на ръце на учениците. Често щем ги карами и да разправят устно това, щото са прочели. Ако умеем, тии щът го изложат и писмено. Детето най-много с прочитание ся учи и да пише и съчинява.

При всичко, че не стигат само едни идеи, за да може някой да пише, а ся иска да знае да ги разпореди с ред и да ги изрече, право ние тука пак [можем] да говорим за разпорежданието ни, за сладкодумството, които влизат в съчинението. Реториката и да различава тия три части, на практика не би могъл човек да ся тури на работа и на упражнения, каквито иска изобретението — без да ся научи в същото време да си подряжда и изрича идеите.

Мнозина учители не са научили учениците си да съчиняват, защото никак не са [се] погрижили да им разплодят идеи; други пак мнозина не [са] сполучили никак, защото тяхното обучение, тяхната метода не връвеше постепенно и разнообразно. Тии си служат все само с един род упражнения и го наричат съчинение (композиция) — развитие на един предмет. Това упражнение е дълго и дотегва и приспива, ако ся повтаря. Освен това то би прилягало подобре на второстъпенний курс. Затова нека ни бъде простено да спомена тука разните упражнения, които учителят може да зададе. Ние няма да ся повръщами вече върху изтълкуваните части.

1-о. Требува да ся смеша аналитическата метода със синтетическата метода. За тая, последната, минува ся от частите на едно предложение към сложни фрази, па оттам към собствено нареченото съчинение.

2-о. Четеницата може да служи като ръководство за много задавки за упражнения. Така върху някой отбран откъслек щът питат децата:

а) Как е изрекъл писателят еде-кои си мисли (преведени с други думи); б) Как може ся каза скратено оня откъслек; в) Как би могло да ся изменят еде-кои си думи или прилагателни, или нещо от глаголите или как да ся премахнат всички същи или относителни местоимения и пр.

3-о. Учителят ще каже [на] учениците да свържат някои предложения, които той им е подкачил.

4-о. Ще им поиска четире или пет мисли върху някоя дума, върху някоя идея: баща, дръво, учтивост.

5-о. Децата требува да скратят или опълнотворят[26] някой текст или да разкажат някой приготвен откъслек, или да подражаят някое писмо, някой опис, разказ, научен на[изуст].

6-о. Полезно е да ся показва оправената диктовка и да ся карат да я учат [на]изуст, като и да им ся прочита по еднаж или по дваж, преди да седнат да съчиняват.

7-о. Всекий път, когато щът ся турят да пишат някой разказ, някоя приказка, по-преди требува да ся накарат да го разкажат с жив глас.

8-о. За да ся избегне да преписват учениците един от друг, могло би или да им ся раздадат [по]между им две задавки за съчинение, едната за ученици от число чифт, а други за ученици от число тек, или да се зададе на всякой ученик по-различна задавка, или понякога да ся остави всякому да си избере каквато ще задавка.

С ученици от 11 до 13 години, доста развитички, а още повече в средни училища могат ся сполучи бързи сполуки, ако ся прилага аналитическата метода по следущий начин: 1) Дава ся на децата сборник от избрани откъслеци в проза от всички родове: описи, разкази, писма и пр.

2) Учителят прочете някой откъслек, па разтълкува думите, изреченията и всичките му фигури, които лесно не биха могли да разберят.

3) После покани учениците да напишат скратено тоя откъслек на особен лист, като изложат главните му мисли поред, както си ся развиват.

4) Написаното тъй скратено, като ся свръши, ученикът зима да изучи откъслека, като си задава все въпрос: Как еде-коя си идея от скратено написаното е изказана от писателя? И ще ся помъчи да запамети същото изречение на писателя. По тоя начин той ще гледа не да го изучи [на]изуст — дума по дума, н[о] да [го] изучи:

а) Как идат една по друга идеите, как са разпоредени и свързани.

б) Как са развити.

в) С какви особени изречения си е послужил писателят, за да изкаже всяка една от тях.

Пръвата част, т. е. как идат една по друга идеите, е второстъпено нещо, най-повече в описите, дето може ся зе понякога ред от идеи, съвършено различен. Най-важното тук е да ся запаметят думите и термините, с които писателят си е изказал мисълта. С такъво разглобявание и повторно съглобявание на всяка фраза невъзможно е да ся не обиграе скоро ученикът.

5) За да провери работата на учениците, учителят ще ги накара да напишат в училището някои от изучените откъслеци, като им дозволи да си помогнат със записаното си скратено.

6) Откак прокарат дваж или триж същите откъслеци, учителят може да им зададе и други по-мъчни.

Г. Правописание

Ако и да е по-малко важно от говорението, правописанието е неизбежно потребно на всички, които искат да си изричат мислите писмено.

Правописанието ся учи с правила и с употребение[27]; с правила ся учи правописанието на краищата на думите, а с употребение ся учи правописанието на корените на думите.

Формите на думите, буквите, които ги съставят, са един залог от преминалото и ние няма друго, а само да подражавами. За да ся научим да подражавами, требува да гледами формата на думите, да я гледами често и да ся мъчим да я пишем. Най-голямата мъчнотия е в правописанието на буква *ы*, от една страна, и в правописанието на букви *ъ*, *ь*, които в средата на думите сега ся произнасят еднакво, а тъй също и в правописанието на букви *ѣ*, *е*, *я*.

Колкото и да има правила за правописание, които учениците щът научат с граматиката, все остая много нещо да учат от приука, а затова требува да ся връви по следущий ред:

1. Да се накарат учениците да пишат фрази, думи, които не са били видяли и учили по-преди.

2. Упражненията за произнасяние и за писание щът спомогнат на начални ученици да ся запознаят с правописанието на думите.

3. Щом ся облекчат учениците да четят и да пишат, всички упражнения за правописание се правят с помощта на четеницата.

Изпръво учениците щът препишат по еднаж някое четиво; после щът го заличат и учителят ще им го прокаже да го напишат на[из]уст, без да гледат в книгите си, и после като трете упражнение учениците щът разменят помежду си написаното, за да си оправят взаимно погрешките с помощ от четениката. Тая взаимна оправия е по-полезна отколкото, ако им оправеше учителят, защото тя дразни ги да ся надпреварят и защото сам, който е направил погрешката, по-мъчно я съглежда. Безполезно е да ся казва, че най-сетне учителят требува да прегледа всички преписи. Тоз прием задлъжава ученика да гледа едно по друго много пъти същите думи и да ги запамети много скоро.

4. По-после не ще требува да преписват предварително. Учителят може само да им науми напр., че утре ще им прекаже да напишат няколко реда от еде-коя си глава от еде-коя си книга и да ги покани да ся приготвят, като[28] прегледат добре всяка дума от тая глава по дваж, по триж.

Когато да им прокаже да напишат, двигат всички книги и им прокаже да напишат само няколко от оная глава.

5. Най-сетне учениците требува да ся приучат да внимават добре в правописанието — всякога, каквото и да биха писали, затова, за да ся увери учителят за техния успех, той ще ги кара от време на време да пишат диктовки неприготвени.

Д. Граматика

Граматиката в начални училища требува да ся сведе на съществените си правила и на често приложение. Изключенията и мъчнотиите требува да ся изоставят за второстъпенний курс. Стеснена в тия граници, граматиката требува да ся учи само практически.

Определенията и правилата щът ся учат в приложенията си. По-добре е учениците да не учат правилата [на]изуст, защото по тоя начин тии,наместо да мислят и да съдят, задоволяват ся само да ся облягат на паметта си; кога ги попитат за някое правило, тии го изчетят и си мислят, че не им требува да обърнат внимание на него.

Освен това, когато ся [на]карат да разправят за граматическите приложения, тии имат случай да ся упражняват и в говорението и при това учителят може по-добре да познае, дали му са разбрали, щото им е приказвал.

В начални училища граматиката може да ся учи на два курса. Пръвий курс — в пръвостъпенний курс на нач[алното] учение, а вторий — във второстъпенний курс от нач[алното] учение.

Пръвий курс заключава общите правила:

1-о. За името, за родовете му, за числата му.

2-о. Прилагателното в три рода и две числа.

3-о. Съгласуване на прилаг[ателни] със съществ[ителни].

4-о. Спреженията на глаголите и съгласуване на глагола с подлежащето.

В горний курс ще ся прекара още еднаж всичко, що е учено в пръвий кръг; после щът ся учат всички главни граматически правила с повече или помалко подробности и упражнения.

А требува ли книга при обучението на граматиката? При всичко, че требува да ся бяга от злоупотребението, което правят с ръководствата, ние требува да ся вардим да не пропаднем в противна яма, ако идем да забраним всякий учебник за грам[атика].

Един учебник, кратък, с главни съществени правила, с таблици за склонения и спрежения и ограничен в една практическа програма, могъл би да бъде доста полезно ръководство, особено във второстъпенний курс. Защото без учебник за страх е да не би учителят да не връви поред и постепенно, а такъво нещо много вреди на сполуката на обучението [по] грамат[ика], което иска да ся кара постепенно и да има логическа связ.

Тук щем да браздим път, по който требува да ся следи в обучението на грам[атика].

Учителят всякога ще начина от някой пример, за да поведе учениците, с една връволица от питания, за да разберят и да изкажат определението или правилото. Напр., който иска да им даде да разберят що е име, той ще начне така:

— Петко, как е името на баща ви?
— Я, напиши това име Стоян на черната дъска.
— А майка ви, Рашко, как ся вика?
— Я, напиши името Мария.
— А това село как казват, Никола?
— Забележи, Ракитово.
— С какво име наричате животното, което ни дава мляко?
— А това нещо (линия) как го викат?
— Петко, повтори думите, които написахми.

С такъва връволица от питания, която вие щете допълните, щете заведете право детето да разбере пръве що ще рече име, после щете го научите да определява името, сир. да му изрича идеята. После щем направим разни упражнения, напр.:

— Павле, кажи ми три имена на мъже.
— Петко, ти ми кажи имена на жени.
— Ти, Стоянке — четири имена на неща.
— Липа, име на чловек ли [е], на добитък ли е или е на неща?
— А кол, стрико, кръсник, образ, Пловдив?
— За утре щете научите (или щете ми донесете написано) пет имена на човеци, пет имена на предмети, каквито ся намират в училище, пет имена на къщни животни и пет имена на околни села.

Тоя сам пример е доста, за да даде да ся разбере как требува да ся свръзват предметни уроци с началата на язика; н[о] нека покажем и друго приложение на сократската метода.

Да речем, че исками да научим как ся съгласува същ[ествително] име с прилагателно — по род и по число. Напишем най-напред на черната дъска тия три предложения:

Тоя кон е бял.
Тая крава е бяла.
Това куче е бяло.

Най-напред щем привлечем вниманието на децата въз трите форми на прилагателното — бял; после с няколко питания, добре нагодени едно по друго, щем ги заведем да разберят от що са тия три различни окончания. Н[о] преди тоя урок требува децата да знаят да разпознават същ[ествителното] име от прилагателното, както и родовете.

Искаме ли пък да ги научим за промените на глагола, начинами да им показвами лицата, после числата, най-сетне времената и наклоненията.

За да дръжим децата будни и нащрек, [ще] напишем на черната дъска:

Аз пея песен.
Ти пееш песен.
Петко пее песен.

Ще им покажа да видят разните форми на глагол пея, като ги науча, че има три различни лица и че по тях и глаголът си променява окончанието. Разни примери, показани от учителя, после други, найдени от учениците въз трите лица, щът допълнят и втлъпят в паметта на децата тия пръви познания, колкото до спряжението.

По-лесно ще е да им ся даде да разберят да различават числото, н[о] повече мъки ся искат и може би повече уроци, за да ся изтлъкуват времената и наклоненията.

Щом разберят правилото, учителят ще повтори всичко прекарано, като връви тоя път по дедуктивната метода, и ще направи разни упражнения за приложение.

Така, ако иска да ся увери дали му са разбрали, той ще поднови урока, н[о] по-бързо и по тоя път, противоположен на пръвий, сир. като връви от правилото към примерите, от началото към следствията.

Ето редът, по който може да ся върви в зададени упражнения:

а) примери, написани на черната дъска и прилични на ония, които са служили за основа на урока;

б) примери, дадени после от учителя с жив глас;

в) примери да ся потръсят в четеницата;

г) примери, които ще найдат учениците.

За съгласувание на прилаг[ателното] със същ[ествителното] име учителят ще попита детето да му покаже от еде-коя си страница на еде-коя си книга — писмено или с жив глас с примери — пет прилагателни мъжки, множествени, с имената, при които са приложени, за да им покажат качествата; или осъм имена на предмети, каквито ся намират вкъщи, в училището, с прилагателни, които им показват качествата.

По тая метода, както ся види, най-напред ся задава работа на ума, а паметта само прибере, щото разумът е разбрал, и така всички способности работят, та ся укратяват.

Упражненията за граматический анализ обикновено щът ся правят с жив глас и щът послужат, за да ся прегледат под друга форма главните правила за съгласувание и за склонения, и за спряжения, и щът ся врътят върху разните служби, що връшат думите в предложението. Н[о] с тия упражнения не бива да ся прекалява; не да ся иска от учениците по цели страници анализ, нещо, което и омръзва, и не дава плод[29].

НБИВ, ф. 2, а. е. 186, л. 1—28, чернова, 28 л., 51 п. с.

[1] Материалът е писан след 1878 г. Представлява методическа разработка за преподаването на роден език и вероятно е подготвен за публикация. Авторството на Й. Груев е установено по почерка.
[2] Следва зач.: който не разбира язика на.
[3] Следва зач.: да ся тури.
[4] Следва зач.: в състояние.
[5] Следва зач.: па им дадаха.
[6] Следва зач.: турени пред очите.
[7] Следва зач.: следува едно условие.
[8] Следва зач.: по чужди дръжави.
[9] Следва зач.: тия гласове.
[10] Следва зач.: с които.

[11] Следва зач.: сир. съгласно или несъгласно с доброто употребление.
[12] Следва зач.: части.
[13] Начин на изразяване, т. е. особености при построяване на речта.
[14] В смисъл мислите.
[15] Следва зач.: истинско.
[16] Усъвършенствуване.
[17] Следва зач.: прочетеното.
[18] Следва зач.: свързване.
[19] Следва зач.: в духа на детето.
[20] Истинско.
[21] Метод на обучение (по името на Сократ), чрез който се развива мисленето. Най-разпространена негова форма е евристическата беседа.
[22] В смисъл упражнение.
[23] В смисъл изречение.
[24] Зала.
[25] Картоф (от немски език).
[26] В смисъл разширят.
[27] В смисъл упражнение.
[28] Следва зач.: забележат.
[29] Следва зач.: Требува най-сетне да забележим, че изложената тука метода е само за начални училища. Ученици в средни училища требува да научат граматика по-научно, за да могат да разрешават всички граматически мъчнотии.

З а б. Отделните букви и думите са курсивирани от редактора. Някои от тези букви и думи са подчертани в текста.

20. КАКВО ЗНАЧАТ ДУМИТЕ И КАК ДА СЯ ПРОБИРАТ И НАРЯЖДАТ[1]

Думите са едни белези, с които бележими и явявами колкото неща ни минува през ума; тии са като образи на мислите ни. В тоя живопис на мислите езикът е китчицата, която изображава, а думите, с които изказвами, щотоси мислим, са багрилата. Както живописец шари с багрила едва откак си скрои в ума образа на това, щото иска да представи на платното, тъй също требува, преди да кажем нещо, да си скроим и изоблим у нас и ясен образ на нещата, за които мислим и които исками да изобразим от думите. Които ни слушат, не могат ни разбра често, що исками да им кажем, ако ние сами си го не разбирами. Всичко, що говорими, то е като препис на написаното у главата ни; преписът не може да бъде добър, ако изворното (оригиналното) у главата ни е лошо[2]. Затова най-напред требува да поработим въз това[3], щото си кроим у главата, да го сторим добре. Преди да напластим багрила, които са думите, требува да знаем що исками да кажем, и да си го наредим и нагодим право[4], така щото в казаното или писаното, което ще изкаже мислите ни, четците да видят един образ, добре уреден на всичко, каквото сми искали да им представим.

На тия, които мислят как да ся мисли, пада ся да говорят за естествений ред, какъвто требува да ся държи, когато си наряждами идеите; всяко умение, всяка наука има си предели, до които ся простира; затова и аз тука няма да ся наема да показвам правила за по кой ред требува да ся наряждат нещата, които са градивото на това, щото говорим и пишем. Ще подканя само, че който ще говори или пише нещо, требува да си премислим добре за какво нещо има да говори или пише, да му размисли, колкото требува, от вси страни, каквото да не забурави нищо, от щото би помогнало на бистротата и ясността му; да не трупа у духа на четците твърде много неща, нито да ги изказва с незнайни и чужди думи, каквито мъчно ся разбират, нито пак да ся

простира много нашироко да тълкува и разправя, та да забрька и размъти казаното. Ние говорим, не за [да] излизат из устата ни голи неразбрани думи[5], а да[6] можем да повлечем по нас всички, които ни слушат, накъдето тегли волята ни, защото нам ся иска и ни е драго и хората заедно с нас да врвят по предмета, за който ние мислим и говорим. Оттука излиза, че хубаво говори някой, когато всички думи, колкото каже, изказват тъй прави идеи на нещата, щото на всички, които ги слушат, да ся видят такива, каквито си са и да им ся вдражат и легнат на сръдце, както са драги и лягат на сръдце на оня, който говори. Дори и когато за нищо никакви неща, ако приказва някой, умее да ги изобрази точно и ясно, та постигне, щото е[7] имал на око, то на всички ония, които могат да усетят неговото умение, ще бъде драго да го слушат. Никой не говори добре, не пише добре, ако не умее да си изкаже[8] право и ясно, щото си мисли, и наспоред колкото човек приближава[9] до такъво умение, толкова по-добре говори и пише.

За да ся изрече едно слово или да ся напише нещо колкото една страница, требува да ся употребят много думи, които да ся наредят, както прилича. Само ония, които са правили опит, разбират колко труд и залягания [10] требува, на колко неща требува да ся обръща внимание в същото време, колко требува да ся мисли и премишлява всякак, за да ся не каже нещо несвестно.

А все по нещо си и щукне човеку[11] из ума. От това, за да изкара[12] някой нещо, да си врядва и да ся вдражи на хората да го прочетат, то требува да прекара през ума си по няколко пъти това, щото си е скроил в главата или е написал, и[13] нееднаж да ся допита до разсъдъка си, за да види дали е добре[14] обнел всичко, щото си мислил, че иска [да] разумеят.

Думите, които изричат нещата, за които си мислим, наречени са имена[15]. У всяко от тия неща гледа ся същество му или как съществува. Същество то на едно нещо, напр. същество на восъка е самата същина на восъка. А валчавий или четворний му край, който може да ся измери, без да престане същината на восъка от да си е восък, са строеве[16], които показват как съществува или какъв е восъкът. Да бъде човек прост или учен, то са каквини, които показват какво е същество му. От това требува да има между имената едни, които да показват същината на нещата, а други да показват какви са тия неща. Едните, които показват същество на нещата, ние наричами съществителни, а другите, които показват кък съществуват, какви са нещата, наричами прилагателни, защото тии от само себе си не могат да бъдат и всякога са при съществителни, при които ся прилагат[17]. У думите *бял кон,* едната — *кон* — е съществително, а другата — *бял,* — която показва какъв е конят, е прилагателно, приложено при кон.

Съществителни имена ся обръщат на прилагателни или по-добре нещата, които са чисти съществителни или същини, изричат ся с прилагателни имена, когато ся прилагат на други същества, за [да] покажат как тии съществуват. Напр. *злато, сребро* са същества, неща, н[о] когато да ги прибавим при други неща, ние ги преправями на прилагателни, та казвами *златен,* сребърен — напр.[18], когато исками да кажем как съществува, как[ъв] е един пръстен, думата *златен, сребърен пръстен.* Наопаки, пак прилагателните стават на съществителни, когато показвами като проста същина каквината на едно същество. Напр. *червен, голям* са прилагателни, които ся раждат у ума ни, когато разглеждами нещата. Старите язици и някои от новите тая работа си вършат с особени окончания, наречени падежи. Сегашний ни бълг-

[арски] язик е запазил едва няколко от тия падежи, които в старий бълг[арски] язик е имало седем. Падежите, както казвами, показват отношенията — сир. как ся намира едно нещо кам други. Тия отношения са много безкрайни, н[о] от тях само няколко ся показват с падежи. Напр. гръцкий язик ги изрича с пет, латинский с шест, а старобългарский със седем. Тия падежи са наречени с имена на най-обикновените отношения. Така напр. именителен падеж [е] името, същото както си ся вика и показва просто, че е на нещото, което той означава. Другите падежи граматиците са нарекли родителен, дателен, винителен, звателен, творителен и предложен. От тях именителний, както казахми, означава просто името на нещото. Родителний показва отношението на едно нещо кам друго, чието е — напр. *глава на кон*, което ще рече *конска глава*. Дателен показва отношението, което има с него нещото, което му е полезно или вредително — напр. *полезен на брата си*. Винителен показва отношението, което има едно нещо кам друго, което работи въз него — напр. *Стоян би Петра*. Името ся туря в звателен падеж, когато ся обърне думата кам онова нещо, което това име означава — напр. *Стояне*! *Главо*! Творителен и предложений са ся употребявали в много и различни случаи, които тука не му е мястото да определим.

Сегашний бълг[арски] язик е запазил само именителен, винителен, звателен и в някои си имена и дателния. Там, дето няма особени окончания за падежи, язикът си помага с някои късички думи, наречени предлози, както напр. *на, от, в, с, у, за* и пр., които, събрани с винителни падеж, вършат същата работа на родит[елен], дателний, творителний и предложен[19].

Ако обърнем внимание върху това, щото става у ума ни, ние щем забележим, че редко ние зимами нещата, без да помислим и направим някакво съждение за тях. Думите, с които ся изрича съждение, земени вкуп, правят едно предложение. Във всяко предложение[20] требува да има два предела — единий, наречен подлог, а другий прилог[21]. Подлог е името на нещата, за които съдим, а прилог е, щото отсъдим, че ся стои и прилага на нещата в предложение: *Господ е милостив*, думата *господ* е подлог, а думата *милостив* е прилог, защото я прилагами на подлога. Освен тия два предела — подлога и прилога — требува и третя дума, която свързва подлога с прилога. Думите, които показват, че ся връши нещо, наричат ся глаголи — напр. думите *уча, гледам, пиша, ходя* и др. са глаголи.

За да ся покаже как ся връши нещо, да ся връши, кога ся връши и пр., употребяват ся и други някои думи, които ся наричат наречия, защото повечето ся турят при реч, сир. по глагол — напр. *пиша добре, гледам горе, ходя рано* и пр. Тука думи[те] *добре, горе, рано* и пр. са наречия.

Да ся повтарят често все същи имена, то не е добре и гложде, а пак много пъти сми задължени да говорим все за същи неща. За да им ся не повтарят имената често, турят други едни малки думи на мястото на имена, които би требувало да повтарями често. Тия малки думи са и наречени за това местоимения. Има главни три местоимения, които означават трите лица, каквито могат да ся случат във всякой говор: име — сир. местоимение за пръво лице, което държи място на името на човека, който говори. Това местоимение е *аз*. Местоимение за второ лице държи място на името на човека, комуто ся говори — то е *ти*. Местоимение за трете лице държи място на име на човек или нещо, за което ся говори — то е *той*. Тия [место]имена имат две числа като имената. Местоимение за пръво лице множ[ествено] число ся туря наместо имена на ония, които го-

ворят — то е *ние*. Местоимение за второ лице множ[ествено] число ся туря наместо имената на ония, на които ся говори — то е *ви*[*е*], а местоимение за трете лице в множ[ествено] число дръжи място на имената на ония хора или неща, за които ся говори — то е *тии* [*те*].

[Имената], когато са притурени при някое съществително, за да покажат какво е то, те[22] ся обръщат на съществителни: *червенина, големина,* когато ги зимами изобщо без съществата, при които могат да ся прибавят, та ги показвами като едни прости същини и пр.

Имената повечето пъти показват нещата някак си неопределено, сир. не показват явно за кои от многото неща става дума. Затова у някои язици, каквото и у наший, има други думи, наречени членове, които ся турят до имената, та им определят значението и ги прилепват по на едно особено нещо. Напр., кога кажем *дойде мъж, жена, дете,* ние не можем да дадем да се разбере за кой мъж, за коя жена и за кое дете говорим, защото не е един мъж, една жена, едно дете на света; а кажем ли *дойде мъжът, жената, детето,* ние даваме да разберат, че думата ни е за оня мъж, за оная [жена] и за онова [дете], които ни са знайни от по-преди.

И така членовете много помагат на ясното говорение. Затова и язици, които имат членове, по-сгодни идат за науки, които искат най-голяма точност.

Имената не ся свършват все с еднакви краища. У всички язици тии найнапред имат две окончания, от които едното показва, че нещото, за което ся говори, е единствено — сир. само едно на брой, а другото окончание показва, че нещото не е само̀, а е повече от едно. А това прави да ся казва, че имената имат две числа, сир. два броя — единствено и множествено. Думата *човек* показва само един човек, а ако променим окончанието, ще речем *човеци,* тогава тя показва много души. И така единственото и множественото числа на имената помагат да ся изричат мислите по-късо и по-разбрано.

Не всякога ние гледами нещата просто само като предмети на мислите ни; ние ги и посрещами едни кам други, за да видим как идат. Напр. ние размишлявами за мястото, дето ся намират, за времето, колкото траят, що си имат и що нямат и най-сетне връху всичко, щото би могло да покаже как идат тъй едни кам други. Затова ни требуват особени думи или знакове, за да изричами такива отношения и как вървят една по друга и ся свързват всички идеи.

НБИВ, ф. 2, а. е. 187, л. 37—42, чернова, 6 л., 12 п. с.

[1] Материалът е писан след 1878 г. и вероятно е готвен за беседа или за обнародване.
[2] Следва зач.: преди да напластим багрилата.
[3] Следва зач.: оригинал.
[4] Следва зач.: както прилича.
[5] Следва зач.: и да ся разнисат по вятъра.
[6] Следва зач.: обаждами.
[7] Следва зач.: смятал.
[8] Следва зач.: точно.
[9] Следва зач.: някой.
[10] Следва зач.: човек.
[11] Следва зач.: от.
[12] Следва зач.: човек.
[13] Следва зач.: в разни времена.
[14] Следва зач.: проумял това.
[15] Подчертано в текста.

[16] В смисъл начини.
[17] Следва зач.: за да покажат кък съществуват.
[18] Следва зач.: златен пръстен.
[19] Следва зач.: има и други думи, които.
[20] В смисъл изречение.
[21] Допълнение.
[22] Следва зач.: стават.
За б. Всички текстове са курсивирани от редактора.

21. КАК МОЖЕ ПРИ ЧЕТЕНИЕТО ДА СЯ УЧАТ ДЕЦАТА НА ДУМИ, ГРАМАТИКА И НА СЪЧИНЕНИЕ[1]

От всичко, що ся учи в начално училище, язикът наверно е най-мъчното; за него в програмата е оставено и най-много време, за него требува да ся положи и повече труд. Н[о] при всичко това язикът по училищата ни ся учи най-зле. Ние гледами ученици, които учим по пет, шест години, а не умеят ни пет реда да напишат свястно, дори има и такива, които не умеят да различат думите коя от кой строй е. А то не е и много за чудение. Правото и свястното употребление на язика е резултат от едно сериозно възпитание.

Граматиката на един язик ся учи не за да ся научи човек само да знае де, каква буква да пише; през живота си никой не ще иде да си губи времето да пише само за черни очи, само да си стори сърдце и да ся похвали, че е упазил граматическите правила.

Граматиката в начално училище ся учи, за да ся научат децата да изричат колкото ся може ясно, право и чисто с думи или с писмо всичко, що си мислят и усещат. Но да ся научат на това, то е доста мъчна и сплетена работа. За да говори и да пише детето, требува по-преди да си набере познания, да зачина в ума си идеи, да му усеща сърдце. След това от всичко това да пробере, щото му требува, да го струпа някак и да го тури в един особен ред. После требува да знае думи, с които да изкаже верно, щото си е скроил в ума или щото му усеща сърдце. Най-после требува да знае доста добре и правилата[2] как да нареди прилично думите, които си е пробрал, за да му разбере всякий що е искал да каже.

От всичко казано ся види, че за да научи детето язика си добре, то е една доста мъчна работа, за която учителят е длъжен да ся труди разумно и много време. Умее ли някой да пише обилно и право, то показва, че си е набрал един куп познания, че е надарен с голяма чувствителност, с плодовито въображение[3], учи ученикът сериозно да ся обогати с думи, да ся приучи на съществените граматически правила, това требува да бъде програмата на нач[алнито] училище, най-повече до съчинявание по майчин язик.

В училището[4] ся начне най-напред да ся показват на детето неща[5] истинни и начала, па като му се наснове основа от такива познания, въз нея ся учи да съчинява, като му ся зададе нещо било от щото е учило, било от щото е гледало всякой ден около себе си да става у света, било връху щото може да ся случи човеку през живота.

Когато децата понаучат нещо от вяра, от история, от география, от естествознание, от физика и пр., когато им ся разшири кръгът на познанията, тии могат да сближават нещата, да мерят преминалото с настоящето, да имат гледове вкупом.

Изобщо четивото най-много става извор на съчинения. В четениците учениците намират басни, приказки, разкази, описи и пр. У тях ся намира

основа за развития, сгодни да събудят[6] разум, да намножат идеи, а в същото време да ся вдават и на повече или по-малко глъбоко учение на съчинение.

Опитът всекий ден ни показва, че добре разбрано четиво за мнозина е един отличен преподавател на реторика.

Н[о] все требува да ся пазим да не прекалявами и да не заменявами същото четение с много и с несгодни тълкувания. Най-напред детето требува да умее да прочита по печатани книги и по ръкописи; колкото по-вещо става, ние щем дадем[7] повече време и внимание на разтълкувания и развития.

В пръвите две отделения щът ся тълкуват на децата думи, които най-много бият в очи; в 3 и 4 отдел[ение] щем ся отпустим по-нашироко да им тълкувами; а във второстъпенний курс на нач[алното] учение повече щем разяснявами и тълкувами, отколкото да карами да прочитат. Н[о] във всички отделения и класове щем имами все пред очи да размножим у децата думи заедно с идеи, да ги научим на граматика и на съчинявание.

Думите у един язик ся броят на няколко десятини хиляди; обикновений говор може да ся връти с десятина хиляди думи. Детето, когато дойде в училище на 6—7 години, едва ли знае хилядо думи, които изричат най-много идеи за веществени потреби, както за чуто и видено из средата, дето е расло. По малко де[те]то си разшири речника; в тая работа учителят не бива само да учи детето на думи, а требува да му посади у ума и сръдцето и идеите, и чувствата, каквито изричат тия думи; требува да въведе детето в нравственний свят и в областта на умствени и научни неща. Тая мъчна задавка донейде си ся разправя изобщо с тълкувание прочетеното, у което все ся намират думи, които детето не проумява. Учителят, ако ся приготви съвестно, ще може да произведе желаемий резултат; той попреди скрои у ума си за всекий урок от прочит тълкувания и развития, каквито му ся видят сгодни за всяко отделение. В пръвите отделения той прочита пръве сам, като си натръща гласа въз думи, които требува да ся запомнят; после кара децата да тълкуват, а дето не могат, той сам тълкува думите, н[о] колкото ся може късичко и прибрано, защото от деца на 7—8 години не бива и да ся иска много нещо; на децата ще ся дава да прочитат толкова, колкото може им побра умът, и учителят ще внимае да не досяга до идеи, [които] слабий детинский ум не може да постигне. Наистина требува да ся гледа да ги карами все да врървят по-нагоре и по-нагоре, н[о] благоразумието иска да карами полечка-лечка.

Ако да ся обръщаше по-голямо внимание и ако да ся залягаше повече на четението в пръвостъпенний курс, ученикът във второстъпенний курс ще бъде приготвен за по-сериозна работа: в тоя курс учителят ще ся запре на отвлечени термини, ще го кара да намира синоними, да съставя фамилии от думи, да намира същий и преносний смисъл на думите, да прави производни и сложни думи. Ето планът, който мислим, че требува да ся следи в тоя курс; напр. ако в прочетеното ся срещне *товар*[8], то учителят ще разясни на ученика, че тая дума показва най-напред бреме, после задължение, дълг, данък, длъжност; после ще го накара да намери производни: *товарка, товарение, претоваряние, разтоваряние, товарник* и пр. и всекий път ще гледа да прилага и окача на думите твърде точна идея.

По тия подробности види ся, че четението ся вдава твърде добре във всички отделения и класове, за да ся учат думи; то прави[9] такъва служба и в учение [по] граматиката. Обикновено учениците твърде малко в четенето

гледат да ся уверят дали писателите са упазили правилата на язика в правописанието на думите и в съставянието фразите.

Думите, според както са писани, могат да[10] значат различни неща или да показват особени обстоятелства; тука е добър случай да ся упражнява разсъдъкът, да ся буди дух за нагледност, да ся прекарат граматическите правила, които са били учени. Н[о] и тука требува да връви работата постъпенно; в пръвите отделения децата щът различават имена, прилагателни, местоимения, глаголи, родове, числа; в III и IV отделение щът различават изменяеми от неизменяеми думи, промените на изменяемите по склонение и спряжение, щът разпознават времената на глаголите и щът показват съгласието между имена, прилагателни и глаголи. В двата класа на второстъпений курс ще ся повтори учено по-преди, за да ся уздрави добре и да ся помогне на словосъчинението. Щем ся задоволим едва когато децата достигнат да показват отношенията на думите тъй бръзо, както вече и четат бръзо.

При упражненията за думи и за граматика, каквито могат да ся правят при четението, требува да прибавим и приготовителните упражнения за съставяние (редакция). Ако учителят не внимае, когато ученикът чете, то тоя последний може да ся прекара и изчете цяло листо, а нищо да му ся не прилепи при ума; с тълкувание думите и с бръзо показвание техните отношения може да ся дръжи будно и пръгаво вниманието на учениците. И тука требува да ся кара работата, според колкото връви напред учителят. В пръвите отделения учениците, откак чуят да им ся изтълкува, откак прочетат изтълкуваното, учителят ги накара да затварят книгите, па ги обучава и тии да повтарят прочетеното — цяло или нещо от него — и да го разтълкуват; тука требува учителят да ся призира повече в мислите, а не в думите и най-много ще гледа да проверява и оправя погрешките в изричанието. Пръвите разказвания на учениците щът бъдат не толкоз свестни, н[о] затова не бива да ся губи тръпение, а да ся помни, че такива мъчнотии ся посрещат в началото на всяка работа. В III и IV отделение учителят ще кара учениците да разказват главните идеи, а по тях и по-важните части от прочетеното, после редом да съставят и изричат с жив глас периодите, като казват точно второстъпенните идеи, които има у тях; а после ще ги кара да съставят по-често и писмени упражнения. Учениците от второстъпений курс учителят ще учи по-широко на съчинение, като им извежда пред очи всички фигури, колкото ся срещат в прочетеното, па ще ги кара да ги изкажат пръве с жив, глас, после и писмено.

Тия са изворите, които дава четението за учение язика и в същото време за общото образование на учениците.

НБИВ, ф. 2, а. е. 187, л. 107—112, чернова, 6 л., 12 п. с.

[1] Методически бележки на Й. Груев, писани след 1878 г.
[2] Следва зач.: по които.
[3] Следва зач.: Програмата за учение язика, а най-много за съчинявание требува да има на око.
[4] Следва зач.: детето.
[5] Следва зач.: свършени.
[6] Следва зач.: за всичко това, както и за съчинението.
[7] Следва зач.: нъравственост.
[8] Следва зач.: обърнем.
[9] Следва зач.: помага.
[10] Следва зач.: същата.
З а б. Курсивът е на редактора.

22. НАЧАЛНИ ПОЗНАНИЯ ИЗ ИСТОРИЯТА НА ЛИТЕРАТУРАТА[1]

С думата литература в широк смисъл разбирами всички словесни произведения на човеческий дух, изказани устно, писмено или печатно.

Историята на литературата има за задавка да въведе порядък и система в разните словесни творения и техните творци. От това има история на частна или народна литература и история на всеобща литература.

Тука ние щем приемем накъсо историята на литературата у древните народи: у евреите, гръците и римляните, после историята на литературата у новите европейски народи, т. е. историята на французската, английската, испанската, италианската и германската, и най-сетне историята на словенските литератури с особено внимание върху българската литература, колкото и каквато я има.

Еврейска литература

Монотеизмът, поклонението едному богу, е отличителна черта на еврейството и основното на еврейската литература.

Еврейската литература [се] състои от литературни произведения, които ние наричами Ветхий завет, а свързани с Новий завет, наричами Библия[2].

Всичката древна еврейска литература делят на книги канонически и апокрифически.

Канонически са: 1. Петокнижие от Мойсея; 2. Книга на Исуса Навина; 3. Книга на съдиите[3]; 4. Книга Рут; 5. Двете книги на Самуила; 6. Двете книги на царствата; 7. Две книги на летописците (паралипоменон); 8. Пръва книга на Ездра; 9. Книга на Неемия; 10. Книга Естир; 11. Книга на Йова; 12. Псалтир; 13. Книга притчи Соломонови; 14. Екклезиаст от Соломона; 15. Песен на песните от Соломона; 16. Книга на четирите велики пророци: Исаия, Йеремия, Йезекиил и Данаил; 17. Плач на Йеремия; 18. Книга на дванадесетте малки пророци.

Всички тия книги са писани в периода измежду времето от Мойсея до Макавеите.

Апокрифическите книги са произведения от по-сетнешна еврейска литература с поучително или историческо съдържание. Такива са: 1. Втората и третата книга у Ездра; 2. Книгите на Макавеите; 3. Книга Юдит; 4. Книга на Товия; 5. Книга на премъдростта; 6. Книга на Исуса, сина Сирахова; 7. Книга на Варуха.

От ветхозаветните канонически книги (исторически, богослужебни и законодателни) едни са прозаически, каквито са петте книги Мойсееви, а другите са поетически, каквито са повечето пророчески книги.

От поетическите съчинения най-знаменитото е Псалтирът, сборник от 150 лирически песни, съставени в разни времена. Най-главен псалмопевец е бил цар Давид.

У книгата „Плач Йеремиев“ по повод на опустошението на Йерусалим в 588 [г.] до Р[ождество] Хр[истово] песните са настроени в елегически тон.

Еврейската лирическа поезия най-пълно се представя в книгата, наречена „Песен на песните“, на която самото ѝ название показва доколко високо са я ценили.

При поетическите книги ся причисляват и лирико-дидактическата книга на Йова, която е основана на едно древно предание, и книгите на Рут и Естир;

от тия последните пръвата е повест за селский живот, а втората прилича на исторический роман.

Пророците са били представители на еврейский обществен живот, защитници на народните интереси и пазители на религиозното служение и благосъстояние на народа от вътрешни и външкашни нападения. Техното учение се разпространявало чрез особени училища.

Книгата „Притчи Соломонови“ е сборник от изречения и един хубав памятник на еврейската житейска мъдрост.

След време еврейството начало да пропада и вярата в едного бога (Йехова) все повече и повече отпадала. Явили се много богословски секти, между които по-големи били фарисейска и садукейска, и от техните различни учения и от древни народни приказки съставило се тайното учение на еврейската Кабала, за което последователите му казвали, че иде по устно предание от Адама. Кам това време се относи и началото на Та[л]муда. Тоя сборник от разни размесени съчинения се почита от сегашните евреи еднакво с Библията; основата му е обяснения на Мойсеевий закон от учени евреи, обяснения, които уж били дадени от бога Мойсею на Синайската планина.

Еврейската литература, особено поезията, доста се развила в средните векове у Испания (у Кордовский халифат), дето еврейски поети займали от рабски образци метрика, строение, строфи и ритми. Най-знаменит между тия поети бил Йесуда Халеви (Абдул Хасан, роден в Кастилия около 1080 г.)

История на гръцката литература

1. Хомерическа поезия — епос

От всички древни литератури гръцката литература е достигнала до висока стъпен на съвършенство. От многото баснословни поети гръците славят Орфея, за когото приказват, че бил такъв изкусен песнопоец, щото със свирня на лирата си карал неодушевената природа да играе и укротявал дивите зверове. За него се казва да е бил от Тракия, отдето и пренесъл в Гръция тайните религиозни учения, които са и пазили наравно с народното учение за боговете.

Н[о] същата поезия у Гръция се начина от Троянската война; всички по-прежни баснословни предприятия от гръцки херои требувало да останат много назад пред тая десетгодишна борба между ахейците и троянците, и по това и поетическото чувство, което било доста развито у гръците, требувало да се възползува от случките в тая борба, да възпява живота и деянията на хероите.

Както се види, най-напред у малоазиатските гърци се явила народната хероическа поезия-епос, която имала за предмет деянията и съдбата на ахейците и на троянците и скитанието на Одисея. Такива песни за юнашки деяния най-напред пели народни певци, наречени рапсоди, които прехождали от едно място на друго, та с песните си разказвали за делата на хероите пред любопитни слушатели. Тия песни, наречени хомерически от името на Хомера, за когото се приказва да ги е събирал или по-добре свързал в едно цяло, правят две големи поеми „Илиада“ и „Одисея“, разделени изпосле всяка една от тях по на 24 песни или книги. Пръвата описва събития през последната година от десетгодишната обсада на Троя и се начина с описание на разпрата

между Агамемнона и Ахилеса зарад пленената дъщеря на Бриза[4] и се завърша със[5] смъртта и погребението на Хектора, когото убил Ахилес. Тая книга може се подели на две главни части, от които пръвата изобразява победоносната отбрана на троянците против ахайците и теглото на тия последните; във втората част се възхвалява Ахилес, който, разгневен за смъртта на приятеля си Патрокла, когото убил Хектор, решително влияе на по-нататъшний ход на борбата.

„Одисеята" разказва как се скитал и що претеглил Одисей, докле да се завърне из разорена Троя в отечеството си, остров Итака, и още как си отмъстил на ония, които се увивали около верната му жена Пенелопа[6].

Древните, всички едногласно приимаха, че[7] „Илиадата" и „Одисеята" бил създал Хомер, който живял около 1000 г. преди Р. Хр.; н[о] не могли да покажат де и как е живял. Седъм и повече градове и острови препирали се за честта да бъдат месторождение на божественият певец, а предание направило от него сиромах слепец. Самото име Хомер като да сочи на това, че с него се означава по-боле цялата епическа поезия, а не някое действително лице. В новите времена един от учените, като немский философ Ф. А. Волф, казват, че „Илиадата" и „Одисеята" се съставили едно по друго от разни отделни рапсодии, а пак други учени, като Отфрид Миллер[8], приимат, че е съществувал някой Хомер, който е възпял „Илиадата" и „Одисеята" или е скроил и съобщил план за последната на някои от учениците си, които го и завършили.

Верното е само, че Йония заедно с малоазиатските острови е мястото, дето са се родили Хомеровите песни.

Българский превод на „Илиадата" имами от Ф. Велева и пръвите глави на македонско наречие от Пърличева и от П. Р. Славейкова по мяра на народните песни.

Освен „Илиадата" и „Одисеята" Хомеру приписват и друга една поема „Ватрахомпомахия" („Борба на жабите"), но тая поема, както се доказва сега, е по-после измайсторосана.

2. Дидактическа поезия

У Беотия в Гръция се е проявила поучителната поезия, на която найдобър поет бил Хезиод в IX-о столетие до Р. Х.[9] и за него има тъй също малко достоверни сведения, както и за Хомера. Нему приписват три произведения: 1. Трудове и дни[10]; 2. Теогония и 3. Херкулесов щит.

„Теогонията" изображава борба на по-младите богове с по-стари; в нея поетът се мъчи да събере и свръже в цяло преданията от орфеическа древност за произхождението на боговете и да даде художествено устройство на митологията.

Поемата „Трудове и дни" е от поучителен характер; в нея се излагат основателно обмислени подробни правила за живота и за домашний ред. Поемата „Херкулесов щит" неоснователно се приписва Хезиоду; тая поема ще да е по-сетнешен опит по подражание на хомерическия епос.

Дидактическата поезия у гръците се дели на гномическа, философска и научна.

Гноми са кратки житейски правила, съставени, както се казва, от седъмте гръцки мъдреци и после уработени от Солона. От гномическа поезия са и „Златните изречения" от Питагора. От философска дидактическа

поезия са творенията на Ксенофона, Партенид и Емпедокъл, н[о] техните произведения не са уцеляли[11].

Научна поезия е тая, в която се разсъждавало за разни стръкове от науката. Тоя род поезия се развил в александрийский период. А най-важна дидактическа поезия е баснята, в която се отличил Езоп из Фригия, за който се казва, че живял в VI-ий век до Р. Х.

И сатирата тъй също може да се подведе под дидактическата поезия. Поетическата форма на сатирата била ямбический стих. С нея поетите осмивали човеческите слабости, пороците и смешните страни. Сатирически поети били: Архилох, Симонид и Хипонакс.

3. Лирическа поезия

Лирическата поезия наречена така от лира (гусла), защото пението ѝ се придружавало със свирня на гусла. Тая поезия се родила най-напред у еолянете[12] и дорянете[13]. От този род поезия е елегията, дума, с която означавали изпръво печална песен; после същата лирика (мелос).

По-значителни поети били: Алкей, жена Сапфо, Анакреон и Пиндар.

Анакреон възпявал веселий живот, трендафилите, виното и други такива удоволствия. Пиндар, наречен глава на лирическите поети, е най-изкусний лирик; от негови произведения са уцеляли само 45 победни химни в чест на победителите на олимпийските, немейските и истмийски игри. Тия чудни песни изобразяват най-бляскаво народний живот у гръците.

У лирический род са и дитирамбите — песни, които се пели в чест на Вакха[14] и се придружавали с пляски.

Епиграмата изпръво служила като прост надпис по здания и по произведения от изкуство, изпосле се развила до стъпен на цял лирический род. С епиграми се изказвали най-разнообразни мисли и чувства, шеги, похвали и укори, присмех и пр.

Епиграматически поети имало доста много, а техните епиграми събрал в един сборник Константин Кефалас в 10 век до Р. Х.

4. Драма

Гръцката драма се е развила в Атина[15], която била средоточие на[16] науката и на изкуството в древний мир.

Трагедията имала предвид общечовеческата и патриотическата деятелност, а комедията по забавителен начин обръщала вниманието на народа въз недостатъците на дръжавний и обществений живот.

Трагедията, казват, произлязла от дитирамбическите песни по празниците на Вакха (Диониса) — от това и празниците се наричали Дионисии. За награда в тия надпреварвания с песни давали козел, а от това излязло и названието трагедия.

Най-знаменити трагически поети са Есхил, Софокъл и Еврипид, които живяли в V-ий век до Р. Х.

Есхил се родил в Елевсин в 525 г. до Р. Х. и умрял в Сицилия в 456 г. до Р. Х. Той бил написал много трагедии, н[о] от тях има уцеляли само седъм, от които най-отлични са: „Обкований Прометей", „Перси" и „Седъм против Тива".

Произведенията на Есхила са просмукнати от горделиво чувство за свобода и от силното раздражение на народното чувство във време на персидските войни.

Софокъл се родил в Колона у Атика; той сполучил да надвие на Есхила в драматическото състезание. Поетическата му деятелност била много плодовита; казват да имало от него до 130 произведения, н[о] от тях уцеляли само седъм, от които по-лични са: „Аякс", „Електра", „Едип цар" и „Антигона".

В трагедиите на Софокъл се прозира художественото образование и тънкий вкус на Периклово време.

В трагедиите на Еврипида (роден 480 г. до Р. Х. в Саламан и умрял в 406 [г.] в Пелла у Македония) драмата вече спада от оная художествена висота, на която я бе поставил Софокъл, и се явява като огледало, в което се отражава действителността. От Еврипид са уцеляли до днес 17 трагедии, от които по-отлични са „Хекаба"[17] и „Андромаха".

Комедията се развила в това време, когато с Еврипида начна да изпада трагедията. Тя се развила в Атина и осмейвала всичко смешно в политический, духовний и нъравствений живот.

От комическите гръцки поети най-знаменит [е] Аристофан в V-ий век до Р. Х. От него са запазени 11 комедии, измежду които първи места дръжат: „Ахарняне", „Всадници", „Облаци" и „Оси".

Аристофан с комедиите си ся бори против атинската демокрация, която из ден в ден ставала по необуздана. Той е чисто политический поет и партизан; той осмивал всички напредничави хора и просветители и между тях особено Сократа.

В по-новата гръцка комедия политиката вече не служи за предмет, а обикновените глупости и чудноватости на обществото, както и любовни и фамилиарни отношения.

По-известен[18] писател на комедии от тоя род е Менандр (342—290 до Р. Х.).

История на римската литература

Римската литература е слабо отражение на гръцката литература; тя не е народна, а[19] била като предмет за разкош и играчка за богатите. Тя нямала никакво влияние във време на републиката и при императорите станала придворно изкуство.

Пръв художествен поет се явява Ливий Андроник, който превел „Одисеята" и писал по гръцки образци трагедии и комедии. Него послед[в]аха и други поети, които пресаждаха на римско землище формите на гръцкото изкуство. От тия поети по-лични са Марк Аттий Плавт и Публий Терсиций, които са писали комедии против изхабените нърави.

Освен драмата, която давала приятно развлечение, римляните се увличали от дидактическата поезия, а особено от сатирата, която най-много развил Хораций. Дидактическа поема е написал Лекреций[20] Кар със заглавие „За същността на нещата". В нея той излага Епикуровата философия.

След падението на републиката, когато императорский двор станал средоточие на изтънчений образ за живота, а в същото време и на поезията, настанал период за най-изящна литература. Мнозина императори и техни

велможи, като Меценат, били любители на литературата и покровители и щедри подарители на придворните поети.

Измежду поетите в Августово време най-[ли]чен се явява Вергилий; като дидактик той написал поема „За земледелието“ („Буколики“), в която хубаво възпява различните елементи и работи на италийското селско стопанство, та създал едно образцово дидактическо произведение. По-малко му се подала идилическата поезия. Той в нея подражал Теокрита. От всички произведения от Вергилия най-главно внимание обръщала на себе си хероическата поема „Енеида“. В тая поема има много хубави живописни места, н[о] изцяло тя стои много ниско от поемите на Хомера, когото той подражавал.

С по-голяма сполука от Вергилия Хораций въвел гръцката лирическа поезия в римската литература. От него са останали доста много поетически произведения: 4 книги оди, 1 книга „Тържествена песен“, 2 книги сатири, 2 книги послания.

Той подражал гръцките лирици, особено Сапфо, Алкея и Пиндара. Той се явява най-отличен в сатирите и посланията. В сатирите си той люто боде общественото зло с тънките си остроумни иронии, като изважда на бяло людските страсти и смешните страни. В посланията си проповяда да се държи една среда между чувствата и желанията, среда, която по негово мнение води кам истинско и трайно наслаждение от живота.

Императорский деспотизъм, който замести републиканското [у]правление, отнимаше у даровитий и образований римлянин участието в държавни дела. Затова деятелни умове много лесно се вдавали на литературно поприще и на него поетите разработвали най-много полето на личната страст. По тоя начин любовта станала главен предмет на поезията и певците ѝ займали от гръците най-хубавата форма за тая поезия — елегията.

Най-лични римски елегици са: Тибул, Проперций и Овидий. Последний особено, когато умрял в 17 г. по Р. Х., изгнаник в Томи, край Черно море, оставил е разнообразни поетически съчинения, почти всички с безнравствено съдържание. Овидий е бил най-плодовит римский поет.

Против нравствената похаба, която беше обихватила римляните, въстанали сатириците Флак и Юний Ювенал. Техните сатири, особено на последняго, изображават във всичката голота ничтожеството на мъжете, голямата безсрамност на жените, лакомството, продажността, лицемерието, подлостта и разврата, с една дума всичката гнусота от нравствена[та] гнилота, от която страдал императорский Рим.

По примера на Ювенала[21] поет[ът] Валерий Марциал писал ядовити[22] епиграми[23] против разврата.

История и красноречие у римляните

Философията, поезията и изкуството римляните займаха от гръците; н[о] историята, красноречието и науката за право римляните развиха самостоятелно.

Съзнателна и обмислена историография за пръв път се среща в съчинението на Юлий Цезар „За Галската война“; това съчинение е един мемуар, в който знаменитий пълководец описва чтото сам видял или чул от достоверни очевидци или щото сам свършил.

Съвременник на Юлия Цезаря бил Корнелий Непот, от когото са уцеляли няколко откъслеци от исторически трудове; книгата му „Животоописания на знаменити пълководци", види се, да е предялана изпосле.

Историческото изкуство в римската литература е въвел Салюстий, от когото са уцеляли две малки книги: „Войната с Катилина" и Югуртийската война".

Най-популярен историк на своя народ бил Тит Ливий, който написал Римската история; н[о] тя до нас не е стигнала цяла. Той бляскаво разказва, н[о] изложението му няма достатъчно критика.

Най-отличен историк бил Тацит, който в своите истории е описал римските събития от Галба до Домециана и в летописи времето от смъртта на Августа до Нерона. В своите съчинения Тацит се явява със самостоятелен ум, силен и въоръжен със всички съкровища от образоваността на онова време — човек с велика римска душа, която предвижда и прорича скорошната погибел на Рим; той със строга справедливост съди причините и виновниците на тая грозна участ.

Най-страшен от римските сатирици е Ювенал, който живял и писал[24] от време на царуването на императора Нерон до императора Траяна. Той без милост бичува пороците и безнравствеността у съвременниците. И наистина сатирите му представят поразителна картина на нравственото отпадание на римското общество. Римляните в това време за нищо го нямали да изгубят на игра в една вечер 100 х. сестерции, а не давали дреха на измързналий от студ роб, когато знатни жени тровили мъжиете си, когато невинни християне вургали в огън или пред диви зверове в цирка, за да ги разкъсат. Разните пороци, които Ювенал изобличава в сатирите си, изобразяват ужасен век.

Сатира

Сатира наричат лирическо стихотворение, което изобразява слабостите, странностите и пороците людски. Сатирата има две оръжия: едно страшно и енергическо, т. е. изобличение; друго по-лечко, т. е. присмивка, шега.

Сатирата за извор си има любовта на поета кам всичко високо и хубаво, защото поезията е изражение на хубавото в думи.

Сатирата изражава скръбта на поета, поразен от противоречия между идеала и действителний живот или между това, какъв требува да бъде човек като същество разумно-нравствено, и между това, какъвто е той наистина. Сатирика [предава] нравственото падение на човека или на обществото, до каквото то е изпаднало; той се бори за достойнството на природата човеческа, за божествените ѝ чърти, накъсо: за тоя възвисен идеал, който требува да просмуква всякого и да тика кам постоянно усъвършенствуване. От казаното се види, че яд, завист, досада, желание да се унижи някой и други такива побуждения от чисто лично качество са недостойни за истинский сатирик.

Из историята на руската литература
Забележки за знаменити руски писатели и техните творения

I. Нестор, летописец

Руската писменост се начина в XI-ий век, когато се покръстиха русите, та се пренесоха в Россия старобългарските църковни книги. Пръвите писатели се учили по старобългарски книги, та затова и писали по старобългарский (църковний язик). Те били[25] всички духовни; измежду тях по-забележителен е Нестор, киевопечорский инок, в началото на XII век. Той е написал жития и летопис, който се запазил преписан в 1377 г. Тоя летопис се основава на народни предания, на разкази от очевидци и на лични познания на писателя за съвременни събития; в него има и много займено от българската литература.

II. Кантемир

Антиох Кантемир (р. 1711 г.), син на молдавский княз Димитрий, родом грък, с баща си заедно се преселил в Россия, дето получил възпитание възмного за онова време. Той служил като посланик при лондонский и французский дворове.

Кантемир пръв се опитал да пише на руский язик поетически произведения, измежду които по-лични са деветте му сатири, а между тях най-важната е „На хулящих учение и к уму своему". Той превежда и „Десет писма Хоразиеви".

III. Ломоносов

М. В. Ломоносов се родил в 1711 г. в Архангелската губерния от прост родител рибар. Като се понаучил да прочита и записва, зажъден за наука, побягнал тайно от родителите си в Москва, дето влязъл да се учи в монастирско училище, после в Киев и най-сетне в Академическата гимназия в Петербург. Като най-отличен в успехите между всички ученици той биде избран и изпратен в Германия, в Марбург, за да слуша философия, метематика и физически науки. Ломоносов в Германия се запознал и с германската литература. На връщание в Петербург биде назначен за професор на химията и физиката в Академията на науките.

Съчиненията на Ломоносов са разнообразни, н[о] могат се разпореди на физико-математически и на литературно-исторически. От последните полични са: „Правила за руското стихотворство", „Ръководство за красноречие", „Руска граматика", „Древна российска история".

Чисто литературни произведения от Ломоносова са похвалните му слова на императрица Елисавета Петровна, на Петра Велики, духовните му оди, между които по-лична е „Утрение размишления о божием величестве".

Ломоносов е един от най-трудолюбивите и плодовити руски писатели; той се е опитал във всички родове литературни произведения, турил е основа на руското тоническо стихосложение и може се каза, той тури здрава основа и на руский книжовен язик, и на руската литература.

Починал в 1765 г.

IV. Державин

Гаврил Романович Державин, най-великий от руските лирици, е роден от 1743 г. у Казан; той в детинството си по нямание средства и учители едва могъл да понаучи да чете по църковни книги и да позаписва. След като поучил малко време и в гимназия, влязъл във военна служба като прост войник и след седьм години сполучил да бъде произведен офицер. Във време на службата си той не престаял от да прочита каквито книги му паднеха в ръце, и да се опитва да прави стихове без никакви правила.

В 1777 г. Державин напуснал военната служба, та встъпил едно по друго в разни граждански служби. Тогава и начнал да издава на бял свят съставените си творения, които [са във вид на] оди на разни случаи. Той изпръво се трудил да връви по стъпките на Ломоносова, н[о] както си казва сам, усещал дарбата си слаба.

От многото оди, които е написал, най-знаменити са „Фелица", „Видение Мурзи", „Водопад" и ода „Бог", която направи името му известно на цял образован свят.

Ода „Фелица", в която е нарисован портрет на императрица Екатерина и са изобразени най-близките ѝ велможи, привлече вниманието на императрицата, която го и наградила богато. По смъртта на Екатерина (1796) литературната деятелност на Державина отслабнала. Державин умрял в 1816 г.

Одата била преобладающий род от поезията на Державин. Ако и да врървял по стъпките на Ломоносова, той не пазил във всичко правилата, които следил последний. Така в много свои оди Державин, там, дето изобразява предмет, намеша и лични сатирически шеги в прост слог, та така дал на поезията си естественост и простота.

V. Фон Визин (р. 1744—у. 1792)

Фон Визин още малък обичал да пише и тая негова склонност се подкрепила с възпитанието му в гимназията и в университета в Москва. Откак си свършил курса, влязъл в служба по дипломатическа част.

Литературната си известност фон Визин придобил с двете си комедии: „Бригадир", свършена около 1765 г. и „Недоросл", издадена в 1782 г. С първата си комедия той привлякъл на себе си вниманието на императрицата и покрай това сполучил пристъп в петербургските салони на велможите, които непрестанно го канели у дома си, за да слушат комедиите му.

В комедията „Бригадир" фон Визин изобразява, от една страна, дебелашкото невежество, а, от друга страна, ония похабени от възпитанието хора, на които всичкото образование се ограничавало с умение да бъбрят по французки и маймунски да подражават вънкашните форми на европейский живот.

В комедията „Недоросл" фон Визин представя лица с чърти, каквито се сложили под влияние на исторически условия в руский живот. Главното действующе лице Простакова се големи с невежеството си; а такъво е било положението на[26] повечето жени в онова време. Като помешица тя е предстаена като една зла змия кам своите слуги и[27] домашни. Тя не оставя детето си да се учи, да не би да се повреди. В комедията има и друга група хора,

създадени от самий поет. Между тях Стародум учи на честност и на потреба от нравствено възпитание.

Комедията „Недоросл“ е насочена да изобрази злонравието, т. е. отсъствието на нравствени начала във възпитанието, а, от друга страна, противоположното качество благонравие и средствата, за да се накарат хората да бъдат добри.

VI. Карамзин

Николай Михайлович Карамзин родил се в 1766 г и се възпитал в Москва, дето посещавал и университета. Изпръво Карамзин се занимавал с преводи от чуждестранни литератури. След пътуването си по Германия, Швейцария и Англия той излиза като самостоятелен писател.

В 1791—1792 г. издавал „Московский журнал“, в който сместил между другите си повести и една част от „Писмата на руский пътувач“.

В 1802—1803 г. Карамзин издавал журнал „Вестник Европы“, дето сместил и свои оригинални статии за политически събития.

Н[о] най-лично произведение, което прославя Карамзина, е „История Государство Российского!“. Той всестранно изучил знайните дотогава исторически източници и много нови, които сам издирил. Прочел всичко, що било писано преди него за руската история, и написал „история, достойна за руский народ“, както казал Александър I, комуто Карамзин в 1816 г. представил пръвите осем тома. Цялата му история [се] състои от 12 тома и обнима всичките събития в Россия до 1611 г. Карамзин е изобразил в жива картина живота на древните руси; религията, законите, войните, политическите работи, литературата, обичаите и домашний живот.

Язикът и слогът на Карамзина бил припознат за образец на съвършенство в руската реч. Карамзин много спомогнал за уработване на книжовний р[уский] язик, като го сближил с разговорний и създал много нови думи, с които заменил чужди думи. Историята си особено е изложил с добре уработени периоди, все ясни и стройни. В историята се срещат всякакви родове и видове съчинения: разкази, описания, ораторски речи, писма, разсъждения и пр.

Карамзин е писал и повести, и стихове. В тях наистина няма истинска поезия и той не бива да се нарече поет, н[о] по уработване на язика стиховете му и досега [могат] да се гледат като образцови.

Съчиненията на Карамзин имат голямо влияние върху съвременното му общество и върху литературата.

Карамзин умрял в 1826 г.

VII. И. А. Крилов (род. 1768—умр. 1844 г.)

Славата на Крилова се основава на „Басните“ му, н[о] докле да съзнае това свое призвание, Крилов се е опитвал в различни родове литературни произведения. Крилов за много време само подражавал и писал изпръво трагедии, в които малко сполучил; после издавал сатирически журнали и най-сетне в 1806 г. начнал да пише басни, изпръво преводни, а после и оригинални. Всички басни от Крилова се броят 197, от които 36 са займени от чужди литератури, а другите 161 са оригинални.

Много от Криловите басни имат историческо значение като написани по повод на събитията по войната в 1812 г. Такива са „Волк на псарне", „Ворона и Курица" и пр., а други басни се отнасят до някои лица, каквато е напр. „Осел и соловей".

Разгледани откам съдържанието си, откам формата си, басните на Крилова са народни произведения; в тях нравоучението е извлечено из обикновените явления на руский живот. По думите на Гоголя басните на Крилова са народно достояние и са книга на народната мъдрост. И по езика басните на Крилова са най-ближни с народний говор; от това и много изречения в тях са станали вече като народни пословици.

VIII. Василий Андреевич Жуковский (род. 1783—умр. 1852 г.)

Жуковский е получил възпитанието си в Московский пансион за благородни. Той, дете още, начнал да се опитва да пише и написал стихотворение „Майское утро". В 1802 година сместил във „Вестник Европи" превода си на елегия[та] „Селское кладбище" от английски поет Грей.

Жуковский се опитал да пише оди по подражание на Державина. Той се прочул изпосле с многото си преводи на руский язик от немската и английската литература. Повечето от преводните му произведения са балади, между които балада[та] „Светлана" дръжи пръво място по своето достойнство.

Написал е и поеми: „Рустем и Зораб" из персидската литература и „Вечний жид".

Жуковский е писал и патриотически стихотворения по събитията в наполеоновските войни. Между тия произведения „Посланието до императора Александра" му отворило пристъп и в царский двор и той биде назначен за учител по руский язик на годеницата на великий княз Николай Павлович; а когато в 1826 г. Николай Павлович встъпи на престола, Жуковский биде назначен наставник на наследника Александър Николаевич (изпосле Александър II).

Жуковский на старост ослепял и в 1852 умрял.

IX. А. С. Пушкин (род. 1799, умр. 1837)

Александър Сергеевич Пушкин се родил в Москва. Първоначалното си възпитание получил по французки от бежанци домашни учители, после учил в Царско-селский лицей, дето и начнал на 15-годишна възраст да се опитва на стихотворения.

Пръвите литературни произведения на Пушкина са подражание повече на французки писатели и на руски[те] поети Жуковский и Батюшков.

В 1819 г. Пушкин свършил пръвата си поема „Руслан и Людмила", която биде посрещната с възторг от повечето книжевници.

Отстранен от Петербург, в пребиваването си на юг в Россия, Пушкин е написал лирическите произведения, като елегии: „Погасло дневное светило", „Песен о Вещем Олег", поеми: „Кавказкий пленник", „Бахчисарайский фонтан" и „Цигани" и роман „Евгений Онегин". Пушкин написал и драма „Борис Годунов" на основание на данни из Карамзиновата „История на руската държава".

По-добри от лирическите му произведения, писани след 1826 г., са „Поет“, „Клеветником Росии“, „Памятник“, „Бородинская годовщина“ и други.

От прозаическите му съчинения най-лични са „Капитанская дочка“ и „История Пугачовскаго бунта“.

Пушкин по-сполучно и от Жуковский е възпроизводил народната поезия, както се види в пролога му при „Руслан и Людмила“ и в приказката „Рыбак и рыбке“.

Той пръв от руските поети съзнал важността на изучението на народний язик. Той е казал: „Да се изучат стари песни, приказки и пр., то е необходимо за съвършено знание на свойството на руский язик. Разговорний язик на простий народ, който не чете чужди книги, та не си е похабил мислите за чужд язик, е достоен за глъбоко изследование.“

Пушкин е най-великий руский поет; той умря млад в 1837 г., убит на дуел от Дантеса, приведен син на холандский посланик.

НБИВ, ф. 2, а. е. 187, л. 129—150, чернова, 21 л., 42 п. с.

[1] Записките са писани от Й. Груев след 1885 г. във връзка със замислена публикация.

[2] Груев неточно пояснява какво представлява Библията. Тя включва Стария (Вехтия) завет, който съдържа три групи книги (Петокнижие, Пророци, Агиографи) и Новия завет, който се състои от четирите евангелия, делата на апостолите и послания.

[3] Една от каноническите книги на Библията, в която се разказва историята на съдиите Аод, Девора, Варак, Гедеон, Ефтай, Самеон и др.

[4] Баща на Бризеида.

[5] Следва зач.: погребението.

[6] Следва зач.: Тая поема надминува „Илиадата“ по това, че у нея се види единство на план и изящност.

[7] Следва зач.: Хомер е създал.

[8] Отфрид Мюлер.

[9] Следва зач.: Хомер е създал.

[10] Следва зач.: известно още като „Дела и дни“.

[11] Груев не е бил осведомен за творчеството на посочените автори.

[12] Еолийци, населявали дълго време Тесалия, отдето дорийците ги изгонили и едни се заселили в Пелопонес, а други се установили в Мала Азия.

[13] Дорийци, едно от главните древногръцки племена, които играли господствуваща роля в историята на старогръцката цивилизация.

[14] Бакхус.

[15] Следва зач.: развитие.

[16] Следва зач.: знание.

[17] Хекуба

[18] Следва зач.: поет.

[19] Следва зач.: остаяла.

[20] Лукреций.

[21] Следва зач.: и друг.

[22] Следва зач.: сатири.

[23] Следва зач.: с които.

[24] Следва зач.: в.

[25] Следва зач.: повечето.

[26] Следва зач.: всички.

[27] Следва зач.: крестяне.

23. ТЕОРИЯ НА СЛОВЕСНОСТТА[1]
ПРЕДВАРИТЕЛНИ ЗАБЕЛЕЖКИ

Последователното изложение, устно или писмено, на мисли за някой предмет нарича се съчинение. За да се напише съчинение, най-напред требува да се определи що именно има да се мисли за даден предмет или да се уста-

нови точката, откъм която мерим да разгледаме предмета, защото за един [и] същий предмет можем да съдим откъм разни страни. Точката, откъм която разглеждаме предмета, или главната мисъл, която изпосле се развива подробно в съчинението, нарича се тема или основа на съчинението. Развиването темата с второстепенни мисли нарича се съдържание на съчинението. Редът, по който се разпоряждат мислите в едно съчинение, нарича се план или изложение. А предаването мислите[2] с известен набор от думи казва се изражение[3] на съчинението.

Писател може да си излага мислите като разговор на едного[4], на самого себе, или на другиго някого, когото изважда налице. Такъва форма на изложението се казва монологическа (от думата монолог, която значи говорение на едно лице).

Или писателят може да изложи съдържанието на темата си в разговор между двамина или неколцина. Такъва форма на изложение се нарича диалогическа (от диалог, разговор между двама). Ако ли писателят си излага мислите като реч на едного към другиго, когато[5] се намира другаде, то тая форма на изложение се нарича епистоларна (от епистоли, което ще рече послание, писмо).

Сборът от разнородни съчинения (приказки, песни, романи, повести, комедии и пр.) съставя словесността. От това с дума[та] словесност се разбира всичко, създадено от человеческо слово, било то изказано устно, било писмено или печатно.

Съчиненията се наглашават по известни правила и по известни форми или образи; за да умее чловек да напише добре някакво съчинение, полезно е да знае тия правила и форми. Последователно (систематическо) изложение на правилата и формите, по които се съставят словесни произведения, нарича се теория на словесността.

Дума[та] теория е гръцка и значи познавание нещо си по умозаключение, а не по опит.

Правилата и формите, които се излагат в теорията на словесността, са[6] извадени на основание от подробно изучение на най-добри съчинения.

С дума[та] форма разбират вънкашний изглед на предмета; а в словесни произведения с тая дума се разумява образец, пример. Приказките, пословиците, песните, повестите, романите, комедиите и пр. — всичко това са форми или родове[7] на словесни произведения.

Всекий чловек и всекий писател има си свой особен начин да говори и да пише.

Особений начин или характер в говорение или писание, свойствен само на един някой писател, се нарича слог или стил. Слогът у някой писател бива по-правилен, по-лек, повече ни харесва, отколкото у другиго. Затова в теорията на словесността требува да се изложат законите на правилний слог, а при това да се покажат в нея и формите или родовете на словесните произведения.

Има два главни рода. В едни произведения предметите се описват точно такива, каквито си са в природата; говори се за такива събития, каквито наистина са ставали; с една дума, изображава се действителний свят, т. е. щото го има наистина или щото е било. Такива произведения се наричат прозаически.

В други произведения се говори не за нещо, което наистина е било или го има, а за нещо измислено, ако и да е възможно да го бъде наистина. Такива произведения се наричат поетически.

От казаното излиза, че теорията на словесността [се] състои от три части: 1. Учение за слога; 2. Теория на прозата и 3. Теория на поезията.

1. Стилистика

Учението за слога наричат стилистика от латинска[та] дума стилус, която означавала пръчица на единий си край остра, а на другий — тъпа. С острий край на такъва пръчица в другочно[8] време писали на дъсчици, натрити с восък, а с тъпий връх заличавали недобре написаното. От това у древните останало да се казва по-често обръщай стила, което ще рече по-често изправяй писаното.

Думата може да се разгледа откъм три страни:

1. Думата изрича мисъл, каквато иска да предаде писателят — напр. дума „съмва". Такива думи правят прост слог или прозаический.

2. Думата е образ на предмет, образ, който изобразява предмета нагледно — напр. наместо дума „съмва" поетът говори: „звезди тъмнеят и гаснат в огън от облак. . ., по гладка, като огледало, вода", „от зари алена светлина се разлива". Такива думи правят образен или поетический слог.

3. Най-сетне думата е звук; откъм тая страна тя требува да се отличава по лекост за изговаряние и да бъде приятна за ухото; требува да бъде благозвучна.

Свойства на прозаический слог

Слогът на прозаически произведения требува да се отличава по правилност, чистота, ясност и точност:

1. Правилността на слога [се] състои в строго пазение етимологическите и синтактически правила.

2. Чистотата на слога [се] състои в употребение само на едни български думи и изречения; чужди думи се допущат само такива, каквито се разбират от повечето четци, и то само когато не би имало българска дума, с която да се заменят. На чистота на слога пречат и вредят:

а) Архаизмите, сир. думи, които сега не се употребяват, които са остарели, като *нине, убо, же, того, ради* и пр.

б) Неологизми, т. е. нови думи, още невлезли в употребение, като *тискарница* наместо *печатница* и пр.

в) Барбаризми[9] са чужди думи или изречения, които лесно могат да бъдат заменени със съответствени български, като *революция* наместо *преврат, генерация* наместо *поколение, той е твърде умен, за да каже глупост* наместо *той е умен, та няма да каже глупост*. Такива думи и изречения займени наричат се по името на народа, от когото са земени, напр. латинизми, галицизми, германизми, русизми и пр.

г) Провинциализми, т. е. думи местни, незнайни у целий народ, напр. *чупа* наместо *мома, пули вако* наместо *гледай така*.

Забележка. Уместно употребяване чужди думи, както и архаизми, неологизми и провинциализми, не само не вреди на точността на речите, н[о] още и спомага на живостта и хубостта.

3. Слогът е ясен, когато лесно и без всяко[10] напрягание на ума се разбира четеното или приказаното. На ясността бръкат:

а) Изречения, които могат да се разбират двояко.

б) Употребявание дълги периоди с много приставени предложения при едно главно.

в) Такъво разпоряждание [на] думи, когато изеднаж не може да се договеди чловек де да ги отнесе в изречението.

г) Сбор от думи, които се различават по окончания — напр. *Съединението прави силата.* Тука не е ясно съединението ли прави сила или силата прави съединение.

д) Излишна краткост.

е) На ясността бръкат още техническите термини, займени от чужди язици. Термин е название, присвоено за някой предмет.

4. Точността [се] състои в изнамирания такива думи и обрати, които изричат напълно мисълта ни и които не могат да се заменят с никакви други думи, без да се развали смисълът на цялото изречение.

На точността бръкат:

а) Плеоназми, сир. излишни, непотребни думи, напр. *обиколи наоколо, гости бяха следующите, а именно. . .*

б) Неправилното употребявание синоними, сир. думи, които значат едно и също. Такива думи по свойството си са сходни в общото понятие, н[о] все се отличават една от друга по някаква си отсенка. Напр. „тишина" — пустотия, самотия наоколо. „Тишина" и пустотия, самотия наоколо показват едно и също, н[о] се [и] различават: тишина е, дето не се чуе някакъв звук, а пустотия, дето няма людие, които издават звукове.

в) Неправилното употребявание омоними, т. е. думи, еднакви по звукове, н[о] различни по значение — напр. *коса* у чловек и *коса* — сечиво, с което се коси.

г) Еднозначителни или тавтологически думи, напр. *един-едничек чловек се намери там* (*един* и *едничек* — едната от двете думи е излишна); *Всеобщата любов на всички люди* — също.

д) Изпрекалени изречения — напр. „Плува из вълните на красноречието".

е) Паралелизми, сир. две или няколко едно по друго еднозначителни изречения — напр. „Той не ме тачи, не ми отдава внимание".

Тропи

Така се наричат думи преносни, сир. поставени не в същинското си значение. Разни предмети могат да ни доказват еднакво впечатление, затова зимат и еднакво название — напр. *дръвен стол* употребен е в право значение, а *дръвен чловек* — в преносно.

По-главни видове тропи са:

1. Сравнение — когато един предмет се сличава с друг, нему приличен — напр. *глава — кратуна.*

Забележка: Когато се сравняват два съвършено противоположни предмета или техните свойства, то такъв обрат се нарича контраст.

2. Метафора е такъв обрат на речта, когато понятието се пренася от един предмет на друг по някаква си прилика помежду им. Така: а) свойства на одушевени предмети ние придаваме на неодушевени предмети — напр. *слънцето*

играе; б) признаци на неодушевен предмет придаваме на друг неодушевен предмет — *облаци* [*х*]*вргат бисер по листата*; в) признаци на одушевени или неодушевени предмети придаваме на отвлечени предмети — напр. *горчива истина, железна воля, пламенно въображение.*

3. Метонимия е заменяване едно понятие с друго. Така: а) наричаме причината наместо действието; б) наричаме съдържанието наместо съдържимото — напр. *изяде три паници*; в) наричане на името на писателя наместо неговите произведения: *четя Пушкина*; г) веществото вместо това, щото [е] направено от него — напр. *облечен в кадифе* наместо *в кадифени дрехи*; д) времето вместо събитието и деятелите му: *1885 г.*[11] *прослави България.*

4. Синекдоха (подразумевание) наричат: а) замяна на множ[ествено] число с единствено: „Всичко спи, и човек, и звяр, и птица“ (разбира се не един човек и не една птица); б) замяна на част с цялото и цялото с част: *той се подслони под покрив* наместо *вкъщи.*

5. Олицетворение — когато неодушевен предмет се представя като одушевен — напр. *вятър засвири*; *зелен здравец се провикна* и др.

6. Хипербола е обрат на речта, който представя извънмерно наголемяване или намалявание на предмета: *рони порой сълзи.*

7. Алегория (иносказание) е, когато цяла реч, цяло съчинение требува да разбираме не в буквален, а в преносен смисъл; такъв способ на изречение се нарича алегорический; басните служат за пример на алегории.

8. Ирония е присмивка — напр. „Ти цяло лято пя, сега играй хоро.“

Зла ирония, съединена с негодувание, нарича се сарказъм. Напр. *Евреите са ругали над спасителя*: „*Радуй се царю йудейский.*“

Тънка добродушна присмивка се нарича юмор.

9. Фигури са такива обрати на речта, които ѝ придават особена сила и изразителност. Напр. много употребителни фигури са следующите:

а) Питание и възклицание. Напр. „До какво време доживяхме, о, граждане!“ „Що видим, що връшим?“ „Губим един велик патриот!“

б) Повторение — когато поет[ът] желае да придаде особена сила на мисълта, та повтаря някоя дума няколко пъти.

в) Елипс — когато се пропущат думи, които лесно се подразбират.

г) Премълчаване — когато писателят не си доизказва мислите по каквато и да била причина.

д) Възлизание[12] — когато поетът постепенно преминува от по-малко силни към думи, по-изразителни, и наопаки.

е) Апостроф — когато писателят се обръща към предмети, не налице, като че се намират те при него (към умрели или бездушни предмети като към живи).

ж) Антитез (противополагание) — когато писателят поставя един срещу друг два противоположни предмета, напр. „Аз съм цар — аз съм роб“ и пр.

Слогът откъм благозвучието

При изброените качества на слога в прозаически и поетически произведения требува да се прибави още и благозвучието. Благозвучието на речта наричат съчетание [на] лесно произносими и приятни за слуха звукове. Някои думи се произнасят по-леко, а други по-мъчно.

Съчетание на леки и приятни за слуха звукове наричат евфония, а неприятното за слуха съчетание на звукове наричат какафония. Благозвучието се

БАН СОФИЯ

разваля: 1. Когато се стекат едно по друго много гласни звукове: *а, у* и др., напр. *Йоанна*; 2. От много еднакви звукове, като: *русо прасе просо пасе*; *от тупот на копита прах по поле лети*; 3. От дълги думи, които идат една по друга; 4. От стечение на едногласни думи: *торс, прус, фин, швед, турк.*

Благозвучие се постига с правилно построени периоди и със стихотворен размер на речта или с музикалност.

Период се нарича пълно изражение на мисъл с едно разпространено предложение или със съчетание [на] няколко предложения в едно цяло.

Ако в периода има едно самостоятелно предложение, то периодът се нарича прост. Ако ли има в периода две или повече самостоятелни предложения, то периодът се нарича сложен. Самостоятелните предложения, които влизат в състав на сложний период, наричат се негови членове. Според числото на самостоятелните предложения периодът добива название двоечленен, троечленен и многочленен. Периодът се дели на две половини: повишение и понижение. Според отношението, каквото има между членовете или между повишението и понижението, сложните периоди биват: причинни, условни, последователни, сравнителни, разделителни, относителни, противоположни, устъпителни, съединителни и смесени.

Забел[ежка]: Учението за периодите е показано в граматиката. Реч, която [се] състои от периоди, нарича се периодическа за разлика от отривиста [откъслечна], която [се] състои от отделни прости предложения. Особено отривиста реч се нарича лаконична. Такъва е известието, което Суворов пратил Потемкини за превземането на Тутрукан: „Слава богу, слава Вам! Тутрукан е превзет и аз съм там!“ Цезар за победата си над цар Фарнака така обадил на римский сенат: „Дойдох, видях, победих!“

Свойство на поетический слог

Освен правилност, чистота, ясност и точност за поетическите произведения[13] иска се още образност или изобразителност на слога (картинност, художественост).

На изобразителността на слога спомагат епитети, тропи и фигури.

Епитети се наричат прилагателни или съществителни имена, поставени при названието на предмета, за да го изобразят, та да ни помогнат да си го представим по-живо: *земя-кърмилница*; *румяно слънце.*

Епитетите биват постоянни и за украшение. Постоянни са тия епитети, които от памтивека придружават някое съществително в народната реч — напр. *чисто поле, сив сокол, тънка снага.*

За украшение са такива епитети, които се приставят при предмета, за да му придадат хубост: *къдра гора, нощ-магесница.*

Епитетите требува да се отличават от обикновените определителни думи; тия последните ограничават понятието, а епитетите не го ограничават, а служат за украшение — напр., ако кажем *сребърна лъжица,* разбираме от всички лъжици само която е направена от сребро; ако ли кажем *сребрява бяла брада,* то думата *сребрява* тука служи само за украшение, защото всяка бяла брада прилича на сребърна.

Теория на поезията

Словесно произведение, което изображава идеалний (възможний) мир, създаден от въображение, нарича се поетическо, а изкуството да се изрича

в привлекателна форма с думи тоя възможен мир е поезия, наречена така от гръцката дума, която значи творчество. Така песни, роман, повест, комедия са поетически произведения.

Поетическите произведения се делят на три рода: епически, лирически и драматически.

Епически са тия, в които се разказва за изминало някое произшествие; лирически са тия, в които се изражава личното чувство на самий поет, а драматически са тия, в които се изобразява чрез действия борба на човешката воля със страстите. За основа на това деление служи това, че епическата поезия изобразява вънкашний мир с помощта на измислено събитие, което се вече свършило, представя ни преминалото. Лирическата поезия, като изобразява вътрешний мир на поета, сир. чувствата му — радостта, грижата му, възпоминания, надежда и пр., — които го въодушевяват, представя ни настоящето.

Драматическата пък поезия изобразява вътрешната борба на човека, която се явява в действия, вършени пред очите на зрителя, представя ни сляни вътрешното с вънкашното, настоящето с преминалото.

Епическа поезия

Поетически произведения, в които се разказва за някакво измислено събитие или лице, наричат се епически от гръцката дума епос, което значи разказ.

Епическата поезия изобразява вънкашний свят, т. е. хубостите на природата, измислени произшествия, характери на лица, създадени от фантазията на поета, предания, народни басни (мити) или приказки за язически божества и пр.

При всичко, че в епическата поезия преобладава фантазията, н[о] разказът, ако не бъде сгрян от чувство, той ще бъде сух, завя[х]нал и уморлив. Затова в състав на епическата поезия се вкарва и изражение на чувствата на тия лица, за които се разказва.

Главни условни за епическата поезия са образност и спокойствие в разказа. Образността [се] състои в това: създадените от поета картини и лица да бъдат представени живо, като да се намират пред нас наистина. А спокойствието в разказа иска да не изказва поетът свои си чувства, а да описва само характерите на действующите люде и явленията на природата, па да разказва като прост зрител самото събитие хладнокръвно със всичките му подробности, де, кога и как е то станало. Епическите произведения се поделят на народен епос и на художествен епос. Народний епос е разказ, създаден от целий народ, и изражава неговите вярвания и убеждения. Художественият епос е произведение на някой поет-художник и изражава неговите лични възгледи за живота.

Главни видове от народен епос са: приказка, историческа песен, пословица, гатанки.

Приказките по формата си са прозаически. В тях се разказва за някакво измислено произшествие и що и как мисли народът за силите на природата или се проказва в тях нещо нравствено, поучително. Приказките като песните представляват всичкото богатство на народната фантазия. Всеки народ си има свои приказки. Най-известни са арабските приказки „Хилядо и една нощ“. От български приказки по-забележителни са: „Трима братя и злата

ябълка“, „Хитър Петър“, „Царский син и царска дъщеря“, „Влък и лисица“ и пр.

Исторически песни са стихотворни разкази за исторически събития, личности и действия. Такива са у нас песните за Крали Марка, болен Дойчин, Страхил и потеря и пр.

Пословица е кратко изречение, в което се изказват народни мисли и правила за житейска мъдрост.

Гатанка е особена форма за изричание някоя народна острота.

Видове на изкуствений епос са: поема или епопея, идилия, роман, повест, басня.

Поема или епопея е епическо произведение, в което подробно се разказва за някое важно произшествие, действително или измислено, та чрез него откъм поетическа страна се изображава животът на цял народ или на някоя част от обществото в едно дадено време. Поемата е героическа, когато е съставена от приказки за юнашески подвиги в пръвобитни времена на народа, и историческа, когато съдържанието ѝ е заимено от историята или от съвременний живот. По-знаменити поеми са: у индийците „Романа и Махабарата“, у персийците „Шахнаме“, у гърците „Илиада“, „Одисея“.

Последните две поеми се почитат за образец на съвършенство. В „Илиадата“ се представляват произшествия през последните месеци на десетгодишната обсада на град Троя, а у „Одисея“ се възпява десетгодишното скитание на итакский цар Одисея след развалата на Троя.

За творец на тая поема се мисли да е Хомер.

По подражание на гръцки образци се явили поеми: у римляните „Енеида“ от Вергилий; у французите „Телемах“ от Фенелона; у италянците „Божествена комедия“ от Данте и „Освободений Йерусалим“ от Торквато Тасо; у португалците „Лузиада“ от Камоенса; у англичаните „Изгубений рай“ от Милтона; у германците „Месиада“ от Клопцока; у русите „Росиада“ от Хераскова.

Исторически поеми има много у всяка една от европейските литератури. Руски най-добри такива поеми са: „Кавказкий пленник“ и „Бахчисарайский фонтан“ от Пушкин и „Мъртви души“ от Гоголя.

Стихосложение

В словесни произведения се употребява или обикновена реч, или стихотворна, в която се пази такт и ритма. В последний случай езикът на произведението се явява вече музикален, хармонический.

Стихове са размерена реч. Учение за как са гласят стихове, нарича се стихосложение или версификация.

Има три рода стихосложение: метрическо, силабическо и тоническо.

I. Метрическо стихосложение се употребявало у гърците и римляните; те произносили някои звукове протегнато, други по-бързо; затова у тях гласните звукове се делят на дълги и кратки. Стихотворната реч те строили с известно правилно разпоряждание [на] дълги и кратки слогове. Така: дълг и кратък, дълг и кратък или обратно. Два или три слога, които вървят все по същий ред, наричат се метр, сир. мяра или стопа[11]. Затова тоя строй стихосложения и наричат метрический.

II. Силабическо стихосложение се употребява у поляците, французите, италянците. Особеността на тия язици е тая, че у поляците и италянците

ударението почти всякога бива на предпоследний слог, а у французите на последний; по това у тях не може да се редят едно по друго редом дълги и кратки слогове, както у гръците и римляните. Тука стихотворна реч се достига с равно количество слогове във всякой стих. Силабический стих може да бъде от 4 до 13 слогове. У нас силабическо стихотворение[15] е употребено в народните ни песни.

III. Тоническо стихосложение се основава на правилно редение едно по друго слогове с ударение и без ударение, сир. високи и ниски слогове. Ударението се нарича и тон, от това и такъво стихосложение се нарича тоническо. Това стихосложение е свойствено на тия язици, които имат ударението не на определен слог у всяка дума, а на различни слогове в различни думи, както е в руский и българский язици. Ударението бива двояко: граматическо, което се поставя над някой слог във всяка дума, напр. *крава, ръка,* и логическо, което се туря на кой да е било слог в цяло предложение — напр. *Ти ходил*[16] *ли си в град*? *Ти в град*[17] *ли си ходил*? По това двояко ударение и тоническото стихосложение бива двояко: литературно, основано на граматическото ударение, и народно — основано на логическото ударение.

Литературно стихосложение

Стихотворната редушка се дели на равномерни части, наречени стопи. Стопата [се] състои от един слог с ударение и от един или два слога без ударение. Слог с ударение се нарича висок и се отбелязва с белег (—), а слог без ударение се нарича нисък и се отбелязва с белег (u).

Стопа на два слога се нарича двоесложна, а от три троесложна. А защото в двоесложна стопа ударението може да стои на пръвий или на вторий слог, а в троесложна — на пръвий, вторий и третий слог, то има пет вида стопи:

1. Хорей е двоесложна стопа с ударение на пръвий слог.
2. Ямб е двоесложна стопа с ударение на вторий слог.
3. Дактил е троесложна стопа с ударение на пръвий слог.
4. Амфибрахий е троесложна стопа с ударение на вторий слог.
5. Анабест е троесложна стопа с ударение на третий слог.

Стихове от шестостопни ямби наричат се александрийски.

Дактило-хореический шестостопен стих се нарича екзаметр.

По количеството на стопите стиховете биват различни. Повече от 6 стопи не биват. Петостопни и шестостопни стихове требува да имат къса пресекулка на гласа, почивка, а това се казва цезура.

Стихове от неравномерно количество стопи наричат се волни.

НБВИ, ф. 2, а. е. 187, л. 1—29, чернова, 29 л., 52 п. с.

[1] Записките са правени след 1885 г. с оглед на замислена от Й. Груев публикация.
[2] Следва зач.: от писател.
[3] В смисъл изложение.
[4] Следва зач.: лице.
[5] Следва зач.: няма налице.
[6] Следва зач.: изкарани.
[7] Следва зач.: видове.
[8] Минало.
[9] Варваризми.
[10] Следва зач.: умствено.

[11] Съединението на България.
[12] Градация.
[13] Следва зач.: требува.
[14] Стихотворна стъпка.
[15] Става дума за стихосложение.
[16] Думата е подчертана в текста.
[17] Думата е подчертана в текста.
З а б. Текстовете са курсивирани от редактора.

24. ПО ПРАВОПИСАНИЕТО[1]

Комисията, наредена от Министерството на Нар[одното] просвещение, за да изучи недостатоците на днешното бълг[арско] правописание и да покаже какви изменения би требувало да станат в него[2], за да се избегнат разни колебания при писание някои букви, представила своите заключения за уреждане правописний въпрос. Комисията си задала да уравни някакви си колебания в правописанието, н[о] наместо да уравни съществуващите, тя въвожда нови колебания, нови съмнения[3] и се залавя да ги оправи, като въвожда нова страна в правописанието.

За буквата *ѣ* приима да се пише в същий корен на думите у една дума с *я*, а в друга дума от същий корен да се пише *е* — *мято* и *места, мляко* и *млечен* и пр. Това прави, като основава правило на някакво книжевно произношение или на произношението на интелигенцията. Не знаем на коя интел[игенция] зима произношението за книжевно; има интелигенция, която изговаря, когато говори и чете[4], *вѣра* (*вяра*) и *вѣрно* (*вярно*), н[о] има интелигенция, която в тоя случай изговаря и чете *вера* и *верно* и *голем, големина,* и *место* и *места.* Тъй също се изговаря и чете от разни интелигентни хора и *хляб,* и *хлеб,* а при това и *ляп, леп* и пр. Наместо да се основава на едно произношение, което не е еднакво у всички интел[игенти], не биваше ли да остави тая грешна буква непокътната, като се определи, че щом една коренна дума е прието по традиция и по навик да се пише с *ѣ*, то това *ѣ* ще се пази у всички производни от нея думи[5] и да се остави на местните произношения да си я произнасят по своему.

И каква нужда имаше да се захващат за тая буква, когато не е имало досега разногласие в употреблението ѝ освен у малограмотни някои. За да се избегне всяка бръкотия в употреблението ѝ, достатъчно беше да се отбележат в една таблица всички коренни думи, които се пишат с *ѣ*, и те не са[6], освен едва ли няколко десетина; употреблението ѝ пък в някои граматически форми можеше да се установи с няколко правила.

Буква *й* се заменява с i=j; не зная каква нужда е имало за такъво заменяване. Буквите са знакове на звукове. Нели за един звук требува един знак? Като имаме знакът *й*, каква нужда да го заменяваме с нов знак i — или за да цивилизуваме язика си, като го уприличим на чужди язици?

Комисията още ни казва да пишем ꙗ наместо сегашното *я*, ꙋ наместо сегашното *ю*, и ѣ наместо сегашното ѣ[7]. В сегашните съчетания *я*, *ю*, ѣ буква i съществува, и то слято; така *я* не е друго освен *а* с подчеркнато отдоле i, в *ю* — i е слято с *у*[8]. Тогава каква нужда от превръщание тия букви в ꙗ, ꙋ, ѣ.

Най-сетне комисията постановява да се пише *ъ* наместо ѫ и *ь* в средата на думите, защото звукът на ѣ и *ь* бил се изменил и станал еднакъв със зву-

ка на ъ. В произношението изобщо в коренни думи, писани с ъ, ѫ и ь, се чуе все еднакъв звук и по трите букви, ако и да има места дето се зачува една тънка разлика между звуковете на ѫ и на ъ. Освен това буква ѫ всякога е постоянна буква, когато ъ и ь в много случаи са вметнати за благогласие, та се и измятат, когато не бръкат на благогласието, както е в думите *сладък* и *сладка, орьл=орел, орли.*

Оттука се разбира, че тя не може да бъде заместница на ѫ, когато си има и особена служба. Тъй също ъ не може да замести ь; защото ако в корена тия букви и да имат почти еднакво произношение, н[о] като вметнати тии се чуят ъ като *а*, ь като *е* и пр.

Комисията ни учи още, че ъ и ь на края на думите не бива да се пишат, защото в произношението не се чуят.

Н[о] нели има и други букви, които на края не се чуят в произношението? Не требува ли да бъдем последователни и да пишем *крьс, прьс* наместо *крьсть, прьсть*? Освен това, ако се приеме това начало, тогава ще требува да пишем и *ляп* или *леп* наместо *хляб*, защото и *х* почти не се чуе в произношението.

Комисията, като из[х]върга от края на думите ъ и ь, като не знаела що да прави, установила е и правило, когато се притури член *тъ*, се чуе изпомежду звук *я* или *а*, или *о*, според разни произношения, измъдрила и ни учи, че членът требувало да бъде *ът* и ьт; ъ и ь на края на същ[ествителните] имена не се изговаря наистина, н[о] щом им се прибави членът *тъ*, а не *ът*, тии си добиват естествений глас така: *столътъ, учительтъ*, които се произнасят *столятъ, учителѧтъ*, понейде *столатъ, учителятъ*, другаде — *столотъ, учителотъ*, а пък защото *т* из края на думи у много места не се чуе, то е останало понейде да се произноси — *стола, учителя*, и *столо, учително*. Комисията постановява да се пише членът *тъ*, когато е подлеж[аще] или именителен падеж и когато е допълнение, т. е. в[инителен] п[адеж], а когато е придружен с предлог, т. е. пак в[инителен] п[адеж], да се пише *а*. И в единий, и в другий случай, като е в[инителен] п[адеж], требува да се пише еднакво, а не да се създава произволно правило.

ь е потребен още и за омекчаване; така *слонъ* и *конь* не се произнасят еднакво. Това още по-добре се показва, когато им се прибави член *тъ*.

Ако се приемеше поначало, че дето в произношението не се чуе звукът ъ и ь да се не пишат тия букви, тогава, за да бъдем последователни, требуваше и в други случаи да не пишем букви, които ще не се чуят, и да пишем напр. *прьс, крьс, ляб* или *леб* и *леп, убав, срана* и пр. наместо *страна* и пр.

Не казват и за много други случаи с други букви, които, ако се земе за основа фонетиката по местни произношения, би требувало да се извръгат или да се заменяват, какъвто е случаят с буква напр. *у* и *в*.

Напр. произноси ся дори от интелигенти *вуда* и *уда, водя* и *удя, осъкъ, олъ*, наместо *восъкъ, волъ*.

Правописний въпрос бил поутихнал и клонеше окончателно и правилно разрешение; н[о] след Освобождението неразбориите по правописанието се явиха в най-контрастен вид, н[о] не показват кои са били причините за това. По наше мнение тия неразбории са резултат от малограмотност или от самомнение на някои, които, като не познават добре народний язик, поискаха да го калъпяват по чужди някои наречия, на които се учили. Оттука излезе главно неразборията, която се вмъкна в правописанието.

Комисията ни дава за пример Прусия, дето министърът на нар[одното] просв[ещение] издал правила за правописание, задължителни в училищата, а при това и Россия, дето академията възложила на една комисия да уреди непоследователностите на правописанието и академикът Грот от страна на комисията издал книга „Русское правописание", по която се водят днес руските училища. Ние не сме видвали тая книга, н[о] ако съдим по учебниците, ние не намираме някаква разлика изобщо в правописанието, нито изменяване на букви, нито извръгание на някои.

Ако идеалът на комисията е бил, както казва, да се сдобием с еднакво общо правописание, то в резултат комисията въвож[д]а ново разнообразие и колебания в съществующето правописание.

Най-главно правописно начало на комисията е на всякой особен звук да съответствува особена буква в писмото. Тогава, като имаме известни знакове за известни звукове, защо комисията създава наместо тях нови своеобразни?

Комисията приима, че требува да има постоянство в правописанието даже за сметка на звукофизиологическата точност.

Там, дето фонетический принцип води към непостоянство, кам нееднообразие, там требува да се следува етимологията. А противното на това учи да се пише *мѣсто* и *места*. Думите *време* и *река* не навсъде се изговарят тъй, както са написани, а се изговарят и *врьме* (*вряме*) и *рѣка* (*ряка*).

Комисията приима за основа някакво книжевно произношение.

ѣ се чуе като *я*, когато на него има ударение, а последующий слог е мек; така се изговаря *вяра* и *верен, грях* и *грешен* и пр.

Ако се приемаше това правило, то в повечето случаи не ще да се среща никаква мъчнотия в употреблението на тая буква; и за някои отделни случаи, дето това правило не може се приложи, те може да се изложат в една таблица.

Пьпъ не се произноси навсякъде *пяпъ*, а понейде се чуе *пепъ*, както става и с вметнатий *ь*, който се чуе като *е* — напр. *старьцъ* = *старецъ*.

Комисията се основава изобщо на фонетиката, а тя се сили да създаде нова фонетика, наречена от нея книжевно произношение, и затова дава ни някои постановления, произволно земени; казва ни напр. за члена *тъ*, че требува да бъде *ът* и *т-ът*. Тя за това много мъдрува, а всички тия мъдрувания са, за да оправдае из[х]върлянието на *ъ* и *ь* от края на същ[ествителните] имена. Н[о] не беше ли по-добре да се остави от тая си севда и да се съгласи с общото мнение, и да употреби и *ъ* и *ь*, и члена *тъ*, за които досега не е имало никакво разногласие.

По въпроса за правописанието писателите се делят на три категории: едни искат всичко, други не допущат нищо и трети, които са готови да направят нещо.

Тия, които искат всичко, казват: пиши, както говориш; за тях правило за правописание е произношението. Един знак за звук, един звук с един знак. Идеята не е нова; така се е писало в преминалото и в начало на настоящето столетие от писатели калугери, па и сега се пише от малограмотни.

Против това криво правило Боссие е възставал с тая умна забележка: „Не бива да се пише, както се произноси, защото не се чете буква по буква, но цялата фигура на думата прави впечатлението си и на окото, и на ума."

Друг един (Греард) казва: „Ако би могло по някое чудо да се състави азбука, която за един ден да тури в съгласие писмото с произношението,

те на другий ден биха се изменили не само в разни страни, н[о] и в разни градове, дори у двата пола, от чловек до чловек, и у същий чловек — според възрастта, здравието и юмора."

Н[о] фонетистите на това отговарят: „Регулатор ще се установи по навик." Zittre е казал: „Правописните изменения са неизбежни, но те требува да се правят със система и с разсъдък. Разсъдъкът иска, щото правописанието да върви към опростотворяване, а системата требува да бъде да съчетава опростотворенията по начин, щото да додът те постепенни и последователни и да се пригаждат колкото се може по-добре на традицията и на етимологията."

Реформата на комисията не само не ще бъде полезна за нар[одното] обр[азование], н[о] тя въвожда една цяла анархия в изучаване язика и г. министър ще бъде принуден да свика всички учители по бълг[арски] в София и да нареди курс, в който г. г. комисарите да предадат новоизобретеното правописание, или да ги разпрати по разни пунктове, за да го предадат.

Комисията сама признава, че в новобълг[арските] говори се употребяват членувани *волътъ, конйотъ, волатъ, конятъ, воло, конио, вола, коня*, а от себе си прибавя и една наречена книжевна форма *вол-ътъ* и *кон-ѧтъ* и иска на тоя книжевен по нея говор да научи и всички книжевни така да изговарят и пишат.

Н[о] не беше ли по-удобно да ни каже, че *волъ* има на края си ъ и *конь* има ь и тия ъ и ь, кога се прибави при тях член *тъ*, като останат в средата, добиват си ест[ествен] звук, та се чуят като *волътъ, конятъ*. А ѫ и ѭ като се произнасят по много места близу като *а* или *я* и *йо*, то излизат и говори *волатъ* и *волотъ* и *конйотъ*; а *т* като отпада, остая *воло* и *конйо* и *вола* и *коня*.

За всеки звук да се пише особена буква, тогава следува [да] изнамерим толкова особени букви, колкото особени звукове се срещат в разни говори.

Защо не може да се приеме, че съществува и ще съществува книжевно произношение, и самите членове на комисията съмнително е да имат еднакво произношение, когато говорят и четат.

Комисията приима, че съгласните бивали и твърди, и меки от само себе си, а не се омекчавили твърдите от присъдинение при тях на слетите ѫ, ю, ѭ; казва ни, че шошите, а ние щем кажем и всички българе, еднакво произнасят *л* в *лапам* и *лесно*, а в книжевний говор тая буква не била еднаква. В кой личен книжевен говор ставало това, не ни го казва.

По-главни разнообразия в днешното правописание, употребявано в периодический печат и от по-лични писатели, са следующите: Едни употребяват в корена на думите буквите *я, ъ, ь*, както са употребени най-еднообразно в най-стари български паметници; други пък искат да употребяват само ъ и в трите случая; в съчетанията *бр, вр, бл, вл* и пр. някои употребяват ъ и ь между двете съгласни, а други след тях, трети пък и по двата начина.

Едни употребяват за член в м. р. ед. число *тъ*, а други *а*, а някои безразлично и двете.

Едни в глаголите 1 л. ед. ч. употребяват за окончание *я* и, *ѧ* а други *а* и *я* и *атъ* и *ятъ*.

В преминало несвършено 1 л. ед. ч. за окончание пишат *ѣхъ*, а други *ехъ* и *яхъ*.

В преминалите несвършено и свършено 3-е л. множ. число едни пишат *хя*, а други *ха*.

Глаголи на *амъ* и *ямъ* — едни пишат с *ъ*, а други с *ь* в 1 л. ед. и 3 л. мн. ч.

В преминало свършено и в причастия от еднократни глаголи употребяват окончанията във всички лица с *я* — *яхъ, ялъ, ятъ*, а други с *а* — *ахъ, алъ, атъ*.

Предлозите *прѣ, прѣзъ, предъ* — едни пишат с *ь*, а други с *е*, както и наречията — *добрѣ, злѣ* и пр.

В прилагателните едни употребяват за м. р. ед. ч. *и* — пълно окончание — *ий* — без член, а други с член — *ятъ* или *я*.

Отклонения има и в употребението на *ѣ*; някои го заменяват и с *е*; тъй също *е* без ударение някои смешават с *и*, а *и* без ударение пишат с *е*; н[о] то са отклонения от малко внимание или от неумение.

Някои правят разлика между им[енителен] и в[инителен] п[адеж] на женский род, та пишат им[енителен] с *а*, а в[инителен] с *я*, а които пишат *а* в и[менителен] и в[инителен] — местоим[ение] 3 л. ж. р. в[инителен] п[адеж] пишат я.

Старата буква ѧ едни изменят във всички случаи на *е*, а други в едни случаи *я* заменяват с *е*, а в други случаи с *я*, а някои пък в местоименията — *мя, тя, ся* — пишат с *а*.

Освен тия главни разнообразия в правописание[то] има и няколко дребни.

На тия разнообразия би требувало да се обърне внимание. И една комисия, ако се занимае с тях на основание на етимологията и на аналогията, лесно би постигнала общо съглашение за еднообразно правописание.

Разнообразия се срещат в окончанията на имена от ср. р. Някои пишат *учение*, някои *ученье*, а пък други *учене*.

Предлозите *из, раз* — в сложни думи преди някои съгласни се изменява на *ис* и *рас*, а някои ги не изменяват, а пишат *из, раз* и пр.

За звук *йо* някои употребяват *е*. Те пишат *Марие, Раде*, а други *Марийо, Радю* и пр.

Най-главната мъчнотия в употребението на букви *я, ъ, ь*, и *ѣ* лесно би се премахнала, ако се изложат в таблици думи, които се пишат с тия букви по най-стари паметници, у които [е] упазено еднаквото им употребение.

Някои съединяват членовете с имената, както и сравнителните частици *по* и *най* със съединителна чертица, а други ги пишат нацяло.

Спомаг[ателният] гл[агол] *ся* някои пишат *са* и първото лице *съмъ* и *съмь*; множ[ествено] ч[исло] *сми* и *сме*, както и глаголите на *амъ* и *ямъ*, множ[ествено] *ами, ями* и *аме* и *яме*. Рядко останаха някои да пишат *ы*.

Според комисията, ако *ъ* и *ь* на края на думите не бива да се пишат, защото не се чуят в произношението, то за да бъдем последователни, не би требувало да пишем и други някои букви, които на края не се чуят: напр. *кръст, пръст, дъжд* — требувало да ги пишем: *кръс, пръс, дъш*. В такъв случай, ако членът според комисията е *ът*, то като се прибави при тия думи, щеше излезе *кръсът, пръсът* и *дъжът*, ако ли го пишем, като се чуе в тоя случай, *кръстът, пръстът, дъждът*, то според комисията за член требува да приемем в тоя случай *тът* и *дът*.

Комисията из[х]врьга крайната *ь* и от имена ж. р., защото се не чуе в произношението, и пише *радост* и *радостта*. Тука *ь* не се чуе. Когато му се прибави член *та*, защото той си има вече гласна, та може да се произнесе и отделно. Н[о] в тоя случай и крайната *т* не се чуе, тогава и тя требуваше да се из[х]върли и да се пише *радос, старос*.

Членът *тѣ* в множ[ествено] ч[исло] по комисията требувало да се пише *те*. За правило поставя пак произношението, защото *тѣ* се произносило *те*; н[о] то в много места се произноси и *ти*. Като казва да се пише *орачи, копачи* наместо *ораче, копаче*, то защо не и членът в множ[ествено] число не се пише на *ти*, а *те*?

Комисията поставя за правило още да се не пише *я* или по нея *ъ*, защото не им се чувал тъмний глас, а да се пише *а* и *ꙗ* — така: *пиша, стоꙗ*, тъй също и в множ[ествено] [число] 3-те л[ице] преминало *пишеха, стояха* и в еднократната: *вписах* и пр.

Н[о] окончанието се чуе на *ѫ*, както го признава и комисията, особено в глаголи, които имат ударението си на тая буква; при все това, за да бъде последователна на произволно поставеното си правило, и там пише *а* наместо *я* и казва: *река, доведа* и пр.

Спом[агателният] гл[агол] в 3 л. мн. [ч.] пише *са* наместо *ся*. Комисията пише *плетѣхъ* и мн. ч. *плетѣхме*, а 2 и 3 л. ед. ч. *плетеше*; на какво основание това разнообразие, когато можеше да се пише и в ед. ч., и в множ[ествено] с *е*. Тъй също пише пр[еминало] неопр[еделено] — *мълчах, държах, вършах, стоях*, а второто и 3-то л. ед. [ч.] обръща на *е*, та пише *мълчеше, държеше*, когато общото произношение и в 1-во л. е *мълчех, държех, вършех, стоех*.

От изложеното дотука явно се види, че комисията, наместо да уреди някои непоследователности и разногласия, които се срещат у разни писатели, тя е тръгнала из път да основе ново нещо и се е завзела да [се] бори с няколко горки букви.

Досега у разни писатели се съгледваше най-голяма непоследователност в писание, дето требува, буквите *ѣ, я, ъ, ь*. Тия мъчнотии най-лесно биха се премахнали, ако изложеше в четири таблици коренните думи, които се пишат в най-древните ни паметници и по предание по навик, и по самото свойство на яз[ика], за неправилното им употребление вследствие на малкото внимание или на малограмотност, требува да изменяваме азбуката си, която е осветена от векове.

Най-много би се дошло до еднообразно правописание, ако се земеше за основа етимологическото правописание, то е правилното употребление на спорните букви, каквото е в най-старите ръкописни паметници, дето е опазено най-еднообразно.

Фонетиката не може да служи за здрава основа на еднообразно правописание; ако се облегнем на нея, то щем имаме нескончаеми бръкотии [и] препирни; всеки писател ще има право да предпочита своето местно произношение и по него да пише.

С приимание препоръченото от комисията правописание ние щем разкъсаме всяка свръзка със старий ни язик и с новата на книжнина, колкото я имаме.

Тогава ще требува да се отречем от една светиня и една гордост и от изучението му ще требува да се отречем като непотребен или щем го направим толкова невразумителен за нас, колкото е всеки друг чужд език.

Със запазване етимологическото правописание ние лесно чрез сравнение щем можем да учим и други славянски наречия, особено руский язик, който днес за днес е едничкий язик, от богатата литература на който найлесно можем да се ползуваме, при всичко че някои по свои съображения го игнорират.

По препоръчаното от комисията правописание ние щем направим, щото езикът ни в училищата да се учи още по-плитко, по-повръхностно, като се не дава никакъв труд на ума за издирване производството на думите чрез сравнение със старий язик и щем дадем повод на бъдъщи нови произволни изменения и из[х]връгания на букви, изменения, неосновани на здрава основа.

Комисията, ако желанието ѝ е било да блесне с нещо сериозно ново, по-добре би сторила да обърне вниманието си върху конструкцията на писменият ни язик и да го очистеше от всякакви чуждици, които го правят непонятен на народната маса.

Наший език като всекий език има си особено свойство и начин за изричание мислите. Мисъл, изказана по несвойствен на бълг[арския] яз[ик] начин, мъчно се разбира от ония, които не са били честити да знаят чуждий язик, по подражание на който им се предава.

Буква ѧ, която се е употребявала в старий язик, сега почти навсякъде се произноси като *е* и затова тя може да се изостави, както е изоставена и буквата ы.

Комисията заменява буква *я* с ъ в някои думи, а в някои с *а*; така пише *дъб* наместо *дяб* и *пиша* наместо *пишя*. Това прави, като се води по фонетиката. Н[о] дали фонетиката навсякъде е еднаква? Нели нейде изговарят и *маж, и даж, и пишя*. Наместо да въвожда едно произволно правило, основано на фонетика разнообразна, не беше ли по-добре да запазеше в писмо[то] старий знак, осветен от векове, и да остави на фонетиката да си го изговаря, както ще?

Буква *я*, когато е на нея ударението, по някои места се произноси като *а*, н[о] щом падне ударението — тя си добива естествений звук — така се изговаря *маж* и *мяже*.

Комисията реформира правописанието, за да избави писателите от колебания, а тя сама се колебае, та ся обляга произволно ту на фонетиката, ту на етимологията: учи ни напр. да пишем *мѣсто* по етимологията, а *места* — по фонетиката. Защо тоя произвол? Не биваше ли да се пише и в двата случая *мѣсто* и *мѣста*, ако ли пък приима фонетиката, то защо да не пише *място* наместо *мѣсто*?

НБИВ, ф. 2, а. е. 185а, чернова, л. 13—20, 8 л., 16 п. с.

[1] Бележки на Й. Груев върху правописа, писани през 1893 г. През август 1892 г. министърът на народното просвещение Г. Живков назначава комисия във връзка с предприемането на правописна реформа. За мнение по въпросите на правописа поканва и Й. Груев. (Вж. ф. 2, а. е. 179, л. 1—2.)

[2] Следва зач.: най-сетне.

[3] Следва зач.: Тя приима две начала — фонетиката за основа, а етимологията в известни случаи. Тя се хваща с буквите ѣ, й, я, ю, ѧ.

[4] Следва зач.: голѣм и големи.

[5] Следва зач.: без.

[6] Следва зач.: бозна колко.

[7] Следва зач.: сама комисията приима, че.

[8] Следва зач.: едно време.

З а б. Отделните букви и думи са курсивирани от редактора. Някои от тях са подчертани в текста.

ПИСМА И ДРУГИ ДОКУМЕНТИ ОТ ЙОАКИМ ГРУЕВ

25. До Грую поп Чернев — Копривщица. Съобщава, че окото му е оздравяло, и споделя някои семейни въпроси.

Филибе, 1846 апр. 23[1]

Поздравление живот и здравие до сички ви.

Приях днес честното ми ваше писмо и изявлявам ви какво сам живо и здраво и молим бога за ваше здравие, и окото ми премина, и пращам ви сега по чича Але[к]са ямурлукат и дисагите, а за Йованча[2] не скорбете, защото[3] блажено е, защо си отишло безгрешно, и прочее оставам на вашето утешение.

Прескорбни сега ваш
син Йоаким Г[руев

И в дисагите пращам една риза и едни гащи, два чифта чорапи, един чифт терлици и ръкавници.

НБИВ, ф. 2, а. е. 22, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] По това време Й. Груев е ученик в Елинското училище в Пловдив.
[2] Вероятно по-малък брат или близък сродник.
[3] Неразчетена дума.

26. До Стоян Костов[1] — Филибе (Пловдив). Известява му, че стойността на получените книги изпраща по Стойко Лютов, и го моли да изпроводи бял и жълт варак за поп Иван.

Копривщица, 1849 март 15

Господине Стояне!

С голяма радост приях Вашето писмо, н[о] за жал от него ся не научих ничто заради Вас.

Книгити, които ми изпроводил Георгий[2], приях ги. Заплатата им пратихми по г. Стойка Лютов до г. Зеля чохаджи, та той да ги превръчи на Георгиа.

Поп Иван Ви е заръчал да му купите варак, та рече и мене да Ви подканя да му земете едно тесте бял и едно тесте жълт.

Уверен, какво щете ми отпишете пак, за да ся науча где ся намирате и какво сте, остаям

Ваш
Йоаким Груев

Поздравете от моя страна и отца х. Илариона[3].

НБИВ, ф. 2, а. е. 18, л. 1, чернова, 1 л., 1 п. с.

[1] По това време ученик в Пловдив.
[2] Вероятно се отнася за брат му Георги Груев, по същото време ученик в Пловдив.
[3] Иларион Хилендарски.

27. Изложение до Високата порта от Пловдивска епархия срещу престъпленията и злоупотребите, извършени от гръцкия владика Хрисант[1]. Писано е от Й. Груев[2] на български и гръцки език.

ИЗЛОЖЕНИЕ

на разновидните престъпления и злоупотребления, упражняеми от пловдивскаго митрополита г-на Хрисанта:

1. Г-н Хрисант в началото още на дохождането си погрижи ся да раздели стадото си на две партии, като вдъхна и пося раздор. Тоя раздор той във всякой случай и до днес подръжаваше и подхранваше по един лукав начин, като ся възползува в това от двойний елемент на блъгаризм и елинизм, от който ся съставлява неговото подръчно стадо.

2. Систематическо залягание да оскърбява противната партия на оная, която той зе в своя грижа — напр. като отнимаше правдината на тая противна партия, та искаше да изкарва напред и да отдава изключително преднина във всяка работа в града ни само на своите единородци.

3. Клевети против блъгарското си стадо.

а) Преди 5 години клевета по случай кога блъгарити направиха жалби против него, клевета, която отправи до цариградското правителство чрез неговити оръдия.

б) Една година по това тури неговити си предани, повечето чужди поданици, каквото Цукала и пр., да ходят от конак на конак по нашити големци турци, та да клеветят блъгарити като с лоши и бунтовни мисли към царството.

в) В начало на войната[3] с един член, писан тука в митрополията и вместен в „Ж[урнал] де К[онстантинопол], казваше, че някой си руский агент дошъл във Филибе и като бил владиката на монастира „Св. Георгий", дошъл и при него и го принуждавал да стане в тоя случай едно с блъгарити бунтовници. А кои са тии блъгарие бунтовници, нека им каже имената!

г) Във время на войната, когато по подобни на горнити пронеиени[4] слухове владаше между двата народа недоверие, на Воскресение по обичай Н[егово] в[исочество] местний паша поиска от владиката емство за подръчното му стадо; но владиката отрече ся да стане кефал[5] за блъгарский народ като неверен; който тогава друга грижа нямаше, освен денонощно да ся труди за нуждити на царскити войски [да] приноси. Нека каже при-

чинити, по които той не могъл да вярва [на] стадото си и да стане кефал за български народ в епархията си.

д) Последната клевета против блъгариети позната е на царското правителство; и та[я] е и главний предмет на нашата съдба.

е) Тая година на Воскресение [даде] опасний за нас съвет на пашата, за да доведе аскер по днити.

4. Гонения против всичко, что е блъгарско.

а) Попечение напрегнато в да сполучи да ся намести у всички блъгарски църкви и училища елинский язик, което бе причина на двегодишно влъчение и препирание до начало на войната. Доволни примери върху това [има] от Пазарджик, Хаскиой и пр.

б) Гонение против блъгарскити пръвенци с цел да ги намести със свои единородци елини или куцовласи. Така напр. г-н Христодул[6], почтен человек и на 70 год., биде предмет на гонение и не знаем по кои причини го прати на заточение, за да захване мястото владишкий до онова време кахведжия х. Ставре Станимакали[7], и пр. Афорисване на Кара Никола[8] в Пазарджик с намерение да го замени с цинцари: Тудор и Анастас.

в) Пропъждане на достопочтенити блъгарски духовници в Пловдив и по всичката епархия: Арсений из Хаскиой, Партений из Филибе, х. Иларион из Черпан, Прокопий из Карлово и Хараламлий, 80-годишен старец, из Панагюрище; техно намещение с единородци негови, духовници с развратено и скандалическо поведение. Такъв е Лавриотът, на когото гнуснавата история е позната и на децата; Павлитецът, най-развратен человек в махалата на курвити, при тях рой от калугери от Аграфа и Тесалия, които с пантахуси от село на село обихождат по всичката епархия да събличат; така лятос по харманити броили до 60 пантахуси, дадени от владиката.

г) Гонение против блъгарскити учители и всяко старание, за да опустеят блъгарскити училища. Примери: Отец Атанасий, учител в Хаскиой, след едно гонение, което претърпя, най-сетне на една разходка, която направил за към Черпан, биде убит; неговити ученици бидоха подложени на гонения, като искаше владиката да намести някой си пияница (Никола Русков). Никифор в Пазарджик, а после по него пък Йордан[9] в същий град бидоха прогонени, чтото днес вече и жителиети напустиха училището си и человек не са намира да ся наеме за учител в Пазарджик; Георги Икономов из Сопот, по причина, че го не щял един тамо шарлатан хекимин яналия[10]. В с. Бойково п. Антим, гръцкий поп, съсякал блъгарскити цръковни книги, и учителят Антон, зачтото помъмрил на това, докарали го, та го затворили в митрополията.

Гонения против блъгарскити священици и намещание тех по селата с попове гръци из Станимака.

5. Мерки за поелинисване стадото си.

а) Заплата от 10 000 гр. на Цукалата, за да напише една история[11], с която да покаже, че местата тукашни били елински.

б) Побуждание на по-пръвити граждани, за да изпратят децата си на учение в Елада.

в) Учителие елине с голяма заплата по всички училища в града (Пловдив) и в Пазарджик, и в Станимака, за да наставляват юношеството не на учение, н[о] на чувства от патриотизма, незаконен и опасен за мястото[12], каквото е предаванието на най-новата елино-турска история, и то под надзирателство на ефори само елини и с елинский дух, които съставляват една

малка етерия на проповядването на елинизма в Трация и която дръжи редовна кореспонденция с Елада, отгдето им идат направления, книги и може би и иждивения.

От такъво чувство и в такъв дух [е] и запрещение[то] на свещениците да не носят на калимавкити си белий ширит със златен знак, даден тем от турцити, и който носяха от 400 год.

г) В тоя дух проповядване и по цръквити от амвона.

6. Развратно поведение на митрополита.

а) Архидяконът на явно дръжи мантанути; по негов пример и вси други владишки человеци и слуги.

б) Пратенити от него человеци да събират мирията с разни маловажни поклони, да премамват девойки и невести да ги насилват и оскверняват, и обезчестяват.

в) Епископът му Левкийский водил със себе си от село на село по Черпанско момичета под изговор да му пеят.

г) Безобразно едно оправдание на духовни лица, когато върху тях [се] подвигне тъжба за сквернето им поведение. Така за Лавриота, Павлита, поп Антим от Къзбунар, който налягнал майката наместо дъщерята, за оправдание на когото владиката докара всички селяне, та ги затвори на връх Рождество; такожде и дякон Антоний, който редовно прескачал в къщата на комшията си. Не само что оправдава такива развратни человеци, н[о] още наказва врага в тъмница и глобява тия, които би дръзнали да му ся оплакват. Така от селянети на Къзбунар, зачтото ся оплакали от речений п. Антима, извадил ги из тъмницата, откак им зел глоба 600 гр., с голяма молба от г-на Павла Куртовича, наместо 1500 гр., които им искали (в пусула у Павлаки).

7. Във время на войната, когато и пръвенцити, и всичкити селачене се грижаха за царството и когато в тия обстоятелства нигде и в никой случай не ся показва да спомогне поне словом за в полза на правителството, а само глядаше в тия мъгливи времена да си прави товари и да съблича.

8. Злоупотребления.

а) Мирията си, ежегоден данък, събира от някой си села в жито, от някой си в пари на венчило.

б) По-прежний обичай да зима от къща по кило жито, той във время на войната, когато житото от 20 гр. ся изкачи на 120 гр., не ся възблагодари от това, н[о] дето в някоя къща намеряше по две венчила, зимаше по две кила, гдето нямаха да му дадат чисто жито, той наместо едно кило им зимаше по $1^1/_2$ кило по-долно жито, каквото напр. в Черпан; а негде си и удвои килата; така от Перущица наместо 30 кила, както бил обичайт, начна да им зима по причина, че събирали толкова, от които 30-те давали на владиката и другити задръжавали за иждивенията на училището си; а той им освоил и това количество.

в) Освен уреченити си данъци той измисли и нови: така от Чирпанската каза, доброволно като му подарили едно количество вълна, той после иска да я направи ежегоден обикновен данък и с това притезание даде причина на големи омрази. Така от някои си пазарджишки села, гдето излиза лен, и лен искал; а от някои си зима вино, определено количество, както в Брацигово (№-ро 1); масло, каквото от Калофер (№-ро 2); дръва кютюци, каквото от Къзбунар (№-ро 3); от други место: ягнета, мисирки, прасета, яйца и пр., които са един данък, който зима чрез свещеницити се-

ляне и ся влекът ежедневно; а понеже всички тия не могат да ся изядът, той им определил и цената, за да му ги плащат в пари.

г) Законний ни обичай за зимане дозволение от владиката за венчанието и да ся допитваме в случай на родство, отваря му едно широко поприще да утолява своята алчност за пари. Така за просто едно дозволение наместо 7 гр., които във время на предшественика[13] му са зимали, той изкачи на 26 гр. и повече от 100 до 500 гр., като изкара роднина почти всички, които му просят дозволение за венчание; за разрешение да ся зимат, зема им по 500 гр., по 1000 гр. и до 3000 гр., та им дава вула; това не стига; той често променува годеницата на едно другиму и това променување скъпо продава. Такива сцени ежедневно ся следуват в митрополията. Така за Кьзбунар Атанас Петролу, за да земе годеницата на другиго, платил 920 гр. В същето село, за да ся развали годежът на една годеница, та да я даде други, му зел 1500 гр. В Ерелии на дядо Георги синът му Цветан, зачтото бил ся залюбил за чужда годеница, докарал, та ги затворил и бил, и откак му зел 2200 гр., дал му дозволение да ся земе; а битий дядо Георгий докле да си иде, умрял (вж №-ро 4).

На Георгий, Антонов зят, във Филибе по причина, зачтото ся оженил след 3 месяца само откак умряла пръвата му жена, зел му 300 гр.; от Атанас ханджията — 250 гр., зачтото жената била много по-млада от него (вж №-ро 5); на Иванча Димитров от Синитово за пръво венчило зел 518 гр.; на Гълъб Георгиев 365 гр. за пръво венчило; а от Гоцето 418 $^1/_2$, а и троицата тие са ратае (вж №-ро 6); от Карабунар, Пазарджишко, от Цветана 300 гр., от Михала — 300 гр., от Кръстя Мандраджията 104 гр. и никому от 80 гр. по-долу не зел за пръво венчило (вж №-ро 7). От същото село от Ангела Комшийский — 350 гр. От дядо Курт от Купела 250 гр. От Стойча Стрелчанина — 300 гр. Чужда годеница продал другиму за 600 гр. От Конарето на Димитър Натев за пръво венчило — 350 гр., от царвуларя Стояна — 250 гр. и никому в това село от 50 гр. по-долу не дал вула. От Хаджиево на Драгия за двата сина за вула зел 1000 гр., зачтото [в] едната неделя щяли да направят и двети сватби. От Избеглие на попът сина му оженил ся и укорява ся, че не бил с мужествена сила подарен. Зато владиката наказва попът да плати 1000 гр., зачто като бил синът му невъзможен да го ожени, такожде и от момата [взел] 1000 гроша други и ѝ дава дозволение да ся ожени с другиго. На попа син му ся ожени после и доби деца. От Конарето Антон чорбаджи, като непристоял да даде за вула на сина си повече от един минц, наклеветили го пред мюдюрина, че уж бил псувал владиката, та го затворили в тъмницата, отгдето едва след една седмица го извадиле чорбаджиите с големи мъки (№-ро 8).

Замечание. От тоя случай съдете, ако е возможно простити селяне да ся опрат да не дават колкото им иска владиката.

Освен препродаването на годеницити г-н Хрисант прави и гнуснава продан на законни жени. Една жена от Станимака, залибена за един млад момак, за когото имала годена дъщеря си, утровува мъжа си и после 40 дни, ако и трудна още от пръвий си мъж, за 15 000 гр. купува си от владиката дозволение да ся ожени за бъдещий си зет. Това познават и децата в Станимака. В село Кадиево Ставре бакалинът, залюбен за жената на Стояна, която той водил от 18 год[ини], дава на владиката 3000 гр. и отнима му жената. Днеска жената иска да ся повръне да си земе пръвий мъж, н[о]

горкий Стоян, за да добие жената, за която плаче от 1/2 год[ина], требува да преброи подобно едно количество (№-ро 10).

Можехме да преброим многобройни примери, ако не биха доволни и набеденити и ако не [се] страхувахме да не би да заглушим честното съдилище.

По негово [на Хрисант] предложение съгласихми ся да ся зима за в полза на училищата по няколко от кефилнямата, които дава за тескеретата, от кръщение и венчавание, и пр., н[о] това събирание за в полза на училищата обръна в свой приход, без да даде на някое училище ни парà.

За опопване кого да било зима не по-долу от 3000 гроша, вън от 200-тях гр., които зима за свидетелство от всякой нов поп.

На новопосвещений поп зима по 1000 гр., за да му даде село, за да попува, а след това други 500 гр. за ембатик, който ще ся плаща ежегодно като закуп за попуването му. Тоя ембатик зима ежегодно от всякой поп. А за пантахуса, която дава на нов поп, за да ходи да си проси милостиня, зима му особени 800 гр.

За новоизградени цръкви за ферман-парасъ зима 1200 до 2000 гр., а на много места зимал парити, а фермanът нито ще излезе. За освящаване на цръква по 3000 гр. и нейде, гдето намери по-прости хора, прибира и това, чтото ся събере като дар на цръквата от селянети.

Когато някои в спорни случаи прибягнат на митрополията, тя за съд, откак ги присъди, зимат им едно количество за рес[и]м, каквото и кога вадят някаква давия за наследие, зимат и мирас-парасъ (№-ро 5).

За умрелити под имя душезел зима по 25—50 и до 100 гр., което имат за толкова важна една правдина, чтото, както чуем, в някое си село у Хаскьойската каза и гробища отворили да видят дали умрелити са тазгодишни. (Питайте хаскювци.)

За събирание ежегоднити разноименни владишки данъци разхождат от село на село билюци владишки хора, които в събирание тие даноци употребляват жестокости нечути, затварят, бият и пр. Негде, гдето ся случи да не им са приготвили мисирки, баници и пр., клетий поп и чорбаджии, откак ядът лубут — затварят ся и откак платят доволно количество акълпарасъ отпущат ги (№-ро 12). Ако ся случи някое село наблизу, та го преминат, без да преспят, при определенити си данъци зимат си и за масрафа, който щял да стане, ако бяха престояли. Такожде от сяко село зимат и ку-парасъ.

Накъсо — в полските села, гдето събират мирията владишка в жито, тоя владишки данък надминува царский данък.

В заключение. От всичко, що ся каза по-горе, явно ся показва, че главний предмет на пастирствованието му в нашата епархия от 6 години не е друго, освен да гръчи тукашнити места, да гони всичко блъгарско, да клевети блъгариети като съмнителни пред правителството. И от ненаситима алчност за сребролюбие упражнява в най-висока степен грабителство и притеснения. Оттам нататък за друго немари: за цръквити ничто не ще да знае, за християнскити длъжности; така не ще и да знае, че в село Чирен[14], след като им глоби и пропъди попа, много деца умират некръстени и много человеци ся копаят неопети (№-ро 14). Така на поповети днес туря пранга да влекат камъние по сокацити, а утре ги туря да свършват литургия. Така много ся женят незаконно и на 4-то венчило, както напр. една жена Елена във Филибе зела Михаиля, който бил на 3-те венчило, откак заплатила

500 гр. В обиколката си по епархията преди 4 години ходяше с великолепие на един сатрап и [където] кондишаше, правяше масраф не по-малко от 2000 гроша.

[Пловдив, 1857]

НБИВ, ф. 2, а. е. 171, л. 1—6, чернова, 6 л., 12 п. с.

[1] За владика на Пловдивската епархия бива назначен през 1850 г. фанариотинът Хрисант. Със своето поведение и безчинства той предизвиква негодуванието на българите и още през 1853 г. се подготвят жалби против него, но поради Кримската война не им се дава никакъв ход. През 1857 г. положението става неудържимо. Доказателствата срещу неговите злоупотреби са безспорни. Национално-църковната борба в Пловдив се разгаря и населението чрез писма, прошения и изложения разкрива злодеянията му. Той е призован от турските власти на съд в Одрин, където не се явява, и едва след деветмесечна непримирима борба от страна на българите е прогонен от Пловдив.

[2] Авторството е установено по почерка.

[3] Кримската война (1853—1856).

[4] В смисъл преиначено, изопачено.

[5] Църковен глава.

[6] Христодул Вълчев.

[7] Ставри Примов.

[8] Кара Никола Ангелов.

[9] Йордан Ненов.

[10] В смисъл от Янина.

[11] Отнася се за книгата на Г. Цукала „История на Филипополска епархия", издадена във Виена през 1851 г. на гръцки език.

[12] Пловдивският край.

[13] Митрополит Никифор.

[14] Чурен.

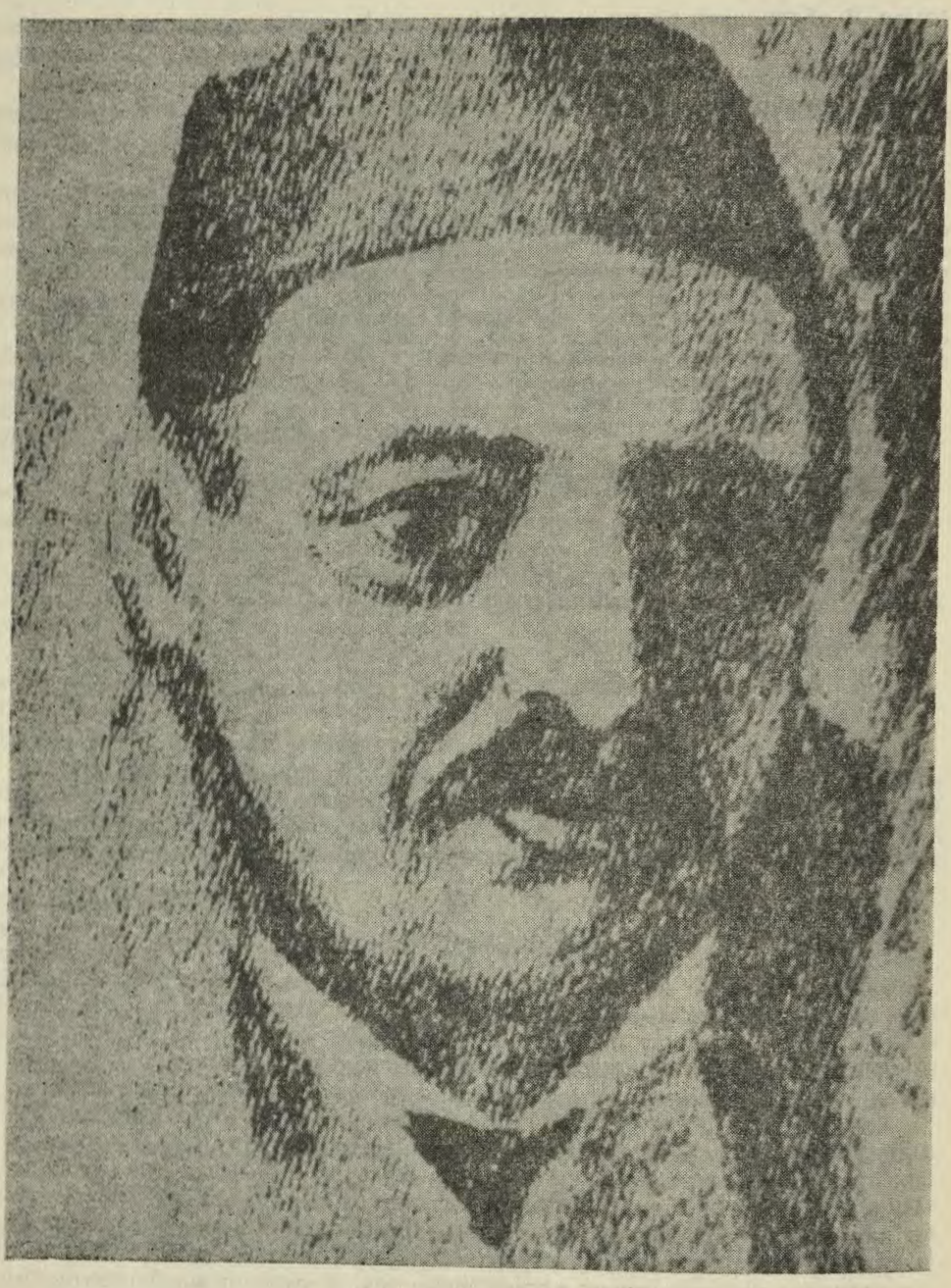
28. До Стефан Захариев — Пазарджик. Интересува се защо неговата „Всеобща история" не е получена навреме. Съобщава за някои подробности от дейността на Г. Цукала в Пловдив и за мерките, които взема пловдивската общественост против хулите му, отправени срещу българщината. Умолява го да изпраща материали за периодичните издания.

Пловдив, 1859 мар[т] 16

Господине Стефани х. Захариев!

Вашето последно писмо с времѧ получих. Чудно ми е как Всеобщити истории[1] да сѧ забавят толкова и да Ви сѧ не превръчат. Аз ги дадох на Атанасаки Бошков и той ги изпратил с талигаджия до баща си г-на Бошка, за да Ви ги предаде. Моля Ви, попитайте Негова милост приимал ли ги е или не, та ако не е, то да сѧ тръси талигаджията, когото Атанасаки познава.

Укорителната либелла от Цукалата[2] даде голямо неприятно впечатление на града ни, както и в Ц[ари]град; меркити, които сѧ зеха както тука, така и в Цариград, надеѧ сѧ да принесят полезни следствия. Такива хулители като Цукалата всѧкога са били полезни за народа ни, като му подават причина да познава, что му мислят инородцити му, та така повече сѧ утвърждава в народното си съзнание. Цукалата тука е станал жрътва на сатири, които на през ден сѧ явяват връху му. В отговор на неговата либелла ще стане една брошура от наша страна, та да сѧ отрекат неговити хули и клевети. Затова добре щете сторите да ни дадете по-пространни из-

Стефан Захариев

вестия относително връху оня пункт, гдето спомянува за Пазарджик, за Никифора[3], и за някой си печат.

Поздравлявам Ви от сърдце и остаям в надежда на Ваший отговор.

Ваш
Й. Груев

П. С. За описанието на казата Ви[4], за което Ви бях молил, повторително Ви прося, ако е възможно, да ни напишете нечто и с това безмерно щете мя задлъжити.

Същий

Г-не!

Имаме отворена кореспонденция с някои французски листове, както и с новоиздаваемий блъг[арски] вестник „България“ [5]. Зато, ако Ви е угодно, можете от время на время да ни забележвате от мястото Ви някакви си случайности и новини, за да стават на членве[6] и да ся изпращат за печатание.

[На четвърта страница има адрес:]
Господину
Стефани х. Захариеву
в Т. Пазарджик

НБКМ, II, А. 1176, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Отнася се за книгата на Й. Груев „Кратка всеобща история“ (Цариград, 1858). Стефан Захариев е набирал спомоществователи и я е разпространявал в Пазарджик и Пазарджишко.

[2] Георгиос Цукала — учител в Пловдив и водач на гъркоманите в борбата им против българите, издал „Славянобългарската банда и нейния триумвират“ (Цариград, 1859).

[3] Никифор Лесбец — пловдивски гръцки митрополит от 1824 до 1850 г.

[4] Вероятно Стефан Захариев е имал събрани материали, които по-късно издава в книгата си „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката каза. . .“ (Виена, 1870).

[5] В. „България“ (Цариград), 1—4, 1859—1863.

[6] В смисъл статии.

Обнародвано в СбНУНК, 24, 1908, № 1, 265—266.

29. До Цвятко Радославов — Свищов. Съобщава му за получени книги на Сава Радулов.

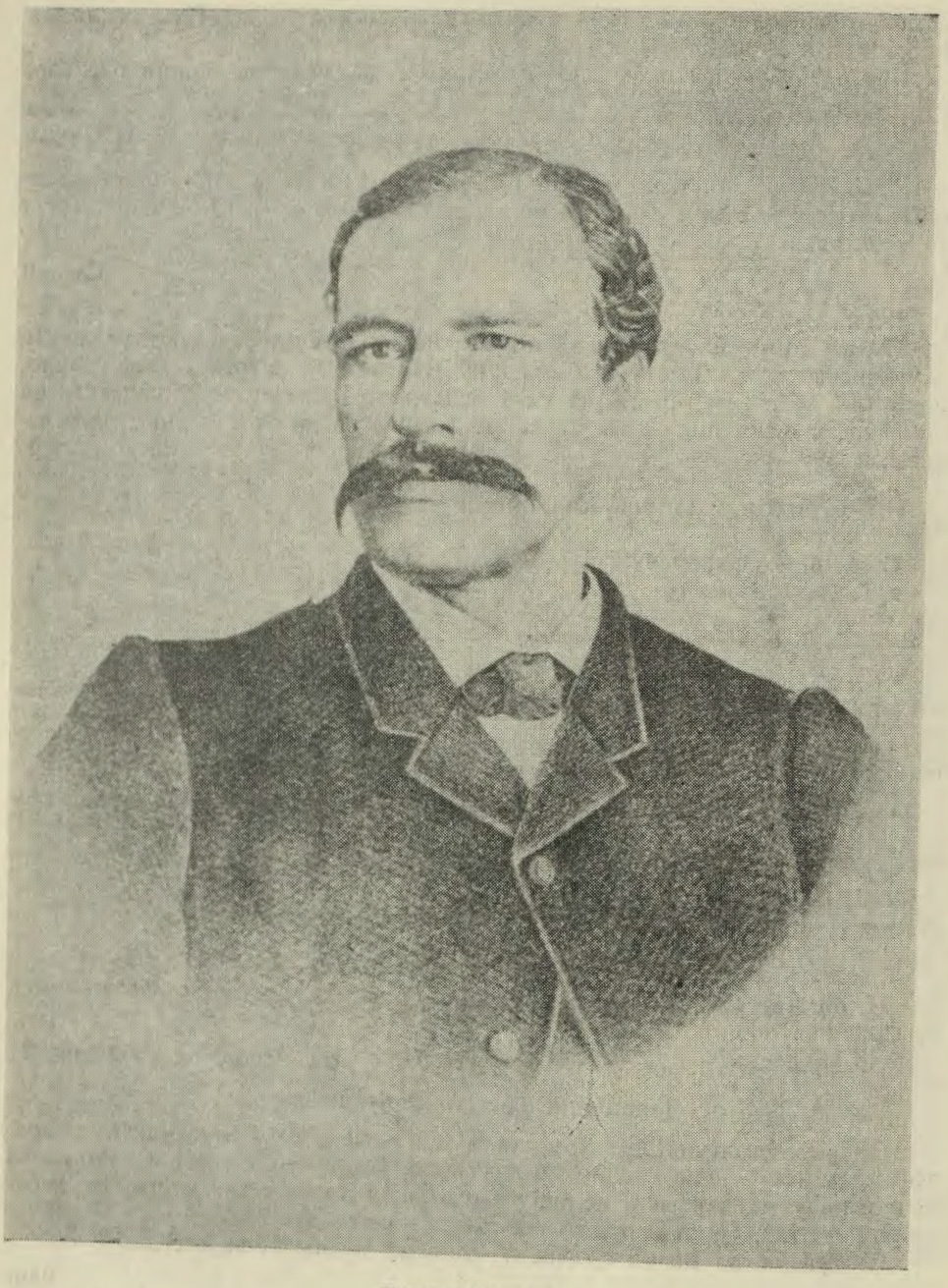
Пловдив, 1859 апр. 27

Господине Цвятко Радославов,

По-преди получих две ковчежета с книги „Землеописания“[1], изпратени чрез Вас, заедно с едно писмо Ваше. Писмо от същаго С. Радулова не съм получил, затова и не зная что има да правя с тия книги. На кераджията платих, спротив както ми забележвахте, гр. 35.

Поздравлявам Ви от сърдце и моля да мя имате за всегда

Ваш
Й. Груев

Георги Раковски

[На четвърта страница има адрес:]
Господину Цвятко Радославову
в Свищов

НБКМ — БИА, II. В. 5686, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Отнася се за „Всеобща география". Курс първий. Съставил А. Ободовский. Превел от руский С. Радулов. Одеса, 1858. 13, 74 с.

30. До Георги Раковски — Белград. Изразява задоволството си от редовното издаване на в. „Дунавски лебед". Предлага услугите си за записване на спомоществователи[1].

Пловдив, 1860 8/ вр[и] 7

Господине Г. Раковски!

С голямо удоволствие видяхми редовното издание на „Дунавский лебед", комуто и желаем добри успехи. Много Ви благодаря и за честта, която ми направихте, та ми пращате десятина листа; колкото мога, ща ся погрижа да Ви намеря спомоществователи и честит ща да съм, ако мога сполучи да Ви наместя и десетях листа и още повече. С второ [писмо] ща Ви пиша за колко листа да ми пращате, като Ви изпратя заедно и шестимесячната Ви предплата.

Засега много набързо Ви пиша, та зато моля Ви да мя прощавате за повече.

Чест имам да ся наричам за всегда

Ваш
Й. Груев

[На четвърта страница има адрес:]
A la rédaction du journal
Bulgare „Dounavski Lebed"
Belgrade

НБКМ — БИА, I. Б. 1000/52, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Й. Груев е настоятел на в. „Дунавски лебед". Поради длъжността, която е заемал — помощник на пловдивския управител, — и преследванията, на които е бил подложен покъсно, бива принуден да унищожава писмата на Г. Раковски, които е получавал. В архива на Раковски не е запазена чернова на нито едно писмо до Груев.
Обнародвано в „Архив на Г. С. Раковски". Т. 2. С., 1957, с. 580.

31. До Георги Раковски — Белград. Относно получаването на броеве от в. „Дунавски лебед" в Пловдив.

Пловдив, 1860 9/ вр[и] 18

Господине!

При десятитях листа „Дун[авски] лебед" щете притуряте още два листа за тука[1]. Цената им с друга почта ща Ви внеся, зачтото още не е събрана на всичкити.

Поздравлявам Ви от сърдце и остаям

Ваш
Й. Груев

[На гърба на листа има адрес:]
A la rédaction du journal
Bulgare „Dounavski Lebed“
Belgrade

НБКМ — БИА, I. Б. 1001/52, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Дванадесетте броя от в. „Дунавски лебед“ са били предназначени само за абонати от Пловдив. Чрез Й. Груев са получавали вестника и други абонати от Пловдивско, които са се отчитали направо на Г. Раковски.
Обнародвано в „Архив на Г. С. Раковски“. Т. 2. С., 1957, с. 702.

32. До Георги Раковски — Белград. Съобщава му да изпраща още три броя от в. „Дунавски лебед“ за Хасково и Карлово. Вестникът представлява интерес за читателите, понеже се списва и на френски език. Моли да го абонира за „Сръбске новине“.

Пловдив, 1861 ян. 20

Господин С. Раковский!

След приличнити ми поздравления ида да Ви явя как от Нова година щете пращате еще три листа, та с пръвити 12 щът станат всички 15 листа. Такожде и единий лист за Хаскюй щете изпращате чрез мене, както и други два листа, които пращате за братия х. Кесимови и Д. Николов в Карлово, щете ги притваряте в моя плик, както го желаят сами тии.

Пращам Ви днес десят минца; като събера и за другити, ща Ви ги изпратя незабавно.

Четцити на листа Ви много Ви са благодар[ни] за грижата, която имате да обнародвате и [на] французский язик[1] някои важни членове от[но]сително за въпроса за народната ни йерархия.

Поздравлявам Ви и съм

Ваш
Й. Груев

P. S. Тука в блъгарскити черкови прочете ся екскомюникация въз гръцкий патрик и въз събора му и предадоха го на анатема.

Същий

Ако Ви е възможно, подпишете мя за „Сръбске новини“ от ново лето и кажете ми заплатата им, за да Ви я внеса с другити минцове за останалити Ви листове.

[На гърба на листа има адрес:]
A la rédaction
du journal Bulgare „Dounavski Lebed“
Belgrade

НБКМ — БИА, I. Б. 1002, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] От № 16, 7 ян. 1861 г. Г. Раковски започва да помества по-важни материали и на френски език.

Обнародвано в „Архив на Г. С. Раковски". Т. 3. С., 1966, 87—88.

33. До Георги Раковски — Белград. Съжалява, че не е могъл да праща досега дописки, и желае за в бъдеще да сътрудничи редовно на вестника. Съобщава, че изпраща препис от акта на Пловдивската община против Гръцката патриаршия. Вместо за „Сръбске новине" да го абонира за „Видов Дан".

Пловдив, 1861 мар[т] 24

Господине С. Раковский!

Много ми ся искаше да мога по някой път да Ви съобщавам новини от мястото ни и дори и дописи да Ви пиша, н[о] досега обстоятелствата ми не допущаваха, по причина на многото работи, които ни са натрупани, не намирах време. Отсега обаче надея ся да мога редовно да Ви пиша.

Днес набръзо Ви съобщавам как заминалата неделя православия тука ся дръжа тържествено богослужение, отслужено от митрополита[1] и от попрвите свещеници по епархията. Приказа ся слово, в което ся показа как фенерското по нечестивото си поведение е извръжено от християнското общество; и после ся подписа от всички свещеници един акт против Гръцката патриаршия. Приключвам Ви един препис от него[2]. Подобни тържества станаха по всички околни кази и по-главните общини, гдето ся намериха събрани и околните малки общини. По тоя начин свръзаха ся всички общини и нечестивата стъпка на фенерската патриаршия разбра и мало, и голямо. Извръжението фанариотско против свещеноначалницити ни не само че не докара някое неприятно впечатление, н[о] още раздразни и найхладнокръвнити. Вси дишат с непримиримост с Гръцката патриаршия.

Ако сполучим да запазим свещеноначалниците[3] си от заточение, ми броим вече работата с патриаршията свръшена.

Представителът наш[4] утре отхожда за Ц[ари]град. От Казанлък, от София вече са отишли.

„Дунавский лебед" ще ни изпращате колкото и досега листове. От прежнити остая да Ви внеса 5 мин[ца] и два минца от Карлово, които заедно с новити 15 минца, като събера, ще Ви внеса. Наместо „Сръбске новине"[5] подпишете мя на „Видов Дан"[6].

НБКМ — БИА, I. Б. 1003/52, оригинал, л. 1—2.

[1] Паисий Пловдивски.

[2] Преписът е направен от Й. Груев. Обнародван е като приложение на това писмо в „Архив на Г. С. Раковски". Т. 3. С., 1966, с. 323. Декларацията е поместена без изменение във в. „Дунавски лебед", № 28, 4 апр. 1861.

[3] Иларион Макариополски, Паисий Пловдивски, Авксенти Велешки.

[4] Д-р Стоян Чомаков.

[5] Помества материали за национално-църковната борба.

[6] Сръбски вестник, излизал през 60-те години, неприязнено настроен срещу българите.

Обнародвано в „Архив Г. С. Раковски". Т. 3. С., 1966, 322—323.

34. До Иванчо х. Димитриев — Пирдоп. Относно назначаването на учител.

Пловдив, 1861 8/ вр[и] 27

Господине х. Иванчо х. Димитриев!

Казваха ми, че сте били тръсили за във Ваше село учител. Тука от учениците Неше п. Брайков засега е празден и тръси място за учител.

Ако наистина имате потреба за учител, добре ще да е да съгласите казанаго Нешя, който има добри познания в елементарнити науки и познава и турский, французский и гръцкий язици. Колкото за заплатата му лесно ще стане съгласието после, откак го поискате за учител.

Ща чакам отговора Ви.

Принесете поздравленията ми на всички приятели.

Поздравлявам Ви от сърдце и остаям

Ваш
Й. Груев

Неша ся намира сега в Копривщица, та можете направо до него да пишете и да ся спогодите и за заплатата.

Същий

[На гърба на четвърта страница има адрес:]
Господину
х. Иванчо х. Димитриеву
в Пирдоп

НБКМ—БИА, II. А. 5863, оригинал, 2 л., 2 п. с.

35. До Евлоги Георгиев — Галац. Възмущава се от клеветническите материали, обнародвани във в. „Българска пчела", и моли за авторитетната намеса на Евл. Георгиев, за да се вкара вестникът в „законний ред".

Цариград, 1864 7/ ври 5

Господине Евлогие Георгиев!

Ослонен на приятелскити разположения, които показахте кам мене' когато преди години ся видвахми в Пловдив, аз смея да ся отнеся кам Вас като кам един от познатити горящи родолюбци, за да подложа под Ваше внимание неприятнити следствия, които може да докара „Българската пчела"[1] с направлението си, което е зела от някое време.

Аз не зная каква полза може да принесе браилский лист[2] с нападателнити и оскърбителнити си членове, ако не само един вред. И наистина какво друго проповяда тоя лист, ако не омраза между братия, раздор и несъгласия в народа, неповерение кам лица[3], повикани да ходатайствоват пред царското правителство за черковнити ни правдини? Това ли требува да бъде посланието на един лист, назначен да просветлява и оправя народа в правий път? Не остана ли друго нечто за казвание, та отвори колонити си на всяки безсолни лъжи и безразсъдни клевети на хора празни, хора, които за кора хляб си продават съвестта?

Не е чудно редакцията на Пчелата да разподеля ония чувства, с които редакторът ѝ преди время е бил напоен; н[о] чудно е как и браилскити българие тръпят да глядат да ся копае за народа им пропаст, за която доста скъпо плащат на работницити. Наместо да пълнят листа си с лъжи и клевети и с нападателни кореспонденции против лица, които колкото им било възможно в границити на законността, трудили ся и трудят ся да ползуват народа, „Българската пчела“ можеше и има да говори за работите съществено. Напр. днес патриаршията е изходатайствовала заповеди, в сила на които ще ся мъчи да сбере от цялото християнско поселение по 6 гроша на глава за отплата на черковний дълг. В тоя случай тукашнити листове чтото не могат да кажат относително до поведението, което требува да дръжат българити насреща насилванията, които може да направят, за да изнудят от тях пари, „Българската пчела“ можеше да го каже и да приготви нашити еднородци за отговори, които требува да дадат.

Аз смятах да Ви направя тия малко забележвания с желание да ся преварят лошити следствия, които може да докара неповерението, което Пчелата сее между народа и между първити ни хора, и ослонен на Вашити родолюбиви чувства, имам правдина да ся надея, че щете употребите Вашето влияние и съвети, гдето требува, за да ся вкара и браилский лист в законний път, та да послужи народу със съвети, основани на здравий разум, а не да сее семя от раздор и омраза.

С приличнити си поздравления чест имам да бъда за всегда

Ваш Й. Груев

[На четвърта страница има адрес:]
Господину
Евлогию Георгиеву
в Галац

НА БАН, ф. 34 к, а. е. 689, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] Българска пчела. Вестник политически, любословен и търговски. Ред. Хр. Д. Вакълидов. Браила, 1864—1865.
[2] В. „Българска пчела“.
[3] Дейците по национално-църковната борба.

36. До Тодор Бурмов — Цариград. Относно противоречия, възникнали между дейците на национално-църковната борба.

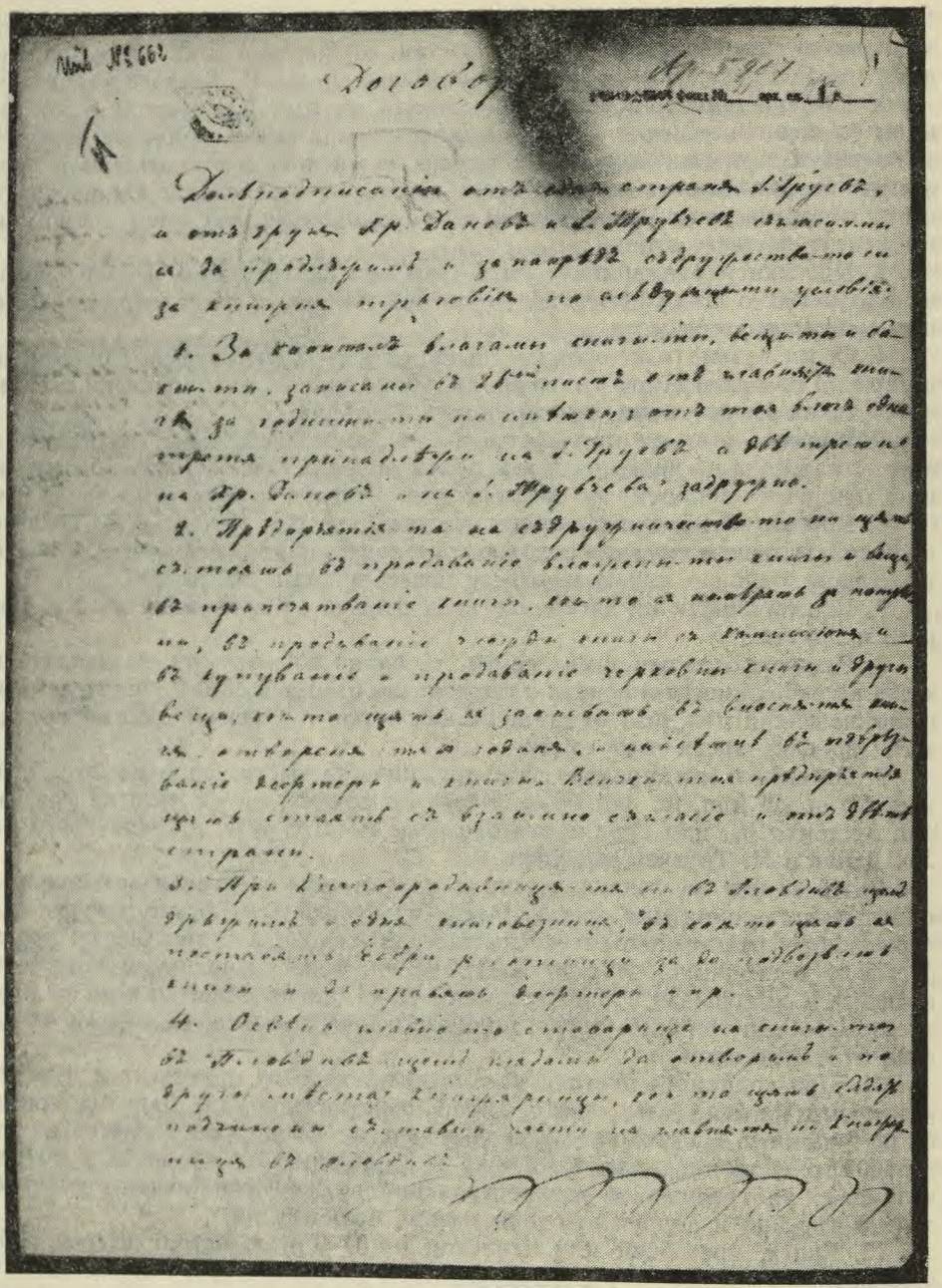
Пловдив, 1865 10/ вр[и] 17

Господине Т. Бурмов!

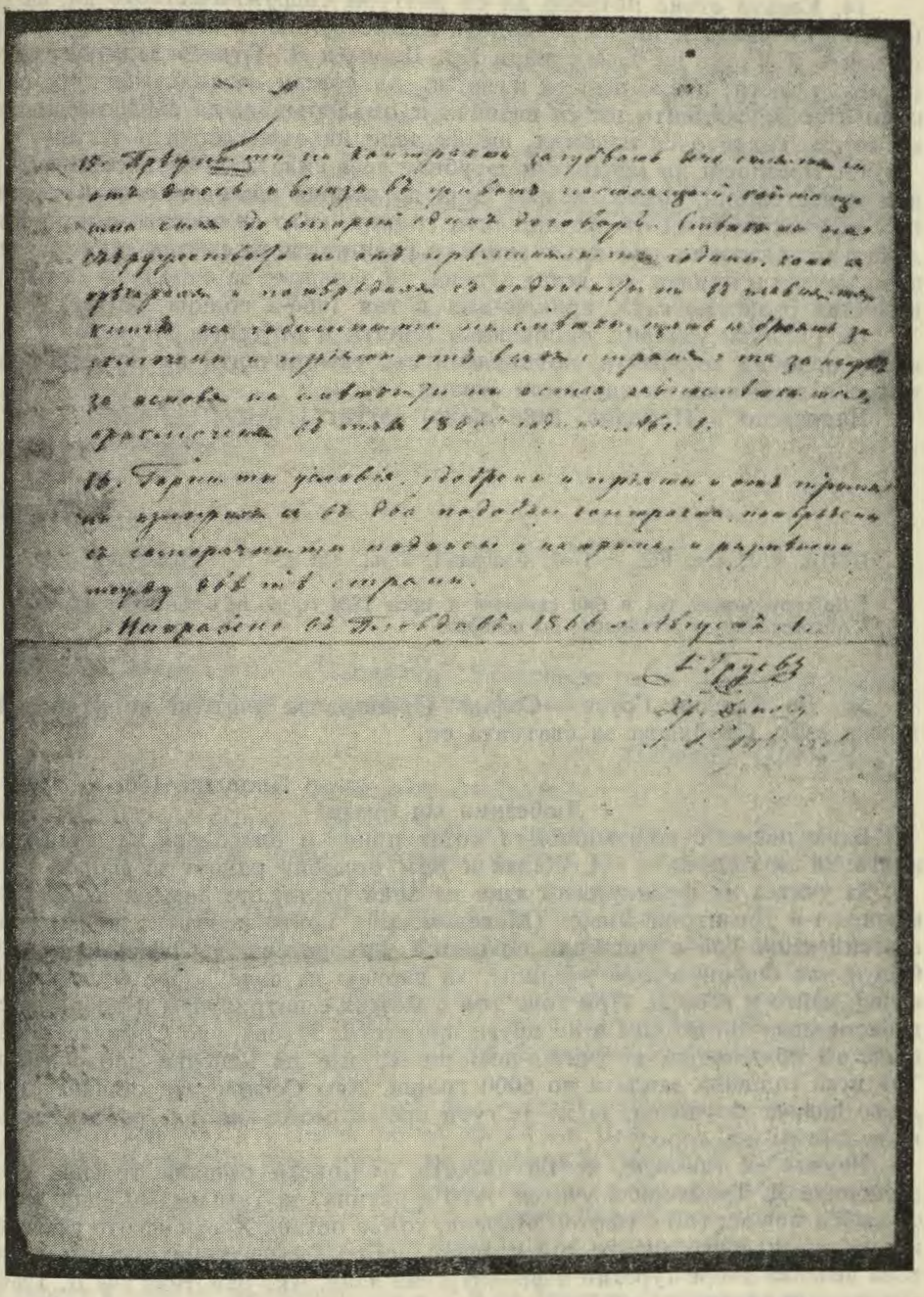
Прощавайте мя, загдето ся забавих досега да отговоря на писмото Ви от 22-ий от преминалий месяц.

Тоя недостатък произтича о[т] работи, които ми не остаят доста благовремие.

Приличнити забележвания спротив желанието Ви направих на г-н Данов и друж[ина] относително до листовети от „Время“[1], които изпращате в града ни. Тии Ви вносят стойността на 10 листове, что изпращате, и занапред, колкото им иде отръка, да залягат за разпространението на листа Ви по тия страни.

Началото и краят на договора между Й. Груев, Хр. Г. Данов

и Я. Трувчев за съдружие в книжната търговия

14. Когато стане потреба да ся разтури съдружничеството ни, ще ся направи сметката и ще ся разподели съществующата стока на три части, от които Я. Груев ще земе една, а Хр. Данов и Я. Трувчев задружно двете останали трети; после щът ся изчистят длъговети на съдружничеството и един от съдружниците ще ся назначи и опълномощи да събере версиити, от които, колкото ся изважда, ще ся дели на съразмернити части.

15. Прежнити ни контракти загубват вече силата си от днес и влиза в живот настоящий, който ще има сила до вторий един договор. Сметкити на съдружеството ни от преминалити години, като ся прекараха и потвръдиха с подписити ни в главната книга на годишнити ни сметки, щът ся броят за сключени и прияти от всяка страна, та занапред за основа на сметкити ни остая равносметката, приключена в тая 1866-а година авг[уст] 1.

16. Горнити условия, одобрени и прияти и от трима ни, изложиха ся в два подобни контракта, потвърдени със саморъчнити ни подписи и на трима и разменени между двете страни.

Направено в Пловдив, 1866 л[ето] август 1.

Я. Груев
Хр. Данов
Я. Трувчев

НБИВ, ф. 2, а. е. 173, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Договор между тях е бил сключен и през 1861 г., но не е запазен в архива.
[2] Авторството се установява по почерка.

38. До Веселин Груев — София. Препоръчва учители по френски и турски език. Съобщава за сватбата си.

Пловдив, 1867 9/ вр[и] 3

Любезний ми брате!

Ваше писмо с по-заминалата поща приях и благодаря на честитяванията Ви за годявката ми. Желая и Вам подобна радост за скоро.

За учител на французский язик не зная [дали] сте намерили. Тука ся намира г-н Димитрий Димов (Македонский), който познавал добре французский язик. Той е учил при покойний Филаретова[1] у София, а после у Солун във Французското училище, та вярвам да знае добре французский яз[ик], който и говори. При това той е момък с патриотизм и добро поведение и може Ви помага и по други предмети. Затова, ако Софийската община го пригласеше за учител-помощник, има да направи добър избор. Той иска годишна заплата до 6000 гроша. Ако Софийската община реши да го повика за учител, за да не губи время, може ми телеграфиса, за да го изпратим по-скоро.

Научих ся такожде, че Битолската българска община тръсила чрез господина Д. Трайковича учител. Ако е истина, за там имами един доста способен момък; той е Нестор Марков, който остави Хаскюйското училище и сега тръси друго място; той познава добре елементарнити науки и при това познава добре турский и французский язик. Ако наистина г-н Д. Трайкович е опълномощен от Битолската община, за да ѝ намери учител, поздравете го от моя страна и кажете му, че има да направи добър избор и едно добро на Битолската община, като съгласи за учител за тамо и пре-

поръчи реченаго Нестора[2]. Той може да иде със заплата гр[оша] 7000, или седъм хил[яди]. Ако г-н Трайкович е опълномощен и може да го съгласи и препоръчи, той може да ми телеграфиса, за да го изпратя до него или направо до когото ще го препоръчи.

Това по-скоро съобщете и отговорете ми.

Сватбата ми мисля да стане до неделя на 12-ий ноември; ако бяше възможно да ся намерите, то много щяше да мя благодари, н[о] ако Ви прощават обстоятелствата.

С прилични поздравления остаям

Ваш брат Й. Груев

[На четвърта страница има адрес:]
Sofia
Monsieur
V. Groneff professeur
à l'école Bulgare
à Sofia

НБИВ, ф. 2.

[1] Сава Филаретов.
[2] Нестор Марков.

39. До Георги Груев — Цариград[1]. Уведомява го за брат им Александър. Споделя становище по църковния въпрос.

Пловдив, 1868 юл[и] 5

Любезний ми брате!

Вашето писмо заедно с един Алманах приех и писанити Ви разумях.

На Александра[2] аз писвах толкова си пъти да го съветувам; пишете му и Вие по-често дано да ся свести.

Аз мисля, ако ми прилегне, да ида това лято в село[3].

За въпроса ми имами от д-ра[4] известия, че му е дадено едно решение от правителството, н[о] като не е съобщено еще официално, и глядами да ся размайва съобщението му, дохождами в отчаение. Жално ни е да слушами как мнозина от нашите там глядат на въпроса[5] от друга точка за гляд и ся водят по внушения, които всякога ни са вредили и има да ни вредят, ако ги не отблъснем решително.

Учим ся, че в Ц[ари]град ся съставил съвет, у който зели участие хора от различни шарове[6] и у който не ся приял д-р Чомаков. Ако тоя съвет е незаконен да си гледа само местнити черковни и училищни работи, няма что да кажем; н[о] ако тоя съвет има пред очи да ся меша в работи, които ся относят до целий ни народ и особно в черковний въпрос, тогава мъчно ще ся приеме една епархия[7], която от осем години насам носи почти цялото бреме от мъчнотии и жртви, да ся види изключена в размишленията за тоя въпрос в лице на представителя си[8] и да предаде съдбата си на случаи или на направления, на които не познава намеренията и потиклото. Явете ни как са работити, зачтото аз предвиждам бурни следствия.

С прилични поздравления

Ваш брат
Й. Груев

НБИВ, ф. 3, а. е. 104, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Получателят и мястото са установени от съдържанието на писмото.
[2] Александър Груев.
[3] Копривщица.
[4] Д-р Стоян Чомаков.
[5] Национално-църковния въпрос.
[6] Цветове, но и в смисъл най-различни кръгове.
[7] Пловдивска.
[8] Д-р Стоян Чомаков. Пловдивската позиция на непримиримост, потвърдена от Епархийския събор през 1868 г., поставя отново въпроса за своя представител д-р Чомаков, срещу когото са настроени т. нар. „умерени", които по чужди внушения се стремят да наложат проекта на гръцкия патриарх Григорий VI като платформа за разрешаването на българския въпрос. След обявяването на правителствените проекти за разрешаването на този въпрос различията се премахват и силите на българите се обединяват.

40. До Георги Груев — Цариград[1]. Относно работата на съвета при българската църква в Цариград. Уведомява го, че след изпитите си е дал оставката, като смята да напусне учителската професия.

Дермендере, 1868 юл[и] 26

Любезний ми брате!

По преминалата поща приях Вашето писмо, в което намирам отговора на това, что Ви питах относително до съставлението на съвета[2] при българската в Цариград черкова.

От писмото Ви разбирам работата съвсем другояче, откаквото бяхми я чули, и ако е така, то не остая никаква причина за оплаквания нито от страна на представителити, нито от страна на епархиити.

Лицата, които съставляват съвета, са отбрани добре и ние можем да имами пълно доверие на честността им. Н[о] коя е причината, която е накарала представителите[3] да странят от съвета? Ния я не познавами, затова исками да я научим както от Вас, така и от тяхна страна, каквото да можем да посредствувами за възможното приближение, зачтото ние желаем нашити българи там да работят съгласно за общенароднити ни интереси пред царското правителство[4] и да ся споразумяват за възможното решение на черковний ни въпрос, протаката на който омръзна вече.

Писал Ви бях, че ще ида в село, н[о] обстоятелствата не ми го позволиха и аз ся намирам сега на Дермендере, дето ща прекарам тоя месяц.

Изпитанията в училището ни ся свършиха и аз си дадох оставката, зачтото ми омръзна вече теготата на това звание[5].

С прилични поздравления остаям

Ваш брат Й. Груев

НБИВ, ф. 3, а. е. 105, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] Получателят и мястото са определени по съдържанието на писмото.
[2] Съветът се състоял от Ил. Макариополски, Г. Кръстевич, Хр. Тъпчилещов, Н. Тъпчилещов, Д. Ив. Гешоглу, Н. Минчооглу, П. Р. Славейков, Ст. Брадински, Г. Груев.

[3] На отделните епархии.

[4] През 1868 г. Високата порта е принудена вече сериозно да се заеме с решаването на българския въпрос. Дотогава турското правителство се крие зад неотстъпчивостта на патриаршията и минава едва ли не за български покровител, но помощта и на пловдивските дейци изиграва решаваща роля и през 1870 г. десетилетните борби на българите за духовна самостоятелност стигат своя щастлив завършек.

[5] Й. Груев отбелязва: „След изпита аз напуснах учителското поприще с намерение да се посветя изключително на книжовна работа“ (Моите спомени. С., 1906, с. 25).

41. До д-р Стоян Чомаков — Цариград[1]. Засяга въпроси, свързани с църковната борба. Началото на писмото липсва.

Пловдив, [1869][2]

Освен тия препирки и кавги, които покъсаха булото на важността и уважението на Пловдивската община, друго ничто почти не свършиха. Нито писмо за Вас, нито за владиката, нито за Синода можаха да направят. Н[о] наместо това били скроили двоицата, троицата, без да има някой друг известие, да земат от представителити на вънкашнити общини пълномощно писмо, с което да ги опълномощят да работят по работата на въпроса по свое благоразумие. Н[о] на забележвания, повдигнати от много общини, за неумесността и непотребността на такъво пълномощие и по запитвания за целта на такъво пълномощие роди ся едно неповерение и така с много ограничения и забележвания, притурени на реченото пълномощие, уничтожиха всичката му сила и остана само намачкана книга без никакво значение.

Такъва комедия ся игра тая година[3] на наший цръковний събор по милост на глупостити, на користолюбието и себелюбието на един, и то следствие равнодушието на други. Зная, че Ви щете мя причислите в категорията на последнити. Н[о] не щете имате правда, като знаете, че аз в качеството на чиновник[4] мога да приносям службити си само там, гдето ми ги искат и приимат; а там, гдето не щът да ми обадят, нито да ся намеря в събранието им, там, гдето искат да правят работи, диктувани от завист и от себелюбие, там не мога да си натурям службата.

При всичко това аз не забравих да съветувам, които могох да видя, тукашни и вънкашни, да не зимат работити на двама или на трима като работи на цялата община, да глядат и занапред да възкрепят, колкото им иде отръце, единството на епархията и да предадат на забвение тия сцени.

Остатъка от тазгодишната сметка заедно с едномесячната занапред щът Ви внесят[5]. За Синода отрядиха да ся събере милостиня до 75 л[ири] т[урски].

За членове в настоятелството ся опрèделиха и Василаки, и Костаки Нешев, и Костаки п. Йочев. Тия са по-влиятелнити, само дано да следуват, та да не допущат безредици от страна на ония, които са приучени на тях.

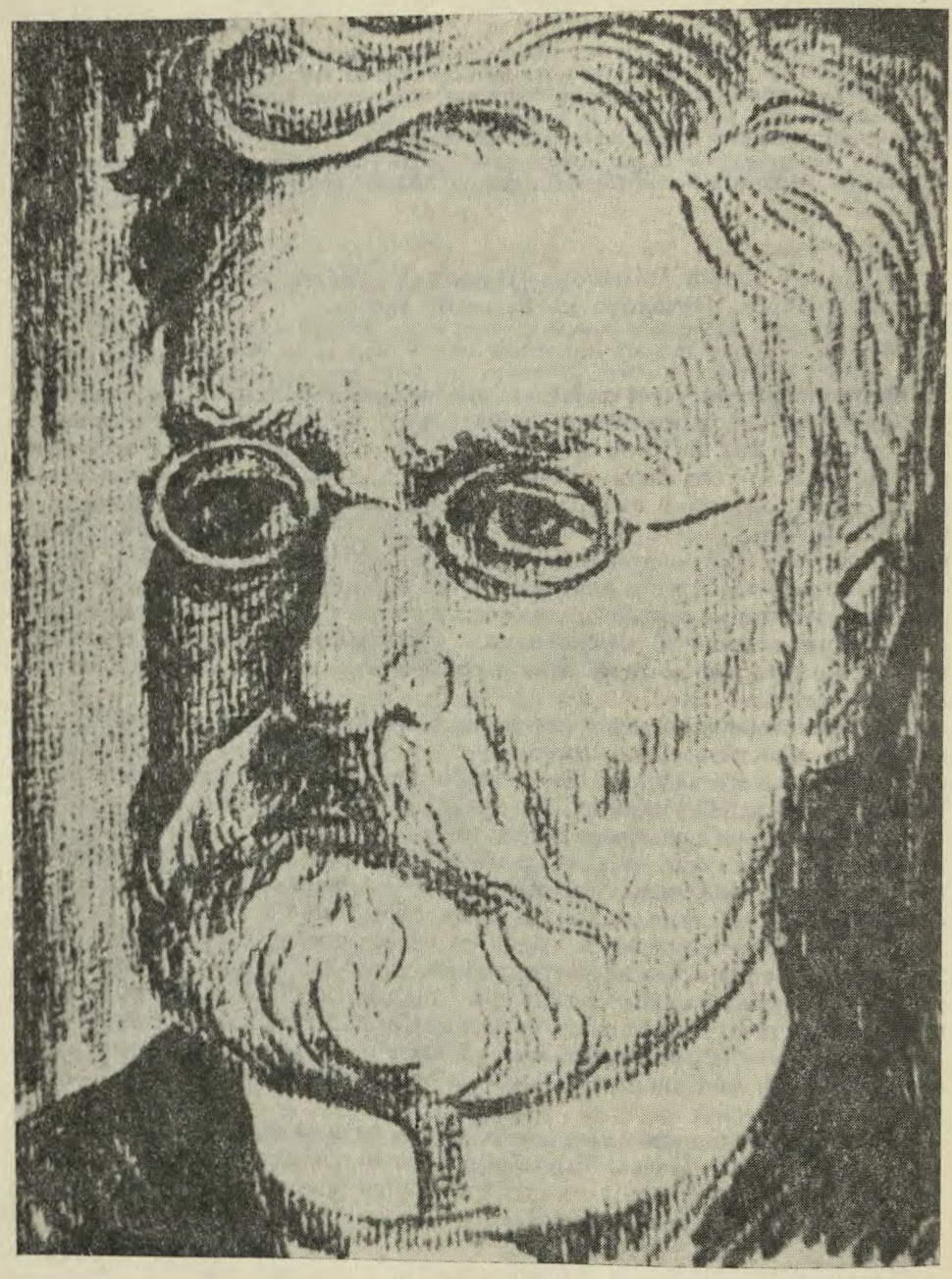
С прилични поздравления остая

Ваш Й. Груев

НБИВ, ф. 27, а. е. 8, л. 1—2, оригинал, 2 л., 4 п. с.

[1] Получателят и мястото са установени от съдържанието на писмото.

[2] Годината също е определена по съдържанието на писмото.

Д-р Стоян Чомаков

[3] През март 1869 г. в Пловдив се организира Епархийски събор, на който се отстраняват породилите се противоречия между някои дейци. Независимо от това, че на него се явяват гласове против д-р Ст. Чомаков, пълномощията му като представител на Пловдивска епархия в Цариград отново се подновяват.

[4] Й. Груев от 6. XII. 1868 до 8. III. 1870 г. изпълнява длъжността помощник на пловдивския управител.

[5] Издръжка на д-р Ст. Чомаков като представител на Пловдивска епархия.

42. До Стефан Захариев — Пазарджик относно издаването на книгата му „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза. . .". Изяснява и въпроса, дали учителите трябва да плащат данък аскер-бедели.

Пловдив, 1870 10/ вр[и] 3

Господине Стефане Захариев!

С благодарение приях писмото Ви и писанити Ви разумях. Описанието[1] Ви има си и картата и требува да Ви ся е пратила. За корегирание не можеха да ся пращат листовети тука, зачтото с това можеше по две-три седмици да ся задръжат буквити захванати; а погрешкити можеше да ся забележат на края на книгата; н[о] сега вече мина времято.

Учителити да плащат или да не плащат аскер-бедели, за който мя питате, това [за]виси от валията на общинити. Зачтото правителството съвкупно тръси от общината едно определено количество, а общината е волна да го разврьга, без да ѝ ся меси на това правителството. По това общината, ако иска да дръжи учитилити изключени от аскер-бедели, може да им не разврьга, н[о] припадающето им количество требува да плати. Особен закон за изключение на учителити от аскер-бедели няма.

С прилични поздравления остаям

Ваш Й. Груев

[На четвърта страница има адрес:]
Господину
Стефану Захариеву
в Т. Пазарджик

НБКМ — БИА, II. А. 2478, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Отнася се за книгата на Ст. Захариев „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза. . ." (Виена, 1870).

43. До Георги Груев — Цариград. Писмо[1] от църковното настоятелство и Пловдивската община. Съобщават му, че са избрали него и Марко Балабанов за представители на Пловдивска епархия в събора, който ще се свика в Цариград във връзка с работата на Българската екзархия. Изразяват мнения относно предстоящите за разглеждане въпроси.

Пловдив, 1871 януари 19

Господине Георгие Груев,

Избирателиети от казити, които влизат в състава на Пловдивската епархия, събрани тука на 17-ий януар[и] съобразно с повода за избранието

на двама представителя в събора, който ще ся свика в Ц[ари]град по делата на Българската екзархия, пристъпиха до избрание и с висшегласие избраха Вас заедно с г-на Марка Балабанова за представители от Пловдивската епархия на речений събор.

Като Ви съобщавами тоя избор задружно с г-на Балабанова, ние, избирателиети, сми честити да Ви благодарим предварително за добрата воля и усърдие, което щете имате, за да приемете това послание, поверено Вам с плъно доверие от цялата Пловдивска област чрез нейнити избрани избирателие.

Познатото Ви родолюбие, искрений Ви патриотизм, познанията Ви в делата по черковний въпрос, твърдостта в разсъжденията Ви са толкова добри качества, които ни плъно оправдават избора, доверието на поверителити Ви и ни подават твръда надежда за достойно представление на Пловдивската епархия в събора; ние ако и да сми наплъно уверени, че Ви, облечени с доверието на епархията, ще употребите всичкити си грижи и трудове да запазите и оградите истинский интерес както общий на цяла екзархия, така и частний на епархията; за да Ви улесним обаче може би в трудната длъжност, която Ви ся налага, чрез това послание ние помислихми за неизлишно да Ви посочим някои наши мнения и желания.

1. Колкото до устава[2] ние в основата му го намирами за доста удовлетворителен и згоден да постави добър ряд в управлението на екзархията; а за оправити в недостатоцити и несъвръшенствата му, които би ся доказали чрез зряло общо размишление, както и за доплъненията, които ся били показали потребни, ние ся осланями на Вашето здравомислие.

2. Нашето мнение и желание е:

а) Екзархът, избран измежду митрополитити с епархия, да ся менява периодически и във время на екзархуването си да пребивава в Ц[ари]град.

б) Настоящити епархии да ся изменят в границити си, та колкото е възможно да ся докарат съгласно с политическото разделение на санджащити, каквото християнити от един санджак да бъдат и от една съща епархия.

в) Да ся ограничи колкото ся може в по-малък предел числото на митрополитити и на епископити, които щът ся определят за до живот, и прибави в устава и нарядба на монастирити.

г) В случай на непредвидени въпроси, които би ся подвигнали в събора на спротив важността им, ние имами плъна правда да ся надеем, че щете ся споразумявате предварително с Епархийското черковно настоятелство, та спротив потребата да Ви ся подават и наши мнения, а в случай, кога не би го простило времято и обстоятелствата, ние щем Ви молим да ся обръщате до съветити на г-на д-ра Чомакова, на когото десятгодишното представителствуване по делата на черковний въпрос и опитността му са спечелили плъното доверие на цяла епархия.

Това са нашити забележвания и наставления, които засега можем да Ви представим със задръжване за себе правдина за изпосле спротив потребата и обстоятелствата да Ви предпишим и други мнения.

В плъна увереност, че като приемите посланието, което Ви възлага доверието на цялата Пловдивска епархия, щете употребите Вашити просвещени грижи и трудове, за да ся изплъни общото желание за колкото ся може по-съвършено и удовлетворително уряждание на Блъгарската екзархия, ние с прилично почитание Ви поздравлявами и остаями

Ваши приятелие

От Пловдивска каза	от черковното настоятелство
Велчо Ангелов	Христо Д. . .
Ради Ив. Гешанов	Стефан Ев. Гешов
От Хасковската каза	С. Д. Каблешков
Георги Савов	Т. Искров Кесяков
От Чирпанската каза	Кост. Нешев
х. Деко Душов	М. Р. Тороманов
х. поп Петър Желюв	Ат. Д. Самоковли

НБИВ, ф. 3, а. е. 384, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] Писмото е писано от Йоаким Груев, което е установено по почерка.
[2] Става дума за проектоустава, разгледан от епархийското събрание през януари 1871 г. в Пловдив.

44. До Георги Груев — Цариград. Писмо[1] от църковното настоятелство, в което се изразява благодарност за готовността му да представлява Пловдивска епархия в Общото събрание в Цариград. Изтъква се, че независимостта на мненията на представителите и взаимното доверие помежду им са необходими условия за изпълнение на задълженията им.

Пловдив, 1871 февруари 28

Господине Г. Груев!

Вашити две писма, едното от 9-ий, а другото от 23-ий настоящий, навремя прияхми и с удоволствие прочетохми. Ние бръзами да Ви благодарим за усръдието, с което посрещнахте призванието на Епархията пловдивска, та прияхте труда на представителствованието ѝ в Общото събрание в Ц[ари]град, а после и за готовността, която показахте еще от началото да ни дръжите в течението на работити у събора, като ни съобщавате попременно с г-на Балабанова[2] всичко, что ся връши и крои.

От пръвити решения в приготовителнити заседания нам ся ще да изкарами добри знакове: че патриотизмът на представителити, ослонен въз здравий разум и въз потребната предусмотрителност, ще може да възтръжествува въз егоизма и да постави на здрави основи народното дело.

Наистина ние с удоволствие чухми решенията да ся приемат в събора и представителиети от предвиденити по 10-и член от фермана[3] епархии, както и членовити на привременната комисия[4], и надеем ся, че опитността и предусмотрителността на досегашнити дейци по въпроса[5], съединени с благоразумието и с патриотизма на представителити, щът могат да прескочат всички спънки и примки, които може да иска да заложи една партийка[6], увлечена от осъдително желание да жртвува общенародний интерес за в полза на местни и частни сгоди.

Независимостта в мненията на представителити, както и взаимно едно доверие помежду им са неизбежни условия за благополучно изплънение на въвереното им послание. А това за жалост като не достига, както ни казвате, у повечето представители, длъжност лежи на благоразумнити патриоти представители и комисари, на които присъствието на събора по самото това обстоятелство става неминуемо потребно, да положат всичкити си грижи, за да ръководят събратията си колкото е възможно в правий и

спасителний път, като им показват пропастта, в която може да отведат общото дело, несъгласията и партизанский дух на някои егоисти.

Въз заплатата на владиката ни[7], както и въз ежегодното количество за местнити епархийски потреби, с второ щем си кажем мнението.

В надежда, че спротив обещанието Ви рядовно щете ни съобщавате течението на съборнити деяния, ние Ви поздравлявами и остаями Ваши приятелие от черковното настоятелство

Т. Искр. Кесяков
Й. Груев
В. Милков
Конст. Нешев
х. Иван Атанасов

[На четвърта страница има адрес:]
Господину
Георгию Груеву
в Цариград

НБИВ, ф. 3, а. е. 385, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Писмото е писано от Й. Груев, което е установено по почерка.
[2] Марко Балабанов.
[3] Съгласно с чл. 10 на фермана (1870) от диоцеза на българската църква, съответно от Пловдивска епархия се изключват градовете Пловдив, Станимака, селата Куклен, Воден, Арнауткьой, Панагия, Ново село, Лясково, Ахлан, Бачково, Белащица и манастирите Бачковски, „Св. Безсребреници", „Св. Парашкева" и „Св. Георги". За махалата „Св. Богородица" в Пловдив се посочва, че влиза в Българската екзархия, но жителите ѝ, които не желаят да се подчиняват на екзархията, са свободни да припознават патриаршията. Във фермана се казва, че подробностите по тези въпроси ще се уреждат между екзархията и патриаршията. Пловдивските дейци очакват събора с надеждата да се уредят споровете с гърците, повдигнати от фермана.
[4] Привременната комисия подготвя работата на Народния събор, свикан през февруари 1871 г. в Цариград.
[5] Става дума за църковния въпрос.
[6] В събора се застъпват три становища: либерално-лаическо с представители д-р Ст. Чомаков и Г. Груев, консервативно-каноническо — негови представители били повечето владици — и умерено, ръководено от Г. Кръстевич.
[7] Паисий, който макар и далеч от Пловдив, бил поддържан материално от Пловдивската църковна община.

45. До Георги Груев — Цариград. Съобщава му мнението си относно работата при Христо Караминков. Споделя намерението си да издействува разрешително за откриване на печатница. Смята, че не трябва да се увеличават епархиите.

Пловдив, 1871 апр. 5

Любезний ми брате!

Последното Ви от 8-мий от преминалий месяц приях навремя и писаните разумях.

Аз от по-преди бях зачул зачто сте мерили да оставите г-на Хр. Караминкова[1], н[о] не го вярвах, особено като мислях и знаях, че той е твърде благодарен от Вас. Не зная какви причини може да Ви са накарали на такъ-

во нечто, н[о] както слушам, на г-н Христо пак ся искало да бъдете при него. Като не познавам обстоятелствата отдалеч, аз не мога да Ви дам приличен съвет, н[о] мнението ми е, че във всякой случай по-добро би било да не променувате място и работа, освен ако има настоятелна потреба за такъво нечто.

Д-р Чомаков ни пише, че още не бил подействовал за изходатайствование на дозволение за вестник. Ако би да ся земеше такова дозволение и за особена типография[2], тогава можехми да отворим една добра и полезна работа и не ще Ви требува тогава да тръсите друга работа. Н[о] кога ще ся сполучи това, не зная. Г-н Чомаков казва, че чека да види какъв край щът земат народнити ни работи, та тогава да направи приличнити постъпки. Н[о] тая работа няма связ с народнити и колкото по-рано ся свръши, толкова по-добре. Затова подканете го и Ви да ся погрижи колкото ся може по-скоро.

Писмото Ви до настоятелството прияхми навремя и радвами ся, като глядами, че съборът[3] работи, и то колкото ся може съгласно. От Загора имами писмо, в което ни казват, че искали да съставят особена епископия от Ески-Заара, Ени-Заара, Казанлък и Чирпан. Казанличане повечето, както и чирпанци не са съгласни на такова нечто. С такъва епископия тии щът си умножът само дан[ъци]те, които можеха да употребят за учебнити си заведения, а никаква друга полза няма да получат. Зачтото случайнити си духовни работи могат си глядат по-добре чрез архимандритити, а пък за по-важнити, и епископ да имат, пак щът бъдат принудени да ся отнасят до митрополита. Мнението ни е да ся не оставят да съставят епископия, ако ли съставят, то поне Чирпанската каза да си остане съединена с Пловдивската епархия. В тоя разум надеем ся, че щете действувате и Ви и да подкрепите мнението за намаление на епархиите, а не за размножението им.

С прилични поздравления остаям

Ваш брат
Йоаким Груев

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[30], л. 2

[1] Вероятно Г. Груев е имал намерение да напусне кантората на Христо Караминков — търговец в Цариград, — в която постъпва на работа още през 1854 г. и остава там до края на 1873 г.

[2] Още в началото на 60-те години на миналия век Й. Груев мечтае да се сдобие с печатница. През лятото на 1864 г. прекарва ваканцията в Цариград, където отива с намерението да издействува разрешение за откриване на типография. През 1865 г. получава отказ от властите под предлог, че в Одрин съществува Вилаетска печатница, която може да ползува. (Вж. Моите спомени, с. 23.)

[3] Народен църковен събор в Цариград.

46. До Георги Груев — Цариград[1]. Съобщава, че протестът му, обнародван във в. „Турция", направил голямо впечатление. Във връзка с противоречия, възникнали между дейците по църковния въпрос, пише, че при спогаждането не бива да се жертвуват интересите на народа. Споменава и за д-р Ст. Чомаков, представител на Пловдивска епархия в Цариград. Уведомява го, че му се е родил втори син.

Пловдив, 1871 окт. 11

Любезний ми брате,

От лятос бяхме повън, затова и не намерих случай да Ви пиша. Протестът Ви, който видяхми в „Турция“[2], направи голямо впечатление и даде причина на много тлъкувания. Аз вярвам, че в усилна потреба сте ся намерили, та сте подели тоя протест, но, от друга страна, не можем и да помислим, че комисарити, а особено г-н Чомаков, щът изневерят интересити на народа. Ако е потребно сега да стане спогажданието, то наистина требува да стане с взаимни отстъпки, зачтото другояче не може и да ся помисли такъво спогаждание. Н[о] ако предстои да ся жртвуват съвръшено интересити на народа, тогава по-добре е да ся избегне от такъво спогаждание.

От Чомакова нямами писмо за течението на спогажданието, а от Вас, като нямами изяснения връху потребити, които са извикали протеста Ви, намирами ся в неизвестност и в съмнение да не влада неспоразумение между представителити на съща една епархия. Добре е да пишете до общината[3] и да дадете връху това потребнити изяснения, зачтото някои от протеста Ви могат да изкарват заключения за недоверие и към г-на Чомакова, който от 12 години е прадставлявал епархията и ся е наслаждавал с плъно доверие.

При тия Ви явявам, че ние си добихми вторий син.

Поздравлявам Ви и остаям

Ваш брат
Й. Груев

НБИВ, ф. 3, а. е. 106, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Получателят и мястото са определени по съдържанието на писмото.

[2] Георги Груев, представител на Пловдивска епархия, в писмо до председателя на Привременния български съвет при екзархията Иларион Ловчански, обнародвано във в. „Турция“, 7, № 33 от 9 окт. 1871 г., критикува членове на съвета, които са направили официално посещение на новия гръцки патриарх. Той окачествява тази тяхна постъпка като застрашаваща придобивките на българската църква, получени чрез фермана. Освен писмото Г. Груев представя на комисията и протест срещу опитите ѝ за спогаждане с патриаршията. Протестът е обнародван във в. „Турция“, 7, № 36, 23 окт. 1871. Обвиненията са насочени най-вече срещу Гаврил Кръстевич, х. Иванчо Пенчович, х. Никола Минчович, С[тефан] Камбуров и Д. Гешов в народоотстъпничество и преминаване към Гръцката патриаршия.

[3] Пловдивската църковна община.

47. До Георги Груев — Цариград[1]. Моли го да оттегли оставката си от поста представител на Пловдивска епархия по църковния въпрос. За същото се обръща и към д-р Стоян Чомаков.

Пловдив, 1871 9/ вр[и] 8

Любезний ми брате!

От писмото на общината ни щете разумеете, че много я наскърби оставката Ви, която прибързахте да подадете последствие на слухове разнесени, че уж не удобрявала постъпката Ви[2]. Ние заминалата седмица телеграфически ся протестирахми пред председателя на комисията[3] против всяка спогодба, неоснована на духа на царский ферман, и днес с общо писмо до председателя изражавами същити забележвания и правим комисията внимателна върху преговорити, които, както гледами, отиват да накърнят царский ферман. Посланието Ви на представител и особено като е без никаква на-

града, може да Ви е трудно, н[о] в днешнити обстоятелства както за личното Ви честолюбие, така и за наше честолюбие и за подкрепление на думити ни требува да остане у Вас засега: затова, като оцените положението на работити, надея ся, че щете си оттеглите оставката, особено като нямате някоя благословна причина освен едни слухове, пръснати от някого си непремислено. Интригантити щът ся посрамят от делата си.

Ние пишем и на г-на Чомакова, когото по писмата му намирам съгласен с мислите Ви, и надеем ся, че и занапред задружно щете работите, в кръга на посланието си, за защита на общити интереси.

Явете ми колко иска Жан Пиетри за двоегодишний абонамент на газетата си, та да му внеса стойността.

С пръва поща ся надеят вси приятели да приемат от Вас отговор, че оттеглювате оставката си и щете следувате посланието си на представител.

С прилични поздравления остаям

Ваш брат
Й. Груев

НБИВ, ф. 3, а. е. 107, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] Получателят и мястото са определени по съдържанието на писмото.
[2] Вероятно във връзка с подадения от него протест, обнародван във в. „Турция", 7, № 36, 23 окт. 1871.
[3] Иларион Ловчански.

48. До Георги Груев — Цариград[1]. Уведомява го, че изпращат жалба до правителството и екзарх Антим I от страна на Пловдивската църковна община. Иска сведения за Марко Балабанов и да посочи лице, което да определят на негово място като представител на Пловдивска епархия в Народния събор, ако наскоро предстои избор на смесен съвет.

Пловдив, 1872 мар[т] 14

Любезний ми брате!

Приключений плик предайте сами на г-н д-ра Ст. Чомаков, от когото щете ся научите подробно за интригити, които искаха да посеят в града ни, н[о] които, слава богу, не сполучиха.

Причинителити им нека ся срамуват.

Днес изпращами жалби до правителството и до екзарха[2] и молим да ся остави Филибе[3], както е във фермана, и да ся даде на българити в тоя град оная свобода, която ся дава на гръцити, да припознават, което щът духовно началство.

Кажете ни някои подробности за Балабанов[4] за в случай, ако би дръзнал да пише нечто в газетити или да обнародва писмото си до нас, както ся хвалеше, та да знаем и ние как да му отговорим. Кажете ни още и кого да определим на мястото му за представител в Народний събор, ако би дотребувало да ся съберат изново представителити за избрание на смесеният съвет.

С прилични поздравления остаям

Ваш брат
Й. Груев

НБИВ, ф. 3, а. е. 108, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Получателят и мястото са определени по съдържанието на писмото.
[2] Антим I.
[3] Епархийският събор в Пловдив изпраща до Високата порта и до българския екзарх Антим I на 14. III. 1872 г. категорично искане да не се променят постановленията на фермана, засягащи Пловдив. Това решение е било изложено в „приключений плик" до д-р Стоян Чомаков, за който става дума в писмото.
[4] В началото на 1872 г. безкомпромисната политика на Пловдивската църковна община довежда до освобождаването на Марко Балабанов като пловдивски представител заради неговото сближение с Гаврил Кръстевич и сблъскването му с д-р Стоян Чомаков. През май 1872 г. на мястото на М. Балабанов бива избран Станчо Брадински. Общината натоварва новия делегат и Георги Груев под ръководството на д-р Ст. Чомаков да действуват за избиране на достойни водачи на българската църква.

49. До Георги Груев — Цариград. По лични въпроси и откриването на печатница.

Пловдив, 1872 8 вр [и] 2

Любезний ми брате!

Летос веднаж приех Ваше писмо, н[о] от залиси и до днес не можах да Ви отговоря. Сега, като ся прибрахми вече в града, надея ся по-често да си пишем.

Х. Андон х. Вжурков летос си дохожда в село[1] и аз му писах да ми заплати записа; той ся обещал, че като ся завръне в Шумен, ще ся потруди да го заплати до заповедта ми. Затова погрижете ся да изпратите записа му до някой Ваш познайник в Шумен, за да го покани и дори да го принуди да го заплати. Надея ся, че сега ще могат ся събра тия пари, та и Вие да си прихванете, чтото тръсяхте от мене за „Courrier d'Orient".

За ланскити условия с Чомаков[2] аз сега това му писах да ни яви ще ли може нечто да стане, та ся разговорете и Вие и ни явете, зачтото работата ни кара да си имами своя типография, та ако не бъде в Ц[ари]град, то да видим или във Вена, ила на друго място да ся отвори.

Екзархийските ни работи надеем ся да са влезли вече в ряда, та и готовановцити[3] вече да си починат от големити трудове, които положиха за спогодби за запазване българити от схизма.

С прилични поздравления остаям

Ваш брат Й. Груев

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[21], л. 1.

[1] Копривщица.
[2] Относно ходатайството на д-р Стоян Чомаков пред турската власт за даване на разрешение за откриване на печатница.
[3] Подпечатано в текста.

50. До Георги Груев — Цариград. Съобщава, че е получил Землеописанието[1], и дава указания за пласирането му. Уводомява го за поведението на брат им Александър.

Пловдив, 1872 8/ вр[и] 15

Любезний ми брате!

Ваши три писма приях навреме и отговарям Ви едва днес последствие на една болест, от която едва сега ся завзимам.

Землеописанието приях, то е добре отпечатано; н[о] фигурити са станали твръде солени; пят фигурки за 8 л[ири] т[урски] то е много скъпо; н[о] откак не могло другояче, няма что да кажа. Билета от железницата приях, н[о] книгити още няма; дано ся не забавиха много, зачтото и тии много надире останаха, та не зная доколко щът ся наместят, когато училищата вече от един месяц са отворени.

От останалити там землеописания дайте на печатарското дружество[2] 100, или сто екз., които щът платят с пят л[ири] т[урски], споряд както ми писаха, и други сто екз. им оставете да продават за моя сметка с комисионна по 30%; задръжте и пятдесят екз. за настоятелството за беднити училища[3] и другити 750 екз. нарядете да ми ся изпратят тука.

Остатъка за печатанието с разноскити теглете ми да платя тука, като свалите пят л[ири] т[урски], които щете прибирете от печатарското дружество.

За Александра требува да Ви пиша чудеса; той дойде тука на 12 7/ вр[и], дадох му пари за по път и за билет и нарядих го на другий ден да излезе за Ц[ари]град. Аз отидох на Дермендере и след 3—4 дни, кога дойдох в града, намерих [го] запрян за борч; платих 280 гр., пустиха го и му заръчах да тръгне на зарана. Аз ся поболих на Дермендере и кога ся завърнах пак в града, научих ся, че той наместо да иде в Ц[ари]град, седнал по ханищата и кахвенетата и откак изел парити, что му бях дал, направил и борч и пак го затворили. Откупих го пак и пратих да ся прибере у дома; н[о] той не ще и в същата вечер тръгнал като бесен да тръси нож за трепене не зная кого си и себе си; след много съвети ханджията и моето момче, откак не могли да го вразумят и умирят, принудили ся да го обадят в хюкюмата, дето го пак запрели.

Аз още не излизам, н[о] чудя ся какво да го правя; той казва, че не ще да иде в Ц[ари]град; да го извадя от затвор, какво да го правя; да седи тука, той е за пакост; да го върна в село[4], какво ще прави? Тоя човек е вече докрай обезумял; той не е вече за ничто освен за някой изправителен дом, какъвто за жалост нямами.

Благодаря Ви за съобщенията, които ни давате по екзархийскити работи; оттука нямами някои любопитни новини.

Поздравлявам Ви и остаям

Ваш брат
Й. Груев

Масло и сирени прияли ли сте? То е било заедно с Александра и той ми каза, че Ви го изпратил; н[о] да не е и с него направил някое злоупотребление?

Ако Ви прилегне, нарядете някого да направи и изпрати за децата един зинбил с различен емиш и явете ми колко стори.

Лелиното Парашкевино момиче, Дона, пристая да иде повън да ся учи; то е способно и г-н Рашко[5] го даде на католический пансион тука да ся поприготви; тъй също на Танча Биволара момчето дохожда да пита дали ще може ся издействова да иде да ся учи; аз му казах, че има надежда.

Ако ся свръши нечто, явете ми.

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[17], л. 2

[1] Отнася се за четвърто издание на „Уроци от землеописание“ от Й. Груев, излязло през 1872 г.
[2] Дружество „Промишление“.
[3] Настоятелство на бедните училища в Македония. За този дар по-късно Й. Груев получава благодарност.
[4] Копривщица.
[5] Рашко Петров.

51. До Георги Груев — Цариград относно избора на екзарх и нетвърде благоприятното за българите разрешение на църковния въпрос.

Пловдив, (1872)[1]

Любезний ми брате!

Условията, които ни съобщихте телеграфически и по които ся е дало дозволение за избранието на екзарха, много ни нараниха. Ние щем чаками по-положителни и по-подробни известия и тогава щем направим потребнити представления. Махалата ни да плаща под имя ембатик един вид иджарей-земин, това ни поставя в едно унизително положение като раби пред гръцити, когато ние сми поданици на султана и живеем на негова земя.

Тоя план за изравнение[2] на работити видя ся да е скроен в тайнити съвещания на познатити комисари, н[о] той наместо да изравни, ще докара по-гелеми мъчнотии.

С прилични поздравления остаям

Ваш брат
Й. Груев

НБИВ, ф. 3, а. е. 109, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Годината е определена по съдържанието на писмото.
[2] В смисъл споразумение с патриаршията.

52. До Георги Груев — Цариград[1]. Благодари му за новогодишните поздравления и за новините по екзархийските работи. Дава препоръки за управлението на екзархията. Съобщава, че Гервасий[2] е ръкоположен за епископ.

Пловдив, 1873 ян. 15

Любезний ми брате!

С благодарение приех Вашето писмо, с което ми честитявате Новата година. И аз от своя страна желая да Ви бъде Новата година по-весела и по-благополучна от преминалата.

Благодаря за новинити, които ни съобщавате по течението на екзархийскити работи. Ние отдалеч съглядвами, че екзархията ни нечто хрома и, види ся, от неспособност на лицата, които съставляват днес Синода. Н[о] дано да бъдем излъгани! Вие оттам не требува, мисля, да оставате калугерити да си мислят, че екзархия са тии и тя само за тях е основана. Требува да им ся докаже, че там, дето не стига умът, требува да ся допит-

ват от по-умни и по-вещи хора. Новината за утесненията, които станали на г-на Чомакова за незаконната присъда, която спечелил Чичи, много [ни] наскърби. Дано съдилището да отръве Чомакова от такъва тежка глоба. За всякой случай обаче мисля, че добре щете сторите да подканите Синода, както по-преди беше писал на владиката[3] ни, за да ся спомогне Чомакову, пак да му пише, а и Вие неколцина от своя страна да апелирате до патриотезма на тукашната община, за да ся докара на честолюбие да помогне в случай на осъждание на Чомакова да плати. Такива писма оттам много има да помогнат.

С прилични поздравления остаям

Ваш брат
Я. Груев

Тука избрахми за епископ г-на Гервасия, досегашний игумен на [Араповския манастир] „Св. Неделя".

Същий

НБИВ, ф. 3, а. е. 110, л. 1, оригинал, 1 л., 2 п. с.

[1] Получателят и мястото са установени по съдържанието на писмото.

[2] По предложение на пловдивските първенци Панарет е назначил за свой епископ игумена на Араповския манастир архимандрит Гервасий Хилендарски, ръкоположен на 28. I. 1873 г. в църквата „Св. Богородица" от Иларион Търновски, Панарет Пловдивски и Доситей Самоковски. Пристигането на прославения водач на църковната борба Иларион Макариополски в Пловдив по този случай е послужило като повод за бурни народни демонстрации.

[3] Панарет Пловдивски.

53. До Нешо Бончев — Москва. Писмо от училищното настоятелство в Пловдив, с което го канят за учител в града и за сътрудничество в областта на учебното дело. Пръв между подписалите настоятели е Й. Груев.

Пловдив, 20 априлия 1873

Г-не Н. Бончев,
в Москва

Пловдивското училищно настоятелство, като е предприяло да преустрои тукашното епархиално училище за идущата учебна година и да ся снабди с мъжие, специалисти по разнити клонове на науката, обръща ся къмто Вас, за да попроси и Вашето съдействие в това си предприятие.

Настоятелството мисли да остави училището, както си е било досега, разделено на шест класа, н[о] в същето време и числото на учителити на шест, единийт от които да бъде по филологическити предмети, другийт по историческити, третийт по математиката и четвъртийт по естественити науки, а двамата други за новити язици и като помощници в другити уроци. Като един от нашити най-добри филолози Ви ще можете да принесете големи ползи на това училище, което, като принадлежаще на епархията, която и Вас счита помежду своите чада, всякога ще има, нямайте съмнение, Вашето предпочитание от всяко друго. Затова и настоятелството смело ся отправя до Вас и Ви ся моли да благоволите да му известите дали ще желаете да земете участие в това училище, и в такъв случай да назначите и

условията си; или ако не желаете, то поне да сторите труда да му посочите някои други от нашити учени съотечественици там, които биха имали достойнството и желанието да учителствуват в нашето училище било по вашийт клон, било по другити клонове на програмата му. Във всякой случай настоятелството ще чака от Вас един удовлетворителен отговор колкото е възможно по-скоро.

Настоятелиети
Й. Груев
К. С. Киркович
Ив. Ев. Гешов

НБКМ — БИА, II. А. 3880, оригинал, 1 л., 1 п. с.

54. До турското правителство — Цариград. Молба от жителите на Пловдив да се върнат на българите църквите „Св. Неделя“ и „Св. Петка“, присвоени от гърците. Молбата е придружена от подписи и печати. Текстът е писан от Й. Груев[1].

ЖАЛБА

С настоящето си ний, жителите от градът Пловдив, българско население от всичките махали, явяваме, че като сме седели тъкмо петнайсет години само с една църква в целий град, която никак не може да удовлетвори духовните ни нужди, и много пъти в това време сме ся отнасяли с жалби до ч[естното] царско правителство да ни сдобие поне още с две църкви, именно „Св. Неделя“ и „Св. Петка“, които ако и с наш пот и с наши жертви съградени, н[о] днес неправедно стоят в гръцки ръце; като сме били всякога уверени, че правдолюбивото царско правителство както и да е един ден ще чуе молбата ни и ще изпълни праведнейшето наше искание, по та същата причина напоследен път подадохме една жалба и на ч[естний] наш валия, когато беше летос в града ни, която той, като подписа, даде я на ч[естний] наш мютесарафин, за да я потвърди; н[о] ето че след толкова време и до днес няма никакво следствие от тази жалба и никакво удовлетворение на нашето най-праведно желание. Затова ний всички решихме и с общо удобрение в днешното събрание едногласно избрахме долузабележените четиренаесет лица, които даваме от наша (народна) страна представители да действоват с пълно право и безпрестанно пред ч[естното] царско правителство както за потвърждението на горепоместената жалба, така и за сдобиването ни с речените църкви „Св. Неделя“ и „Св. Петка“, които са си наш народен имот.

Упълномощени лица:
Неделчо Мумжи
Симеон Д. Дреновски
Георги Димитров [Балджи]
Дим[итър] Цв. Ставри-Павлов
Иван Геров
Атанас Неделчов
х. Атанас
Димитър Илиов Демирджи

Тодор Генчов Казанджи
Никола Ненков
Димитър Бойчов
Атанас Йоткуолу
За уверение потвърждаваме със саморъчните си подписи.
Пловдив
1874 октомврий 6-ий

НБИВ, ф. 2, а. е. 166, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Авторството е установено по почерка.

55. До Георги Груев — Анкара[1]. Уверява го, че скоро ще получи заповед за амнистия и ще могат заедно да се завърнат в Пловдив. Съобщава му, че вече има освободени заточеници.

Цариград, 1878 апр. 24

Любезний ми брате!

С удоволствие приех писмото Ви от 4-ий от настоящий [месец] и ся зарадвах, като ся научих за здравето Ви.

Тука ако и да не е еще прогласена официално амнистия, от високи места уверяват, че са запратили заповеди до надлежнити области, за да ся отпустят заточенити да си ся врънат, и вече в някои места има известие, че някои си ся освободили. По това надеем ся досега да е дошла и там заповед относително до освобождението Ви. И ако не е еще дошла, не ще да е излишно, мисля, да ся подканеше с едно прошение.

По причина, че железницата е развалена, та до някой ден едва ще отвори, а, от друга страна, в надежда да си идем заедно в Пловдив, ние щем преседим тука още две недели до Връбница. Дано дотогава да си дойдете, та да си отидем заедно.

В случай, ако би да ся забавите, тогава, според както пишете, щем Ви приберем дрехити и другити вещи.

Колкото за продажбата на ония, които са мъчно за носене, не зная дали щът могат намери приличната си цена. Ако не намерят цена, по-добре би било да им ся плати по 20 пари кирия, та да ся пренесят в Пловдив, дето някои могат да си намери цената.

От село[2] нямам никакво писмо и никой не е дошъл. А за парити, които им пратих чрез Пловдив, оттам само приех известие, че са ги пратили.

Поздравлявам Ви от сърдце и остаям за добро видение

Ваш брат
Я. Груев

Жена ми Ви поздравлява; децата Ви целуват ръка.

НБИВ, ф. 3, а. е. 112, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] На 17. VII. 1877 г. заедно с екзарх Антим I Георги Груев е изпратен на заточение в Ангора (Анкара), откъдето слад амнистията се прибира в Пловдив.
[2] Копривщица.

56. До окръжните и градските съвети във всички селища на Северна България. Писмо от пловдивски граждани, в което съобщават, че населението на Източна Румелия изпратило свои представители пред Европейската комисия, заседаваща в Пловдив. Те решили да изпратят трима-четирима делегати в Европа, които да изразят протеста си срещу несправедливите решения на Берлинския конгрес и да настояват за съединението на цяла България. За целта молят да се събере парична помощ и да се направят пълномощни. На първо място между подписалите е Й. Груев[1].

Пловдив, 1878 ноември 16

Почитаеми г-да членове на окръжний и градский съвет,

Известно Ви е, че с идването на Европейската комисия в Пловдив населението на двете губернии[2] на тъй наречената Източна Румелия изпроводи няколко упълномощени представители, които да представляват интересите на страната пред комисията и да действуват по духа на подадените вече в Цариград и Пловдив мемоари в полза най-вече на съединението на цяла България.

В заседанието си от 4-й того представителите след дълги разисквания намериха за полезно да ся изберат и пратят 3—4 делегати в Европа, които да подкрепят пред правителствата на Европейските сили желанията на българите, изказани в мемоарите, да им разправят за гибелните за нас, както и за мира и спокойствието на Изток, следствия пред лични хора и пред европейската публика изобщо в полза на нашите интереси.

Като Ви известяваме за това наше решение, ний ся отправяме с настоящето си към нашите освободени вече братя зад Балкана, твърдо уверени, че те на радо сърце ще ни съдействуват в това дело, от което имаме твърдо убеждение, ще произлязат добри следствия; затова най-убедително Ви молим, в имято на общите интереси на целий народ, да съберете в разстояние на 10—15 дни от ваший окръг парична помощ от най-малко до 20 л[ири] т[урски], които можите да изпратите или направо в Пловдив до г-на Теодораки Искров Кесяков, или във Виена до братия Е. Паница, на негова заповед, за разноски на представителите. Освен тази помощ нужно е да им направите и упълномощителни писма или само да съберете печати и подписи по същий начин, както и за първий мемоар. Имената на представителите ще Ви ся явят, щом ся изберат и те приемат.

Подобно писмо ся изпраща и до всичките окрузи в Северна България.

Уверени, че не ще откажете помощта и съдействието си на това народно дело, с почитание остаяме

Ваши братия
Й. Груев
Т. Искр. Кесяков
Ив. Евст. Гешов
Д-р К. Стоилов
Ив. Ст. Гешов
Г. С. Маджаров
Д. Папазов
К. Георгиев
Д. Караджов
Ив. П. Славейков

НБИВ, ф. 2, а. е. 147, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] При съставянето на писмото е участвувал и Й. Груев.
[2] Пловдивска и Сливенска.

57. До д-р Миркович и Хр. Павлов — Сливен. Писмо от Й. Груев и др. Осведомяват ги за избраната делегация в състав д-р Г. Вълкович и Ив. Евст. Гешов, която ще изяви пред Европейските дворове желанието на българския народ за съединението на Северна и Южна България. За целта да съберат подписи и пари.

На Тяхно благородие г-да
д-р Г. Миркович и Хр. Павлов
в Сливен

Пловдив, 1878 декември 7

Господа!

Известно е на Ваше благородие, че въпросът да ся изпратят депутати при Европейските дворове, за да изявят народните желания относително до съединението на Южна България със Северна България, беше висящ.

Делегатите в заседанието си от 5-й того, в което присъствува и г-н д-р Г. Вълкович, решиха конечно тоя въпрос, като избраха за депутати г-да Г. Вълкович и Ив. Ев. Гешов, които и приеха тая трудна мисия.

Вследствие на това необходимо е да ся опълномощят гореречените депутати от населението на двете губернии[1], затова бързами да помолим Ваше благородие да съберете подписи от населението по цялата Ваша губерния. Подписите ще станат на шест особни екземпляри, както и по-напред беше станало и заедно с лири тур[ски] 350 до 400 от Вашата губерния час по-скоро да ни изпратите, за да излезат по-скоро депутатите.

Като съобщавами това на Ваше благородие, излишно е да Ви препоръчим важността му и най-после с отлична почит остаями

Ваши приятели
Й. Груев
Т. Искр. Кесяков
Ив. Ев. Гешов
К. Стоилов
Хр. С. Златаров

НБИВ, ф. 2, а. е. 149, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Пловдивска и Сливенска.

58. До председателя на Българското книжовно дружество — Средец (София). Съобщава, че поради служебна заетост не може да участвува в събранието като дописен член на дружеството и затова упълномощава Ив. Евст. Гешов.

До г-на Председателя на Българското
книжовно дружество
в Средец

[Пловдив, 1881]

Господине Председателю,

С крайне удоволствие приех съобщението Ви от 2 юл[и] т. г. с покана да присъствувам като дописен член на Бълг[арското] книжовно дружество на главното му събрание, свикано на 27 текущий юлий.

Мене много би било драго да намерех възможност да ся съобразя с поканата Ви, та да присъствовам лично на това събрание, дето има да ся решават важни въпроси до напредъка и пълното осъществение на задавката, поставена от дружеството, н[о] за голяма моя жалост служебните ми длъжности не ми дозволяват да изпълня това мое желание и аз ся намерих принуден да помоля г-на Ив. Евст. Гешова да има добрината да мя представлява в събранието като мой опълномощен.

Като Ви съобщавам това, аз Ви моля, г-не председателю, да мя извините и пред самото събрание за невъзможността да присъствовам на него лично и да приемете г-на Ив. Евст. Гешова като мой опълномощеник в разискванията и гласуването.

Благоволете, г-не Председателю, да приемете уверение за особеното ми към Вас почитание.

[Й. Груев]

НБИВ, ф. 2, а. е. 177, л. 5—6, чернова, 2 л., 2 п. с.

59. До Тодор Икономов — София във връзка с подарени от него книги за училищата в Източна Румелия.

Дирекция
на
народното просвещение
на
Източна Румелия
№ 200
20 януарий 1884
г. Пловдив

Господину
Т. Икономову
в София

Почитаемий Господине!

В отговор на писмото Ви от 15 т. м. чест имам с настоящето си да Ви уведомя, че Дирекцията на народното просвещение със задоволство приема щедрий Ви подарък от 250 екз. от издадените Ви книжки „Писма за Сръбия“[1] и „Нравственій дълг на човека“[2] за училищните библиотеки и ученици из областта и щом пристигнат, с благодарение ще разпореди за техното раздаване съгласно с желанието, което изказвате.

Благоволете, почитаемий господине, да приемите уверение в особените ми към Вас почитания.

Директор на нар. просвещение:
Й. Груев
и. д. началник-канцелария:
Д. Душанов

НБКМ — БИА, ф. 19, а. е. 95, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Излиза от печат в Русе през 1883 г.
[2] Под такова заглавие не е известна книга на Т. Икономов.

60. Свидетелство за дейността на Димитър Душанов като служител в Дирекцията на народното просвещение в Източна Румелия.

Управление
на
народното просвещение
на
Източна Румелия
№ 4392
24 ноември 1884
г. Пловдив

СВИДЕТЕЛСТВО

Носителят на настоящето г-н Д. Т. Душанов от Казанлък служи под ведомството на Дирекцията на народното просвещение в качество на началник-канцелария от 26 август 1880 година и през всичкото това време досега е изпълнявал възложените нему длъжности с изискуемата точност, редовност и усърдие, като ся е отличавал при това и с примерното си поведение.

Давам му прочее настоящето свидетелство в удостоверение, че винаги съм бил задоволен от изпълнението на длъжностите му през време на моето управление.

Директор на народното просвещение: Й. Груев

НБИВ, ф. 17, а. е. 6, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

61. До министъра на народното просвещение. Уведомява го, че през 1884 г. е излязла преведената от него книга на д-р Ели Пеко „Разговори върху хигиената“ и ако се одобри от министерството, моли да бъде препоръчана като учебник за народните училища.

Пловдив, [след 1885]

Господине Министре!

С настоящето си чест имам да поднеса на благоусмотрението Ви екз[емпляр] от книжка[та] „Разговори върху хигиената“. Тази книжка, съставена на фр[енски] език от Ели Пеко[1] за употребление във фр[енските][2] начални училища, аз бях превел и напечатал още в 1884 г. с[3] надежда, че ще може да послужи и в нашите народни училища за разпространението на[4] начални познания от хигиената[5].

Като имам предвид, че по програмата на първонач[алното] училище[6] има предмет да се дават на малките ученици познания здравословни, аз си позволявам да предложа на благоусмотрението Ви тая книжка с молби да благоволите, ако я намерите[7] сгодна за употребление в нашенското първоначално училище[8], да я препоръчате на г. г. преподавателите [и] на г. г. инспекторите, за да поканят[9] учителите да я имат предвид при обучението върху хигиената.

[Й. Груев]

НБИВ, ф. 2, а. е. 183, л. 1—2, чернова, 2 л., 2 п. с.

[1] Следва зач.: подобна такава една книжка въведена в.
[2] Следва зач.: основни.
[3] Следва зач.: с намерение.
[4] Следва зач.: необходимите всякиму.
[5] Следва зач.: в IV отделение требува.
[6] Следва зач.: може да послужи
[7] Следва зач.: необходима.
[8] Следва зач.: да благоволите.
[9] Следва зач.: който от.

62. Утъкмително[1], с което се ликвидира дейността на съдружието за книжна търговия на Й. Груев, Хр. Г. Данов и Я. Трувчев.

УТЪКМИТЕЛНО

Подписаните обявяваме, че съгласно контракта ни от 20 април 1874 год., като прегледахме и разчистихме сметките на съдружеството ни под название „Хр. Г. Данов и с-ие", секи от нас си прие напълно от управителят на заведението припадающата му по сметка част от книги и версии, както ся види това изложено в частните ни сметки на предидущата, именно Й. Груев прие в книги за гроша 120 143,70 (сто двадесет хиляди сто четиредесет три и седемдесет стотинки), Хр. Г. Данов — в книги от заведението и повън гроша 187 817,18 $^1/_2$ и във версии гроша 20 195,23, или сичко гроша 218 012,41$^1/_2$ (двесте и осемнадесет хиляди дванадесет и четиредесет и една и половина стотинки); и наследниците на Я. Трувчев, представени чрез опекуна си майка им г-жа Мария Я. Трувчева, в книги и гроша 134 080,20 $^1/_2$ (сто тридесет четире хиляди осемдесет и двадесет половина стотинки). Тези сметки, ако и да трябваше съгласно гореспоменатото ни условно да ся разчистят още през 1874—1876 год., по причина на извънредните обстоятелства бяха останали тогава непречистени.

И така от днес нататък сичките актове и книжа, станали през време на съществуването и разчистването на дружеството ни, губят сила и никой от нас не ще има право да търси нещо по сметки на разтуреното ни дружество. Ако би занапред да заяви някой от бившите ни кредиторе иск по разчистване на сметки, то остава да отговаря пред него Хр. Г. Данов.

За удостоверение, че сметките по ликвидираното ни дружество пречистени окончателно днес и не остава никакво земане-даване помежду ни по него, стана настоящето в три екземпляра и подписано от страните, които си и задържаха по един екземпляр.

Пловдив
16 май 1887

Й. Груев
Хр. Г. Данов
Мария Я. Трувчева

Свидетел:
С. Д. Веженов

НБИВ, ф. 2, а. е. 174, л. 13—14, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Писано е от Й. Груев, което се установява по почерка.

63. Договор[1] между Й. Груев и Хр. Г. Данов, в който се посочват условията за продаване на Хр. Г Данов от Груев принадлежащата му част от книгите при ликвидиране на съдружието за книжна търговия.

ПРОДАВАТЕЛНО

Между подписаните жители пловдивски Й. Груев и Хр. Г. Данов станаха следующите условия:

1. Й. Груев продаде и предаде на Хр. Г. Данов цялата припадающа нему част от съдружническите книги (оценена в сметките и утъкмителното от 26-й мая 1887 год. за гр[оша] 120 143,70) само за сребри левове 4296 — четире хиляди и двесте и деветдесет и шест сребри левове.

2. Хр. Г. Данов приеме от Й. Груев тая негова част в книги за сребърни лев[ове] 4296 и се задължава да му ги изплати на пет пъти в срокове, означени в пет особни записи, които Хр. Г. Данов издаде днес и връчи на Й. Груев.

За знаение направи се настоящето в два екземпляра и подписано и от двете страни, размени се помежду им.

В Пловдив, 25-й юния 1887

Й. Груев
Хр. Г. Данов

НБИВ, ф. 2, а. е. 178, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Договорът е писан от Й. Груев, което е установено по почерка.

64. До министъра на народното просвещение Георги Живков във връзка с награждаването му с орден златен „Кръст за спомен".

До господина министра
на народното просвещение
[София]

Пловдив [1888 март]

Господине Министре,

В отговор на предписанието Ви под № 2001[1] чест имам да поднеса на Ваше знание, че приях с него златний „Кръст за спомен", който Негово царско височество князът[2] благоволил да ми подари в качеството ми на директор на Девическата в Пловдив гимназия[3]. Като [се][4] усещам слаб да изразя чувствата си от глъбока признателност кам Негово царско височество за тоя знак на височайше благоволение, аз [си] позволявам да помоля Вас, г-не Министре, да благоволите да[5] ми съдействувате като тълкувател на тия мои чувства пред августейший ни господар за милостивото му внимание към моята личност.

С искрени благодарства и кам Вас, г-не Министре[6], за благотворното Ви посредничество и съдействие по тоя[7] ободрителен за мене[8] знак на доверие чест имам да подновя уверенията си за отличното ми кам Вас почитание.

Дир[ектор]: Й. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 14—15, чернова, 2 л., 2 п. с.

[1] Следва зач.: приятно.

[2] Фердинанд I.
[3] Следва зач.: удостоен с тоя висок знак на августейше благоволение, аз.
[4] Следва зач.: намирам.
[5] Следва зач.: да бъдете.
[6] Следва зач.: Вашето.
[7] Следва зач.: случай.
[8] Следва зач.: благоприятен.

65. До министъра на народното просвещение Георги Живков относно командировката му в Цариград.

Господину Министру просвещения
София

Пловдив, 1888 април 2

С благодарение приемам предложението Ви. Снабден с потребните наставления и улеснения, аз бих тръгнал след Великден, освен ако разпоредите инак.

Директор: [Й. Груев]

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 14—15, чернова, 2 л., 1 п. с.

66. До министъра на народното просвещение Георги Живков. Осведомява го подробно за проучванията си в библиотеките и музеите на Цариград.

До г-на Министра на нар[одното] прос[вещение]
[София]

Цариград — Перà, 1888 май 4

Г-не Министре!

Съгласно с дадените наставления аз щом стигнах тука, явих се при г-на дипл[оматически] агент д-ра Вълковича[1], който има добрината на 14-й преминалий[2] да ме представи и препоръчи на Н[егово] превъзходителство министра на н[ародното] просв[ещение][3]. Негово превъзх[одителство] ме прие благосклонно и след дадените разяснения по посланието ми даде[4] потребното улеснение, като ми каза да се явя при него след някой ден. На 18-й от преминалий му се представих вторично и го помолих да разпореди потребното, за да ми се даде възможност[5] да разгледам библиотеките и архивите държ[авни], та да потърся и извлека из книгите и из документите, щото би се намерило интересно за бълг[арската] история и народ. Н[егово] превъзх[одителство] ми подаде възможност да посетя Държавната[6] библиотека, като ме придружи с едного от служащите в министерството, и обеща да ми даде после улеснение да разгледам и частните библиотеки, които има при някои джамии. Колкото за държавните архиви той каза, че тии не са под негово ведомство и че за тях трябва д-р Вълкович да се отнесе до В[исоката] порта.

От оня ден аз се занимавам с разглеждание и прочитание книгите в реченáта библиотека. Откак разгледам и останалите исторически книги в Държавната библиотека, ще посетя[7] и другите библиотеки, ако има у тях

някои исторически книги извън тия, които се намират в Държавната библиотека.

Г-н Д-р Вълкович ми се обеща да говори с г. министра на вънкашните дела и да го помоли да даде дозволение да разгледам стари документи, които може да се намират в архивите. Ако се дадеше такъво дозволение[8], аз се надея там да се намери много нещо интересно за България.

Освен г-на министра на просвещението аз се видях и с председателя на съвета при Министерството на нар[одното] просв[ещение] Аали Хайдар бей, който ми е познат още от Пловдив, и с едного от членовете при тоя съвет Хабид еф[енди], с който ме запозна г-н д-р Вълкович. И двамата тии обещават ми съдействие[9].

Заминалий петък[10] ходихме с г-на д-р Вълкович у бивший историограф, а сегашен министър на правосъдието Джевдет паша. Н[егово] превъзходителство ни прие благосклонно и намери се да ми даде някои интересни сведения относително до пръвото административно устройство на завоеваните земи, до феодалната система в тия земи и до уредбата на военните сили в пръвите времена на османската дръжава. Той благоволи при това да ми дозволи и пак да го видя[11] и обеща да ми даде каквито бих желал сведения и обяснения[12]. Аз ще се трудя да ползувам колкото се може повече от това негово благоволение, при всичко че по причина на Рамазана твърде мъчно е да го намеря в благоволение.

Посетих и музея с намерение[13] да разгледам дали няма някои бъл[гарски] паметници и особено монети. Н[о] за жалост между изложените старини, повечето статуи, няма нищо интересно за бълг[арите]. Монетите не са изложени, защото още не били наредени и класифицирани[14]; н[о] аз се надея да намеря случай да ги разгледам, защото поддиректорът на музея ми е познайник като бивший чиновник в Румелия.

Шифрованата Ви депеша ми се съобщи на 20 апр[ил] от г-на д-ра Вълковича; н[о] последующи писмени наставления, според както е забележено в нея, не съм получил. Благодаря за щедрите средства, които благоволихте да турите на разположението ми за сполука на желаемите открития, и аз ще се трудя [с] предпазливост да употребя от тях, колкото требува, дето би се намерило възможност за добивание интересни документи.

Говорих с някои ефендиета и обещах им щедро обезщетение за всякой един оригинален или преписан, а проверен от мене документ, който би имал някаква историческа важност за България.

Като излагам накратко как стои работата по посланието ми, аз Ви моля, г-не Министре, да ми дадете, ако имате, и други наставления[15] и съвети[16], в случай, че намирате за полезно и ако требува да се замоля да повече време, да благоволите да ми отпуснете нужните средства, защото дадений ми аванс е на свършвание, а тука, както знаете, без бакшиш наляво и надясно нищо не се върши.

От историческите [книги], от които повечето са биографии на отлични арабски учени, правоведци и духовни учители и истории на арабските халифи. . . От исторически книги, изключително за османското царство[17], по лични са съчиненията на официалните историографи, на които редът се начна от преди 300 г., т. е. почти от началото на 17-ий век; по-преди официални историографи не е имало.

Аз сега разглеждам тези исторически книги, които са станали рядкост и не се намират за продан, а колкото се намират по книжарниците, мисля

да си ги набавя, за да се разгледат и изучат изпосле, защото[18] твърде малко[19] време за сериозно занимание в библиотеката [има], която е отворена едва три часа на ден.

От колкото книги съм разгледал и прочел до днес, твърде малко нещо интересно за бълг[арския] народ намерих; така в ръкописната история на Фъндъкль-заде Сюлейман еф[енди], която начева от основанието на османската дръжава и в която се надеях да намеря някои подробности относително до бълг[арската] дръжава във време на завоеванието, за жалост намерих само[20] една дата за завоеванието на някои бълг[арски] градове[21].

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 16—21, чернова, 6 л., 12 п. с.

[1] Георги Вълкович.
[2] Април.
[3] Мюниф паша.
[4] Следва зач.: своето.
[5] Следва зач.: улеснение.
[6] Следва зач.: правителствената.
[7] Следва зач.: разгледам и по.
[8] Следва зач.: за това.
[9] Следва зач.: но колкото за дозволението особено.
[10] Следва зач.: г-н д-р.
[11] Следва зач.: Ида при него.
[12] Следва зач.: от каквито бих имал потреба.
[13] Следва зач.: особено.
[14] Следва зач.: някой.
[15] Следва зач.: разпоредби.
[16] Следва зач.: от основанието му има екз[емпляри], от които.
[17] Следва зач.: тука.
[18] Следва зач.: късо.
[19] Следва зач.: забележени.
[20] Следва зач.: некои.
[21] Текстът е недовършен. Авторството на Й. Груев се установява по почерка и съдържанието на писмото.

67. До министъра на народното просвещение Георги Живков за изпращане на необходимите средства, свързани с командировката му в Цариград.

До господина Министъра на народното просвещение
[София]

Господине Министре!

С предписанието си под № 3333 от 28 преминалий май Ви благоволихте да ми съобщите, че Българската народна банка щяла да разпореди да ми внесат чрез дипломатическото агентство в Цариград 1000 л[ири] зл[атни] дневни пари за командировката ми.

Н[о] тъй като и до днес още не съм получил тия пари, при всичко че се изминува оттогава близу месец, аз се намирам принуден да Ви помоля да благоволите да разпоредите, ако е възможно, телеграфически да ми се внесат на място 1000 л[ири] зл[атни] — 1500 л[ири] зл[атни], за да мога да се разплатя, та да се завърна, щом добия за това Вашето разрешение.

Благоволете, г-не Министре, да приемете уверения за отличното ми към Вас уважение.

Й. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 24—25, чернова, 2 л., 1 п. с.

68. До министъра на народното просвещение Георги Живков. Информира го подробно за издирванията си в цариградските библиотеки и архивохранилища. Съобщава за незадоволителните резултати от проучванията, свързани с българската история, и го моли за разрешение да се завърне в Пловдив.

Цариград — Перà, 1888 юни 22

Господине Министре!

В отговор на предписанието Ви от 10-ий настоящий[1] под № 3532, което получих едва на 18-ий, чест имам с настоящий си рапорт да представя следующето за отчет по командировката ми.

Както Ви бях предуведомил с рапорта си от 4-ий май, аз досега съм се занимавал главно с разглеждание историческите книги по библиотеките в ожидание да получа надлежното разрешение за достъп и в държавните архиви, дето се предполага да се намери нещо интересно за миналото на бълг[арския] народ от време на турското завоевание.

Аз прекарах[2] през очи съществующите исторически книги на турский език и с особено внимание прегледах писаните от официалните историографи, н[о] за голямо съжаление не намерих нещо извънредно интересно за българската история освен едни кратки забележки с дати за завоеванието на разни градове по Балканский полуостров; не се намира нищо забележено за положението на страната във време на завоеванието, нито за състоянието на бившето управление, нито за установеното изпосле управление, никакъв спомен не се намира; самото име българи твърде нарядко се споменува и на много места[3] се среща заменявано с името сръби. Турските историографи се задоволявали само да прославят победите си, като забележат кои градове, кога завоевали, колко [в] плен зели и колко неверни избили.

В библиотеките няма нито една вехта книга на чужд език; види се, че[4] на чужди словесни произведения едно време е гледано с презрение като на нещо нечестиво и след[ователно] недостойно да се държи между свещените мюслимански книги. В Държавната библиотека, която е съставена преди три години, а няма още напечатан каталог, има едно отделение от няколко стотини екземпляра французский и английски книги от нови известни писатели и по няколко екземпляра от гръцки, арменски и български книжки, печатани в Цариград; те са, види се, книгите, които цензурата е задържавала. Освен тия книги никаква друга книга на чужд език, печатана или ръкописна, не се намира.

И в Държавний музей[5], дето има набрани статуи и други остатъци от гръцки и римски старини, не се намира никаква диря от старини и остатъци от българска култура; и в самата сбирка от монети, според както ме увери поддиректорът, няма ни една българска или друга някоя славянска монета.

Достъпът в държавните архиви, като не можеше да се сполучи чрез частни лица, требува да се иска за това особено разрешение. Г[осподин] дипломатический агент[6] още през миналий месец направи[7] устни представления пред Министерството на вънкашните дела, за да ми се даде разрешение и улеснение да извлека из архивите, ако намеря, нещо интересно в историческо отношение. Мюстешаринът на министерството, при когото бях препоръчан[8], ме отправи до Бейликчи ефенди, у когото се намирали на съхранение държавните книжа от Царский диван. Н[о] Бейликчи ефенди[9] в отговор на предложенията ми каза, че у него се намирали само нови книжа от няколко десетки години, а вехти документи, каквито тръсим, се пазили в хазиней-еврак у Старий палат, н[о] че те не били в негово ведомство и че там с години требува да рови човек, за да намери, щото тръси, по причина, че книжата били натъпкани в сандъци без никакъв разбор и опис. Това същото после ми повториха и бивший историограф Н[егово] превъзх[одителство] Джевдет паша и настоящий историограф Казаскер Лутфи ефенди, при които имах чест да се представя няколко пъти. На молбата ми да ме снабдят с някои сведения и да ми посочат колкото и каквито документи и материали интересуващи българската история познават, техни превъзходителства се показаха твърде благосклонни и любезни, н[о] не могоха да ми дадят удовлетворителни сведения за желаемото. И единий, и другий като историографи на една дадена епоха от съвременната история занимават се със записване събитията на оная епоха и нямали случай да ровят и тръсят стари книжа. Казаха ми обаче, че някои стари документи, като напр. фермани, дадени в разни случаи на общини или на монастири и пр., след дълговременно дирене възможно е да се намерят у Хазиней-еврак; и сведения, каквито пожелах да събера, за феодалната система, за войнишките села и за дадените им привелегии, Джевдет паша ми каза, че такива сведения могат се събра от дефтерханата след една доста мудна и продължителна работа.

На основание на тия указания аз помолих г[осподин] дипломатический агент да направи изново представление в Министерството на вънкашните дела, за да ми се даде писмена заповед до управлението на дефтерханата и до заведующий Хазиней-еврак. Г[осподин] министър се обадил да ми се даде такава заповед и натоварил с тая работа мюстешарина, който ме и увери, че се разпоредил да се напише и ми се даде писмена заповед до управлението на речените архиви. Н[о] по общоизвестната бавност, с каквато се работи в тукашните писалища, и до днес още не се удостоих да получа обещанието, при всичко че аз и драгоманина на агентството едно по друго непрекъснато подканями.

Тъй като не е известно ще ли и кога ще се добие потребното разрешение за достъп в архивите, и при това, като ми се види и твърде съмнително дали ще се намери там[10] нещо интересно в историческо отношение, което да отговаря на труда и на разноските, аз се намирам принуден да Ви помоля да ми разрешите да се завърна.

От гореизложеното, както видите г-не Министре, командировката ми нема желаемата и предполагаемата сполука при всичките ми залягания досега да отговоря на доверието Ви.

Й. Г.

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 22—23, чернова, 2 л., 4 п. с.

[1] Месец.

[2] Следва зач.: прегледах.
[3] Следва зач.: често е.
[4] Следва зач.: в прежните времена.
[5] Следва зач.: за старини, тъй също не се.
[6] Следва зач. д-р Георги Вълкович.
[7] Следва зач.: потребните постъпки.
[8] Следва зач.: при когото се представих.
[9] Следва зач.: положителни.
[10] Следва зач.: в архивите.

69. Рапорт до министъра на народното просвещение Георги Живков за завръщането му от Цариград и резултатите от командировката.

Пловдив, 1888 юли 10

Господине Министре!

За допълнение на рапорта ми из Цариград от 22 преминалий юний чест имам да прибавя, че след изпращането на речений ми рапорт, на 27 от същий месец, издаде се от Министерството на вънк[ашните] дела обещаното ми препоръчително до Министерството на дефтерханата, дето се и представих с надежда да почна вече[1] работа, н[о] там за съжаление нови мъчнотии[2] посрещнах. Като изложих целта на посещението си и помолих да ми се дозволи да потърся вехти книжа, като фермани, давани в разни случаи на общини, и други такива документи[3] от исторически интерес за преминалото на България, и да събера сведения по землевладелческата система, по данъците и пр., в отговор ми казаха, че за да се извлече някакъв препис из книгите[4], требувало с прошение да се покажи какви именно книжа[5] тръся, и за препис на всякой такъв документ да давам прошения.

Аз се помъчих да докажа, че подобни формалности са излишни и неизпълними, като въпросът тука не е за частна работа и за известни книжа, а че ще требува да разгледам изобщо архивите с помощта на някои служащи, на които трудът ще се възнагради, та да извлека преписи и сведения, от колкото книжа би се намерили, с историческа важност за България. Началникът на отделението, който ми се видя да гледа недоверчиво на предложението, ми каза, че требувало да размислят върху предмета и да земат решение, което изпосле ще ми се съобщи.

След няколко дни[6], на 3 иул[и], получих отговор, че писали в Мин[истерството] на в[ънкашните] д[ела] и поискали някои наставления от министра на вънк[ашните] дела, н[о] до 5 иул[и] такъво отговорно писмо не бе пристигнало, за да науча какво са писали и какви наставления са искали.

Като видях, че и такава една преписка може да се провлече и че найсетне може би[7] и решение за изискуемото дозволение и улеснение да се забави, аз се принудих да попрося дозволението Ви, за да се завърна, и се завърнах в Пловдив, като[8] натоварих драгоманина да се погрижи да[9] научи и съобщи г-ну агенту[10] за решението, което биха зели и дали на работата.

В заключение ще прибавя, че от разговорите ми както с историографите, така и с други официални лица аз[11] си съставих мнение, че за да се издири и открие нещо из архивите[12], интересно за преминалото наЪлг[ария] във време на турското владичество, ще требува да се работи дълго време, може би с години; защото, както имах чест да забележа и в пре-

диш[ните] си рапорти, турските архиви не са в изискуемий порядок[13], нито на едно място.

Благоволете и пр. . . [Й. Груев]

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 27—28, чернова, 2 л., 3 п. с.

[1] Следва зач.: разглеждание книжата, които се намират там.
[2] Следва зач.: изникнаха.
[3] Следва зач.: от които би се разбрало нещо.
[4] Следва зач.: не било достатъчно препоръчително.
[5] Следва зач: и за кои места и дела.
[6] Следва зач.: аз отидох и дваж, и триж и едва на третий път.
[7] Следва зач.: да ми се не даде.
[8] Следва зач.: задължил.
[9] Следва зач.: види.
[10] Д-р Георги Вълкович.
[11] Следва зач.: заключавам.
[12] Следва зач.: което би дало някакво свед[ение]
[13] Следва зач.: а при това не са.

70. Рапорт до министъра на народното просвещение Георги Живков за изплащане на пътните и дневните във връзка с командировката му в Цариград.

Пловдив, 1888 юли 11

Г-не Министре!

С настоящий рапорт чест имам да приключа списък на дневните и пътните разноски по командировката ми в Цариград и моля да благоволите да разпоредите потребното, за да ми се внесе за доплата показаний остаток от 823 лева.

Благоволете и пр. . .

Дневни и пътни по командировката на Й. Груев в Цариград от 10 апр[ил] до 8 иул[и] 1888 за 88 дни по 30 л[ири] на ден — 2670

Пътни по железницата	
За отиване и връщание	153
	1823
Получени в аванс на апр[ил]	1000
„ чрез Креди-Лионие	1000
	2000
	843

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 29—30, чернова, 2 л., 2 п. с.

71. До министъра на народното просвещение Георги Живков. Резолюция от събранието на любителите на българската книжнина в Пловдив. В резолюцията, писана от Й. Груев[1], се правят предложения относно правописната реформа.

РЕЗОЛЮЦИЯ

Събрание от любители на българската книжнина, държано на 31 окт[омври] 1893 г. в Пловдив с цел да размисли върху реформите на българското правописание, предложени от една комисия, назначена от г. министра на нар[одното] просвещение, оценява похвалната инициатива на

г-на министра за премахване бъркотиите и разнообразията в настоящето българско правописание.

Като изслуша и обмисли разните мнения, изказани от вещи по языка говорители, и намери, че проектът на комисията не само не почива на здрава основа, въз която би могло да се постигне желаемото еднообразие в правописанието, н[о] още тоя проект внася и елементи за нови разногласия и бръкотии и скъсва всяка свръзка с древнята и новата ни досегашна писменост;

като взима предвид, че такъв важен въпрос, какъвто е въпросът за правописанието, от който в голяма мяра зависи и единството на писмений ни язык, не може да се решава тъй прибързано и без общо одобрение и съгласие;

събранието единодушно прие да помоли г-на министра:

1. Да отложи този въпрос за по-нататъшно и по-дълговременно изучаване и за тази цел да назначи от вещи по языка работници нова комисия, която да прикани на помощ всички книжевни сили от разни места из отечеството ни, и събраните им мнения, като обсъди и изучи, да състави нов проект за поправки в настоящото правописание въз основа на етимологически начала, основа най-здрава за постигание общо съгласие за еднакво правописание.

2. До окончателно уряждание въпроса за правописанието събранието моли г-на министра да не[2] указва своето[3] покровителство и да не благоприятствова на популяризирането на предложеното от комисията правописание чрез органа „Български преглед“[4], който се издава от незнайно дружество, титулувано „Общ труд“.

3. Натоварва петочленна комисия от г. г. Н[айден] Г[еров], Й[оаким] Гр[уев], д-р Я[нколов], Д[раган] В[асилев] Манчев и Г[еорги] Бен[ев], за да поднесе г-ну министру настоящата резолюция.

Пловдив
31 октом[ври] 1893

НБИВ, ф. 2, а. е. 179, л. 1—2, чернова, 2 л., 3 п. с.

[1] Авторството е установено по почерка.
[2] Следва зач.: приима под.
[3] Следва зач.: особено.
[4] „Български преглед“. Списание за наука, литература и обществен живот. Издава д-во Общи труд. Излиза всеки месец. София. Списанието се издава от 1893 до 1900 г. В редколегията участвуват Д. Агура, Л. Милетич, Б. Цонев, Ив. Вазов и др. Посвещава много място на българския правопис, като застъпва становището за въвеждане на фонетичен правопис.

72. До инициативния комитет за чествуване 50-годишния юбилей на Хр. Г. Данов във връзка с приветствието на Серафим (Сяро) Барутчийски.

НЯКОЛКО [1]ДУМИ ОТ Г-Н Й. ГРУЕВ В ОТГОВОР НА ПРИВЕТСТВИЕТО НА Г-Н БАРУТЧИЙСКИ. 8 МАЙ 1905

Господа,

По случай славене 50-годишната деятелност на уважаемий г. Хр. Г. Данов Вие сте имали добрината да си спомните и за негов един скромен сътрудник и сподвижник на избраното му поприще.

Благодаря Ви от сърдце за благосклонното внимание и особено за ласкавите думи, изказани от г. Баруτчийски. За такова ласкателно[2] заявение аз не съм мечтал, нито съм се надявал[3]; в разновидната[4] си обществена деятелност по длъжност аз съм се трудил да бъда колко-годе полезен на народа си, доколкото се могло в ония усилни времена[5]. Рад съм при това[6] на случая да поздравя г. г. инициаторите[7] на това празднество за честитата им идея[8] да устроят такъво тържествено[9] припознаване на заслугите на едного от старите дейци, които при най-неблагоприятни обстоятелства били честити да поработят по силите си за пробуждане и съживяване народното чувство и съзнание у заглъхналата под двоен гнет народна маса. Завидна награда на заслужили дейци.

Това бляскаво чествование[10] при възпитателното си значение за младото поколение[11] е един вид потикло за поощрение и насърдчение и на съвременни труженици, които в областта на[12] просветителните настоящи благоприятни условия под просветеното ръководство на г. министра И. Шишманова ще съумеят без съмнение да закрепят и[13] разширят[14] постигнатия успех и особено, което е желателно, да възпитат[15] в патриотически дух поколение, признателно на наставниците.

Чест и хвала[16] на самоотвержени[те] подвижници за народний напредък! Ура!

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[26], чернова, л. 1—2

[1] Следва зач.: отговор.
[2] Следва зач.: честолюбието.
[3] Следва зач.: горещото желание, което ме е ръководело в.
[4] Следва зач.: разнообразната.
[5] Следва зач.: драго ми е.
[6] Следва зач.: че ми се дава възможност.
[7] Следва зач.: устроителите.
[8] Следва зач.: за заявяване.
[9] Следва зач.: при моралната награда на стари дейци.
[10] Следва зач.: служи като лост.
[11] Следва зач.: и е мощно.
[12] Следва зач.: на народното просвещение при днешните.
[13] Следва зач.: придобито.
[14] Следва зач.: то.
[15] Следва зач.: съзнателно.
[16] Следва зач.: всички.

73. До комисията за отпразнуване юбилея на Хр. Г. Данов. Споделя спомени от съвместната си работа с него.

До Комисията за отпразнуване юбилея на
г. Хр. Г. Данов

в Пловдив

В отговор на любезната Ви покана драго ми е да[1] предам няколко реда от[2] спомените си за първоначалната книжарска деятелност на уважаемия г. Хр. Г. Данов.

Около половината от преминалото столетие бълг[арските] училища бяха зачестили из година в година да се множат[3]. Български книги, особено учебници, почти нямаше. Учителите по някои така наречени главни училища, колкото ги имаше в няколко градове, принудени бяха да превождат от чужди книги и да дават на учениците си писани уроци по предмети, колкото тогава се преподаваха. Работа много трудна и малко спорна и за учители, и за ученици.

В 1856 г., когато дойдох за учител[4] в Епархийското училище „Св. Кирил и Методий" в Пловдив, там заварих само една гръцка книжарница на Д. Ангелидес, който между гръцките си книги[5] турил бе за продан и една българска книга „Свещена история на Новий и Вехтий завет", която по негово желание съставих[6] и той напечата[7] в Белград на 1857.

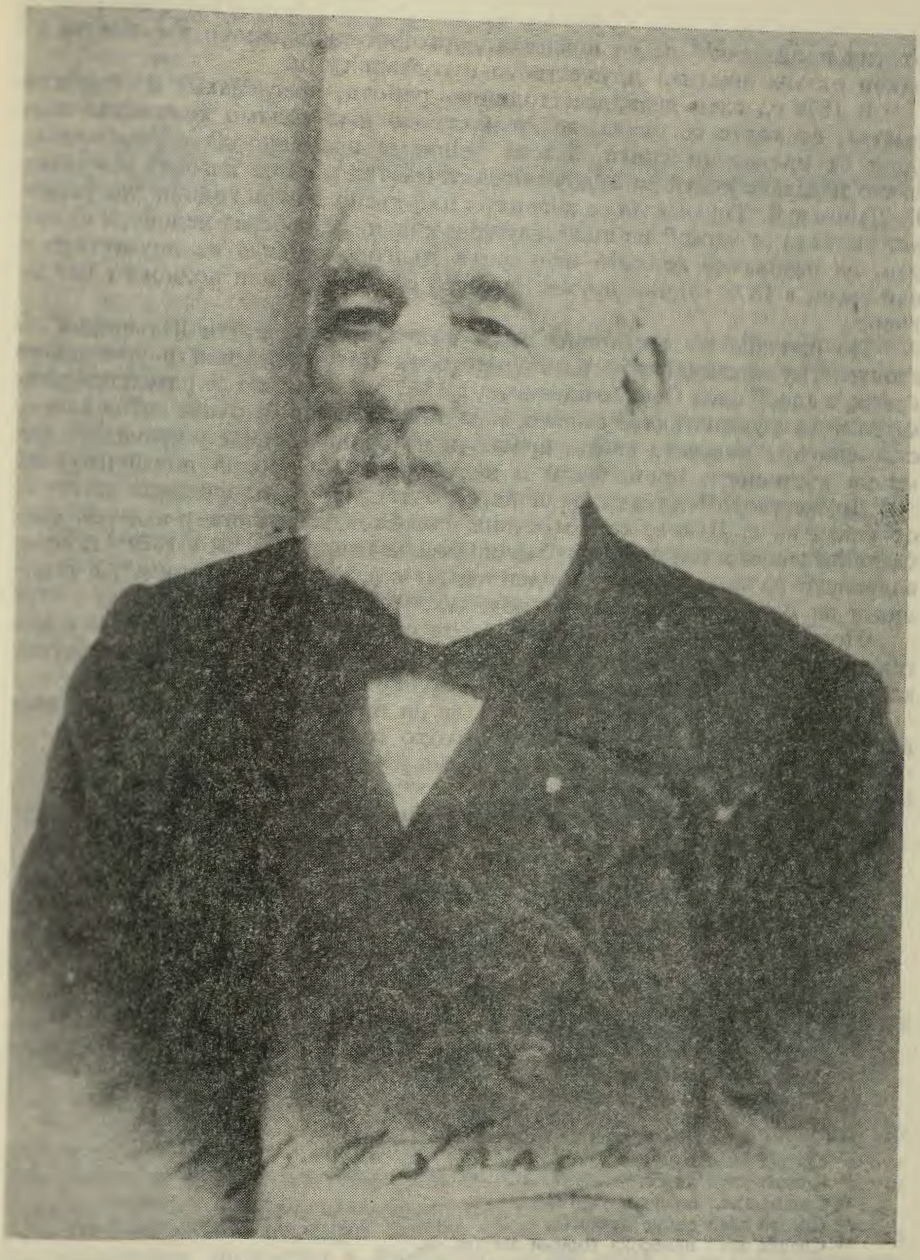
Освен него[8] един черчия, някой си дядо Стоян Стоев[9], между другите си дребулии продаваше църковни книги, часослови и календари и дребни книжлета, издадени от х. Н. Йоанович. Това бе българската книжарница в Пловдив.

Г-н Хр. Г. Данов, който по[10] онова време се установи в Пловдив с намерение да[11] предприеме книжарство, в 1858 г. ми предложи да му дам нещо мое да напечата и аз се съгласих и му дадох срещу скромно възнаграждение[12] и издаде моята „Основа за бълг[арската] граматика" и книжки „Скратен Робинзон" и „Гуслица", които той отпечата в 1858 в Белград.

След този пръв опит[13] наскоро ние намислихме да съставим дружество за издаване и продаване бълг[арски] книги, предпочитателно учебници, и се сдружихме Хр. Г. Данов, Я. Трувчев и аз, та съставихме дружество под название „Хр. Г. Данов и с-ие". Главните условия по сключений ни контракт бяха аз да давам да се печатат и издават за съдружническа сметка, колкото учебници или други книги бъдех превел или съставил; Хр. Г. Данов да се грижи за отпечатването им и за разнасянето им низ България; Я. Трувчев да управлява книжарницата ни в Пловдив и да се труди за събиране от проданта повън. За капитал по издаване на книги и троица вложихме по равна част с право и за равна облага. Съгласно условията ни и троица пръгаво се заловихме за съдружническа работа.

В онова време, както се знае, местни печатници нямаше и издателите на книги требуваше да[14] тръсят печатници по[15] Белград, Пеща и Вена. Г. Данов, задължен да настоява за отпечатването на съдружнически книги, при известните тогава неудобства за пътуване требуваше всяка година да бие дълъг път на кираджийски кон до граница, а оттам за Вена и да се бори с разни спънки и незгоди. В разстояние на няколко години аз успях за приготвя и дружеството напечата и препечата няколко пъти около 30 разни мои преведени или съставени учебници и други книги. Освен мои книги дружеството напечата за съдружническа сметка и няколко книги, приготвени от г. Данова и от други някои учители. Предприятието, ако и мудно, вървеше напред и обещаваше удовлетворително възнаграждение за положените трудове. Дружеството наскоро намери за полезно да отвори освен главната книжарница в Пловдив и клонове книжарници една в Русе и друга във Велес.

За[16] по-широко разпространение на отпечатаните книги дружеството отвори и в някои други градове кредити на разни[17] купци и продавачи, на които даваше на почет книги с побив по 30 и 40%. За съжаление мнозина

Христо Г. Данов

от тия продавачи[18] не се показаха достойни за даденото им доверие и[19] някои от тях ощетиха дружеството с големи суми.

В 1874 г., след дванадесетгодишна работа, прегледахме и сключихме сметка, по която се оказа, че дружеството има голямо количество недобори от продадени книги. Затова решихме временно да спрем по-нататъчно издаване книги за съдружническа сметка и с нов договор условихме: Г. Данов и Я. Трувчев да се погрижат най-късно до три години[20] да разправят колкото се може[21] из съществуващи книги, да съберат недобори от продан, да разплатят колкото непокрити дългове остаяха на дружеството и най-късно в 1878 година дружеството да се разтури или поднови с нов договор.

По причина на въстанието и на войната, и на други извънредни обстоятелства ликвидацията на дружеството не се извърши в уговореното време, а едва[22] след Освобождението, в 1887 г., можахме да разчистим окончателно съдружническите сметки, по които в актив се оказа слабо количество книги, а повечето книги, пръснати по разни градове у купци, във време на въстанието пропаднали и недоборите от продан почти изгубени.

Дружеството[23] ликвидира и аз се оттеглих, като продадох частта си от книги на г. Данов, който остана самостоятелен книжар-издател. След Освобождението той се сдоби със собствена печатница[24] и в 1879[25] г. почна изданието на пръвия в освободеното ни отечество в. „Марица", в редакцията на който и аз временно помагах.

Пристрастен и предан на любимото си занятие книжарство, той с пръгав и неуморим труд успя да преодолее на всички мъчнотии и препятствия, които срещна на книжарското си поприще[26].

Аз му желая здравие и бодрост, за да продължи още за много години полезната си деятелност на книжарското поприще.

[Пловдив, май 1905]

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[27], чернова, л. 1—4

[1] Следва зач.: приложа.
[2] Зач.: от.
[3] Следва зач.: тие, както се знае, имаше твърде малко.
[4] Следва зач.: в, при.
[5] Следва зач.: за разнообразие бе сместил.
[6] Зач.: съставена от мене.
[7] Зач.: напечатана от него.
[8] Следва зач.: имаше.
[9] Следва зач.: черчия, който.
[10] Следва зач.: това.
[11] Следва зач.: захване.
[12] Следва зач.: и той наистина.
[13] Следва зач.: аз се сдружих, съгласих се.
[14] Следва зач.: и дадох да се отпечатат.
[15] Следва зач.: Букурещ.
[16] Следва зач.: да се.
[17] Следва зач.: познати търговци.
[18] Следва зач.: злоупотребиха.
[19] Следва зач.: нанесоха големи загуби на.
[20] Следва зач.: съберат, разпродадат.
[21] Следва зач.: от.
[22] Следва зач.: в 1887 г.
[23] Следва зач.: се разтури.
[24] Следва зач.: в която основа.

от тия продавачи[18] не се показаха достойни за даденото им доверие и[19] някои от тях ощетиха дружеството с големи суми.

В 1874 г., след дванадесетгодишна работа, прегледахме и сключихме сметка, по която се оказа, че дружеството има голямо количество недобори от продадени книги. Затова решихме временно да спрем по-нататъчно издаване книги за съдружническа сметка и с нов договор условихме: Г. Данов и Я. Трувчев да се погрижат най-късно до три години[20] да разправят колкото се може[21] из съществуващи книги, да съберат недобори от продан, да разплатят колкото непокрити дългове остаяха на дружеството и най-късно в 1878 година дружеството да се разтури или поднови с нов договор.

По причина на въстанието и на войната, и на други извънредни обстоятелства ликвидацията на дружеството не се извърши в уговореното време, а едва[22] след Освобождението, в 1887 г., можахме да разчистим окончателно съдружническите сметки, по които в актив се оказа слабо количество книги, а повечето книги, пръснати по разни градове у купци, във време на въстанието пропаднали и недоборите от продан почти изгубени.

Дружеството[23] ликвидира и аз се оттеглих, като продадох частта си от книги на г. Данов, който остана самостоятелен книжар-издател. След Освобождението той се сдоби със собствена печатница[24] и в 1879[25] г. почна изданието на пръвия в освободеното ни отечество в. „Марица", в редакцията на който и аз временно помагах.

Пристрастен и предан на любимото си занятие книжарство, той с пръгав и неуморим труд успя да преодолее на всички мъчнотии и препятствия, които срещна на книжарското си поприще[26].

Аз му желая здравие и бодрост, за да продължи още за много години полезната си деятелност на книжарското поприще.

[Пловдив, май 1905]

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[27], чернова, л. 1—4

[1] Следва зач.: приложа.
[2] Зач.: от.
[3] Следва зач.: тие, както се знае, имаше твърде малко.
[4] Следва зач.: в, при.
[5] Следва зач.: за разнообразие бе сместил.
[6] Зач.: съставена от мене.
[7] Зач.: напечатана от него.
[8] Следва зач.: имаше.
[9] Следва зач.: черчия, който.
[10] Следва зач.: това.
[11] Следва зач.: захване.
[12] Следва зач.: и той наистина.
[13] Следва зач.: аз се сдружих, съгласих се.
[14] Следва зач.: и дадох да се отпечатат.
[15] Следва зач.: Букурещ.
[16] Следва зач.: да се.
[17] Следва зач.: познати търговци.
[18] Следва зач.: злоупотребиха.
[19] Следва зач.: нанесоха големи загуби на.
[20] Следва зач.: съберат, разпродадат.
[21] Следва зач.: от.
[22] Следва зач.: в 1887 г.
[23] Следва зач.: се разтури.
[24] Следва зач.: в която основа.

[25] В. „Марица“ излиза за пръв път на 25. VII. 1878 г. Първият български вестник, който излиза от печат на 10. II. 1879 г. в Сливен, изцяло написан от Петко Славейков, е „Българско знаме“.

[26] Следва зач.: като.

74. До Илия Блъсков. Съобщава по какъв начин е излязла книгата му „Моите спомени“.

[Пловдив, 1906]
Г-не И. Блъсков
в Шумен

Писмото Ви от 30 юл[и] получих и Ви благодаря за добрината, която сте имали да дадете повод за писмено поне познанство с един като Вас мой връстник.

Аз съм слушал похвалите за Вашата учителска и книжовна деятелност и сега съм честит да Ви поздравя и да Ви пожелая креп[к]ост и легка старина, за да продължите книжовната си деятелност.

За обнародване на „Моите спомени“ аз не съм имал сключени никакви условия.

Г-н м[инистър] Шишманов благоволи да ги отпечати като приложение на „Уч[илищен] преглед“ и всичкото ми възнаграждение е 200 екз[емпляра] спомени, за да раздам на приятели.

[Й. Груев]

НБИВ, ф. 2, а. е. 15, л. 1—2, чернова, 2 л., 1 п. с.

75. До Стефан С. Бобчев, председател на Славянското благотворително дружество — София. Благодари за засвидетелствуваното внимание чрез избирането му за почетен член на дружеството.

До г-на Ст. Бобчев
Председател на Славянското благотворително
дружество в България
[София]

Господине,

С настоящето си чест ми е да Ви уведомя, че получих уважаемото Ви писмо от 21 ян. 1908 г., с което сторихте добро да ми съобщите, че Славянското благотворително дружество в България на тазгодишното си събрание имало добрината да ме прогласи за свой почетен член.

Искрено благодаря за високата чест, която ми се прави за слабите ми заслуги на българската и славянска книжнина, заслуги маловажни в сравнение с тия, каквито в настояще време тружениците по славянското дело имат възможност да принесат.

Повторно като благодаря Вам и на г. г. членовете на Славянското благотворително дружество в България, аз Ви моля, г-не Председателю, да ме извините, ако вследствие на старческа немощ не съм в състояние да засвидетелствувам с някой полезен труд своето съчувствие и съдействие по делото на славянската взаимност.

Благоволете, господине, да приемете уверението за отличното ми почитание.

Пловдив, 4 февр. 1908 Й. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 181, л. 1—2, чернова, 2 л., 2 п. с.

76. Текст на речта, произнесена от Й. Груев[1] на банкета по случай юбилейното му тържество.

Ласкавите думи, с които очъртавате моята обществена и просветителна деятелност, ме крайно трогват.

Сега, в преклонната ми възраст, аз съжалявам, че не мога, както бих искал, да ви изразя всички мои душевни чувства. Нека моето вълнение ви засвидетелствува колко силни и сърдечни са те!

Приемете моята дълбока благодарност още веднаж и спомняйте си пожеланията на вашия скромен ратник в миналата тежка епоха: Работете предано и въодушевени от народните идеали за превъзмогване и слава на цялото ни отечество, което не по-малко в днешна свободна България нуждае се от сръчни и верни синове.

Да живее България!

[Пловдив, 14 септ. 1908]

НБИВ, ф. 2, а. е. 218, л. 1—2, чернова, 2 л., 2 п. с.

[1] Авторството е определено по почерка.

77. Програма за юбилейното тържество по случай 80 години от рождението на Й. Груев[1].

ПРОГРАМА

14 септ. 1908 г.

1. На 10 часът сутринта служба в църквата „Св. Богородица". Реч от Негово високопреосвещенство пловдивския митрополит[2].
2. Шествие от църквата до дома на юбиляра. Реч от С. Барутчийски.
3. След обяд в 2 ч. събрание в театъра, гдето ще се държат речи.
4. Вечерта след 9 ч. факелно шествие за поздравление юбиляра.

НБИВ, ф. 2, а. е. 219, л. 1, 1 л., 1 п. с.

[1] Авторството на Груев е установено по почерка.
[2] Максим.

Писма от Й. Груев до различни лица, училища, институти, учреждения, дружества и др., с които той изразява благодарност за поздравленията по случай юбилея си [Пловдив, 16 септ. 1908].

НБИВ, ф. 2, а. е. 220—221, чернови

78. До г-н Кмета[1]
на Копривщица

Сърдечните поздрави на драгите ми съграждани припомват ми днес още по-живо цялото ми минало. Дълбока благост чувствувам в тоя трогателен за мен ден. Честит съм, че съм прогласен Ваш почетен гражданин и че ме помествате в родната ни книга, гдето толкоз наши славни съграждани са вписани. Благодаря Вам сърдечно и моля да предадете същото на всички мои съграждани.

Й. Груев

[1] Христо Кесяков.

79. До Т[одор] Балабанов
София

Благодаря за спомена и мили[те] привети по случай юбилея ми. Пожелавам и Вам честит такъв ден.

[Й.] Груев

80. До [Димитър] Моллов
Подпредседател на Книжовното д-во
София

Прочувствените думи, които отправихте от Ваша страна и членове[те] [на] дружеството, мои колеги, ме високо поласкават. Аз нивга не съм мислил за такава чест за моите скромни трудове[1].

Благодаря Вам и на г. г. членовете на Книжовно[то] д-во за приветите и благопожеланията.

Й. Груев

[1] Следва зач.: дела.

81. Министру Кръстеву и госпожа
София

Любезния спомен и благопожелания ме дълбоко трог[в]ат. Приемете моята искрена благодарност.

Й. Груев

82. Министру [Иван] Салабашеву
София

Спомените, които ми откривате, и чувствата от привети и благопожелания ме потърсват. Благодаря за спомена към Вашия бивш другар и пожелавам Вам също такъв ден за самоотверженото Ви радение народу.

Й. Груев

83. Г-н Д. Агура, ректор на университета
в София

Сърдечно благодаря за извънредната чест да почетете с присъствието си на юбилея и с поднесений адрес скромната ми обществена деятелност. Моля да предадете моята благодарност на г. г. професорите при университета.

Ваш признателен
Й. Гр.

84. До г-н К[онстантин] Калчев
Председател на комитета по отпразнуване
юбилея на 14 септ.
Пловдив

Благоволете да приемете моята искрена благодарност за отличната Ви реч, в която с ласкателни изрази тъй умело очъртахте моята скромна обществена деятелност.

Благодаря Вам и за хубавий адрес, който ми поднесохте от име на разни културни корпорации в Пловдив, и моля, предайте моята искрена благодарност на всички подписани в адреса.

С почитание [Й. Груев]

85. Г-н С. Барутчийски,
учител при гимназията в Пловдив

Искрено Ви благодаря за хубавата реч, в която с ласкателни думи тъй вещо очертахте моята скромна обществена деятелност.

С почитание Ваш Й. Груев

86. Г-н М[арко] Балабанов
[София]

Сърдечно благодаря за сърдечните Ви приветствия, които честит бях да получа по случай юбилея на моята скромна общ[ествена] деятелност.

[Й. Груев]

87. До г-н Чапрашъков в Двореца
София

Получих телеграмата Ви заедно с високото отличие за граждански заслуга, с което Н. Ц. В.[1] благоволил да ме награди за моята скромна

обществена деятелност. Отделно поднасям на Н. Ц. В. дълбоката си благодарност.

С почитание [Й. Груев]

[1] Фердинанд I.

88. До Н[егово] царско височество княза
София — Дворец

Благоволете Ваше Царско Височество да приемете изражение на чувствата ми от признателност и благодарност за височайшето Ви внимание и за високото отличие, с което възнаградихте моята скромна обществена деятелност и служение народу.

Ваш предан Й. Груев

89. [До Министъра на народното просвещение[1] — София]

Господине Министре,

Вашето присъствие в тоя тържествен за мене ден и приветите за моята[2] скромна деятелност дълбоко ме вълнуват[3].

В тоя момент аз не намирам думи как да изкажа моето душевно настроение и дълбоката си благодарност за почестите, които ми давате.

Аз не зная дали заслужавам тия[4] почести и внимание и желал бих по-скоро да ги приема като одобрителен израз към всички мои сподвижници[5].

Моля ви, господине Министре, да приемете моята гореща благодарност за благосклонното Ви внимание и да бъдете любезен да предадете същите благодарности на почитаемото правителство за високото му внимание, с което ме почете в тоя паметен за мен ден.

[Й. Груев]

[1] Никола Мушанов.
[2] Следва зач.: заслуги са едни.
[3] Следва зач.: дълбока.
[4] Следва зач.: високи.
[5] Следва зач.: както Ви моля.

90. [До Ст. Станимиров
Директор на Първа държавна мъжка гимназия — София]

Господине Директоре,

Ласкавите поздрави, които идете да ми отправите от страна на учителите на нашата столица, ме особено трогват.

Според силите си аз съм[1] работил при полагане първите основи на просветителното дело[2]. Радвам се да гледам неговия развой[3] под вещото ръководство[4] на българското трудолюбиво учителство.

Като благодаря лично Вам[5] за почетът, който ми правите, и като приемам този ценен адрес на моите любезни почитатели, моля Ви да предадете и тем сърдечната ми благодарност за любезното им внимание.

Да живеят столичните учители! Ура!

Й. Груев

[1] Следва зач.: един от първите.
[2] Следва зач.: и пожелавам щото нар. просвещение да върви и за бъдеще напред.
[3] Следва зач.: аз.
[4] Следва зач.: българските.
[5] Следва зач.: от сърце.

91. ЯВНА БЛАГОДАРНОСТ[1]

По случай юбилея за многогодишната ми обществена деятелност аз бях честит да получа благопожелателни приветствия от разни културни корпорации, от учителското тяло при държавни и общински училища, от градски и общински съвети, от бивши мои ученици и от мнозина мои съграждане пловдивци.

Като нямам възможност да засвидетелствувам поотделно искрената си признателност, аз считам за приятна длъжност публично да заявя сърдечната си благодарност на всички, които почетоха със съчувствени възпоминания моята скромна обществена деятелност.

Пловдив, 15 септ. 1908.

[Й. Груев]

[1] Следва бележка: Да се публикува във в. „Време“, в. „Веч[ерна] поща“ и във в. „Дневник“.

ПИСМА ДО ЙОАКИМ ГРУЕВ И ДРУГИ ДОКУМЕНТИ ЗА НЕГО

92. От Александър Груев[1]. Интересува се за здравето му и отиването му в Цариград да учи.

Копривщица, 1847 окт[омври] 27

Почитаемий мой брате,

Перво питами за вашето здравие, за което молиме бога деня и нощя да ви съхранява добре. Второ ви явявами какво сме добре до тоя час. Дето ни прати по пощата книгата[2], прияхми, а друга не сме и за друго не ни е книгата, н[о] да ся разберем. И дето ни пишеш, че ще да идеш в Галата[3] на школиото[4] да ся учиш, ти ли искаш да идеш или тато та прати и кога ни пратиш книга, ти да ни пишеш как е. И да ни пишеш зарад тата что чини на Варна и ще ли си доде скоро и кога ни пратиш книга, да ни пишеш за сичко. Заради водата заръча мама да ся вардиш хубаво, че си я променил, и да ся вардиш да не настинеш.

[Ал. Груев]

НБИВ, ф. 2, а. е. 49а, л. 1, оригинал, 1 л., 2 п. с.

[1] Подателят и получателят са установени от съдържанието на писмото.
[2] В смисъл писмо.
[3] Квартал в Цариград.
[4] През 1847 г. Й. Груев, придружен от баща си, отива до Варна и оттам продължава сам до Цариград с намерение да продължи образованието си в този град. Поради материални затруднения след месец се завръща обратно в Копривщица. (Вж. Моите спомени. С. 1906, с. 5.)

93. От Поликарп, игумен на обител „Св. Петка". Съобщава, че му изпраща книгата, която е подвързал.

Господину
Йоакиму, учителю
в Копривщица

Господине Йоакиме!

Ето Ви изпращам книгата по господина Петра, който ми я донесе и както ми он каза, така я направих с по-скъпа материя, затова да ви ся не

види скъпа 12 гроша. И моля Ви, по-скоро ги изпратете и така останувам.

Ваш приятел
Поликарп

14 януари 1849
Стрелча

НБИВ, ф. 2, а. е. 102, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

94. От Сава Илиев. Съобщава за изпращането на 20 екземпляра от „Благонравие“[1] с молба да ги продаде в училище.

Панагюрище, 19 февруария 1849

Господине Йоакиме!

Провождам Ви 20 благонравиа, за които Ви моля давно ги похарчите във Вашето училище; цената им е по 2 гроша. Принесете, моля Ви, от моя страна поздравление г-ну Найдену[2], на Вашите ученици Христо и Стояну, на кръстник Ви г-н Груя и на Христя[3], Вашия другар. Снощи ся надахме на г-н Найдена да дойде, но напразно, види ся, че не е имал дружина, защо нема никой от Вашето село.

Остаям Ваш друг
Сава Илиев

[На втора страница има адрес:]
Господину
Йоакиму Груеву, учителю
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 65, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Вероятно се отнася за „Христоития“ от Р. Попович.
[2] Найден Геров.
[3] Христо Г. Данов.

95. От Найден Геров. Съобщава за печатането на книгата си („Извод от физиката“).

Белград, 1 юлия 1849

Любезний Йоакиме!

С благодарение приях Ваше писмо от 20 юния и съм весма доволен от Вашите за мене чуства. Имам доста нечто да Ви поприкажа за тука, обаче времето ми сега не допуща, а дай боже здравие да ся врьна в село, тогава щем приказва.

Книгата ми ся печата и досега врьвя тежко по някакви причини от страна на типографията, а отсега трябва да ся работи по-скоро.

Писмото Ви стигна навремя. Аз бях вече написал нечто и щях да го занеса на редакцията[1], а като приях нови известия, аз го преправих и в утрешний лист ще ся напечата, а ще ся изпрати оттука на 8-ми тоя месяц, та щете го късно приемете. През неделята ще му се напечата и допълнение. Така кажете на приятелиети и поздравете всичките от мене.

Никаква новина за село не намирам в писмото Ви.

Ваш
Найден Геров

НБИВ, ф. 2, а. е. 39, л. 1, оригинал, 1 л., 2 п. с.

[1] Вероятно се отнася за публикация на Н. Геров в някое сръбско периодично издание.

96. От Аверкий Петрович. Моли да му съобщи новини и да го извини, че не е ходил на изпита му.

Сопот, 20 август [1]849

Господине Йоакиме!

Моля проводете ми новините по приносящий настоящето ми. Аз ся надеях, че щехте да ми ги проводите йоще по-преди, защото ми каза г. Йордан[1], че сте наумявали.

Дето Ви не додох на изпит, не вързувайте кусур, защо не можах да намеря кон.

Поздравете дяда х. Гера[2] и поп Стефана. Кажете на поп Стефана, че му приех поздрава от нашиат пръв свещеник.

Ваш А. П[етрович]

НБИВ, ф. 2, а. е. 23, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Йордан Ненов.
[2] Геро Мушек — баща на Найден Геров.

97. От Петър Стоянович относно набиране на спомоществователи.

1849 октомврий 2 от Клисурата

Искрений ми друже г. Йоакиме!

Прочее приех Вашето писамце заедно със едно обявление и сос един номер от Сербските новини[1] и са благодарих неисказано за посещението Ви того, ради извествую за което ще Ви го проводим в субота. И за спомоществуватели говорих на г. Христо Груев[2], че нема друг некой да се подпише освен назе, но подпиши за мен 2 и [за] г. Минчо Цветковича 1. След малко време може да дойда да се видиме лицезренно сос Ваше словесне. И тако остаю за всегда твой друг

Петар Стоянович

[На втора страница има адрес:]
Мудрословеснейшему господину
Йоакиму Груевичу с честию
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 113, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] В. „Сръбке новине“.
[2] Христо Г. Данов.

98. От Лазар Кифалов. Моли да му изпрати физиката на Н. Геров

Тетевене, 6 февруар[и] 1850

Словесне!

Чрез настоящее ми приходим и питам за Вашето здравие, потом ако питате и за наше, слава богу, благополучно сме, което да хариже всевишний и Вам во вся дни живота Вашего. Слушам защо са излезле физиките болгарски[1] и намират се бол у Копривщица, заради това те молим, искреният ми приятелю, да ми известиш цената им колко е, понеже не знам и двете части ли са излезле. Защо искам да си зема и аз едно тяло (двете части), та като дойде някой насам и Ваше словесне ми пратете от тях и назначете ми цената им да ги заплата на человека, който ги донесе. Това те молим, кир Йоакиме, да ми отпишеш и ако има и други някои книжки да са излезле или ще излизат, извести ми ся и остаю в надежди скораго и незабвеннаго Вашего ответа

и есм твой прият[ел]
Лазар Йоан[ов] Кифалов

[На четвърта страница има адрес:]
Словеснейшему г. Йоакиму Груювичу у Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 74, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Отнася се за „Извод от физиката“ на Найден Геров (Белград, 1849).

99. От Петър Сопотненец. Моли да му изпрати граматиката, за да си я препише. Голяма част от нея изгоряла в Едирне (Одрин). Писмото си да адресира до Каршиякалийското училище.

Учителю
Йоакиму Груюву
в Копривщица

Филибе, 15 мар[т] 1850

Учителю Йоакиме!

Още завчера по учител Найден[1] щях да Ви пиша, н[о] ся залисах и не могох. Обаче Ви покорно мола да ми проводите вашата граматика да си я допиша, защото полвината имам, а другата полвина ми изгоря на Едирне. Прочее прощавайте, защо ми не допуща времето да ся простра повичко. И така остаям в ожидаемост за Ваш честен отговор.

Ваш
покорний слуга
Петър Николов
Сопотненец

За да бих Ви получил писмото, ако ми проваждате, треба да го подписувате в Каршиякалийското училище. Проваждам ви 50 календаря по 100 пари, а Вия колкото обичате, толкова ги скъпо давайте.

НБИВ, ф. 2, а. е. 97, л. 1, оригинал, 1 л., 2 п. с.
[1] Найден Геров.

100. От Аверкий Петрович за пласиране на книги.

Сопот, 26 юли 1850

Господин Йоакиме!

Като Ви получих писамцето, щех драговолно да ви послужа, та да ви изпратя „Разговори“[1]; обаче до мене не са дохождали такива книги.

Моля, гледайте давно похарчите моите книжки; ако ли не, Ви ми ги проводете с хисапат им заедно.

Поздравете г. Найдена[2] и родителите му и г. поп Стефана.

Ваши приятел
Аверкий П[етрович]

НБИВ, ф. 2, а. е. 23, л. 3—4, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Разговори за сърдечно и душевно образование. Сочинени на сръбски от Гаврила Поповича архимандрита, а преведени на български от Аверкий Петровича, сопотнеца. Белград, 1847. 38 с.

[2] Найден Геров.

101. От Никола поп Филипович. Получил книгите. Съобщава за задържането на 40 от техните чорбаджии и попове в София.

Пирдоп, 23 февруари 1851

Г-не Йоакиме!

Получих писмото Ви заедну с две дестета книги, които ми стигат, защо ся съм сбъркал, та съм писал в пръвото ми писмо вместу 2 дестета 2 тома, на които цената ми не обаждате; като и за плаки, и за кондили, дето Ви питах, не отговорихте ми има ли или няма.

Отпишете ми за тия две работи.

Поздравявам Ви от все сръце искрену.

Работити отиват от ден на ден по-зле; 40 души чорбаджии викнаха от София да ся заклънът, че не са убили арнаутинат, дето всички си изповедуват, че го са убили. Турски суд! Виж му правдината. Вчера отидоха всичкити попове и чорбаджии там; та сега си нямаме и попове.

Казват, че ако ся заклънът, ще им земат 16 000 грош[а] джереме, ако ли не — 32 000.

Притеснява ми ся сръдцето многу, защо не знам сетнината ми каква ще бъде, н[о] да възложа упование на бога и според Ваший съвет да тръпя, та каквото стане, да стане. Секиме!

Без друго останувам Ваш доброжелател и искрен приятел

Никола поп Филипович

[На четвърта страница има адрес:]
Г-ну Йоакиму
Груеву, учителю
в Копривщица

102. От Иванчо Дочович за набиране на спомоществователи.

Господин Йоакиме!

Немайте грижа за обявлението[1], понеже учителската свръзка не обязва за това и ще препобража[2] секоя мучност да собера спомоществователи, подобно и г. Макарий по селата ще собере, но и Вие след некое [време] ще Ви прата обявление да се потрудите, прочее оставам твой нов

приятел
1852 януарий 5 Ива[н]чо Дочович
Вратца

Приемете поздравленията на г. Макария.

[На четвърта страница има адрес:]
На негово словесие г.
господина Йоакима Груев
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 60, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Вероятно се отнася за обявлението за излизането на „Райна, княгиня българска".
[2] В смисъл преодолея.

103. От х. Александър х. Т. Живков за набиране на спомоществователи за книгата на Груев („Райна, княгиня българска").

Плевен, 12 април 1852

Любезний ми г-не Йоакиме!
В Копривщица

Драгото ми Ваше от 15 януария, като си дойдох от Букурещ през светлата неделя, намерих, че мя чака с отворени обятия да си стигна от странството в милото си отечество, в което той час, като видях причината, за да Ви заслужа, в онова, в което поискахте свободно като нежен приятел да ми заповядате, ми дава преголямо благодарение и има толкова готово послушанието, което е невъзможно, като ми речете да Ви не послушам тоя същий час; понеже зная и познавам, че в благоразумието Ви не е никоя стъпка, която да Ви възпира. Дарът, когото искате от мен, е съвсем никакъв близо при голямото ми усръдие, което имам да Ви заслужа; зато прочее съвсем защо мя е намерило премного късно, аз обаче пак не престанах скорото си събиране и изпращане на спомагателити ви от отечеството ми Плевен към Вас, без да дадят обаче напред ничто, като прилагаха извети, че са много пари изгубили тъй в спомоществование, без да приемат отпосле никаква книга, и аз като видях такиви отговори, поспеших само за написване на имената почетни им, които неотменно щът ги прие и заплати без всяка забава, зато и Ви ги заметих в претворенийт лист[1] и към знанието Ви. Аз понеже не ся намервам в Плевен от причина на седенето ми в Букурещ на магазата ни, закъдето ща си тръгна сега след две-три недели, където ще [е] и за всякогаж седалището и катастимата ни, ако би да изпратите някогаж книгити си в Плевен, щете отписва на брата ми г-на х. Евстатия, комуто аз ща кажа, като ги раздаде, да им събере оценението с изпращане-

то им незабавно към Вас, който не само в това ще Ви заслужи, н[о]и каквото му поръчате, щете го гледа пред очити си извръшено, и нека бъде към известието Ви.

Щете ся възблагодари да принесете моите поздрави на брата си г-на Георгия[2] и на всити приятели, а особено г-ну Константину П. Доганову. Г-н отец х. Доротей[3] е в добро здраве и ся намерва в Оряхово като председател и управител на всичката каза и към знанието Ви. Щете писа и мен спомагател[4] помежду съгражданите ми.

Като Ви желая добър успех на книгити Ви, съм за всякогаш непределнийт Ви усърден

х. Александър х. Т. Живков

НБИВ, ф. 2, а. е. 63, л. 1, оригинал, 1 л., 2 п. с.

[1] Не се намери в архива.
[2] Георги Груев.
[3] Доротей Врачански.
[4] Отнася се за „Райна, княгиня българска".

104. От Веле Ганчев. Съобщава, че е получил писмото му с 40 гроша и че заминава учител в Батак.

Пловдив, 1852 апр. 17-ий

Господине Йоакиме!

Получих Вашето писамце заедно с 40 гроша и преблагодаря Ви, зачтото мя удостоихте от Ваша страна с писмено поздравление.

Сега Ви приносим искрена благодарност за Вашето [към] мене братско разположение и Ви изявявам, че ща да връвя през другата неделя на Батак: заради учител. Сега немам толкова дълго время, за да Ви отпиша повече, н[о] прощавайте и не мя заборавайте.

Моля Ви да прииде Ваш Харитон у дома да им каже, ако имат да пращат нещо, то в четвръток да го пратят.

Остаям Ваш същ
Веле Ганчев

[На четвърта страница има адрес:]
Господину
Йоакиму Груеву,
учителю
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 36, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

105. От Георги Груев. Съобщава за пристигането си в Алексинац.

Алексинац, 26 апр. 1852

Любезний ми брате!

С божия помощ преминах пътя дотука весма добре, а и за нататък ся надея да бъде пак такожде, зачтото имам за спътник директора на пана-

кралский карантин. Кога бях в Пирот, видях ся в г. хаджи Найдена[1] и с г. Аверкия[2] от Рилской монастир, който ще иде за в Белград да печати свои-ти книги. Оттам г. х. Н[айден] отиде през Ниш, а надея ся днес да достигне и той в Алексинац, зачтото казаний г. А[веркий] дойде, а него оставил в карантина, та ако дойде и той заран, щем вървим заедно.

Ваш Георги Г[руев]

[На четвърта страница има адрес:]
Господину
Якиму Груеву
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Найден Йоанович.
[2] Аверкий Петрович.

106. От Георги Груев във връзка с отпечатването на „Райна, княгиня българска". Съобщава за разноските по отпечатването на книгата и курса на парите в Сърбия.

Белград, 20 юни 1852

Любезний ми брате!

Получих трете от Вас писмо, от което ся научих, че от три писма, които съм Ви писал, не сте получили още нито едно. И при нас не зная где ся запират тия писма. Г-на Я. Христодуловича питах, той ми каза, че ги изпраща до г. г. братия Гешови, та там да ги тръсиме. Книгата[1] влезе в типографията и досега излязоха четире табака[2], зачтото ся мая, че нямаше хартия — всичката тя ще излезе до 9 табака, може и малко повече. Заплатата за всякой табак е 8 ¾ тал[ера] и всякоя неделя ще излизат по два табака.

С пръвото мое писмо бях Ви пратил, споряд както ми бяхте заръчали, книга „Воеваные руске войске у Маджарской"[3], н[о] споряд както ми пишете, не сте прияли и него. Глядайте да изпратите и другата книга[4] да начне да я печати, че сега няма много навалица в типографията. Дано ми изпратите и пари, зачтото зимат и напред, та за тая книга съм заимал от о[тца] Аверкия[5]. Писал Ви бях и напред за парите, че са тука: желтици цезарски и голандски 56 гр., рублити 28 гр., турскити са пак много долу; само талерити идат по една цена.

За книгити на св. Д[имитрий] Ростовски питах у книжарът, н[о] няма. Г-н х. Найден[6] има от тях в пят части, а Кормчия[7] няма; цената им казва г. х. Н[айден] [е] 300 гр[оша].

Поздравете приятели[те].

Остаям Ваш Г. Груев

[На обратната страна на листа има адрес:]
Господину
Йоакиму Груеву
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 3, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] „Райна, княгиня българска“ от Велгман, преведена от Й. Груев.
[2] В смисъл коли.
[3] В обявление, поместено в „Цариградски вестник“, В, 62, 24 ноем. 1851, се съобщава от Й. Груев, че „Райна, княгиня българска“ и „Воевание на руските войски в Маджарско в 1849 л.“ са преведени от него и са „вече готови за печатание“. През 1852 г. книгата „Райна, княгиня българска“ излиза в Белград, а втората — „Воевание. . .“ — вероятно поради парични затруднения или други неизяснени причини не се отпечатва. В архива на Й. Груев няма ръкопис от нея.
[4] Става дума за „Воевание на руските войски в Маджарско в 1849 л.“.
[5] Аверкий Петрович.
[6] Найден Йоанович.
[7] Български сборник със законодателен характер съставен вероятно по времето на княз Борис (IX в.).

107. От Найден Геров. Кани го да присъствува на изпита в Пловдивското училище.

Господину
Якиму Груеву
в Копривщица

Пловдив, 2 юлия 1852

Господине Якиме!

Писмото Ви от 23 юния приях и приключеното изпратих според надписа му. По Г. Георгия Божиновича Ви изпратих две писма, едно от Георгия[1], а друго от Христа Груев[2] с пари в него.

На 13 от юлия има да правим изпитание в училището ни, та да изволите да ся намерите и Ви тука. Обадете за това и на други, които желаят да ся найдат на изпитанието, за да дойдат и тии.

Добро видение!

Ваш
Н. Геров

НБИВ, ф. 2, а. е. 39, л. 2, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Георги Груев — брат на Й. Груев.
[2] Христо Г. Данов.

108. От Георги Икономов за провеждане на изпити в училище.

Карлово, 24 юли 1852

Господине Йоакиме!

С голямо удоволствие возприех Вашето призователно на изпитанието Ви писмо; н[о] Ви ся отговарям, че не ще мога изполня желанието си, а то не от друго нечто, н[о] тая е единствената причина: както и по-преди, что Ви пишех — още страдам от очите си, любезний ми, та не съм занигде; и така, като приимате признанието, щете мя извини за дохождането. Желая Ви прочее здравие, благополучие и добър успех.

С това останвам и желая да ся наричам докрай

Ваш
Г. Икономов

Покорно поздравлявам баща[1] Ви и дядо[2] х. Геро с г-на Георгия[3].

[На втора страница има адрес:]
Господину
Йоакиму Груеву,
учителю
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 64, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Грую Пройчев.
[2] Геро Мушек — баща на Н. Геров.
[3] Георги Груев — брат на Й. Груев.

109. От Лазар Кифалов за изпращане на книги.

Тетевене, 9 август 1852

Мудрословесне!

Днес приходим чрез настоящее ми и питам за Вашето здравие. Ако питате за нас, слава богу, благополучно сме — което да хариже и Вам всевишний во вся дни живота Вашего. Прочее приях от г. Ивана Вашето предрагое ми писамце, което като го прочетох, много ся насладих и по-премного Ви възблагодарих заради приятелското Ваше посещение и разумех що ми отписувате заради книгите, защо ще излезе първата книга за Узунджово[1], а втората ще ся позабави. Зная защо едно таково дело лесно не става, но понеже мя питат често спомоществователете, заради това попитах Йована за тях. Повниш ли, г-не, че ми ся врече още лани, че ще ми пратиш аритметиката, що я предавате на децата, да я препиша. Молем, сторете и това добро, та ми я пратете. И ази незабавно, като я препиша, ще да Ви я пратя. Ако има някои новини, отпишете ми. Драгопоздравете г. Йована Рашков и дяда х. Гера[2], и прочии приятели. Молим Ви, г[осподине], да ме посещавате по-честичко с писамца, за кои и благонадежден есм

Ваш искрений приятел

Лазар Й. Кифалов

[На четвърта страница има адрес:]
Его мудрословесию г-ну
Йоакиму Груеву
с честю
у Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 74, л. 3—4, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] По време на Узунджовския панаир. Отнася се за „Опитна физика“ от Н. Геров.
[2] Геро Мушек.

110. От Георги Икономов по училищни въпроси.

Карлово, 28 авг. 1852

Господине Йоакиме!

Приях Вашето от 26-й на текущий писмо с цигарлъка на г-на Сав[а] Добр[оплодний], комуто го превручих.

За таблици, гдето ми пишехте, аз намерих на пазара человек от Габрово и писах до г-на Илия Поп[ов], тамшняго учителя, който ми е и приятел. Надея ся до пазар да приимам от господство му ответ.

Ням[ам] никакви лъжи да Ви пиша. Годината ми дойде, да видиме как щем ся сговори с карловци.

С това останвам

Ваш
Георгий Економов[1]

[На втора страница има адрес:]
Господину
Йоакиму Гр[уеву],
учителю
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 64, л. 2, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Икономов.

111. От Георги Икономов за набиране на спомоществователи и по училищни въпроси.

Карлово, [18]52 септ. 3-и

Господине Йоакиме!

В събота изпратихме г. Сав[а] Доброп[лодни], който доволно спомощ[ествователи] събра.

Днес приях от Габровското учил[ище] едно писмо. В него приключено и за Вас друго, което Ви изпращам, вижда ся зачто моето преминалий пазар что им изпратих писмо още не го ся прияли; н[о] за по-добре. Аз сега им пак писах втори път за нашето училище едно тяло и за Вашето друго. Свалили им цената за пакост на Добропл[одни].

Прощавай, господине мой.

Твой
Г. Економов[1]

[На втора страница има адрес:]
Господину
Йоакиму Гр[уеву],
учителю
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 64, л. 3, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Икономов.

112. От Поликарп, игумен на обител „Св. Петка", във връзка с разпространението на „Райна, княгиня българска".

Стрелча, 21 септември 1852

Господине Йоакиме!

Писмото Ви от същий 7-го приях заедно с 4 книги „Р[айна], к[нягиня] б[лгарска]", които раздадох на спомоществователити.

Ето Ви сега пращам 8 г[роша], както ми пишете. Пратете още една книга, здравствуй

Ваш друг Поликарп

[На гърба на листа има адрес:]
Словесному г-ну
Йоакиму,
учителю
в Копривщица

113. От Георги Икономов за набиране на спомоществователи.

Карлово, 1852 октомври 1-ий

Г-не Йоакиме!

Приех чрез любезний Ви баща писъмцето с 38 кн[иги], в което ми пишете, че не сте приели отговор на пръвните Ви изпратени 11 кн[иги], аз Ви ся ответих изведнаж; н[о] не зная где е пропаднало писмото ми в което пишех, че изпратих 50 гроша на Ваш счет на Габрово за табл[иците], че им бил такъв закона, а сега Ви изпращам 70 гроша за спомощ[ествователите], от които не съм вземал ни пара, н[о] добър бог. Изпратих на Хаджар[1] 10 тела — прилучи ся и хаджарский даск[ал], та му говорих да ся старае давно ги похарчи.

Прощавай за най-много.

Твой
Георгий Економов[2]

[На втора страница има адрес:]
Господину
Йоакиму
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 64, л. 4, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] С. Аджар, Пловдивско.
[2] Икономов.

114. От Христо Г. Данов за пласиране на книгата на Й. Груев „Райна, княгиня българска".

Перущица, 10 октомври 1852

Учителю!

С голямо удоволствие приях от 30-й септ. Вашето писмо наедно с 15 книги „Райна“, от които само една съм продал досега и сед[е]м раздадох на подписанити спомощ[ествователи], а останалити сед[е]м мъчно щът ся продадът, зачтото тукашнити чловеци не щът ни да знаят от такива работи; н[о] както и да е, надеем ся да ги наместя полечка-лечка. Провождам Ви по г-на Алекса 50 гр. От тях 42-та събрах от спомощ[ествователите] за книгата „Маджарский бой“[1], а 8-тях са от продадената книга. Ще [се] рада ега продам по-скоро и другити книги, до где дойдат да двигът ракията, та да Ви проводя парити пак по речений господин, зачтото друг път рядко ся намират чловеци.

Ваш
Христо Груев

Поздравете от моя страна Ваший отец и брата Ви г-на Георгия, и г-на Йована Рашков.

[На четвърта страница има адрес:]
Господину
Йоакиму Груеву,
учителю
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 49, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Отнася се за обявената за печат книга „Воевание на руските войски в Маджарско в 1849 л.“, която по неизвестни причини не е излязла.

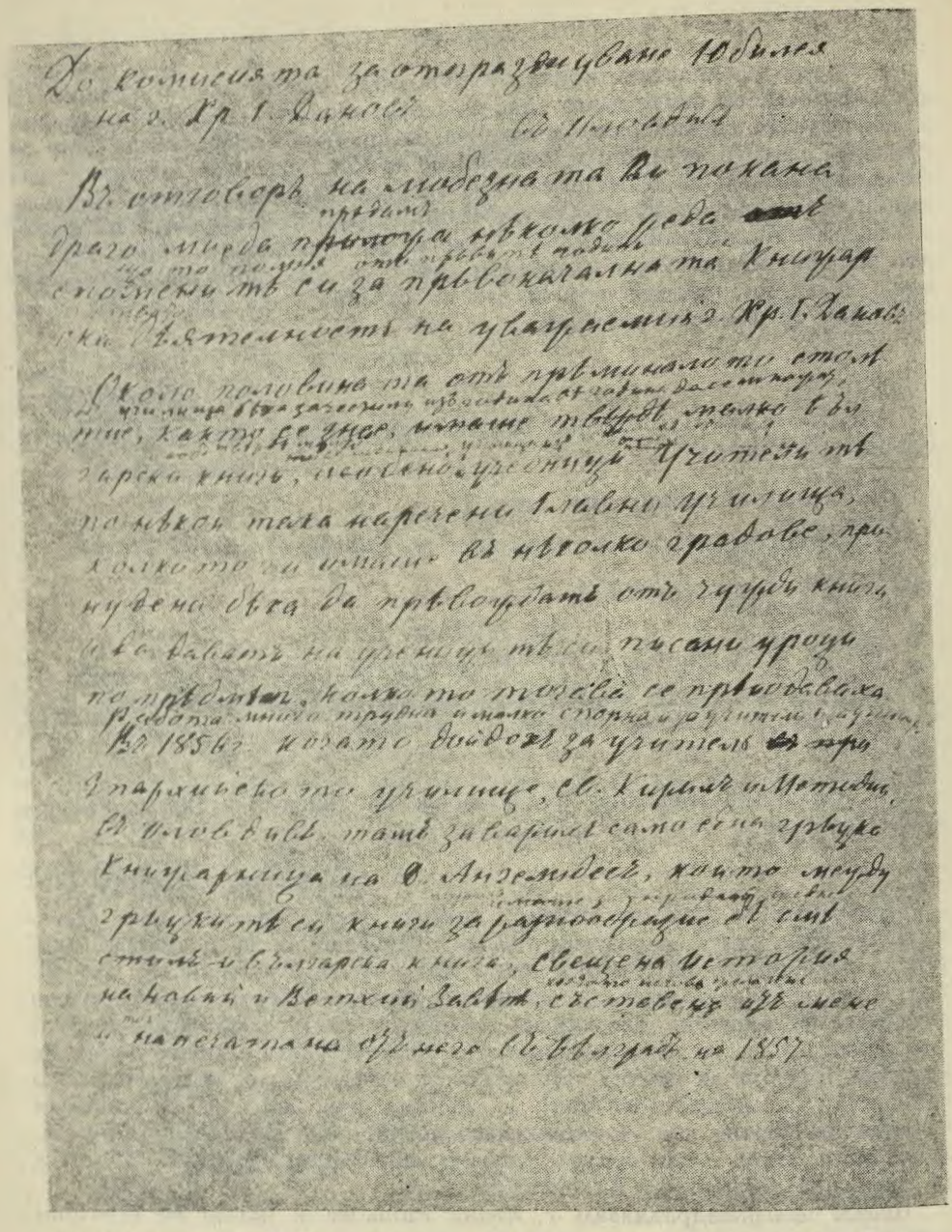
115. От Лазар Кифалов за изпращане на книги и набиране на спомоществователи.

Тетевене, 4 ноември 1852

Приях Вашето писамце заедно с книгите, които пратихте по г. Йована Петков бояджията, и разумех що ми отписуваш, и аз ще разнеса книгите по спомощ[ествователите] и ще ги подканя да ся подпишат и за другите, и ще ти изпрата имената, заедно сос парите. И друго ми отписуваш защо не са платени още две книги — за едната книга нема момчето тука; като дойде, аз ще ги зема и изпратя, а другата книга е моята, която не е платена, но аз не ви пратих парите за нея, защо бехте ся обещали, който подпише 10 спомощ[ествователи], да приеме една дар — и аз подписах от Тетевене. Пратих и на Самонджиево и ся подписаха, но ако е нужда, аз ще ти я плата, като пратим другите спом[оществователи]. Простете мя прочее, че дерзнах, та Ви писах за това.

Прочее драгопоздравлявам г. Ивана Рашкова и остаю во благонадежди.

Ваш непременний друг
Лазар Йованов Кифалов

Начало от писмо на Й. Груев до комисията за отпразнуване юбилея на Хр. Г. Данов

[На втора страница има адрес:]
Мудрословесному г-ну
Йоакиму Груеву,
учителю
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 74, л. 5, оригинал, 1 л., 1 п. с.

116. От Йордан Ненов във връзка с продажбата на „Райна, княгиня българска". Съобщава му, че е пострадал от гъркоманите.

Господину учителю Йоакиму Груеву
в Копривщица

Панагюрище, 2 май 1853

Господине Йоакиме!

Считам ся за виноват, като не Ви ся отговорих досега на Вашити писма. Последньото Ви мя намери в Пловдив. За книжкити Ви бъдете спокойни, остали са две—три; гледам и них да Ви похарча и да Ви изпратя парити според забележената от Вас цена.

Може да сте ся научили за злочестинити, что мя постигнаха преди няколко время. Чувай боже от гръкомания! Малко оста, братец, да мя не погълне. Любопитен съм много за сегашнити новини. Ще мя задлъжити много, ако струвате труд да ми изпратите от Сръбскити новини[1] по вашенци, като дохождат тука за пазар. Оставам в надежда. Вярвайте, че моити си закачки[2] като мя не оставят, не мога да намервам свободно время да ся отговарям на приятелити си, които с това ги принуждавам да си мислят, че съм хладнокръвен към тях. Не дай боже! Общата ни длъжност е да придобивами приятели, а не и готовити да отстранявами. Н[о] що да правя. Отсекъде злочестини мя посрещнаха. Н[о] милостив [е] бог. На животът на приятели не ща остатъка. Нарочно поздравете г-н Тодора Дугана[3]. Добро видение!

Ваш Ю. Ненов

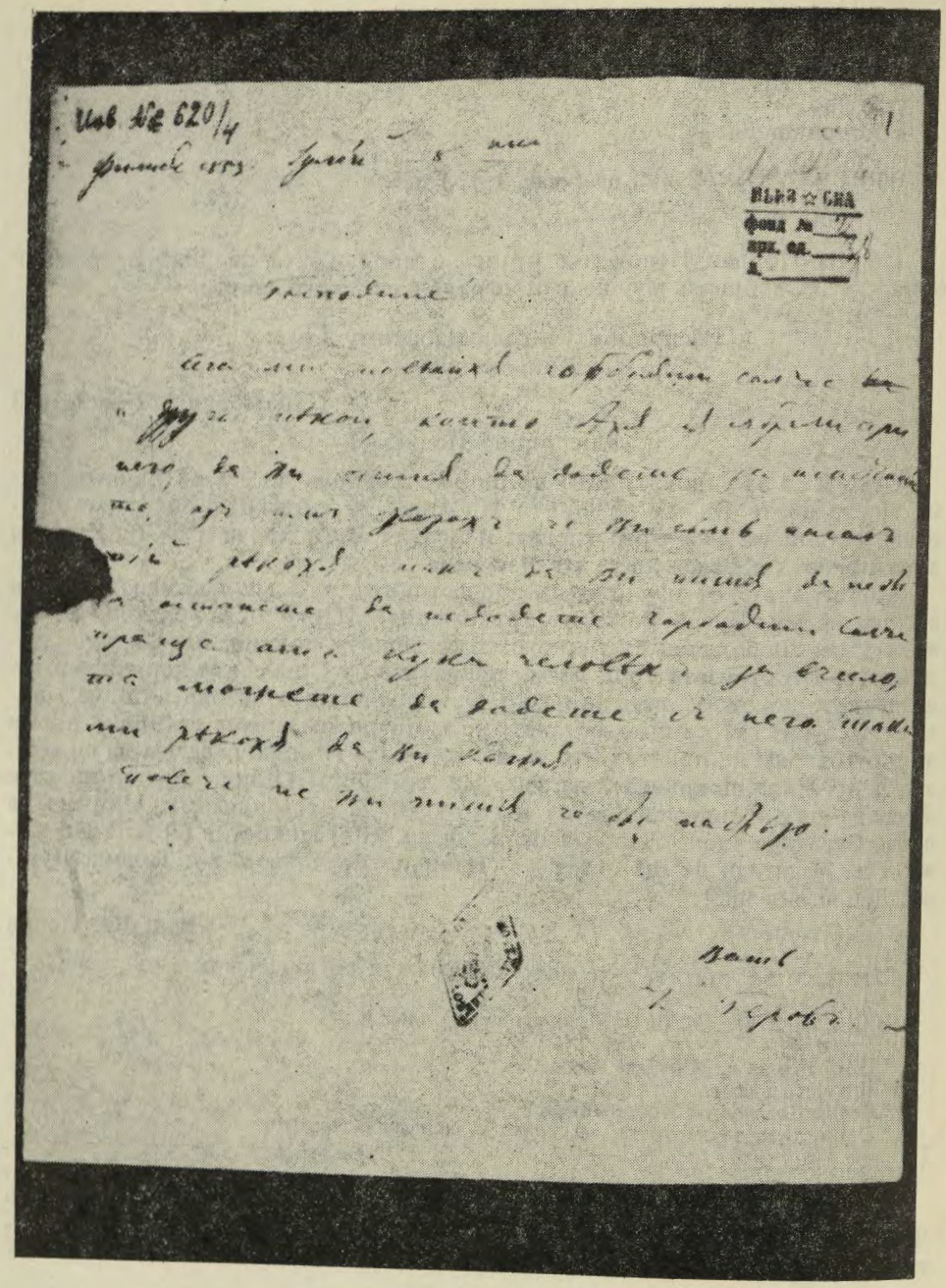
Извинете за книгата[4], че като обрънах, я съгледах как е съдрана.

НБИВ, ф. 2, а. е. 92, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Отнася се за в. „Сръбске новине".
[2] В смисъл грижи.
[3] Тодор Доганов от Копривщица.
[4] Става дума за хартията, на която е написано писмото.

117. От Константин Геров. Съобщава желанието на чорбаджи Салчо Чомаков и на другите пловдивски първенци да дойде в Пловдив за изпитите.

Филибе, 1853 юни 8-ий

Писмо на К. Геров до Й. Груев

Господине!

Сега ми повелиха чорбаджи Салчо и други някои, които бяха са събрали при него, да Ви пиша да додете за изпитите; то аз им казах, че Ви съм писал; [о]ний рекоха пак да Ви пиша, да не би да останете да не додете. Чорбаджи Салчо праща оттука человек за в село[1]; та можете да додете с него. Така ми рекоха да Ви кажа.

Повече не Ви пиша, че би набързо.

Ваш К. Геров

НБИВ, ф. 2, а. е. 38, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Копривщица.

118. От Доротей Врачански. Кани го за учител във Враца.

Враца, 19 авг. 1853

Мудрословестничейший учителю! Г-н Йоакиме!

Отечески от серца и души та молителствувами. От 10 текущаго приях Вашето начрътание[1], което разумех вест подробно, що нам писувате. За отговора, що Ви бях писал и другий път, за да дойдете да бъдете учител врачанский, того ради изпровождаме нарочито той чловек заради Вас и ако обичате, по-добре направете да станете заедно с него да дойдете и да минете през Плевен да ви видим и да ви платим кирията, и оттамо после да утидите на Враца, а колко заради заплатата от врачанските жители завчера ни дойдоха няколко подписи как ще да ти дадат, за колкото сте били и в село[2], особито же и от нас ще да ся ползувате ради що ще да ни ся намерувате на работата, също каквото що Ви съм писал и други път, а колкото ради свойствата и обхожданията на врачанските жители това бъдете спокойни, зачтото ще бъдете под моето крило и Вий ще да сте безпечални. Така сътворете непременно, божия же благодат и милост с наша молитва и благословия буди с вами.

Доротей Врачански

Както ви бях писал в пръвото писмо, по-добре направете да земете и брата си[3], за да е и подидаскал и за друга страна или към заплатата, или към друго да сте безгрижни, само да дойдете с той человек заедно на Плевен.

[На четвърта страница има адрес:]
Мудрословеснейшему учителю господину
г. Йоакиму Груеву, чадо о христе зело
нам возлюблено молителствено
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 59, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] В смисъл писмо.
[2] Копривщица.
[3] Георги Груев. От 1853 до 1854 г. той учителствува във Враца без брата си Йоаким

119. От Дончо Дойчев. Ако има нужда от помощник-учител, да му се обади.

Пловдив, 1853 октомврия 15-ий

Любезний ми бае Якиме,

По настоящето ми писмо прихождам да Ви обявя намерението си, понеже научих ся зачто Никола щял да дойде на Филибе, н[о] ако да ся случи да Ви остави и ако да Ви е потребен подучител, аз съм готов. Отпишете ни едно писмо. Аз съм на блъгарското училище при Костадинча[1] и при Христя Груева[2].

Твой Донче Дойчев

[На втора страница има адрес:]
До господин Йоаким
Груев, учител
в Копривщица

НБИВ, ф. 2, а. е. 58, л. 1. оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Константин Геров.
[2] Христо Г. Данов.

120. От Георги Груев. Съобщава му новини от периодичните издания „Сръбске новине“ и „Сръбски дневник“ за преминаването на русите през Дунава и събитията около Янина.

Пловдив, 27 март 1854

Любезний ми брате!

Завчера Ви изпратих „Србске новине“, а днес журнала[1]. В Сръбскити новини пишеше, че са минали русити Дунава, но не известяваше количеството им. „Србски дневник“ казва, какво от 105 хил. са под [командуването] на Лидерса[2] и 60 хил. под Остен Сакена[3]. Това казват и тръговски от Цариград писма. Новини от юг известяват, какво бунтовниците ся врътят още окол Янина и какво са правили при Тревер с турцити бой, в който са добили 4 топове.

Приех завчера Ваше писмо и за сакото зех за подплата сат[ен]. Заминалата неделя във вторник бях Ви писал писмо, в което бях Ви приключил две песни[4], но не зная дали сте го получили.

Ваш брат
Г. Груев

П. П. Омер паша[5], който ся научил, че са минали русити, отишъл да ги посрещне.

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 4, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] „Сръбски дневник“.
[2] Руски генерал, участвувал в Кримската война.
[3] Руски генерал, участвувал в Кримската война. Отличил се при отбраната на Одеса и Севастопол.

[4] Народни песни.
[5] Турски генерал, принудил русите да вдигнат обсадата на Силистра (1853).

121. От общината в с. Чурен[1] (близо до Перущица). Излагат са затрудненията на населението поради липсата на свещеник.

[Чурен], 1 май 1857

Чорбаджи,

У наше село от край досеги служат ни за венчаване, кръщаване и пр. свещеникат от монастирот „Св. Тодор“[2]. Лани през Петрови пости случи ся владишкиат протосингел[3] близу. Попат беше венчал едного, улови го и му зема джереме толкози пари, дето тойзи поп би слугувал на една година или изкара, или не изкара, и каза му, че това е акъл-парасъ. Оттогава насам попат не може, нито приемва да дойде, а като сми далече от селата, дето си имат попове, нашите деца ходат некръстени, умират некрестени и умрелите неопяни ги закопаваме. Това нещо напрасно приказваме на владишкият човек. Пръвен та молим, господине, научети ни как да правим.

НБИВ, ф. 2, а. е. 124а, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Мястото е определено от съдържанието на писмото.
[2] Близо до с. Чурен.
[3] Протосингел на гръцкия владика Хрисант.

122. От Харитон (Веселин) Груев. Моли го да му купи нови дрехи. Съобщава за ученето си в Пловдив.

До Йоаким Груев
Цариград[1]

[Пловдив, 1858][2]

Любезний ми брате,

След обикновенити си братски поздравления чест имам да ся отнеса кам Вас да попитам за доброто Ви здравие, в което ся намирате, и да Ви известя, какво вси ся намирами досега весма добре.

По-напред Ви писах две писма, н[о], не зная дали сте ги получили, че не сам получил от Вас писмо.

Молим Ви, ако да Ви попаднат някой френски дрехи по-евтинки, да ми земете два сюртука и един-два панталона за Великден.

Друго няма що да Ви пиша, освен да Ви изявя, какво начнахме да учиме френски при Славиди[3] и за гръцки ще да дойде даскал Райно[4].

Поздравлявам Ви от сърдце и остаям Ваш покорен бр[ат] Х. Гр[уев]

НБИВ, ф. 21, а. е. 237, л. 19, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Градът на получателя се изяснява от биографията на Й. Груев. През същата година той отива за кратко време при брат си Г. Груев в Цариград (вж. Моите спомени, с. 16).
[2] Мястото и годината на писмото са определени по текста. През 1858 г. Р. Попович за последна година учителствува в Пловдив.

[3] Димитър Славиди.
[4] Райно Попович.

123. От Найден п. Стоянов относно тържеството в Пловдив по случай отделянето на българската църква от Гръцката патриаршия.

Панагюрище, [1]861 л[ето] ноем. 24-ий

Драгий ми приятелю!

Приял съм едно Ваше писмо заедно с едно прикључено до общината от Пловдив, н[о] не можах да намеря благо времие, за да Ви ся отговоря по-скоро.

Pardons! Причината на това бяше работата ми, а друго и човеци няма[1]; па оная седмица ходихме и ни [в] Пловдив на тръжеството за вечното ни отделение от Фенер и много ся надеяхме да присъствувате и Ви, н[о] излъгани остахме с г-на Хр. п. Маркова, и научихме ся за причината на недохождането Ви.

При всичко друго, ако оставим настрана, обаче много мя обезнадеждихте с обещаното Ви[2]. Замина една седмица и един месяц почти, н[о] тя ся още работи; н[о] и на това не намирвам никаква вина, като оставям на позволението Ви не насилствено, а за повече. . . съдете.

При все това пак Ви съм признателен и имайте мя пак за такъв, както съм бил, също така, както и Ви.

Поздравлявам Ви от сърдце и остаям в надежда за удовлетворителний Ви ве[че] отговор

Н. п. Стоянов[3]

Принесете нарочно поздравление и на г-на Стефана.

Същий

НБИВ, ф. 2, а. е. 112, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] С смисъл приносящи писмата.
[2] Вероятно се отнася за съдействие при превеждането от Н. п. Стоянов на книгата „Лахан" от Йован-Стерия Попович.
[3] Над името има нечетлива дума.

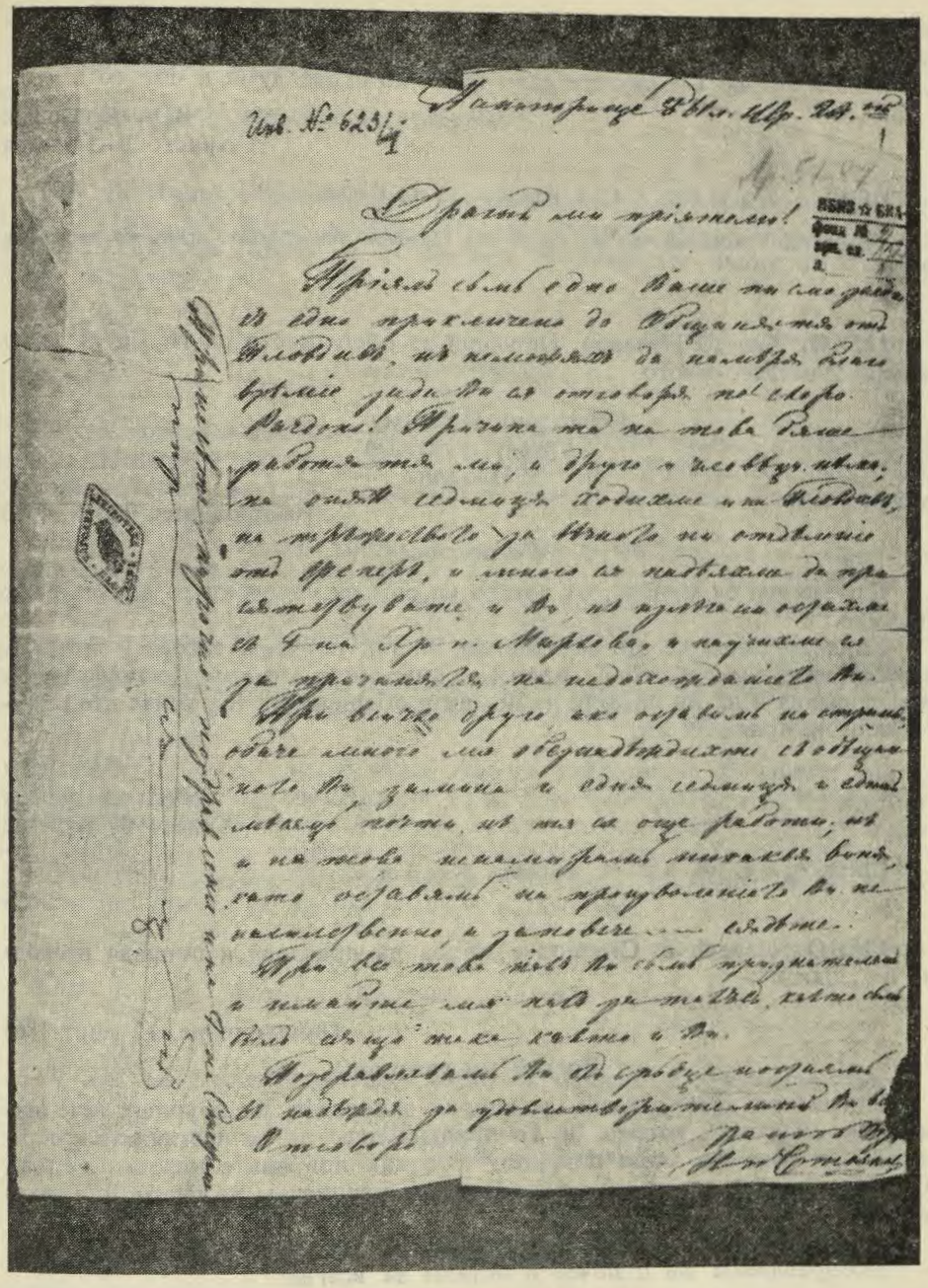
124. От Христо Пулеков. Търси учителско място.

На г-на Йоакима
Груев, учителя в Пловдив

Копривщица, 20 ноем. 1862

Господине Йоакиме!

До днешен ден немам никое известие отвън. Умолявам Ви, ако имате некое известие от Вратца[1], положително било или отрицателно, да ми явите, каквото да прекъсна надеждити оттамо. Знаете, че ся намирам в голямо притеснение без работа; та или тука, или тамо, или на друго място трябва

Писмо на Н. п. Стоянов до Й. Груев

да му дирим лека с време. Надеям ся на г[осподс]ство Ви, че не щете останете прости зрители на мъчното ми положение.

Надеям ся да ми пишете едно писъмце с две думи и остаям

Ваш послушник
Христо В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Вероятно с ходатайство на Груев Хр. Пулеков учителствува известно време във Враца.

125. От Христо Пулеков. Напомня за обещанието на Й. Груев да му намери учителско място.

Господину Йоакиму
Груеву, учителю
в Пловдив

Копривщица, 15 ян. 1863

Господине!

Два месяца ся минаха, от когато не съм ся удостоил да получа Ваше писъмце.

Надявам ся да не сте забуравили Ваший приятел, затова и приимам дързост чрез настоящето да принеса сърдечнити ми към г[осподс]ство Ви поздравления и да Ви помоля да помните обещанията Ви, които сте искрено дали на приятеля Ви.

Оставувам
Ваш послушник
Христо В. Пулеков

НБИВ, ф. а. е. 104, л. 3—4, оригинал, 2 л., 1 п. с.

126. От Найден п. Стоянов с молба да прегледа и поправи превода му на „Лахан".

Панагюрище, 12 март 1863

Драгий ми учителю!

Радвам ся, като глядам, че според заповедта Ви свърших вече превода на „Лахана"[1], когото Ви го пращам днес да го преглядате и оправите. При това Ви моля покорно, че откак поправите няколко листове, благоизволете да ми ги пращате, за да ги преписвам на чисто, или както видите, че е по-добре.

Подпишете и за мен самореднийт лист за „Съветникът"[2].

Поздравлявам Ви с почет и остаям за всегда

Ваш покорен
Н. п. Стоянов

НБИВ, ф. 2, а. е. 112, л. 2—3, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Превод на това произведение е неизвестен. Ако е направен, той е останал непубликуван.

[2] Отнася се за абонамент на в. „Съветник".

127. От Христо Караминков. Предава впечатленията си от пътуването до Париж, при което посетил Месина, Неапол, Рим, Ливорно, Пиза, Женева, Марсилия. Моли го да предаде приложеното писмо на брат му Лазар Караминков.

Париз, 17/29 майя 1863

Господине Й. Груев!
В Пловдив

На 25 април Ви писах из Цариград, в който ден тръгнах и минах през Месина, Неапол, Рим, Ливорно, Пиза, Дженева, Марсилия и така стигнах благополучно на 12/24 същи и със здравието си съм добре, както и Вие ся надявам да сте добре.

През градовети, които минах, в някои седях по два дни, а в някои по ден. Всичките красни и прекрасни, особено в Неапол има много неща, достойно забележителни, които привличат човеку много вниманието, а пак в Рома статуити, колонити, музея с библиотеката, Ватикан с папский дворец, черковити Пантеон, „Св. Петър" и новата „Св. Павла", Колоса, Троянскити колони, Капитол, Катакомбити 47 сълби долу в земята и 5 ката гробища и други хиляди неща, доколкото можах да видя, всичкити тия удивляват човека.

А тука Париз то е друго нещо. Ако да дойде човек от нашите места, особено със затворени очи, без да види друг европейски град из пътя, и да му отворят очити, особено вечер, когато запалят газа и осветят магазиите, непременно ще помисли, че ся намира в рая, ако е той такъв.

Моля дайте притвореното ми писъмце на брата ми Лазара. Вас поздравлявам и оставам да ся видим наскоро в Пловдив.

Ваш Христо Д. Караминков

НБИВ, ф. 2, а. е. 72, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

128. От д-р Стоян Чомаков. Съобщава новини по църковния въпрос.

На учителя
господина Йоакима Груева
в Пловдив

Цариграад 20 мая [1]863

Господине Йоакиме Груев,

Вашето от 10 текущаго писмо с радост получих наедно с жалбити на Хас[ково] и Пазарджик, които и подадохме; тии ща ни принесат желаемото следствие. С жалост гледам, че приятелете ни от Пазарджик не щът да получат да уборят клеветниците си, което е една загуба, и не е било

лошо да ся са сговориле, наместо да отворят голяма борба. Трябва в гражданските работи повече такт, което ся добива с добро, да ся не гони със зло.

Понеже разбирам това ми писмо да ся приеме като на общината отправено, прости да ти забележа и за нашити[1] нещо. Оная неделя не ся събра комисията, защото беше денят напреж празненство. Утре пък е денът на основатилити на града св. К[онстантин и Елена], та може да не дойдат.

Негово височество Али паша[2] щеше да ги вика да ги убеди. Викал ли ги е или не, не зная, понеже може и да не ги е викал, а пък ако ся са събирали, преди той да ги вика, ще ся разритаме; няма вреда и ако не дойдат, щеме имаме благовремие пак да видиме Н[егово] височество.

По Ваш съвет пиша днес на г. Хасан паша[3] да прима доктора Рашка[4] за мой наместник наместо Богоева[5]. Поучете новия доктор как да ся относя с нашите аги.

За „Советникът“[6] приехми от бр[атя] Гешеви 1680 гр., то ще рече за 21 лист, а не за 22, каквото пишете, и останалото наредете да ся събере и внесе.

Поздравлявам Ви братски
Ваш
д-р Ст. Чомаков

НБИВ, ф. 2, а. е. 124, л. 3, оригинал, 1 л., 2 п. с.

[1] Цариградските българи.
[2] Велик везир.
[3] Мютесариф на Пловдив.
[4] Рашко Петров.
[5] Иван Богоров.
[6] В. „Съветник“.

129. От д-р Стоян Чомаков относно национално-църковната борба.

Цариград, 10 юли 1863

Почитаемий мой приятеле,

Патрикът падна вчера. В двайсет деня трябва да земе конец и българската работа. Гръцити мислят да доведат владицити ни, които са на заточение[1]. От това да почнат. Нам това не иди на хесап. Ние в петък с владицити наши, тука дето са, имаме собрание, в което ще ся реши кой път да дръжиме. Можехме в неделя да имаме демонстрация; мислим да направят едно богослужение сичкити владици в нашата сиромашка църква; на другия пък ден владици и първенцити миряни да идиме при Н[егово] в[исочество] Али паша[2] да подкачими опита и да ся прекрати тойзи въпрос, който изнемощи народът вещественo и морално. Тези работи са проект мой. Изпратете от обявленията по епархията.

С почитание
Ваш предан
д-р Стоян Чомаков

[Ва втора страница има адрес:]
На господина
Йоакима Груева, учителя
в Пловдив

НБИВ, ф. 2, а. е. 124а, л. 4, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Иларион Макариополски, Авксенти Велешки и Паисий Пловдивски, заточени през 1861 г., а освободени през 1864 г.
[2] Велик везир.

130. От свещеноинок Христофор. Уведомява го за произволи, извършени от гръцките владици и техните агенти над българското население в Щип, Кюстендил.

Мудрословеснейши учителю, здравствуй
многолетно,

По настоящето ни извествувам Ви как досега Ви изпращам три писма, в които Ви доказувам определената ми от Вас служба, която спроти разни обстоятелства на немирните общини по тувашните места многу зло следова и за това никакво решение нема кой да даде. Не ти отбират, един пат рекли нищо не даваме не на владика, нито на калугер, нито за Божигроб, нито за светла Синая. И така прочее сам себе си окаювам за народни работи. Кой престоява, ни една полза не добива, само един сасип на себе си, а народо както гонят гърците, три пата повече българите.

У по-предишното писмо ви бех известил за кюстендилскио фанариотин, че е затворил поповите радомирски 15 дена у апсана, нито да кростат, нито литургиа да служат, доде не платят на владиката двегодишна заплата, на къща по 7 гр. за година, а за две по 14 — и така от секи поп по 2500 сега да ги земе. Со същио начин почна и в Кюстендил, но тамошните попове увърсто му ся оп[р]еха и ни една пара му не дават.

Беше пратил архидяконо си во Щип, но тамошните жители същия ден го беха изпадили, но той още плуе у Кочане и тамошните жители ги много озлобува, като ги сили да му платят за две години бакията по старому обичао, кога не е имало там никаков владика.

Еще дойдоха двама от кюстендилските свещеници сос жалба до тукашнио мютесарифин преди 10 дена и се оплакоха от владиковите злоби, но той каза да се погодят.

Вчера докараха хаджи Котово син с едно заптие и го затвориха. Причината на това било дохождането на г. Стоянчо[1] на негово хан (писарат на негово мудрословесие рускаго посланика г-на Найдена[2]), като подал некои писма на това ханджийче да ги даде, дека требало, и така, като се научил тамошнио фанариотин, прибързал по-скоро на конако да наклевети това момче, и като го силили за писмата, оно се отговорило, че ги дало на ония человеци, и така седи сега апсà. Днес дойде зетя му попо от Кюстендил на това момче и ми каза, че строго чекали г-н Стоенчо те от Скопие да мине оттам да го фанат. Днес, като обитавам в тукашнио град София, силат ме тукашните граждане да им остана за духовник и таксидиотин, за което писах и писмо до монастир[3], но още немам никакво известие, нито от Ваша милост, зато Ви молим отпишете ми по-скору ответ, за да се мало утешим. Нарочно поздравлявам г-на отца архимандрита[4], диакон Йеротея и прочим. . . и остаю благонадежден на Вашего скораго от[в]ета /.

София
1863 декември

Христофор с[ве]щеноинок

[На четвърта страница има адрес:]
До Негово мудрословие
г-на Йоакима с поздравлением
на Българското училище
у Пловдив

НБИВ, ф. 2, а. е. 122, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Стоян Костов.
[2] Найден Геров.
[3] Вероятно се отнася за Рилския манастир.
[4] Дамаскин.

131. От Христо Пулеков. Съобщава новини по църковния въпрос.

Господине!

Господство Ви много пъти сте мя мъмрили, че Ви не бележа някогаш по някоя новина. Това произхождаше, че новинити за народнити наши работи са редки по важността си и не ми даваше сърдце да Ви пиша това, което не ще Ви приноси удоволствие. От тая поща като ни съобщиха из Цариград някои новини, които могат да принесат на народа ни малко утешение, и аз ся потрудих да Ви ги забележа.

Пишат ни из Цариград, че патрикът[1] дал жалба на Портата да ся затвори българската църква в Цариград, че спомянувала извърглени владики[2] и не признавала главата(!) на църквата. Портата, като ся посмеяла на Негово пресвятейшество, казала, че българети си имат от царството особен ферман за църквата и патрикът няма права да иска да ся затвори.

Патрикът поискал от Портата и ферман, за да изпроводи владика на Самоков, но дало му ся ответ, че догде не ся реши черковний въпрос, Портата не ще дава фермани на владики, за да [не] станува по-голямо смущение по България.

Друго. Вратчанский владика Паисий е азил и вика ся в Цариград. Това слушами и за Пиротский, но не знаем истината. Оттука ся познава, че черковнити ни работи не са паднали в презрение пред Портата, както някои мислят, и има надежда, че ще следува и решението им незабавно. Гръците в Цариград са побесняли и не знаят где да ся дянат, като гледат владикити ни да ся разхождат из Фенер като патрики (така ги нарекли в такрира си гръцити). Дай боже да станат като патрики на народа ни.

Стига толкова, господине, и умолявам Ви да нагледвате Луко да следува уроцити си и да ся обноси мирно в училището и дома си. Бе то требува и наказание, не оставайте случая в презрение. Наказувайте прилично.

13 ноем. 1864
Пловдив

Поздравлявам Ви и останувам
Ваш приятел
Христо В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 5, оригинал, 1 л., 2 п. с.

[1] Софроний.
[2] Иларион Макариополски, Авксентий Велешки, Паисий Пловдивски.

132. От Найден п. Стоянов. Уведомява го за учителстването си в Свищов и за очакваната си среща с Теодосий Икономов, който щял да пристигне от Болград. Моли го да прегледа превода на „Лахан". Съобщава, че ако не намери издател, смята сам да издава книгата си.

С[в]ищов, 1864 л[ето] ноем. 20-ий

Милостивий ми учителю!

Като оставих Панагюрище във времето на Вашето пътешествие в Цариград[1], принуден бях да диря друго място и в туй время приях пригласително писмо от тукашната община, в което мя искаха да бъда учител в долномахаленското им Св. петропавловско училище, то и аз ся задоволих и склоних на тяхното желание и сега съм тук вече много добре.

Надеят ся тукашнити сега да дойде и г-н Теодосий Икономов от Болград за сътрудник, който е вече и условен за в туй училище, и тогаз, мисля, ще бъде по-добре за мене.

Моля Ви, ако не сте прегледали превода ми от „Лахана", то сторете най-малко труд да го поправите, за което ще Ви бъда вечно задлъжен. Зачтото съм наумил, ако не го приеме някой да го печати, то сам ща го издам.

Приимете поздравление от г-на Д[раган] Цанкова, както и от мен същий, и приимете уверение за моята към Вас преданост, с която ще бъда вечно

вест Ваш
Н. Ст[оянов] Попов

НБИВ, ф. 2, а. е. 112, л. 4—5, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] През 1864 г. Й. Груев прекарва ваканцията си в Цариград, където гостува на д-р Вълкович и Хр. Караминков. По това време е имал намерение да издействува разрешение за отваряне печатница в Пловдив. (Вж. Моите спомени, с. 23.)

133. От Христо Г. Данов. Радва се, че Груев е назначен за помощник на пловдивския управител. Съобщава за отпечатването на книги.

Виена, 22 ф[евруар]и 1868

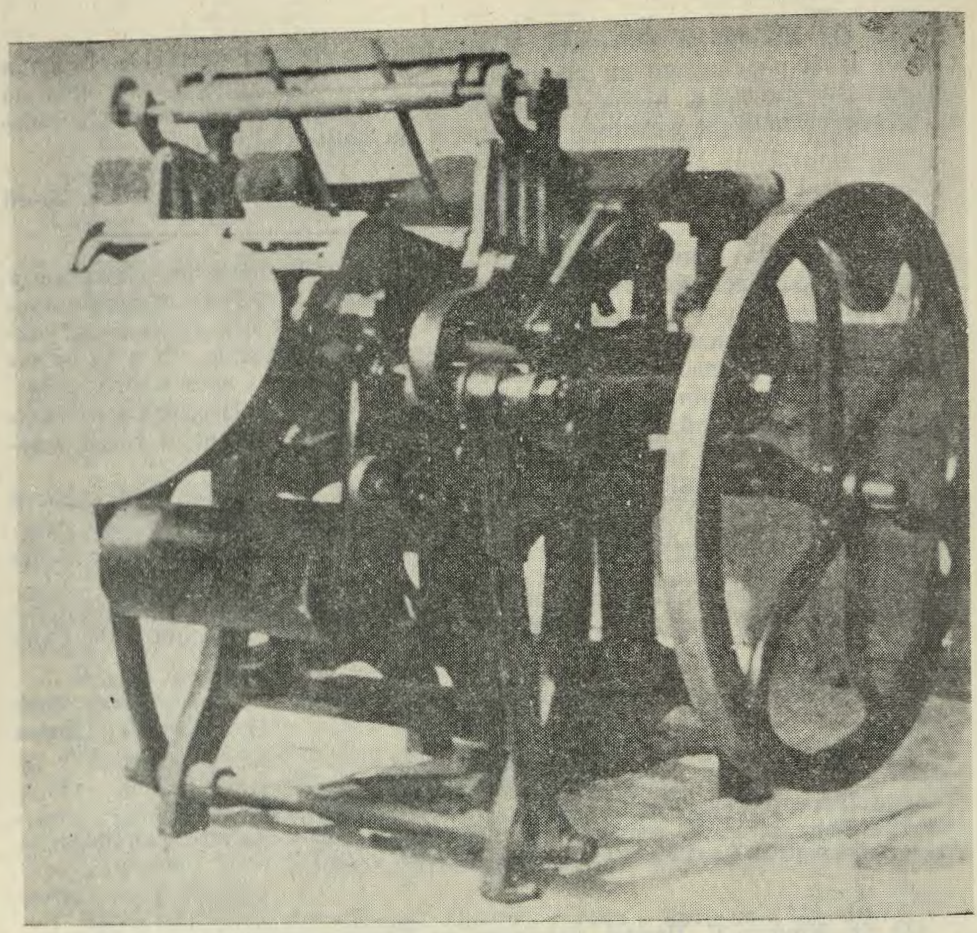
Господине Й. Груев,

Отговарям ся на писмото Ви от 13 от настоящий и писанити проумех.

Радвам ся за назначението Ви муавин на управителя на Пловдивский санджак, а още повече, че би за у нас, та не за друго място, както стана с другити. Като Ви честитявам възведението на тоя висок чин, желая Ви добри сетнини в него, та наскоро да ся отличите и удостоите за още поголям чин за Ваша чест и слава и за обща полза!

Из Видин още нямам никакъв отговор от Манола, н[о] книгити, види ся, да са отпустени, зачтото, споряд както ми пишат от Свищов, там слезли тия дни 4 сандъка с книги о тях, та трябва да е излязъл досега и Манол с останалити, за да ги препразни на малки сандъци [и] проводи за в Пловдив.

Физиката[1] ся свършва на $^1/_2$ от 39-й лист, а календарът[2] премина 12-й лист без разписа. Писал бях нещо за училищата, което захваща 3 печ. л.,

Печатарска машина на Хр. Г. Данов

та уж го оставих за догодина, па завчера по друга една сметка пак го поместих. Календарът стая доста голям, н[о] понеже стана и доста шарен по съдръжанието, та да заинтересува всяко съсловие и възрастни и от двата пола, надея ся, че ще ся разправи, при всичко гдето според величината ще му бъде и цената 4—8 гр[оша]. През миналата 7-ца слабо работиха в типографията от празнувание и от пиене, та остая да ся доотпечатва всичко през идящата 7-ца.

Времето и тук е много добро. Казват, че ако иде така до 15-й януарий, щът да тръгнат водоплувити, та ще бъде лесно и за стоката, и за моето пътуване.

Поздравлявам Ви с настъпващити празници и остаям

Ваш
Хр. Г. Данов

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[15], л. 2.

[1] Отнася се за отпечатването на „Опитна физика“ от А. Гано, преведена от Й. Груев и излязла във Виена през 1869 г.
[2] „Летоструй“.

134. От Грую поп Чернев. Съобщава за боледуването на сестра му Екатерина и за поведението на брат му Александър.

Копривщица, [1]868 авг. 13

Любезний ми Йоакиме,

Получих твое едно писмо от 8 авг. и разумях, че сте страдали от треска, н[о] слава богу, че ви е преминало наскоро, и сега ся радвам за доброто ви здравие, и да ви дава господ и отсега по-добро да сте здрави във вси дни живота вашего.

И с Катерина сега, слава богу, е по-добре и надея ся, ако връви все тъй, по-добре ще да стане. И Александър писа ли ви писмо, че аз му рекух оная седмица да ви пише и не зная писа ли ви или ма лъже, че е писвал. И бае му Георги ни пише, гледайте да ся пооправи от глупостите си, та да дойде тука при мене, и Костадин, зетя, няма го тука, утиде на Орѣхово с [в]у[й]ча ти Андрея.

И чтото ни беше пратил по отца Викентия, зехме го и ви благодарих по-премного.

И широп ви направихме 4—5 оки, н[о] нема в що да го пратиме.

Отец ваш Г. п. Чернев

[На четвърта страница има адрес:]
Господину
Йоакиму Груеву
в Пловдив

НБИВ, ф. 2, а. е. 124, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

135. От Христо Г. Данов. Уведомява го за изпращането и за издаването на книги. Съобщава, че не могат да намерят гувернантка (възпитателка), а също така и за основаното в Търново печатарско сдружение, в което участвуват Н. Михайловски, П. Р. Славейков, Ив. Момчилов, Ст. Маринов и др.

Вена, 25 август 1868

Господине Й. Груев,

Отговарям ся на писмото Ви от 16-й т. м., заедно с което приех и 2-й лист от светлината за у физиката[1].

С тая поща Ви провождам един екз[емпляр] от II част от словата[2]. В тях няма ничто изоставено, според както щете видите. Провождам Ви такожде и от двата буквара[3] и песнити[4] по един екз[емпляр], н[о] от тях не могоха да достигнат, за да проводя и за панаира[5], загдето завчера в петък пратих последна партия[6]. През тая седмица ще бъде готова и I част от физиката, н[о] и тя не може застигна, та остая за после. За панаира отидоха само от слова и „Малкий катихизис“[7] от сегашнити нови или препеч[атани] книги.

В мясецослова на календара[8] аз мисля за по-добре да разделите всякой месяц на седмици с по две успоредни чрътѝ, между които да забележите зачалата на апостола и Евангелието, които има да ся четат в същата неделя. От това ся интересуват свещеницити и всички чръковници. А пак ако има място отдоле или на среща днити на всякой месяц, аз мисля да поместим съвети: за что трябва да прави всякой домакин или земледелец през всякой месяц, за да му успяват работите на добро. Не ще би зле, а и потребно е за някои си писари и тръговци да ся поместят и днити на новий календар. Колкото за астрономически предсказания, като затмения и др., тук излязоха календаре за 1869 г., та имам да ся послужа за тях. За в календара аз имам доста материал и всичко потребно да ся напечати, а не зная за кое пръве ще има място, при все това, гдето мисля да ся отпечати цял с по-дребнити букви.

За гувернантка[9] питахми в Прага, па и тук заръчахми и заплатихми в едно заведение да ни найдат, н[о] още не може да ся найде някоя; има ги много, н[о] не престаят да дойдат за в Пловдив, зачтото било много далеч и че нямало там виенский и изобще тукашний живот. С това ги е заплашила пак някоя гувернантка, която е отишла оттук в Пловдив за в някое гръцко училище или у някоя фамилия, н[о] засега още там ли е или е било по-напред, това не зная.

Надея ся да сте ся известили от г-на Трувчева[10] за новосъставеното книжарско съдружество в Търново от няколко души: от г. Михайловски, Славейков, Момчилов, тамошний книжар Стоян Маринов и други още двама-трима, споряд както ми пише Манол. Тия са вложили по 50 т[урски] лири капитал и Момчилов е слязъл в Русчук, за да печата някои книги, от които само някаква си черковна печатал засега. Той казвал Манолу плановети на съдружеството им и рекъл му, че ще ми пише особно за това и за да ни покани да се намесим и ми в съдружеството им. Аз все имам това тяхно предприятие още за неосновано или поне да не излезе докрай така, как си го предполагат засега, н[о] не зная.

В случай, ако би да ми пишат, как мислите Ви, за да им ся отговорим на предложението им?

Ваш Хр. Данов

НБИВ, ф. 2, а. е. 53, л. 1—2, оригинал, 2 л., 4 п. с.

[1] Опитна физика с 368 хубави чрътежи, съставена на французский язик от А. Гано, а преведена от Й. Груев, Виена, 1869.

[2] Отнася се за редактираните от Хр. Г. Данов „Неделни и празнични слова и поучения, извлечени из творенията на чръковни проповедници. Издадени в две части“ (Виена, 1868). Словата са преведени от Златан Груев, архим. Дамаскин, В. Чолаков, архим. Гаврил, Й. Груев, Хр. п. Марков, Вес. Груев, Хр. Пулеков, Ив. Гологанов и Хр. Г. Данов.

[3] Вероятно това са Дановите „Буквар за малки деца“ (Виена, 1861), от който през 1868 г. излиза пето издание със заглавие „Малък буквар“, и „Буквар или взаимоучителни таблици“ (1862), на който през 1868 г. се прави четвърто издание, озаглавено „Малка книжница“.

[4] Заглавието на стихосбирката на Й. Груев е: „Песни, пеяни в различни случаи у българското в Пловдив училище“ (Виена, 1867; 2. изд. 1868).

[5] Узунджовски панаир, на който освен стоки са излагани и книги.

[6] В смисъл партида.

[7] Малък православен катихизис. Наряден от Й. Груева. Пловдив, 1866; 2. изд. 1868.

[8] Отнася се за „Летоструй или домашен календар“. Ред. Хр. Г. Данов, Й. Груев и Я. С. Ковачев. Пловдив (Виена), 1869—1876. През 1868 г. се извършва подготвителната работа по издаването на първата годишнина на „Летоструй“ (1869).

[9] Възпитателка за пансиона при Девическото училище в Пловдив.
[10] Съдружник на Хр. Г. Данов и Й. Груев в съдружието за книжна търговия.

136. От негови приятели. Изразяват признателността си към него и му честитят длъжността помощник на пловдивския управител.

Хаскьой, 16 дек. [1]868

Родолюбивий г-не Йоакиме,

След като Ви поздравим искрено, спешим да изразим глъбоките си признателности, които имаме кам Ваше родолюбие, и да Ви честитим чинат муавин, за когото ще молим всемилостивий бог да отряди за по-голем степен.

С прилични поздравления си остаями

Ваши приятелие
. . . Атанасов
Георги Петров
Теодор. . .
х. Захари. . .
Димчо х. Русков
Петър Петров
Георги Савов

НБИВ, ф. 2, а. е. 103, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

137. От Георги Груев. Съобщава за изпращането на шест френски книги и новини по национално-църковния въпрос.

Цариград, 26 март 1869

Любезний ми брате,

Преди две недели Ви писах. Сега Ви известявам, че по г. Михаил х. Иванов, ученик от Хаскьой, Ви изпратих шест книги, именно: Les codes de l'Empire français 1 к[нига]; Elemens de juris prudence administrative 2 к[ниги]; Trois mois en pouvoire 1 к[нига]; Lois Municipales de la Suisse et les Etats 1 к[нига] и Pantheon les hommes utiles.

За пръвата книга съм платил	30 гр.	132
За другите пят	„	169
И за т. 1, 2 с карти	„	204
Всичко гр.		505

Връху администрацията по-нови книги не намерих, та Ви зех тия.

По въпроса има това ново-ветхо, че от комисията не излезе ничто, а от някои места отвън, особено от Русе, ся оплакват с тяжки суми за това бавение, което отдават на колебателното действувание на тукашнити, и провъзгласяват, че най-правий път за решението на тия въпроси [се] състои в съвкупното служение на владицити, та налягат за Великден найкъсно да стане тържествената служба, в която да ся освети отделението на българската църква.

И тука общото мнение е, че требува най-късно до Великден да служат владицити, и на всичкити мъдрувания отговорът е [на] тая дилема решението на въпроса или е в ръцете на Ц[ариградското] правителство, или не е: ако е — требува да ся улесни мъчнотията, която ся посреща от упорството на Гръцката патриархия, ако не е — тогава няма друго какво да ся прави, освен сами ние да спомогнем за по-скорошното му решение чрез тържествено провъзгласяване на отделна българска църква, като хвърлим на полицата и отлученията, и изверженията, с които може да ни гръмне Гръцката патриархия. И в единий, и в другий случай прочее, уверени за правотата на работата си и покровителствуеми от началото на свободата на съвестта и от началото на равенството, ние требува дръзновено да престъпим напред, като служат изкуп всичкити владици и захванат наряжданието на църковнити ни работи по всичкити места, дето ся припознава църковната им власт.

Споряд колкото може да ся разумее, такова е мнението и на всичкити епархии български и казват, пишат или щяли да пишат всичкити кам събранието на влидицити и на представителити в отговор на писмата, с които ги поканали да изпращат тука веществени помощи.

Поздравлявам ви от сърдце

Г. Груев

[На четвърта страница има адрес:]
Monsieur
Ioahim Grouieff
Philippopoli

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 7—8, оригинал, 2 л., 2 п. с.

138. От Българската църковна община във връзка със спорове по църковни и други обществени въпроси.

До Негово
благородие Йоакима,
муавин ефенди
в Пловдив
Хаскьой, 7 авг. 1869

Високоуважаемий ни г[оспо]дар,
г. Йоаким ефенди,

След приличните си приветствия идем да Ви безпокоим с настоящата си молба. Върлийт неприятел и разпътител[1] на града ни от время беше ся поуталожил няколко месяца, да не речем година; сега пак ся е подзел по-сръдечно да следува предишнити си харакети; при многото други ми Ви известявами сега за една най-пресна.

Научихми ся наздраво, че направил махзар с измама повечето, та зел печати да издействува да отмахне п[оп] Стефана от межлиша и да препоръча един п[оп] Никола Мустафапашанец[2], странен никому непознат поп.

Ми, като вярвами, че на царска милост не ще ся допусте в межлиша един поп само от една гръцка епархия с 15 къщи да представлява цяла

каза и град, от българи чисти населена, прибързвами с молбити си, ако би да ся появи такъво нещо при г. мютесарифина, да го отблъснете в името на целий ни български народ в казата ни, което никога не ще може да приеме, и остаме на Ваше признателност.

Цръковна община
Тодор Петров
Иванчо Христев
Стойчо Пенев и [други три нечетливи подписа]

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Ставри Примов.
[2] В смисъл от Мустафа паша (Свиленград).

139. Разписка от настоятелството на Пловдивското читалище за получени 20 турски лири, пазени от Й. Груев, които са били притежание на т. нар. Читалище на учениците.

Долеподписанити членове на тукашнето българско читалище прияхми за читалищната каса от Негово благородие г-на Йоакима Груева лири турски двадесят 20, които са оставени у него от по-преднето Читалище на ученицити[1]; и понеже тия пари бяха предназначени за купувание на потребни книги за читалищната книгохранителница, обещаваме ся, щом ся улесни читалищната каса, да покупиме книги за горнето количество, каквито намери за нужни Негово благородие Йоаким ефенди.

Пловдив, 29 януарий [1]870

От настоятелството
Ат. Малеев
Харилей Пеюв
Г. Н. Консулов
М. Рашков
П. Н. Аврадан
С. В. Каблешков

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[14], л. 2.

[1] В Музея на Възраждането в Пловдив се пази протоколна книга на Пловдивското читалище за 1862—1867 г., чиито членове са повечето ученици. Досега се смяташе, че то е основано през 1869 г. Този документ разкрива неговото по-раншно съществуване. (Вж. Пощов, Ив. Нови данни за най-старото Пловдивско читалище. Документите са категорични — годината на създаването е 1862. — Отеч. глас, № 11 506, 4 февр. 1983.)

140. От одринския валия до пловдивския окръжен управител. Съобщава, че Й. Груев може да бъде назначен за почетен председател на Пловдивския градски съвет.

142. От Гервасий Левкийски до Георги Груев — Цариград. Осведомява го за състоянието на брат му Йоаким Груев, който е арестуван. Посочва и причините за затварянето му. Съобщава, че се надява скоро да бъде освободен.

До Негово благородие
г-на Г. Груев
в Цариград
Пловдив, 27 юни 1876

Ваше благородие,

Изпратеното Ваше синовне писмо от 24 настоящаго приех, на което съдържанието проумях за невинността на брата Ви г-на Йоакима, гдето от нашити ниприятели гръци е наклеветен пред честното ни правителство и лежи в затвор, без да има някаква вина, по причина за превождани от него книги.

Това ний всички познавами и че брата Ви е имал повечето си время занято на честното правителство, и имами твръда надежда, че истината скоро ще излезе наяве и нашити неприятели гръци ще останат само с клеветничеството си и над минутното тяхно заблуждение. Питате ни кои книги му ся подозрени; за това положително никой не знае йоще, а от слухове, които ся пръскат, казва ся за някой превод от турски, друго някой превод от турски на български или от български на турски и че имало нещо в „Летоструя" на 76-то лето, н[о] за какво, не ся знае[1]. За баща Ви и сестра Ви ся научавами да са твърде добре в село[2]; н[о] колкото за пари що ни пишете да им изпратим, за жалост не можихми по причина, че нямами и отнигде една пара няма, а дай боже след някой ден, ако ся улесним, на драго сръдце ще им изпратим.

Със здравието брат Ви е твърде добре и спокойно си седи в стаята и както ся научавами, благодарение на някои от чиновницити му приятели ходели да го утешават, даже слушами, ако е истина, днес-утре щели да го пуснат, дай боже!

Като Ви известявами тия, ние с прилични поздравления и молителствувания остаями на Ваше благородие

Левкийский Гервасий во Христе молителствовател

НБИВ, ф. 3, а. е. 56, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Обвиненията срещу Груев се отнасят за поместените в „Летоструй" статии: „Статистически опис на българските училища в Пловдивски окръг", „Народонаселението в Пловдивския санджак" и „Словенский свят" (вж. Моите спомени, с. 41).

[2] Копривщица.

143. От Гервасий Левкийски до Георги Груев — Цариград. Известява му, че освобождението на брат му Йоаким Груев и на някои други затворници е решено. За това много помогнал американският генерален консул. Осведомява го, че Феврак-юл-аде меджлиси е разтурен и Сялим ефенди ще отпътува за Цариград.

Благородному г-ну Г. Груеву
в Цариград (Ортакьой)

Ваше благородие!

142. От Гервасий Левкийски до Георги Груев — Цариград. Осведомява го за състоянието на брат му Йоаким Груев, който е арестуван. Посочва и причините за затварянето му. Съобщава, че се надява скоро да бъде освободен.

До Негово благородие
г-на Г. Груев
в Цариград
Пловдив, 27 юни 1876

Ваше благородие,

Изпратеното Ваше синовне писмо от 24 настоящаго приех, на което съдържанието проумях за невинността на брата Ви г-на Йоакима, гдето от нашити ниприятели гръци е наклеветен пред честното ни правителство и лежи в затвор, без да има някаква вина, по причина за превождани от него книги.

Това ний всички познавами и че брата Ви е имал повечето си время занято на честното правителство, и имами твръда надежда, че истината скоро ще излезе наяве и нашити неприятели гръци ще останат само с клеветничеството си и над минутното тяхно заблуждение. Питате ни кои книги му ся подозрени; за това положително никой не знае йоще, а от слухове, които ся пръскат, казва ся за някой превод от турски, друго някой превод от турски на български или от български на турски и че имало нещо в „Летоструя" на 76-то лето, н[о] за какво, не ся знае[1]. За баща Ви и сестра Ви ся научавами да са твърде добре в село[2]; н[о] колкото за пари що ни пишете да им изпратим, за жалост не можихми по причина, че нямами и отнигде една пара няма, а дай боже след някой ден, ако ся улесним, на драго сръдце ще им изпратим.

Със здравието брат Ви е твърде добре и спокойно си седи в стаята и както ся научавами, благодарение на някои от чиновницити му приятели ходели да го утешават, даже слушами, ако е истина, днес-утре щели да го пуснат, дай боже!

Като Ви известявами тия, ние с прилични поздравления и молителствувания остаями на Ваше благородие

Левкийский Гервасий во Христе молителствовател

НБИВ, ф. 3, а. е. 56, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Обвиненията срещу Груев се отнасят за поместените в „Летоструй" статии: „Статистически опис на българските училища в Пловдивски окръг", „Народонаселението в Пловдивския санджак" и „Словенский свят" (вж. Моите спомени, с. 41).

[2] Копривщица.

143. От Гервасий Левкийски до Георги Груев — Цариград. Известява му, че освобождението на брат му Йоаким Груев и на някои други затворници е решено. За това много помогнал американският генерален консул. Осведомява го, че Феврак-юл-аде меджлиси е разтурен и Сялим ефенди ще отпътува за Цариград.

Благородному г-ну Г. Груеву
в Цариград (Ортакьой)

Ваше благородие!

Приятелското ми Ваше от 26-ий истаго юлия писмо приях и бръзам да Ви известя радостна вест.

Днес сми напълно уверени, че с волята на всеблагаго както брат Ви, така и другите пръвенци[1] и множество затворници ще да ся освободят от затвора. Феврак-юл-аде меджлиси ся развали и председателят му Н[егово] превъзходителство Салим ефенди ще си тръгне тия дни за Цариград. За всичко това ние требва да бъдем признателни на Н[егово] високопревъзходителство американский генерален консул[2], който показа голямо человеколюбие кам невиннопострадавшити. Като щом днес ся освободи брат Ви, веднага ще Ви телеграфисами[3].

Като Ви известявами тая радостна вест, ние Ви поздравлявами и с прилични молителствования остаями

Левкийский Гервасий во Христе молителствовател

Пловдив, 30-ий юлий 1876

НБИВ, ф. 3, а. е. 60, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Тодор Кесяков и Цоко Каблешков.
[2] Юджин Скайлер.
[3] Й. Груев престоява в затвора 50 дни, от 10 юни до 29 юли 1876 г. (вж. Моите спомени, 37—46).

144. От Атанас Шопов. Предава впечатленията си от обиколката из ограбените и опажарени селища Батак, Брацигово, Али Кочово, Козарско, Зребечко, Корията, Радулово, Пещера. Възнамерява да обходи и други села и градове, пострадали през Априлското въстание, като Панагюрище, Раковица, Петрич и др.

Т. Пазарджик, 19 август 1876

Господ[ин] Груев!

Снощи ся върнах от пътуването си до Батак и Брацигово; аз заминах през селата Али Кочово, Козарско, Бяга, Зребечко, Корията, Радулово и Пещера. Всичките тия села освен Пещера, донякъде и Брацигово са обрани и изгорени. Не мога Ви изкажа в писмото си работите, които срещнах и видях по тия места. Бележил съм си всичко подробно. Сиромашия, голотия, насилства, безчестия: нищо повече. Сега след малко тръгвам за Панагюрище, а оттам за Раковица и Петрич. Мисля, че сте приели писмото ми[1] от 15 настоящего, в което Ви давам части от бележкити си за Ветрен и др.

Колкото засега извинете, дето ви не пиша повече.

Ваший
А. П. Шопов

НБИВ, ф. 2, а. е. 127, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Такова писмо не се намира в архива на Й. Груев.

145. От Марин Дринов. Кани го да участвува в комисията за определяне на данъците.

Почитаеми господине!

Императорский комисар[1] благоизволи да ми заповяда да съставя една комисия по работата на данъците. В тая комисия освен членовете, които са назначени от Негово сиятелство, мене е поръчано да повикам, кога найда за нужно, и някои опитни в тая работа местни жители. Като познавам Вас за такъв, имам чест да Ви поканя с настоящето да заповядате днес на 6 часа по европейски в първото заседание на реченатa комисия, което ще стане в моята квартира.

Ползувам се от тоя случай да Ви изкажа почетта си, с която оставам

Ваш слуга

Пловдив,
1878 юлия 19

Председател
на комисията: М. Дринов

НБИВ, ф. 2, а. е. 158, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Александър Михайлович Дондуков-Корсаков.

146. От Господин Славов относно искания протест срещу решенията на Берлинския конгрес.

Стара Загора, 31 юлиа 1878

Господине Й. Груев!
В Пловдив

С приносящия настоящето ни стражарин изпращаме Ви един екзембляр[1] с подписи от града ни и от селата на Старозагорский округ, които подписи щя са приложат на протеста, за когото са говори в последното заседание в града Ви от представителите на 7-тях округа в Пловдивскаса губерния[2].

Ние не знаеме дали ще потребуват на сичките протести по-особени подписи и колко ще станат протестите или ще ся извади копие от оригиналните подписи и ще ся приложи на секи един протест. Това като не знаеме как требува да стане, направихме само един екзембляр с подписи и Ви го пращаме, че ако е нужно да направиме и други. Явете ни с връщането на приносителя.

С прилични поздравления Ваш приятел
Г. Славов

НБИВ, ф. 2, а. е. 107, л. 3—4, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Екземпляр.
[2] През периода на Временното руско управление (1878—1879) Южна България е разделена на две губернии — Пловдивска и Сливенска. Старозагорски окръг спада към Пловдивска губерния.

147. От Тодор Бурмов, вицегубернатор на Източна Румелия, във връзка с назначаването на Й. Груев за председател на Търговския съд.

Пловдив, 3 август 1878

Господине Я. Груев!

Вашата работа ся устрои[1]. Ако обичате, дойдете при мене къде двата часа след пладне да Ви кажа как. Между това ще Ви кажа, чи е необходимо да продължавате досегашната си служба[2], докато стане новото Ви назначение, и да почнете от днес, защото Съдебний съвет бездействува. Това Ви казвам и като приятел.

Ваш Т. Бурмов

НБИВ, ф. 2, а. е. 35, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Назначаването му за председател на Търговския съд.
[2] Председател на Съдебния съвет.

148. От филипополския губернатор във връзка с назначаването му за председател на Търговския съд в Пловдив. Посочват се и щатните длъжности в това учреждение: председател, секретар, пом.-секретар, писари, разсилни.

Филиппопольский
губернатор
№ 1394
17 августа 1878 года
г. Филиппополь

Председателю Комерческого суда[1],

Прилагая при сем копию проекта штатов востановляемою Комерческого суда в г. Филиппополь, утвержденных 2-го августа сего 1878 года. Его сиятельством коммисаром[2] прошу Вас, милостивый государь, принять к руководству и ежемясячно к 20 числу представлять в мою канцелярию требовательные ведомости на отпуск содержания личному составу служащих и прочия расходы штатами определенные, для проверки правильности требования и отпуска по онным потребной суммы. При чем присовокупляю, что к 13-ам членом Комерческого суда содержания прилагаемыми штатами определенное следует начать производить с 15-го сего августа, а секретарю, помощнику секретаря, писарям, разсылным со дня отдани об них приказа Комерческого суда о назначении их на должности

Губернатор:
генерал-майор барон Гибш Гросстал

НБИВ, ф. 2, а. е. 159, л. 5—6, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Йоаким Груев.
[2] Княз Дондуков-Корсаков.

149. От Тодор Бурмов относно работата на комисията[1] за превеждане на временните съдебни правила[2] на български език.

Господине Як[им] Груев!

Днес в три часът след пладне ще ся събере у мене комисията по преводът. Заповядайте и Вий. Михайловский[3] и Греков[4] са предизвестени. Ако знаете где живее Попович[5], известете го, моля, и него.

27 август [1878] Ваш Т. Бурмов[6]

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[11], л. 2.

[1] През лятото на 1878 г. се съставя комисия, която да преведе на български език материали, свързани с работата на съдилищата.
[2] Лукианов, началник на отдел „Правосъдие“ през Временното руско управление, подготвя временни съдебни правила.
[3] Никола Михайловски.
[4] Михаил Грекович.
[5] Васил Попович.
[6] Вицегубернатор на Пловдивска губерния. Под негово председателство членовете на тази комисия си разпределят работата за превода на временните съдебни правила. (Вж. Груев, Й. Моите спомени, с. 63.)

150. От Господин Славов във връзка с протестите относно разделянето на България от Берлинския конгрес. Праща екземпляри от прошението, подписани и подпечатани от жителите на Старозагорски окръг.

Стара Загора, 2 септември 1878

Благородний г-не Й. Груев,
в Пловдив

По следствие на писаните Ви от 16 августа [писма], за да се направят печатите и подписите от града и округа за протестите по 6 екзембляра, ний ги направихме и днес Ви ги провождаме. На 28 августа Ви писах с г-на Славя Николов и по същия Ви изпратих според писмото Ви пят лири турски за разноски по делото на протестите. За приемването им не ся съмнявам.

Без повече понастоящем, поздравям Ви и оставам

Ваш приятел
Г. Славов

НБИВ, ф. 21, а. е. 107, л. 5—6, оригинал, 2 л., 1 п. с.

151. От Управителния съвет на Пловдивското окръжие за участие в събрание за устройството на акцизните управления в окръга.

Управительный
съвет
на
Пловдивското окръжие
№ 517
20-й 7/ врий 1878
г. Пловдив

До Негово благородие господина
Председателя[1] на Търговския съвет[2]

По приказание на Негово високоблагородие окружния началник призовавате ся заедно с членовете при Вас да ся намерите на 21-й того, часа 12 по евр[опейски] деня, в канцеларията на съвета ни, гдето ще стане събрание относително за устройството на акцизните управления в округа.

За председателя: Г. Кирков
Гл. секретар: Н. Кр. Абаджиев

НБИВ, ф. 2, а. е. 159, л. 8—9, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Йоаким Груев.
[2] Отнася се за Търговския съд.

152. От Тодор Бурмов. Съобщава му, че е назначен за член на комисията за изселване на турците от Пловдив.

До Председателят
на Търговский съд в Пловдив
г. Яким Груева
Пловдив, 26 септември 1878

Господине Як. Груев!

По заповед на княза комисара[1] требва да ся състави комисия, която да дава на турците, що са надошли от разни места в Пловдив, билети да си отиват на напрежното местожителство.

Известявам Ви, че Вий сте назначени член на тая комисия, и Ви моля да заповядате утре по 10 часът преди пладне у дома, за да научите подробностите относително до съставът и занятията на комисията.

Вицегубернатор: Т. Бурмов

НБИВ, ф. 2, а. е. 35, л. 3—4, оригинал, 2 л., 1 п. с.
[1] Княз Дондуков-Корсаков.

153. От Временното руско управление относно назначаването му за член на настоятелството на Пловдивското реално училище.

Управление
императорского
российского комиссара
в Болгарии

Отдел
Народного просвещения
и духовных дел
октомвр[й] 5 дня 1878 г.
г. Филиппополь

До г. Йоакима Груева

Известявам Ви, че Вие се назначавате член на настоятелството при Пловдивското реално училище, за което ще се публикува и в приказа на Негово сиятелство имперский русский комиссар[1].

Управляющий отдела: [М.] Дринов
Началник на отдела: П. Генчев

НБИВ, ф. 2, а. е. 159, л. 10—11, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Княз Дондуков-Корсаков.

154. От Пловдивския губернски управителен съвет за включването му в комисия по определянето на градските доходи.

Пловдивский
губернский
управительный съвет
№ 10
27 ноември 1878 г.
г. Пловдив

Г. Председателю
на Пловдивский търговский суд[1],

Вследствие на едно предписание от Негово превъзходителство пловдивский губернатор[2] относително до разглеждание на въпроса като какви градски доходи могат да ся определят, аз имам чест в имято на Негово превъзходителство да Ви ся помоля да заповядате на засе-

данието ни утре, във вторник, на 28 того, часа на 11 по европейски.

Председателствующий съвета: Ив. Евст. Гешов

НБИВ, ф. 2, а. е. 159, л. 12—13, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Йоаким Груев.
[2] Генерал-майор барон Гибш-Гростал.

155. От филипополския губернатор до полицмайстера, с което го задължава да съобщи състава на училищния съвет, утвърден от него, в който участвуват Й. Груев, Ив. Евст. Гешов, Ив. Герджиков, Ст. Странски и Хр. Г. Данов.

М. В.
Филиппопольский
губернатор
№ 2883
29 ноября 1878 г.
г. Филиппополь

Полицмайстеру г. Филиппополя

Предлагаю Вашему Высокоблагородию объявить Городскому совету, что членов училищного совета г.г. Йоакима Груева, Иван Евст. Гешов, Иван Герджиков, Стефана Странского и Христо Данова утверждаю и предлагаю войти с требованиями на деньги, ассигнованные императорским ковчежником на пособие и стипендии бедным учащимся.

Губернатор: генерал-майор барон Гибш Гросстал

НБИВ, ф. 2, а. е. 135, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

156. От Градския съвет и училищното настоятелство. Представят за стипендианти в пловдивските училища осем момчета и три момичета, отговарящи на условията.

На Председателя на Училищний
съвет в Пловдив
Чирпан, 29 ноември 1878

Г. г. Груев!

Според известието Ви от 9 ноември[и] [1]878 год., обнародвано във в. „Марица“, бр. 31-й, за да се изберат измежду бедните момчета и момичета за стипендианти в народните училища, учителското настоятелство в присъствието и на председателя на Градский съвет се пробраха забележените благонадежни осем (8) момчета и три (3) момичета с отлично поведение, на които за бедността подтвърдявами за стипендианти на отворените за десят стипендии на девойчета при Главното девическо училище и двадесят и пет на момчета при народните училища в Пловдив.

Момчета		Девойки	
Клас II	Никола Нанчев 12 год.	Отделение III	Станка Иванова 12 год.
„ „	Христо Дойчев 13 „	„ „	Марийка х. Колева 12 „

Отделение III Доче Петров 12 „ Отделение II Катерина Нейкова 11 „
„ „ Стефан Матев 11 „
„ „ Христо Иванов 12 „
Отделение II Бане Вътев 11 „
„ „ Никола Димитров 13 „
„ „ Никола Гаврилов 10 „

Председател на Град[ския] съвет:
М. х. Савов

Членове на училищното настоятелство:
сакеларий п. Никола
Стоян Моллов
В. П. Димитров

НБИВ, ф. 2, а. е. 114, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

157. От Пловдивския губернски управителен съвет относно участието му като председател на Търговския съд в заседание за определяне доходите на населението в града.

Пловдивский
губернский
управительный съвет
№ 12
30 ноември 1878
г. Пловдив

Г. Председателю на Пловдивский
търговский суд[1],

Вследствие на едно предписание от Негово превъзходителство пловдивский губернатор[2] относително до разгледването на въпроса като какви градски доходи могат да ся определят, аз имам чест в имято на Негово превъзходителство да Ви ся помоля да заповядате в заседанието ни утре, в петък на 1-й декември, на 11 часа по европейски.

Председателствующий съвета: Ив. [Евст.] Гешов

НБИВ, ф. 2, а. е. 159, л. 14—15, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Йоаким Груев.
[2] Генерал-майор барон Гибш-Гростал.

158. От Наталия Михайловна Столипина[1]. Уведомява го в кои дни и часове през седмицата приема гости.

Господину
Йоакиму Груеву
в города
с семейством

[Пловдив, 1878]

Наталия Михайловна Столипина имеет честь уведомить, что она будет принимать по вторникам от 2 до 5 ч. дня, по Воскресениям вечером с 9 ч. и покорнейше просит Вас сделать ей честь пожаловать к ней в эти дни.

НБИВ, ф. 2, а. е. 110, л. 1—2, оригинал печ., 2 л., 1 п. с.

[1] Съпруга на ген. Аркадий Дмитриевич Столипин, първия генерал-губернатор на Източна Румелия.

159. Заповед за назначаването му за председател на Търговския съд в Пловдив.

Копия

ПРИКАЗ
Филиппопольского губернатора
№ 27
г. Филиппополь, 2 марта 1879 года

За председательствующего в Губернском административном совете г. Гешева — поручается изправлять его должность председателю Комерческого суда г. Груеву.

Подлинный подписали:
Генерал-майор барон Гибш Гростал
Штабс-капитан Илинский

НБИВ, ф. 2, а. е. 159, л. 18—19, оригинал, 2 л., 1 п. с.

160. От Иван Ст. Гешов относно издръжката на основаното от ген. Столипин турско сиропиталище.

За господина
Йоакима Груева
Директора на народното просвещение
в Източна Румелия

Пловдив, 1879 май 26

Господине Й. Груев,

Известно Ви е, вярвам, че основаното от Н[егово] пр[евъзходителство] генерал Столипин турско медресе до конакът ся е поддържало досега от парите на руската администрация. Аз бях попечителят на туй заведение по заповед на ген. Столипина; и в него качество имам чест да Ви съобща, че последното количество пари, които земах от ген. Столипина, е на довършвание, а едва ли ще стигне за разноските на медресето до понеделник (28 того) заран. Вследствие на това съкратяване на изискуемите средства за по-нататъшното поддържание на медресето аз ся виждам принуден да ся отнеса към Вас и да Ви се помоля да ми явите колкото Ви ся може по-скоро, дали новопостъпившото правителство ще има намерението да поддържа туй турско сиропиталище, или не? В случай, че не ще, тогива трябва да ся извести на децата да си идат, отгдето са дошли, и да ся закрие медресето, а ако ли пък правителството не желае да го затвори тъй скоро, требова да нареди някого, и то най-късно в понеделник, и да му даде един аванц от 20 до 30 лири за необходимите нужди на поддържанието му.

Аз отсега си давам оставката и съм на мнение да ся нареди едно настоятелство от $^2/_3$ турци, които да ся грижат за училището и да отговарят за похарчените пари. Приемете, моля уверението на отличното ми уважение.

Ив. Ст. Гешов

НБИВ, ф. 2, а. е. 41, л. 1—2, оригинал, 2 л., 4 п. с.

161. От главния секретар, директора на вътрешните работи на Източна Румелия Гаврил Кръстевич във връзка с дейността на Груев като директор на народното просвещение.

Пловдив, 21 юли 1879

Господине Директоре!

По заповедта на Н[егово] сиятелство, главният управител[1], умолявате ся да присъствувате днес след пладне часът по 2 $^1/_2$ в Правителствения дом на съвет, който ще стане под мое председателство.

Главний секретар:
Г. Кръстевич

НБИВ, ф. 2, а. е. 137, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Алеко Богориди.

162. Грамота от император Александър II за награждаването му с орден „Станислав" III степен.

БОЖИЕЮ МИЛОСТЬЮ
МЫ, АЛЕКСАНДР ВТОРЫЙ, ИМПЕРАТОР И САМОДЕРЖЕЦ
ВСЕРОССИСКИЙ ЦАРЬ ПОЛЬСКИЙ,
ВЕЛИКИЙ КНЯЗ ФИНЛЯНДСКИЙ,
и прочая, и прочая, и прочая

Болгарскому уроженцу, Председателю Филиппопольского судебного совета, Груеву.

Во изъявление особенного Нашего к Вам благоволения, Всемилостивейше пожаловали мы вас Указом, м 1 день января 1879 года Капитулу данным Кавалером императорского и царского ордена нашего святого Станислава третьей степени.

Грамоту сию во свидетельство подписать, орденскою печатью укрепить и знаки орденские препроводить к вам Повелели мы Капитулу российских императорских и царских орденов.

Дана в Санктпетербурге в 5 день сентября 1879 года.

За члена, тайный советник:
Член: церемониймайстер[1]

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 1—2, оригинал, печ., 2 л., 2 п. с.
[1] Подписите са нечетливи.

163. От църковното, училищното и читалищното настоятелство относно откриване на гимназия в града.

Станимака, 9 ноември 1879

С настоящето си имаме чест да Ви известим, че подадохме на г-на председателя на Областното събрание прошение с предложение и просба, щото една от гимназиите, които ще се отворят в областта[1] за сметка на правителството, да се отвори в градеца ни. В прошението ний поставяме причините: климатат, местоположението и други удобства в града Станимака, които рядко ся намират другаде вкуп. Както и туй, че гимназията ще послужи за просвещение на трите ни околии: Конушка[2], Рупчоска[3] и х. Елеска[4], на които г. Станимака служи за средоточие, което и действително е тъй; н[о] Вам като на патриотин ний ще изложим и други причини, не помалко уважителни, които не можихме да кажим иначе освен частно Вам. Вие знаете какво са направили за нас гръците преди Освобождението ни, както и след Освобождението ни. Преди него тии ни изгониха из църквите и училищата ни, а новите ни усвоиха на усилието, оръжието на мюзефирлика и подкупването на тур[ското] правителство, на тур[ските] власти и нашето отчаяно съпротивление не причини друго освен разорението на няколко решителни българ[ски] фамилии, а след него те, именно пловдивските и станимашките гърци, станаха оръдието в ръцете на силните ни и безчеловечни неприятели; те станаха ножа, с когото разсякоха злощастната ни майка България. Тези наши неприятели насякъде и всякога търсят нашето опропастяване и великата им идея е да остановят своето щастие над наший народен гроб.

Като това е неопровержим факт и като ся вземе предвид, че наший градец е един център, един неприятелски лагер, който не трябва да се изпуска из внимание, позиция, която ний не сме в състояние да удържим и която по числеността и бедността си много пъти сме оставили да ѝ се не позволява да ся укрепи и осигури.

Като голямата част от називаемите тука гърци не са друго освен невежи и от гръцка проклетия българе, то не е възможно по-голямата част от заблудените да признаят народността си. Не е възможно, казваме, защото невъзможното за нас малкото българе, малцината работници не ще да е невъзможно, когато ся разполагаме с повече хора и средства.

Според нас основанието на гимназията ще ни достави много средства, нужни за борбата, и ний сме твърде убедени в това, че гимназията със своите учители и ученици ще даде на народа повече български характер, че тя ще е силата, която нас ще подкрепва, а тях да изнурява.

Уверени на Ваший българский патриотвзъм, надееме ся, че ще уцените нашето праведно предложение и ще го подкрепите, когато дойде ред за него.

Ваши
от чер[ковното] и учил[ищно], и читалищно
настоятелства: [Т.] Бракалов
Кр. С. Стойчев
Т. Райчов
П. Костов

НБИВ, ф. 2, а. е. 117, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Източна Румелия.
[2] Конуш, село в Станимашка (Асеновградска) околия.
[3] Рупчос, село в Чирпанска околия.
[4] Град Първомай.

164. От генерал-губернатора на Източна Румелия за награждаването му с орден „Меджидие".

Генерал-губернатор
на Източна Румелия
№ 1563
28 декември 1879 г.
Пловдив

До господина Директора на
народното просвещение и правосъдие[1]

Господине Директоре,

Вследствие на моето ходатайство при императорското правителство на Н. И. В. султана благоволил е да Ви награди с орден „Меджидие" 3-й класа, приключений же при настоящето ми, конверт, съдържава берат на вишепомянатата Ви награда.

Приемете, господине Директоре, уверенията на всичкото ми уважение.

Генерал-губернатор: А. Богориди
Правител канцеларии: Павлитов

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 5—6, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Йоаким Груев.

165. От Стоян Михайловски във връзка със сътрудничеството в замисленото от Дирекцията на народното просвещение списание[1]. Изказва мнение за създаването на постоянна редакционна колегия, в която желае и той да участвува. Прилага каталог на трудовете, които би написал за списанието.

Господину Й. Груеву
Директор на нар[одното] просвещение
Пловдив, 3 апр. 1880

Достауважаемий
господине,

Преди няколко седмици имах честта да бъда поканен от Вас чрез едно окръжно писмо да взема участие в списването на периодическийт журнал, който мерите да издавате тук в Пловдив.

Като главен редактор на вестник „Нар[одний] глас" ежедневните ми занимания в онова време не ми позволяваха да Ви обещая сътрудничеството си, колкото и да желаях да са турна на разположението Ви. Впрочем, понеже сега реших да напусна редакцията на в. „Народний глас" по частни съображения и мога занапред да разполагам напълно с времето си, позволете ми, многоуважаемий господине, да отговоря на писмото Ви с едно предложение, което, ако можите да приемете, прочее незабавно да ми съобщите.

По мое мнение Дирекцията на нар[одното] просвещение, като същевременно са труди да си оздрави съдействието на многома български публицисти и писатели, не ще бъде зле, ако още отсега състави персоналът на една постоянна редакция, която да са грижи за доброто разпореждание и редактирвание на списанието. Успехът само по този начин може да са достигне.

Ако това е тоже Вашето мнение, аз Ви поднасям, многоуважаемий господине, услугата си и Ви предлагам да постъпя в постоянната редакция[2] на периодическото списание.

Като мисля, че във всяко научно или литературно предприятие разнообразието и широкият размер на програмата съставляват най-главните условия за успех, аз Ви прилагам тука един каталог на трудовете, които в скоро време бих приготвил за период[ическото] списание.

Благоволете, многоуважаемий господине, да приемете уверение за дълбокото ми към Вас уважение.

Ст. Михайловский
Бивший редактор на в. „Народний глас"

I. Статии по общото чловешко право.

II. Съвременните европейски литературы; романтизмът и натуралната школа във Франция, Англия и Германия.

III. Изящните изкуства и тяхното положение в Средна и Западна Европа.

IV. Влиянието на политическите и социални въпроси в съвременната литература.

V. Югославянската литература (новобългарската, сръбската и пр.).

VI. Среднето и висше образование в Западна Европа.

VII. Драматическото изкуство и неговото значение в западноевропейската цивилизация.

VIII. Критически замисъл върху по-главните български писатели (Раковский, Либен Каравелов, П. Р. Славейков, Васил Друмев, Вазов и пр.).

IX. Нашите средни и първоначални училища; критически заметки върху системата за преподаването в тях.

X. Научна, библиографическа и литературна хроника.

[На първа страница е вписано от Й. Груев:]

Желал бих да ся видя и разговоря с г-на Ст. Михайловский.

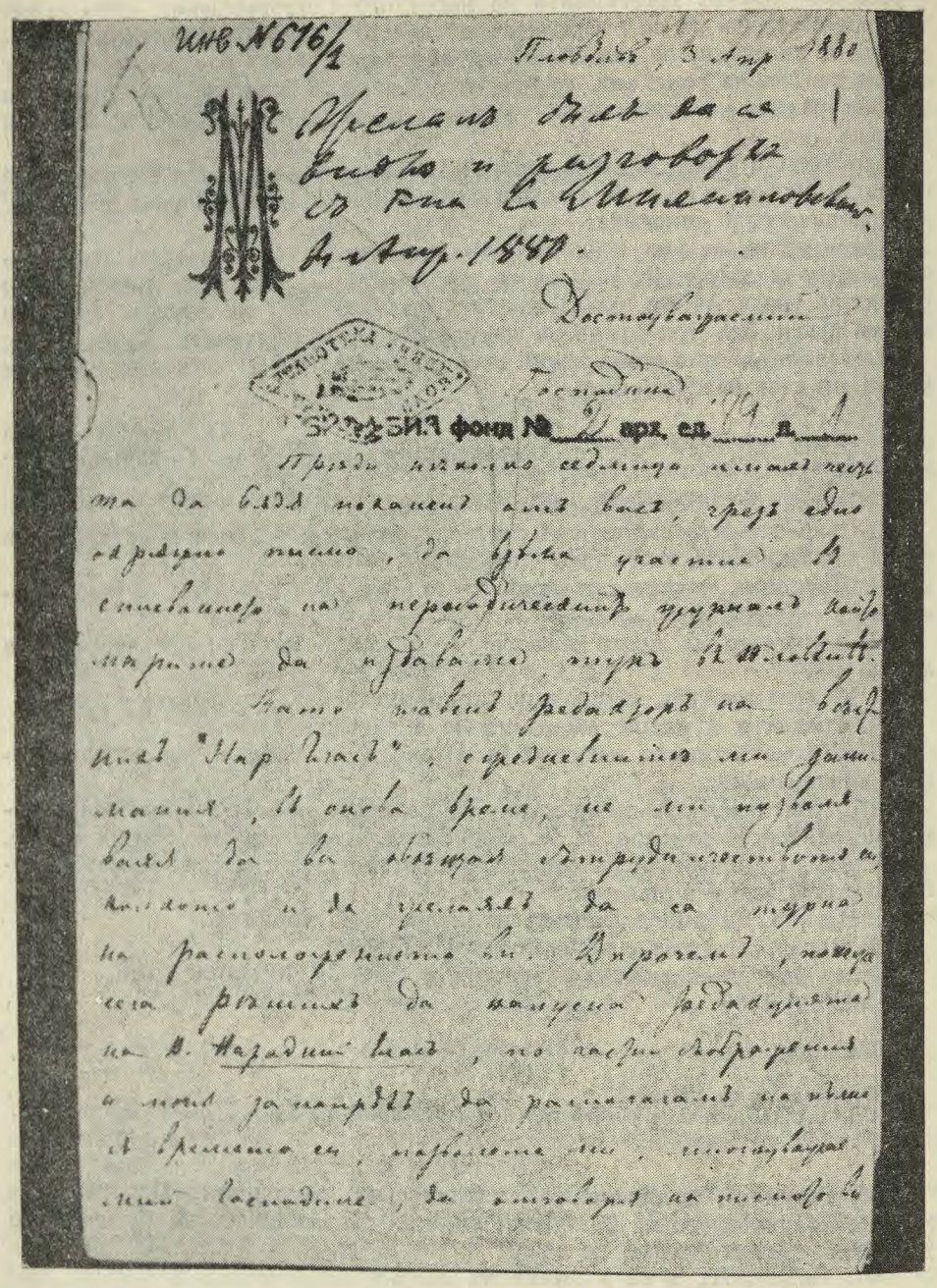
4 апр[ил] 1880

НБИВ, ф. 2, а. е. 89, л. 1—3, оригинал, 3 л., 5 п. с.

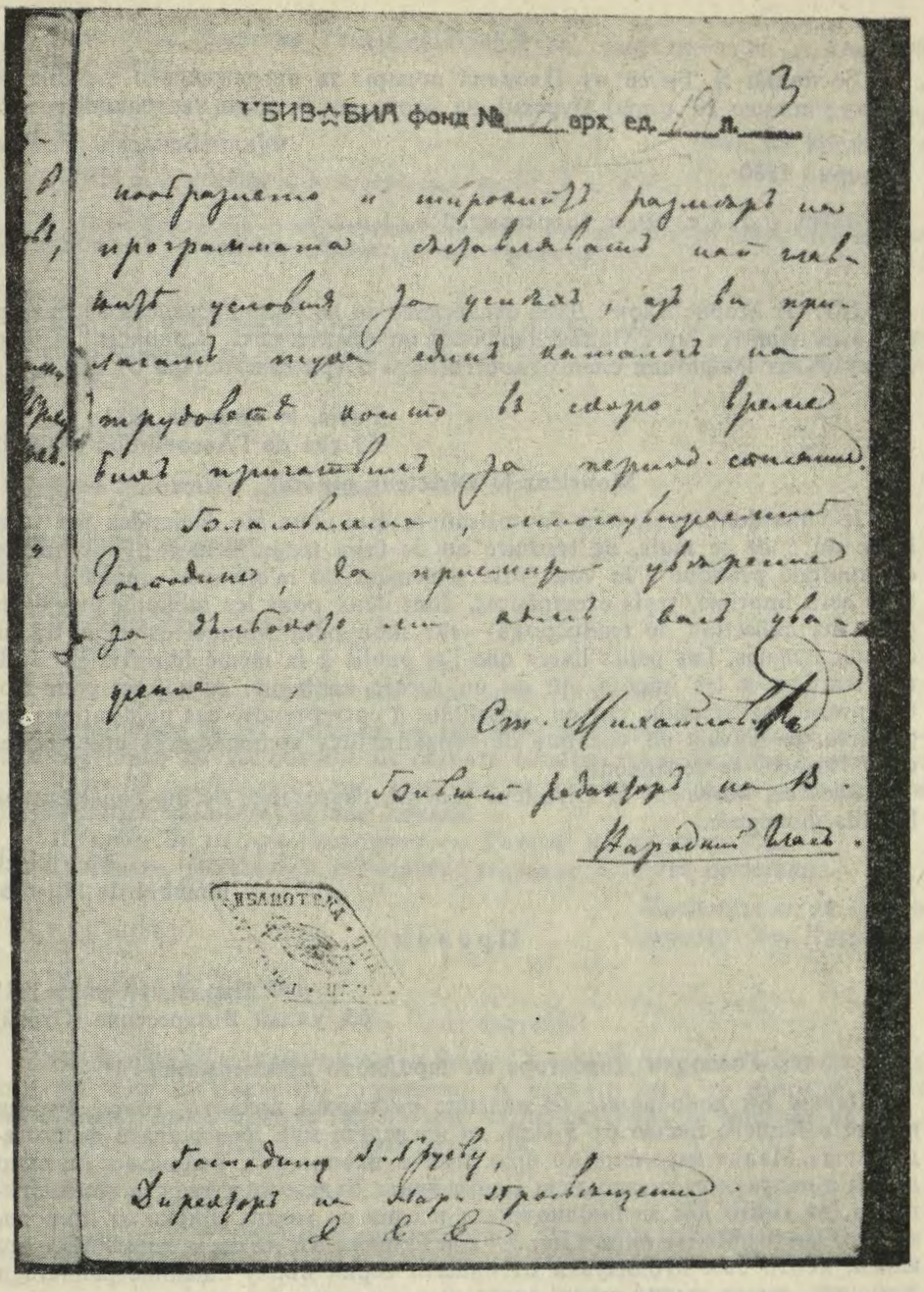
[1] Отнася се за сп. „Наука".

[2] Ст. Михайловски не е участвувал в редактирането на списанието.

166. Разписка, подписана от пловдивския митрополит Панарет, във връзка с получаването на 20 турски лири за съграждането на Девическото училище.

Първата и последната страница от

писмо на Ст. Михайловски до Й. Груев

Разписка

Господин Я. Груев от Пловдив подари за съграждането на Дивическото училище 20 л[ири] т[урски], за което му се дава настоящий разпис.

Пловдив
10 април 1880

Ф[илипополски] Панарет

НБИВ, ф. 2, а. е. 100, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

167. От Морис Блок[1]. Дава съгласието си да бъде преведена на български език книгата му „Малък наръчник по практическа икономия“ и моли да му бъдат изпратени след отпечатването ѝ три екземпляра от нея.

Paris, le 19 mars 1881
63 rue de l'Assomption (Auteuil)

Monsieur le Directeur général,

Je vous donne volontier l'autorisation, que vous me demandez par votre lettre du 5 de ce mois, de traduire ou de faire traduire mon „Petit Manuel d'Economie pratique“. Je vous prie seulement de m'envoyer, quand le petit livre sera imprimé, trois exemplaires, dont deux pour les bibliothèques et un pour ma collection de traductions — car mon petit Manuel est déjà traduit en huit langues. Les petits livres que j'ai publié à la même librairie sur l'administration et les impôts ont eu un succès analogue, ce qui est pour moi une grande satisfaction, car en consentant à entreprendre ces publications populaires, je n'avais en vue que de répandre des connaissances utiles et ces connaissances se répandent.

Recevez, Monsieur le Directeur général, l'assurance de ma considération la plus distinguée.

Mce Block
membre de l'Institut

Превод

Париж, 19 март 1881
63, улица Възкресение (Отьой)

Господин Директоре на народното просвещение,

Давам Ви доброволно (с желание от сърце) правото, което Вие ми искате с Вашето писмо от 5 май, да преведете или да накарате да преведат моя „Малък наръчник по практическа икономия“. Умолявам Ви само да ми я изпратите, когато тази малка книга бъде отпечатана, в три екземпляра, от които два за библиотеката и един за моята сбирка от преводи, защото моят „Малък наръчник. . .“ е вече преведен на осем езика. Малките книги, които съм публикувал от същата серия върху администрацията и данъците, имаха същия успех, което за мене е голямо удовлетворение, защото, съгласявайки се да осъществя тези популярни издания, имах единствено предвид да разпространявам полезни познания. . . и тези познания се разпространяват.

Приемете, господин Генерален директор, уверението на моята най-дълбока почит.

М. Блок
Член на Института

НБИВ, ф. 2, а. е. 29, л. 1—2, оригинал, фр. ез., 2 л., 1 п. с.

[1] Морис Блок (1816—1901) — роден в Берлин, починал в Париж. Автор на съчинения по политическа икономия и „Речник по администрация".

168. От настоятелството на Научно-книжовното дружество и редакционния комитет на сп. „Наука". Канят го да стане почетен член на дружеството.

Настоятелство
на
Научно-книжовното дружество
и
редакционен комитет
на „Наука"
№ 96
12 май 1881 год.
г. Пловдив

Уважаемий господине Й. Груев,

Имам чест да Ви уведомя, че Научно-книжовното дружество в Пловдив е решило да Ви покани да станете почетен член на това дружество.

Като Ви съобщавам това, моля Ви да ни уведомите по възможности по-скоричко приемате ли тая покана.

Прилага Ви се при настоящето и Устава[1] на дружеството.

Приемете, уважаемий господине, уверение в моето почитание.

Председател: И. Вазов
Секретар: Гр. Караджов

[Текст от Й. Груев:]

Г-не Председателю!

С благодарение приех писмото Ви от 12 май, с което мя каните да стана почетен член на Научното дружество, за какъвто мя е то избрало. Като приемам на драго сърдце тая покана, аз ще ся труда да заслужа на честта, която ми ся дава от дружеството Ви.

НБИВ, ф. 2, а. е. 176а, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] В архива на Й. Груев не се намери устав, а „Правилник за списанието на Научно-книжовното дружество" и „Вътрешен правилник на Научно-книжовното дружество в Пловдив".

169. Правилник за списанието („Наука") на Научно-книжовното дружество и Вътрешен правилник на Научно-книжовното дружество в Пловдив.

ПРАВИЛНИК

за

списанието на Научно-книжовното дружество

Чл. 1. Научно-книжовното дружество издава едно периодическо списание под название „Наука“, което излазя на 1-й на всяки месец.

Чл. 2. Програмата на списанието [се] състои от следующите отдели:

а) Книжнина: повести, стихотворения, драми, народни песни, приказки, обичаи и разни статии въобще върху книжнината.

б) Наука: статии по естествознанието, математическите и социални науки.

в) Училищен отдел: статии по педагогика, оценка на разни учебници и учебни пособия и статистика по училищата.

г) Критика и библиография на български и чужди книги и езиковедение.

д) Вънкашен и вътрешен преглед.

е) Смес.

Чл. 3. Списанието „Наука“ ще излазя ежемесечно най-малко в шест печатни коли.

Чл. 4. Правителствените разпореждания по училищата ще се печатат на краят на списанието във вид на приложение с особена нумерация.

Чл. 5. Всяка статия трябва да носи подписа на автора си, само в някои случаи може да се направи изключение от това правило, с особеното разрешение на настоятелството.

Чл. 6. Напечатаните статии и съчинения остаят собственост на автора си.

Неудобрените статии и съчинения се връщат.

Чл. 7. Цената на списанието за в областта е четире нови рубли, а за вън от областта е пет рубли нови. Абонаментът бива годишен.

ВЪТРЕШЕН ПРАВИЛНИК

на

Научно-книжовното дружество
в Пловдив

За заседанията на дружеството

Чл. 1. Дневний ред на заседанията се приготовлява от настоятелството. Всякой от членовете има право да прави предложения в събранието след изчерпването на дневний ред. Предложенията се дават на бюрото писмено.

Чл. 2. Писмата на препоръчаните кандидати за членове на дружеството, както и копие от самата писмена препоръка, се съобщават от настоятелството на всичките членове най-малко един месец преди денят, определен за избирането им.

Чл. 3. Писмената препоръка за приемание един член трябва да става съобразно с 5 чл. от устава.

Чл. 4. Въздържанието при гласуване се счита за гласуване против.

За настоятелството

Чл. 5. Настоятелството държи редовно заседания всяки петък. В случай на нужда председателят по свое усмотрение или по предложение на двама членове от настоятелството свиква извънредно заседание.

Чл. 6. Председателят отваря и затваря заседанието и държи редът на разискванията.

Чл. 7. Всичките членове от настоятелството са длъжни да присъствуват на всяко заседание. Отсъствующий без уважителни причини се глобява с 25 гр. златни за всяко заседание.

Закъснение повече от един час се счита за цяло отсъствие.

Чл. 8. За да може да решава настоятелството законно, трябва да присъствуват поне три члена.

Чл. 9. Членовете на настоятелството разделят помежду си за разглеждание материала, внесен за печатание. Те дават рапорт за прегледаний труд, който се поместя по решение на настоятелството.

Чл. 10. Ако някой член на настоятелството без извинителни причини не изпълнява в течение на един месец своите длъжности, то настоятелството го представя на дружеството за изключение от длъжността му.

[Пловдив, май 1881]

НБИВ, ф. 2, а. е. 176, л. 1—2, оригинал, печ., 2 л., 4 п. с.

170. От Морис Блок. Съобщава, че е получил екземпляри от преведената му книга „Малък наръчник“, и дава съгласието си за превеждане и издаване на български език и на други негови произведения. Оценява високо книжовната и обществената дейност на Й. Груев.

Paris, le 17 octobre 1881

Monsieur le Directeur,

J'ai reçu les trois exemplaires de la traduction de mon „Petit manuel“ et vous en remercie.

Quant à l'autorisation que vous me demandez de traduire d'autres petits volumes de la même collection, je vous l'accorde avec plaisir, heureux de contribuer, même indirectement, à l'avancement des intéressantes populations dont l'avenir intellectuel et moral est entre vos mains, et j'ajouterai en de si bonnes mains.

Chaque mesure que vous prenez pour favoriser l'instruction des enfants bulgares est une nouvelle pierre que vous ajoutez au monument de votre gloire, monument qui sera aussi durable que votre action est bienfaisante.

Recevez, Monsieur, l'expression de ma condisération la plus distinguée.

Mce Block
de l'Institut de France

Monsieur Grouew
Directeur de l'Instruction publique

Превод

Париж, 17 октомври 1881

Господин Директоре,

Получих трите екземпляра от превода на моя „Малък наръчник“[1] и Ви благодаря.

Колкото до правото, което Вие ми искате, да преведете и други малки томове от същата сбирка, аз Ви го давам с удоволствие, щастлив да сътруднича даже и непряко за развитието на интересна народност, чието ин-

телектуално и морално бъдеще е във Вашите ръце, и ще добавя, в толкова добри ръце.

Всяка мярка, която Вий вземате за подобряване на образованието на българските деца, е нов влог, който Вие прибавяте към монумента, който ще бъде толкова траен, колкото Вашата дейност е добродетелна.

Приемете, господине, израза на моята най-дълбока почит.

М. Блок
от Френския институт

Господин Груев
Директор на народното просвещение

НБИВ, ф. 2, а. е. 29, л. 3—4, оригинал, фр. ез., 2 л., 1 п. с.

[1] Преводът на книгата излиза на български език под заглавие „Книжка за практическа икономия“ (Пловдив, 1881).

171. От Българското книжовно дружество. Уведомява го, че е избран за дописен член на дружеството.

Българско книжовно дружество
в Средец
Май 11-й 1882 година

Господину Йоакиму Груеву
в Пловдив

Събранието от действителните членове на Българското книжовно дружество в заседанието си от 5-й септември миналата 1881 година Ви избра за дописен член на това дружество съгласно чл. 22 от устава му.

Честит съм, че мога в тоя случай да Ви съобщя това почетно избрание, и като Ви известявам за подновената вече деятелност на дружеството в столицата на Княжеството, умолявам Ви, почитаемий господине, да имате добрината да приемете нравствено участие в това общеполезно предприятие.

Привременний управителен комитет
Председател: В. Д. Стоянов
Деловодител: П. Генчев

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

172. Известие от Ученолюбивото дружество[1] в Пловдив за прекратяване на дейността му и за предаване на наличните суми и вещи на Дирекцията на народното просвещение.

До г-на Директора
на народн[ото] просвещение

Господине Директоре,

Известно Ви е, че нещо преди три години в градът ни ся беше съставило Ученолюбиво дружество с цел да съдействува за просвещението чрез даването на сказки и купуването от капиталът му една библиотека. Това дружество след едно съществувание близо от две години го постигна участ-

та, която е постигвала повечето от нашите подобни дружества. Именно то престана да живее. Настоятелството му няколко пъти свика чрез вестниците неговите членове да ся съберат, н[о] събрание не може да стане.

Предвид на това то [настоятелството] реши да ся предадат на поверената Вам дирекция парите на това престанало да съществува дружество, за да ги употребите по начин, какъвто видите за добре, н[о] все с цел за народното ни просвещение. Капиталът на това дружество е пет хиляди и четиристотин и шестдесят гроша и тридесят пари, златни (гр. 5460,30), които Ви предавами заедно със следующите вещи на дружеството:

1. Една кутия с печатите на дружеството.
2. Касовата книга на дружеството, съдържаща сметките му.
3. Книгата, в която е вписан уставът на дружеството.
4. Пет книги квитанции, от които трите цяли, едната, съдържаща само кочани от отрязани квитанции, а четвъртата има част отрязани квитанции, другите цяли.
5. Двадесят и една отрязани квитанции под №№ 115, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 125, 134, 138, 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 151, 155, в които означените количества не са могли да ся съберат.

Приемете, г-не Директоре, уверение в отличното ми към Вас почитание.

Пловдив
18 авг. 1882

Председател на дружеството:
П. Димитров
Касиер: Д. П. Минков

П. П. Вишереченото дружество има още няколко вещи, съхранени в една от стаите на Българското реално училище, които са:

12 столове
2 ламби с глобози
8 ламби малки с 14 шишета
1 стъкло за вода
2 чаши за вода
1 четка за чистене шишета
4 топчета фитил за ламбите
1 тиникия с петрол
1 фенер голям
20 фунта свещи спермацети

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 26—27, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] Дружеството е основано в края на 1879 г.

173. От Христо Пулеков относно негови материали, свързани с Копривщенското въстание. Изпраща му една част от тях.

До господина Директора
на народното просвещение
в Източна Румелия

Господине Директоре!

Когато бяхте в г. Копривщица, напомнихте ми за описанието на Копривщенското въстание. Ето споряд обещанието ми аз почнах да попра-

вям и преписвам това описание и всяка седмица ща Ви изпровождам по една част от него. За начало приключвам Ви сега една част.

Моля да ми явите за Вашето одобрение. Във Ваше изволение стои да поправите или измените нечто в описанието, както намерите благословно.

В г. Копривщица
6-й септем[ври] 1882 г.

Остановам с най-отлично почитание
Хр. В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 6—7, оригинал, 2 л., 2 п. с.

174. От Пловдивската митрополия за съдействие при осъществяване на акцията по набиране средства за строеж на храм-паметника „Александър Невски" в София.

Достапочтений господине,

Известно Ви е, че на 19-й февр. т. г. в многознаменателния за нас, българити, ден[1] при присъствието на представители и от нашата област[2] се положи тържествено основний камък на храмът, който има да се въздигне в г. София в името на св. Александр Невский, за памятник на нашето Освобождение в знак на нашата благодарност и вечна признателност към царя-освободителя и падналити за свободата ни руски герои.

Като синове на едно и също отечество и въодушевени от същити благородни чуства, с каквито и севернити наши братя, длъжни сме да принесем и ний лептата си за въздигването на тоя священ и общий от български народ памятник.

Затова се умолявате, достопочитаемий господине, да благоволите и утре часът на 10 преди обед да дойдете в митрополията, гдето в общото събрание да се размисли и нареди начинът, по който ще се приканят единородцити ни в нашата област кам пожертвования за изпълнението на това священое и патриотеческое предприятие.

г. Пловдив, 11 септемврий 1882

От митрополията

НБИВ, ф. 21, а. е. 168, л. 15—16, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Освобождението на България.
[2] Източна Румелия.

175. От сливенския околийски училищен инспектор Г. П. Падаров за изпращане екземпляри от книгата на Й. Груев „Първи начала от нравоучението и гражданствена наука".

До господина Йоаким Груев
Директор на народното просвещение
Пловдив

Господине Директоре!

Понеже учебникът Ви „Кратки познания от нравоучение и гражданствена наука"[1] согласно протокола на учителското собрание (който Ви днес пратих) ся прие за учебник по нравоучението за III и IV отделения за но-

вата учебна [18]82 и [18]83 год., то счетох за длъжност, г-не Директоре да Ви помоля, щото пратете до мене или до книжарницата на г-на д-р Мирковић, който мя задължава [с] около 500—600 екземпляра; тъй също иска и мя задължава другий книжар г-н Д. Влахов за 100—200 екземпляра. После, ако ся укаже нужда за още, ще Ви пиша.

13 септември 1882
Сливен

Приемете уверение на най-отличното ми към Вас почитание и уважение.
Сливенски околийски училищен инспектор:
Г. П. Падаров

[На първа страница в полето има текст от Й. Груев:]
Да се пратят г-ну Падарову
800 екз., които да раздаде за
продан, дето намери за най-добре;
цената е 0,50, побив ся остава
по 20% от стойността на продадените.
15 септември 1882

НБИВ, ф. 2, а. е. 139, л. 27—28, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Груев, Й. Първи начала от нравоучението и гражданствена наука. Пловдив, 1881; 2. изд. 1882.

176. От Христо Пулеков. Изпраща част от спомените си за Копривщенското въстание за преглеждане от Й. Груев и отпечатването им.

До господина Директора
на народното просвещение
в Източна Румелия

Господине Директоре!

През заминалата седмица Ви изпроводих един отдел от описанието на Копривщенското въстание и надеям ся да сте го получили. Ето че Ви изпровождам и сега следование от описанието и така ща следувам до конеца му.

Много желае сърцето ми, господине Директоре, затова и покорно моля да изволите да мя възрадовате с едно писъмце и да ми явите — ща ли имам щастие трудът ми да ся удостои за в работа, та да следовам докрай; или ще бъде залудо, та да ся оставя от това дело. Описанието ща бъде доста пространничко.

Останувам с най-отлично почитание

В г. Копривщица
14-й 7/ врия 1882

Ваш покорен слуга
Хр. В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 8—9, оригинал, 2л., 2 п. с.

177. От Христо Пулеков. Изпраща трета тетрадка от спомените си „Описание на Копривщенското въстание“ и го моли да си изкаже мнението.

До господина Директора
на народното просвещение
в Източна Румелия

Господине Директоре,

През заминалити две седмици съм Ви изпроводил два осмолистни тетради от „Описанието на Копривщенското въстание“ и надеям ся да сте ги получили.

Ето че Ви изпрождам и третий тетрад, продължениу на изпроводенити два.

Не ся удостоих да получа от Вас някое писъмце, за което много жъднее душата ми. Затова приимам чест повторително да Ви помоля, удостойте Ваший слуга с известие на съждението Ви върх изложението на това описание и много щете мя възрадовате и насърчите.

21-й 7/врия 1882
Копривщица

Останова[м] с най-отлично почитание
Хр. В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 10—11, оригинал, 2л., 2 п. с.

178. От Христо Пулеков. Благодари за бележките върху спомените за Копривщенското въстание и изпраща четвъртата тетрадка. Моли го да запази тетрадките, защото няма преписи от тях.

До господина Директора
на народното просвещение
в Източна Румелия

Господине Директоре!

Не знаете колко мя сърадва желателното ми Ваше писъмце от 8-й текущаго. Благодаря, зачтото мя удостоихте с Вашити бележки връх описанието ми.

Ето че Ви изпровждам и 4-й тетрад и ща следувам за тоя предмет до намислената ми точка, т. е. до пристиганието на русити в г. Копривщица.

Споряд бележката Ви ща ся потрудя да допълня описанието колкото ся може с подробностити на действоващити лица във въстанието. Като свърша конеца, тогава щете имате добрината да ми забележите и поправите недостаткити, каквото да имам чест чрез Ваше старание да видя трудовети си на свет издадени.

Само това ще Ви ся помоля да имате наум да запазите изпроводенити ми Вам тетради, зачтото болестта ми не допусти да имам преписа им точно; а пак може да стане нужда за преглед.

12 окт. 1882
Копривщица

Оставам с отлично почитание
Хр. В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 12—13, оригинал, 2 л., 2 п. с.

179. От Христо Пулеков за изпратени тетрадки със спомените му за Копривщенското въстание. Безпокои се да не са загубени.

До господина Директора
на народното просвещение
в Източна Румелия
Копривщица, 8 ноември 1882

Господине Директоре!

Преди две седмици бях Ви изпроводил 4-й тетрад от описанието ми чрез Лука Доросиев, ученик от 5-й клас в Пловдивското училище.

На 3-й текущаго Ви изпроводих 5-й тетрад чрез Неша Г. Манув, писар в Пловдивската префектура.

Сега Ви изпровождам 6-й тетрад и покорно моля за спокойствие да ми явите прияхте ли 4-й, 5-й и настоящий 6-й тетрад.

Остава да Ви изпроводя и 7-й тетрад, който ще бъде последний. Ще изпроводя и за допълнение имената на действоващити във въстанието лица според бележката Ви.

Остановам с най-отлично почитание
Христо В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 14—15, оригинал, 2 л., 2 п. с.

180. От Христо Пулеков. Изпраща последната тетрадка от спомените си и допълнителните бележки към тях. Желае да посвети труда си на Й. Груев.

До господина Директора
на народното просвещение
в Източна Румелия

Господине Директоре!

Ето че Ви изпровождам и 7-й последний тетрад от описанието ми. В него щете намерите и притурки за допълнение на 6-й и 8-й параграфи споряд бележката Ви. Лесно е да ся намери мястото, гдето требова да ся вместят.

Колкото за датити на събитията аз съм внимавал да ги бележа точно с месяци, понейде и с година и мисля, че е доволно.

Дано можеше да ся свърши така работата и да не иска повече труд. То е добре да мога сам да дода в Пловдив и да дотъкмим недостаткити, но что да сторя, милий ми г-не, кога немам нозе и ограничен съм да седя дома безделник.

Затова пак ся осланявам на любородната Ви душа и покорно моля да благоволите поне с два пръста да турите солчица в котела на това ястие.

Всичката си надежда имам на Вас да ся погрижите за убогото мое описание, т. е. да го поправите тука-там по Вашата граматика; да допълните и преправите някои недостатки и да го удостоите да ся яви пред учений свят като едно горско цветенце.

Аз имам упование на честната дирекция да вземе въз себе грижата за печатанието на тая книжка.

При всичко това желая тоя мой малий трудец да бъде посветен на Ваше име, както съм и бележил в 7-й тетрад. Вие щете имате за награда душевнята Ви радост, която щете почуствовате, като спомагате на старий Ви злощастлив учител.

Моля да мя удостоите с отговора Ви за приемването на всичкити 7 тетради, както и за някои нужни в делото предмети, и много щете мя възрадовате.

Копривщица
16 ноем. 1882

Остановам с отличното си към Вас почитание
Христо В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 17—18, оригинал, 2 л., 3 п. с.

181. От Христо Пулеков във връзка с редактирането и обнародването на спомените му за Копривщенското въстание. Изпраща му преписана седма тетрадка, която е изгубена.

До господина Директора
на народното просвещение
в Източна Румелия

Господине Директоре!

С голяма радост приях честното ми Ваше [писмо]от 24-й текущаго [месеца]. Благодаря Ви от сърце, че приимате въз себе труда да ся поправи и попълни убогото ми изложение. Колко щях да бъда щастлив и ако изволите да вземете въз себе грижата за издавание на свет маловажний мой труд. Аз на Вас имам всичката си надежда; другаго благодетеля немам; а пък, като съм лишен от всички средства, самичек не мога да свърша ничто. Вашата ръка ся простира всякъде; стига само да изволите, и лесно ще ся изпълни желаемое.

Аз ся намирам на запад солнца и не оставям подир себе никоя памят за последороднити. Нека под Ваша сянка да ся удостои и моето имя да ся забележи поне на вратата в храма на музити.

За вечний спомян на моята към Вас почест и признателност моля да благоволите да приимете посвящение на Ваше имя малкий ми трудец, както съм забележил в последний тетрад. Седмий тетрад, понеже е пропаднал, аз го преписвам 2-й път и приключвам Ви го.

На едно листо Ви написвам на § 34-й началото, което ся намира в 6-й тетрад, каквото да сравните 6-й със 7-й, за да не стане някоя погрешка. Приключений тетрад е по-изправен от изгубений.

Поздравлявам Ви с празниците и Нова година и пожелавам Ви да ги празновате на много лета весело и благополучно със всичкото Ви семейство.

30-й 10/врия 1882
гр. Копривщица

Остановам с отлично почитание
Хр. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 18—19, оригинал, 2 л., 3 п. с.

182. Краят на ръкописа на Христо Пулеков „Описание на Копривщенското въстание".

Главнокомандующий Сюлейман паша изпроводил няколко дивизии войска, от които едни ся укрепиха при река Козница, гдето ся влива в р. Тополка, а други ся остановиха в Копривщица. Русити усвоиха Златишката околия. Дойде и друга турска войска в Копривщица и числото на войнити ся възкачи до две хиляди душ.

Комендантити на войската почнаха със зверски начин да мъчат жителити в най-тяжки работи и да насиловат всичкити от пятнадесят годин нагоре да копаят деня и нощя в горити окопи и да правят колиби за войската. Снегът беше глъбок три пяди и повече, а студът по R.15° под точка замерзания.

От Златишката околия всичкити турци с домочадията и живата си стока бягаха. (Декемвр[и] 20-й) в Копривщица, а оттука към Пловдивско поле. Копривщене бяха принудени да дават храна и на войската и на бежанцити, които бяха ся загнездили по къщити ни. Злото достигна до зенита си. Турцити скърцаха зъби въз нас и готвяха ся да ни избият и да запалят града. Рождество Христово наближи. Турскити офицере викаха въз нас: „Утре на празника ви ще ви храним с печени човешки глави." Приготвиха и въжа да свръзоват жителити.

Небесний цар с всесилната си десница и тоя ряд избави Копривщица. Тука ся изпълни словото на пророка, който говори: „И иже еще совет совещаваете, разорит господ." Всевишний смути турцити, както Фараона с войнството му посряд Червено море, и Копривщица биде спасена.

Русити завладели Шипченский проход, преминали Балкана, разбили турската войска и погонили турцити към всяка страна. И така едни от русити нападнали турцити откъм изток на Копривщица, други от Врачешкий проход — откъм запад и север — и уграждаваха да вземат в плен турската в Копривщица и наоколо войска.

Турцити, загащени от русити откъм изток (Гиопса), бягаха назад със семействата си към север през с. Клисура и Копривщица; и оттамо без почивка три дни и три нощи (26-й, 27-й и 28-й декемврия г. 1887) преминуваха към Т. Пазарджик.

На 28-й декемврия вечерта турскити войски от укрепенията си при река Козница бягали с голям безпорядък и през нощта стигнаха в Копривщица с предводителя си Искендер паша.

Воинскити караули часто като приносили в града известия на турцити, че русити са заобиколили Копривщица и могат да поробят турскити войски, затова тии (турцити) бяха обладани от голям страх и смущение. А пак когато застигна вечерта Искендер паша и каза им: „Бягайте скоро към Т. Пазарджик да не паднем робие, зачто само тоя път е останал незахванат от русити", тогава турцити и еще ся вцепениха от страх, и забуравиха кланието и йзгора, и почнаха на купове на купове да бягат из Копривщица към с. Стрелча.

Преди бягането през деня турцити бяха обрали из града ни всичкити коние, а през нощта, за да си вземат ахта, изкъртили бяха всичкити дукяни и ограбили, что можали, и до разсъмнование ся очистили до един из Копривщица. Гражданиети ни седяха затворени дома си, чакаха второ пришествие и не знаеха что ся работи навън.

§ 35.

Дохождание на русити в Копривщица

Слава богу! Сутрена на 29-й декемврия (1877 г.) развидели ся и слънце огря, а жителити в Копривщица и еще не знаяха, че турцити из града ни са бегали, та не смеяха и на пътя да излезнат. Но радостний глас навсъде почна да ся разноси: „Турци нема. Турци нема."

Жителити ся събраха на купове на купове по пътищата, стояха като омаяни и чудяха са на това, что е станало.

Детцата, като бяха ся разтичали из града да гледат где са крътили и ограбили дукяни турцити, завчас начнаха да викат с възхищение: „Руси дойдоха! Руси дойдоха!"

И наистина пристигнаха в Копривщица няколко душ казаци. Не мина ся много время и подир казацити дойде руска пехота до три хиляди войни.

Жителити с голямо удивление и радост гледаха на русити, като на небесни същества, които дошли да прогонят демонити — турцити — от святата земля на отечеството ни.

Тоя руский полк, който пръв ни озари, носяше имя Двенадцатий пехотний великолуцкий полк.

Ний, всичкити жители, заедно с русити влязохми в святий храм и совокупно с голяма радост пяхми славословие и въздадохми благодарение всевишнему творцу за избавлението ни от тяжкий фараонов ярем.

На утрешний ден (30-й декемврия) пристигна в Копривщица и славната руска конница, която пренощува и незабавно ся отправи за в Пловдив.

Войнити от Великолуцкий полк, като бяха доволно пострадали от много трудното им в голям сняг и студ минување през Балкана — Шиндарнак и Баба, — имаха нужда да ся успокоят малко; затова преседяха в града ни пят, шест дни.

Стигнахми живо и здраво януария 1-й и с русити заедно празнувахми Нова година 1878.

§ 36.

Напомнюване към еднородни наши братия блъгари

Блъгарский народ е длъжен вечно да остане признателен и благодарен на царя-освободителя (вечна му памят), приснопамятнаго императора всероссийскаго Александра II-го, и на Великата ни благодетелка Россия, на която героити пролияха драгоценната си кръв по нашата земля, за да строшат железний ярем, който отоманцити бяха наложили на блъгарити и мъчеха ги повече, отколкото египтянити — израилтянити.

Горка наша майка Блъгария лежеше в окови повече от четире векове! Нейнити чада бяха робие на варварити, които ги порабощаваха и като змии пияха кръвта им.

Наши братия славение съжаляваха за съдбата на блъгарити, но никой не им подаваше помощ за облекчение. Сръб[ски] историк Раич говори: „Златовенчаний лев Болгарии лежит разпростертий на земли."

Юрий Венелин (Древн[ие] и нынешние болгаре, том I-й, стр. 9) за блъгарското царство говори: „Даже никакой славянин не ридал под телом зареззаннаго льва; огромное его туловище заброшено в балканских, македонских и румелийских лесах; там питается им чудовище двурогое, вышедшее из пустине Арабии."

Същий Юр. Венелин (Крит[ические] исследования об истории болгар, стр. 216) говори: „Бедные, бедные болгаре! Болгаре, которые еще и ныне

наполняют Болгарию, Румелию, Македонию, част Тесалии, Албании, которые главную отрасл составляют населености Европейской Турции, которые гораздо многочисленные греков, — бедные болгаре! Не стало их великаго Бояна, нет Карана, нет Владимира II; бедные старинные друзья, наставники и просветители руси! Нет более у них св. Кирила, нет св. Методия! Кто призрит бедных сирот? До сих пор (до 1828 г.) Европа оплакивала судбу одних греков; ни одна душа не вздохнула о болгарах; все их забыли! Бедные сироти, кто призрит их? На бога надежда, дана великаго царя рускаго и на его добрих Россиян!!"

Ето, братия блъгаре, сега с очи гледами, че ся осъществиха пророкувани преди тридесят години думи. Великий цар русский и неговити добри росияни избавиха блъгарити от вечни окови и положиха краеуголний камен, на който Блъгария под крепката ръка на великаго императора российскаго ще основе, ще увеличи и ще възвиси своята държава до осъществление на Санстефанский договор. Дай боже! Вразуми всички наши братия блъгари да следуват разумно по спасителнити наставления на великата наша благодетелка Россия. Уварди ги от разногласия и чуждевредни влияния, които за блъгарити са отрова с мед помазани.

О мили братия блъгаре! Ний немами, нито можем да придобием друг така милостив, благодетелен и добромислен баща като великаго царя рускаго. Слушайте съветите му и щете успеете.

Да живее всерусийский император!

Да живее велика Россия!

БЕЛЕЖКА

Мнозина наши учени еднородци при своити частни описания на въстанието мимоходом са споменали и за приключения, които станаха в града ни Копривщица. Но понеже, както ся види, не са имали точни сведения за всичкити събития, затова много случки са описали с погрешки.

Аз нямам время и воля да критикувам описанията им; но моля ги, ако им е угодно, сами да поправят и допълнят недостаткити си. При това описание всичкото мое старание е било с цел да дам точни и истинни материали на по-достойнити наши учени лица, които биха пожелали да съставят цяла и пълна история за делата на въстанието, което блъгарети съвършиха за освобождението си от отоманский ярем в година 1876.

Съставил и написал Хр. В. Пулеков, жител из г. Копривщица в Източна Румелия.

В началото на печатаната книжка желая да ся постави следующето:

На Негово високоблагородие
господину Директору
на народното просвещение
в Източна Румелия
Й. Груеву
в знак на глъбоко почитание
посвещава
съчинителят

ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА § 6-Й.

Параграф 6-й требова да ся измени в началото така:

§ 6-й.

ПРИГОТОВЛЕНИЯ В КОПРИВЩИЦА

Пръв подбудител на въстанието в Копривщица бяше Тодор Л. Каблешков, жител от същий град. Тоя момък бяше на възраст двадесят пят годишен. Следувал науки в Копривщица, Пловдив и Цариград. В него ся съглядоваше дързост и решителност без разсъждение. Телосложение слабо. Преди да свърши в Цариград наукити, той оставил училището, а станал в Белювската станция управител на телеграфа.

Във время на седението му в станцията той имал случай да ся опознае с някои членове от Влашкий комитет, които му вдъхнали технити предприятия. По тая причина той оставил станцията и дошел есента (г. 1875-та) в отечеството си Копривщица с намерение да положи в дело мислити си и да ся труди да придобие последователи за въстание.

През зимата до Нова година (1876) той с проповедта си сполучил да придобие няколко едномисленници, от които по-главни в делото съучастници били: Найден поп Стоянов, Цоко Будин, поп Никола Белчев, Танчо Кафеджи, Брайко Енюв, Петко Кундураджи и други някои.

В конеца на януария доходил в града ни наименований Бенковский (Гаврил Т. Хлътев, копривщенец) от Влашкий комитет и Каблешковити едномисленници правили тайни заседания, в които делото ся устроило на по-добър ряд. Положило ся начало за съставление в града ни един комитет, който да има споразумения с други комитети, и за съставлението му грижата ся положила на Каблешкова.

От тоя ден делото ся захванало по-живо и деятелно: Каблешков наредил тайна преписка, служители на делото, събирание пари, покупувка оружия и барут, тайни заседания и подписание на нови съучастници, които поп Никола заклинал в кръста и Евангелието и давал им по един белег (лев, на олово излиян), който сам той изработвал.

През м. март доходил в града ни до комитета наименований Ванков и правил някои споразумения.

Както и да е, нашити дейци почнали да събират съзаклятници... (и другото наряд, както е изложено в § 6-й).

ДОПЪЛНЕНИЕ НА § 8.

В § 8-й на удобното му място да ся вмести следующето:

Управляющий делата на комитета бяха: председател Тодор Л. Каблешков, подпредседател Спас доктор.

Членове: Тодор С. Душанчанин, Патю Млъчков, Тодор Филипов, Найден поп Стоянов и Неше поп Брайков с някои писари и слуги.

Действующий по-главни лица: поп Никола Белчев, поп Иван Ерчев, Генче Шулев, Петко Кундураджи, Танчо Кафеджи, Рашко Стойчев, Генче Костов и други някои.

Главатаре по войнишки дела: Цоко Будин, Гаврил хаджи Тодоров, Брайко Енюв, Георги Тосун и други някои. Присъствующий в съветити бил и Георги Икономов от Сливен. (И после другото да следова, както си е написано на местото.)

ВТОРО ДОПЪЛНЕНИЕ НА § 8-Й.

Понеже някой си дописник по въстанието на имя г-н Шопов[1] неправо е писал за следующето събитие, затова намислих да го вместя на мястото му в § 8-й и оставям на Ваше произволение[2], ако обичате, вместете го на приличното му място в § 8-й:

Наший комитет, като гледаше, че има под своя команда толкова послушни войскари, намисли да почне и нападение на турски населения. Жребиуто ся падна на с. Стрелча. Тамошнити блъгаре бяха изгорили турскити къщи, турцити ся скрили в джамията, а християнети дойдоха в Копривщица.

Реши ся да ся избият тия турци. По тоя начин комитетът избра една дружина юнаци войници и даде им воевода Найдена поп Стоянов със заповед да свършат това дело. По съгласие и на комитетити и от Панагюрище дошла тамо една дружина войници за съдействие на решението. Копривщенскити юнаци с панагюрскити са събрали в Стрелча, задружно обсадили джамията и в закрити места, гдето куршум не може да свирне, правили планове как ли може да ся свръши това дело. Отгде зачули пусти турци османовияне, та налетяли въз обсадителити и юнацити без забава оставили Стрелча и бягали в горити кой, как могъл; но люти османовчяне ги гонили и лепили по гръба им крушуми. Бежанцити с усилие едва един по един ся върнаха в отечеството, като оставили от дружината си неколцина на земята пронизани от турский крушум. По тая несполука воеводата Найден падна от чина си. Това е едничкото юнашко дело, което нашити войници направиха, и друго не повториха.

Копривщица, 1882

[На 16 страница има бележка от Й. Груев:]

Тоя лист е остатък от забележките, които имаше съставени Хр. В. Пулеков по въстанието и които беше ми пратил за печатание. Другите листове са пропаднали, та не ги намерих.

Й. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 206, л. 1—8, оригинал, 8 л., 16 п. с.

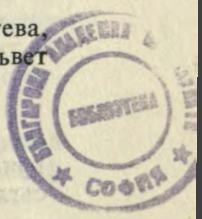
[1] Атанас Шопов.

[2] В писмата си до Й. Груев във връзка с обнародването на „Описание на Копривщенското въстание“ Хр. Пулеков му дава право да редактира ръкописа и се погрижи за оформянето на изданието.

183. От префекта на Пловдивския департамент Петър Димитров за участието му в сесия на Пловдивския главен съвет.

Д. В. Д.
Префект на
Пловдивский департамент

До господина Йоакима Груева,
член на Пловд. главен съвет

№ 783
5 март 1883
г. Пловдив

Господине,

Съгласно с решението, взето в последното заседание на последнята сесия на главний съвет, втората му годишна обикновена сесия ще ся от-

вори на 14-й того, ден понеделник, часът на 2 след пладне в помещението на Областното събрание.

Умолявате ся прочее да присъствувате както при отварянието ѝ, тъй и на заседанията ѝ, догдето трае.

Приимете уверение в уважението ми към Вас.

Префект:
П. Димитров

НБИВ, ф. 2, а. е. 161, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

184. Грамота, с която Министерството на народното просвещение и изящните изкуства на Франция го удостоява със званието „Офицер на народното просвещение“ (заслужил просветен деец).

MINISTERE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE ET DES BEAUX-ARTS

Le Président du Conseil,
Ministre de l'Instruction publique et des Beaux-Arts

Vu l'article 32 du décret organique du 17 mars 1808;

Vu les ordonnances royales des 14 novembre 1844, 9 septembre 1845 et 1er novembre 1846;

Vu les décrets des 9 décembre 1850, 7 avril et 27 décembre 1866

Arrête:

Monsieur Groueff, J., Directeur de l'Instruction publique en Roumélie est nommé Officier de l'Instruction publique.

Fait à Paris, le 14 juillet 1883
Le président du Conseil,
Ministre de l'Instruction publique et des Beaux-Arts
Signé: Jules Ferry

Pour ampliation:
Le Chef du 1er Bureau du Secrétariat: [Butquoi]

Превод

МИНИСТЕРСТВО НА НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ И ИЗЯЩНИТЕ ИЗКУСТВА

Председателят на съвета,
министър на народното просвещение и изящните изкуства

Съгласно член 32 на основния декрет от 17 март 1808:

съгласно кралските укази от 14 ноември 1844, 9 септември 1845 и 1 ноември 1846;

съгласно декретите от 9 декември 1850, 7 април и 27 декември 1866

постановява:

Господин Груев, Й., директор на народното просвещение на Румелия получава званието „Офицер на народното просвещение“

Съставено в Париж на 14 юли 1883 г.

Председател на съвета,
министър на народната просвета и изящните изкуства
Подписал: Жул Ферѝ[1]

За автентичността на дубликата:
Началник на първото бюро на секретарията: [нечетлив подпис]

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 11, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Жул-Франсоа-Камий Ферѝ (1832—1893) — роден в Сен Дие, адвокат и политик. Редактор на в. „Тан“, известен с обнародването на брошури срещу злоупотребите на режима под заглавие „Фантастичните сметки на Хаусман“. Застъпва се за свободата на печата, събранията и профсъюзите.

185. От Екзарх Йосиф български с молба да препоръча лице за деловодител на Попечителството на образователното дело в Тракия и Македония.

Господине Директоре[1],

Образователното дело в Македония и Одринския вилает в размера, в който го устроихме тая учебна година, е доста многосложно, деликатно и важно, тъй щото освен Попечителството, което не може да заседава освен в по-важните случаи, и освен един подписар, когото нарядихме, ся вижда нужда от един деловодител на Попечителството, който да дава душата на всичкото това толкова сериозно дело. Н[егово] в[исоко] преподобие отец Методий, освен че си има своята длъжност като протосингел, и отец Максим като секретар на екзархията, н[о] трябва да са свободни и за някои непредвидени случаи. Деловодителът трябва да бъде человек образован, вещ в училищни въпроси и деятелен, който да ръководи това дело, като носи отговорност, за да могат жертвите, които стават, да принасят поголям плод и да хванат по-добро място. Годишната плата можем да му дадем шест хиляди франка. Като не можем да намерим сами такова лице достойно, ний намислихме да прибегнем до Вашата позната опитност и да Ви помолим най-горещо, господин Директоре, да измислите такова лице и да ни го препоручите. Тая работа е толкова от голям интерес народен, щото и на служба да ся намираше такова лице, нашите патриоти от Източна Румелия трябвало би да го убедят със всичките средства и да го принудят да приеме тая длъжност. Като сме уверени, че предвид на сериозността и важността на делото Вий ще ся потрудите с ревност патриотическа да удовлетворите просбата ни, призоваваме божията благодат на Вас и остаям с отлично почитание Ваш во Христе усърдний молителствувател

1883 2 септември
Ц[ариград] — Ортакьой

+Екзарх български
Йосиф

До господина Й. Груев
Директор на народното просвещение
в Пловдив

НМО — Габрово, ф. 11 В, инв. № 21[13], л. 2.

[1] Йоаким Груев.

186. От Пловдивския префект Петър Димитров за свикване на сесия на Пловдивския главен съвет.

До г-на Йоакима Груев,
член на Пловд. гл[авен] съвет
в Пловдив

Д. В. Д.
Префект на
Пловдивския департамент
№ 3313
10—7/врий 1883
г. Пловдив

Господине,

Съгласно с член 133-ий от Органический устав чест имам да Ви явя, че Пловдивский главен съвет ся свиква на главна годишна сесия на 19-ий текущаго в помещението на Областното събрание.

Умолявате ся прочее да присъствувате както при отваряниего на вишеречений съвет, тъй и през време на сесията му.

Приимете, г-не, уверение в уважението ми.

Префект:
П. Димитров
Префектурний секретар и пр.:
Т. Стоянов

НБИВ, ф. 2, а. е. 161, л. 3—4, оригинал, 2 л., 1 п. с.

187. От френския консул в Пловдив Е. Абрѐ. Известява, че е получен орден „Офицерска палма“ и грамота от Министерството на просвещението и изящните изкуства на Франция за удостояването му със званието „Офицер на народното просвещение“ (заслужил просветен деец).

Philippopoli, le 12 (9) 1883

Consulat de France
en
Roumélie

Monsieur le Directeur,

J'ai l'honneur de vous faire savoir que je viens de recevoir du Ministère des Affaires Etrangères les palmes d'officier de l'Instruction publique qui vous sont destinées ainsi que l'ampliation de l'arrêté du 14 juillet dernier par lequel S. E. Monsieur Jules Ferry, Ministre de l'Instruction publique des Beaux-Arts, vous a conféré ce titre.

Je suis heureux, Monsieur le Directeur, de vous adresser mes félicitations et vous prie d'agreer les assurances de ma considération la plus distinguée.

E. Habrè

P. S. Depuis une quinzaine de jours étant pris chaque après-midi d'accès de fièvres intermittentes, je ne vais au consulat que le matin de dix heures à midi.

E. H.

Превод

Консулство на Франция
в
Източна Румелия

Филипопол, 12 (9) 1883

Господин Директоре,

Имам честта да Ви известя, че току-що получих от Министерството на външните работи орден „Офицерска палма“[1] за заслуги в образованието, които Ви се присъждат, а така също и грамота от 14 юли т. г., с която Н[егово] п[ревъзходителство] г-н Жул Ферй, министър на просвещението и изящните изкуства, Ви удостоява.

Щастлив съм, г-н Директоре, да изкажа моите поздравления и моля да приемете моите най-сърдечни пожелания.

Е. Абрѐ

П. П. От петнадесет дни, тъй като съм обхванат от постоянна треска се намирам в консулството само сутрин от 10 часа до обед.

Е. А.

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 9—10, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Академични палми — орден, учреден през 1808 г. за университетски заслуги. Едновременно с организирането на университета декретът от 17. III 1808 г. създава за него почетни звания: титуляр, офицер на университета и офицер на академията. Чисто почетни академични звания са две: палми (орден) на офицер на академията и палми (орден) на офицер на народното образование. Орденът представлява венец в овална форма, състоящ се от два клона — един лавров и един палмов, кръстосани горе и долу. Орденът е сребърен за офицерите на академията, а златен за офицерите на народното образование. Носи се вързан с лилава панделка на лявата страна на гърдите. Офицерите на народното образование имат върху панделката една розетка от същия плат, цвят и ширина.

188. От Христо Пулеков относно отпечатването на спомените му за Копривщенското въстание. Изразява горещото си желание да се издаде трудът му в отделна книга.

До господина Директора
на народното просвещение
в Източна Румелия

Господине Директоре!

Ето че заминува близу една година, от когато съм имал честта да Ви изпроводя изложението ми за Копривщенското въстание. Аз [се] съмнявам, че при многочислените занятия в управлението на дирекцията излязло Ви е из ума да вземете предвид и сиромашкий мой трудец.

По тая причина приимам чест покорно да Ви помоля да мя извините, зачтото си позволявам пак да Ви досаждам с подсещания.

Вярвам, господине Директоре, че като представите наум моето жалко положение, не щете имате за досадно, кога видите западналий Ваш учител да простира към Вас ръце.

Аз ся намирам при вратата на смъртта и жалея, че не оставям нито една сянка от съществованието ми на тоя свят!

Колко ща Ви благославям, г. Директоре, ако изволите да прохладите жъдната ми душа с издавание на свет сиромашкити ми трудове. Добре би било, ако ги напечатите в особна книжка.

Надеям ся на Вашето милосърдие и остановам с почитание

Копривщица, 12 7/врия — Хр. В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 20—21, оригинал, 2 л., 2 п. с.

189. От Гаврил Кръстевич, главен секретар на Източна Румелия, относно награждаването му с орден „Меджидие“ II степен.

До Господина
Й. Груев
Директор на народното просвещение
[Пловдив]

Господине Директоре,

Негово сиятелство главний управител[1] с предписанието си от 21 текущаго под № 2487, като ми препраща препис из една телеграма на Негово височество великий везир, с която известява, че в отговор на едно предложение от Негово сиятелство Вий ся възвишавате на чин „Уля“ с получение на орденът „Меджидие“ II степен, предлага ми да съобща и Вам съдържанието ѝ.

Прочее, като Ви сърадвам за наградата, която Негово императорско величество султанът[2] е благоволил да Ви даде, приключвам Ви препис[3] из предметната телеграма и Ви моля да приемете уверение в отличното ми към Вас почитание.

23 септемврий 1883 — Главний секретар:

Пловдив — Г. Кръстевич

НБИВ, ф. 2, а. е. 139, л. 43—44, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Алеко Богориди.
[2] Абдул Хамид II.
[3] В архива не се намери препис от телеграмата.

190. Разписка от Агоп Атамиян за получени книги.

РАЗПИСКА

Долуподписаний удостоверявам, че приех от г-на Й. Груева 50 парчета книги от Нравоучението[1].

Пловдив
10 октомври 1883 — Агоп Атамиян

НБИВ, ф. 2, а. е. 24, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Груев, Й. Първи начала от нравоучението и гражданствена наука. Пловдив, 1881 2. изд. 1882.

191. Грамота за награждаване на Й. Груев с орден „Меджидие“ II степен. Изтъкват се заслугите му като директор на народното просвещение на Източна Румелия.

Превод

[Султанска тугра]
Абдул Хамид Втори

Източнорумелийският областен директор на просвещението, прославения, известен на всички и всепризнат учен господин Груев, притежаващ всички добродетели и качества, справедлив и съвестен, които качества са надлежно потвърдени от направените проучвания, с които заслужи моята благосклонност, за което с моя височайша заповед е награден с ордена „Меджидие“ втора степен, който му е предаден, за потвърждение на което издаваме тая султанска грамота (берат), който се написа на петия ден на месец зилхидже[1] година хиляда и триста (1883).

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 1, оригинал, тур. ез., 1 л., 1 п. с.

[1] Декември по лунния календар.

192. Диплом, издаден по султанско разпореждане за награждаването му със звание „Рутбей Ула Сънжи Еввел“[1]. Отбелязват се гражданските и обществените му заслуги, за които се присъжда това звание.

Превод

[Султанска тугра]
Абдул Хамид Втори

Многопрославеният, всеизвестният и всепризнат, съхранил в себе си всички добродетели, заслужилият благоволението ми известният и уважаван директор на просвещението на Източнорумелийската област, награденият с ордена „Меджидие“ — втора степен господин Груев, заслужил моето благоволение за неговите заслуги, политическа зрелост и изявени от негова страна граждански и обществени качества, заслужаващ да му се присъди научно звание първа категория, качества, установени и потвърдени съгласно представените ми документи на първия ден от месец зилхидже на настоящата хиляда и триста година от уважавания Атуф ефенди — началник канцелария по награждаването със звания и ордени, който прави такова предложение, въз основа на което *удостоявам* с научно звание първа категория, което известявам на всички и заедно с това изказвам моята височайша благодарност за гражданската му доблест и заслуги и му пожелавам здраве и дълголетие, за да продължи да служи. Издаде се на шестия ден от месец зилхидже на хиляда и тристата година (1883).

НБИВ, ф. 2, а. е. 208, л. 1, оригинал, тур. ез., 1 л., 1 п. с.

[1] Научно звание — първа степен.

193. От Христо Пулеков. Научил от Малея Малеев, че „Описание на Копривщенското въстание“ ще се печата в сп. „Наука“[1].

Копривщица, 26 март 1884 г.

Почитаемий г. Груев!

Веровам, че многото Ваши занимания в управлението на високата Ви служба не допущат да вземете предвид и маловажни предмети. Затова бях задължил г. Малея да Ви напомни за моето изложение.

Господин Малей ми писува, че сте имали разговор за тоя предмет и обещали сте ся да дадете изложението на издателите на периодическото с[п]исание „Наука“, за да го вместят в него.

Аз желаях да ся напечата то на особна книжка, но понеже нема кой да вземе въз себе това попечение, то нека ся печата и в периодическото [с]писание „Наука“, само да не остане на пусто мойт труд.

Покорно моля да благоизволите да ся положи в дело Вашето обещание, та нека бъде и без награда.

Пожелавам Ви за празниците вседомовно весело и със здравие идущий празник на Св. Пасха и остановам с най-отлично почитание.

Злощастливий Ваш учител
и слуга Хр. В. Пулеков

НБИВ, ф. 2, а. е. 104, л. 22—23, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] В архива се намират само последните страници от спомените на Хр. Пулеков (вж. ф. 2, а. е. 206, л. 1—8). Й. Груев в бележка към тях съобщава, че другата част от ръкописа е „пропаднал“, загубил се е и затова остава неотпечатан.

194. От Гаврил Кръстевич относно появили се разбойници в Пловдивски и Пазарджишки департамент. Съобщава за приемането му от султана и министрите в Цариград.

Цариград, 4 юния 1884

Уважаемий господине Я. Груев,

С удоволствие и радост прочетох писмото Ви от изтекшаго [месеца], с което ми явявате, че съвършена тишина владее в областта и никакво особено произшествие нема, което да заслужава внимание и забележка. Това наистина е от най-желателнити неща, които биха задоволили и румелийското население, и Високата порта, и великите сили.

Не знам как, обаче тука ся говори въобще, че напоследък ся появили, не знам как и отгде, доста многобройни разбойници в Пловдивский и Пазарджишкий департаменти, които изпоплашили населението и особено в Дермендере, тъй близо до Пловдив, а някои уж действителни мерки не са били зели против тях.

Ако има такива неща, моля споразумение с генерал Дригалски и господа префектити да установите най-строгото им преследване и изтребление за опазване на общата тишина и порядък час по-скоро, защото инак не можем ся препоръчи на благоволението и симпатията на Европа. Дайте, моля, особено внимание на това важно дело и ми явете за следствието.

Радвам ся, че по празникът на рождението на Н[егово] и[мператорско] в[еличество] султанът станали потребнити илюминации и доволно веселие в градската градина. Такивато работи освен що задоволяват турското население, привличат и вниманието и симпатията на Н. И. В. султанът за добро и полза на отечеството ни.

Тука мя посрещна най-ласкателний и най-симпатичний прием и при Н. И. В. султана, и при министри, и при сичкити посланици без никакво изключение, както и разнити населения. Оттам ся ражда у нас дерзост за деяние, но и голямо внимание, за да става то всякога полезно за страната. Да даде бог ум и разум на синца ни, както и на цялото население, за да ся не засрамим пред цяла Европа, а, напротив, да ся похвалим и обикнем от нея. Колкото за съединението нема ни един посланик, който да одобрява такова движение.

Поздравлявам Ви заедно със сичкити ви събратия и работете деятелно. Аз не ща ся забавя да си дойда.

Ваш приятел
Г. Кръстевич

НБИВ, ф. 2, а. е. 81, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

195. От Областната гимназия за състава на учителския персонал, за отстраняване на учители, които не се справят с работата си и повишаване на други, които изпълняват добросъвестно учителските си задължения.

Господину Директору на народното
просвещение

Господине Директоре!

В допълнение на рапорта си от 5-й юлий под № 273 имам чест да Ви явя, че учениците при гимназията, на които е преподавал г. учителят Малея Лулчев[1], през настоящата учебна година твърде често изявяват незадоволствие от преподаването. Дори ако не бе се предвидило, тия негодования срещу него можеха да вземат много големи размери. Той преподаваше френский език във II клас, българский език в две паралелки в погорний клас. Но нито в един от тия класове можа да си спечели уважение между учениците. Той не че не познава тия предмети, но няма изискуемата метода и енергия в преподаването, така щото учениците твърде небрежно се отнасят към уроците му. Често му се правят бележки за това, но не се измени нищо. Също такъв е и г. Оливеро. Те не са в състояние да одържат ред и опазят дисциплината във време на преподаването. Често е ставало нужда да влизам при тях в клас, за да въдворявам тишината. За господин Оливеро съм на мнение да се изключи занапред, а господин Лулчев да ся премести другаде.

Господин Зографский преподаваше закон божи и в първи клас българска, а в III-ий вс[еобща] история и земплеописание. За другата година да му се даде да преподава само закон божий, и то в ниските класове, разбира се, като му се направят нужните бележки — да бъде по-енергичен и по-строг при преподаването. Не ще бъде зле, ако той се заменеше с гос-

подина Партения. Надзирателите г. г. Касабов и Каркадков да се заместят с други, защото не изпълняват, както тря[б]ва, своите длъжности.

Окончателно могат да се назначат за преподаватели и учители следующите господа: П. Жилков, В. Шопов, М. Бракалов, Пеев, Сл. Кесяков, П. Белчов и от чужденците г. г. Добруский, Лукаш, Ив. Мърквичка, Щоурек и Марти. Всички тия господа във всичкото време на учителствуването си са изпълнявали съвестно, усърдно и достойно своите учителски длъжности.

Г. г. Хр. Малеев и Ст. Хр. Гешев заслужават да се повишат от третеразрядни на второразрядни.

Освен тия г. г. преподаватели и учители гимназията се нуждае от идущата година от един преподавател по българский език, един по вс[еобща] история, един по математика, всички тия за във висшите класове; един по френски език за долните класове, включително и четвъртий, и един на мястото на г-на Лулчев, ако той се премести другаде; един за руский език и закон божий във висший кръг.

В заключение ще помоля Вашите разпореждания, господине Директоре, щото назначенията да станат час по-скоро, за [да] могат навреме да се съобщават на г. г. преподавателите и учителите и при това да им се съобщи кога трябва да се завърнат в Пловдив и захванат работа.

6 юни 1884 Управителят на гимназията:
Пловдив Г. Караджов

НБИВ, ф. 2, а. е. 42, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] Малея Малеев.

196. От Васил Атанасов относно прекратяване стипендията на студента Каракулаков от Дирекцията на народното просвещение.

Сливен, 18 юний [18]84

Почитаемий господине!

Студента по правото в Прага, г-н Каракулаков, като ми съобщава, че дирекцията Ви му спира стипендията за идущата година, моли ме да ходатайствувам пред Вас за продължение на стипендията му още за една година.

Уверен съм, почитаемий господине, че Вий познавате добре г-н Каракулакова от свидетелствата му. Особена препоръка прочее е съвсем излишна. Предвид на тия, че той е от най-прилежните български студенти в странство и че му остава само една година да довърши науката си, моля Ви най-убедително, направете въз[в]ръщание на стипендията му или в краен случай да му се даде едно прилично пособие. Твърде жалко ще е, ако се остави без подпорка. Смея да се надея, че Вий и нему ще сторите крайната възможна добрина.

Моля Ви, благоволете да отговорите на просбата ми.

С почитанията си преданий
В. Атанасов

НБИВ, ф. 2, а. е. 26, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

197. От Българското книжовно дружество за посещение на събрание на дружеството.

До господина Йоакима Груева,
дописен член на Българското кн[ижовно] дружество
в Средец, прибиващ в град Пловдив

Почитаемий господине,

По решение на привременний управителен комитет на Бъл[гарското] книжовно дружество от 9 миналий май тая година открива се главното събрание на дружеството в Средец на 27 текущий юлий.

Предметът на събранието ще са следующите главни точки:

а) Преобразование устава на дружеството според новото положение на български народ, съгласно с чл. 59, 60 и 57 от устава на дружеството;

б) Разрешение за направене здание за дружеството;

в) Одобрение начина за прибирание оние капитали на дружеството, които по една или друга причина не са могли до тоз час да постъпят в касата на дружеството.

Съгласно с чл. 50 от устава на дружеството Вий се приканвате най-усердно да се потрудите и да присъствувате на гореспоменатото събрание на дружеството в Средец или в краен случай, ако Ви бъде невъзможно да присъствувате лично на събранието, да се погрижите и во време да упълномощите друго некое познато Вам лице, прибивающе в Средец, за да Ви застъпва то в събранието.

При настояще си прилагаме Ви: 1) действующий досега устав на дружеството; 2) обща покана до членовете на дружеството за предстоящето главно събрание и 3) проект за преобразувание на досегашний устав на дружеството[1].

С истинно уважение прибиваваме Ваши усердни еднородци.

2 юлий 1884
Средец

На привременний управителен комитет
Председател: В. Д. Стоянов
За деловодител: Г. Кирков

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 3—4, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] В архива не се намериха посочените материали.

198. От сливенския митрополит Серафим (Златан Груев), който в знак на уважение и приятелство му изпраща книгата си „Православни нравствени богословия".

До господина Директора
на народното просвещение
на Източна Румелия
в г. Пловдив

Драгий ми стар приятелю Й. Груев!

Имам честта с настоящето си смирено да Ви ся похваля като на искрен приятел, че можих да пристигна да видя напечатана и преведената ми кни-

га, наречена от русите „Правосл[авни] нравствени богословия“[1], от която Ви поднося един екземпляр в знак на глъбокото ми към Вас уважение и приятелско общение.

Като принося искрените си поздравления, благословящ с домочадието Ви, остаям

5 юлия 1884
Сливен

Ваш
усердний в Христе молителствувател
+ сливенски митрополит
Серафим

НБИВ, ф. 2, а. е. 88, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Няма книга под такова заглавие в „Български книгопис за 100 години“ от Ал. Т.-Балан и в други каталози.

199. От Гаврил Кръстевич за строежа на училище в Стара Загора и по някои обществено-политически въпроси.

Цариград, 6 юлия 1884

Любезний ми г-не Я. Груев,

Завчера отговорих на писмото Ви от 4 сего. Сега же спеша да Ви пиша пак, за да Ви препратя приключеният препис от едно прошение касателно до училището, което щяло сега да ся прави в Стара Загора на място, от което щяло да ся гледа в дворовете на мюсюлманити.

Тъй като това оплаквание е много деликатно и важно, моля да възпрете засега тая направа, догде след малко си дода, и между това да изпитате подробно и истинно как е работата и ми явете. Разбирате колко би било вредително за румелийското правителство и за българите да ся мисли тук и повън вообще, че ся правят там от последний нарочно такива работи, които да принуждават мюсюлманити да ся изселят, когато ний проповядвами вред, че уж не им давами никаква за това причина, а тии от безумие или от лошавина искат да ся изселят.

За това и за друго, каквото имате, явете ми скоричко.

Ваш приятел
Г. Кръстевич

За дохождането ми утре ще ида на сарая̀т да искам позволение, а че да видим що ще ми кажат. Днес ми ся донесе и ферманът за назначението ми[1]. Пак ви моля за скорото изтребление на разбойницити[2].

НБИВ, ф. 2, а. е. 81, л. 3—4, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Генерал-губернатор на Източна Румелия.
[2] По това време Й. Груев замества Г. Кръстевич.

200. От Гаврил Кръстевич относно бягството на затворници от областната тъмница в Пловдив и появата на разбойници.

Любезний ми г-не Я. Груев,

Приех Ви писмото от 6 сего и много ся ожалих за избягването [на] 7 осъдени разбойници из областната темница през таванът, без да ся улови никой.

Аз не мога да си обясня как тия разбойници са имали доста охолно време, за да ся качват без стълба на таванът, да го пробият, да слязат на двора, после да отворят вънкашните порти или да прескочат дуварът и да избягат, без да ги види или осети никой!!! Това е толкова странно, що ми ся види, че не би било никак възможно да стане освен със съдействието или със знанието и небрежението на самити тъмничари и вардачи. Затова с нетърпение чакам да ся науча [за] следствието.

Както и да е, аз мисля, че тъмничний надзирател е в секи случай виноват, защото не е често надзиравал тъмницата, за да узнае с време, че са работило вътре такова нещо. Като, откак аз бях там още, ся чуваше, затворницити искали да побегнат. Даже и комисия са беше тога наредила да прегледа тъмниците, а и тя не видяла, че имало в тях слаби места за поправка и оздравение.

Немалко ся ожалих и защото ся явили разбойници при Панагюрище преди няколко дни, а едва сега Ви ся известило от префекта и Вие сте му заповядали да ги преследва с нарочно изпратени жандарми и солдати.

Как да е, аз желая да ся зимнат веднага такива строги и действителни бързи мерки, що тия разбойници да ся изтребят или пропъдят незабавно, че инак ся нарушава общата тишина и областта си загубва онова много ценно доверие за сигурност, на което ся е досега радвала пред сичкий свят, а то е за нея много вредително.

Тръгването ми же не е още решено кой ден ще стане, но вярвам, че ще стане през тази седмица. Поздравлявам Ви и оставам

11 юлия 1884 Ваш приятел
Цариград Г. Кръстевич

НБИВ, ф. 2, а. е. 81, л. 5—6, оригинал, 2 л., 3 п. с.

201. От Найден Геров относно търсенето на управителка за ученическия пансион в Пловдив.

Марково, 3 август 1884

Господине Й. Груев,

Притварям Ви писмото, което приях вчера от г-жа Bessire от Берн, за отговор на онова, что съм писал да питам с какви условия би приела нейна милост да дойде в Пловдив за управителка на девический пансион.

За да разберете по-добре съдържанието на това писмо, аз Ви провождам и препис от онова, что съм писал аз.

Условията, които предлага г-жа Bessire, ми ся види да може да ся приемат.

Дето пита колко стаи има апартаментът за нея, аз вярвам, че като ѝ се дадат две стаи, както, мисля, е имала и досегашната управителка, то ще да ѝ стига.

Каквото решите, моля, явете ми и врънете ми и писмото от нейна милост, та да ѝ отговоря, а ако щете може да ѝ отговорите и Вие направо.

Приемете, господине, уверение за истинний ми за Вас почет.

Н. Геров

НБИВ, ф. 2, а. е. 39, л. 3—4, оригинал, 2 л., 2 п. с.

202. От Българското книжовно дружество. Съобщават му, че е избран за редовен член на дружеството.

До господина
Я. Груева,
редовен член на Българското книжовно
дружество
София, 25 август 1884

Почитаемий господине!

Главното годишно събрание съгласно § 5 и 8 от новоприетия устав на Българското книжовно дружество единодушно Ви прогласи за редовен член на това дружество в заседанието си от 6-й августа текущата година.

Преди да Ви се изпроводи надлежний диплом за туй Ваше заслужено звание съгласно § 9 от устава, считам се честит, почитаемий господине, да Ви съобща сега горньото решение и като Ви прилагам при настоящето един екземпляр от същия устав, ползувам се от случая да Ви засвидетелствувам най-глъбокото си към Вас почитание.

За председателя на Управ[ителния] съвет
Председател: В. Д. Стоянов
Гл. деловодител: Т. Пеев

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 7—8, оригинал, 2 л., 1 п. с.

203. От главния управител на Източна Румелия Гаврил Кръстевич. Съобщава му, че оставката му е приета и за директор на народното просвещение на Източна Румелия се назначава Константин Величков.

До господин
Я. Груев,
досегашен директор на народното просвещение
[Пловдив]

Господине,

Тук присъединен ще намерите препис из приказа, който аз днес издадох под № 197 и чрез който оставката Ви ся приема, а на Ваше място за директор на народното просвещение ся назначава г-н К. Величков.

Вследствие на това умолявате се, господине, да предадете управлението на тая дирекция на приемника Ви.

28 ноември 1884 Главний управител: Г. Кръстевич

НБИВ, ф. 2, а. е. 139, л. 50—60, оригинал, 2 л., 1 п. с.

204. Заповед на главния управител на Източна Румелия Гаврил Кръстевич, с която се освобождава Й. Груев от поста директор на народното просвещение и на негово място се назначава Константин Величков.

ПРИКАЗ

Ний

Главен управител на Източна Румелия, по силата на властта, която ни е поверена,

вследствие оставката на г-н Я. Груев, директор на народното просвещение, и на основание на чл. 7/алинея 4-ая от Органический устав

постановихме и постановляваме:

Чл. 1. Оставката на г-н Я. Груев ся приема, а на негово място за директор на народното просвещение се назначава г-н К. Величков.

Чл. 2. Директорът на народното просвещение ще ся погрижи да приведе в изпълнение този наш приказ.

Издаде ся в Пловдив, на 28 ноември от 1884 година.

Главний управител: [подпис] Г. Кръстевич

НБИВ, ф. 2, а. е. 139, л. 57—58, оригинал, 2 л., 2 п. с.

205. От Постоянния комитет на Областното събрание в Източна Румелия. Уведомява го, че е избран за член-съветник във Върховното съдилище за административни разпри.

Постоянен комитет
на
Областното събрание
в
Източна Румелия
№ 90
16 януарий 1885 г.
г. Пловдив

До г-н Якима Груева
[Пловдив]

Уважаемий Господине,

С особено удоволствие бързам да Ви уведомя, че Постоянни комитет в последното си заседание, сезиран от страна на Негово високопревъзходителство генерал-губернатора[1] с въпросът за подновяването съставът на Върховното съдилище за административни разпри, съгласно с правото, което му дава чл. 66 на Органический устав, избра Вас единодушно за член-съветник на реченото съдилище.

Като Ви съобщавам това решение на Постоянний комитет, аз се лаская от надеждата, уважаемий господине, че Вие няма да откажете да приемете една длъжност, която Ви се възлага от Областното правителство.

Ползовам се от случайт да Ви подновя уверенията си в отличното ми към Вас почитание.

Председател: И. С. Гешов

НБИВ, ф. 2, а. е. 161, л. 5—6, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Гаврил Кръстевич.

206. От Българската екзархия. Съобщава му се, че ако не обяви за допуснатите неточности и грешки в книгата си „Малък православен катихизис“, които му се посочват от духовната цензура, ще забранят употребата на катихизиса.

Господину
Йоакиму Груеву
в Пловдив

Цариград, 6 септември 1885

Уважаемий господине,

Наредения от Вас „Малък православен катихизис“[1], пето издание, и представен на разгледвание и одобрение от духовното началство, се разгледа от духовната цензура, обаче последната намерила в него някои погрешки от голяма важност, които, ако не се изправят, не само че не може да се одобри този катихизис, н[о] ще и съвършено да се запрети неговото употребление в училищата. Тези важни погрешки по забележването на цензурата са следующите:

В шестнадесятата страница, в която се говори за тайнството причащение, има следующите питания и отговори:

„Що е най-лично в тая част на литургията?“ — В нея ся повтарят думите, които каза Исус Христос, когато нареди тайнството причащение: „Приимите, ядите сие ест тело мое, и пийте от нея вси, сия ест кров моя новаго завета.“

„От що е важно изречението на тия думи?“ — Защото при изречението на тия думи хлебът ся пресъществлява и претваря на истинно тело Христово и виното на истинна кръв Христова.“

От последното изречение, че „при изречението на тия думи — „приимите, ядите. . . пийте от нея вси. . .“ хлебът ся пресъществлява и претваря на истинно тело Христово и виното на истинна кръв Христова“ излиза, че изказването на поменатите Христови думи имат освещающа сила и следователно призванието на святаго духа и благословлението на хляба и виното стават излишни. Учението, обаче на православната христова църква не е такова и в тоя случай ней се приписва учение, принадлежаще на Римската църква, която учи, че думите на спасителя: „приимите, ядите. . . пийте. . .“ имат всичката сила да освещават даровете. Св[етата] православна църква учи, че поменатите думи на спасителя Христа ся споменуват в Св[етата] литургия като заповед, дадена от него на учениците му, и че споменуването на тази заповед с изказването [на] Христовите думи: „приимите, ядите. . . пийте вси. . .“ призиванието на св. дух над св.дарове и техното благословение съставляват едно цяло, като вяра и мудрусвува, че преложението на хляба в тяло Христово и виното в кръв Христова ся свършва с действието на св. духа, чрез архиерейското или священическото призивание, изказано с молитвените думи към бога и отца: „и сотвори убо хлеб сей тело Христа твоего, а яже в чаши сей честною кров Христа твоего приложив духом твоим святим“ (Макар, Догм. Богосл., част II 383).

Тази капитална погрешка духовната цензура мисли да сте направили от желание да скратите две питания и отговори от „Пространния православен катихизис“, които там ся излагат така:

П. „Кое е най-важно действие в тая част от литургията?“

О. „Произнасяние на думите, които е казал Исус Христос, когато установи тайнството: „приимите, ядите, сие ест тело мое. Пийте от нея вси сия бо ест кров моя новаго завета“ (Мат. 26, 26—28) и после става призивание на св. духа и благословение на даровете, т. е. на принесений хляб и вино, и към заетото сте прибавили цели второто питание и отговора му, като сте притурили от себе си за обяснение, види се, и думите „изречението на тия думи“ и така произлязла една много важна погрешка.

Като неясно и неопределено в предметний Ви катихизис цензурата вижда следующето:

П. „Що трябва да се забележи за св[етото] миро?“

О. „Трябва да се забележи, че то ся освещава от най-първите священоначалници на църквата.“

Цензурата вярва, че с горното искате да кажете, че св[етото] миро ся освящава от архиереите въобще, както учи и православната църква, н[о] изречението „най-първите священоначалници“ може да даде повод да се мисли, че св[етото] миро ся освящава само от патриарха, и така да хвърли съмнение в сърцата на много българи за действителността на св[етото] миро, което ся употреблява в нашата църква. За да не става това, трябва да се отбегват в нашите вероизповедни книги изражения, с които ний сами можем косвено да удостоверим несправедливите гръцки обвинения и мудрувания. И в тоя случай, види се, сте ся ползували от Пространния катихизис, гдето тоже се употребляват думите: „най-горните священоначалници“, н[о] сте пропуснали думите: „като на приемници на апостолите“, които думи поясняват мисълта на автора на Пространнийт катихизис, защото, като всичките архиереи са приемници на апостолите, следва, че те всички имат право да освещават миро.

В същата категория спада и определението, което правите за елеосвящението, като казвате, че „то е тайнство, в което с освятено масло ся помазва болний, с това ся излекува от душевни и телесни болести“.

Много по-точно намира цензурата определението, което е дадено за това тайнство в Пространний катихизис, като се казва, че „то е тайнство, в което при помазването телесно с елей призовава се върху болния благодатта божия, която изцерява душевните и телесни болести“. Вий казвате, че като се помаже болния с осветено масло, се изцелява, а учението на църквата е, че чрез маслоосвящението призовава се благодатта божия, която изцелява душевните и телесни болести. Твърде е за вярвание, че мнозина от учениците и даже от учителите могат да достигнат до мисълта, че църквата има маслоосвящението като едно обикновено целително средство, като учението на църквата е, че както с другите тайнства, така и с маслоосвящението под видими знакове действува върху верующите невидимата божия благодат. Учението на църквата трябва да бъде определено в точни и ясни думи, за да се не дава повод да се правят криви заключения, тъй като не всичките учители имат нужната подготовка и желание да дадат право и точно обяснение на учениците за това или онова неточно и неясно определение на святите тайнства, изложени в наредения от Вас „Малък православен катихизис“.

Тези са по-важните недостатъци на то[зи] Ви труд, които духовната цензура намира в книгата Ви и които не само че са възпрепятствували, за да може да са одобри, н[о] че трябва да се запрети нейното употребление в училищата.

Преди обаче да направим потребното според мнението на цензурата, счетохме за прилично предварително да Ви съобщим замечанията на духовната цензура, като мислим, че може би сами Вий да обявите[2] забележените горе погрешки и неточности, че ще ги изправите. В противен случай, ако не обнародвате, че в катихизиса са се пропуснали показаните грешки и че ще ги изпратите и препечатате книгата, то явете ни ювреме и ний ще направим онова, което ни налага длъжността ни, и запретим употреблението на този катихизис.

Като призовавами върху Вас божията благодат, оставями

Ваш
о Христе молителствувател
+ Екзарх български Йосиф

НБИВ, ф. 2, а. е. 67, л. 1—4, оригинал, 4 л., 8 п. с.

[1] Груев, Й. Малък православен катихизис. 5. изд. Пловдив, 1879.
[2] Не се намериха сведения за официално обявяване на посочените от духовната цензура грешки, направено от страна на Й. Груев.

207. Телеграма от Александър I Батемберг. Благодари нему, на д-р Стоян Чомаков и на Тодор Кесяков за поздравленията по случай рождения му ден.

Височайша

ТЕЛЕГРАМА № 9842

Пловдив
Груеву

Благодаря Вас [и на] г. г. Чомакова и Кесякова за поздравленията по случай рождения ми ден. Надявам ся, че с новата ера, която захваща, ний ще ся предадем на мирните си занятия и ще работим за развитието, напредъка и благото на отечеството.

София
25 март 1886

Александър

НБИВ, ф. 2, а. е. 145, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

208. От Българското книжовно дружество. Канят го да присъствува на годишното събрание.

До господина
Йоаким Груев,
редовен член на Бъл[гарското] кн[ижовно]
дружество в Пловдив

Средец, 16 юли 1886

Почитаемий господине!

Съгласно с параграф 25 от устава на Бълг[арското] книжовно дружество, според който представлявание с пълномощия не се допуща, имаме

чест да Ви помолим да благоволите да присъствувате лично на главното на това дружество годишно събрание, което ще стане на 16 идущи август тек[ущата] 1886 год. в Средец.

Подпредседател: В. Д. Стоянов
За гл. деловодител: С. Ж. Дацов

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 9—10, оригинал, 2 л., 1 п. с.

209. От Георги Груев. Съобщава за пристигането си в Цариград, за ауденцията на руския посланик при султана, за пречките от страна на Високата порта по уреждането на българската криза. Споменава и за заминаването си в Гърция[1].

Любезний ми брате,

Вчера заран пристигнах тука благополучно и с пръв параход за Пирея утре ще замина за Гърция.

От Русе Ви повърнах чантата по същий пайтонджия. В чантата съм турил една кутия с риба, която даде г-н Ив. Чорапчиев, та я отворете и разделете на три за Вас, за д-р Рашка[2] и за д-р Чомаков.

Снощи по случай на рождений ден на Н. В. султана[3] блестяще осветление имаше на целий град.

Политически новини няма. От аудиенцията на руский посланик при султана не е излязло нищо. Главното разногласие, казват, [се] състояло в това, че В[исоката] порта не приимала разтурянето на Великото събрание, освен ако остане сегашното правителство до избиранието на княз. Преговорите следовали и В[исоката] порта може наскоро да прати циркуляр до В[еликите] сили.

28 априлий 1887 Цариград

Сърдечно Ви поздравлявам със всички домашни
Г. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 3—4, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Посещава Атина във връзка с някакъв процес като съдебен служител.
[2] Рашко Петров.
[3] Абдул Хамид II.

210. От Георги Груев. Пише за първите си впечатления от Атина и хода на процеса, за който е отишел. Дава наставления за продажбата на розовия цвят от неговите градини.

Любезний ми брате,

Вчера заран пристагнах тук и слязох в Hôtel de la Grande Bretagne.

Още не съм видял добре Атина, но е много добър новий град, който ся мъчат да направят достоен за славното му име; само местоположението му е ниско между върхове, та стая горещо.

По работата още нищо не е известно какъв край ще може да земе; само това ся види, че решението на процеса няма да стане скоро.

Ако има писма от Якима[1], пратете ми ги или ми съобщете какво пише, та да мога да му отговоря. За трендафиловото цвете писах да го продадат с Танчовото и с Ангеловото.

2 мая 1887
Атина

Сърдечно Ви поздравлявам
заедно с всички домашни
Г. Груев

[На втора страница има адрес на подателя:]
G. Grouieff
Athenos
Hótel de la Grande Bretagne

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 11—12, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Лице, натоварено да се грижи за имотите на Г. Груев.

211. От Георги Груев Уведомява го за процеса в Атина, за който е отишел. Поръчва как да се стопанисват нивите и ливадите му.

Любезний ми брате,

С писмо от 2 т. м. Ви явих за пристигнуването си тука и за наместването си в Hòtel de la Grande Bretagne.

Работата, за която съм дошел, още не е турена на ред, защото по-напред ся опитахми при наследниците да изпълнят доброволно завещанието, но отказаха. Сега требува да ся почне процес.

Кралската фамилия ся очаква утре тука, за да ся намери на големий бал, който ще ся даде от английский посланик по случай на юбилея на английската кралица.

На Якима пишете да преорават нивите, за да ся свърши втората оран по-скоро, та като дойде коситба, да прекарват с време сеното и да преорават третий път.

При това му припомнете, като наближи време за коситба и за жътва, да обикаля ливадите и ичимика, та щом дойдат за косене и за пожънване, да косят и жънат, а да не чакат да прегорят. За коситбата може да има от Широка лъка косачи, та с време да разпита.

9 май 1887
Атина

Сърдечно Ви поздравлявам заедно с
Вашите домашни
Г. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 13—14, 2 л., 2 п. с.

212. От пловдивския окръжен управител Петър Димитров. Съобщава му, че е назначен за член на комисията за преглеждане сметките на Пловдивското общинско управление.

До господина
Яким Груев
в гр. Пловдив

Пловдив, 27 май 1887

Като Ви известявам, че съгласно предписанието на г-на министра на вътрешните дела от 22 того под № 4678 Вий се назначавате за член на комисията, която ще има да прегледа и преведе в известност сметките на Пловдивското градско общинско управление, чест имам да Ви предложа да влезете в сношение с другите членове на тая комисия г-да Илия Калев, Спас Дренски, Ив. Андонов и контрольора при Сметната палата Андрея Зарзов за подкачване делата на комисията, която след свършването на възложената ѝ задача ще ми представи подробен рапорт и равносметка върху положението на сметките на общинското управление.

При това за неизлишно смятам да Ви явя, че заседанията на комисията ще стават в помещението на град[ското] кметство, за която цел се писа г-ну кмету да тури една стая на разположение на комисията и да дава всичките съдействия и разяснения, които би потрябвали за улеснение на възложената ѝ задача.

Окр[ъжен] управител:
П. Димитров

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 19—20, оригинал, 2 л., 3 п. с.

213. От Българската екзархия. Умолява го да препоръча лице за директор на Солунската мъжка гимназия.

Цариград, 19 декември 1887

Уважаемий господине
Яким Груев,
в Пловдив

Българската мъжка гимназия в Солун се нуждае от един добър и опитен директор, който да управлява както гимназията, така и пансиона. Като не познаваме такова лице, ние се обръщаме към Вас с просба да ни препоръчите някое вещо и опитно лице за тая длъжност. Вие можете да ни препоръчите не само лице, което засега е без служба, но и такова, което заима някоя длъжност в България; ние ще го поискаме от княжеското правителство. Заплатата на директора при Солунската мъжка гимназия е 261 л[ири] т[урски].

Тъй като въпросната длъжност е вакантна и трябва по-скоро да назначим директор, молим Ви, господине Груев, да ни отговорите колкото е възможно по-скоро.

Като призоваваме върху Вас божията благост, остаяме

Ваш во Христе молителствовател
+ Екзарх български Йосиф

НБИВ, ф. 2, а. е. 67, л. 11—12, оригинал, 2 л., 2 п. с.

214. От министъра на народното просвещение Георги Живков във връзка с награждаването му с орден „Кръст за спомен".

Министерство
на
народното просвещение
№ 2001
22 март 1888
г. София

До господина Я. Груев,
Директор на Пловдивската девическа гимназия

При настоящето изпращаме Ви, господине, в качеството Ви на директор на Пловдивската девическа гимназия подарения Ви от Негово царско височество княза златен „Кръст за спомен“ заедно с потребното свидетелство, за приемането на който своевременно ме уведомете.

Министър: Георги Живков
Началник на отделението: А. Теодоров

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 12—13, оригинал, 2 л., 1 п. с.

215. Телеграма от министъра на народното просвещение Георги Живков за командироването му в Цариград по издирване на материали, свързани с българската история.

Господин Директору[1]
на Девическата гимназия
Пловдив

ТЕЛЕГРАМА

Конфиденциална

Съгласни ли сте да Ви командировам временно в Цариград по научни изследвания в Турската държавна библиотека; ако сте съгласни, кога можите тръгна. Отговорете.

София
1 април 1888

Министър: Живков

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 2, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Йоаким Груев.

216. Телеграма от министъра на народното просвещение Георги Живков относно командировката му в Цариград.

До господину Директору
Груеву
[Пловдив]

ТЕЛЕГРАМА

Конфиденциална

Командировката Ви не търпи бавене. С идущата поща ще Ви пратя наставления и улеснения, след пристигането на които ще трябва да тръг-

нете незабавно. Сполуката от командировката Ви зависи от неразгласяването ѝ.

София
4 април 1888

М[инистър]: Живков

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 3, оригинал, 1 л., 1 п. с.

217. От министъра на народното просвещение Георги Живков. Съобщава му, че Министерският съвет е решил да го командирова в Цариград, за да издири документи и книги в турските библиотеки и архиви за историята на България.

До господина Йоакима Груева
Директор на Пловдивската девическа гимназия

Министерский съвет в заседанието си от 31 март т. г. постанови да се командирова в Цариград един чиновник, който да работи за откриване и копирване документите и книгите, които се намират в тамошните архиви по история на България. Като най-подходяще лице за горнята цел се намери да се изпратите Вий, за което се и изиска предварително съгласието Ви. Затова в допълнение на телеграмата ми под № 2288 Ви предлагам в най-късо време да се отправите в Цариград, дето ще се явите в Българското дипломатическо агентство, за да Ви се дадят нужните указания и съдействия.

Според решението на Министерский съвет Вам ще се отпущат на командировката Ви по 30 лева златни — дневни пари, а за пътни пари ще Ви се плати по сметката, която ще представите в повереното ми министерство след завръщането си.

При това се прилага едно препоръчително писмо № 2354 до господина дипломатический агент[1] на Княжество България в Цариград и едно парично известие № 554 за 1000 лева златни, които ще изтеглите от Пловдивското ковчежничество като аванс за пътни и дневни пари.

6 април 1888
София

Министър: Георги Живков
Началник на отделението: Д. п. Ангелов

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 4—5, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Д-р Георги Вълкович.

218. Шифрована депеша № 2729 от министъра на народното просвещение Георги Живков във връзка с командировката му в Цариград.

Ще се запознаете с турския историограф[1] и с министра на просвещението[2], и с други може би лица, каквото да сполучите напълно достъп всякъде, гдето се намират материали и паметници относително българските земи и народ. По наст[а]вките на историографа ще наредите под Ваш надзор да се направят изводи из турски паметници, в които се говори за миналото на българите и на земите им от навлизането на турците на Балканский полуостров до последне време; особно ще отбелязвате места, които сви-

детелствуват за старата българска администрация, за постепенното покорение на Балканский полуостров, за феодалните отношения на беговете с техните подвластни, взаимно и спрямо султана, за националните български движения и за остатките от българската култура. Ще приберете български ръкописни или инакви паметници от историческо значение.

За сполучно извършване на всичко това имате на разположение от 10 до 12 000 лева (дванадесет хиляди лева). Подробности писмено, а дотогава ще Ви послужи с повече обяснения нашия агент[3], № 2729.

Министър: Живков

19 април 1888
София

Подписал министър Ст. Странски

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 12—13, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Ахмед Лутви ефенди.
[2] Мюниф паша.
[3] Д-р Георги Вълкович.

219. От министъра на народното просвещение Георги Живков във връзка с командировката му в Цариград.

До господина
Якима Груев
в Цариград

В допълнение на съобщената Вам чрез българския дипломатически агент[1] в Цариград телеграма № 2729 имам да Ви дам, господине, още следните по-обстоятелни разяснения относително онова, което Вашата командировка ще има особно предвид.

Като пратеник от страна на българското министерство на просвещението Вие ще гледате да се възползувате от онова благоприятно разположение на турското правителство, което е било изявявано както непосредствено пред нашия агент в Цариград, така и посредствено тука по случай на направената от българското правителство отстъпка на известни (незначителни за нас по качество и количество) турски книги от Пазвантоглувата библиотека[2], па и по случай на държавните отношения, в които сега се намират помежду си България и Турция. Нам е обещано всяко съдействие от страна на турския историограф, за когото са отворени държавните и обществени турски архиви и библиотеки, че той ще посочи всичко онова, което може да интересува издирвачи на материали по историята и културата на българските земи и народ. Поради това именно и се препоръчи Вам да се запознаете с тоя историограф, като не пренебрегвате със запознаването си и турския министър на просвещението, който в много отношения с властта си може да Ви бъде и полезен, и нужен.

Историята на земите, които днес населява българското племе, културата на това последното и на другите народи, що са обитавали преди него или в съседство с него в тия същите земи, политическите съдбини на Балканския полуостров — всичко това, знайно изобщо по историята, ще е в състояние да ви бъде за водило при издирянето паметници и старини за нашия народ, каквото на всяко място и случай да сполучвате с отбелязването, преписването и прибирането на онова, което непременно трябва да извърши недълговременната Ваша командировка.

В телеграмата Ви биде назначено от какви неща би трябвало да се направят изводи и кои събития би имало да привлекат Вашето внимание в книжата на архивите, какви паметници и старини бихте могли да изискате и приберете за нашите библиотеки; то може да състави една грамадна работа, ако останете да изпълнявате всичко сам, но Вие се погрижете да наредите работата така, че ще определяте само кои текстове ще е нужно да Ви се препишат, а самото преписване ще възлагате на особни хора по доверие или пък ще измолвате за това и някои от самите служащи на архивите и библиотеките, откак им се обещае потребното възнаграждение. За тая тъкмо цел, както и изобщо за всяко придобиване материали, паметници и старини за историята и културата на българите, са Ви запазени на разположение десетина-дванадесет хиляди лева. Но за всяка находка, за всяко място, преписано или отбелязано, и за всички сведения, каквито придобивате или само Ви бъдат съобщени или показани, ще упазвате всичките необходими за това дати, без които набрания тоя материал, колкото ценен и да бъде, ще изгуби много от страна на своето послешно употребление за надлежните по него студии. Напоследък не за излишно смятам да добавя, че не ще изпущате из бележките си и единичните цени на придобитите при командировката Ви паметници и старини, които ще влезат несъмнено в инвентара на държавните имоти по учрежденията, дето ще бъдат после дадени на съхранение. Надея се, че с тия обяснения, придружени към дадените вече Вам в телеграмата № 2729, Вие ще можете с пълна определеност да следувате и извършите възложената Вам командировка, а през времето на нейното течение, окаже ли Ви се в нещо особна нужда от предварителни съобщения в министерството, Вие ще можете да рапортирате чрез нашето в Цариград дипломатическо агентство.

3 май 1888 Министър: Георги Живков
София Началник на отделението: А. Теодоров

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 6—7, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Д-р Георги Вълкович.

[2] Осман Пазвантоглу — управител на Видинската област — е притежавал богата библиотека. След Освобождението книгите се включват във фонда на Софийската народна библиотека.

220. От Вълко Шопов, учител в Пловдивската девическа гимназия, по училищни въпроси.

Господине Директоре[1],

Крайно Ви благодаря за приятелското[2] Ви от 10-ий того. Досега с твърде малки изключения ние сме вървели твърде добре в гимназията. г-ци учителките и г-да учителите са се старали да изпълняват своите длъжности и ученичкити изобщо добре са вървели в уроците си.

Според една телеграма от министерството с вчерашна дата зрелостните изпити начинат на 9-ий юлий, а на 20-ий ще начнат устните. А пък за годишни изпити аз разбирам, че не ще да има на основание на последните инструкции. Какво мислите Ви върху този въпрос?

С друга една телеграма министерството изиска незабавно темите за писмените изпити и затова аз ся принудих да помоля г. Малеев да подне-

се той теми по б[ългарски] език, инак щеше да ми е по-приятно Ви да бехте ни пратели теми от Ц[ари]град.

От VI-ий клас всичките ученички дадоха прошение за зрелостен изпит. Учителский съвет на основание на 4-ий член от правилникът за предметните изпити даде мнение в извънредното си заседание да ся не допуснат четири, именно: Василева, Георгиева, Турчева и Тинтерова. Това мнение препратих на министерството и го моля да ся произнесе върху него, за да ся съобщи на ученичките с време.

За пари не са ни били нужни досега, но поп Първан става няколко пъти праща разписка за вестниците, които сте поръчали чрез него. На основание на писъмцето Ви ще пратя секретарят до г[оспо]жата Ви[3], за да ся плати на попът.

Като Ви поздравлявам от страна на всичките си другари и Ви пожелавам благополучно зъвращание, оставам за всегда Ваш покорен слуга

13 май 1888 Вълко Шопов
Пловдив

НБИВ, ф. 2, а. е. 126, л. 1—2, оригинал, 2 л., 4 п. с.

[1] Йоаким Груев.
[2] Писмо.
[3] Мария Груева.

221. От Салчо Й. Груев. Съобщава за отпразнуването на Кирил и Методий в Пловдив. Отбелязва предстоящото пребиваване на княз Фердинанд в града.

Любезний ми тате!

Приех писмото Ви от 7 того и разбрах що ми пишете. Аз ходих и гледах дръвчетата, които булясъхте[1], н[о] никое не [се] е хванало.

Времето от вчера следобед се развали. Празник[2] не можа да стане весел тази година, защото и днеска още вали. Днес след църква ние, учениците, утидохме в „Конак“[3], гдето имаше парад, след който се разотидохме. После обед се събрахме в училището и там се повеселихме. Музиката свири няколко песни и после си утиде.

Днес г. Димитров[4], ок[ръжният] управител, вика чича ми[5], за да му каже нещо. Той утиде и после, като се върна, научих се от майка ми, че княза[6] щел да слезе у дома за един ден и после ще замине за в Казанлък.

Ние отребихме трите горни стаи и се пренесохме в другите две. После пладне по 5 часа г. Димитров дохожда у дома и каза, че с княза ще има още троица или четворица у дома, а другите му хора ще бъдат в хотел. Господин Стамболов[7] ще слезе в къщата на окръжния управител.

Поздравлявам Ви от майка ми[8], братята ми[9] и чичо ми[10] и целувам Ви десницата.

Пловдив
14 май 1888 Ваш син
С. Й. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 48, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] В смисъл присаждам (ашладисвам).

[2] Честуване деня на Кирил и Методий (11 май)
[3] Бившият конак става Окръжно управление в Пловдив.
[4] Петър Димитров.
[5] Георги Груев.
[6] Фердинанд I.
[7] Стефан Стамболов.
[8] Мария Груева.
[9] Георги и Грую Й. Груеви.
[10] Георги Груев.

222. От Мария Груева по семейни въпроси.

Пловдив, 18 май 1888

Любезний ми Йоакиме!

Приех писмо[то] ти от 14 от тоя месец, разумях що ми пишеш. За дрехи на децата пращам мярата, н[о] ако щеш можеш да не им зимаш, защото си имат, само ако искаш горни дрехи, можеш им зимà, и то ако искаш, ако ли видиш, земи хубави и трайни. . . И тука има дрехарница, та и оттука им зимаме и за моята дол[а]ма ти пращам мяра; мярата е зимана от Чорчо дрехара. . . Децата Ви поздравяват и Ви целуват ръка.

Целувам та и остаям
твоя Мария Й. Груева

НБИВ, ф. 2, а. е. 51, л. 11, оригинал, 1 л., 1 п. с.

223. От Георги Й. Груев. Уведомява баща си за провеждането на изпитите. Моли го да му купи от Цариград руски книги, за да може през ваканцията да учи руски език.

Любезни ми тате!

Ида да Ви разкажа за изпитите как ще да станат, [до]колкото знам, защото сеги съм ся научил. От 1 юни до 10 юли ще имаме разпус, за да се приготвим, а от 10-ти почват да се изпитваме в класовети според програмата. Напр. понед[елник] физика — 1 час, български ез[ик] — 2 час, ис[тория] в[сеобща] — 3 час, фр[енски] ез[ик] — 4 час. На 1 час една група от 6 или 7 ученици ще се изпита и тъй, догдето се изпитат всички.

Тате, моля Ви ся, ако можите, ми земете книги, некои руски — малки, за да науча през ваканцията да чета и разбирам, като например приказки, разкази с лек руски язик следующи:

Кавказски пленник от Лъв Толстой
Странник няма от кого
Свечка —„—
Четири деня на полесражение от В. И. Гаршина
Три сказки — от Лъв Толстой
О[б]садата на Севастопол —„—
Рождествена сказка

Тоже колкото искаш земи ми, има и други много. Тези книги са малки с по 36 страници (18 листа).

Поздравявам Ви от всички.
Остаям Ваш син
Георги Й. Груев

Пловдив, 20 май 1888

НБИВ, ф. 2, а. е. 45, л. 9—10, оригинал, л. 2 п. с.

224. От Грую Й. Груев относно подготовката за изпитите и желанието му да постъпи във френско училище.

Пловдив, 25 май 1888

Любезний ми тате,

Получих писмото Ви още в началото на този месец, но, от една страна, приготовление на представлението, от друга страна, щом се свърши, на другия ден влезохме в училището, тъй щото не ми остана време да Ви отговоря.

Представлението ни стана доста добро, макар и да имаше доста големи погрешки от страна [на] актиорите и недостатки в сцените. Аз играх ролята на Карла[1], войводата на разбойниците.

Полза принесе в първото 139 лева; а във второто едва покри разноските, тъй като нямаше публика по причина на дъжда и на бала, който се даваше за последен път в клуба[2].

Изпитите ще почнем от юлия. Още не е решил съвета по какъв начин ще стават; но по настоявание на докторите и според мненията на някои учители щели сме да дръжим само за последните 6 месеца изпит, а пък според други щели да изискват за цяла година. Как и да е, аз ще дръжа, че да видим какво ще стане.

Миналата седмица Н[егово] ц[арско] височество[3] мина през Пловдив.

Пишехте ми напред за некое френско училище[4], в което бил унука на г-на Вълковича[5]. Ще ли ми пишеш какви са програмите и в колко време можа да свърша там.

Ако видите г-на Панаретова, то питайте го и него в колко време можа да се приготвя и да постъпя в предпоследния клас, защото мен тук ми казват някои тамошни ученици, които от III клас оттук са отишли и са постъпили вътре в шестмесечно приготовление във II приготовителний клас.

Като остаям в надежда, че скоро ще се завърнете,

целувам ръката Ви
Ваш син
Грую Й. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 47, л. 3—4, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] Герой от пиесата „Разбойници“ на Шилер.
[2] Военният клуб.
[3] Фердинанд I.
[4] В Цариград.
[5] Дипломатически агент в Цариград.

225. От министъра на народното просвещение Георги Живков във връзка с командировката му в Цариград.

До господина Йоакима
Груев в Цариград

С настоящето Ви съобщавам за сведение, че тези дни Българската народна банка ще направи разпореждане да се внесат в Българското дипломатическо агентство в Цариград 1000 лева златни дневни пари за командировката Ви; следователно Вий от агентството ще получите това количество.

София, 28 май 1888 Министър: Георги Живков

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 7—8, оригинал, 2 л., 1 п. с.

226. От Министерството на народното просвещение. Да представи отчет за досегашния резултат от командировката си в Цариград, както и за предстоящата си работа.

Конфиденциално

До господина Я. Груев
Цариград

Като взимам във внимание Вашия рапорт[1] от 4-ий май т. г. относително първите стъпки по командировката Ви, за което ò време бидоха препратени Вам надлежните инструкции, предлагам Ви, господине, да представите конфиденциално в Министерството на просвещението отчет за досегашния резултат от Вашата командировка, както и за ония още експлорации, които положително предвиждате за време от един до два месеца от днес нататък.

10 юний 1888
София

За министър
Инспектор на държавните училища: Н. Лазаров
Началник на отделението: Д. п. Ангелов

НБИВ, ф. 2, а. е. 142, л. 10—11, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Й. Груев многократно докладва чрез писма и рапорти в министерството, че среща големи трудности по отношение на проникването в библиотеките и архивите в Цариград, и както сам пише: „След тримесечно суетно чакане за достъп до архиви, като видях, че по всяка вероятност още много време има да се провлича по ходатайства и по преписки и пак да се не сполучи желаемото разрешение, реших най-сетне да не губя повече време и разноски, поисках от министерството дозволение да се завърна и се завърнах в Пловдив на 8 юли“ (вж. Моите спомени, с. 88).

227. Телеграма от министъра Григор Начович, с която правителството го кани да присъствува на тържественото откриване на железницата.

ТЕЛЕГРАМА

Копривщица
г. Яким Груев

Правителството има чест да Ви покани да присъствувате на освещението на железницата[1], което ще стане в неделя на 31-й текущий юлий.

София
28 юли 1888

Министър: Начович

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Отнася се за новопостроената желзопътна линия Цариброд—Вакарел.

228. От Гаврил Кръстевич за книга, заета от Й. Груев, която при внезапното отвеждане на Г. Кръстевич от Пловдив не е могъл да му върне и се е загубила.

Цариград, 18 март 1892

Достопочитаемий господине Й. Груев,

Твърде добре помня книгата, която ми бяхте заели в Пловдив, и като важна я имах всякога при себе си, но като мя дигнаха[1] без нищо оттам, аз не мога Ви каза ни где е, ни у кого е тя останала. Зная само, че между книгите, които оставеното ни там момиче Фотиница е могло да прибере и принесе тука, не се намери по нещастие ни Вашата, ни много от моите.

Поздравлявам Ви фамилиарно и остаям

Ваш приятел
Г. Кръстевич

НБИВ, ф. 2, а. е. 81, л. 7—8, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Отнася се за принудителното му напускане на Пловдив във връзка със Съединението на България на 6. IX. 1885 г.

229. От министъра на финансите Григор Начович за участието му в жури по оценка на качеството на изложените предмети и определяне на награди за участниците в Пловдивското изложение.

До господина
Я. Груев
в гр. Пловдив

Господине,

За определение качествата на изложените предмети в Пловдивското изложение и за определение наградите, които те заслужават да получат, ще се назначи жури съгласно чл. 24 от Прав[илника] за първите изложения.

В числото на журито тъкмя за назначи и Вас. Службата е почетна и няма дя се плащат никакви пътни и др[уги] пари за отивание до Пловдив и връщание обратно, а така също и каквито и да било възнаграждения.

Гореизложеното като Ви известявам, моля Ви да ми явите най-късно до три деня от получаване на настоящето ми приемате ли да бъдете назначен в числото на журито или не.

4 август 1892
София

Министър на финансите:
Г. Д. Начович

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 3—4, оригинал, 2 л., 2 п. с.

230. От министъра на народното просвещение Георги Живков. Моли го да придружи из пловдивските гръцки училища главния инспектор Иван Шишманов.

Уважаемий г-н Груев,

Моля Ви да си сторите труд, ако можите да отделите от времето си, да придружите в гръцките пловдивски училища главния инспектор г-н Ив. Шишманов. С този си малък труд ще спомогнете много за щателната ревизия на въпросните училища и ще ма твърде много задължите.

4 март 1893
София

Ваш
Георги Живков

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

231. Телеграма от министъра на народното просвещение Георги Живков за уволнението му като директор на Пловдивската девическа гимназия по собствено желание.

Директор Груев
[Пловдив]

ТЕЛЕГРАМА

С Височайший указ № 88 уволнявате се от заеманата длъжност от 1 того по собствено желание. Предайте делата на Вашия заместник П. Д. Жилков.

София
11 септември 1893

Министър: Живков

НБИВ, ф. 2, а. е. 138, л. 68, оригинал, 1 л., 1 п. с.

232. От Пловдивското градско общинско управление за участието му в сесия на Градския съвет.

До господина
Яким Груев
Пловдивский град[ский]
съветник

Пловдив, 8 януарий 1894

Имам чест да Ви уведомя, почитаемий господине, че на основание чл. чл. 65, 66, 68 от закона на градските общини на 10-ий того в 3 часа след пладне ще се отвори I-а редовна сесия през 1894 година на Пловд[ивския] град[ски] общ[ински] съвет и ще се продължи до 25-ий същаго, за което се умолявате да присъствувате в помещението на Пловд[ивското] гр[адско] общ[инско] управление както в деня на отварянието на сесията, така и на другите заседания от тази сесия, които ще се отварят в 3 часа след пладне.

Приемете, почитаемий господине, уверение в отличното ни към Вас уважение.

За пловд[ивски] град[ски] кмет: Н. Г. Чалъков
Секретар: А. Матев

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 5, оригинал, 2 л., 1 п. с.

233. От Министерството на Народното просвещение относно рецензиране на книгата на Петър Карапетров „Материали за описание на гр. Панагюрище и околните села".

До господина
Йоакима Груева
в Пловдив

При това, като Ви се прилага „Материали за описвание на г. Панагюрище и околните му села" от П. Карапетров, умолявате се, господине, да го разгледате критически от всяка страна и да се произнесете върху достойнствата и недостатоците му. Бележките, които намерите за нужно да направите писмено, и ведно с приложението при настоящето ще ги представите в министерството в едно непродължително време. За трудът Ви съгласно чл. 47 от „Закона за издирвание старини и спомагателни научни и книжовни предприятия" ще Ви се даде приличното възнаграждение.

София, 16 февруарий 1894

За министър
Главен секретар: П. Генчев
Началник на отделението: П. Т. Гудев

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 10—11, оригинал, 2 л., 1 п. с.

234. От Пловдивското градско общинско управление. Натоварват го да присъствува на избор на църковно настоятелство на църквата „Св. Богородица".

До господина
Й. Груев
Град[ски] съветник
Тук

Понеже утре, 20-ий март, ще се произведат избори за църковни настоятелства за църквите „Св. Богородица" и „Св. Петка", затова нато-

варвам Ви да присъствувате на избора на църквата „Св. Богородица“ от страна на повереното ми управление и наглеждате редовността на избора, така и съставянието нужните книжа след четението бюлетините, които ще ми представите за мое по-нататъшно разпореждане.

19 март 1894 Кмет: М. М[аджаров]
Пловдив П[ом.]-секретар: Т. Кантарджиев

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 7—8, оригинал, 2 л., 2 п. с.

235. От редакционния комитет за издаването на историко-литературен сборник по случай 50-годишнината на българската журналистика. Канят го да участвува в замисления юбилеен сборник.

Многоуважаемий господине,

Известно Ви е, че събранието на списателите и журналистите в столицата възложи на един редакционен комитет грижата за издаването на историко-литературен сборник[1] по случай 50-годишнината на българския периодически печат и честването паметта на основателя й, покойния Фотинов[2], в който сборник да вземат участие по възможност по-видни български списатели.

Редакционния комитет, като цени Вашите литературни трудове, възложи ми приятната обязаност да Ви поканя лично, многоуважаемий господине, да имате добрината да съдействовате за съставянието литературния отдел на този сборник с някое произведение[3] на Вашето перо. Произведенията в този отдел ще бъдат преимуществено из областта на изящната литература, но и вън от тази област всеки литеретурен труд, съответствуващ на целта на сборника, ще бъде приет с най-голяма готовност.

Печатанието на сборника ще се почне към средата на м. май и затова ще имате добрата воля да изпратите Вашето произведение до 1 май. Понеже литературния отдел няма да занема повече от стотина печатни страници, а пък е желателно да вземат в него участие всички по-видни български списатели, то очевидно е, че произведенията им трябва да бъдат колкото е възможно по-кратки.

Приемете, многоуважаемий господине, уверение в отличното ми към Вас почитание.

София, март 1894 За редакционния комитет:
И. Вазов

НБИВ, ф. 2, а. е. 77, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Юбилеен сборник по случай 50-годишнината на българската журналистика и честването паметта на основателя й Константин Фотинов. С., 1894.
[2] Константин Фотинов.
[3] В този сборник не е поместен материал от Й. Груев.

236. От Общия комитет за отпразнуване 50-годишнината на българската журналистика. Молят го да присъствува на събора на журналистите и писателите, който ще се организира по този случай.

Многоуважаемий господине
Я. Груев,

Както трябва вече да Ви е известно, на 10-ий юлий т. г. ще се празнува в цялото княжество петдесетгодишнината на българската журналистика с почитане паметта на основателя ѝ Фотинова. По тоя случай в столицата има да стане и един събор от журналисти и писатели, задачата на който по взетото решение в събранието ще бъде да размисли върху подобрението и напредъка на българската журналистика.

Вие сте един от старите и многополезни деятели в нашето народно книжовно поле. Като цени тази Ваша деятелност, Общия комитет реши да Ви помоли, многоуважаемий господине, да бъдете тъй добър, та да почетете и Вие с Вашето присъствие тоя събор, в който Вашата опитност и Вашите познания няма съмнение, че ще бъдат от полза, и на който значението по тоя начин ще придобие по общ характер.

Приемете уверение в най-отличното ни към Вас почитание.

7 юний 1894
София

Председател: М. Балабанов
Секретар: Ю. Иванов

НБИВ, ф. 2, а. е. 77, л. 3—4, оригинал, 2 л., 2 п. с.

237. Телеграма от кмета на Враца Бошнаков по случай 25-годишнината от възстановяването на църковната ни независимост.

До
г-н Яким Груев
Пловдив

ТЕЛЕГРАМА
№ 2847

По случай двадесет и пет годишний юбилей от възстановлението на църковната ни независимост от името на гражданите Ви поздравлявам като един от първите борци за нашето възраждане.

Враца

2 февруари 1895

Кмет: Бошнаков

НБИВ, ф. 2, а. е. 75, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

238. От Пловдивското градско общинско управление за честуване 25-годишнината от обявяване на църковната ни независимост.

До господина
Як. Груев

[Пловдив]

Уважаемий господине,

Комисията по нареждание програмата за тържественото отпразнуване на 28-того двадесет и пет годишнината на църковната ни независимост мя натовари с приятната длъжност да Ви помоля, уважаемий госпо-

дине, да участвувате в качеството си на труженик по черковний въпрос на банкета, който ще се даде на 28-ий того вечерта в помещението на Об[инското] управление в чест на живите ратници по черковното ни освобождение.

Банкета се дава от страна на висшите чиновници от всичките ведомства и от по-първите граждани.

Начало на банкета точно в 8 часът вечерта.

24 февруарий 1895 — За комисията
Пловдив — Пом.-кмет: Т. Начов

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 9—10, оригинал, 2 л., 1 п. с.

239. Телеграма от учителите в Берковица. Поздравяват го по случай 25-годишнината от възстановяването на църковната ни независимост.

До г-н Яким Груев
в Пловдив

ТЕЛЕГРАМА

Яким Груев

По случай 25-годишнината на духовното ни освобождение поздравляваме Ви като един от главните дейци по черковния въпрос.
Берковица

28 февруари 1895
Илиев
Помаков
А. Заеков
Цветан Ив. Грънчаров
Ст. Костов
Чавдаров
Ганчев
Йордан Яков Георгиев
Иванов
Филипов
Николов
Кацаров
Фръгов
Г. Гашков

НБИВ, ф. 2, а. е. 118, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

240. Телеграма от директора на Казанлъшкото педагогическо училище. Поздравява го от името на учителите по случай 25-годишнината от възстановяването на църковната ни независимост.

По случай тържественото отпразнуване 25-годишнината на възстановяването на църковната ни самостоятелност учителите от Казанлъш-

кото педагогическо училище Ви поздравляват за Вашето живо участие по църковния въпрос.

Казанлък
28 февруари 1895

Директор: Бракалов

НБИВ, ф. 2, а. е. 56, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

241. От Георги Груев. Уведомява го за работата на комисията по поземления данък и за пенсията му.

Любезний ми брате,

Комисията за разметание поземлений данък, в която участвам, ще има работа за две недели още. Резултатът на разметанието, както ся съглежда, ще покаже, че данъкът на всяка околия ще бъде приблизително, колкото десятък би дал по сегашните цени, включително и досегашний емляк.

Пенсионното отделение ся помещава в Министерството на вътрешните работи, та не зная довършило [ли] е определението на пенсиите[1], но като намеря време, ще ида да ся науча.

Сърдечно Ви поздравлявам

10 март 1895
София

заедно с госпожа съпругата Ви
Г. Груев

Поздравляват Ви сестра ни Тана и Стойчо, г-жа Радка Чомакова с домашните си и г-н Гешов[2] с майка си и жена си, у които в неделя бях на обед.

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 23—24, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Отнася се за пенсията на Й. Груев.
[2] Иван Евст. Гешов.

242. От Георги Груев относно уреждането на пенсията му.

София, 18 март 1895

Любезний ми брате,

Пенсионното отделение по причина на недостатъчно число писари не е приготвило сметките нито на една четвърта част от пенсионерите, защото едвам преди една неделя е добило сметките от различните министерства, между които и на просвещението.

Днес господин Гешов[1] заповяда на началника на Пенсионното отделение да разгледа Вашата сметка и да приготви книжата Ви, за да Ви ся изпрати.

Аз за Благовец, мисля, ще мога да ся завърна.
Сърдечно Ви поздравлявам

Г. Груев

НБИВ, ф. 2, а. е. 44, л. 25—26, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Иван Евст. Гешов.

243. От Министерството на народното просвещение. Съобщават, че му се отпускат 50 лв. възнаграждение за рецензиране на книгата „Материали за описание на гр. Панагюрище и околните села“ от Петър Карапетров.

До господина
Яким Груев
в Пловдив

С това Ви се съобщава, господине, че с приказ № 705 Ви се отпущат 50 лева възнаграждение за рецензирание на книгата „Материали за описание [на] г. Панагюрище“ от П. Карапетров.

При това Ви се изпраща нужното парично известие.

София
6 май 1895

Главен секретар: П. Генчев
Началник [на] отделението: Д. п. Ангелов

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 12—13, оригинал, 2 л., 1 п. с.

244. От министъра на народното просвещение Константин Величков. Съобщава му, че е натоварен като министерски пратеник да проведе зрелостния изпит в Държавната пловдивска мъжка гимназия.

До господина
Йоакима Груева
в гр. Пловдив

Министерството на народното просвещение, като желае да се произведат изпитите за зрелост на учениците в Държ[авната] пловдивска мъжка гимназия под правилен надзор, намери за полезно да изпрати Вас, господ[ин] Груев, там като негов пратеник, за да ръководите и произведете тези изпити съгласно правилникът за тази цел. Като Ви съобщавам това, умолявам Ви да се намерите в същата гимназия на 12 юний, когато ще се започнат устните изпити.

Министър: К. Величков
Главен секретар: П. Генчев
Началник на отделението: Д. п. Ангелов

2 юний 1895
София

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 14—15, оригинал, 2 л., 1 п. с.

245. От Пловдивското градско общинско управление относно утвърждаването на изборите за училищно настоятелство и встъпването му в длъжност като училищен настоятел.

Бързо!

До господин
Яким Груев
в града

Пловдив, 31 декември 1896

Общинското управление, като Ви съобщава, че с приказ № 1768 на Министерството на народното просвещение се утвърждават изборите на 13 октомври т. г. училищни настоятели на българските народни училища в града, в числото на които настоятели влизате и Вий, поканва Ви на 2-ий ид[ущий] януари да дойдите в Общ[инското] управление на заседание, за да приемите делата от досегашното настоятелство и да встъпите в изпълнение на длъжността си.

Кмет: Хр. Г. Данов

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 11—12, оригинал, 2 л., 2 п. с.

246. От министъра на народното просвещение Иван Вазов за мнение относно „Малък турско-български речник“ от Ст. Тилков и „Ръководство за изучаване български език от турците“ от Алаедин ефенди.

До господина
Яким Груев
в Пловдив

София, 11 ноември 1897

При това, като Ви се изпращат книгите „Малък турско-български речник“ и „Ръководство за изучаване българския език от турците“, умолявате се, почитаеми господине, да ги разгледате всестранно и да се произнесете върху достойнствата и недостатъците им. Бележките, които намерите за добре да направите по тях, ще изпратите в повереното ми министерство в разстояние най-много до три месеци, а за труда си съгласно чл. 47 от „Закона за спомагане книжовни предприятия“ ще получите прилично възнаграждение.

Министър: И. Вазов
Главен секретар: С. Н. Лафчиев
Началник на отделението: Д. Ангелов

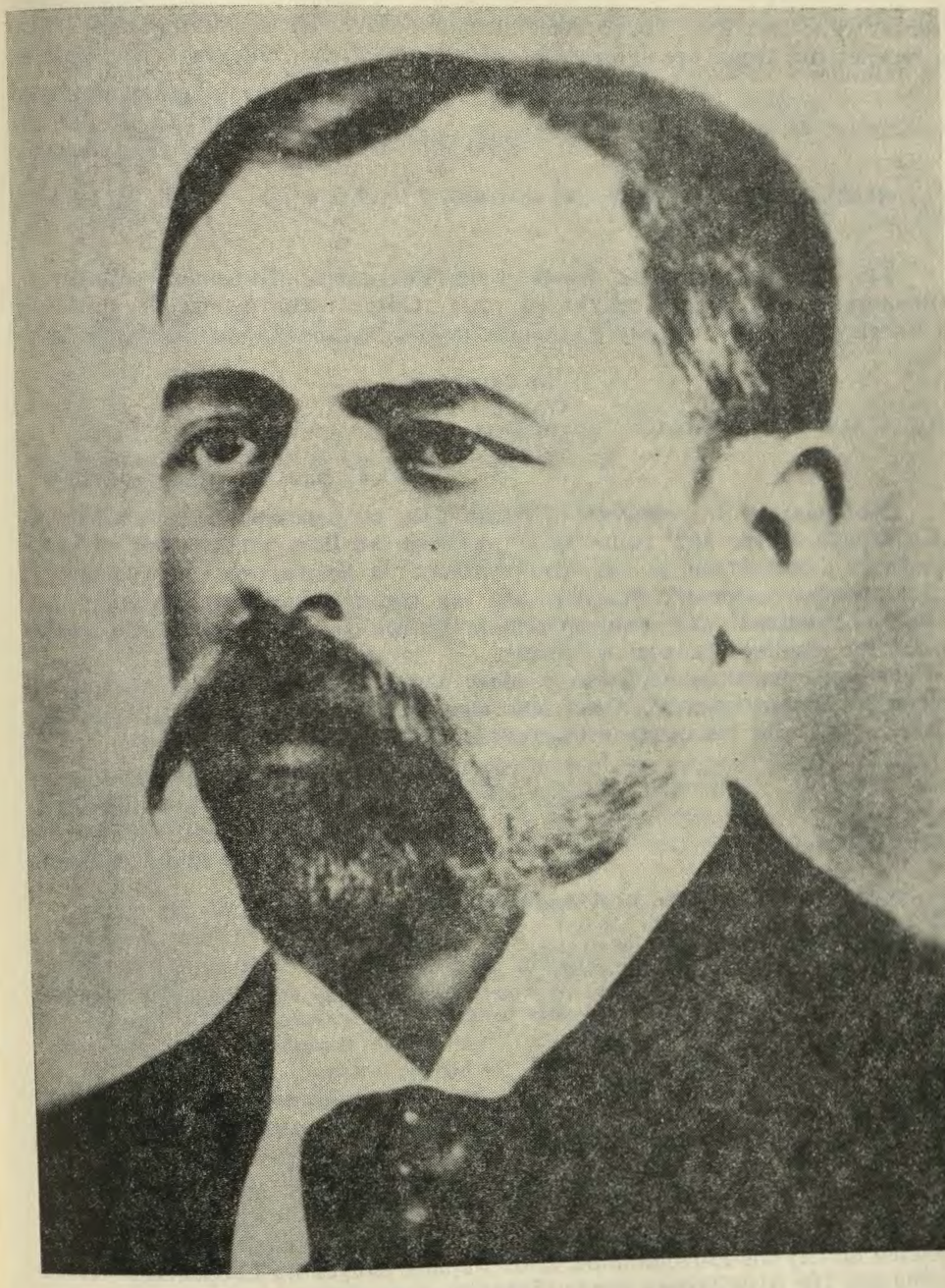
НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 16—17, оригинал, 2 л., 2 п. с.

247. От Министерството на народното просвещение. Съобщават му да върне рецензирания от него „Малък турско-български речник“ от Ст. Тилков заедно с направените бележки.

До господина
Якима Груева
в г. Пловдив

София, 22 август 1898 г

Повереното ми министерство Ви бе изпратило към края на миналата година един „Турско-български речник“, издаден от книжарина К. Самарджиев в Солун, за преглеждане. Понеже вече се измина доста време от-

Константин Величков

тогава, умолявате се, господине, да повърнете вече казания речник заедно с бележките, които сте направили за неговите достойнства и недостатъци.

Управл[яващ] министерството
Главен секретар: С. Н. Лафчиев
Началник на отделението: Д. п. Ангелов

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 18—19, оригинал, 2 л., 2 п. с.

248. От редакционния комитет на сборника „Българско отечество". Поканват го да напише статия на тема „Обществената благотворителност в Българско". За целта му изпращат плана на „Българско отечество".

До господина
Йоаким Груев
в гр. Пловдив

София, 26 февруарий 1899 г.

Съобщаваме Ви, уважаемий господине, че редакционният комитет на „Българско отечество"[1] реши да се възложи на Вам написването на монографията „Обществената благотворителност в Българско"[2] за съчинението „Българско отечество". Мястото на тая монография ще видите от приложения тук план[3], като същевременно Ви молим да ни явите дали сте съгласни да напишете тая монография.

Размера на монографията е една печатна кола. Срокът за представяние на монографията е 1-ви д[екем]врий 1899 год.

За труда Ви ще се даде съответен хонорар.

Председател на редак[ционния] комитет
на „Б[ългарско] о[течест]во" и министър на
народното просвещение: Т. Иванов
Секретар: Георги Данаилов

НБИВ, ф. 2, а. е. 105, л. 1—6, оригинал, 4 л., 2 п. с.

[1] Проектираното издание не излиза.
[2] Такъв труд не се намери в архива на Й. Груев.
[3] Планът на изданието не се откри в архива на Й. Груев. Обнародван е в „Държавен вестник" и сп. „Училищен преглед" през 1896 г.

249. От комисията за отпразнуване 25-годишнината на Габровската априловска гимназия. Молят го да участвува в литературния сборник, който ще се издаде по този случай.

Уважаеми господине!

Чест имаме да Ви известим, че на 29 юний 1900 год. ще се отпразнува юбилей по случай 25-годишнината от първия випуск на Габровската мъжка гимназия. По този случай учредителната комисия от учителския съвет при същата гимназия е решил да издаде в памет на тоя ден литературен сборник. Като мислим, че тази идея на комисията ще бъде най-добре изпълнена при общото сътрудничество на видни книжовници, обръщаме се към Вас,

уважаеми господине, за Вашето благосклонно участие[1] в проектирания сборник.

Убедени, че Вие високо цените значението на подобни сборници, надяваме се на Вашия литературен принос към предприетото дело.

Комисията е в намерение да почне печатането на сборника през м. април 1900 г.

5 ноември 1899
Габрово

Председател на комисията
Директор: С. П. Чолаков

НБИВ, ф. 2, а. е. 76, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Материал от Й. Груев не се откри в архива. В юбилейния сборник на Габровската априловска гимназия също няма негова публикация.

250. От Българското книжовно дружество относно абонамента на „Периодическо списание“ и сътрудничеството му.

До господина
Яким Груев
в гр. Пловдив

Ланското главно събрание на Българското книжовно дружество бе решило да се прибегне към абонаментски приноси от страна на дружествените членове за изпращаното тем „Периодическо списание“, та и с тоя начин да се подкрепи материално дружеството за изпълнението на неговите задачи. Това решение биде обявено в изводите от дневниците на дружеството, печатани в 58 книжка на „Периодическо списание“ (стр. 689). Понеже от датата на това решение до сключването на дружествената година се издадоха само три книжки от „Периодическо списание“, което съставя половината от едно годишно течение, от дружествените членове имаше да се иска само половината от годишния абонамент на списанието, именно 4 л. 50 ст.

Като Ви бидоха доставени всички тия излезли книжки от „Периодическо списание“ (58, 59, 60), ние идем да Ви помолим, господине, да имате добрината да изпратите в пощенски бонове и гербови марки полугодишната стойност на XI годишнина от „Периодическо списание“ 4 лв. 50 ст. в Българското книжовно дружество, ул. Раковски. В същото време си позволяваме да Ви обърнем вниманието и върху известието върху кориците на 60 кн. от „Периодическо списание“, та ако Ви липсуват отделни книжки или цели течения, откак е почнало да излиза и досега, можете да си ги поръчате за твърде евтини цени (0,80 ст. за отделни книжки и 5 лв. за цяло течение от 6 книжки, без пощенските разноски), с което пък ще помогнете на дружеството да усили средствата си за тазгодишните издания.

Тая година, начинайки от 1 януари 1900, Българското книжовно дружество ще издава „Периодическо списание“ месечно, па освен това тъкми да издаде и един сборник по подобие на „Сборника“, издаван от Министерството на просвещението, а в притурка към „Периодическо списание“ и един летопис с материали за дружеството и с български книгопис. Съгласно с новия устав на дружеството, който ще Ви бъде увреме изпратен, членовете ще приимат тия и всеки други дружествени издания безплатно.

Ще бъдем честити, господине, ако се отзовете час по-скоро на молбата ни, изразена по-горе, и като вземете предвид задачите, които си поставя дружеството занапред, не забравяйте изданията му със своите писмени приноси, па не откажете да им направите заслужаваната препоръка между ваши приятели и познати.

Сме с пристойния към Вас почит

13 дек. 1899
София

Председател: Ив. Ев. Гешов
Деловодител: Ал. Теодоров

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 11, оригинал, 1 л., 2 п. с.

251. От Българското книжовно дружество във връзка с материални затруднения на дружеството. Молят го да си набави липсващите течения или книжки от „Периодическо списание", като стойността им се спадне от полагащия му се хонорар.

До господина
Й. Груев
в Пловдив

София, 21 януари 1900

Уважаеми господине,

Вие услужихте твърде много на задачите на Българското книжовно дружество в София, като оказахте наклонност да му предлагате свои трудове за печатане в органа му „Периодическо списание", защото само с такава наклонност към него от страна на домашни книжовници то можа да прекара доста мъчнотии в живота си и да стигне до 60 книжка на органа си.

Обаче тъкмо поради мъчнотиите, които дружеството прекарваше, то не е могло да се издължи още спрямо някои от своите благосклонни сътрудници, между които сте и Вие, за трудовете, обнародвани вече в „Периодическо списание".

И тая година, колкото и да залегна Управителният съвет на дружеството да набави средства, за да се посрещне дълга му към тия сътрудници, той не постигна желания успех.

Като се захваща сега нова дружествена година, съветът пак се завзима с мерки за набавка на средствата за изплата на дължими хонорари и в това си стремление той моли и Вас, уважаеми господине, да му окажете от своя страна помощ. Именно, съветът Ви моли, ако Ви липсуват течения или книжки от „Периодическо списание", откак е почнало да излиза в Браила и досега, да благоволите да си ги набавите по снижени цени (5 лв. за течение от 6 книжки, 0,80 л. за отделна книжка) и стойността им да се спадне от хонорара, който Ви дължи дружеството. Вие имате да взимате от нас хонорар 95 лева.

В надежда да пристанете на тая молба на съвета и да направите своята поръчка, с което ще улесните твърде чувствително дружеството в работата му през тая година, сме с отлично към Вас уважение.

За председател: Д. Моллов
Ковчежник: М. Сарафов

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 13—14, оригинал, 2 л., 2 п. с.

252. От Т. Байчев[1]. Желае да му изпрати портрета си, за да го помести в съставената от него книга.

София, 21. X. 1902 г.

Почитаемий г-н Груев,

С настоящето заедно Ви изпращам една покана, от която ще узнаете с каква работа съм се заел. Като бивши директор в някогашната Източна Румелия ще поместя и Вашия портрет в глава VI на 1-та част. Моля Ви най-почтително да ми изпратите един портрет, като ми забележите накъсо за времето и мястото на раждането Ви, где сте се учили и службите Ви преди освобождението на България.

С почитание
Ваш: Т. Байчев

НБИВ, ф. 2, а. е. 27, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Не е известен като автор.

253. От Тодор Милков. Изпраща списък на Груеви ученици от Хасковско.

Господин
Йоаким Груев
Тук

Бивши ученици на Пловдивското екзархиално класно училище, заведоему от г-на учителя Йоакима Груева от 1860—1865 год., от Хасковско:

1. Нестор Марков — понастоящем софийски жител, бил учител; след Освобождението — окръжен управител. Изпълнявал длъжност министър. Сега пенсионер.

2. Стефан Бояджиев от г. Харманлий, учителствувал в Одрин; след Освобождението чиновник. Умрял пенсионер.

3. Атанас Мазенов, книговез, книгопродавач, сега печатар в г. Хасково.

4. Димитър Стойнов, също от Хасково, учител; след Освобождението търговец.

5. Захарий Бояджиев от града Хасково, учител; след Освобождението чиновник, после пенсионер, сега акцизен надзирател в г. Хасково.

6. Георги Петров, след напущане на училището [в] Пловдив отишел да продължава науките си специално по медицината в Букурещ, гдето се е и поминал.

7. Димитър п. Стефанов, след Освобождението чиновник, сега пенсионер.

8. Димитър Чавдаров, търговец; след Освобождението чиновник, сега пенсионер.

9. Димитър Балабанов, търговец.

10. Делко Милков Милковски от с. Караорман, учител преди Освобождението, после чиновник, съдия, народен представител; пенсиониран, занимава се с адвокатство в Харманлий.

11. Тодор Митев Милков[1] от с. Караорман, учител и екзархийски чиновник преди Освобождението, подир чиновник по администрацията, училищен инспектор в Пловдив.

12. Кирко Вълчанов от с. Караорман, учител, земледелец в селото си.

13. Тодор Георгакев от г. Хасково, преди Освобождението ковчежник в конака, подир Освобождението се поминал.

14. Михаил Паскалев, търговец в града Хасково, поминал се.

15. Колю Бояджиев от г. Харманлий, учител; след Освобождението чиновник по съдебната част, понастоящем мирови съдия в Борисовград.

Т. Милков

Уважаеми г-н Йоаким Груев!

Днес случайно, като Ви видях на площада „Съединение", дойде ми наум, че Вий ми бяхте казали да представя списък за имената на едновремешните Ваши ученици от Хасково, нещо, което ми беше излязло из ума. Затова взех веднага, та ги написах и Ви го изпращам.

5 февруарий [1]904 С почитание: Т. Милков
Пловдив

НБИВ, ф. 2, а. е. 86, л. 1, оригинал, 1 л., 2 п. с.

[1] Авторът на писмото.

254. От Белчев. Съобщава му имената на колегите си учители през 1874—1875 г.[1]

[Пловдив, преди 1905]

Уважаемий господин Груев,

Доколкото помня, през учебната 1874/1875 год. за другари имах господиновците: Гр. Караджов, Вас[ил] Попович, Моско Добринов, Геор[ги] поп Тодоров, Стеф[ан] Енев, Малея Лулчев [Малеев].

Имаше, струва ми се, и други, ала не мога да си припомня имената им.

С почитание Вашът Белчев

НБИВ, ф. 2, а. е. 27а, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Вероятно Й. Груев е изисквал сведения за написване на „Моите спомени".

255. От сина му Георги Й. Груев. Закъснението на писмата си обяснява със събитията в Русия. Тревожи се за боледуването на майка си. Съобщава, че от дипломатическия агент в Лондон разбрал, че ще го изпратят първи секретар в Атина.

С.-Петербург, 17 януарий 1905

Любезний ми тате,

Сега получих писмото ти и бързам да ти отговоря и уверя, че в първите дни на Новата година писах Ви писмо. Мен ми се види чудно как да не

сте го получили! Може би последните тук събития да са побъркали на редовното пренасяне на кореспонденцията. Надея се, че сега трябва да сте получили писмото ми.

Аз съм още тук, понеже господин Кисимов замина за София, гдето лежи болен баща му.

Вие няма какво да се безпокоите за мен; нека Ви е известно, че аз съм здрав и мога да се похваля, от години не съм страдал.

Моето преместване е сега в свръзка със завръщането на г-н Кисимов. И за в бъдеще можете да ми пишете тук. Телеграфически изпратените 30 рубли получих. В неполученото от Вас писмо аз подробно Ви писах за всичко гореизложено.

Мен ми стана много жал за уведомлението по болестта на майка ми[1], както и на твоето боледувание.

Аз мисля да препоръчам да се възбрани на майка ми да продължава стария си обичай да припка по всичко и навсякъде вкъщи; тя трябва да съзнае, че годините дохождат да не ѝ позволяват да върши това, което някога сама е вършила.

Нека малко си отпусне сърцето, да не придирва на прислугата, която, съзнавам, не заслужава голямо доверие, но трябва да гледа малко и през пръсти и да си почива.

Пожелавам ѝ бързо оздравление и здравие на всички ви.

Съобщете ми пак, ако имате нещо дома, защото вашите боледувания мен повече безпокоят.

Господин Цоков, нашия дипломатически агент в Лондон, ми пишеше тия дни, че научил какво мен щели да изпратят I секретар в Атина на мястото на г. Екзарх[2], който повикали в министерството. По това аз нищо не зная.

По последните тук събития вие трябва да сте чели във вестниците новини. Четете ги с резерва — има сума невероятности и приказки!

Аз съм сега много занят и това писмо пиша, като крадя занятните си часове.

Аз съм сега и I, и II секретар, и секретар при делегацията по сключването на новия ни търг[овски] договор и в много още работи.

Поздравлявам майка ми, леля ми и Салча[3] и с дълбоко уважение и теб.

Твой син Георги

НБИВ, ф. 2, а. е. 45, л. 13—16, оригинал, 4 л., 7 п. с.

[1] Мария Груева.
[2] Може би се отнася за Иван Екзарх, родственик на Александър Екзарх.
[3] Салчо Й. Груев.

256. От Народния музей. Интересува се от материали, свързани с Българското възраждане.

До господина
Йоаким Груев
в Пловдив

София, 25 юлий 1905 г.

Многоуважаемий господине,

Министерството на народното просвещение е предприело да събере в поверения ми Народен музей всички документи и книги, които се отнасят до възраждането на българския народ през 19 век. Като Ви съобщавам това и като Ви изпращам 1-вия рапорт на командирования за тази цел учител, за да видите какви материали са вече събрани, позволявам си да Ви помоля най-учтиво да ни съобщите като какви и колко документи има запазени у Вас и при каква условна цена бихте ги изпратили в поверения ми музей. В случай, че документите, които притежавате, са много и разнообразни, Министерството на народното просвещение може да изпрати специален чиновник, който да ги прегледа и да се договори с Вас.

Като Ви уверявам, че Министерството на народното просвещение цени високо заслугите на такива хора, които са съумяли през миналите размирни години да скътат ценни неща[1] по нашата история, позволявам си, многоуважаемий господине, повторно да Ви помоля да благоволите и отговорите на настоящето ми писмо.

Директор: В. Добруски

НБИВ, ф. 2, а е. 91, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

[1] Доколкото е известно, материали не са давани в музея. Цялото документално богатство и голямата и ценна библиотека на Й. Груев са подарени на Пловдивската народна библиотека от сина му д-р Салчо Груев през 1938 г.

257. От Борис Дякович, директор на Пловдивската народна библиотека и музей. Умолява го да даде свои спомени от времето на създаването на библиотеката, необходими във връзка с честването на 25-годишния ѝ юбилей[1].

Пловдив, 15 септември 1905

Многоуважаемий
господин Груев,

Измежду някои от народните ни институти, създадени в южната половина на нашето отечество с Вашето непосредствено участие, се брои и управляваната днес от мене Народна библиотека и музей в Пловдив. Както проследих от малко и случайно запазените книжа в библиотечната архива, големи са били грижите, които сте полагали като директор на народното просвещение в областта Румелия, да се добре организират и сполучливо развиват областната библиотека и музей. Големи премеждия преминаха оттогава досега над това учреждение, ала даде бог то да се закрепи цели 25 години, за да запише в историята на своето битие Вашето име.

В памет на тази 25-годишнина аз тъкмя да публикувам специален отчет, та и затова се решавам да Ви обезпокоя с молба да ми съобщите някои свои спомени, ако сте запазили, из епохата, когато се е създавало учреждението, и особено такива, които именно с него са свързани. Ще Ви бъда извънредно признателен, ако към бележките си прибавите и една своя фотография.

Като Ви предварително благодаря, моля да приемете сърдечните поздрави и благопожелания на признателния Вам

Б. Дякович

НБИВ, ф. 2, а. е. 28, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] Честването на 25-годишния юбилей на библиотеката не се осъществява поради различни причини. В архива не се откриха спомени на Й. Груев.

258. От Пловдивското градско общинско управление за решението на училищното настоятелство да наименува клона на новомахаленското училище на името на Й. Груев.

До господина
Йоаким Груев
в г. Пловдив

Пловдив, 27 септември 1905

Уважаемий господине,

Приятно ми е да Ви уведомя, уважаемий господин Груев, че училищното настоятелство в заседанието си на 28 октомврий 1904 г., като взе предвид положените Ви грижи и старания за народната ни пробуда, в оценение на тая скъпа за народа ни деятелност, която създаде началото на отечествената борба, за да се отървем от духовното си и политическо робство, единогласно взе решение да наименова на Ваше име клона на Новомахаленското училище за увековечаване добрия спомен за Йоаким Груев — примерния пловдивски гражданин и доблестен патриот, който в предосвободителния период, в най-трудните времена, повече от петдесет години служи на народа си с вещината на народен възпитател-учител, ръководител на народната просвета и доблестен патриот!

Приемете уверенията на отличното ми уважение.

Кмет: Н. Г. Чалъков

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 13—14, оригинал, 2 л., 2 п. с.

259. От проф. Иван Шишманов, министър на народното просвещение. Моли го да му изпрати кратка статия за Неофит Рилски за сп. „Училищен преглед“ по случай 25-годишнината от неговата смърт.

Многоуважаемий
г-н Груев,

Януарската книжка на „Училищен преглед“ ще излезе за спомен на 25-годишнината от смъртта на Неофит Рилски. Бихте ме задължили много, ако ми пратехте някои бележки за бившия Ваш учител. Не трябва статийката да бъде много дълга. Доволен съм и с 5—6 страници: самата, толкова интересна в някои отношения личност, нейната вънкашност, нейните привички, нейните педагогически методи и похвати. Дайте една идея за влиянието на Неофита върху Вас. Опишете училището, гдето сте следвали наука под ръководството на патриарха на българските педагози и тем под[обни].

Надявам се, че няма да ми откажете. Ако Ви е трудно сам да пишете, ще Ви пратя някого да му диктувате.

Вашите мемуари[1] вече се печатат. Ще получите, както Ви обещах, 200 отделни отпечатъка.

Като вярвам, че няма да ме оставите без отговор,

28 ноем. 1905
София

съм Ваш предан
Ив. Шишманов

НБИВ, ф. 2, а. е. 125, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

[1] „Моите спомени".

260. От редактора на сп. „Училищен преглед". Моли го да напише спомени за Неофит Рилски, като за улеснение му изпраща въпросник.

София, 15 декември 1905

Многоуважаеми господине Груев,

Преди няколко време господин министърът Ви е писал за някои сведения из живота и дейността на отца Неофита Рилски. Досега обаче той не е получил отговор на писмото Ви. Мен ми хрумна мисълта да Ви улесня с един въпросник[1], който прилагам при настоящето. Бъдете прочее тъй любезен да напишете отговорите в самия въпросник и ми го повърнете колкото се може по-скоро.

Ако имате изцяло или част от Неофитовите взаимоучителни таблици, както и от училищния му правилник, бъдете добър да ми ги изпратите за 2—3 седмици да си послужа, а след това ще Ви ги повърна веднага.

Признавам, че Ви създавам голямо главоболие, но вярвам този, който е пренесъл много по-големи главоболия в предосвободителната епоха, не ще се откаже и сега, макар и на стари години, да се поизмъчи за интереса на науката. Бъдете уверени, господин Груев, че ако Вие и Вашите сподвижници не употребят последни усилия да дадат по-достоверни сведения за предосвободителната ни епоха, бъдещият историк и занапред ще трябва да гради историята на нашето минало въз основа на догатки.

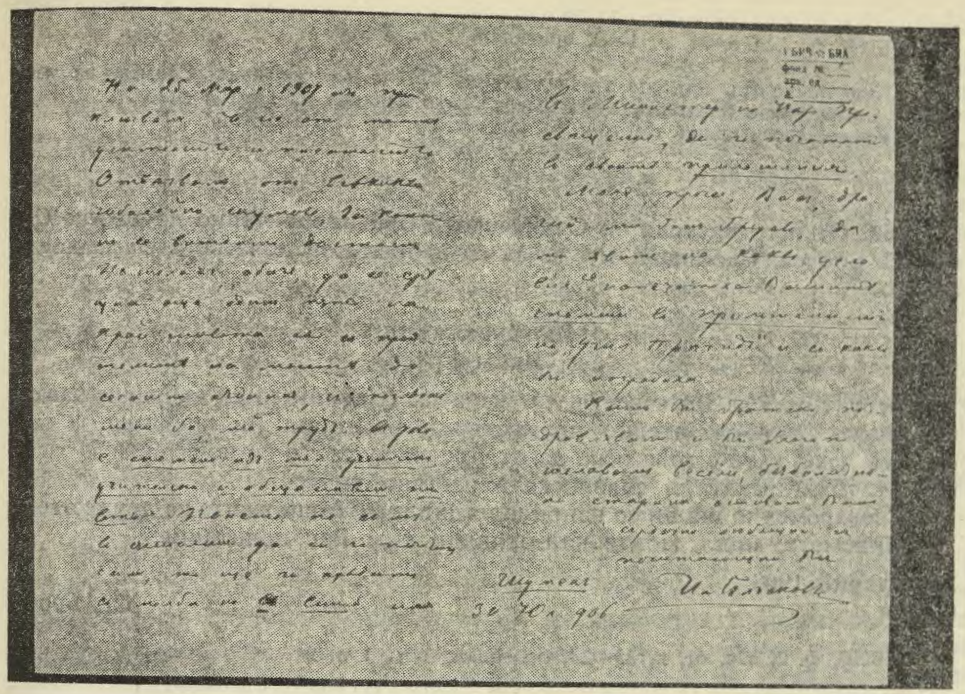
Приемете отличното ми към Вас почитание.

Редактор: С. Велев

НБИВ, ф. 2, а. е. 87, л. 20—21, оригинал, 2 л., 3 п. с.

[1] Материалът е написан по въпросника на С. Велев: Спомени на Й. Груев от ученичеството му при Н. Рилски. — Учил. преглед, 11, 1906, № 1, 149—155.

261. От Илия Блъсков. Съобщава за голямата радост, която му е доставило прочитането на „Моите спомени" от Й. Груев, отпечатани в сп. „Училищен преглед". Интересува се при какви условия са обнародвани, защото и той възнамерявал да издаде спомените си из ученическия, учителския и обществения си живот.

Последните страници от писмо на Ил. Блъсков до Й. Груев

Достоуважаемий ми г-не
Йоак[им] Груев,

Не с малко радост и благодарение прочетох вашите спомени в „Учил[ищен] преглед"; с радост, думам, защото аз се почувствувах още млад, като имам честта да чувам Вашия още глас, като да живея в средата помежду моите познати съвременници Хр. Данов, Й. Груев и проч. О, боже! Продължи им още живота!

На 25 мар[т] г. 1907 аз приключвам 50 год[ини] от моите учителски и писателски. Отбягвам от всякакви юбилейни шумове, за които не се виждам достоен. Пожелах обаче да се срещна още един път накрай живота си с приятелите на моите досегашни издания с последен може би мой труд. А това е *спомени из моя ученически, учителски и обществен живот*"[1]. Понеже не съм в състояние да си го печатам сам, то ще го предам с молба на *Св. синод* или в Министер[ството] на нар[одното] просвещение да го печатат в своите *приложения*.

Моля прочее Вас, драгий ми г-н Груев, да ми явите по какви условия се напечатоха Вашите *спомени* в *приложението*[2] на „Учил[ищен] преглед" и с какво Ви наградиха.

Като Ви братски поздравлявам и Ви благопожелавам весели, безболезни старини, оставам

Шумен
30 юл[и] [1]906

Ваш сърдечно любещий и
почитающий Ви
Ил. Блъсков

НБИВ, ф. 2, а. е. 31, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 л. с.

[1] Книгата на Ил. Блъсков е излязла през 1907 г. под заглавие „Спомени из ученическия, учителския и писателския ми живот“ като издание на Светия синод.
[2] Всички курсивирани текстове са подчертани от Ил. Блъсков.

262. От председателя на Славянското благотворително дружество Стефан С. Бобчев. Съобщава му, че са го избрали за почетен член на дружеството.

Многоуважаемий
г. Яким Груев,

Честит съм да Ви известя, че вчера на годишното си събрание нашето Славянско благотворително дружество в България Ви прогласи за свой почетен член, като с това иска да отдаде следуемото си почитание за заслугите на българската и славянската изобщо книга.

Своевременно ще Ви се изпроводи диплома и книжките на дружеството.

Приемете, моля, моите най-отлични към Вас почитания.

21 януарий 1908
София

Ст. Бобчев

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 23—24, оригинал, 2 л., 1 п. с.

263. От Управителния съвет на съюзените гимназиални учители по случай 80-годишнината му. Изразяват своята почит към него и към заслугите му за учебното дело.

Високоуважаеми господин
Яким Груев,

Управителният съвет на съюзените гимназиални учители, като цени високо Вашите трудове и заслуги по националното, духовното и политическото възраждане на народа, както и дълбоките и плодоносни усилия, които сте дали за развитието, наредбата и напредъка на учебното дело, днес по случай 80-те години на Вашия народополезен живот смята за свой най-висок дълг от името на организираното гимназиално учителство в България и от свое име да Ви изрази своите почитания и благодарности. Ние пожелаваме, щото Вашите преклонни години да бъдат препълнени с ония високи наслади, които изпитват редките народни труженици, когато виждат техните идеи и усилия сбъднати и народа, комуто те безкористно са служили, крачи непрекъснато все напред в пътя на културата.

София
9. IX. [1]908

Председател: Н. Станев
Секретар: М. Ст. Попов

264. От учителите при Първа софийска държавна мъжка гимназия по случай 80-годишния му юбилей.

Високоуважаемий г-не Якиме Груев!

За да засвидетелствува отличното си почитание и дълбокото си уважение спрямо Вас, бележития учител и книжовник и неуморим деец от времето на гигантските борби за националното ни възраждание и до днес, учителският съвет при първа софийска мъжка гимназия с акламация прие предложението да Ви поздравим в днешния ден по случай честитото завършване на осемдесетата година от препълнения с велики заслуги за целокупния български народ Ваш живот; да се украси гимназията ни с портрета Ви и вместо класни занятия на 13. IX. т. г. да се прочетат на учениците ни беседи за живота и дейността Ви. Мен се падна честта да Ви приветствувам от името на всички г-да учители при поверената ми Първа софийска държавна мъжка гимназия и да Ви благопожелая здравие и щастлив живот още за много години, като същевременно Ви поднеса от страна на всички този адрес. Малкото казани в него думи се изливат от дълбочината на сърцата ни и целят да изразят дълбокото ни уважение и високата ни почит към Вас, учителя на нашите учители, към Вас, доблестния български гражданин, когото ние с гордост сочим на младото поколение като пример, достоен за подражание.

Честити юбиляре!

В тази толкова тържествена минута аз не мога да се въздържа да изкажа колко съм щастлив, че ми се падна да се поклоня на оногова, името на когото ми е много добре познато от най-ранните години на ученето ми; да приветствувам оногова, практическата деятелност на когото винаги е възбуждала в мене благоговение към дееца й; да засвидетелствувам дълбокото си почитание на оногова, печатните трудове на когото бяха за мене и учебници в училището, и любими книги за четене в свободното си от училищна работа време. Прочее, драги учителю, приеми искрения ми поздрав и сърдечните ми благопожелания.

Адресът, който подписан от всички учители на поверената ми гимназия, имам чест да Ви поднеса, гласи:

1828, 9. IX. 1908. Йоаким Груев

Дълбок поклон и сърдечен привет на учителя на българските учители от учителите на Първата софийска държавна мъжка гимназия.

София, 9. IX. 1908 г.

Директор: Ст. Станимиров

Учители: [следват подписите на 40 души учители]

НБИВ, ф. 2, а. е. 216а, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

265. От Христо Г. Данов. Поздравява го по случай юбилея му, изтъквайки големите му заслуги като учител, църковен деец, книжовник, директор на народното просвещение.

Господине Якиме Груев,

Оттук отидох здрав и читав в Хисаря, а оттам се върнах с две болки, които още ме не освобождават от леглото. Жал ми е, че не ще мога да дойда утре сам лично да Ви поздравя и да Ви честитя юбилейния празник на Вашата 80-годишнина от рождението Ви и за многогодишната Ви народополезна разнообразна дейност, та правя сега писмено това.

Вие впълне заслужавате тоя юбилей. Вашите големи заслуги, които принесохте на народното ни просвещение с учителствуването Ви изпърве в Копривщица, а после в гр. Пловдив, са неоценими, особно с учителствуването Ви, което наследихте от Н. Геров и продължихте в тоя град. Тук Вие имахте да се борите с много мъка и препятствия, а особно при разгара на черковния ни въпрос, около решението на който Вие вземахте голямо участие в преписката между пловдивския епархиален делегат в Цариград д-р С. Чомаков и Епархиалния съвет в гр. Пловдив. С доброто Ви познаване на турския език, както и гръцкия, толкоз нужни в онова време, рекъл би човек, че Вие бяхте нарочно приготвен и пратен в тоя град от промисъл божи тъкмо в ония обстоятелства, когато най-много трябвахте. Както да било, Вие сам изборихте всички несгоди и въздигнахте Пловдивското училище до възможната му тогаз висота на разсадник, от който можаха да се снабдят почти повечето кътове из България с по-приготвени за своето време учители.

С Вашите няколко литературни трудове: съчинени и преводни, както за учебници и за прочит книги, Вие особно много спомогнахте на народното ни просвещение в онова време, когато нашата младеж се лишаваше от подобни учебници и поучителни книги преди Освобождението ни.

И след Освобождението като директор на народното просвещение в Източна Румелия Вие достойно управлявахте учебното дело.

Аз особно Ви длъжа голяма признателност като на мой учител. В 1847 г. като ученик следвах при покойния Сава Радулов в Панагюрище, отгдето след изгарянието на тамошното училище аз дойдох да следувам науката си в Копривщица, та при покойний Н. Геров и Вас свърших благополучно двата класа II и III-й през 1847—1849 год.

Като Ви поздравлявам още еднаж с празника, желая Ви добро здравие и легки старини и остаям завинаги

Ваш Хр. Г. Данов

Пловдив, 13-й септември 1908 г.

НБИВ, ф. 2, а. е. 216, л. 3—4, оригинал, 2 л., 2 п. с.

266. От Стефан С. Бобчев. Честити му 80-годишния юбилей.

Господин
Яким Груев
Пловдив

Уважаемий г. Я. Груев,

Утре е 80-годишнината от рождението Ви. Нашето дружество на публицисти и писатели твърде на място взе почин за един по тоя случай юбилеен празник.

Като съжалявам крайно, че домашни работи ме спират тук, та не мога да се явя за това празненство нито при другарите си в София, нито между празнуващите в Пловдив, аз Ви моля да приемете по тоя случай моите лични честитения.

Вие, уважаемий г. Груев, поработихте за хубава България доста в своето време. Всевишният при това Ви даде и здраве, което с трезвения си живот Вие умеихте да запазите, за да се порадвате на културния напре-

дък у нас, един от личните виновници за което сте и Вие. Нека бог Ви запази още дълго време здрав и бодър!

Стискам приятелски Вашата ръка.

13 септември 1908
с. Марково

Вам предан
Ст. Бобчев

НБИВ, ф. 2, а. е. 216, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

267. Поздравителен адрес от Общинския съвет в Копривщица по случай 80-ия му рожден ден. Провъзгласяват го за почетен гражданин на Копривщица.

До господина
Йоаким Груев — гр. Пловдив
[14 септември 1908]

Народни труженице,

През оная тъжна епоха, що робство се зове, Вие бяхте един от ревнителите на народното събуждание, Вие не пожалихте труд и здраве, за да видите отечеството свободно, въздигнато, Вие неуморно сяхте семето на просветата, за да блесне и свободата. И веднаж освободени българите, Вие пак безкористно, честно служихте, за да ги видите в реда на културните народи.

Съгражданино,

Копривщица, люлката на нашето Освобождение, родното Ви място, смело може да се гордее, че е можела да даде един мощен работник в областта на народопросветителното дело. Копривщенци няма да забравят своя 20-годишен учител, който скромно, ала непрестанно пръскаше лъчите на свободата и на науката. Копривщица високо цени делата на своите чада.

И сега, когато целият български народ чествува 80-годишнината от Вашето рождение, приятен дълг ни е предвид, че на 14 септември т[ази] година се отпразнува осемдесетгодишния юбилей на съотечественика и съгражданина ни Йоаким Груев, който неуморно, честно и безкористно е служил народу си за умствената просвета, за народно и политическо свестяване и радееше да го види и културен, който в своя 20-годишен учителски труд само в родния си град Копривщица сееше в сърцата на поколенията семето на националното събуждане и превъзмогване през епохата на турското робство.

Въодушевени от силното желание да изкажем признателността на жителите в града ни и отдадем заслужена почит към личността на юбиляра решихме:

Провъзгласяваме господина Йоакима Груева, роден в гр. Копривщица, жител на гр. Пловдив за почетен копривщенски гражданин.

Живейте за слава и чест на народа ни!

Общински съвет:

Кмет: д-р Хр. Кесяков
П[ом.]-кмет: Георги Д. Ломев
Райчин В. Бояджиев

Членове: Кръстио Т. Табаков
Пашо Тороманов
Вельо Т. Духлеков
Спас Т. Мандулов

НБИВ, ф. 2, а. е. 215, л. 1—6, оригинал, 6 л., 5 п. с.

268. Телеграма от Гервасий Левкийски, сливенски митрополит, по случай 80-годишнината му.

Уважаемий господине
Йоакиме Груев,
Пловдив

Като свидетел на Вашата искрена патриотическа дейност по нашето просветително, политическо и духовно възраждане, дейност, която скъпо ценим, поднасям Ви, уважаемий и достойни народни ратнико, най-горещи приветствия и мили благопожелания по случай навършване 80-годишния Ви живот, пълен с бурни, н[о] славни спомени за народа ни, който признателен на делата Ви, отдава напълно заслужената своя почит на днешния Ви юбилей.

Сливен, 14 септ. 1908 Митрополит Гервасий

НБИВ, ф. 2, а. е. 214, л. 14, оригинал, 1 л., 1 п. с.

269. Телеграма от Учителския съвет на Държавното рисувално училище в София по случай юбилея му.

Г-н Йоаким Груев
Пловдив

От страна на Учителския съвет на Държ[авното] рисувално училище Ви поднасям най-прочувствените поздравления и благопожелания по случай юбилея на Вашата многозаслужила просветителна деятелност.

София, 14 септември 1908 Директор: Мърквичка

НБИВ, ф. 2, а. е. 211, л. 9, оригинал, 1 л., 1 п. с.

270. Телеграма от д-р Христо Стамболски по случай 80-годишния му юбилей.

Господин Яким Груев
Пловдив

София, 14 септември 1908

Поздравлявам Ви за заслужената народна чест.

Доктор Стамболски

НБИВ, ф. 2, а. е. 211, л. 9, оригинал, 1 л., 1 п. с.

271. Поздравителна телеграма от Рада Киркович по случай юбилея му.

Господин Йоаким Груев
Пловдив

София, 14 септември 1908

Поклон на стария труженик и деец по народното ни просвещение.

Рада Киркович

НБИВ, ф. 2, а. е. 211, л. 11, оригинал, 1 л., 1 п. с.

272. Телеграма от Иван Ст. Гешов по случай юбилея му.

Г-н Яким Груев
Пловдив

София, 14 септември 1908

Като Ваш ученик и признателен такъв моля Ви почитателно да приемете и моите предани привети по случай юбилейния Ви празник заедно с пожелание за здравие и дълголетие.

И. С. Гешов

НБИВ, ф. 2, а. е. 211, л. 13, оригинал, 1 л., 1 п. с.

273. Телеграма от Иван Андонов по случай юбилея му.

Г-н Йоаким Груев
Пловдив

Поднасям моите почетителни приветствия и поздравления по случай юбилея Ви. Живейте за слава и чест на българския народ.

Пловдив, 14 септември 1908 Ив. Андонов

НБИВ, ф. 2, а. е. 211, л. 22, оригинал, 1 л., 1 п. с.

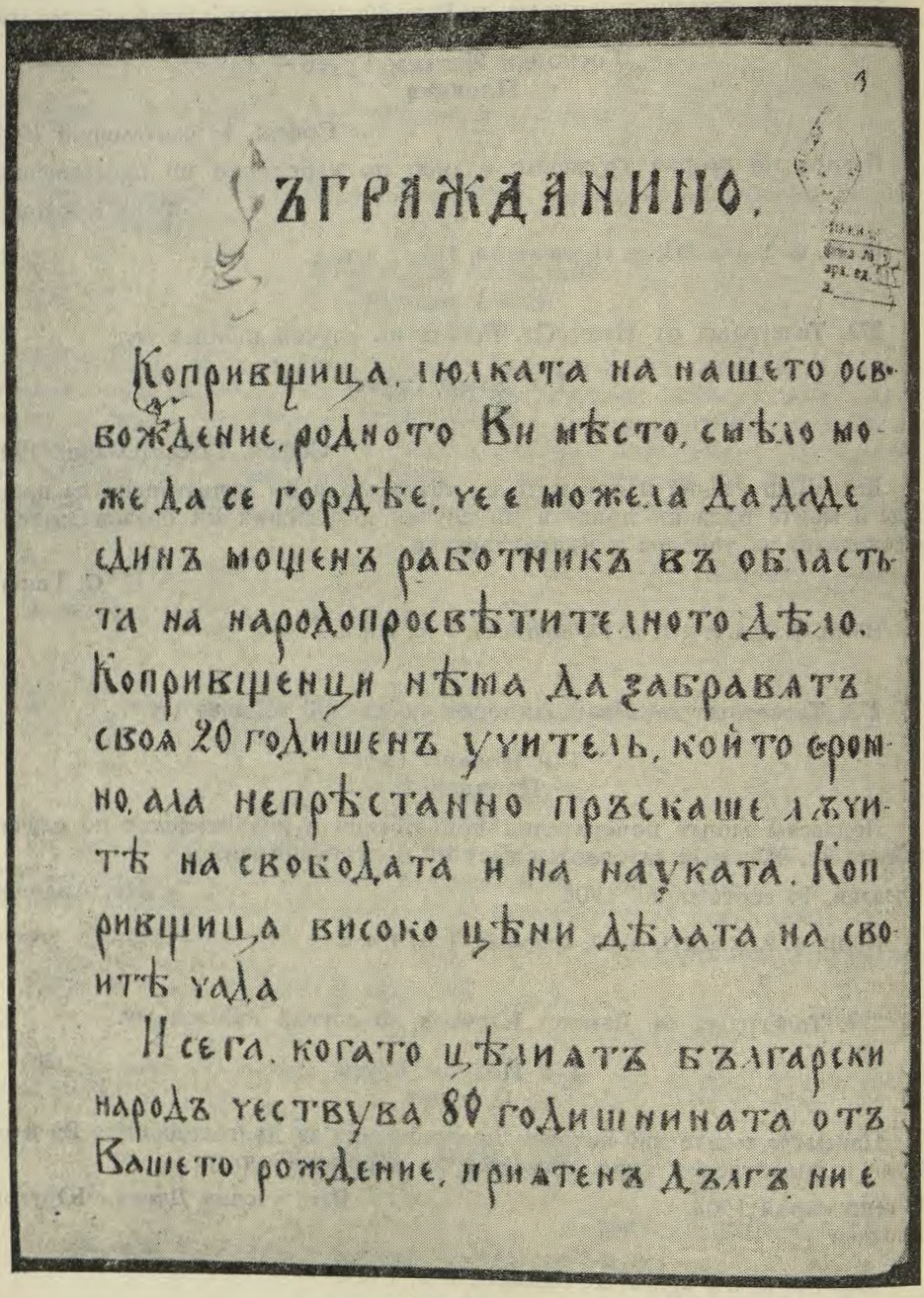
274. Телеграма от Данаил Юруков по случай юбилея му.

Г-н Йоаким Груев
Пловдив

Приемете моите най-искрени поздравления за дългогодишния Ви изобилен и ползотворен труд, принесен на народний олтар.

14 септември 1908 Ваш ученик Данаил Юруков
Пловдив

НБИВ, ф. 2, а. е. 211, л. 28, оригинал, 1 л., 1 п. с.

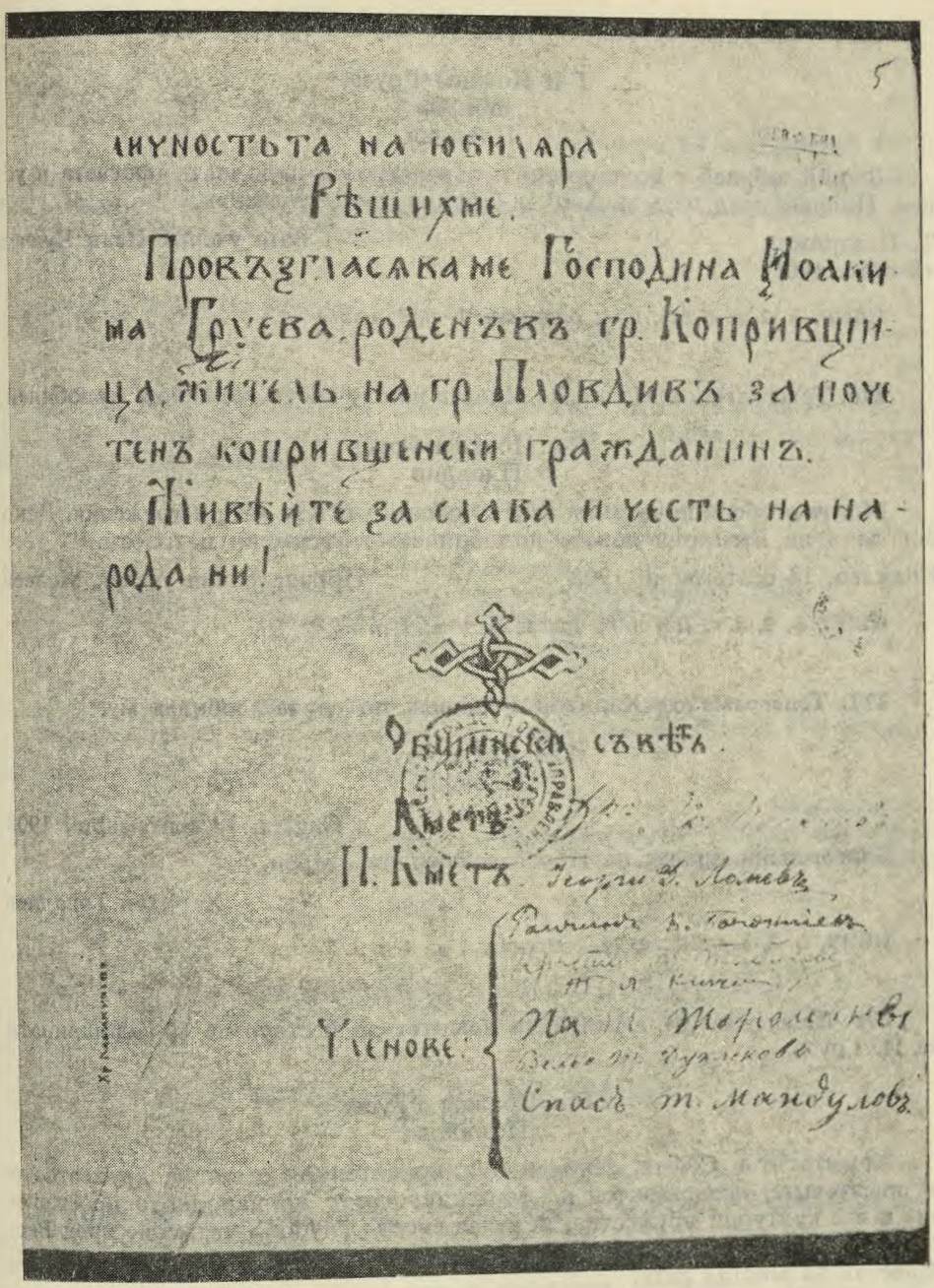

ЗГРАЖДАНИНЪ.

Копривщица, тюлката на нашето освобождение, родното Ви мѣсто, сѫщо може да се гордѣе, че е можела да даде единъ мощенъ работникъ въ областьта на народопросвѣтителното дѣло. Копривщенци нѣма да забравятъ своя 20 годишенъ учитель, който скромно, ала непрѣстанно пръскаше лъчитѣ на свободата и на науката. Копривщица високо цѣни дѣлата на своитѣ чада

И сега, когато цѣлиятъ български народъ чествува 80 годишнината отъ Вашето рождение, приятенъ дългъ ни е

Страници от поздравителния адрес на копривщенци

до Й. Груев по случай 80-годишнината му

275. Телеграма от Иван Чунчев по случай юбилея му.

Г-н Йоаким Груев,
юбиляр
Пловдив

Ваший юбилей е всенародно празненство за народната просвета и успех. Поклон пред неуморимий и безкористний труженик.

Т. Пазарджик
14 септ. 1908

Ваш ученик Иван Чунчев

НБИВ, ф. 2, а. е. 213, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

276. Телеграма от Малея Л. Малеев по случай 80-годишния му юбилей.

Г-н Йоаким Груев
Пловдив

Моите особени почитания към отличния учител, деец и труженик. Дано бог дари на България повече подобни самоотвержени патриоти.

Княжево, 14 септември 1908

Признателния ученик Малеев

НБИВ, ф. 2, а. е. 213, л. 4, оригинал, 1 л., 1 п. с.

277. Телеграма от Харитон Генадиев по случай юбилея му.

Г-н Яким Груев
Пловдив

София, 14 септември 1908

Благоговейн привет на многозаслужилия старец.

Харитон Генадиев

НБИВ, ф. 2, а. е. 213, л. 29, оригинал, 1 л., 1 п. с.

278. Телеграма от юбилейния комитет за честуване 80-годишнината на Й. Груев.

Г-н Йоаким Груев
Пловдив

Комитетът в София, основан от Управителния съвет на дружеството на писателите, представител на Министерството на народното просвещение и все културни дружества, поднася своето глубоко уважение пред Вас, като неуморим деец за просвещението и възраждането на българския народ. Живейте на многая лета.

София, 14 септември 1908

Председател: Григор Начович

НБИВ, ф. 2, а. е. 214, л. 2, оригинал, 1 л., 1 п. с.

279. Телеграма от Иван Евст. Гешов по случай 80-годишнината му

До Йоаким Груев
Пловдив

Париж, 14 септември 1908

Горд, че съм Ваш ученик, поднасям Ви дълбоки поклони за Вашето светло минало, сърдечни пожелания за Вашето озарено със семейно щастие и народна признателност бъдеще.

Гешов

НБИВ, ф. 214, л. 3, оригинал, 1 л., 1 п. с.

280. Грамота, издадена от княз Фердинанд, за награждаването му с „Големия офицерски кръст" на народния орден за „Гражданска заслуга" по случай 80-годишнината му.

НИЙ, ФЕРДИНАНД I,
с божия милост и народна воля
княз на България,
в знак на нашето особено благоволение награждаваме
господина ЙОАКИМ ГРУЕВ
с „Големия офицерски кръст"
от нашия
народен орден „За гражданска заслуга".

Заповядваме да му се даде настоящата грамота, скрепена с печата.

Ст[олица] София, 14-ий септември 1908 год.

Фердинанд I
Канцлер на българските ордени: [подпис нечетлив]
Секретар: В. Драндар

НБИВ, ф. 2, а. е. 209, л. 30—31, оригинал, 2 л., 1 п. с.

281. От Теодосий, бивш скопски митрополит. Поздравява го по случай 80-годишния му юбилей, като подчертава големите му заслуги към народа.

На господина Йоакима Груева
в гр. Пловдив

Достоуважаемий юбилярю,

Хвала и чест на онези оценители на Вашите безценни заслуги към народа ни, които предприеха благородната инициатива да се празнува днес 80-годишния Ви юбилей от рождението Ви, в който се числи и повече от половинвековната Ви патриотическа и книжевна деятелност. Всички сме длъжни и сега, и винаги и стари, и млади да изявяваме чувствата на своята признателност към Вас, който още от младините си посветихте високите мисли в буденето на заспалия патриотизъм между страдалния народ, на

народната ни просвета, на самостойния живот и в подкрепата на обществения ни, политически и християнски живот чрез сериозни и здрави съждения.

Вий, роден и възпитан в градеца Копривщица, кой е родил и ражда немалко и други благородни и просветени патриоти и който за Вашата деятелност беше много тесен, в младините си се преселихте в град Пловдив за по-голяма деятелност. Вий в този град основахте народно огнище на патриотизма и на просветата. Работник красноречив, просветен в литературата и неуморим дейник в отечествеността, Вий бяхте апостолът, душата и сърцето на народните подвиги не само на града Пловдив и на неговата околност, но и на всичките българи от четирите страни на общото ни отечество. Вашите заслуги прочее към народа ни са големи и паметта на Вашата благородна патриотическа душа ще остане вечно неизгладима между потомците ни и ще служи за пример и убодрение на всички.

Аз като член и йерарх на българската църква считам за най-голяма длъжност да Ви поздравя в днешния Ви юбилеен празник за всичките Ваши добродетели, за които съм известен отпреди няколко десетки години, за Вашите най-дълбоки християнски убеждения, за Вашия дълбок и просветен ум, за Вашето истинско приятелство на человечеството и най-сетне за Вашата постоянна деятелност за в полза на народа ни, които са истинските характери и собствености на Вашата честувана от всички днес личност, изказани от мене далеч от всяко ласкателство, благопожелавам Ви тържествено и весело празнување, благоденствен и многогодишен мирен живот и оставям

14 септ. 1908
София

Ваш в Христе молителствувател
бивший скопски митрополит Теодосий

НБИВ, ф. 2, а. е. 116, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

282. Поздравителна телеграма от Иван Салабашев по случай юбилея му.

Г-н Яким Груев
Пловдив

София, 14 септември 1908

Още млад ученик с възторг слушах разкази за Вашата обществена дейност, с усърдие четех Вашите списания и бях препълнен с чувство на почит към Вас. След Освобождението, като началник-канцелария и после като Ваш другар в Директорията на Източна Румелия, аз имах случай да узная по-отблизо Вашия благ характер и вашия горещ патриотизъм. Със заслугите си към отечеството Вий спечелихте признателността на българския народ. Като се присъединявам към Вашите почитатели, „които празнуват Вашия юбилей, поднасям своите сърдечни поздравления и искрени благопожелания.

Ив. Салабашев

НБИВ, ф. 2, а. е. 214, л. 22, оригинал, 1 л., п. с.

283. От пловдивския адвокат и общественик Недко Каблешков по случай юбилея му.

Калофер, 14/IX. 1908 г.

Многоуважаемий г-н Груев,

Нямам възможност да присъствувам лично на днешний Ви юбилей и с благоговение да целуна тази десница, която толкова години е работила и работи за просветата на народа и за доброто на отечеството ни. Принуден съм прочее писмено да Ви поднеса моите най-сърдечни пожелания и честитявания.

Това, което Вие сте принесли за просвещението на българина, за освободеното и неосвободено отечество, е неоценимо.

Вашата честност, скромност, откровеност, Вашето трудолюбие ще служат за образец на настоящето и бъдъщите поколения.

Всеки баща и всеки учител трябва да показва Ваший лик на младото поколение с думите: „Това е неуморимият народен труженик и просветител Й. Груев, името на когото с почит и благоговение ще споменува всяко българско сърце навеки."

Нека всевишний Ви дава здраве, нека Ви обсипе с най-изобилно щастие и продължи дните Ви, щото да дочакате да празнувате като народен патриарх и 100-годишний си юбилей и да видите всичките си мечти осъществени.

Н. Д. Каблешков

НБИВ, ф. 2, а. е. 216, л. 15, оригинал, 1 л., 2 п. с.

284. Телеграма от Българското книжовно дружество по случай 80-годишния му юбилей.

Да Яким Груев
Пловдив

София, 14 септември 1908

Във времена мъчни, при всевъзможни спънки, когато нямаше поле за друго освен за борба и разрушение, Вие ни удивлявахте със своята творческа дейност във всички области на народния живот и в книжнината, и в школата, и в черквата, и в държавата. Вие участвувате като пръв и най-виден съзиждател и учредител на основите, положени с Ваше участие, [на които] и днес се крепи културна България.

Българското книжовно дружество, което е честито да Ви брои за свой член, искрено участвува във всенародното честуване, което Ви се прави днес, и Ви поднася своите сърадвания и благопожелания.

Подпредседател: Д. Моллов

НБИВ, ф. 2, а. е. 216б, л. 3, оригинал, 1 л., 1 п. с.

285. Телеграма от дружество „Славянска беседа" във връзка с 80-годишнината му.

До Яким Груев
Пловдив

София, 14 септ. 1908

Днешният Ваш юбилей възбужда адмирация към дръзновения непрестанен труд, с какъвто [сте] се отличавали през всичкото време на Вашата народополезна дейност. Юбилеят дава приятен повод да Ви приветствува и „Славянска беседа“ и Ви пожелае дълбоки старини, за да видите завършени много от начинанията, родени в дните на Вашата кипяща младост.

Председател: Костов

НБИВ, ф. 2, а. е. 216б, л. 4, оригинал, 1 л., 1 п. с.

286. От проф. Иван Шишманов. Поздравява го по случай 80-годишния му юбилей.

Многоуважаемий г. Груев,

С радост узнах, че тия дни празнувате здрав и бодър своята осемдесетгодишнина.

Като скърбя искрено, че не ми е дадено лично да Ви поднеса своите най-сърдечни честитки и да Ви изразя за лишен път своето възхищение от тихата Ви, но високополезна дейност за умственото и нравственото възраждание на народа, аз Ви моля да вярвате и занапред в моята най-гореща привързаност. Дано съдбата Ви бъде все така благосклонна като до днес, за да можете спокойно да се любувате още дълги години на плодовете, които Вашите семена тъй изобилно дават. Ще [се] съгласите с мен, че няма по-голяма радост от тая да видиш, че стараниятa ти не са отишли залудо, че въпреки всички незгоди на времената и всички противудействия на хората твоите идеали са се осъществили в по-голяма мяра.

Вие можете да кажете във всеки случай в деня на своята осемдесетгодишнина, щастливецо, че не живяхте напразно!

Каквото на млади години горещо мечтахте, днес е жива реалност благодарение и на собствената Ви енергия, на редкото Ви отечественолюбие и на дълбоката Ви вяра в гения и силата на нашия здрав и способен народ.

Още веднаж моите
най-сърдечни благопожелания

23 септември 1908
Цюрих

Ваш дълбоко предан
д-р Ив. Шишманов

НБИВ, ф. 2, а. е. 125, л. 3—4, оригинал, 2 л., 4 п. с.

287. От Пловдивското градско общинско управление, което му съобщава, че е взело решение по случай 80-годишния му юбилей да наименува на негово име улица в града.

До господин
Йоаким Груев
Тук

Пловдив, 20 октомври 1908

Уважаеми господин Груев,

Пловдивското общинско управление, съзнавайки неоценимите Ви заслуги, плод на дългогодишната Ви дейност към България и частно към града Пловдив, и за да засвидетелствува тази си признателност, в заседанието си от 11 септември т. г. с протоколно решение № 108 реши да увековечи паметта на 80-годишната Ви ползотворна дейност с наименование на Ваше име досегашната ул[ица] № 53 на града.

Като Ви съобщавам това, господин Груев, чест ми е да Ви уведомя, че това решение е утвърдено с Царски указ № 118 от 10-ий т. м.

Прочее приемете, моля Ви, дълбокото ми към Вас уважение.

Пловдивски
град[ски] общ[ински] кмет: [Иван] Кесяков

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 15—16, оригинал, 2 л., 2 п. с.

288. От Учителския съвет на Пловдивското основно народно училище „Йоаким Груев". Изразява се благодарност за подарени от него книги на училището.

До господина
Йоаким Груев
в града

Високоуважаемий господин Груев,

Учителският съвет при повереното ми училище днес с протокол № 5 ме натовари с приятната мисия да изкажа неговите искрени благодарности по случай ценния Ви дар за училищната библиотека.

Съветът високо цени и уважава доблестния шеф на училището си, а още повече цени връзката Ви с него, като внасяте ценните си трудове в библиотеката му за спомен на вечни времена. Бъдете уверени, народни труженице, че учителството умее да уважава великаните из своите редове и високо държи факела на просветата и народните идеали. Посятото от Вас и Ваши колеги семе държи здраво корени, а учителството, имайки пример за подражание, гордо носи тежкия учителски кръст.

Приемете уверение в моето и на колегите ми високо към Вас уважение и благопожелания за спокоен далъг живот.

31 октомврий 1908
Пловдив

С почит
Глав[ен] учител: Стефанов

НБИВ, ф. 2, а. е. 117, л. 4—5, оригинал, 2 л., 2 п. с.

289. От председателя на Славянското благотворително дружество Стефан С. Бобчев. Канят го да участвува във Всеславянския събор в София.

До господина
Йоаким Груев
Пловдив

Уважаемий господине,

Както Ви е известно, на 24—27 т. м. в София ще се състои Всеславянски събор, на който ще участвуват делегати и почетни гости от всички славянски страни. Вам е известна неговата цел.

Като Ви знаем за привърженик на идеята за славянско единение, в тия дни на славянски тържества ние желаем да Ви имаме в средата си и затова Ви молим да благоволите и присъствувате на събора като почетен гост. Като такъв Вий можете да присъствувате на всички публични заседания на събора, да вземете думата в частните конференции било за реферирање, било за обяснение по въпроси от културно-икономичен характер съответно с програмата[1] на събора, която тук приложена имаме чест да Ви я представим.

С надежда, че Вие ще се отзовете на поканата ни, молим Ви за отговор.

София
8 юлий 1910

Председател: Ст. Бобчев
Секретар: Ив. Д. Иванов

НБИВ, ф. 2, а. е. 61, л. 25, оригинал, 1 л., 1 п. с.

[1] Програма не се намери в архива.

290. От Пловдивското градско общинско управление. Молят го да им окаже съдействие при преброяване на населението, като посочи местни събития и времето, през което са станали, за да може с тяхна помощ да се определят годините на някои граждани.

До господина
Йоаким Груев
в града

На 31 декември т. г., известно Ви е, ще се произведе общо преброяване на населението. Едно крупно дело от естество, което изисква да бъде извършено с най-голяма точност и правилност. За спазването на тая точност Главната дирекция на статистиката и повереното ми Общинско управление са взели и продължават да вземат най-енергични мерки. Специални наставления за агентите, упътвания и апели към гражданството, позиви към разните партийни, професионални и културни организации в страната, всичко това се тури в ход.

Но има една основна пречка за извършването на преброяването така точно, както би трябвало да бъде. Това е още сравнително ниския уровен, на който стои масата от населението. Голяма част от него и да иска, не знае, да даде за себе си безпогрешни данни. Особено това се отнася до данните за възрастта. Всекидневно ние се натъкваме на случаи, когато по-престарели лица не знаят годините си и показват възрастта си в кръгли числа. Живо свидетелство за това са излезлите досега статистически публикации, според които стогодишниците у нас са с хиляди, а по-прекаралите хора у нас са обикновено по на 60, 65, 70, 80 и 90 години.

Явно е, че тука имаме работа не с някакъв страх от точно показване на годините, но с очевидно неведение. Срещу него ще трябва да се направи нещо. И в тая посока в наставленията за преброителите е препоръчано на последните да положат особено старание в обдирване и узнаване на точната възраст на гражданите. Те [преброителите] ще трябва да съпоставят

факти и случки из живота на лицата, които описват, с някои важни исторически събития, които поради своята сила са оставили следа в паметта на народа. Такива са Руско-турската война през 1829 година, върлуването на чумата през 1836 година, Кримската и Освободителната война и пр.

Не бива в случая обаче да си не послужим и с други местни събития, които се помнят от населението и които биха могли да ни помогнат да се приближим към поставената цел. Такива събития градът е преживял: водели са се ожесточени борби с гръцкото духовенство, превземали са се черкви, посрещали са се владици, строили са се училища и др. обществени здания, освещавани с особени тържества, имало е наводнения, глад, землетръси и други народни бедствия. Кога обаче е било всичко това, кои именно са били тия бележити дати, това управлението ми не може да знае точно.

И знаейки, че Вие, уважаемий гражданино, сте вземали активно участие във всички тия борби, сами сте изпитвали народните радости и народните скърби, обръщаме се към Вас с молба да ни посочите няколко такива събития, като определите точно времето, през което те са произлезли, и обстоятелствата, които са ги придружавали.

Нужно ли е да Ви изтъкваме пълната си увереност, какво Вие ще прецените необходимостта от посочването на няколко такива паметни дати и ще ни се притечете веднага с услугите си.

Вашето минало ни говори, че такава нужда няма.

13 декемврий 1910 Кмет: [Иван] Кесяков
Пловдив Началник на статистическото отделение: Н. Петров

НБИВ, ф. 2, а. е. 99, л. 17—18, 2 л., оригинал, 2 л., 2 п. с.

291. От проф. Константин Иречек. Дава висока оценка на изпратените от Й. Груев спомени, озаглавени „Моите спомени".

Виена, 11/24 май 1911

Многопочитаемий господине,

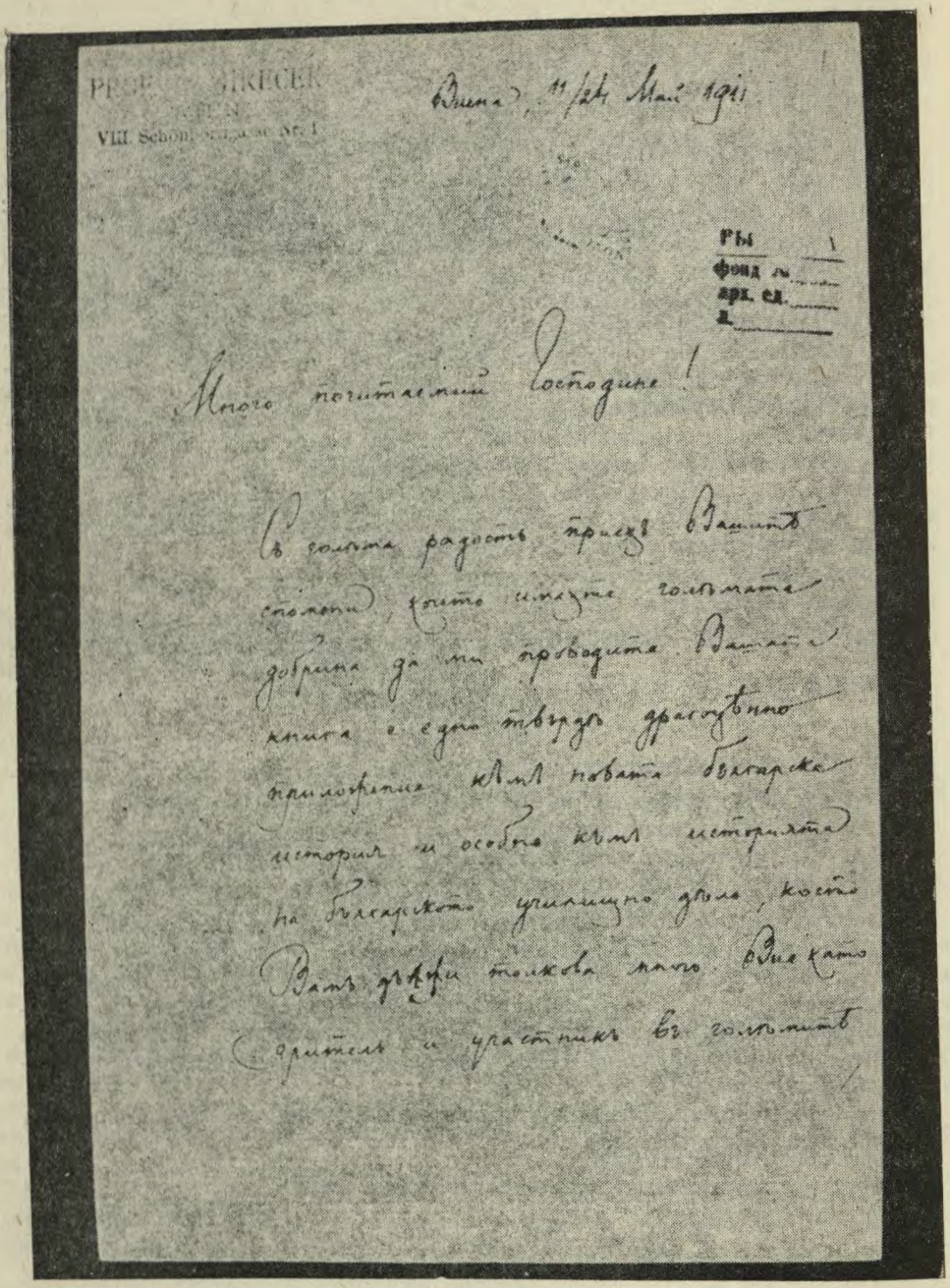
С голяма радост приех Вашите спомени, които имахте голямата добрина да ми проводите. Вашата книга е едно твърде драгоценно приложение към новата българска история и особено към историята на българското училищно дело, което Вам дължи толкова много. Вие като зрител и участник в големите събития и променения на нашите времена най-добре можете да оцените голямото развитие на България и на българския народ в последните петдесет години.

Като Ви желая още много честити и приятни години в новата свободна България, чест имам да съм

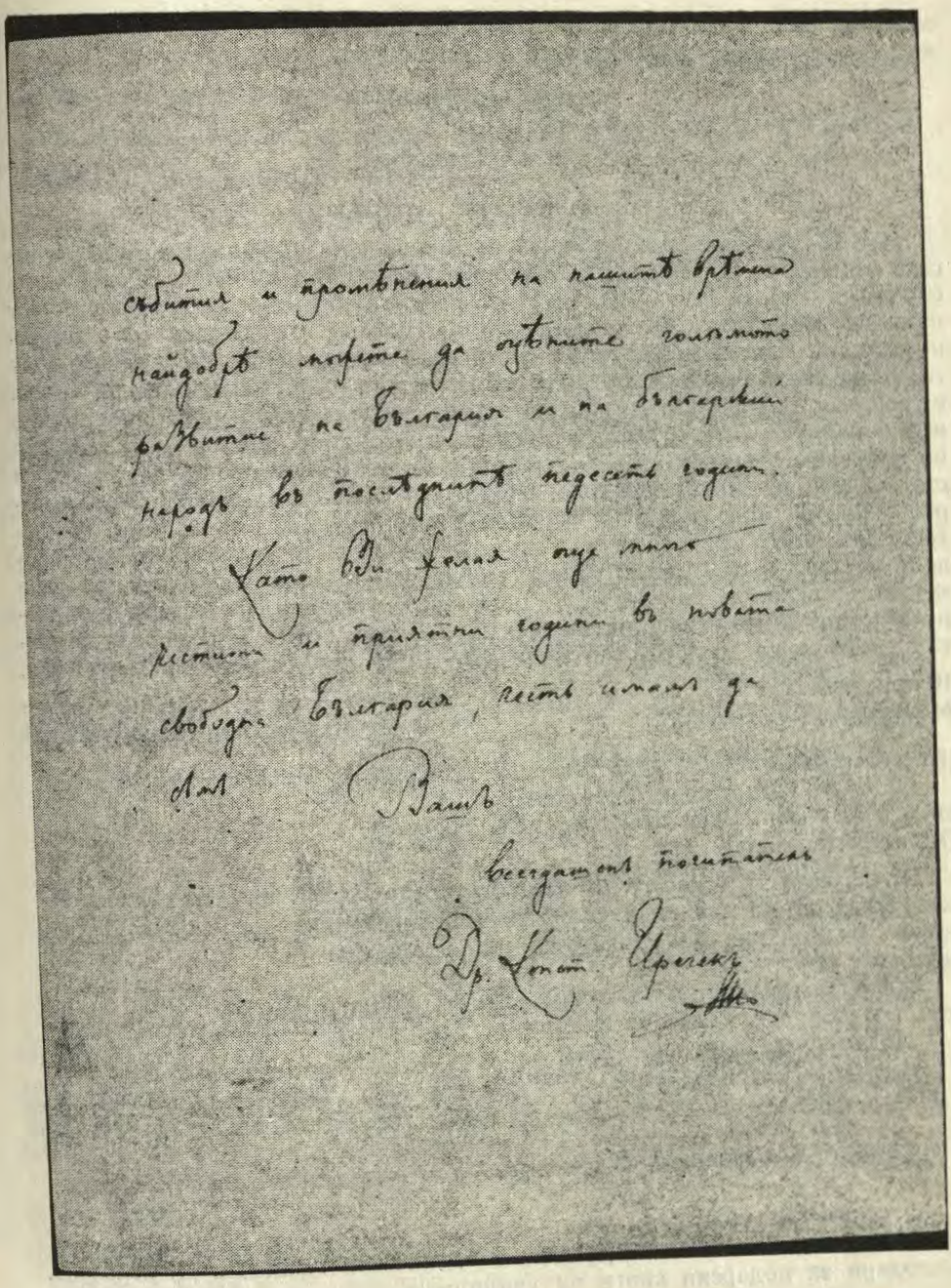
Ваш
всегдашен почитател
д-р Конст. Иречек

НБИВ, ф. 2, а. е. 68, л. 1—2, оригинал, 2 л., 2 п. с.

292. От игумена на Араповския манастир „Св. Неделя". Моли го да му изпрати портрета си, който смятат да поставят в салона за гости като

Писмо на Константин Иречек до Йоаким Груев

събития и промѣнения на нашитѣ врѣмена
найдобрѣ можете да оцѣните голѣмото
развитие на България и на българский
народъ въ послѣднитѣ петдесетъ години.

Като Ви желая още много
честити и приятни години въ новата
свобода България, честь имамъ да
съмъ

Вашъ

всегдашенъ почитателъ

Др. Конст. Иречекъ

заслужил деец в борбата за църковна независимост и в частност да напомня за заслугите му за създаване на манастира.

До господина
Йоакима Груев
в гр. Пловдив

Родолюбивий господине,

От 14 декември 1910 година ми е поверено управлението на Араповския монастир „Св. Неделя". В грижите си да направя нещо за тази пълна със скъпо минало свята обител заех се за поправяне на югозападната част на монастиря, която част твърде много грозеше с останките от опожарените стени. Направи се на това място един апартамент с шест стаи и един голям салон, в който да могат да се посрещат и най-високи гости. Салона е украсен с ликовете на видни родолюбци и бележити йереи. С това обаче не е попълнено всичко, защото лика на лицето, което най-много е принесло по църковното ни възраждане изобщо и което е взело най-живо участие в създаването на монастиря „Св. Неделя" в частност, нямаме. Този портрет е Ваший, родолюбивий господин Груев. Понеже сме лишени от портрета Ви, който трябва да стои на най-видно място в новопостроения салон, осмелявам се да се обърна към Вас самия, господин Груев, с молба за благоволение да ни изпратите портрета си в по-голям формат с подходяща рамка за поставяне на заслуженото място, който ще напомня на всеки посетител за незабравимите Ви услуги по създаването на монастиря.

10 януарий 1912 — Ваш во Христе молителствувател
Монастир „Св. Неделя" — + игумен архимандрит Николай

[На четвърта страница има текст от Й. Груев:]
До г-на архимандрита Николай,
игумен на Араповския монастир „Св. Неделя"
Отче архимандрите,

В отговор на писмото Ви от 10 ян. 1912 г. чест имам да Ви явя, че в удовлетворение на заявеното Ви желание тук приключено Ви изпращам един мой портрет.

Като нямам друг в по-голям размер, аз Ви пращам сега тоя портрет, колко за спомен.

Поздравлявам Ви и оставам

Ваш почитател
[Й. Груев]

НБИВ, ф. 2, а. е. 84, л. 1—2, оригинал, 2 л., 3 п. с.

293. От директора на Държавната девическа гимназия Д. Берберов. Благодари за подарени книги на училището.

До господина
Й. Груев

в града

Благодаря Ви най-сърдечно за ценния подарък. Книгите ще раздам на най-добрите по успех и поведение ученички.

Пловдив, 28 май 1912 Директор: Д. И. Берберов

НБИВ, ф. 2, а. е. 57, л. 1—2, оригинал, 2 л., 1 п. с.

294. ПЛОВДИВСКО ГРАДСКО ОБЩИНСКО УПРАВЛЕНИЕ
БИЛЕТ ЗА ПОГРЕБЕНИЕ
№ 260

Позволява се погребението на Йоаким Груев, починал в г. Пловдив, ул. „Кн. Фердинанд“ дом № 39, в православн[ите] гробища[1] в Пловдив.

Погребението трябва да се извърши на 1-ий август 1912 год. в 4 часа след пладне.

Починал е на възраст 84 г. в гр. Пловдив, 31. VII. 1912 г.

Мръвтвопроверител:
[подпис не се чете]

Смъртният случай се записа в регистъра за умиранията в Пловдивската градска община под № 814.

За началник на статистическото бюро:
[подпис не се чете]

НБИВ, ф. 2, а. е. 3, л. 1, оригинал, печ., 1 л., 1 п. с.

[1] Й. Груев е погребан в двора на църквата „Св. Богородица“ до гроба на Хр. Г. Данов.

295. ПРОГРАМА

за погребението на многозаслужилия за духовното повдигание на българщината

ЙОАКИМ ГРУЕВ

I. Опелото и погребението ще се извърши в църквата „Св. Богородица“ на 1-й того, в 4 часа после пладне.

II. Траурната процесия ще потегли от домът на покойния и ще мине през улиците „В. Левски“, „6-й септември“, „П. Каравелов“, „Кубрат“, „Гимназиална“, „Хр. Г. Данов“, „Д-р Владо“, „Княз Церетелев“ и „Съборна“ до църквата „Св. Богородица“.

III. Пред мъжката, девическата гимназия и църквата „Св. Богородица“ ще се държат подходящи речи.

Гр. Пловдив, 31 юлий 1912 год. От Общ[инското] управление

НБИВ, ф. 2, а. е. 5, л. 1, оригинал, 1 л., 1 п. с.

СПИСЪК
НА ФОНДОВЕТЕ, ОТ КОИТО СА ВКЛЮЧЕНИ МАТЕРИАЛИ В СБОРНИКА

I. В Народната библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив — НБИВ
1. Йоаким Груев — ф. 2
2. Георги Груев — ф. 3
3. Димитър Душанов — ф. 17
4. Народната библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив — ф. 24
5. Д-р Стоян Чомаков — ф. 27

II. В Народната библиотека „Кирил и Методий“ — София — НБКМ — БИА
1. Георги Раковски — ф. 1
2. Найден Геров — ф. 22
3. Стефан Захариев — ф. 48
4. Иван Хаджидимитров — ф. 71
5. Цветан Радославов — ф. 165

III. В Научния архив на Българската академия на науките — НА БАН
1. Евлоги и Христо Георгиеви — ф. 34

IV. В Архива на Националния музей на образованието — Габрово — НМО — Габрово

СПИСЪК
НА НЕОБНАРОДВАНИТЕ ДОКУМЕНТИ ОТ АРХИВНИЯ ФОНД НА ЙОАКИМ ГРУЕВ

В съхранявания в Пловдивската народна библиотека архив на Йоаким Груев се намират и много документи, които поради характера си остават необнародвани. Това са различни не особено значителни бележки, чернови, тефтери със сметки по имотни въпроси, материали, свързани със събития, които материали не са писани или съставени от Й. Груев, и др. Между тях са и черновите на различни редакции от отпечатаните му статии „Спомен за Чалъковци", „Епархийското в Пловдив училище", „Моите спомени", чернова на незавършения му превод на „Характерът" от С. Смайлс и др.

В архивния фонд на Й. Груев се пазят също и документи, свързани с дейността на Салчо Чомаков, Димитраки Мицура, сина му Георги Груев. Неизвестен е пътят и на постъпилите в този фонд материали, отнасящи се до Д. Б. Митов и Калина Малина.

За да се добие представа и за тези документи, прилага се списък, в който архивните материали са подредени по номера на архивните единици. За всеки от материалите по възможност се посочва автор, получател, дата, кратка анотация. Когато се отнася до печатни материали, това се означава в началото на описанието. Всички други документи са ръкописи.

Ф. 2, а. е. 10, л. 1—30. Вестници — печатно: „Вечерна поща", „Воля", „Ден", „Дневник", „Камбана", „Пряпорец" и „Радикал" и „Реч" — София и „Зорница" — Пловдив. Съдържат материали във връзка със смъртта на Й. Груев (31. VII. 1912).

Ф. 2, а. е. 12, л. 1—143. Й. Груев, частни лица и учреждения — Пловдив и др. Материали, свързани със стопанисването на недвижими имоти на Й. Груев — къщи, ниви, чалтици и др. в Пловдив и околностите (1888—1912).

Ф. 2, а. е. 13, л. 1—73. Й. Груев — документи по имотни въпроси (1894 и без дата).

Ф. 2, а. е. 14, л. 1—275. Й. Груев — Пловдив. Тефтери, съдържащи бележки и сметки по семейни и имотни въпроси (1877—1912).

Ф. 2, а. е. 17, л. 1—2. Й. Груев — Пловдив. Писмо до Върховната проверочна комисия за отбиване военната служба на сина му Грую Груев (16. X. 1903).

Ф. 2, а. е. 19, л. 1. Й. Груев — Пловдив. Писмо до министър-председателя — София за повишаване заплатата на сина му Георги Й. Груев като секретар в Българското посолство в Петербург (12. IX. 1904).

Ф. 2, а. е. 40, л. 1—2. Иван Евст. Гешов — София. Писмо до Й. Груев — Пловдив по имотни въпроси (26. X. 1882).

Ф. 2, а. е. 50, л. 1—8. Екатерина Груева — Копривщица. Писма до Й. Груев — Пловдив по семейни въпроси (1904—1905).

Ф. 2, а. е. 51, л. 1—18. Мария Й. Груева — Пловдив. Писма до Й. Груев — Цариград по семейни въпроси (1888).

Ф. 2, а. е. 69, л. 1—2. Константин Калчев — Пловдив. Писмо до Й. Груев — Пловдив. Кани го на венчавката си (3. X. 1898).

Ф. 2, а. е. 71, л. 1—2. Григор Караджов — Пловдив. Писмо до Й. Груев — Цариград. Моли го да му върне дължимата сума (20. IV. 1888).

Ф. 2, а. е. 73, л. 1—2. Печатно: сватбена покана от Мария Т. Кесякова и полк. Никола Бакърджиев до Й. Груев — Пловдив (12. IX. 1899).

Ф. 2, а. е. 78, л. 1—10. Писма от Комитета за покровителство на чужди студенти в Монпелие — Франция до Й. Груев — Пловдив относно следването на сина му Георги (1891—1892).

Ф. 2, а. е. 85, л. 1—2. Марков — София. Писмо до Й. Груев — Пловдив във връзка с посещението на княгиня Клементина в Пловдивската гимназия (2. V. 1891).

Ф. 2, а. е. 90. Константин Моравенов—Пловдив. Писмо до Й. Груев—Копривщица за уреждане на парични въпроси (10. VI. 1852).

Ф. 2, а. е. 95, л. 1—8. Н. Никифоров — София. Писма до Й. Груев — Пловдив по имотни въпроси (1903—1904).

Ф. 2, а. е. 115, л. 1—2. Д. Е. Такела — Бургас. Писмо до Й. Груев — Пловдив относно процеса срещу сина му Атилио Такела, обвинен в злоупотреба като служител в Народната библиотека и музей (14/27. III. 1905).

Ф. 2, а. е. 123, л. 1—17. Писма на Г. С. Чалоглу — Цариград до Й. Груев — Пловдив по различни въпроси (27. X. 1868; 2. VII. 1869).

Ф. 2, а. е. 129, л. 1—2. Писмо на гръцки език от пловдивските първенци до гръцкия владика Хрисант в Пловдив за въвеждането на български език в Средоточното елинско училище в града (16/4. IV. 1850).

Ф. 2, а. е. 129, л. 3—4. Писмо от училището „Кирил и Методий“ — Пловдив до пловдивските граждани за материално подпомагане на училището (20. XI. 1851).

Ф. 2, а. е. 130, л. 1—218. Тефтер, съдържащ сметки и бележки за приходите и разходите на училището „Кирил и Методий“ в Пловдив (1851—1875).

Ф. 2, а. е. 131—132. Бележки, съдържащи училищни сметки (1855—1873).

Ф. 2, а. е. 140, л. 1—21. Печатно: визитни картички на Й. Груев (1879—1884).

Ф. 2, а. е. 141, л. 1—2. Опис на суми, изтеглени от училищната и градската каса от различни лица през 1890—1892 г., които не са оправдани и трябва да се възстановят (24. VI. 1894).

Ф. 2, а. е. 143, л. 1—9. Правила и бележки за сиропиталището в Пловдив (1878 и без дата).

Ф. 2, а. е. 144, л. 1—2. Списък на лицата, внесли парична помощ за сиропиталището. Изброени са 225 пловдивски граждани (1879).

Ф. 2, а. е. 146, л. 1—9. Печатно: протокол на Европейската комисия в Пловдив (1878).

Ф. 2, а. е. 148, л. 1—6. Печатно: отговор от петицията, подадена от населението от Източна Румелия до Европейската комисия, относно решенията на Берлинския конгрес (21. XI. 1878).

Ф. 2, а. е. 150, л. 1—6. Печатно: протокол от заседанията на Европейската комисия, проведени от 26. XII. 1878 до 7. I. 1879).

Ф. 2, а. е. 155, л. 1—2. Прошение от Кърклисийски, Бунархисарски, Люлебургаски, Бабаескийски и други окръзи до посланиците на Великите сили в Цариград (1878).

Ф. 2, а. е. 156, л. 1—3. Леди Странгфорд — писмо до неизвестен получател. Излага възгледите си за Берлинския трактат, който смята за необходим и полезен (1878).

Ф. 2, а. е. 160, л. 1—6. Доклад на вакъфската комисия — Пловдив до директора на правосъдието и вътрешните дела на Източна Румелия относно законопроекта за превръщането на вакъфските имоти в частна собственост (1. XII. 1880).

Ф. 2, а. е. 163, л. 1—4. Телеграма (чернова) на Гаврил Кръстевич — генерал-губернатор на Източна Румелия — Пловдив — до великия везир Саид паша — Цариград във връзка с вълненията преди Съединението на България (5. IX. 1885).

Ф. 2, а. е. 164, л. 1—2. Писмо на монасите от Сръбско-българската лавра в

Хилендарския манастир до чорбаджиите в Копривщица. Поканват ги да посетят манастира (20. VI. 1836).

Ф. 2, а. е. 164, л. 3—4. Писмо на хилендарски монаси до чорбаджиите в Копривщица (5. VII. 1840).

Ф. 2, а. е. 165, л. 1. Писмо на Цариградската патриаршия до Пловдивската българска община, с което се разрешава в църквите „Св. Богородица“ и „Св. Димитър“ богослужението да се извършва и на български език (1854).

Ф. 2, а. е. 172, л. 1—78. Тефтер със сметките на съдружието за книжна търговия на Хр. Г. Данов и с-ие (1861—1874).

Ф. 2, а. е. 173, л. 22—46. Пълномощни, изложения и прошения от селищата в Пловдивска област до д-р Стоян Чомаков, Салчо Чомаков, Георги С. Чалъков, в които се излагат злоупотребите, извършени от гръцкия митрополит Хрисант (1857).

Ф. 2, а. е. 180, л. 1—2. Писмо от жителите на Пловдив до Св. синод — София с молба да се даде помощник на престарелия пловдивски митрополит Натанаил (24. X. 1895).

Ф. 2, а. е. 187, л. 3—6. Й. Груев. Методическа лекция, изнесена пред учителите, на тема „Физически и естествени науки в началното училище“ — чернова (след 1880).

Ф. 2, а. е. 188, л. 1—3. „Предписание относно детските градини“ — чернова на превод от немски език, направен неизвестно от кого (след 1880).

Ф. 2, а. е. 188а, л. 1—12. Й. Груев. Превод на „Средства, по които ся крепи ред в училище“ от руското сп. „Женское обозрение“, год. 9, 1884, 423—432 (след 1884).

Ф. 2, а. е. 189, л. 1—6. Й. Груев. Беседа на тема „Кой требува най-много да отдава за лѣността и нехайството на учениците“ (след 1880).

Ф. 2, а. е. 189, л. 7—13. Й. Груев. Сказка на тема „Възпитанието в училището“ (след 1880).

Ф. 2, а. е. 189, л. 59—62. Й. Груев. Бележки, озаглавени „Начала от нъравоучение“. Възможно е да са правени във връзка с книгата му „Първи начала от нъравоучението и гражданствена наука“, излязла в Пловдив през 1881 и 1882 г. (преди 1881).

Ф. 2, а. е. 189, л. 63—68. Й. Груев. Методическа лекция на тема „Предметно учение“ (1883).

Ф. 2, а. е. 191, л. 1—10. Й. Груев. „Обичаи и обреди по сватби в Копривщица. Според бележки на автора статията е била подготвена за обнародване и действително е отпечатана в „Периодическо списание“, 10, 1896, № 54, 825—834.

Ф. 2, а. е. 193, л. 1—27. Й. Груев. „Спомен за Чалъковци“ — чернови на две редакции от статията (1895).

Ф. 2, а. е. 194, л. 1—62. Й. Груев. „Епархийското в Пловдив училище „Св. Кирил и Методий“ — чернови на три редакции от статията (1896).

Ф. 2, а. е. 196, л. 1—20. Й. Груев. Сказка на тема „Саморазвитието и самообразованието“, изнесена в Областната библиотека в Пловдив (1889).

Ф. 2, а. е. 198, л. 1—12. Й. Груев. Сказка по въпросите на възпитанието, изнесена в Областната библиотека в Пловдив (1884).

Ф. 2, а. е. 202, л. 1—180. Й. Груев. Превод на „Характерът“ от Самуел Смайс. Преводът е останал незавършен и в чернова. Правен е по книгата на руски език, в превод от английски от С. Майкова, излязла в Петербург през 1874 г. (преди 1878).

Ф. 2, а. е. 205, л. 1—55. Й. Груев. Записки, озаглавени „Економия селска, промишлена и търговска“ и „Начала от политическата икономия“ (след 1880).

Ф. 2, а. е. 207, л. 1—444.	Й. Груев. Чернови на три редакции от „Моите спо́мени“.
Ф. 2, а. е 225, л. 1—463.	Печатно: сбирка от отделни броеве на вестниците „България“, „Век“, „Дунавски лебед“, „Право“, „Турция“, „Цариградски вестник“, сп. „Български книжици“, „Старославянска граматика“ от М. Колесов, „Български речник“ от Ив. Богоров, сп. „Училищен дневник“ (1883—1884). Годишен отчет на Пловдивската реална гимназия (1881—1882), „Св. Димитър Солунски“ от Ст. Захариев (1868), „Привременен правилник за вътрешното управление на Българската екзархия“ (1875), „Не ще може или глезен Мирчо“ от Т. Шишков (1873), „Кръстният знак и кръстът“ (1863), „Сирота Цветана“ от Й. Груев (1858).
Ф. 2, а. е. 226, л. 1—46.	Препис от присъдата на Атилио Такета, служител в Народната библиотека и музей — Пловдив, осъден за присвояване на монети от нумизматичната ѝ сбирка (1905).
Ф. 2, а. е. 227—233, л. 1—159.	Документи, отнасящи се до Салчо Й. Груев — писма удостоверения, разписки, честитки, визитни картички (1874—1909).
Ф. 2, а. е. 234, л. 1—15.	Материали относно следването на Грую Й. Груев в Париж (1903, 1904).
Ф. 2, а. е. 235, л. 1—35.	Писма и документи на Екатерина Мишайкова — сестра на Й. Груев — от различни лица и учреждения.
Ф. 2, а. е. 236, л. 1—22.	Писма, разписки, удостоверения на Мария Й. Груева по семейни и имотни въпроси.
Ф. 2, а. е. 238, л. 1—3.	Разписки на Грую поп Чернев, баща на Й. Груев — Копривщица, за получаване на пари и книги от Стоян Т. Чалъков и Христо Г. Данов (1836, 1873).
Ф. 2, а. е. 238, л. 4.	Писмо от Александър Груев — Турну Мъгуреле до Грую поп Чернев — Копривщица (1873).
Ф. 2, а. е. 239—255, л. 1—465.	Материали, свързани със следването на Георги Й. Груев в Юридическия факултет на Монпелие — Франция: бележки на френски и български език, записки по руска литература; кратки бележки върху адвокатското съсловие във Франция; бележки относно безчинствата, вършени спрямо българското население, от властите в Европейска Турция; статия (машинопис), озаглавена „Клаузата на най-облагодетелствувания народ според действуващите правила в Англия и Съединените държави“; записки по различни дисциплини, слушани от Г. Груев в Монпелие; списък на студентите чужденци в университета; правилник на комитета за настойничеството на студенти чужденци; превод на „Общ поглед върху политическата история на Европа“, ч. I, IV, V от Ернест Лавие; превод на „Първородна комедия“ от Жул Лементър; преводи на стихове, статии и др. от френски на български език; ръкописен макет на сп. „Рила“, год. 1, № 1—2 и покана за абонамент на списанието (не се осъществява изданието му) (1889); рисунка с молив, изобразяваща паметника на Крилов в Петербург (без дата), и др.
Ф. 2, а. е. 261а, л. 1—4.	Писмо от Ст. Богориди до Ал. Богориди (на френски език) за униформата на войската в Източна Румелия и организирането на библиотека и музей в Пловдив (1879).
Ф. 2, а. е. 263, л. 1.	Печатно: открито писмо на Драган Цанков — София, в което се изразява мнение, че България е тръгнала по погрешен път, като скъсва връзките си с Русия (1886).

Ф. 2, а. е. 264, л. 1—2.	Телеграма от Саид паша — Цариград до Гаврил Кръстевич — Пловдив. Съобщава, че жп съобщенията се прекъсват и остава само телеграфна връзка (5. IX. 1885).
Ф. 2, а. е. 265, л. 1—2.	Обръщение на полк. Кесяков — Търново (на руски език) до българската войска в Търновска губерния при преместването му в Пловдив (1878 или 1879).
Ф. 2, а. е. 266, л. 1—4.	Рапорт на одринския военен губернатор (на руски език) до генерал-губернатора на Източна Румелия. Съобщава за празнуване на годишнината от влизането на освободителните войски в Лозенград (1879).
Ф. 2, а. е. 267, л. 1—8.	Щатна таблица за длъжностните лица в Източна Румелия с означение на заплатите им (между 1878—1885).
Ф. 2, а. е. 269, л. 1—2.	Списък на получените и изразходваните средства от Пловдивското ковчежничество през 1880 г.
Ф. 2, а. е. 270, л. 1—2.	Владало и декларация за недвижими имоти на лице от Източна Румелия (1885).
Ф. 2, а. е. 271, л. 1.	Печатно: Областен закон за съдебните комисари и Областен закон за заплатите на гражданските служители в Източна Румелия (1883).
Ф. 2, а. е. 272, л. 1.	Програма за занятията на сборната рота (1905).
Ф. 2, а. е. 274, л. 3—5.	Речи, произнесени от генерал-губернатора Ал. Богориди при откриване на Областното събрание (1879, 1881).
Ф. 2, а. е. 274, л. 6—7.	Печатно: Прокламация на император Александър II — Санкт-Петербург до българите от Източна Румелия, за да успокои духовете на гражданите след подписването на Берлинския договор (1878).
Ф. 2, а. е. 274, л. 9—10.	Дописка от С. Д. Средногорец — Русе до в. „Марица" — Пловдив по повод на откриването на Народното събрание. Авторът остро реагира на подписания Берлински трактат (1879).
Ф. 2, а. е. 274, л. 16—19.	Програми за посрещането на княз Александър I Батенберг в Пловдив (1878).
Ф. 2, а. е. 274, л. 20—26.	Печатно: манифести на княз Александър Батенберг по повод на Съединението на България и на абдикацията му (1885, 1886).
Ф. 2, а. е. 275, л. 1—12.	Писма, устави, рапорти на генерал-губернатора на Пловдивска губерния до генерал-губернатора на Сливенска губерния относно създаването на Червен кръст (1878).
Ф. 2, а. е. 276, л. 1—9.	Писма на директора на финансите на Източна Румелия — Пловдив до генерал-губернатора, с които му изпраща финансовия бюджет за 1880—1881 и 1881—1882 г.
Ф. 2, а. е. 277, л. 1—5.	Писма на главния секретар на полицейските служители до пловдивския префект във връзка с изграждането на полицейски служби (1880).
Ф. 2, а. е. 278, л. 1—11.	Разпоредби на генерал-губернатора на Източна Румелия относно осигуряване реда и спокойствието в областта (1879).
Ф. 2. а. е. 282, л. 1—6.	Списък със статистически данни за венчилата, църквите, свещениците, училищата и манастирите в селата от нахиите Конуш, Коюнтепе, Гьопса, Караджадере, Рупчос и казите Пловдивска, Пазарджишка, Чирпанска и др. (преди 1878).
Ф. 2, а. е. 282, л. 7—14.	Списък със статистически данни за броя на домовете и населението по народност и пол в села, носещи турски наименования (около 1879).
Ф. 2, а. е. 282, л. 15—16.	Списък със статистически данни за броя на населението от различни вероизповедания в Пловдивски, Хасковски, Бургаски, Сливенски, Старозагорски и Пазарджишки департамент (1883).

Ф. 2, а. е. 284, л. 1—25.	Материали по дейността на Ученолюбивото дружество и дружество „Майчина грижа“ — Пловдив (1881 и без дата).
Ф. 2, а. е. 286, л. 1—50.	Тетрадка, съдържаща преводи на турски документи, намиращи се във фонда, преведени от В. Шанов (1938).
Ф. 2, а. е. 288, л. 1—103.	Ръкопис на романа на художника Антон Митов, озаглавен „Кървави приключения из последните години на българското робство“, ч. 1, непубликуван (1879).
Ф. 2, а. е. 289, л. 1—101.	Ръкопис на романа „Сирачето“ от Калина Малина (без дата).
Ф. 2, а. е. 290, л. 1—3.	Ръкопис на разказа „Йошка палячо“ от Калина Малина (без дата).
Ф. 2., а. е. 290, л. 4—6.	Ръкопис на разказа „Чарли Чаплин в Дивотино“ от Калина Малина (без дата).
Ф. 2, а. е. 291, л. 1—4.	Писмо на проф. Гавраил Кацаров — София до Димитър Цончев — Пловдив. Изказва впечатление от подготовката на млади историци (1940).
Ф. 2, а. е. 293, л. 1.	Писмо от Пловдивската народна библиотека до проф. Г. Кацаров — София, в което се отбелязват заслугите му в областта на българската археология (1943).
Ф. 2, а. е. 294, л. 1—2.	Писмо от проф. Г. Кацаров — София до директора на Пловдивската библиотека Д. Цончев. Изразява благодарност за направената оценка на неговата научна дейност (1943).
Ф. 2, а. е. 295, л. 1—59.	Ръкопис от статията на проф. Г. Кацаров „Антични паметници из България“ (преди 1935).
Ф. 2, а. е. 296, л. 1—10.	Ръкопис на статията на проф. Г. Кацаров „Релиефи и статуйки от Мадара“ (без дата).
Ф. 2, а. е. 297, л. 1—110.	Ръкопис на Иван Велков „Мадара. Разкопки. 1924—1928“ (след 1928).
Ф. 2, а. е. 299, л. 1—129.	Ръкопис, съдържащ студии на Д. Б. Митов върху Емил Зола, Анатол Франс, Анри Барбюс, Алфонс дьо Ламартин, Жорж Санд и др.
Ф. 2, а. е. 300—345.	Писма, бележки, квитанции и други документи, свързани с търговската и обществената дейност на Салчо Й. Чомаков; материали за църковната борба, помощи за църкви и манастири, изложения срещу грабежи и безчинства от страна на турци и гърци; преписка по стопански и търговски въпроси между Салчо Чомаков и Кара Никола Ангелов — Пазарджик, Ст. Захариев — Пазарджик, Н. Геров — Пловдив, братя Гешови — Пловдив, С. Груюглу — Казанлък, И. Герджиков — Одрин, А. Д. Загарли — Пловдив, С. Д. Каблешков — Пловдив, Т. И. Кесяков — Пловдив, х. З. Княжески — Стара Загора, П. Куртович — Пловдив, игумените на Рилския манастир Памфилий, Йосиф, Неофит, епитропите на Хилендарския манастир, Г. С. Чалоглу — Пловдив, д-р. Ст. Чомаков — Пловдив и Цариград, и др. (1825—1861).
Ф. 2, а. е. л. 349—351.	Документи, свързани с търговската и обществената дейност на Стоян Т. Чалъков (1820—1848).

ПОКАЗАЛЕЦ НА АДРЕСАТИТЕ[1]

Абрѐ, Е., Пловдив, 12. IX. 1883, № 187
Александър I Батемберг. София, 25. III. 1886, № 207
Андонов, Ив. Пловдив, 14. IX. 1908, № 273
Атанасов, В. Сливен, 18. VI. 1884, № 196

Байчев, Т. София, 21. X. 1902, № 252
Балабанов, М. София, 7. VI. 1894, № 236
Белчев. Пловдив, преди 1905, № 254
Берберов, Д. Пловдив, 28. V. 1912, № 293
Блок, М. Париж, 19. III. 1881, № 167; Париж, 17. X. 1881, № 170
Блъсков, Ил. Шумен, 30. VII. 1906, № 261
Бобчев, Ст. София, 21. I. 1908, № 262; с. Марково, Пловдивско, 13. IX. 1908, № 266; София, 8. VII. 1910, № 289
Богориди, Ал. Пловдив, 28. XII, 1879, № 164
Бошнаков. Враца, 2. II. 1895, № 237
Бракалов. Казанлък, 28. II. 1895, № 240
Бурмов, Т. Пловдив, 3. VIII. 1878, № 147; Пловдив, 27. VIII. 1878, № 149; Пловдив, 26. IX. 1878, № 152
Българска църковна община — Хасково. Хасково, 7. VIII. 1869, № 138
Българско книжовно дружество. Средец (София), 11. V. 1882, № 171; София, 2. VII. 1884, № 197; София, 25. VIII. 1884, № 202; Средец (София), 16. VII. 1886, № 208
Вазов, Ив. София, март 1894, № 235; София, 11. XI. 1897, № 246
Велев, С. София, 15. XII. 1905, № 260
Величков, К. София, 2. VI. 1895, № 244
Временно руско управление. Пловдив, 5. X. 1878, № 153

Ганчев, В. Пловдив, 17. IV. 1852, № 104
Генадиев, Х. София, 14. IX. 1908, № 277
Генчев, П. 16. II. 1894, № 233; София, 6. V. 1895, № 243
Гервасий Левкийски. Пловдив, 20. VI. 1876, № 141; Пловдив, 27. VI. 1876, № 142; Пловдив, 30. VII. 1876, № 143; Сливен, 14. IX. 1908, № 268
Геров, К. Филибе (Пловдив), 8. VII. 1853, № 117
Геров, Н. Белград, 1. VII. 1849, № 95; Пловдив, 2. VII. 1852, № 107; с. Марково, 3. VIII. 1884, № 201
Гибш-Гростал. Филипопол (Пловдив), 17. VIII. 1878, № 148; Филипопол (Пловдив), 29. XI. 1878, № 155; Филипопол (Пловдив), 2. III. 1979, № 159
Гешов, Ив. Е. Пловдив, 27. XI. 1878, № 154; Пловдив, 30. XI. 1878, № 157; София, 13. XII. 1899, № 250; Париж, 14. IX. 1908, № 279
Гешов, Ив. Ст. Пловдив, 26. V. 1879, № 160; Пловдив, 16. I. 1885, № 205; София, 14. IX. 1908, № 272
Груев, Ал. Копривщица, 27. X. 1847, № 92
Груев, Г. Алексинац, 26. IV. 1852, № 105; Белград, 20. VI. 1852, № 106; Пловдив, 27. III. 1854, № 120; Цариград, 26. III. 1869, № 137; Цариград, 28. IV. 1887, № 209; Атина, 2. V. 1887, № 210; Атина, 9. V. 1887, № 211; София, 10. III. 1895, № 241; София, 18. III. 1895, № 242
Груев, Г. Й. Пловдив, 20. V. 1888, № 223; Санкт-Петербург, 17. I. 1905, № 255
Груев, Гр. Й. Пловдив, 25. V. 1888, № 224
Груев, С. Й. Пловдив, 14. V. 1888, № 221
Груев, Х. (В.). Пловдив, 1858, № 122
Груева, М. Пловдив, 18. V. 1888, № 222

Данов, Хр. Г. Перущица, 10. X. 1852, № 114; Виена, 22. II. 1868, № 133; Виена, 25.VIII.1868, № 135; Пловдив, 31. XII. 1896, № 245; Пловдив, 13. IX. 1908, № 265
Димитров, П. Пловдив, 5. III. 1833, № 183; Пловдив, 10. IX. 1883, № 186; Пловдив, 27. V. 1887, № 212
Добруски, В. София, 25. VII. 1905, № 256
Дойчев, Д. Пловдив, 15. X. 1853, № 119
Доротей Врачански. Враца, 19. VIII. 1853, № 118
Дочович, Ив. Враца, 5. I. 1852, № 102
Дринов, М. Пловдив, 19. VI. 1878, № 145
Дякович, Б. Пловдив, 15. IX. 1905, № 257

Живков, А. Плевен, 12. IV. 1852, № 103
Живков, Г. София, 22. III. 1888, № 214; София, 1. IV. 1888, № 215; София, 4. IV. 1888, № 216; София, 6. IV. 1888, № 217; София, 19. IV. 1888, № 218; София, 3. V. 1888, № 219; София, 28. V. 1888, № 225; София, 4. III. 1893, № 230; София, 11. IX. 1893, № 231

Иванов, Т. София, 26. II. 1899, № 248
Икономов, Г. Карлово, 24. VII. 1852, № 108;

[1] Обозначени са мястото на отправянето, датата на писмото и поредният номер в това издание.

Карлово, 28. VIII. 1852, № 110; Карлово, 3. IX. 1852, № 111; Карлово, 1. X. 1852, № 113
Илиев, С. 1849. Панагюрище, 19. II. 1849, № 94
Иречек, К. Виена, 11/24. V. 1911, № 291

Йосиф, екзарх. Цариград — Ортакьой, 2. IX. 1883, № 185; Цариград, 26. IX. 1885, № 206; Цариград, 19. XII. 1887, № 213

Каблешков, Н. Калофер, 14. IX. 1908, № 283
Караминков, Хр. Париж, 17/29. V. 1863, № 127
Кесяков, Ив. Пловдив, 20. X. 1908, № 287; Пловдив, 13. XII. 1910, № 290
Кесяков, Хр. Копривщица, 14. IX. 1908, № 267
Киркович, Р. София, 14. IX. 1908, № 271
Кифалов, Л. Тетевен, 6. II. 1850, № 98; Тетевен, 9. VIII. 1852, № 109; Тетевен, 4. XI. 1852, № 115
Костов. София, 14. IX. 1908, № 285
Кръстевич, Г. Пловдив, 21. VII. 1879, № 161; Пловдив, 23. IX. 1883, № 189; Цариград, 4. VI. 1884, № 194; Цариград, 6. VII. 1884, № 199; Цариград, 11. VII. 1884, № 200; Пловдив, 28. XI. 1884, № 203; Пловдив, 28. XI. 1884, № 204; Цариград, 18. III. 1892, № 228

Лазаров, Н. София, 10. VI. 1888, № 226
Лафчиев, С. София, 22. VIII. 1898, № 247

Маджаров, М. Пловдив, 19. III. 1894, № 234
Малеев, М. Княжево, 14. IX. 1908, № 276
Милков, Т. Пловдив, 5. II. 1904, № 253
Михайловски, Ст. Пловдив, 3. IV. 1880, № 165
Моллов, Д. София, 21. I. 1900, № 251; София, 14. IX. 1908, № 284
Мърквичка, Ив. София, 14. IX. 1908, № 269

Настоятелство на Научното книжовно дружество. Пловдив, 12. V. 1881, № 168
Начов, Т. Пловдив, 24. II. 1895, № 238
Начович, Гр. София, 28. VII. 1888, № 227; София, 4. VIII. 1892, № 229; София, 14. IX. 1908, № 278
Ненов, Й. Панагюрище, 2. V. 1853, № 116
Николай, архимандрид. с. Арапово, 10. I. 1912, № 292

Областна реална гимназия. Пловдив, 6. VI. 1884, № 195
Общината, с. Чурен. 1. V. 1857, № 121

Падаров, Г. Сливен, 13. IX. 1882, № 175
Петрович, Аверкий. Сопот, 20. VIII. 1849, № 96; Сопот, 26. VII. 1850, № 100
Пловдивска митрополия. Пловдив, 11. IX. 1882, № 174
Поликарп. Стрелча, 14. I. 1849, № 93; Стрелча, 21. IX. 1852, № 112
Приятели от Хасково. Хасково, 16. XII. 1868, № 136

Пулеков, Хр. Копривщица, 20. XI. 1862, № 124; Копривщица, 15. I. 1863, № 125; Пловдив, 13. XI. 1864, № 131; Копривщица, 6. IX. 1882, № 173; Копривщица, 14. IX. 1882, № 176; Копривщица, 21. IX. 1882, № 177; Копривщица, 12. X. 1882, № 178; Копривщица, 8. XI. 1882, № 179; Копривщица, 16. XI. 1882, № 180; Копривщица, 30. XII. 1882, № 181; Копривщица, 1882, № 182; Копривщица, 12. IX. 1882, № 188; Копривщица, 26. III. 1884, № 193

Савов, М. Чирпан, 29. XI. 1878, № 156
Салабашев, Ив. София, 14. IX. 1908, № 282
Серафим, митрополит (Златан Груев). Сливен, 5. VII. 1884, № 198
Славов, Г. Стара Загора, 31. VII. 1878, № 146; Стара Загора, 2. IX. 1878, № 150
Сопотненец, П. Филибе (Пловдив), 15. III. 1850, № 99
Стамболски, Хр. София, 14. IX. 1908, № 270
Станев, Н. София, 9. IX. 1908, № 263
Станимиров, Ст. София, 9. IX. 1908. № 264
Стефанов. Пловдив, 31. X. 1908, № 288
Столипина, Н. Пловдив, 1878, № 158
Стоянов, Н. п. Панагюрище, 24. XI. 1861, № 123; Панагюрище, 12. III. 1863, № 126; Свищов, 20. XI. 1864, № 132
Стоянович, П. Клисура, 2. X. 1849, № 97

Теодосий. София, 14. IX. 1908, № 281

Управителен съвет на Пловдивското окръжие. Пловдив, 20. IX. 1878, № 151
Ученолюбиво дружество. Пловдив, 18. VIII. 1882, № 172
Учителите в Берковица. Берковица, 28. II. 1895, № 239

Ферѝ, Ж. Париж, 14. VII. 1883, № 184
Филипович, Н. п. Пирдоп, 23. II. 1851, № 101

Христофор. София, декември 1863, № 130

Църковно, училищно и читалищно настоятелство. Станимака (Асеновград), 9. XI. 1879, № 163

Чалъков, Н. Г. Пловдив, 8. I. 1894, № 232; Пловдив, 27. IX. 1905, № 258
Чернев, Гр. п. Копривщица, 13. VIII. 1868, №134
Чолаков, С. Габрово, 5. XI. 1899, № 249
Чомаков, Ст. Цариград, 20. V. 1863, № 128; Цариград, 10. VII. 1863, № 129
Чунчев, Ив. Татар Пазарджик, 14. IX. 1908, № 275
Шишманов, Ив. София, 28. XI. 1905, № 259; Цюрих, 23. IX. 1908, № 286
Шопов, Ат. Татар Пазарджик, 19. VIII. 1876, № 144
Шопов, В. Пловдив, 13. V. 1883, № 220

Юруков, Д. Пловдив, 14. IX. 1908, № 274

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

Аали Хайдер бей — председател на комисия при Министерството на просвещението в Турция 245

Абдулмеджид — турски султан (1839—1861), издава гюлханския хатишериф (1839) и хатихумаюна (1856) 99

Абдулхамид II — турски султан (1876—1909) 332—333, 335, 345

Абдулрахман паша от Тетово 152

Абдул Хасан — вж Йесуд Халеев

Абрѐ, Е — френски консул в Пловдив 330—331

Август, Октавиан (63 пр. н. е. — 14 сл. н. е.) — римски император 136, 180

Авксентий, Велешки (1798—1865) — роден в Самоков, митрополит, един от водачите в борбата за църковна независимост; заточен с Иларион Макариополски и Паисий Пловдивски в Мала Азия 149

Авradан (Авраталана, Аврадалията), П. Н. — търговец и читалищен деец в Пловдив 295

Агура, Димитър (1849—1911) — роден в с. Чешме Варунт, Бесарабия, виден български историк, професор и министър 251, 260

Адамос, Константин — гръцки учител в Пловдив, автор на учебници, най-вече граматики 12

Алаедин ефенди — цензор на българските книги в Цариград 105

Александър Велики (356—323 пр. н. е.) — син на Филип II Македонски 136

Александър II (1818—1881) — руски цар. През 1877 г. обявява война на Турция, която завършва с освобождението на България 184, 306, 324, 401

Александър III — руски император 243

Александър I Батенбург (1857—1893) — роден във Верона, български княз от 1879 до 1886 г 344, 347, 401

Александър Николаевич — вж Александър III

Али бей — мютесариф на Пловдив, младотурчин

Али паша, Мехмед Емин (1815—1871) — турски държавник, министър и велик везир; най-добър познавач на българския въпрос, председател на съвета за танзимата 285—286

Алкей (края на VII в. пр. н. е. — нач. на VI в. пр. н. е.) — старогръцки лирически поет 177, 179

Анакреон (ок. 570—485 пр. н. е.) — старогръцки поет 177

Ангелидис, Д — книжар в Пловдив 253

Ангелов, Велчо 227

Ангелов, Димитър поп — служител в Министерството на народното просвещение София 349, 355, 363—364

Ангелов, Кара Никола — общественик, издивител, търговец, деец по националноцърковната борба в Пазарджик 203, 402

Ангелов, Никола — вж Ангелов, Кара Никола

Андонов, Иван (1854—1937) — роден в с. Спасово (Мурсалково), Чирпанско, сподвижник на Левски, участник в Старозагорското и Априлското въстание. След Освобождението взема активно участие в Съединението на България 347, 381

Андрея — майстор строител от с. Папрадище, Велешко 152

Андроник II Палеолог — византийски император (1282—1328) 153

Антим — гръцки свещеник в с. Бойково 203

Антим, дякон 204

Антим I, екзарх български (Атанас Михайлов Чалъков) (1816—1888) — роден в Лозенград, участник в национално-църковната борба 231—232, 237

Антипатер (397—317 пр. н. е.) — управител на македонската държава при отсъствието на Александър Македонски; потушава въстанието на атиняните 136

Антитал I 136

Антифон (479—411 пр. н. е.) — атински оратор, привърженик на аристократическата партия 178

Антон — учител в с. Бойково 203, 205

Аполоний Родоски (III в. пр. н. е.) — александрийски поет и граматик, библиотекар в прочутата Александрийска библиотека 136

Аристофан (ок. 445—375 пр. н. е.) — старогръцки поет 178
Арсений — свещеник в Хасково 203
Артаксеркс II — персийски цар (405—359 пр. н. е.), побеждава и убива брат си Кир Млади (401) 136
Архилох (VIII в. пр. н. е.) — гръцки лирически поет 177
Асуир (Асуерус) — персийски цар 174
Атамян, Агоп от Пловдив 332
Атанас — майстор дюкмеджия (леар) от Горно Броди, Македония 152
Атанас, хаджи 236
Атанасий — свещеник и учител в Хасково 203
Атанасов от Хасково 293
Атанасов, Васил (1855 — сл. 1936) — роден в Стара Загора, учител 336
Атфу ефенди — началник на канцелария за награждаването с ордени в Цариград 333
Ахмед Лутви ефенди — главен турски историограф (1888) 248, 349—350
Ахмед паша — председател на Пловдивския градски съвет 296

Байчев, Т. 369
Бакуриани, Апасий 153
Бакуриани, Григорий (неизв. — 1086) — византийски военачалник, по произход грузинец; основател на Бачковския манастир (1083), съставил „Типик“ на манастира на три езика — гръцки, арменски и грузински 153
Балабанов, Димитър от Хасково 369
Балабанов, Марко (1837—1921) — роден в Клисура. Редактира сп. „Читалище“, издава в. „Век“ и взема активно участие в национално-църковната борба. След Освобождението е министър, дипломат и публицист 225—227, 231—232, 260, 360
Балабанов, Тодор 259
Балан, Александър Теодоров 238, 348, 351, 368
Балджи, Георги Димитров 236
Барбюс, Анри (1873—1935) — френски писател 402
Барутчийски, Серафим (Сяро) — учител в Пловдив 251—252, 258, 260
Барух (библ.) — ученик на Йеремия 174
Батюшков, Константин (1785—1855) — руски поет 184
Баязид I (1347—1403) — турски султан, наследил баща си Мурад I през 1389 г. 103
Белчев — учител 370
Белчев, Никола Геров — роден в Копривщица, учител и свещеник; обесен по време на Априлското въстание в Пловдив 326
Белчов, П. — учител в Пловдивската областна реална гимназия 336
Бенев, Георги (1843—1909) — роден в Стара Загора. Учи в Белград и Прага. Учителствува в Стара Загора и участвува във въстанието от 1875 г. След Освобождението е държавен служител 251
Бенковски, Георги (Гаврил Груев Хлътев) (между 1841/44—1876) — роден в Копривщица, революционер, ръководител на IV революционен окръг по време на Априлското въстание 326
Берберов, Д. И. — директор на Пловдивската девическа гимназия 394—395
Блок, Морис (1816—1901) — френски учен икономист 312—113, 315—316
Блъсков, Илия (1839—1913) — роден в Клисура. Учи в Шумен и Русе; възрожденски учител и писател 257, 374—375
Бобчев, Стефан (1853—1940) — роден в Елена. Учи в родния си град и Цариград. Редактира възрожденски периодични издания. След Освобождението е съдебен служител, журналист, министър и професор 8, 258, 376, 378—379, 389—390
Богоев, Иван — вж Богоров, Иван
Богориди, Александър (Алеко) (1823—1910) — роден в Котел, син на Стефан Богориди. След Освобождението е пръв генерал-губернатор на Източна Румелия (1879—1884), заместен от Г. Кръстевич 306, 308, 332, 400—401
Богориди (Вогориди) Стефан 400
Богоров, Иван (ок. 1820—1892) — роден в Карлово, известен български книжовник, редактор на първия български вестник „Български орел“ 286
Бойчев, Димитър 237
Бончев, Нешо (1839—1878) — роден в Панагюрище, един от първите литературни критици 235
Босие 196
Бошков, Атанас от Пазарджик 207
Бошнаков (Бошнак), Д. — кмет на Враца 360
Бояджиев, Захари от Хасково 369
Бояджиев, Кольо от Харманли 370
Бояджиев, Райчин от Копривщица 379
Бояджиев, Стефан от Харманли 369
Брадински, Станчо — роден в Копривщица, представител на Пловдивската епархия по национално-освободителната борба в Цариград 232
Брайков, Нешо поп — роден в Копривщица, ученик на Й. Груев; член на революционния комитет в родния си град и участник в Априлското въстание 214, 326
Бракалов, Т. — учител в Пловдивската гимназия 307, 362
Будин, Цоко от Копривщица, участник в Априлското въстание 326
Бурмов, Тодор (1834—1906) — роден в Нова махала, Габровско. Завършва духовна академия в Русия. Учителствува в Габрово, а по-късно се установява в Цариград. Редактира възрожденски вестници и списания. След Освобождението е вицегубернатор в Пловдив, а след това ми-

нистър и висш чиновник в София 215—216, 299—300, 302

Вазов, Иван (1850—1921) — роден в Сопот, български писател, народен поет, културен и обществен деец 251, 311, 313, 359, 364
Ваклидов, Христо (1841—1893) — роден в Казанлък, учител в Стара Загора и журналист в Браила 215
Вакх — вж Дионис
Ванков 326
Варух — вж Барух
Веженов, Стоян Делчев (1842—1907) — роден в Клисура, учител, общественик и книжар 242
Велев, С. 374
Велев (Велиев), Филип (1818—1883) — роден в с. Габарево, Казанлъшко, учител, книжовник и общественик 176
Величков, Константин (1855—1907) — роден в Пазарджик, писател, живописец, революционер и общественик 340, 363
Велков, Иван — археолог 402
Велян, майстор строител от Селце, Дебърско 152
Венелин, Юрий (Георги Хуца) (1802—1839) — руски историк 324
Вергилий (Публий Вергилий Марон) (70—19 пр. н. е.) — римски поет 135, 179, 192
Вжурков, хаджи Андон от Шумен 232
Влахов, Д. — книжар в Сливен 319
Волф, Август (1759—1824) — немски учен и философ 174
Вълкович (Чалъков, Чалики), д-р Георги (1833—1892) — роден в Одрин, лекар и дипломат 239, 244—250, 289, 349—351, 354
Вълчанов, Кирко от с. Караорман, Хасковско 370
Вълчев, Христодул от Пазарджик 203
Вътев, Бане от Чирпан 304

Гавраил — Пловдивски митрополит 153
Гаврил, архимандрит 292
Гаврилов, Никола от Чирпан 304
Галба (3 г. пр. н. е. — неизв.) — римски император 180
Ганò, А. — френски автор на учебник по физика 291
Ганчев, Веле 269, 361
Гарка, Петър — майстор резбар от с. Гари, Дебърско 152
Гашков, Г. — учител в Берковица 361
Генадиев, Харитон (1861—1914) — роден в Битоля, известен български журналист, лексикограф и преводач 384
Генчев, П. — държавен служител и деловодител на Българското книжовно дружество в София 302, 316, 358, 363
Георгакев, Тодор от Хасково 370
Георгиев, Гълъб 205
Георгиев, Евлоги (1819—1897) — роден в Карлово, търговец в Букурещ и благодетел 214—215
Георгиев, Йордан Яков — учител в Берковица 361
Георгиев, К. 238
Гервасий Левкийски (1838—1922) — роден в Габрово, активен участник в национално-църковната борба. През Априлското въстание подпомага пострадалите и разкрива истината пред комисията за разследване на злодеянията. След Освобождението е избран за сливенски митрополит 234, 296—298, 380
Герджиков, Иван П. — роден в Копривщица, търговец и общественик в Пловдив 303, 402
Геров, Иван 236
Геров, Константин (1829—1863) — роден в Копривщица. Учи в Пловдив при брат си Н. Геров. Учителствува в Пловдивското класно училище. От 1856 до 1863 г. следва в Московския университет; назначен е за учител в София 13, 277—279
Геров, Найден (1823—1900) — роден в Копривщица, учител, писател, езиковед, общественик; руски вицеконсул в Пловдив 5 8, 11—13, 148, 251, 264—267, 271, 239—240, 378
Гешанов, Ради 227
Гешов (Гешоглу), Димитър Иванов (ок. 1815—1887) — търговец в Цариград 230
Гешов, Иван Евстатиев (1849—1924) — роден в Пловдив, търговец и общественик 8, 236, 238—239, 303—305, 362, 368, 385, 397
Гешов, Иван Стефанов (1854—1932) — търговец и общественик в Пловдив 238, 341, 380
Гешов, Стефан Иванов (1854—1932) — роден в Пловдив. Учи в Робърт колеж. След Освобождението е дипломат и общественик 305
Гешов, Стефан Христов (1864—1927) — учител в Областната реална гимназия в Пловдив 336
Гешови, братя 148, 270
Гибш-Гростал, ген.-майор — генерал-губернатор на Източна Румелия 300, 303—305
Гогол, Николай Василиевич (1809—1852) — руски писател 184, 192
Гологанов, Иван Попилиев (1839—1895) — роден в с. Търлис, Гърция, учител и събирач на фолклорни материали 292
Греард 196
Грей, Томас (1716—1771) — английски поет 184
Греков, Михаил (1847—1922) — националреволюционер, политически и обществен деец 300—301
Грибоедов, Александър (1795—1829) — руски писател
Грот 196

Груев, Георги Йоакимов 352—353, 370, 397—398
Груев, Грую Йоакимов 8, 352—354, 397, 400
Груев, Златан Кинов (1819—1896) — роден в Пирдоп, учител и свещеник, покъсно монах, известен под името Серафим; участник в национално-църковната борба 149, 292, 337
Груев, Пройчев, Александър 221, 232—233, 263, 291, 400
Груев, Пройчев, Веселин (1838—1868) — роден в Копривщица. Учи при брат си Й. Груев в Пловдив. Учителствува в Клисура, Копривщица и София 220—221, 269, 281, 292, 296
Груев Пройчев, Георги (1832—1899) — роден в Копривщица, брат на Й. Груев; учител и административен служител; от 1874 г. секретар на екзархията; активен участник в национално-църковната борба 6, 8, 201, 221—222, 225—235, 237, 239, 269—272, 291, 293—294, 296—297, 345—346, 352—353, 362
Груев Пройчев, Йоаким (1828—1912) — роден в Копривщица. Учи в родния си град при Н. Рилски, Хр. Пулеков и Н. Геров. Учителствува в Копривщица (1848—1856) и Пловдив (1857—1868); книжовник и общественик 5—12, 106, 116, 148, 202—235, 238, 240—244, 246, 248, 250—251, 257—258, 263—395
Груев Пройчев, Харитон — вж Груев Пройчев, Веселин
Груев, Салчо Йоакимов 7, 352, 371, 400
Груева, Мария Йоакимова 8, 352—353, 397, 400
Грүйоглу, Стоян — чорбаджия и общественик в Казанлък 402
Грънчаров, Цветан — учител в Берковица 361
Гудев, П. 358

Давид (библ.) (1055—1014 пр. н. е.) — пророк и цар на Израел; направил Йерусалим своя столица; писал лирически псалми 174
Давидов, Д. Н. — руски поет 6
Дамаскин Велешки (неизв. — 1876) — роден в Панагюрище. Приема монашество в Рилския манастир. Избран е за председател на българската църковно-училищна община в Пловдив. Деен участник в национално-църковната борба, ръкоположен за велешки митрополит 149, 292
Данаил (библ.) — пророк 174
Данаилов, Г. (1872—1939) — юрист, общественик, министър 366
Данов, Христо Г. (1828—1911) — роден в Клисура, възрожденски учител, книгоиздател, книжар и просветен деец, основател на книгоиздаването в България, автор и преводач на голям брой книги 6, 8, 116, 215—220, 242—243, 251—256, 264—265, 271, 274—275, 289—293, 296, 303, 364, 377—378, 400
Данте, Алигиери (1265—1321) — италиански поет, 135, 192
Дантес 185
Дацов, С. — деловодител на Българското книжовно дружество в София 345
Демерджи, Димитър Илиев 236
Демостен (384—322 пр. н. е.) — древногръцки философ и оратор 12
Державин, Гаврил Романович (1743—1816) — руски поет 182, 184
Джевдет паша (1820—1895) — роден в Ловеч, турски законоведец, историк и общественик. Написва „История на Отоманската империя“ в 12 тома 245, 248
Димитриев, Иван хаджи от Пирдоп 214
Димитров, В. П. от Чирпан 304
Димитров, Иванчо от Синитово 205
Димитров, Никола от Чирпан 304
Димитров, Петър (1848—1919) — роден в Жеравна, Котленско. Завършва Робърт колеж. Превежда книги от австрийски език и редактира в. „Зорница“. Придружава Скайлер при разследване на турските злодеяния през Априлското въстание. След Освобождението е префект на Пловдив и дипломат 317, 327, 330, 346—347, 352—353
Дионис (Вакх или Бакх) — древногръцки бог на лозята и виното 177
Добринов, Моско (1847—1909) — роден в Лясковец, учител и държавен служител в Лом, Горна Оряховица, Пловдив, Свищов и Търново 370
Доброски, В. — чех по произход, учител в Областната реална гимназия в Пловдив; директор на Археологическия музей в София 336, 372
Доганов, Константин Т. (1843— неизв.) — роден в Копривщица, търговец в Пловдив и участник в Априлското въстание 269
Дойчев, Христо от Чирпан 303
Домициан, Тит Флавий — римски император (81—96 сл. н. е.) 180
Дондуков-Корсаков, Александър Михайлович, княз (1820—1893) — руски генерал и държавник. Участвува в Руско-турската освободителна война като командир на Източния отряд. След Освобождението е върховен императорски комисар до избирането на Батенберг за княз 140, 298—299, 302
Доросиев, Лука от Копривщица 321
Доротей Врачански (неизв. — 1875) — роден в Копривщица, епископ и митрополит, проявил се като туркофил 269, 279
Дочович, Иванчо от Враца 268
Драганов — вж Начович, Григор
Драндар, В. 385
Дреновски, Симеон Д. 236
Дренски, Спас от Пловдив 347
Дригалски, генерал 334

Дринов, Марин (1838—1906) — роден в Панагюрище, български историк, общественик, професор по славяноведение в Харковския университет 298—299, 302
Друмев, Васил (1838—1901) — роден в Шумен, писател и общественик, родоначалник на българската белетристика. През 1874 г. е ръкоположен за епископ под името Климент Браницки. От 1884 г. е търновски митрополит. Взема живо участие в политическия живот след Освобождението 311
Духлеков, Вельо от Копривщица 380
Душанов, Димитър (1837—1904) — роден в Казанлък, известен възрожденски учител, книжовник и общественик 240—241
Душанчанин, Тодор С. от Копривщица 326
Душов, Деко хаджи 227
Дякович, Борис (1868—1937) — роден в Болград, Бесарабия, известен български учен археолог. От 1901 до 1932 г. е директор на Пловдивската народна библиотека 372—373

Еврипид (ок. 480—406 пр. н. е.) — старогръцки поет, автор на трагедии 12, 177—178
Ездра (библ.) (V в. пр. н. е.) — еврейски богослов 174
Езекиил (библ.) — еврейски пророк 174
Езоп (ок. ср. на VI в. пр. н. е.) — старогръцки баснописец. Басните му са превеждани на български език от Софроний Врачански, П. Р. Славейков, Р. Попович и др. 177
Екзарх — български дипломатически агент в Атина 371
Икономов, Георги — вж Икономов, Георги
Емпедокъл (V в. пр. н. е.) — философ и лекар в Сицилия. Занимава се с поезия и музика 177
Енев, Стефан — Пловдив 370
Енчев, Христо от Копривщица 326
Енюв, Брайко от Копривщица 326
Епикур (341—270 пр. н. е.) — старогръцки философ 178
Ерчев, поп Иван от Копривщица 326
Естир (библ.) — еврейка, жена на персийския цар Асуир 174
Есхил (ок. 525—456 пр. н. е.) — старогръцки трагически поет 12, 177—178

Желюв, хаджи поп Петър 227
Живков, Георги Атанасов (1844—1899) — роден в Търново, виден български политически и обществен деец, участник в националноосвободителното движение. След Освобождението е народен представител, член на Регентството (1886—1887) и министър на народното просвещение (1887—1894). По негова инициатива се създава Закон за народното просвещение, основава се Висшето училище в София и започва издаването на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ 8, 200, 243—244, 246—250, 347—351, 355, 357
Живков, Евстатий 268
Живков, хаджи Александър Хаджитодоров — роден в Плевен. Учи при Н. Геров в Копривщица, а след това във Влашко; търговец и общественик 268—269
Жилков, Павел — учител в Пловдив 336, 357
Жуковский, Василий Андреевич (1783—1852) — руски поет, родоначалник на романтизма в руската литература 184

Загарли, А. Д. 402
Заеков, А. — учител в Берковица 361
Зарзов, Андрея 347
Захари, хаджи от Хасково 293
Захариев, Стефан (ок. 1810—1871) — роден в Пазарджик, търговец, митрополитски заместник, участник в националноцърковната борба, книжовник и археолог 8—9, 207, 209, 225, 400, 402
Златан, поп — вж Груев, Златан Кинов
Златаров, Христо (1835—1900) — роден в Чирпан, живял в Хасково, търговец и аптекар; сподвижник на В. Левски, заточеник. След Освобождението е председател на Хасковския окръжен съд 239
Зографски — учител в Пловдив 335
Зола, Емил (1840—1902) — френски писател 402

Ибрахим (1615—1648) — турски султан от династията на Османлиите 153
Иван — майстор строител от с. Луково, Дебърско 152
Иван, поп от Копривщица 201
Иванов — учител в Берковица 361
Иванов, Иван — секретар на Славянското благотворително дружество 390
Иванов, Т. — министър на народното просвещение (1899) 366
Иванов, Х. — от Чирпан 304
Иванов, Йордан (Юрдан) (1872—1947) — роден в Кюстендил, български литературен историк, етнограф и фолклорист 360
Иванова, Станка от Чирпан 303
Икономов, Георги (1822—1865/67) — роден в Дупница, възрожденски учител и общественик 271, 273, 326
Икономов, Георги Поптодоров (1846—1876) — роден в Сливен, националреволюционер, участник в Старозагорското и Априлското въстание 203
Икономов, Теодосий (1836—1871) — роден в Свищов. Следва философия в Киев и Прага. Учителствува в Свищов, Браила и Болград, където издава сп. „Общ труд“ 289
Икономов, Тодор (1835—1892) — роден в Жеравна, Котленско. През 1861 г. участвува в Унията. Учи в Духовната академия в Киев и от 1871 г. е представител на

Тулчанска област в Цариград. Активно участвува в църковната борба. След Освобождението е административен служител и министър 240
Иларион Ловчански (и Кюстендилски), митрополит — роден в с. Горни Чукани, Еленско 230
Иларион Макариополски (Стоян Стоянов Михайловски), митрополит (1812—1875) — роден в гр. Елена, борец и водач за църковна независимост. През 1872 г. става търновски митрополит 149
Иларион Хилендарски (ок. 1810—неизв.) — роден в Севлиево. Учителствува в Пловдив. Проявява се като книжовник 201
Илиев — учител в Берковица 361
Илиев, Сава от Панагюрище 264
Илинский, щабс-капитан 305
Иречек, Константин (1854—1918) — чешки историк, написал трудове върху България. От 1879 до 1884 г. работи у нас като главен секретар на Министерството на просвещението, а след това като министър 7—8, 391
Исай (библ.) — еврейски пророк, съветник на цар Езекия 174
Искендер паша 323
Исус (библ.) — син на Сирах, автор на една от книгите на Стария завет 174
Исус Навин (библ.) — вожд на евреите след Мойсей 174

Йезекиил — вж Езекиил
Йеремия (библ.) (ок. 650—590 пр. н. е.) — еврейски пророк 174
Йесуд Халеев — еврейски поет 175
Йоанович (Йованович), хаджи Найден (ок. 1805—1859) — роден в с. Аджилии (Юнаците), Пазарджишко. Учителствува в Батак. От 1839 г. се отдава на книжарска и книгоиздателска дейност 253, 270
Йов (библ.) — еврейски патриарх, прочут със своето благочестие 174
Йован — майстор от Кипровци 153
Йовчев, Лазар (Екзарх Йосиф) (1840—1915) — роден в Калофер. Учи при Б. Петков и в Куручешменското училище в Цариград. Завършва право и литература в Париж. След 1870 г. е секретар на екзарх Антим I. През 1876 г. бива избран за ловчански митрополит, а през 1877 г. е провъзгласен за екзарх. Известен е като талантлив публицист и общественик 8, 329, 342—344, 347
Йосиф, екзарх български — вж Йовчев, Лазар
Йосиф, игумен на Рилския манастир 402
Йоткуолу, Атанас 237
Йочев, Костаки поп 223

Каблешков, Недко (1867—1964) — роден в Копривщица, виден пловдивски адвокат и общественик 386
Каблешков, Стоян — вж Каблешков, Цоко
Каблешков, Тодор Л. (1851—1876) — роден в Копривщица, националреволюционер, ръководител на Копривщенския революционен комитет. На 20. IV. 1876 г. обявява Априлското въстание 327
Каблешков, Цоко роден в Копривщица, пловдивски чорбаджия, настоятел на българската църква в Цариград, активен участник в църковната борба 148, 227, 295, 402
Казанджи, Тодор Генчов 237
Казаскер Лутви — турски историограф 248
Калев, Илия от Пловдив 347
Калина Малина 397, 402
Калистрат (II в. пр. н. е.) — александрийски граматик, занимавал се с коментирането на гръцките поети Омир, Пиндар и др. 176
Калчев, Константин (неизв.—1941) — роден в Пловдив, търговец и банкер, читалищен и училищен деец; участник в революционното движение 260, 397
Калчева, Александра 151
Камбуров, Стефан 230
Камоенс, Луис (1524—1580) — португалски поет 192
Кантарджиев, Тодор 359
Кантемир, Антиох (1708—1749) — руски поет 181
Каравелов, Любен (ок. 1834—1879) — роден в Копривщица, писател, публицист, журналист, фолклорист, революционер 311
Караджов, Григор (1849—1888) — роден в с. Шипка Казанлъшко, учител; член на Пловдивския революционен комитет; след Освобождението пръв директор на Пловдивската мъжка гимназия 313, 336, 370, 397
Караджов, Д. 238
Карамзин, Николай (1766—1826) — руски историк и писател 183
Караминков, Лазар 285
Караминков, Стоян 285
Караминков, Христо (ок. 1849—1888) — роден в Калофер, търговец, общественик и книжовник 228—229, 285, 289
Кара Никола — вж Ангелов, Кара Никола
Карапетров, Петър (1845—1903) — роден в Панагюрище, печатар, книгоиздател и журналист 100, 102—103, 358, 363
Каркадков — учител в Пловдив 336
Карл V (1500—1558) — крал на Испания и император на свещената Римска империя 136
Касабов — учител в Пловдив 336
Кафеджи, Танчо от Копривщица 326
Кацаров — учител в Берковица 361
Кацаров, Гавраил 402
Кесяков, д-р Иван (1871—след 1922) — роден в Копривщица, лекар и общественик в Пловдив 389—391
Кесяков, полк Константин Искров (1838—1900) — роден в Копривщица, участник

в Руско-турската освободителна война, началник на румелийската милиция 401
Кесяков, Славчо — учител в Областната гимназия в Пловдив и за кратко време изпълнява длъжността директор на Пловдивската народна библиотека 336
Кесяков, Тодор Искров (1831—1894) — роден в Пловдив, участник в подготовката на Априлското въстание. След Освобождението е директор на правосъдието 227, 238—239, 344, 402
Кесяков, д-р Христо (1868—1934) — роден в Копривщица, юрист, книжовник, преводач и общественик 259, 379
Кефалас, Константин — гръцки поет 177
Кипро — майстор от с Радика, Дебърско 152
Кирил и Методий, братя (826/27—869; ок. 815—885) — родени в Солун, славянски просветители, създатели на българската и славянската писменост 325, 352
Киров, Георги Яковлев (1848—1929) — роден в Плевен. Учи в Пловдив при Й Груев, след това в Русия. След Освобождението е съдебен служител, директор на Държавната печатница и на Народната библиотека в София 301, 337
Киркович, д-р Кирко С. 236
Киркович, Рада (1848—1941) — родена в Копривщица, учителка и общественичка 381
Кисимов 371
Кисимови, братя хаджи от Карлово 212
Кифалов, Лазар — учител в Тетевен 8, 266, 272, 275
Клементина, княгиня — майка на Фердинанд I 151, 398
Клопщок, Фридрих (1724—1803) — немски поет 192
Княжески, Захари (Жеко Петров) (1810—1877) — роден в с. Пишманли (Разкаяне), Старозагорско, учител и книжовник 402
Ковачев, Янко С. (1852—ок. 1912) — роден в Свищов. През 1873 г. се свързва с Хр. Г. Данов и открива българска печатница във Виена, в която са отпечатани около 60 възрожденски книги 116, 292
Колева, Марийка хаджи от Чирпан 303
Комнин, Алекси — византийски император (1081—1118) 153
Комшийски, Ангел 205
Консулов, Георги (1840—1902) — търговец и общественик в Пазарджик и Пловдив 295
Корвин, Матей 137
Костов — председател на дружество „Славянска беседа“ 387—388
Костов, Генче от Копривщица 326
Костов, П. — член на училищното настоятелство в Станимака (Асеновград) 307
Костов, Стоян (1832—1897) — роден с. Бонушевце, Вранско, учител и участник в революционното движение, общественик и книжовник 201, 361
Крилов, Иван Андреевич (1769—1844) — руски писател, сатирик и баснописец 183
Круша, Захарий Попхристов Икономович (1809/10—1881) — роден в Самоков, учител и общественик 5
Кръстев — министър 259
Кръстевич, Гаврил (1817—1898) — роден в Котел, писател, общественик, политически деец. От 1884 до Съединението е главен управител на Източна Румелия 8, 230, 306, 332, 334, 338—339, 341, 356, 398, 401
Ксенофонт (ок. 430—354 пр. н. е.) — древногръцки писател, историк и общественик 177
Кундураджи, Петко от Копривщица 326
Куртович, Вълко — вж Чалъков, Вълко Куртович (Малкият Вълко) 148
Куртович, Павел — общественик, член на настоятелството на българската църква в Цариград и в Пловдив 147—148, 204, 402

Лавие, Ернест 400
Лазаров, Н. — София 355
Ламартин, Алфонс дьо (1790—1869) — френски писател 402
Лафчиев, С. Н. 364
Левкий, епископ — помощник на митрополит Хрисант Пловдивски 204
Леметър, Жул 400
Ливий, Андроник (III в. пр. н. е.) — един от първите латински драматически писатели, по произход грък 178
Ливий, Тит (59 пр. н. е.—17 сл. н. е.) — римски историк 180
Лидерс — руски военачалник 280
Лок, Джон (1632—1704) — английски философ, привърженик на буржоазната конституционна монархия. Мирогледът му е материалистически, но с редица идеалистически отстъпления 138
Ломев, Георги от Копривщица 379
Ломоносов, Михаил В. (1711—1765) — руски учен енциклопедист, поет и реформатор на руския книжовен език. По негова инициатива е основан Московският университет 181—182
Лукаш, Людовик — чех по народност, преподавател в Пловдивската областна реална гимназия 336
Лукиан (ок. 120—180 пр. н. е.) — старогръцки писател 176
Лукианов, С. 301
Лукреций (ок. 90—55 пр. н. е.) — автор на философски поеми 178
Лъв X — римски папа 136, 178
Лютов, Стойко 201

Маджаров, Г. С. 238
Маджаров, Михаил Ив. (1854—1944) — роден в Копривщица, буржоазен политик,

публицист и обществен деец русофил 359
Мазенов, Атанас от Хасково 369
Майкова, С. — преводачка на „Характерът“ от С. Смайлс на руски език 400
Макавеи — име на седемте братя евреи, загинали мъченически по време на Антиох Епифан 174
Макариев, Кузман — резбар и живописец от Галичник, Македония 152
Макариев, Христо — резбар и живописец от Галичник, Македония 152
Макарий от Враца 268
Македонски, Димитър (1847—1898) — роден в Емборе, Македония, учител и журналист 220
Максим, отец 329
Максим (Марин Пелов), митрополит (1850—1937) — роден в с. Орешак, Троянско. От 1906 г. до смъртта си е пловдивски митрополит 258
Малеев, Атанас от Пловдив 295
Малеев, Малея Л. — роден в Копривщица, учител в Пловдив 334—336, 370, 384
Малеев, Христо — учител в Пловдив 336, 351
Мандулов, Спас от Копривщица 380
Манов, Нешо Г. от Копривщица 321
Манол — помощник на Груев и Данов в книжната търговия 289, 292
Манчов (Манчев), Драган В. (1824—1908) — роден в Батак, учител, книгоиздател и общественик 251
Маринов, Стоян — книжар в Търново 291—292
Марков 398
Марков, Нестор (1836—неизв.) — роден в с. Иробас (Криво поле), Хасковско, учител в Хасково, Плевен, Русе, Габрово 220—221, 369
Марков, Христо Попов — роден в Копривщица, учител 292
Мартй — французин по народност, учител в Пловдив 336
Марциал, Марк Валерий (ок. 40—104) — роден в Испания, римски поет 179
Матев, А. — секретар на Пловдивския градски съвет 358
Матев, Стефан от Чирпан 304
Махмуд II (1785—1839) — турски султан (1808—1839) 152
Махмуд паша — управител на Шкодра 152
Менандър (ок. 342—292 пр. н. е.) — старогръцки поет, представител на т. нар. „нова“ гръцка комедия, битова драма, която поставя на преден план интригата 178
Методий, отец 329
Милетич, Любомир (1863—1937) — роден в Щип, Македония, филолог и общественик, един от основателите на Софийския университет 251
Милков, Тодор (1841—1927) — роден в с. Караорман (Черногорово), Хасковско, учител и книжар в Пловдив 369—370
Милковски, Делко от с. Караорман, Хасковско 369
Милтон, Джон (1608—1674) — английски поет 192
Минков, Д. 317
Минчоглу (Минчович, Минчев), хаджи Никола — роден в Търново, деец по национално-църковната борба 230
Миркович, д-р Георги Вълков (1825—1905) — роден в Сливен, лекар в Стара Загора, директор на гимназията в Болград, общественик и революционер 239, 319
Митов, Антон (1862—1930) — роден в Стара Загора, живописец, художествен критик, историк на изкуството и общественик 402
Митов, Д. Б. — литературен критик 397, 402
Михайловски, Никола (1818—1892) — роден в гр. Елена, учител и книжовник 291—292, 300—301
Михайловски, Стоян (1856—1927) — роден в Елена, син на Н. Михайловски; учител, съдия, публицист и писател 308, 311
Мицура (Мицора, Мичора), Димитраки 153, 397
Мишайкова, Екатерина — сестра на Й. Груев 397, 400
Млъчков, Патю от Копривщица 326
Мойсей (XVI—XV в. пр. н. е. (библ.) — държавник, моралист и законадател 174—175
Моллов, д-р Димитър (1845—1914) — роден в с. Беброво, Еленско, участник в Руско-турската освободителна война, лекар и обществен деец 259, 368, 387
Моллов, Стоян от Чирпан 304
Момчилов, Иван (1819—1869) — роден в гр. Елена, учител и книжовник 291—292
Мразович, Аврам 12
Мумджи, Неделчо 236
Мухлис есад — одрински валия 296
Мушанов, Никола — политик и общественик. През 1908 г. е министър на народната просвета 261
Мушек, хаджи Геро от Копривщица, баща на Н. Геров 13, 265, 272
Мърквичка, Иван (1857—1938) — чех по народност, художник, учител в Пловдив, а по-късно професор в Рисувалното училище в София 336, 380
Мюлер, Отфрид (1797—1840) — немски учен, археолог 176
Мюниф паша — министър на просветата в Турция 244, 246, 349—350

Нанчев, Никола от Чирпан 303
Натанаил Зографски (1820—1906) — роден в Кучевица, Скопско; охридски митрополит (1872), участник в Кресненското въстание. От 1883 до 1906 г. е пловдивски митрополит 399
Натев, Димитър 205

Начов, Т. 361
Начович, Григор (1845—1920) — роден в Свищов, търговец, член на Свищовския революционен комитет, министър и дипломат 8, 296, 355—357, 384
Негриев, Макарий — зограф от Галичник, Македония 152
Неделчов, Атанас 236
Неемий (библ.) V в. пр. н. е.) 174
Нейкова, Катерина от Чирпан 304
Ненков, Никола 237
Ненов, Йордан (Юрдан) (1825—1903) — роден в с. Райновци, Еленско, учител, заточеник в Мала Азия. След Освобождението е административен служител 203, 265, 275
Неофит — игумен на Рилския манастир 402
Неофит Рилски (Никола Поппетров Бенин) (1793—1881) — роден в Банско, книжовник, учител, просветен деец, филолог 5, 11—12, 373
Непот, Корнелий (ок. 99—24 г. пр. н. е.) — латински писател
Нерон, Клавдий Цезар (37—68 г. пр. н. е.) — римски император 180
Нестор (ок. 1056—ок. 1114) — руски монах, известен с т. нар. „Несторова летопис“ 181
Нешев (Нешов) Константин (Костаки) 223, 227
Никифор от Пазарджик 203
Никифор Лесбиц — гръцки митрополит в Пловдив 205, 209
Никифоров, Н. 398
Никола, сакеларий поп 304, 326
Николай, архимандрит 391, 394
Николай V — римски папа 136
Николов — учител в Берковица 361
Николов, Д. от Карлово 212
Николов, Слави от Стара Загора 301

Овидий, Публий Овидий Назон (43 г. пр. н. е. — 17 г. сл. н. е.) — римски поет 179
Оливеро — италианец по народност, учител в Пловдив 335
Омар, халиф (VII в.) 136
Омер паша (Михаил Латас) (1806—1871) — роден в Хърватско, турски генерал 281
Омир (IX в. пр. н. е.) — древногръцки епически поет 12, 135, 175—176, 179, 192
Орфей (мит.) — легендарен тракийски поет и музикант 175

Павлитов, Георги — Пловдив 308
Павлов, Христо (1841—1914) — роден в Калофер, административен служител 239
Падаров, Г. П. — учител и училищен инспектор в Сливен 318—319
Пазвантоглу, Осман (1758—1807) — роден във Видин, обявил се за независим владетел на Видинския край 350
Паисий — врачански владика 288
Пайсий Пловдивски — митрополит (ок 1810—1872) — деец от национално-църковната борба 148—149
Памфилий — игумен на Рилския манастир 402
Панарет Пловдивски (Петър Мишайков), митрополит (1805—1883) — роден в с. Пътеле, Леринско, деец от национално-църковната борба 149, 235, 311—312
Панаретов 354
Паница, братя — българска търговска къща във Виена 238
Пападопулос, Яковаки 6, 296
Папазов, Димитър — от Казанлък, търговец и общественик 238
Партенид — древногръцки поет и философ 177
Партений — игумен на Бачковския манастир 153
Партений — свещеник и учител в Пловдив 203, 336
Паскалев, Михаил — от Хасково 370
Пеев — учител в Пловдив 336
Пеев (Пейов), Тодор (1842—1904) — роден в Етрополе, националреволюционер, учител и журналист, председател на революционния комитет в Етрополе, деловодител на Българското книжовно дружество в Браила, редактор на „Периодическо списание“, участник в подготовката на Априлското въстание 295, 340
Пекò, Елѝ 247
Пенев, Стойчо от Хасково 295
Пенчович, хаджи Иванчо — роден в Русе, висш турски чиновник 230
Перикъл (ок. 490—429 пр. н. е.) — водач на атинската робовладелска демокрация, оратор, политик и военачалник 178
Персий, Аул Флак (34—62 сл. н. е.) — римски сатиричен поет
Петров, Георги от Хасково 293, 369
Петров, Доче от Чирпан 304
Петров, Н. — Пловдив 391
Петров, Петър от Хасково 293, 295
Петров, д-р Рашко (ок. 1835—1894) — роден в Копривщица, член на Привременното българско началство в Белград, сподвижник на Левски, лекар и обществен деец 233, 345
Петров, Тодор от Хасково 2
Петрович, Аверкий — роден в Сопот, учител и книжовник 265, 267, 270
Петролу, Атанас от Къзбунар 204—205
Петър — майстор от Кипровци 153
Пеюв (Пеев), Харилей от Пловдив 295
Пиндар (518—ок. 446 пр. н. е.) — древногръцки лирически поет 177, 179
Питагор (ок. 580—400 пр. н. е.) — древногръцки математик, философ и идеолог на робовладелската аристокрация 176
Плавт, Тит Марций (ок. 254—184 пр. н. е.) — римски комически поет 178

Платон (427—347 пр. н. е.) — древногръцки философ 135
Плутарх (ок. 46—120 сл. н. е.) — старогръцки писател 12
Поликарп — игумен на обител „Св. Петка" 263—264, 274
Помаков — учител в Берковица 361
Попович, Васил (1832—1897) — роден в Браила, учител, литературен и художествен критик 300—301, 370
Попович, Гаврил, архимандрит — сърбин по произход 267
Попович, Райно (ок. 1773—1858) — роден в Жеравна, Котленско, възрожденски учител и книжовник 264, 281
Потемкин, Григорий Ал. (1736—1791) — руски фелдмаршал, главен адмирал и пръв министър при царуването на Екатерина II 190
Примов, хаджи Ставри — вж хаджи Ставри Примов
Пройчев, Грую от Копривщица — баща на Й. Груев 201, 272, 291, 400
Прокопий от Карлово 203
Проперций, Секст Аврелий (ок. 47—15 пр. н. е.) — латински поет 179
Птоломей, Сотир (III в. пр. н. е.) — от династията на Птоломеите 136
Публий, Терсиций — латински поет 178
Пулеков, Христо Вълков (1817—1889) — роден в Копривщица, възрожденски учител и книжовник 5, 8, 12, 284, 288, 292, 317—327, 331—332, 334
Пушкин, Александър С. (1799—1837) — руски поет 184—185, 192
Първан, поп — Пловдив 352
Пърличев, Григор (1830—1893) — роден в Охрид, възрожденски учител, писател и преводач 176

Радославов, Цвятко от Свищов 209, 211
Радулов, Сава (1817—1887) — роден в Панагюрище, учител и книжовник 209, 378
Раич, Йован (1726—1801) — сръбски историк и писател 324
Райчов, Т. от Станимака (Асеновград) 307
Раковски, Георги Стойков (1821—1867) — роден в Котел, основоположник на българското националноревюлюционно движение, писател, публицист, езиковед и етнограф 8—9, 211—213, 311
Рашков, Йован 272
Рашков, М. — учител в Пловдив 275, 295
Ростовский, Дмитрий 270
Русков, Димчо хаджи 293
Рут (библ.) 174

Савов, Георги от Хасково 227, 293
Савов, М. хаджи — Чирпан 304
Саид паша — велик везир 398, 401
Салабашев, Иван от Стара Загора. Получава образование в Чехия. След Освобождението е директор на правосъдието в Източна Румелия 259, 386
Салим ефенди — комисар в Пловдив по разследване турските злодеяния през Априлското въстание 297—298
Салустий, Кай (86—34 пр. н. е.) — римски историк 180
Самарджиев, К. — книжар в Солун 104, 364
Самоковлиев (Самоковли, Самоковец), Атанас Д. (1831—1904) — роден в Самоков, търговец и общественик. След Освобождението е избран за пръв кмет на Пловдив 227
Самуил (библ.) — еврейски пророк 174
Санд, Жорж (1804—1876) — френска писателка 402
Сарафов, М. — София 368
Сафò, Сапфо (края на VII—нач. VI в. пр. н. е.) — старогръцка поетеса 177, 179
Серафим Сливенски, митрополит — вж Груев, Златан Кинов
Сикст V — римски папа 136
Симонид Кеоски (ок. 556—467 пр. н. е.) — старогръцки лирически поет 177
Славейков, Иван Петков (1853—1901) — роден в Трявна, учител, книжовник, общественик, син на П. Р. Славейков 238
Славейков, Петко Рачев (1827—1895) — роден в Търново, поет, публицист, фолклорист, обществен деец 176, 257, 291—292, 311
Славов, хаджи Господин (1811—1893) — роден в Стара Загора, търговец и общественик, участник в национално-църковната борба 299, 301
Смайлс, Самуел (1812—1904) — английски писател и публицист, автор на съчинения, за образованието и възпитанието 7, 397, 400
Сократ (ок. 469—399 пр. н. е.) — древногръцки философ-идеалист, идеолог на робовладелската аристокрация 138, 178
Соломон — цар на израилтяните (ок. 960—935 пр. н. е.), син на цар Давин 174
Солон (ок. 638—559 пр. н. е.) — атински държавник, законодател, поет и философ 176
Сомер, Л. — печатар във Виена 253—256, 289, 292
Сопотненец, Петър Николов 266
Софокъл (ок. 496—406 пр. н. е.) — старогръцки трагически поет 177—178
Спас, д-р от Копривщица 326
Спенсер, Херберт (1820—1903) — английски философ и социолог
Средногорец, С. Д. 401
Ставри — Павлов, Димитър 236
Стамболов, Стефан Николов (1854—1895) — роден в Търново, политически и държавен деец, министър-председател. Провежда политика на откъсване на Бълга-

рия от Русия и на ориентация към Австро-Унгария и Германия 352—353
Стамболски, д-р Христо (1843—1932) — роден в Казанлък, участник в националноцърковната борба, лекар и общественик 380
Станимиров, Станимир (1858—1939) — книжовник и учител 261, 376—377
Стефан, поп — Копривщица 265
Стефан, поп — Хасково 294
Стефанов — учител в Пловдив 389
Стефанов, Димитър от Хасково 369
Стоев, протойерей Първан — вж Първан, поп
Стоев, Стоян — пътуващ книжар 253
Стоилов, д-р Константин (1853—1901) — роден в Пловдив, държавен и политически деец, водач на консервативната партия 8, 238—239
Стойнов, Димитър от Хасково 369
Стойчев, Кр. С. — Станимака (Асеновград) 307
Стойчев, Рашко от Копривщица 326
Столипин, Аркадий Дмитриевич (1822—1899) — руски генерал, след Руско-турската освободителна война генерал-губернатор на Източна Румелия 142—143, 305
Столипина, Наталия М. — съпруга на ген. Столипин 143, 304
Стоянов, Васил (1839—1910) — роден в с. Жеравна Котленско, участник в Белградската легия (1862); деловодител на Българското книжовно дружество в Браила и редактор на „Периодическо списание". След Освобождението е училищен инспектор и директор на Народната библиотека в София 316, 337, 340, 345
Стоянов, Найден Попов (1830—1876) — роден в Копривщица, учител, книжовник и революционер, загива в Априлското въстание 8, 282—284, 289, 326—327
Стоянов, Тодор — Пловдив 330
Стоянович (Стоянов), Петър — учител в Клисура 265
Странгфорд, леди Емили 398
Странски, Стефан — търговец и общественик в Пловдив 303, 350
Суворов, Александър Василиевич (1729—1800) — руски пълководец 190
Сюлейман паша 323

Табаков, Кръстю от Копривщица 380
Такела, Атилио 398, 400
Такела, Денисио 398
Тана — сестра на Й. Груев 362
Тасо, Торквато (1544—1595) — италиански поет 192
Тацит, Публий Корнелий (ок. 55—120 сл. н. е.) — латински историк 180
Теодор от Хасково 293
Теодоров, Александър — вж Балан, Александър Теодоров
Теодосий — бивш скопски митрополит 385
Теокрит (ок. 300 пр. н. е.—неизв.) — древногръцки поет 179
Тибул, Албий (ок. 54—19 пр. н. е.) — римски поет 179
Тилков, Ст. 104, 364
Тимурташ паша 103
Товий (библ.) — евреин, прочут с благочестието си 174
Тодор — майстор дюкмеджия от Банско 152
Тодоров, Гаврил х. от Копривщица 326
Тодоров, Георги поп от Чирпан 370
Толстой, Лев Николаевич (1828—1910) — руски писател 354
Тонджоров, Никола (1808—неизв.) — роден в Самоков, учител в Пловдив 147
Тороманов, Михаил Р. 227
Тороманов, Никола — учител 13
Тороманов, Пашо 380
Тосун, Георги от Копривщица 326
Трайкович, Димитър от София, търговец, основател на Софийския революционен комитет и председател на училищното настоятелство 220—221
Траян, Марк Улпий Кринит (52—117) — роден в Испания, римски император 136, 180
Трувчев, Яко (Ячо) — книжар, съдружник на Й. Груев и Хр. Г. Данов 216—220, 242, 256, 292
Трувчева, Мария — съпруга на Я. Трувчев 242, 253
Турас 137

Фенелон 192
Фердинанд I (1861—1948) — роден във Виена, избран за български княз през 1887 г. и абдикирал през 1918 г. 244, 261, 352—354, 385
Ферй, Жул — министър на просветата във Франция 328—329, 331
Филаретов, Сава (1825—1863) — роден в с. Жеравна, Котленско, учител, книжовник, обществен деец 220
Филипов — учител в Берковица 361
Филипов, Тодор от Копривщица 326
Филипович, Никола поп (1832—1896) — роден в Банско, учител, свещеник и книжовник 267
Флак — вж Персий, Аул Флак
Фонвизин, Денис Иванович (1744/45—1792) — руски писател сатирик 182
Фотинов, Константин (ок. 1790—1858) — роден в Самоков, търговец, учител, книжовник 359—360
Франс, Анатол (1844—1924) — френски писател 402
Фръгов — учител в Берковица 361
Фъндъклъ Заде — Сюлейман — турски историк 246

Хабид ефенди — служител в Министерството на просветата в Цариград 245

Хаджи Ставри Примов от Станимака (Асеновград), чорбаджия в Хасково, гъркоман, 203, 205, 295
Хамзи паша — управител на Скопие 152
Харалампий от Панагюрище 203
Хасан паша — мютесариф на Пловдив 98, 286
Хезоид (края на VIII—нач. VII в. пр. н. е.) — старогръцки поет, автор на религиозни и дидактически поеми 176
Херасков — руски поет 192
Хипонакс — древногръцки поет сатирик 177
Хомер — вж Омир
Хораций, Квинт Хораций Флак (65—8 пр. н. е.) — римски поет 135, 178—179
Хрисант Пловдивски, митрополит, грък. По негово време (1853—1857) национално-църковната борба в Пловдив силно се изостря. Известен е със злоупотребите и жестокостите си спрямо българското население. Борбата срещу него се увенчава с успех през 1857 г. 98—99, 148, 202—206, 398—399
Христев, Иванчо от Хасково 295
Христо Д. от Пловдив 227
Христодулович 270
Христофор — свещеник в София 287
Хръшев, Георги — майстор каменоделец от с. Горно Броди, Македония 152

Цанков, Драган (1828—1911) — роден в Свищов, учител, журналист, обществен и политически деец 289, 400
Цветкович, Минчо от Клисура 265
Цезар, Гай Юлий (100—44 пр. н. е.) — римски пълководец и държавник 179—180, 190
Цоков — български дипломатически агент в Лондон 371
Цонев, Беньо (1863—1926) — филолог, професор, член на Българската академия на науките 251
Цончев, Димитър, археолог 402
Цукала, Георгиос (1804—1872) — гръцки учител в Пловдив, търговец и писател, проводник на еленизма и върл противник на българщината 202—203, 207
Цъклин, Иван — учител в Копривщица 13

Чавдаров, Димитър от Хасково 361, 369
Чалъков, Вълко чорбаджи (Големи Вълко) (ок. 1765—1841) — роден в Копривщица, търговец в Пловдив, защитник на българското население, благодетел и дарител за построяване на български църкви и училища 147
Чалъков (Чалоглу), Георги Стоянов (1807—1882) — роден в Пловдив, син на Стоян Чалъков; търговец и защитник на българските интереси пред Високата порта 148, 398—399, 402
Чалъков, Никола Г. — Пловдив 358, 373
Чалъков, Павел Куртович — вж Куртович, Павел
Чалъков, Стоян Теодорович (Големи Стоян) (1768—1850) — роден в Копривщица, брат на чорбаджи Вълко Чалъков; търговец и дарител за българската просвета 147—148, 400, 402
Чапрашъков — София 260
Чернев, Грую поп — вж Пройчев, Грую
Чолаков, Васил (Константин) (неизв.—1885) — роден в Панагюрище, учител, книжовник, монах в Рилския манастир 292
Чолаков, С. П. — Габрово 367
Чомаков, Салчо Иванов (края на XVIII в. — ок. 1863) — роден в Копривщица, крупен търговец и деец от национално-църковната борба; брат на д-р Ст. Чомаков 8, 147—148, 153, 216, 397, 399, 402
Чомаков, д-р Стоян Иванов (1819—1893) — роден в Копривщица, представител на Пловдивска епархия в Цариград и един от първите дейци на национално-църковната борба 8, 9, 149, 221, 223, 226, 229—230—235, 285—286, 344—345, 399, 402
Чомакова, Радка 362
Чорапчиев, Иван — роден в Копривщица, учител, а по-късно редактор-преводач на в. „Дунав“ и цензор на българските книги в Русе 345
Чунчев, Иван (1841—сл. 1927) — роден в с. Паталеница, Пазарджишко, учител, съдия и адвокат 384

Шанов, Васил 402
Шекспир, Уйлям (1564—1616) — английски поет и драматически писател 135
Шилер, Фридрих (1759—1805) — немски поет, драматург и мислител 354
Шишманов, проф. Иван (1862—1928) — роден в Свищов, литературен историк, фолклорист и общественик 8, 252, 257, 357, 373—374, 388
Шопов, Атанас П. (1853—1922) — роден в Панагюрище, участник в Руско-турската освободителна война, административен служител и общественик 298, 326
Шопов, Вълко — учител и общественик в Пловдив 336, 351—352
Шоурек, Антон (1857—1916) — чех, математик, учител в Пловдив; основател на Физико-математическото дружество в България (1898); професор в Софийския университет 336
Шулев, Генчо — Копривщица 326

Ювенал, Децим Юний (ок. 60—към 127 сл. н. е.) — римски поет сатирик 179—180
Юдит (библ.) 174
Юруков, Данаил (1852—1926) — роден в Пазарджик, участник в Априлското въстание и в борбите за Съединението на България 381

Янкулов (Янколев) д-р Георги (1844—1900) — роден в Калофер, лекар и общественик 251

ГЕОГРАФСКИ ПОКАЗАЛЕЦ

Австрия 137
Аграфа, област в Гърция 203
Аджар (Хаджар, Свежен), с., Карловско 274
Албания 325
Александрия, гр., Египет 136
Алексинац, гр., Югославия 269—270
Аликочово (Капитан Димитриево), с., Пещерско 298
Америка 137, 155, 161
Англия 136—137, 183, 311
Ангора (Анкара), гр., Турция 237
Анкара, гр. — вж Ангора
Араповски манастир в с. Арапово, Асеновградско 235
Арнаутькьой, с. — вж Елшица
Архангелска губерния 181
Асеновград — вж Станимака
Атика, област в древна Гърция 178
Атина, гр., Гърция 177—178, 345—346, 370
Атонски манастири, Атон (Света гора) 149
Ахлан (Алан, Ахланово, Бранополе), с., Пловдивско 99

Балкански полуостров 99, 247, 349—350
Балканът — вж Стара планина
Баница, с., Леринско, Македония 153
Банско, гр. 152
Баня, с., Пловдивско 205—206
Батак, гр. 269, 298
Бачково, с., Асеновградско 153
Бачковски манастир „Св. Богородица“ 153
Белащица, с., Пловдивско 205—206
Белград, гр., Югославия 6, 211—213, 253, 264, 267, 270
Беличица, с., Дебърско, Македония 153
Беотия, област в древна Гърция 176
Берковица, гр. 361
Берлин, гр., Германия 137
Берн, гр., Швейцария 339
Битоля (Битола, Манастир), гр., Македония 220
Бойково, с., Пловдивско 203
Болград, гр., Бесарабия 289
Брацигово, гр., Пазарджишко 204
Брестовица, с., Пловдивско 66
Бродец, с., Дебърско, Македония 153
Букурещ, гр., Румъния 268, 369
Бургас, гр. 398

България (Българско) 5, 11, 149, 238, 245 247, 249, 257—258, 301, 307, 324—325, 347—351, 369, 376, 378—379, 384—385, 387, 389, 391, 400
Българско княжество 344, 347, 349, 360
Бяга, с., Пазарджишко 99

Варна, гр. 263
Ватопед, манастир в Атон 149
Велес, гр., Македония 152
Вена, гр. — вж Виена
Венеция, гр., Италия 136
Ветрен, с. 298
Видин, гр. 289
Виена, гр., Австрия 68, 137, 238, 253, 289—293, 296, 391
Воден, с., Асеновградско 99
Враца, гр. 268, 279, 360
Врачешки проход 323
Връбен (Върбен), с., Дебърско, Македония 153
Вълковка, с., Дебърско, Македония 153

Габрово, гр. 367
Галата, кв. в Цариград 263
Галац, гр., Румъния 214—215
Галичник, гр., Македония 152
Гàри, с., Дебърско, Македония 152
Германия 136—137, 157, 181, 183, 311
Глазгов, гр., вж Глазгоу
Глазгоу, гр., Шотландия 137
Голямо Броди (вероятно Горно Броди), с., Македония 152
Грузия 153
Гърция 152, 175, 345
Гьопса, нахия 323, 401
Гюрджия — вж Грузия

Дарданели, морски проток между Европа и Мала Азия 149
Дебър (Дебар), гр., Македония 152—153
Дермендере (Първенец), с., Пловдивско 222, 233, 334
Джюзле, с., Дебърско, Македония 153
Добово (Дъбово), с., Дебърско, Македония 153
Дрин, р., Македония 152

Дупница (дн. Станке Димитров), гр. 152
Дъблин, гр., Англия 137

Европа 137, 238, 325, 334—335
Единбург, гр. Шотландия 137
Елада, название на древна Гърция 203—204
Елевсин — вж Атика 177
Елшица (Арнауткьой), с., Пазарджишко 204
Ени Заара, гр. — вж Нова Загора
Ерелии, с. — вж Смилец
Ески Заара, гр. — вж Стара Загора

Железничка река, Македония 153
Женева, гр., Швейцария 388
Жребичко (Зребичко), с., Пещерско 298

Златитрап, с., Пловдивско 36, 57, 66, 71
Зребичко, с., вж Жребичко

Избегли, с., Пловдивско 205
Извор, с., Пловдивско 60
Източна Румелия, автономна област 5—7, 11, 100, 142—144, 151, 238, 240—241, 299, 305—306, 308, 317—318, 321—325, 328—333, 338, 340—341, 369, 372, 378, 398, 400—401
Испания 136—137, 175
Итака, остров в Йонийско море 175
Италия 136

Йония (Йонийски острови) — група от пет големи острова (Корфу, Левкас, Кефалония, Итака, Закинтос) 176

Кадиево, с., Пловдивско 205
Казан, гр., Русия 182
Казанлък, гр. 213, 229, 241, 352, 362, 402
Кайсер (Кайсери), вилает в Азиатска Турция 152
Калофер, гр. 101, 204, 387
Карабунар (Черногорово), с., Хасковско 205
Карлово, гр. 13, 203, 212—213, 271
Каршияка, квартал в Пловдив 14, 147
Кастилия, област в Испания 175
Кембридж, гр., Англия 137
Киев, гр., Русия 181
Кийровци, гр., 153
Кичево, гр., Македония 153
Клисура, гр. 265, 323
Козарско, с., Пазарджишко 298
Козница, р. 323
Конаре, с., Пазарджишко 298
Конуш, нахия 307, 401
Копривщица (Зладаказас, Авраталан), гр. 5, 7, 11—13, 101, 147—148, 201, 214, 237, 259, 263—271, 291, 317, 321—327, 332, 356, 378—379, 386, 397—398, 400
Корията, с., Пещерско 298
Кочани, гр., Македония 153
Кракотица, с., Дъбърско, Македония 153
Крушево, гр., Македония 152
Куклен, с., Пловдивско 152
Купела, с., Пазарджишко 205
Къзбунар, с., Пазарджишко 204—205

Лагос, с., Македония 153
Ливорно, гр., Италия 285
Лозенград, гр. 401
Лондон, гр., Англия 137, 370
Луково, с., Дебърско, Македония 152
Лясково, с., Пловдивско 205

Македония 153, 178, 325, 329
Мала Азия (Анадола), полуостров в Западна Азия 237
Манастир, гр. — вж Битоля
Мараша, квартал в Пловдив 14, 147
Марбург, гр., Германия 181
Марково, с., Пловдивско 90, 103, 339, 378—379
Марсилия, гр., Франция 285
Месина, гр. на с. Сицилия, Италия 285
Мечкюр, с., Пловдивско 71
Милано, гр., Италия 137
Монпелие, гр., Франция 398, 400
Москва, гр., Русия 181—184, 235
Мостар (Мостир), гр., Херцеговина 152
Мустафа паша, гр. — вж Свиленград

Неапол, гр., Италия 137, 285
Нистрово, с., Дебърско, Македония 153
Ничпир, с., Дебърско, Македония 153
Ниш, гр., Югославия 152, 270
Нова Загора (Ени Заара, Ени Загра), гр. 229
Ново село (Еникьой), с., Пловдивско 204

Одеса, гр., Русия 12
Одрин (Адрианопол, Едрине, Едрене, Едирне, Едриня, Орестия), гр., Турция 148, 266, 296, 369, 402
Ортакьой (Ортакйой, Ортакюю), квартал в Цариград 329
Оряхово, гр. 269
Охрид, гр., Македония 152

Пазарджик, гр. 148, 152, 203, 207, 209, 225, 298, 323, 384, 402
Панагюрище, гр. 13, 100—103, 203, 264, 289, 298, 327—339, 378
Папрадище, с. Велешко, Македония 152
Париж (Париз), гр., Франция 136, 312—313, 315—316, 385, 400
Пелла, античен град, столица на Ал. Македонски 178
Перущица, гр. 204, 274
Петербург, гр., Русия 181, 184, 306, 370, 397, 400—401
Петрич (Средногорец), с., Панагюрско 298
Петроград, гр. — вж Петербург
Пещера, гр. 153, 298
Пирдоп, гр. 214, 267
Пирея, гр., влиза в състава на Голяма Атина 345
Пирот, гр. 270
Пловдив (Филипоград, Филипуполис, Филипопол, Филипопполис, Тримонт, Филибе, Пловдин), гр. 5—6, 8—9, 11—12, 15—16, 74, 98, 103, 140, 142, 146—150, 152—

153, 201—235, 237—239, 241—244, 246, 248, 250—251, 253, 256—258, 261—262, 266, 271—395
Пловдивска губерния 142, 238—239, 299, 334—335, 401
Прага, гр., Чехословакия 292, 336
Прусия 196

Радика, с. на р. Радика, Дебърско, Македония 152
Радулово (Радилово), с., Пещерско 298
Раковица, с., Софийско 298
Раховица, с., Македония 153
Рим, гр., Италия 136, 179—180, 285
Родос, о. в Егейско море 176
Рома, гр. — вж Рим
Рупчос, с., Чирпанско 307, 401
Русе (Русчук, Рухчюк, Рушчук), гр. 292—293, 345, 401
Русия 100, 140, 143, 181, 184, 196, 324, 370, 400
Русчук, гр. — вж Русе

Саламин (Саламан), остров в Егейско море 178
Самоков, гр. 147
Санкт-Петербург, гр. — вж Петербург
Сараево, гр., Югославия, столица на СР Босна и Херцеговина 152
„Св. Безсребреници“ („Св. Врачове Кузма и Дамян“), манастир над с. Куклен, Пловдивско 86
„Св. Богородица“, манастир в Кичево, Македония 152
„Св. Георги“, манастир над с. Белащица, Пловдивско 202
„Св. Георги“, манастир в Серес 152
„Св. Йоан Предтеча“, манастир в Дебър 152
„Св. Неделя“, манастир — вж Араповски манастир 391, 394
Света гора вж атонски манастири
Свиленград (Свилен, Мустафа паша) 295
Свищов, гр. 209, 211, 289
Северна България 238—239
Севлиево, гр. 201
Селце, с., Дебърско, Македония 152
Серес (Сяр), гр., Македония 152
Синитово, с., Пазарджишко 205
Сицилия, о. 177
Скопие, гр., Македония 152
Сливен, гр. 239, 319, 326, 380
Смедерево, с., Македония 152
Смилец (Ерелии), с., Пазарджишко 205
Солун (Салоники, Тесалоники), гр., Македония 105, 153, 347
Сопот, гр. 203, 220, 265
София (Средец), гр. 106, 151, 197, 213, 220 239, 243—244, 246, 257, 259—261, 267, 316, 318, 337, 340, 344—345, 347—351, 355—356, 360, 362—366, 368—374, 376, 380, 384—387, 389—390, 398—400, 402
Средец, гр. — вж София
Станимака (Асеновград) 203, 205, 307
Стара Загора (Ески Заара, Ески Зара, Ески Загра, Ески Захра, Ески Загора, Железник, Мелта), гр. 229, 299, 301, 338, 402
Стара планина (Балкан) 100, 238, 323
Стрелча (Стрелица), гр. 205, 264, 323—324, 327
Сърбия — вж Югославия

Татар Пазарджик, гр. — вж Пазарджик
Тесалия, област в Северна Гърция 203, 325
Тетевен (Тетевене), гр. 266, 272
Тива, гр. в Стара Гърция 177
Тополка, р. 263
Тракия, област 175, 204, 329
Троя (Илион), древен град на северозападното крайбрежие на Мала Азия 175, 192
Трънница, с., Дебърско, Македония 153
Турну Мъгуреле, гр. Румъния 400
Турция (Турско) 73, 105, 325, 350
Търново, гр. 291—292, 401

Узунджово (Узонджово), с., Хасковско 272, 292

Филибе, гр. — вж Пловдив
Флоренция, гр., Италия 137
Франция 136, 311, 328—329—331, 400
Фригия, област в древна Гърция 203

Хаджар, с. вж Аджар
Хаджи Елес (Първомай), гр. 307
Хаджиево, с., Пазарджишко 205
Халки, остров 149
Харманли, гр. 369—370
Хасково, гр. 148, 203, 212, 293—294, 369—370
Хаскьой (Хаскиой, Хаскюй), гр. вж Хасково, гр.

Цариград (Константинопол, Истанбул, Стамбул), гр., Турция 6, 99, 102, 105, 148—149, 207, 214—215, 221—223, 225—238, 244, 246, 248, 250, 263, 289, 292—293, 297—298, 327, 329, 332—335, 338—339, 342—352, 355—356, 397—398
Цръна гора — вж Черна гора
Цюрих, гр., Швейцария 388

Червено море 318
Черна гора, република в СФРЮ 152
Черно море 179
Чирен (Чурин, Чойрен, Чурен), с., Пловдивско 206
Чирпан, гр. 203—204, 229, 303
Чурен, с. — вж Чирен

Швейцария 183
Шипченски проход 323
Широка лъка, с., Девинско 346
Шкодра, гр., Северна Албания 152
Шумен, гр. 232, 257, 375—376

Щип, гр., Македония 152

Югославия 270
Южна България 11, 140, 239

ПРЕДМЕТНО-ТЕМАТИЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

Абонати на
книги, български и чужди — абониране и разпространение — вж и Книжари и книжарници
периодични издания, български и чужди
Автобиографии 13—17, 257, 369, 373—376, 391, 400
Агентства, агенти — вж Консулства, консули
Академии — вж Българска академия на науките
Амнистия 237
Апели — вж Възвания, изложения, прошения
Арести — вж Затвори, затворници
Архиви (държавни архивохранилища) 244—245, 247—249, 349—351

Берати — вж Фермани
Берлински договор — вж Договори
Берлински конгрес 7, 99—100, 140, 238, 299, 301, 398
Библиотеки, български и чужди
Александрийската библиотека 136
Берлинската библиотека 137
Библиотеката при Британския музей — Лондон 137
Библиотеката при църквата „Св. Марко“ — Венеция 137
Ватиканската библиотека 136
Глазгоуската библиотека 137
Дрезденската библиотека 137
Дъблинската библиотека 137
Държавната библиотека — Цариград 244—247, 348—351
Единбургската библиотека 137
Кралската библиотека — Виена 137
Лайпцигската библиотека 137
Мадридската библиотека 137
Мюнхенската библиотека 137
Националната библиотека — Париж 136
Областната библиотека на Източна Румелия — Пловдив 6—7, 139, 316, 372, 398, 400, 402
Оксфордската библиотека 137
Палатинската библиотека — Рим 136
Пергамска библиотека 136
Страсбургската библиотека 137
Улпиевската библиотека — Рим 136
Хановерската библиотека 137
Биографии — вж Автобиографии
Буквари — вж Училищно и просветно дело, учебници
Българи, български народ 246, 295, 318, 324—325, 327, 337—338, 343, 349—351, 376, 381, 384, 386, 391
Българска академия на науките (Българско книжовно дружество) — вж Дружества
Българска екзархия — вж Екзархия, българска
Българска история 323—325, 347—351, 372—373, 391
Български език 154—173
Българско националноревюлюционно движение (общо) — вж Българско опълчение; Въстания; Войни (Кримска, Руско-турска освободителна); Заточения, заточеници; Османско иго

Вакъфи 398
Валии 236, 295—296
Велики везири 398, 401
Велики сили 238—239, 334, 345, 398
Вестници
„Алгемайне Цайтунг“ 99
„България“ 103, 209, 400
„Българска пчела“ 214—215
„Век“ 8, 400
„Вечерна поща“ 262
„Видов дан“ 213
„Време“ 215
„Ден“ 103
„Дунавски лебед“ 8, 211, 400
„Журнал де Деба“ 99
„Журнал де Константинопол“ 202
„Източно време“ 6
„Куриер де Ориан“ 232
„Марица“ 99, 256, 401
„Народний глас“ 308, 311
„Политище кореспондент“ 100
„Право“ 8, 400
„Сръбске новине“ 99, 212—213, 265
„Турция“ 229—230, 400
„Цариградски вестник“ 6, 8, 400
Висока порта — Цариград 148—149, 202, 232, 244, 334, 345

Владици — вж Духовенство
Войни
Кримска (1853—1856) 152, 202, 204, 391
Руско-турска освободителна (1877—1878) 253, 323—327, 391
Временно руско управление в България 150, 299, 302
Възвания, изложения, прошения 202—207, 236, 238, 299, 301, 338, 398—399, 401
Възраждане, българско 7, 9, 150, 299, 301, 307, 360, 371—372, 376—377, 380, 384, 394
Въстания
Априлско въстание 5, 6, 150, 203, 256, 298, 317—318, 321—327

Гимназии — вж Училища и пансиони, български
Грамоти 260—261, 306, 328—331, 333, 376—377, 380
Гръкомани 147—149, 307
Гръцки език 147—149, 202—207, 213, 307
Гръцко духовенство — вж Духовенство, духовници
Губернатори 140—143, 300, 302, 305—306, 308, 338, 340—341, 398, 401
Губернии 142, 238—239, 299, 334—335, 401

Данъци, налози, тегоби (общо) 202—207, 225, 229, 234, 298—299, 302, 362
Дипломи, дипломатически служители 370—371, 397
Дирекции в Източна Румелия (общо) 306
на народното просвещение 240—241, 306, 308, 316—317, 321, 329, 331—332, 336, 340—341, 378
на правосъдието 386, 398
на финансите 401
Договори (общо) 216—220, 242—243
Берлински (1878) 7, 99—100, 398, 401
Санстефански (1878) 140, 325
Доклади, рапорти 249—250, 335—336, 347, 355, 372, 401
Дописки 213—214
Дружества (общо) 233, 251, 253, 256—257, 384, 389
Българско книжовно дружество — София 8, 239, 259, 316—317, 337, 340, 344—345, 367—368, 387
Гимнастическо дружество „Орел“ 143
„Майчина грижа“ 150—151, 402
„Пчела“ 8
„Славянска беседа“ — София 376, 387
Червен кръст 151, 401
Научно-книжовно дружество — Пловдив 313
Славянско благотворително дружество — София 8, 378—379, 389—390
Ученолюбиво дружество — Пловдив 6, 8, 134, 138, 316—317, 402
Духовенство, духовници
българско 5, 11—12, 147—148, 153, 225—226, 263—264, 293—294, 304, 318, 326, 373, 391, 394, 402
митрополити и владици — митрополити и епископи 148—149, 230, 249, 399
гръцко 8, 148—149, 202—207, 213, 391
митрополити 98—99, 148, 202—206, 209, 292, 398—399

Езикознание 154—173
Екзарси, българи 231—232, 237, 342—344
Екзархия, българска 147—149, 225—226, 231, 329, 342—344, 347, 360—362, 400
Епархии 223, 228, 294
Пловдивска 149, 202—207, 213, 221, 225—226, 230, 235, 378
Епархийски съвет — Пловдив 149, 223, 227, 229, 378
Етнография 152—154

Жандармерия 339, 401
Железопътно дело 355—356
Журналистика, журналисти 8, 99—100, 103, 148—149, 202, 211—215, 229—230, 232, 308, 311, 359—360, 378—379

Завещания и наследства 346
Закони 401
Затвори, затворници 296, 298, 338—339
Заточения, заточеници 237
Зографи (иконописци) 152—153

Известия за издаване на книги и набиране на абонати 268—269, 271
Изпити — вж Училищно и просветно дело
История, исторически трудове 207, 244—246, 248, 372—373, 391

Кази 295
Книги
научни трудове 174—200
ръководства 311—312, 315—316
учебници 207, 209, 232—233, 240—241, 253—256, 264, 266, 272, 291—292, 318, 332, 337, 342, 364
художествена литература, историческа, педагогическа 6, 269—270, 292, 359—360, 366—367
Книгоиздатели, книжари и книжарници 104, 253, 270, 291—292, 319, 364, 369—370
Драган Манчев — Пловдив 251
„Христо Г. Данов и с-ие“ — Пловдив 215—220, 225, 242—243, 253—256, 289, 292, 399
„Момчилов и с-ие“ — Търново 253, 291—292
Книжнина, българска — разпространение — вж Настоятели по разпространение на книги
Князе, български 213—214, 344—345, 347, 352—354, 385, 401
Командировки 244—250, 347—351, 355
Комисари 297—299, 302
Комисии 149, 194—200, 238—239, 251—252, 298—300, 302, 339, 346—347, 366

Европейска комисия 7, 238, 398
Привременна комисия по работата на Народния събор в Цариград 224—227
Комитети 251, 326—327, 337, 341, 359—360, 366, 384
Консулства, консули (агентства, посолства)
Атина 346
Петербург 352—353, 370, 397—398
Пловдив 330—331
Цариград 244, 246, 297, 345, 349
Къща на Й. Груев 352—354

Лекари, българи
д-р Георги Вълкович 239, 244—250, 289, 349
д-р Димитър Моллов 259
д-р Рашко Петров 233, 345
д-р Христо Стамболски 380
д-р Стоян Чомаков 8, 9, 149, 221, 223, 226, 229—232, 235, 378
д-р Георги Янкулов 251, 345
Литература, българска и чужда — вж Книги

Майстори, зидари на църкви и други сгради, каменоделци, леари (дюкмеджии), резбари и др. 152—153
Манастири
Араповски манастир „Св. Неделя“ 235, 391, 394
Бачковски манастир „Св. Богородица“ 153
Дебърски манастир „Св. Йоан Предтеча“ 152
Кичевски манастир „Св. Богородица“ 152
„Св. Безсребреници“ 86
Серски манастир „Св. Георги“ 152
Стрелчански манастир (обител) „Св. Петка“ 263
Мемоари — вж Спомени
Министерства, министри
български 194, 200, 243—244, 246, 259, 261, 347—351, 355—356, 358, 362—364, 366, 371—375, 384
чужди 248—249, 328—329, 335, 347—351
Митрополити — вж Духовенство, духовници
Музеи (общо) 245, 247, 371—372
Мютесарифи 236, 295

Народно събрание, народни представители 401
Настоятели
и настоятелства училищни (общо) 235, 302—303, 307, 363—364, 373
по разпространение на книги 209, 265, 268, 272
по разпространение на периодични издания 211—213, 265—266
читалищни (общо) 307
Националноревюлюционна борба
Национално-църковна борба 147—148, 202—207, 213, 216, 221, 223, 226, 229, 234, 391, 394, 402
Независимост, църковна — вж Национално църковна борба; Българска екзархия

Образование, българско
Общини, български църковно-училищни и настоятелства (общо) 213, 220, 223, 225, 230—231, 289, 294, 398—399
Обявления — вж Известия за издаване на книги и набиране на абонати
Ордени 243, 261, 306, 308, 328—333, 347, 380
Освободителна война (1877—1878) — вж Войни
Освобождението на България 5—8, 11, 101—102, 195, 256, 307, 318, 369, 378—379, 386
Османска история 244—250, 349—351
Османско иго 244—250, 325, 349—351, 379, 402
Отечество — вж Родина
Отпразнуване празника на Кирил и Методий 149, 352—353

Панаири
Узунджовски 272, 292
Пари (стойност, означение, названия, парични отношения) 211—213, 311, 316—317, 337, 346—347, 349, 367—368, 398, 401
Патриаршия, гръцка 8, 213, 216, 399
Пенсии 357, 362
Периодичен печат — вж Вестници; Списания
Печатници (типографии) (общо) 228—229, 232, 289
Белград — Правителствената печатница 264, 267
Виена — „Л. Сомер и с-ие“ 253—256, 289, 292
Виена — „Я. С. Ковачев“ 116
Повести — вж Книги
Полиция — вж Жандармерия
Посолства, посланици — вж Консулства, консули
Правилници 313—314, 356, 363, 400
Правителства
българско 305, 307, 338, 341, 347, 350, 355—356
турско 221—222, 225, 231, 236, 294, 297, 307—308, 350
Просвещение, просветно дело — вж Училищно и просветно дело
Публицистика, публицисти — вж Журналистика, журналисти

Разбойници 334—335, 338
Революция в Русия (1905) 370
Редактори на периодични издания — вж Журналистика, журналисти
Рецензии за книги 104—105, 358, 363
Речи, сказки, беседи, слова 139, 145, 151, 258, 316, 398, 400—401
Речници 104, 364
Родина 256, 258, 318, 324, 335, 344, 372, 379, 386—387

Санстефански договор — вж Договори
Св. синод (български) 223, 226, 234, 375, 399
Семейство и роднини на Й. Груев — вж Именния показалец
родители 201, 272, 291, 400
братя и сестри 6, 8, 201, 221—222, 225—235, 237, 239, 263, 269—272, 291, 296—297, 345—346, 352—353, 362, 397, 400
съпруга 8, 352—353, 397, 400
синове 7—8, 352—354, 370—371, 397—398, 400
Славяни, славянство 257, 324
Списания
„Български книжици“ 8, 400
„Български преглед“ 251
„Летоструй“ 116, 290, 292, 297
„Периодическо списание“ 366—367, 399
„Наука“ 6, 7, 311, 313—314, 334
„Училищен дневник“ 6, 400
„Училищен преглед“ 257, 373—375
Спомени, 257, 317—318, 323—327, 331—332, 334, 372—376, 391
Спомоществователи — вж Абонати
Статии 297, 311, 399—400, 402
Статистика 297, 390—391, 401
Студенти, българи в чужди университети
Русия 289
Франция 397
Чехия 289, 336
Султани, турски 99, 152—153, 332—333, 345, 350
Събори, църковен народен в Цариград 149, 224—227
Съвети (общо), градски, окръжни, съдебни и др.
в Пловдив 238, 295—296, 301—303, 306, 327—328, 330, 347, 357—363, 373, 376, 384, 388—391, 395
Съдебно дело 11, 148, 299, 301, 304—305, 341, 345, 401
Съединението на Северна с Южна България (1885) 5, 11, 238—239, 356, 398, 401

Типографии — вж Печатници
Трупа, театрална в Пловдив 6
Турски език 104
Турци, турски народ 244—249, 323—325, 327, 335, 338, 349—351
Търговци, българи
Виена 238, 296
Влашко (Румъния) 214—215, 268—269
из българските земи 147—148, 212, 228, 239, 268—269, 295, 369, 402
Цариград 147—148, 204, 228—230, 270, 289, 402

Укази 306, 357, 389
Устави на дружества 313, 316—317, 330, 337, 340—341, 344, 367, 401
Училищно и просветно дело 222, 271—272, 303, 307, 329, 347, 351—354, 357, 363, 376
Учебници — вж Книги
Училища и пансиони, български
Девическото училище (гимназия) в Пловдив 11, 144, 243, 303, 307, 311, 339, 347, 351—352, 357, 394—395
Областната реална мъжка гимназия в Пловдив 146, 302—303, 317, 321, 353—354, 363
Болград 289
Габрово 7, 366—367
Казанлък 361
Пловдив 5, 11, 14, 148, 150, 235, 253, 369—370, 373, 379, 389, 398
Свищов 289
Солун 347
София 220—221, 269, 292
Станимака 307
Стара Загора 311—312, 338
програми 235, 353—354
сгради 311—312, 338
строеж 311—312, 338
Училища, чужди 5, 11—12, 305, 354, 357
Учители, училищни инспектори 214, 220—221, 225, 235, 318, 357, 369—370, 376

Фанариоти — вж Духовенство, гръцко
Фермани 207, 227, 230, 232, 248—249, 308, 333, 338

Хонорари 257, 357—358, 363—364

Цензура 105, 342—344
Църкви, български (общо) 147—149, 152, 236, 258, 318, 358
Църковният въпрос 149, 225—226, 230, 231—232, 237, 239, 269—272, 293—294, 360—362, 378, 402

Честувания 6, 149, 225—226, 325, 352—353, 366—367, 373
Читалища (общо) 295
Чорбаджии (общо) 147—148, 230, 238, 398, 402

Юбилеи 147, 251—252, 258—262, 359—362, 366—367, 372, 376—388

РЕЧНИК НА НЕПОЗНАТИ ДУМИ[1]

авуч (остар.) — морков
агреже (фр.) — лице, което е придобило право да преподава в средно училище, юридически, медицински, фармацевтичен факултет след положен конкурсен изпит
азил (ааза) (остар. от ар.-тур.) — член на съвет, комися и др.
акъл-парасъ (ар.-тур.) — данък за ум, за разум
алабаш (тур.) — червена гулия
аламбик (фр.) — съд за дестилация
алкоран — вж коран
амплификация (лат.) — начин за преподаване на език чрез постепенно разширяване на познанията за сложния строеж на изречението
апсана (ар.-пер.-тур.) — затвор
арзухал (остар. от тур.) — писмена молба, заявление
асигнация (лат.) — писмено нареждане за изплащане на парична сума
аспра (нгр.) — византийска дребна монета, равна на една трета от парата; най-дребна пара в Турция и други източни страни
Ахканли адлие (тур.) — имперски съд
ахт (от ахтарски) (диал. от тур.) — бакалски стоки
ахтар(ин) (диал. от араб.-тур.) — търговец на дребни стоки

бакия (разг. араб.-тур.) — недобор, неуредени сметки и дългове
брабой (от нем.) — картоф
бейлербей (бейлербег) (остар. от тур.) — главен управител на област
бейликчи (бегликчи) (тур.) — събирач на данъци по овцете
Беледие ренеи (тур.) — седалище на управа; общинско управление
берат (остар. от ар.-тур.) — султански указ, грамота
билюк (остар. от тур.) — множество; чета рота
боле (остар.) — по-добре
браничар (нар.) — закупвач на браница, стадо овце или говеда за клане
брич (брияч) (диал.) — бръснар
булясвам (болясвам) (нар.) — присаждам, ашладисвам
буян (от рус.) — скандалджия, размирник

вакъф (остар. от ар.-тур.) — имот, завещан на джамия или училище, освободен от данъци и неподлежащ на конфискация
валия (остар. от ар.-тур.) — управител на вилает (областен управител)
варкам (диал.) — бързам
векил(ин) (остар. от ар.-тур.) — поръчител, надзорник, пълномощник
вено (нар.) — зестра
весма (остар.) — твърде, много
вещак (книж. рядко) — опитен, изкусен (познавач)
вития (книж. остар.) — оратор
враница (диал.) — лодка
врухнина (връхнина) (остар.) — определен процент върху данък
връга (диал.) — израстък, нарастък
врядвам (остар.) — струвам, имам стойност
възиходи (диал.) — надига се, ферментира, шупва (за тесто)

гаваз(ин) (остар. от ар.-тур.) — телохранител
говея (нар.) — в смисъл мълча като израз на почит към свекър, свекърва, кум, сват и др.
горнило (от рус.) — мъка, страдание, изпитание
груп (групче) (остар. от ит.-тур.) — запечатан възлоп с пари за изпращане по пощата; възлоп, пакет
грухам (остар.) — отронвам зърна с чукане
гумно (остар.) — място, където се вършее с кон; харман
гюмрук (остар. от лат.-тур.) — мито
гюндюлюк (гюнделик) (диал. от тур.) — надница
гюрджийска (остар. от тур.) — грузинска

давия (остар. от ар.-тур.) — съдебно дело,

[1] Посочени са само чуждите и остарелите български думи, които се срещат в архива на Й. Груев. Дадено е значението, в което са употребени в текста.

процес
даждие (остар.) — данък, налог
дармадан (разг. от тур.) — съсипан
депеша (фр.) — бързо съобщение, телеграма
дефтерхана (остар. от ар.-пер.-тур.) — финансова палата, където се издават удостоверения за имотно състояние
джамбаз(ин) (тур.) — търговец на добитък
джереме (диал. от ар.-тур.) — глоба, обезщетение
диван (пер.-тур.) — висш държавен съвет в Турция, Персия и др.
димия (диал. от тур.) — домашен четворен вълнен плат за горни дрехи
дитирамб (гр.) — тържествена песен в чест на бога Дионис; литературно произведение, наподобяващо ода или химн; хвалебствие
договея (диал.) — досещам се
долама (диал. от тур.) — вид горна дреха
дососен (диал.) — заможен, доходен
драгун (фр.) — конен войник, който може да се сражава и като пехотинец
другочно (диал.) — едновременшно, някогашно
дукат (остар. от ит.) — 1. венецианска златна монета от XIII в., която се разпространява и в другите страни на Европа; 2. дребна монета
духло (диал.) — силно въздушно течение; вятър
душен (остар.) — благоуханен, ароматен
дюкмеджия (тур.) — леяр

евфония (гр.) — добър подбор на звукове, благозвучие
екскомюникация (фр.) — отлъчване от църквата
експлорация (лат.) — изследване, проучване
ембатик (ембатикия) (остар. от гр.) — данък, налог, плащан от свещениците на владиката
емирнаме (остар. от ар.-пер.-тур.) — писмена заповед, указ
емиш (диал. от тур.) — овощия, плодове
емляк (диал. от ар.-тур.) — данък за недвижим имот
емство (остар.) — поръчителство, залог
емча се (диал.) — гарантирам
ерфене (остар. от гр.) — част от разноските при гощавка, която трябва да плати отделно лице
етерия (хетерия) (гр.) — тайно гръцко дружество от началото на миналия век, което се борело за освобождението на Гърция и възтържествуването на гръцката мегали идея
ефор (гр.) — управник

желудок (диал.) — стомах
живти (живити) (диал.) — за бога
жупелен (нар.) — горещ, парещ, изгарящ

задавка (рядко) — задача
задорливост (остар. от рус.) — заядливост
заим(ин) (остар. от ар.-тур.) — турски големец, който е длъжен по време на война да изкарва поне 20 конника на свои разноски
заперестено (диал.) — разперено
засека (диал.) — преграда от натрупани дървета, камъни и др.
затикло (диал.) — запушалка
звон (старин.) — черковна камбана
зиамет (замет) (тур.) — труд, работа
зилхидже (тур.) — декември
зимбил (диал. от ар.-тур.) — торба, изплетена от лико или папур

иждивение (остар.) — разноски, материална подкрепа
извет (остар.) — причина, предлог
изврътен (диал.) — израснал
измет (диал. от ар.-тур.) — прислужване, слугуване
изплощен (диал.) — извит, изплеснат
изражение (от рус.) — изречение
изтиза (от ихтиач) (диал. от ар.-тур.) — намиращ се в нужда
изтъщявам (нар.) — усъвършенствувам
илот (гр.) — безправен човек в древна Спарта
инсинуирам (лат.) — измислям и разпространявам неверни слухове; оклеветявам
ираде (остар. от ар.-тур.) — султански указ; заповед
ирадеи-земин (тур.) — учреждение
испенч (остар. от тур.) — кръвен данък; взимане на момчета християнчета за еничари
исти (остар.) — същ, същински
истимийски игри (гр.) — народни празненства в древна Гърция, провеждани на всеки три години в Коринт (Истмос)
ищах (разг. от ар.-тур.) — желание

кабала (евр.) — 1. тайнствено тълкуване на Библията у евреите; 2. химерическо общение с духове; 3. котерия, интриги
кабаница (диал.) — широка и дълга горна дреха от груб плат; ямурлук
каза (остар. от ар.-тур.) — околия
казаскер (тур.) — върховен съдия
каземат (фр.) — затвор; помещение на затвор за политически затворници
камера-обскура (лат.) — вътрешна част на фотоапарат
канунname (тур.) — закон, документ, акт, ферман
капитул (лат.) — учреждение, което ръководело награждаването с ордени и медали
капъна (диал.) — блюдо на везни
карантина (фр.) — помещение, в което се задържат известно време пътници, идващи от чумни, холерни и други райони
карнабит (тур.) — цветно зеле

катастима (диал. от гр.) — магазин, дюкян
квакерство (англ.) — религиозна секта в Англия и САЩ
кене (диал. от пер.-тур.) — шита или изплетена украса на риза или сукман
кересте (остар. от пер.-тур.) — дървен строителен материал
кефилнаме (от тур.-пер.) — поръчителство
кефир (ар.) — хранително питие от мляко с възкисел вкус, подквасено, богато на витамини
конверт (остар. от фр.-рус.) — пратка
кондил (диал. от гр.) — перо за писане, писалка
кондисвам (диал. от тур.) — отсядам
конфиденциален (от лат.) — поверителен, таен, секретен
коран (ар.) — свещена книга на мюсюлманите, съставена от Мохамед
куз (диал. от тур.) — усойно място, усое
кузу-парасъ (ар.-тур.) — данък за добитък
купие (купе) (остар.) — стока
кустря (диал.) — подбуждам
кушле (нар.) — малко кученце
кърагалар (тур.) — пъдар
кърмило (нар.) — храна за добитък, ярма, трици и др.
късак (късаче) (диал.) — къса горна дреха

лагъм (остар. от тур.) — изкоп
лагъмджия (от тур.) — прокопвач на подземен изкоп
левити (евр.) — староеврейски свещенослужители
леса (нар.) — плетена от тънки пръти четвъртита площ за различни стопански цели
либав (остар.) — приятен, мил, любезен
лих (рядко) — опак, мъчителен, неразбран, долен, лош
лихоимство (остар. от рус.) — сребролюбие, лихварство

магаза (остар. от ар.-тур.) — склад с търговска стока
малама (гр.) — злато
мане (диал.) — патенце
масраф (тур.) — разноски, разход
Махзар (остар. от ар.-тур.) — писмена молба от населението до върховната власт
махрама (диал. от ар.-тур.) — тънка кърпа за глава
меджидие (тур.) — турски орден, въведен от султан Абдул Меджид
меджидии (тур.) — златни и сребърни пари, сечени при султан Абдул Меджид
меджлис (остар. от ар.-тур.) — съвет, събрание
медресе (остар. от ар.-тур.) — турско духовно училище
месници (мясници) (нар.) — дните от Коледа до месни заговезни
метемпсихоза (гр.) — странствуване на душата след смъртта на човека
методизъм (фр.) — клон на протестантството, изискващ точно изпълнение на обредите и методично проповядване на Евангелието
минц (нем.) — австрийска златна монета
мираз (диал. от ар.-тур.) — наследство от родителите на жената
мираз-парасъ (ар.-тур.) — данък за наследство
мирие (тур.) — държавен или султански имот, обработван от частни лица
мирянин (остар.) — светско лице
мохарем (тур.) — януари по лунния календар
муавин (ар.-тур.) — помощник, заместник-управител
мухалеби (малеби) (тур.) — сладкарско произведение от нишесте, мляко, захар и др.
мухтар(ин) (остар. от ар.-тур.) — селски старейшина в турско време; кмет
мушек (мушок) (диал.) — сърцевина на дърво
мюдюр(ин) (остар. диал. от ар.-тур.) — турски околийски началник, управител на нахия
мюстешар(ин) (остар. от ар.-тур.) — съветник, пръв помощник на министър, валия и др.
мютесариф(ин) (остар. от ар.-тур.) — управител на окръг

навеждам, навождам (остар.) — посещавам, спохождам
наведя (остар. от навещавам) — посещавам
навод (остар.) — привеждам в ред
накасчия (рядко) — майстор, художник
наложка (диал.) — компрес
намерявам (остар.) — възнамерявам
напанагон (диал. от гр.) — отгоре на това
наплатисвам (диал.) — поставям наплати (голям свръдел, с който се правят дупки за спиците на колело) на кола
напръщен (диал.) — напиращ
натлак (остар.) — натиск, въздействие
натурник (натуреник) (диал.) — натрапник
натягвам (диал.) — натяквам
нахия (ар.-тур.) — най-малка административна единица в Османска Турция, област, община
нежели (остар.) — отколкото, вместо
немейски игри (гр.) — игри, устройвани през две години в чест на Зевс Немейски
неотесан (нар.) — неодялан
неповерение (остар.) — недоверчивост
нехар (нехър) (диал.) — леност, мързел, безгрижие, злост
нехрив (диал.) — ленив, мързелив, безгрижен
нишан (тур.) — белег, знак

обдръгвам (диал.) — свиквам, привиквам, приучвам се
опретен (нар.) — спретнат
отвод (нар.) — отворено помещение в къща

пред другите стаи; трем, чардак; широка гостна стая
отдевам (диал.) — отговарям, нося отговорност
отривка (диал.) — дрипа, парцал

пантахуса (диал. от гр.) — владишко писмо
паралипомена (гр.) — сбор от допълнителни писания към някое съчинение
пахар (пахур) (диал. от рум.)— кана или чаша
пендик (диал. от гр.) — обичай
писмар (остар.) — писар, секретар
питийски игри (гр.) — древногръцки игри в чест на Аполон, провеждани през четири години в Делфи
плака (фр.) — плоча
поводник (диал.) — ремък на юзда
подаям (диал.) — кърмя дете
подвойчив (остар.) — колеблив, раздвоен
подвръзка (нар.) — ластик или връв за пристягане на чорапи към крака
подойка (диал.) — кърмачка
поклепан (диал.) — поочукан, поизпатил
поклон (остар.) — правя подарък, посещавам
поляк (диал.) — пъдар, пазач на полето
попременно (рядко, остар.) — последователно
попръжам (диал.) — псувам
потикло (диал.) — подтик, подбуда
потирено (нар.) — устремено, поривисто
потон (нар.) — таван
праматар(ин) (остар. от гр.) — търговец на манифактура и галантерия
предложение (рус.) — изречение
председник (рядко, от срхр.) — председател
предстоявам (рядко) — ръководя
презръчник (нар.) — дълга кърпа
прекорек (нар.) — закачлив, заядлив
препряка (диал.) — пречка, спънка
преядка, приядка (нар.) — десерт
привод (нар.) — мъж, който живее при родителите на жена си
пригода (диал.) — удобство
призирам (диал.) — вглеждам се, взирам се
призрение (диал.) — внимателно вглеждане, вземане под внимание
припознавам (остар.) — признавам
пристойник (нар.) — надзирател
притезание (остар. от рус.) — искане, претенция
промюлгирам (промулгирам) (лат.) — давам законна сила на някой държавен акт
протурлив (диал.) — смлян, стрит
пръгавина (пъргавина) (нар.) — енергия
пръквам (диал.) — раждам
пръклея (диал.) — силно желая
пусула (остар. от ит.-тур.) — бележка, записка

радовен (остар.) — радостен
разклекна (диал.) — преуморя се от ходене
разкол (диал.) — разклонение на път, кръстопът
разметание (диал.) — разпределение
разобарям (диал.) — съсипвам, разрушавам, развалям
разподеля (диал.) — споделя
разход (диал.) — разходка
растък (диал.) — младо и тънко дърво, фиданка
рахиб (ар.-тур.) — монах, калугер
ренг (тур.-пер.) — цвят, багра
ресим (остар. от ар.-тур.) — данък върху наследство
речка (диал.) — дума, реч, изречение
рикли (ритли) (диал.) — дъсчени или от пръти подвижни прегради, опрени на климите от двете страни на кола

саго (мал.) — вид грис, получаван от сагова палма, наричана още хлебно дърво
садразам(ин) (остар. от ар.-тур.) — везир
садукей (евр.) — член на секта, основана от Садок
сакеларий (гр.) — свещеник, който завежда църковните одежди и съдове; почетна тит ла на свещеник
санджакбей (тур.) — управител на окръг
сара (диал. от тур.) — ред, редица
сараф(ин) (ар.- тур.) — търговец на ценни книжа и чужда валута
сатран (пер.-гр.) — деспот, жесток управител
сгибав (диал.) — неугледен
сгрухвам, сгрохвам (рядко) — сгромолясвам се, падам, отпадам
сезирам (фр.) — съобщавам някакъв въпрос някому с цел да получа разрешение; докладвам
секелив (диал.) — сечен, дялан
сервитют (сервитут) (лат.) — ограничение на правото на собственост върху имот; право да се използува за определени цели чужд имот
серчим (остар. от тур.) — данък за свине
синоптичен (синоптически) (гр.) — прегледен, нагледен
скиния (гр.) — походен храм у старите евреи
скроб (скорбяла) — твърдо бяло хранително вещество, главна съставна част на житните храни, картофите и др.; нишесте
слатина (нар.) — ниско място, дето се стича околната вода
слишавам, слиша (диал.) — греша, лъжа
слюден (диал.) — натъкмен, спретнат
смал (диал.) — без малко, едва
смятеник (диал.) — несръчен, неугледен, мързелив
соланин (лат.) — отровно вещество, което се среща в прорасналите картофи
сочивина (сочиво) (диал.) — гостба, ястие, варено, чорба
спарга (остар. от гр.) — аспержи, зеленчуково растение, крехките стъбла на което се ядат

паxия (остар. от пер.-тур.) — турски феодал; конен войник, кавалерист
спицерия (спецерия) (остар. от ит.-гр.) — аптека, дрогерия
сподвалям (сподвивам) (остар.) — надделявам на работа, смогвам
спонец (диал.) — стълб, на който се крепи нещо
спрепвам (диал.) — спъвам се, препъвам се
ставропигален (гр.) — независим от местната власт, предимно от местния митрополит (за църкви и манастири); подчинен на върховната църковна власт
странен (нар.) — чужд, нетукашен
стяжание (остар. от рус.) — имот, богатство, притежание
сякам (диал.) — мисля, струва ми се

тавматропия (гр.) — чудновати явления под въздействието на светлината
такрир (остар. от ар.-тур) — писмен документ, изложение
талер (нем.) — стара немска сребърна монета с различна стойност (обикновено равна на 3 марки)
талмуд — название, което евреите дават на устните верски и граждански предания, тълкуващи Мойсеевия закон
тапу (тапия) (остар. от тур.) — документ за владеене на недвижим имот, крепостен акт
твърдел (остар.) — твърдина, крепост
текъл (диал.) — смола, зифт, клей
темпло (ит.) — иконостас в църква
тимар (тур.) — феодално владение, имот
тимбра (фр.) — учреждение за пазене на държавни печати
топика (гр.) — учение за намиране на доказателства за нещо; аргумент, който може да се прилага при много сходни случаи
тринца (нар.) — приготвено на зърна сушено тесто
трифил (диал. от гр.) — детелина
трихин (гр.) — малък паразитен червей, чиято личинка живее в месото на свинята и причинява трихиноза
тропи (гр.) — преносни изрази, словесни образи главно в художествената и ораторската реч
тугра (тур.) — султански герб (монограм) от сложно преплетени арабски буквени знаци за означаване името на султана
тъгав (тегав) (остар. от рус.) — бавен, муден
тякам (диал.) — натяквам

убог (остар.) — крайно беден
увърстно (диал.) — несъгласно, отказно
удел (остар. от рус.) — дял
укрехнал (диал.) — приведен, наведен
уля (тур.) — звание на заслужил просветен деец
уработвам (диал.) — усъвършенствувам
усул (диал. от ар.-тур.) — леснина, начин, метод
утиквам (диал.) — онеправдавам
утикнат (утиклив) (диал.) — срамежлив, свит
ухат (ухаче) (диал.) — глинен съд (гърне) с полукръгла дръжка отгоре

фарисей (гр. от евр.) — член на религиозно-политическа партия в древна Юдея
Феврак-Юл-Аде Меджлиси (тур.) — извънреден висш съвет
фибрин (от лат.) — неразтворимо белтъчно вещество
филада (гр.) — малка книжка, брошура

хазине-и еврак (тур.) — архивохранилище
харакет (тур.) — действие
харач (ар.-тур.) — поземлен данък, плащан от немохамедани на султана
хекзаметър (гр.) — стихотворен размер, при който стихът има шест стъпки
хелда (диал. от тур.) — вид дребна пшеница
хлев (диал.) — обор
хлистя (диал.) — пъхтя, тежко дишам
хлопнал (остар.) — облъскан, съсипан
хримизен (инд.-срхр.) — оранжево-червен
хюджет (ходжет) (остар. от ар.-тур.) — документ за имот
хюкюмат (остар. от ар.-тур.) — управление

часоказар (остар.) — часовникар
чауш(ин) (остар. от тур.) — турски сержант; старши стражар
челтик (чалтик) (тур.) — оризище
чепкен (остар. от тур.) — вид къса турска дреха
чит (диал. от тур.) — басма, памучна тъкан
чохаджия (остар. от тур.) — производител на сукно

шафран (ар.) — подобно на минзухара градинско цвете, чиито цветове се употребяват за подправка или за жълта боя
шафранов (ар.) — червеникавожълт
шелте (шилте) (диал. от тур.) — малък дюшек
шпитал — неправилно от хоспитал (лат.) — болница, обикновено военна

юджурет (диал. от ар.-тур.) — наем за полски имот
юнец (нар.) — млад, още невпряган вол

ясякчия (остар. от тур.) — въоръжен пазач, телохранител

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор 5
Книжовна дейност — необнародвани произведения 11
1. Забележки върху биографията на Й. Груев 11
Повести
2. Радка или длъжностити 15
Дописки, отзиви, рецензии
3. [До неизвестен редактор] 98
4. [До редакцията на в. „Марица“] 99
5. Няколко забележки върху книгата „Материали за описване града Панагюрище и околните му села“. Събрани и записани от П. П. Карапетров . . . 100
6. „Малък турско-български речник“ от Ст. Тилков. Издание на книжарницата на К. Г. Самарджиев и с-ие, Солун 104
7. Няколко забележки върху книгата „Теоретическо и практическо по нова метода ръководство за български език“ 105
Беседи, слова, речи
8. Окото 106
9. Млада къщница 117
10. [За библиотеките и книгите] 134
11. [Слово по случай заминаването на княз Дондуков-Корсаков] 140
12. [Слово по случай изпращането на генерал-лейтенант Столипин] 142
13. [Реч, произнесена по случай завършване на първата учебна година на Пловдивската девическа гимназия] 144
14. [Към първия випуск на Областната мъжка гимназия в Пловдив] 146
15. [Честуване 25-годишнината от учредяването на Българската екзархия] . . 147
16. [Реч, произнесена по случай празника на дружество „Майчина грижа“ в Пловдив] 150
Бележки и записки
17. Бележки за стари майстори резбари, зографи и строители от Дебърско и за населението в Македония 152
18. Бележки за Бачковския манастир 153
19. Майчин язик в училището 154
20. Какво значат думите и как да ся пробират и наряждат 167
21. Как може при четението да ся учат децата на думи, граматика и на съчинение 171
22. Начални познания из историята на литературата 174
23. Теория на словесността. Предварителни забележки 185
24. По правописанието 194
Писма и други документи от Йоаким Груев 201
Писма до Йоаким Груев и други документи за него 263
Списък на фондовете, от които са включени материали в сборника 396
Списък на необнародваните документи от архивния фонд на Йоаким Груев 397
Показалец на адресатите 403
Именен показалец 405
Географски показалец 417
Предметно-тематичен показалец 420
Речник на непознати думи 424

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ, Т. IX
ЙОАКИМ ГРУЕВ
Съставител Цветана Нанова Косева

* * *

Редактор *Милка Иванова*
Художник *Емил Станкулов*
Художествен редактор *Лиляна Радева*
Технически редактор *Корделия Иванова*
Коректор *Радка Каварова*

* * *

Издателски индекс 10 975
Код 28 $\frac{95353726111}{5062-69-89}$
Дадена за печат на 16. VII 1987 г.
Излязла от печат на 27. III. 1989 г.
Формат 70/100/16 Тираж 500
Печатни коли 27 Издателски коли 34,99 УИК 39,65
Цена 7,08 лв.

* * *

Печатница на Издателството на БАН
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев", бл. 6
Поръчка № 30

7,08